

Sir Thomas More
by Holbein

OPVS EPISTOLARVM DES. ERASMI ROTERODAMI

DENVO RECOGNITVM ET AVCTVM

PER

P. S. ALLEN

COLLEGII CORPORIS CHRISTI OLIM PRAESIDEM

TOM. X

1532–1534

EDIDERVNT

H. M. ALLEN

HON. CAVSA M.A. OXON. NECNON PHIL.D. BASILIENSIS

ET

H. W. GARROD, M.A.

ACADEMIAE BRITANNICAE SOCIVS
COLLEGII MERTONENSIS SOCIVS ET BIBLIOTHECARIVS
HON. CAVSA LITT.D. DVNELM.

OXONII

IN TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO

Oxford University Press, Walton Street, Oxford OX2 6DP
Oxford New York Toronto
Delhi Bombay Calcutta Madras Karachi
Petaling Jaya Singapore Hong Kong Tokyo
Nairobi Dar es Salaam Cape Town
Melbourne Auckland
and associated companies in
Berlin Ibadan

Oxford is a trade mark of Oxford University Press

Published in the United States
by Oxford University Press, New York

First published 1941
Re-issued 1992

British Library Cataloguing in Publication Data
Data available

Library of Congress Cataloging in Publication Data
Data available

ISBN 0–19–820350–0

Printed and bound in
Great Britain by Biddles Ltd,
Guildford and King's Lynn

PREFACE

THE war of 1914–18 set a gap of nine years between the third and fourth volumes of this edition. That the present volume should follow Volume IX at an interval of three years only is a circumstance which could not have been predicted; and, indeed, it hardly lay within our hopes. But the Delegates of the Clarendon Press have been able to do what, if they had been unwilling to do it, we could not have asked of them. The first proofs of Volume X came to us in August 1939; and throughout the first thirteen months of the war the dispatch of copy and the receipt of proofs proceeded with a regularity hardly less than that of the times of peace. Before the end of September 1940 the whole volume was in type. Such progress would have been impossible but for work already done by P. S. Allen. All the letters, with one exception,[1] had been collected by him; most of them are printed in the order in which he arranged them. To several letters he had written introductions (marked in this volume with his initials). The notes also owe a great deal to his Note-books.

Since June 1940 the continent of Europe has been closed to us; and it has not been possible to follow our former practice of collating the proofs with the originals. The loss has been mitigated, to some extent, by the large number of photographic reproductions which we now possess. For the photograph of Ep. 2745 we are indebted to the courtesy of the Bibliothèque Royale de Belgique. For that of Ep. 2806 from the Landesbibliothek of Stuttgart, we have to thank Dr. W. Hoffmann, the librarian.

The war has deprived us of the help given to us over a long period of years in the University Library of Basle; where the experience and skill of Dr. Roth, keeper of the MSS., and of Dr. Hartmann, editor of the Amorbachiana, were always at our disposal. Letters received from Basle in June 1940 reported that Dr. Roth had died unexpectedly on 21 May. To Dr. Roth this edition owes more than can be told. He spent his gifts in helping others. 'Haben Sie einen Wunsch, Herr Doktor?' was his constant inquiry; and any difficulty was at once overcome by reference to manuscript sources or to rare books. His knowledge of his native Basle was unrivalled. He not only gave us of his time in the Library, but he guided us to sites in and around the city connected with Erasmus and his contemporaries. His last letter conveyed permission to see some Basle MSS. which the war had consigned to a remote hiding-place—for this permission we thank Dr. Schwarber, the Oberbibliothekar; though events have made it impossible for us to profit by it. Dr. Hartmann has given us help throughout the volume, both

[1] Erasmus' letter to James v (Ep. 2886), found by Mr. R. H. Hannay in a letter-book belonging to Lt.-Col. Cuninghame, and kindly communicated to us.

in deciphering some of Boniface Amerbach's rough-drafts and in the elucidation of difficulties in connexion with Erasmus' testamentary dispositions. He copied for us all the letters in Appendix XXIII, and even offered to correct the proofs of this volume. It has not, of course, been possible to send the proofs to Basle. But we are not the less grateful to Dr. Hartmann for his readiness to help.

We could wish that the thanks which we owe to them might reach our friends in Belgium, in particular Dr. A. Roersch and Professor H. de Vocht. Readers of the first volume of *Humanistica Lovaniensia* will recall how, in August 1914, Professor de Vocht snatched, literally, from the fires of Louvain the Craneveld papers—containing, *inter alia*, precious originals of letters of Erasmus—and through many hazards bore them into ultimate safety. Now both he and Dr. Roersch have lived to see the peace of their country invaded for the second time in five-and-twenty years. We say, 'they have lived to see' this. But even of that we have no assurance; we should be glad to know that they are in safety. The help given to us by Dr. Roersch has been of great importance. In particular we have to thank him for sending us a photograph of the newly discovered original of Ep. 2512, and for bringing to our notice the draft of a letter of Leonard de Gruyères which answers Ep. 2397. The war has made it impossible to see this. Information furnished by him formed part of our clue to the *Compendium Rhetorices*. Dr. de Vocht, continuing past kindnesses, helped us to elucidate the perplexities of Erasmus' donation to Goclenius.

In Holland, Professor Huizinga and Miss Kronenberg have helped us ungrudgingly. To the University library of Leiden we are indebted for photographs of MSS., and to the Koninklijke Nederlandsche Akademie van Wetenschappen for a reproduction of the *Compendium Rhetorices*, and for permission to print it.

Dr. O. Clemen of Zwickau collated for this volume Ep. 2918. *Fas est et ab hoste doceri*; and we wish to record that this scholar has more than once put his knowledge at our disposal generously.

Among helpers at home we thank especially the librarians and staff of the Bodleian Library, whose ready courtesy has facilitated our researches throughout. Among scholars who have helped to resolve some of our inquiries we should like to mention Professor Gilbert Murray, Professor R. Dodds, Professor E. D. M. Fraenkel, Dr. Williams, Bishop of Durham, Dr. Robin Flower, Lieut. A. F. Wells, R.N.V.R., Mr. J. D. P. Bolton, Mr. G. L. Clutton, Professor H. G. Fiedler, and the late Dr. Darwell Stone.

It may be pointed out that, of the 305 letters in this volume, only 71 are to be found in the Leiden edition of 1703, the last collected edition of Erasmus' Letters. The additional 234 letters were brought together by P. S. Allen from manuscript collections and rare publications; 45 of them are printed here for the first time. Of many of these letters the originals are to be found in the Basle University library; for some of them we have rotographs, but others we have had to print from copies made as long ago as 1901. So too at the end of Ep. 2855 we have had to print

Amerbach's receipt of August 1533 from his rough-draft, copied by P. S. Allen. The rough-draft is difficult to read. The original of the finished document survives, finely written, at Basle; and we regret that we have not been able to see it.

H. M. Allen.
H. W. Garrod.

Oxford.
26 March 1941.

LIST OF PLATES

TABLE OF LETTERS

[* Not in LB. ** Printed here for the first time. ‡ Autograph
|| Original, but not autograph.
Letters indented are written to Erasmus.]

1532 (*continued*)

2635.	J. Morin. Iacobus ..	⟨? March–April⟩ 1532	Freiburg.
2636.	J. Canta. Aegidius ..	1532	Freiburg.
*2637.	Sepulveda. Antapologiam ..	1 April 1532	Rome.
*2638.	Aleander. Albertum ..	1 April 1532	Ratisbon.
*2639.	Aleander. Cum Glapione ..	1 April 1532	Ratisbon.
*‡2640.	Botzheim. S. Iam ..	6 April 153⟨2⟩	Ueberlingen.
*‡2641.	A. Virves. S. P. Post ..	15 April 1532	Ratisbon.
*‡2642.	B. Amerbach. S. p. Litteras ..	20 April ⟨1532	Freiburg.⟩
2643.	Dantiscus. Nae tu ..	30 April 1532	Freiburg.
2644.	⟨Goclenius⟩. S. P. Agunt ..	3 May 1532	Freiburg.
2645.	Sasbout. Dictum ..	3 May 1532	Freiburg.
*2646.	Olah. Litteras tuas ..	3 May 1532	Freiburg.
*2647.	Q. Talesius ..	7 May 1532	⟨Freiburg.⟩
2648.	Sadoleto. Quod ..	8 May 1532	Carpentras.
**‡2649.	B. Amerbach. S. P. Si vnquam ..	15 May 1532	⟨Basle.⟩
*‡2650.	B. Amerbach. S. Legi ..	15 May ⟨1532	Freiburg.⟩
2651.	Cles. Qui se ..	19 May 1532	Freiburg.
*‡2652.	B. Amerbach. S. p. Libellum ..	31 May ⟨1532⟩	Freiburg.
**‡2653.	B. Amerbach. S. P. Quod ..	⟨June init. 1532⟩	Basle.
**‡2654.	Vlatten. Salue ..	⟨c. June 1532	Ratisbon.⟩
*‖2655.	Cles. Venerabilis ..	5 June 1532	Ratisbon.
2656.	Sadoleto. Is qui ..	7 June 1532	Carpentras.
*2657.	Zuichemus. Cum Venetias ..	8 June 1532	Padua.
*‡2658.	J. Boner. Salue ..	8 June 1532	Padua.
2659.	More. Quam ..	14 June 1532	Chelsea.
*‡2660.	Gabriel Verinus. Quousque ..	16 June ⟨1532⟩	
2661.	B. Damus. Nondum ..	⟨c. 17 June 1532	Freiburg.⟩
‡2662.	P. Vergil. S. P. Nactus ..	19 June 1532	London.
2663.	William, Count of Isenburg. Clarissime ..	22 June 1532	Freiburg.
*‡2664.	Ursinus. S. D. Quod ..	26 June 1532	Innsbruck.
*2665.	J. de Pins. Redditae ..	⟨c. July 1532	Toulouse.⟩
*2666.	Pelargus. Cogor ..	⟨c. July init. 1532	Freiburg.⟩
*2667.	Pelargus. Liberaui ..	⟨c. July init. 1532	Freiburg.⟩
*2668.	Pelargus. Contuli ..	⟨c. July init. 1532	Freiburg.⟩
*2669.	Pelargus. De honorario ..	⟨c. July init. 1532	Freiburg.⟩
*2670.	Pelargus. Quum ..	⟨c. July init. 1532	Freiburg.⟩
*2671.	Pelargus. Hesternum ..	⟨c. July init. 1532	Freiburg.⟩
*2672.	Pelargus. Benedictus ..	⟨c. July init. 1532	Freiburg.⟩
*2673.	Pelargus. Mire ..	⟨c. July init. 1532	Freiburg.⟩
*2674.	Pelargus. Hoc ..	⟨c. July init. 1532	Freiburg.⟩
*2675.	Pelargus. Imo ..	⟨c. July 1532	Freiburg.⟩
*2676.	Pelargus. De coelibatus ..	⟨c. July 1532	Freiburg.⟩
*2677.	Pelargus. Adeo ..	⟨c. July 1532	Freiburg.⟩
*‡2678.	Bo. Amerbach. S. P. Nae tu ..	4 July 1532	Freiburg.

1533

*‡2841. De Molendino. S. P. Si . .	7 July 1533	⟨Courtrai.⟩
*‡2842. Barbirius. Salutem . .	9 July 1533	Tournay.
*‡2843. J. Hesselus. Etsi . .	12 July 1533	Ghent.
*‡2844. J. Sasbout. S. P. Famulus . .	14 July 1533	The Hague.
2845. Vlatten. S. P. Difficillimum . .	25 July 1533	Freiburg.
2846. Damian a Goes. Quod . .	25 July 1533	Freiburg.
*2847. Nausea. Nullum . .	25 July 1533	Freiburg.
*2848. Olah. Quirinus . .	25 July ⟨1533⟩	Brussels.
*‡2849. J. Jaspar. S. P. Scripsi . .	25 July 1533	Brussels.
*‡2850. Bo. Amerbach. S. Sum . .	26 July 1533	⟨Freiburg.⟩
**‡2851. Goclenius. S. P. Oblectauit . .	26 July 1533	Louvain.
*2852. Pflug. Quantopere . .	31 July 1533	Freiburg.
2853. ? . . Vtraque . .	⟨Aug. 1533	Freiburg.⟩
*2854. Zuichemus. Semper . .	2 Aug. 1533	Padua.
**‡2855. Bo. Amerbach. S. P. Clarissime . .	⟨c. 6 Aug. 1533⟩	Basle.
*‡2856. Stadion. Salutem P. D. . .	8 Aug. 1533	Dillingen.
*‡2857. Zasius. Sese . . Lauabam . .	11 Aug. 1533	⟨Freiburg.⟩
*‡2858. Bo. Amerbach. S. De . .	17 Aug. 1533	⟨Freiburg.⟩
**‡2859. Bo. Amerbach. S. P. Tametsi . .	⟨Aug. 1533⟩	Basle.
*2860. Olah. Pro negocio . .	23 Aug. 1533	Freiburg.
*‖2861. Tomiczki. S. P. Obiurgatum . .	25 Aug. 1533	Cracow.
*2862. J. Lasky. Fortunam	⟨c. 25 Aug. 1533	Cracow.⟩
**2863. Goclenius. Vt aliquod . .	28 Aug. 1533	Freiburg.
2864. Paolo Sadoleto. Quid ni . .	30 Aug. 1533	Freiburg.
*‡2865. Bo. Amerbach. S. Reditum . .	31 Aug. 1533	⟨Freiburg.⟩
*‡2866. Cammyngha. S. P. Salue . .	2 Sept. 1533	Leeuwarden.
2867. F. Rupilius. Ego . .	8 Sept. 1533	Freiburg.
*2868. Choler. S. P. Pergratum . .	9 Sept. 1533	Freiburg.
*2869. Calcagninus. Agnosco . .	17 Sept. 1533	Ferrara.
2870. D. Morellus. Gratulor . .	12 Oct. 1533	Freiburg.
*‡2871. Egnatius. Non . .	13 Oct. 1533	Venice.
*‡2872. Bo. Amerbach. S. Si . .	19 Oct. 1533	⟨Freiburg.⟩
*2873. Sepulveda. Iam pridem . .	23 Oct. 1533	Rome.
‡2874. Decius. Iam olim . .	1 Nov. 1533	Freiburg.
*‡2875. Bo. Amerbach. S. Si hic . .	6 Nov. 1533	Freiburg.
2876. Goclenius. Quo modo . .	7 Nov. 1533	Freiburg.
2877. Olah. Vtinam . .	7 Nov. 1533	Freiburg.
‡2878. Zuichemus. S. P. Voluisti . .	18 Nov. 1533	Freiburg.
‡2879. J. Vergara. Fortasse . .	19 Nov. 1533	Freiburg.
2880. P. Richardot. Iam . .	19 Nov. 1533	Freiburg.
2881. S. Lagnier. Amanter . .	19 Nov. 1533	Freiburg.
*‖2882. J. Paungartner. S. Literas . .	28 Nov. 1533	Augsburg.
*‡2883. Bo. Amerbach. S. p. Si Bonifacius . .	30 Nov. 1533	Freiburg.
‡2884. Boleyn. An ipsum . .	1 Dec. 1533	Freiburg.
*2885. Zuichemus. Vbi veni . .	5 Dec. 1533	Basle.
**2886. James v of Scotland. S. P. Merito . .	8 Dec. 1533	Freiburg.
*‡2887. Bo. Amerbach. S. p. Gaude . .	10 Dec. 1533	⟨Freiburg.⟩
*2888. Zuichemus. Priusquam . .	10 Dec. 1533	Basle.
2889. Louis de Vers. Reuerende . .	11 Dec. 1533	Freiburg.
2890. Bonvalot. Pro . .	11 Dec. 1533	Freiburg.
*2891. Zuichemus. Non mediocriter . .	14 Dec. 1533	Basle.
2892. P. and C. Mexia. Vt hoc . .	24 Dec. 1533	Freiburg.
*‡2893. B. Gravius. S. P. Excusationem . .	24 Dec. 1533	Cologne.
*‡2894. T. Gravius. S. P. Videbor.	26 Dec. 1533	Cologne.

1534

BRIEF TABLE OF EDITIONS OF ERASMUS' LETTERS

(*A fuller description will be found in vol. i, app. 7*)

A = Iani Damiani Senensis Elegeia. 4°. Basle. J. Froben. Aug. 1515.
B = Epistole aliquot ad Erasmum. 4°. Louvain. Th. Martens. Oct. 1516.
C = C^1 C^2
C^1 = Epistole sane quam elegantes. 4°. Louvain. Th. Martens. Apr. 1517.
C^2 = Idem. 4°. Basle. J. Froben. Jan. 1518.
D = D^1 D^2
D^1 = Auctarium selectarum epistolarum. 4°. Basle. J. Froben. Aug. 1518.
D^2 = Idem. 4°. Basle. J. Froben. March 1519.
E = Farrago noua epistolarum. Fol. Basle. J. Froben. Oct. 1519.
F = Epistolae ad diuersos. Fol. Basle. J. Froben. 31 Aug. 1521.
G = Selectae epistolae. 4°. Basle. J. Herwagen & H. Froben. 1528.
H = Opus epistolarum. Fol. Basle. H. Froben, J. Herwagen & N. Episcopius. 1529.
J = Epistolae floridae. Fol. Basle. J. Herwagen. Sept. 1531.
K = Epistolae palaeonaeoi. Fol. Freiburg. J. Emmeus. Sept. 1532.
L = De praeparatione ad mortem. 4°. Basle. H. Froben & N. Episcopius. ⟨c. Jan.⟩ 1534.
M = De puritate tabernaculi. 4°. Basle. H. Froben & N. Episcopius. ⟨c. Feb.⟩ 1536.
N = N^1 N^2 N^3
N^1 = Operum tertius tomus. Fol. Basle. H. Froben & N. Episcopius. 1538.
N^2 = Idem. Fol. Ibid. 1541.
N^3 = Idem. Fol. Ibid. 1558.
O = O^1 O^2
O^1 = Vita Erasmi. 4°. Leiden. T. Basson. 1607.
O^2 = Idem. 12°. Leiden. G. Basson. 1615.
P = Pirckheimeri opera. Fol. Frankfort. J. Bringer. 1610.
Q = Epistolae familiares. 8°. Basle. C. A. Serin. 1779.
Lond. = Epistolarum libri xxxi. Fol. London. M. Flesher & R. Young. 1642.
LB. = Opera omnia. Tomus tertius. Fol. 2 vols. Leiden. P. Vander Aa. 1703.

NOTE.—At the head of each letter is printed a list of the editions in which it is found, with the necessary references. The references to Lond. serve also for H and N. Sources, printed or ms., other than the editions above catalogued, are indicated, when necessary, by Greek letters.

In the critical notes any of these editions or sources which is not specified by the sigla must be understood to follow the reading of its immediate predecessor. Thus, in Ep. 106. 1, E stands for E, F, H, N^1, N^2, N^3, Lond., and LB. Similarly, with the Greek alphabet this principle is generally followed; but occasionally, when the sources are diverse or there is some special reason for it, e.g. in Ep. 296, all the authorities are specified by their sigla.

The Corrigenda found in some of the volumes of letters have usually been treated as the true readings of those editions; but occasionally the uncorrected text and the correction have both been given; the latter following immediately after the former.

The small superior figures attached to letter-numbers refer to letters answered, the inferior to letters answering.

Angular brackets ⟨ ⟩ denote additions by an editor, square brackets [ ] denote omissions.

LIST OF ABBREVIATIONS COMMONLY USED

(For A, B, C, ... Q, Lond., LB., denoting editions of Erasmus' letters, see p. xiii and vol. i, pp. 599-602.)

Collections of Letters

AE. = Les correspondants d'Alde Manuce, 1483–1514; par P. de Nolhac (Studi e documenti di storia e diritto, 1887, 8). Rome, 1888.

Agr. E. = Epistolae Henrici Cornelii Agrippae ad familiares et eorum ad ipsum: pp. 681–1061 in Agrippae . . . Operum pars posterior. Lugduni per Beringos fratres, s. a. ⟨c. 1601⟩.

Al. E. = i. Lettres familières de Jérôme Aléandre, 1510–40; par J. Paquier. Paris, 1909.
ii. Jérôme Aléandre et la principauté de Liège; par J. Paquier. Paris, 1896.

Am. E. = Bonifacius Amerbach und die Reformation; von Th. Burckhardt-Biedermann. Basel, 1894.

BE.[1] = Epistolae Gulielmi Budaei. Paris, J. Badius, 20 Aug. 1520.

BE.[2] = Epistolae Gullielmi Budaei posteriores. Paris, J. Badius, March 1522.

BE.[3] = G. Budaei Epistolarum Latinarum lib. v, Graecarum item lib. i. Paris, J. Badius, Feb. 1531.

BE.[4] = Répertoire de la correspondance de Guillaume Budé; par L. Delaruelle. Toulouse—Paris, 1907.

Bemb. E. = Petri Bembi Card. Epistolarum familiarium libri VI. Eiusdem Leonis X Pont. Max. nomine scriptarum lib. XVI. Venetiis apud Gualterum Scottum, 1552.

Bl. E. = Briefwechsel der Brüder Ambrosius und Thomas Blaurer, 1509–1567; bearbeitet von T. Schiess (Badische historische Kommission). t. 3. Freiburg i. Br., 1908–12.

Boh. E. = i. Listář Bohuslava Hasišteinského z Lobkovic: ed. J. Truhlář. Praze, 1893.
ii. Dva Listáře Humanistické: (a) Dra. Racka Doubravského, (b) M. Václava Píseckého s Doplňkem Listáře Jana Šlechty ze Všehrd: ed. J. Truhlář. Praze, 1897.
(Sbírka Pramenův ku Poznání Literárního Života v Čechách, na Moravě a v Slezku. Skupina Druhá: Korrespondence a Cizojazyčné Prameny, číslo 1, 3.)

BRE. = Briefwechsel des Beatus Rhenanus; herausg. von A. Horawitz und K. Hartfelder. Leipzig, 1886.

Bugen. E. = Dr. Johannes Bugenhagens Briefwechsel, 1512–58, herausg. durch O. Vogt. Stettin, 1888.

Bun. E. = Petri Bunelli Galli praeceptoris et Pauli Manutii Itali discipuli Epistolae Ciceroniano stylo scriptae, ⟨Parisiis⟩, H. Stephanus, 1581.

Calc. E. = Epistolicarum quaestionum et Epistolarum familiarium libri XVI, pp. 1–217 in Caelii Calcagnini Ferrariensis . . . Opera aliquot. Basileae, H. Froben & Nic. Episcopius, March 1544.

Calv. E. = Thesaurus epistolicus Caluinianus (1528–64), ed. G. Baum, E. Cunitz, E. Reuss (CR. XXXVIII–XLVIII). t. 11. Brunsuigae, 1872–79.
Cam. E. = i. Ioachimi Camerarii Bapenbergensis Epistolarum familiarium, libri VI, . . . a filiis editi. Francofurti, haer. A. Wecheli, 1583.
ii. Ioachimi Camerarii Pabepergensis Epistolarum libri quinque posteriores. A filiis . . . editae. Francofurti, Palthen, 1595.
Cat. E. = Epistole Cataldi Siculi. Pt. 1, Vlyxbone, ⟨Val. Fernandez⟩, 21 Feb. 1500; Pt. 2, s. l. et a.
CE. = i. Claude Chansonnette, jurisconsulte Messin, et ses lettres inédites, par A. Rivier (Mémoires couronnés par l'Académie royale de Belgique, t. XXIX). Bruxelles, 1878.
ii. Briefe des Claudius Cantiuncula und Ulrich Zasius von 1521–1533; von A. Horawitz (Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, xciii, 1879). Wien, 1879.
Clen. E. = Nic. Clenardi Epistolarum libri duo. Antverpiae, Chr. Plantinus, 1566.
Cog. E. = Epistolae aliquot G. Cognati et amicorum: t. i, pp. 295–322, t. iii, p. 207 in Gilberti Cognati Nozereni Opera. t. 3. Basileae, H. Petri, 1562.
Corv. E. = Briefwechsel des Antonius Corvinus; herausg. von P. Tschackert (Quellen und Darstellungen zur Geschichte Niedersachsens IV). Hannover, 1900.
Cran. E. = Literae virorum eruditorum ad Franciscum Craneueldium, 1522–1528, ed. H. de Vocht. Louvain, 1928.
DGE. = Damiani a Goes, equitis Lusitani, aliquot Opuscula. . . . Item aliquot Epistolae Sadoleti, Bembi, et aliorum clarissimorum virorum . . . ad ipsum Damianum. Louanii, R. Rescius, Dec. 1544.
EE. = Briefe an Desiderius Erasmus von Rotterdam; herausg. von J. Förstemann und O. Günther (XXVII. Beiheft zum Zentralblatt für Bibliothekswesen). Leipzig, 1904.
EE.[2] = Briefe an Desiderius Erasmus von Rotterdam; herausg. von L. K. Enthoven. Strassburg, 1906.
EHE. = Helii Eobani Hessi . . . et amicorum ipsius Epistolarum familiarium libri XII. Marpurgi Hessorum, C. Egenolphus, March 1543.
FE. = Caroli Fernandi Brugensis, musici regii, . . . Epistole familiares. s. l. et a.
GE. = Roberti Gaguini epistole et orationes; ed. L. Thuasne. t. 2. Paris, 1904.
GHE. = Georg Helts Briefwechsel: herausg. von O. Clemen (Archiv für Reformations-Geschichte. Ergänzungsband II). Leipzig, 1907.
Gryn. E. = In librum octauum Topicorum Aristotelis Simonis Grynaei commentaria doctissima. Adiectae sunt ad libri calcem selectiores aliquot eiusdem S. Grynaei Epistolae. Basileae, Jo. Oporinus, Oct. 1556.
HE. = Epistolae Vlrichi Hutteni; ed. E. Böcking. t. 2. Lipsiae, 1859.
Hor. E. = N. Horii Remensis praefecti auxiliaris Epistolarum liber: ff. lz (= k) v^{c}–p^{6}. Bk. 14 in Nic. Horii Opus, Lugduni, J. Sacon, 27 Sept. 1507.
Hos. E. = Acta historica res gestas Poloniae illustrantia, IV, IX. Card. Hosii Epistolae, 1525–58, t. 3, edd. F. Hipler & V. Zakrzewski, Cracouiae, 1879–88.
JE. = Der Briefwechsel des Justus Jonas; herausg. von G. Kawerau (Geschichtsquellen der Provinz Sachsen, XVII). t. 2. Halle, 1884, 5.
La. E. = Lasciana; herausg. von H. Dalton. Berlin, 1898.

LE. = Dr. Martin Luthers Briefe, Sendschreiben und Bedenken; herausg. von W. M. L. de Wette. t. 5. Berlin, 1825–8.

*LE.*² = Dr. Martin Luther's Briefwechsel; bearbeitet von E. L. Enders, fortgesetzt von G. Kawerau. t. 16. Frankfurt am Main, 1884–1915.

Lo. E. = Epistolarum libri quatuor: ff. 65–163 in Christophori Longolii Orationes duae. Florentiae, haer. Ph. Iuntae, Dec. 1524.

Ma. E. = Briefe des Dr. Daniel Mauch; von A. Naegele. Römische Quartalschrift xxv, 139*–161*, 203*–225*. Rom, 1911.

Man. E. = Ioannis Manardi Ferrariensis Epistolae medicinales, Basileae, M. Isingrin, March 1540.

Marin. E. = Lucii Marinei Siculi Epistolarum familiarium libri decem et septem. Vallissoleti, A. G. Brocarius, 28 Feb. 1514.

Mart. E. = Opus Epistolarum Petri Martyris Anglerii Mediolanensis. Amstelodami, Elzevir, 1670. (The first edition, Alcala de Henares, 1530, is not readily accessible to me.)

Mas. E. = Briefe von Andreas Masius und seinen Freunden, 1538–1573 herausg. von M. Lossen. Leipzig, 1886.

ME. = Philippi Melanthonis epistolae, praefationes, consilia, iudicia, schedae academicae; ed. C. G. Bretschneider (CR. I–X). t. 10. Halis, 1834–42.

MHE. = i. Michael Hummelberger; von A. Horawitz. Berlin, 1875.

ii. Analecten zur Geschichte des Humanismus in Schwaben; von A. Horawitz. Wien, 1877.

iii. Analecten zur Geschichte der Reformation und des Humanismus in Schwaben; von A. Horawitz. Wien, 1878.

iv. Zur Biographie und Correspondenz Johannes Reuchlin's; von A. Horawitz. Wien, 1877.

(ii, iii, iv in Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 85, 86, 89.)

MRE. = Der Briefwechsel des Mutianus Rufus; bearbeitet von C. Krause (Zeitschrift des Vereins für hessische Geschichte, N. F., IX. Supplement). Kassel, 1885.

*MRE.*² = Der Briefwechsel des Conradus Mutianus; bearbeitet von K. Gillert (Geschichtsquellen der Provinz Sachsen, XVIII). t. 2. Halle, 1890.

NE. = Epistolarum miscellanearum ad Fridericum Nauseam Blancicampianum . . . libri X. Basileae, J. Oporinus, March 1550.

OE. = Oláh Miklós Levelezése; közli Ipolyi Arnold (Monumenta Hungariae historica: diplomataria, XXV). Budapest, 1875.

Oec. E. = DD. Ioannis Oecolampadii et Huldrichi Zuinglii Epistolarum libri quatuor, Basileae, T. Platter & B. Lazius, March 1536.

Oec. E. ii. = Das Leben Johannes Oekolampads; beschrieben von J. J. Herzog, Basel, 1843, ii. 263–304.

Oec. E. iii. = Briefe und Akten zum Leben Oekolampads, bearbeitet von Ernst Staehelin, Leipzig, 1934.

Peut. E. = Konrad Peutingers Briefwechsel; herausg. von E. König. München, 1923.

Pl. E. = Correspondance de Christophe Plantin, 1558–1586; publiée par M. Rooses & J. Denucé. t. 7. Antwerpen, 1883–1918.

RE. = Johann Reuchlins Briefwechsel: herausg. von L. Geiger (Bibliothek des litterarischen Vereins in Stuttgart. CXXVI). Tübingen, 1875.

Ra. E. = Religiosissimi viri fratris Ioannis Raulin, artium et theologiae pro-

fessoris scientissimi, Epistolarum . . . opus eximium. Lutetiae Parisiorum, A. Ausurdus expensis I. Petit, 1 Jan. 1521.

Sad. E. = i. Iacobi Sadoleti Epistolae ⟨pontificiae⟩. Romae, 1759.
ii. Iacobi Sadoleti Epistolae ⟨familiares⟩. t. 3 & app. Romae, 1760–7.

Sch. E. = Korrespondenzen und Akten zur Geschichte des Kardinals Matth. Schiner; herausg. von A. Büchi. t. 1 (1489–1515), Basel, 1920.

Schw. E. = Dn. Iohannis Schwebelii . . . scripta theologica. . . Addita est Epistolarum . . . centuria ⟨1519–40⟩. Biponti, C. Wittel, 1605.

SE. = Christoph Scheurls Briefbuch; herausg. von F. von Soden und J. K. F. Knaake. t. 2. Potsdam, 1867–72.

Sep. E. = Epistolarum libri VII: t. iii, pp. 71–389 in Ioannis Genesii Sepuluedae Cordubensis Opera. t. 4. Matriti, 1780.

Sich. E. = Johannes Sichardus; von P. Lehmann, pp. 23–42. München, 1912.

TE. = Ioannis Tritemii, abbatis Spanhemensis, Epistolarum familiarium libri duo. Haganoae, P. Brubachius, 1536.

VE. = Vadianische Briefsammlung; herausg. von E. Arbenz und H. Wartmann (Mitteilungen zur vaterländischen Geschichte, 24, 25, 27–30: 6 parts and 5 supplements, s^1–s^5). St. Gallen, 1890–1908.

Vi. E. = Ioannis Lodouici Viuis Valentini Epistolarum . . . Farrago. Antuerpiae, G. Simon, 1556.

Vulc. E. = Correspondance de Bonaventura Vulcanius, 1573–1577; publiée par H. de Vries de Heekelingen. La Haye, 1923.

VZE. = Viglii ab Aytta Zuichemi Epistolae selectae: t. ii, pt. 1 in C. P. Hoynck van Papendrecht's Analecta Belgica, Hagae Comitum, 1743.

WE. = Epistolae . . . Georgii Wicelii, Lipsiae, Nic. Vuolrab, 1537.

ZE. = Vdalrici Zasii epistolae; ed. J. A. Riegger. t. 2. Vlmae, 1774.

Zeb. E. = Epistolarum libri Andreae Zebrzydowski, 1546–1553 (Acta hist. res gestas Poloniae illustrantia 1); ed. Wlad. Wislocki. Cracow, 1878.

Zw. E. = Huldrici Zuinglii Opera, voll. VII, VIII, Epistolae; ed. M. Schuler & J. Schulthess. t. 2. Turici, 1830–42.

Zw. E.[2] = Zwinglis Briefwechsel; bearb. von E. Egli, herausg. von G. Finsler und W. Köhler (CR. XCIV, XCV). t. 2 (1510–26). Leipzig, 1911–14.

Other Sources

ADB. = Allgemeine deutsche Biographie. t. 56. Leipzig, 1875–1912.

Agric.[1] = Rodolphi Agricolae opuscula; ed. Petro Aegidio. Anuerpiae, T. Martinus, 31 Jan. 1511.

Agric.[2] = Rodolphi Agricolae lucubrationes, tomus posterior; ed. Alardo Aemstelredamo. Coloniae, J. Gymnicus, ⟨1539⟩.

Agric.[3] = Unedierte Briefe von Rudolf Agricola; von K. Hartfelder (Festschrift der badischen Gymnasien). Karlsruhe, 1886.

AHVN. = Annalen des hist. Vereins für den Niederrhein. Köln, 1855–

Val. Andreas = Fasti Academici studii generalis Louaniensis, edente Valerio Andrea Desselio. Louanii, H. Nempaeus, 1650.

ANGB. = Acta nationis Germanicae vniuersitatis Bononiensis; ed. E. Friedländer et C. Malagola. Berolini, 1887.

Antonio = Bibliotheca Hispana noua, siue Hispanorum scriptorum qui ab anno MD. ad MDCLXXXIV. floruere, Notitia: auctore D. Nicolao Antonio Hispalensi. t. 2. Madriti, 1783–8.

AT. = Acta Tomiciana; Epistole, legationes, responsa, actiones, res geste ... Sigismundi . . . per Stanislaum Gorski . . . collecte, 1507– . t. 13. Posnaniae, 1852–

Athenae Cantab. = Athenae Cantabrigienses, 1500–1609; by C. H. Cooper and T. Cooper, and by G. J. Gray. t. 3. Cambridge, 1858–61, 1913.

Balan = Monumenta Reformationis Lutheranae, 1521–5, collegit P. Balan. Ratisbonae, 1884.

Balan ii = Monumenta saeculi XVI historiam illustrantia, edidit P. Balan. Oeniponte, 1885.

BEr.[1] = Bibliotheca Erasmiana, listes sommaires. Gand, 1893.

BEr.[2] = Bibliotheca Erasmiana; extrait de la Bibliotheca Belgica, publiée par F. Vander Haeghen, R. Vanden Berghe, T. J. I. Arnold, A. Roersch, V. Tourneur, et A. Vincent.

Adagia. Gand, 1897.
Admonitio etc. 1900.
Apophthegmata. 1901.
Colloquia. t. 3. 1903–7.
Moriae Encomium. 1908.
Enchiridion militis Christiani. 1911.
Ratio verae theologiae. 1914.
Declamationes, Encomium Matrimonii, Institutio Principis Christiani, Vidua Christiana. 1936.

Bergenroth = Calendar of letters, despatches, and state papers, relating to the negotiations between England and Spain, preserved in the archives at Simancas and elsewhere, 1485–1603; edited by G. A. Bergenroth, and continued by P. de Gayangos and M. A. S. Hume. t. 21. London, 1862–99.

BN. = Biographie nationale (A–Z). t. 27. Bruxelles, 1866–1938.

Böcking = Index biographicus et onomasticus; cur. E. Böcking (Vlrichi Hutteni Operum supplementum: tomi posterioris pars altera). Lipsiae, 1870.

Bourgeois de Paris = Le Journal d'un Bourgeois de Paris, 1515–1536; par V. L. Bourrilly, Paris, 1910.

Brewer = Letters and papers, foreign and domestic, of the reign of Henry VIII, 1509–46; arranged by J. S. Brewer, and continued by J. Gairdner and R. H. Brodie. t. 33. London, 1862–1910.

Brodie = Brewer i; 2nd edit., by R. H. Brodie. t. 3. London, 1920.

Brown = Calendar of State Papers and MSS. relating to English affairs, existing in the archives and collections of Venice and in other libraries of Northern Italy, 1202–1629; edited by Rawdon Brown and continued by G. C. Bentinck, H. F. Brown, and A. B. Hinds. t. 23. London, 1864–1916.

Bulaeus = Historia vniuersitatis Parisiensis; authore C. E. Bulaeo. t. 6. Parisiis, 1665–73.

Burchard = Iohannis Burchardi Argentinensis, capelle pontificie sacrorum rituum magistri, Diarium (1483–1506); ed. L. Thuasne. t. 3. Paris, 1883–5.

Butzbach = Beiträge zur Geschichte des Humanismus am Niederrhein und in Westfalen; von C. Krafft und W. Crecelius (Zeitschrift des Bergischen Geschichtsvereins, VII, pp. 213–88, XI, pp. 1–68). Heft 1, 2. Elberfeld, 1870, 1875.

Butzbach[2] = Zur Kritik des Johannes Butzbach; von G. Knod (AHVN, lii, pp. 175–234). Köln, 1891.

Butzbach[3] = Beiträge zur Geschichte des Humanismus in Schwaben und Elsass; von W. Crecelius (Alemannia, VII, pp. 184–9). Bonn, 1879.

BWN. = Biographisch woordenboek der Nederlanden. t. 21. Haarlem, 1852–78.

Caballero = Alonso y Juan de Valdés, por Don Fermin Caballero. Madrid. 1875.

Chevalier = Répertoire des sources historiques du moyen âge: Bio-bibliographie; par U. Chevalier. 2e édition. t. 2. Paris, 1905–7.

Ciaconius = Vitae et res gestae Pontificum Romanorum et S. R. E. Cardinalium, opera A. Ciaconii; ab A. Oldoino recognitae. t. 4. Romae, 1677.

Clerval = Registre des procès-verbaux de la Faculté de Théologie de Paris; publié par A. Clerval. t. 1 (1505–23), Paris, 1917.

Copinger = Supplement to Hain's Repertorium bibliographicum; by W. A. Copinger. 2 parts. London, 1895–1902.

CPR. = Das Chronikon des Konrad Pellikan; herausg. durch Bernhard Riggenbach. Basel, 1877.

CR. = Corpus Reformatorum. Voll. 1–28. Melanthonis Opera; ed. C. G. Bretschneider et H. E. Bindseil. Halis et Brunsuigae, 1824–60.

Voll. 29–87. Caluini Opera; ed. G. Baum, E. Cunitz, E. Reuss. Brunsuigae et Berolini, 1861–1900.

Voll. 88–100. Zwingli's Werke; herausg. von E. Egli und G. Finsler Berlin, 1904–39.

Creighton = A history of the Papacy during the period of the Reformation; by M. Creighton. t. 5. London, 1887–94.

(Vols. 1–6; new edition. London, 1892–7.)

de Jongh = L'ancienne Faculté de Théologie de Louvain au premier siècle de son existence (1432–1540); par H. de Jongh. Louvain, 1911.

Delisle = Un Registre des procès-verbaux de la Faculté de Théologie de Paris, 1505–33; par L. Delisle. Notices et Extraits XXXVI: Paris, 1899.

de Nolhac = Érasme en Italie; par P. de Nolhac. 2e édition. Paris, 1898.

de Reiffenberg = Histoire de l'ordre de la Toison d'Or; par le Baron de Reiffenberg. Bruxelles, 1830.

DNB. = Dictionary of national biography. t. 71. London, 1885–1937.

DRA. = Deutsche Reichstagsakten, jüngere Reihe, bearbeitet von A. Kluckhohn und A. Wrede. t. 4. Gotha, 1893–1905.

Ducange = Glossarium mediae et infimae Latinitatis, conditum a Carolo du Fresne, domino Du Cange; ed. L. Favre. t. 10. Niort, 1883–7.

EAE. = Epistolae aliquot eruditorum, nunquam antehac excusae, multis nominibus dignae quae legantur a bonis omnibus, quo magis liqueat quanta sit insignis cuiusdam sycophantae virulentia, *s. a.* (See vol. IV, p. 210.)

EEV. = Epistolae aliquot eruditorum virorum, ex quibus perspicuum quanta sit Eduardi Lei virulentia. Basle, J. Froben, Aug. 1520.

EHR. = The English Historical Review. London, 1886– .

Eov. = Epistolae obscurorum virorum, ed. E. Böcking. t. 2. Lipsiae, 1864–70.

Fredericq = Corpus documentorum inquisitionis haereticae prauitatis Neerlandicae, 1025–1528, ed. P. Fredericq. t. 5. Gent, 1889–1906.

Gabbema = Epistolarum ab illustribus et claris viris scriptarum centuriae tres, ed. S. A. Gabbema. Harlingae Frisiorum, 1663.

Gachard = Collection des voyages des souverains des Pays-Bas; publiée par L. P. Gachard et C. Piot (Collection de Chroniques Belges inédites). t. 4. Bruxelles, 1874–82.

Gams = Series episcoporum Ecclesiae Catholicae; ed. P. B. Gams. Ratisbonae, 1873.

GC. = Gallia Christiana; opera D. Sammarthani, monachorum congregationis S. Mauri, et B. Hauréau. t. 16. Parisiis, 1715–1865.

Goethals = Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du royaume de Belgique; par F. V. Goethals. t. 4. Bruxelles, 1849–52.

Hain = Repertorium bibliographicum; opera L. Hain. t. 2. Stuttgartiae et Lutetiae Parisiorum, 1826–38.

Henne = Histoire du règne de Charles-Quint en Belgique; par A. Henne. t. 10. Bruxelles—Leipzig, 1858–60.

Herminjard = Correspondance des Réformateurs dans les pays de langue française (1512–44), recueillie . . . par A. L. Herminjard. t. 9. Genève, 1866–97.

Herzog = Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche; begründet von J. J. Herzog. 3e Auflage; herausg. von A. Hauck. t. 21. Leipzig, 1896–1908.

Heumann = Documenta literaria varii argumenti in lucem prolata cura Iohannis Heumanni. Altorfii, 1758.

Hinds = Calendar of State Papers and MSS. existing in the archives and collections of Milan, 1385–1618; edited by A. B. Hinds. t. 1. London, 1912.

Hoynck = Analecta Belgica: t. iii, ed. C. P. Hoynck van Papendrecht, Hagae Comitum, 1743.

Horawitz = i–iv. Erasmiana; von A. Horawitz. Wien, 1878, 80, 83, 85.
v. Erasmus von Rotterdam und Martinus Lipsius; von A. Horawitz. Wien, 1882.
(in Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 1878, 79, 82, 84, 82.)

Jänig = Liber confraternitatis B. Marie de Anima Teutonicorum de Vrbe; ed. C. Jänig. Romae—Vindobonae, 1875.

Jöcher = Allgemeines Gelehrten-Lexicon, herausgegeben von C. G. Jöcher. t. 4. Leipzig, 1750–1.

Jortin = The life of Erasmus; by J. Jortin. t. 2. London, 1758–60.

Knight = The life of Erasmus; by S. Knight. Cambridge, 1726.

Knod = Deutsche Studenten in Bologna (1289–1562)—biographischer Index zu den ANGB: bearbeitet von G. C. Knod. Berlin, 1899.

Krafft = Briefe und Documente aus der Zeit der Reformation im 16. Jahrhundert; herausg. von K. und W. Krafft. Elberfeld, 1876.

LB. i–x = Desiderii Erasmi Roterodami opera omnia; ed. J. Clericus. t. 10. Lugduni Batavorum, 1703–6.

Lefranc = Histoire du Collège de France depuis ses origines jusqu'à la fin du premier Empire; par A. Lefranc. Paris, 1893.

Le Glay = Négociations diplomatiques entre la France et l'Autriche durant les trente premières années du XVIe siècle, publiées par E. Le Glay (Documents inédits sur l'histoire de France: première série). t. 2. Paris, 1845.

Legrand = Bibliographie hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés en grec par des Grecs aux xve et xvie siècles; par Émile Legrand. t. 4. Paris, 1885–1906.

Le Neve = Fasti Ecclesiae Anglicanae, by J. Le Neve; continued by T. D. Hardy. t. 3. Oxford, 1854.

Luc. Ind. = Lucubrationum Erasmi Roterodami index. Louanii, T. Martinus, 1 Jan. 1519.

Mazzuchelli = Gli scrittori d'Italia ⟨A–B⟩, del Conte G. Mazzuchelli. t. 2. Brescia, 1753–62.

Major = Erasmus von Rotterdam: Virorum illustrium reliquiae I, von Emil Major. Basle, 1927.

MHL[4]. = Monumenta Humanistica Lovaniensia[4], ed. H. de Vocht, Louvain, 1934.

Molanus = Ioannis Molani ⟨1533–85⟩ Historia Louaniensium, ed. P. F. X. de Ram (Collection de Chroniques belges inédites). t. 2. Bruxelles, 1861.

MSH. = Messager des sciences historiques. Gand, 1823– .

NAKG. = Nederlandsch Archief voor kerkelijke Geschiedenis. Leiden, 1829– .

NBG. = Nouvelle biographie générale. t. 46. Paris, 1855–66.

Nève = Mémoire sur le Collège des trois-langues à l'Université de Louvain; par F. Nève (Mémoires couronnés par l'Académie Royale de Belgique, XXVIII). Bruxelles, 1856.

Nichols = The Epistles of Erasmus, from his earliest letters to his fifty-first year, arranged in order of time. English translations . . . with a commentary . . .; by F. M. Nichols. t. 3. London, 1901–17.

NNBW. = Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek; ed. P. C. Molhuysen, P. J. Blok, and L. Knappert. t. 6. Leiden, 1911– .

OED. = A new English Dictionary on historical principles. t. 10. Oxford, 1888–1928.

OHS. = Publications of the Oxford Historical Society. Oxford, 1885– .

Omont = Journal autobiographique du Cardinal Jérôme Aléandre, publié par H. Omont. Notices et Extraits XXXV: Paris, 1895.

Panzer = Annales typographici, opera G. W. Panzer. t. 11. Norimbergae, 1793–1803.

Pastor = The History of the Popes from the close of the Middle Ages; from the German of Dr. Ludwig Pastor. t. 14. (1–6 ed. F. I. Antrobus; 7–14 ed. R. Kerr.) London, 1906–24.

Pellechet = Catalogue général des Incunables des bibliothèques publiques de France; par M. Pellechet: t. 3 ⟨A–Greg.⟩. Paris, 1897–1909.

Proctor = Index to the early printed books in the British Museum; by R. Proctor.
Part I, to MD: 4 sections, London, 1898, 9; and 4 supplements, 1899–1902.
Part II, MDI–MDXX, section 1, London, 1903; sections 2, 3, F. Isaac, 1938.

Renaudet = Préréforme et Humanisme à Paris, 1494–1517, par A. Renaudet. Paris, 1916.

Renouard = Annales de l'imprimerie des Alde; par A. A. Renouard. 3e édition. Paris, 1834.

Renouard, Badius = Bibliographie des impressions et des œuvres de Josse Badius Ascensius; par Ph. Renouard. t. 3. Paris, 1908.

Sanuto = I diarii di Marino Sanuto (1496–1533); pubblicati per cura de N. Barozzi, G. Berchet, R. Fulin, F. Stefani, M. Allegri. t. 58. Venezia. 1879–1903.

Schmidt = Histoire littéraire de l'Alsace (xv[c]–xvi[c]); par C. Schmidt. t. 2. Paris, 1879.

Seebohm = The Oxford Reformers, John Colet, Erasmus, and Thomas More; by F. Seebohm. 3rd edition. London, 1887.

Stokvis = Manuel d'histoire, de généalogie et de chronologie de tous les états du globe; par A. M. H. J. Stokvis. t. 3. Leide, 1888-93.

Sweert = Athenae Belgicae, ed. F. Sweert. Antuerpiae, 1628.

Tiraboschi = Storia della letteratura italiana; del Cavaliere Abate G. Tiraboschi. 2ª edizione. t. 9. Modena, 1787-94.

Trith.[1] = Liber de scriptoribus ecclesiasticis disertissimi patris domini Iohannis de Trittenhem. Basileae, Jo. de Amerbach, 1494.

Trith.[2] = Cathalogus illustrium virorum Germaniam suis ingeniis . . . exornantium domini Iohannis Tritemii. ⟨Moguntiae, P. Friedberger, c. 1495.⟩

Trith.[3] = Disertissimi viri Iohannis de Trittenhem . . . de scriptoribus ecclesiasticis collectanea, additis nonnullorum ex recentioribus vitis et nominibus. Parrhisius, B. Rembolt et Jo. Paruus, 16 Oct. 1512.

Trith.[4] = Dn. Iohannis Tritthemii . . . de scriptoribus ecclesiasticis . . . liber. . . . Appendicum istarum prior ⟨Trith.[3]⟩ nata est nuper in Galliis: posterior nunc recens additur, authore Balthazaro Werlino Colmariensi. Coloniae, P. Quentel, March 1546.

Trith.[5] = Zusätze des Trithemius zu seinem Catalogus illustrium virorum Germaniae aus der in der Würzburger Universitätsbibliothek befindlichen Handschrift: in Johannes Trithemius, von I. Silbernagl, pp. 253-63. Regensburg, 1885.

van Heussen = Historia episcopatuum foederati Belgii; ed. H. F. van Heussen. t. 2. Lugduni Batavorum, 1719.

van Iseghem = Biographie de Thierry Martens d'Alost; par A. F. van Iseghem. Malines-Alost, 1852.

Vischer = Erasmiana; von W. Vischer. Basel, 1876.

Zedler = Universal-Lexikon aller Wissenschafften und Künste. t. 64. Halle & Leipzig, J. H. Zedler, 1732-50.

ZKG. = Zeitschrift für Kirchen-Geschichte. Gotha, 1876-

ADDENDA

Vol. VIII

P. 273, Ep. 2211. 66. *feriuntur malo*: Erasmus probably intended to write *feriantur male*, recalling Horace's *male feriantur* in *Carm.* 4. 6. 14 and Aul. Gell. 10. 22. 24. He uses the phrase *male feriari* in Epp. 3016, 3019, *Respons. ad P. Cursii*, LB. x. 1747 D., and *Apol. Stun.* LB. ix. 284 E. It is used by Levinus Ammonius in Ep. 2817. 297 and by Odonus in Ep. 3002. But the blunder *feriuntur malo* is perpetuated in Epp. 2721. 17, 2723. 8, 2728. 49; all of which, of course, reproduce the text of the *Epistolae Floridae*.

Vol. IX

P. 45, Ep. 2381 introd. In addition to the works here mentioned Cognatus published *De eis qui Romae ius dicebant*, Basle, Petri, 1562, and *Annotationes in Lucianum*, 1563.

P. 66, Ep. 2397. Professor Roersch informs us that the draft of a letter from Leonard of Gruyères, dated from Besançon 27 Oct. 1530, which answers Ep. 2397 point by point, exists in the Archives Générales du Royaume, at Brussels (no. 1625 Fonds des Papiers de l'État et de l'audience). The text has been published by P. L. Lefèvre in *Archives, Bibliothèques et Musées de Belgique*, t. xiii. 1936, ff. 119–21. Neither the original draft, nor the review in which it was published, is at present accessible to us owing to the war.

P. 93, Ep. 2412 introd. The Basle edition of the *Paraph. in Elegantias L. Vallae* of 1534, inaccurately attributed to Froben, should have been assigned to Th. Wolff. P. S. Allen noted a copy at Hamburg.

P. 159, Ep. 2443. 78. *Nisi . . . ageres*, Professor C. J. Fordyce has pointed out that this is derived from Cicero, *Brutus* 278 and that p. 212 Ep. 2465. 257–8 *O coelum . . . Neptuni* is a quotation from Terence, *Adelphi* 790.

P. 198, Ep. 2460 introd. Six letters to Peter Vulcanius, about his son Bonaventura, are in the University library at Leiden, and were printed in Vulc. E. 237–42.

P. 288, Ep. 2512. The original letter, autograph throughout, was found in Brussels by Professor Mario Battistini in the possession of M. Georges Quetelet, grandson of the great Quetelet. The letter was deposited on loan in the Maison d'Érasme at Anderlecht. This information was kindly given us by Professor Roersch, who also allowed us to see his photograph of the original: this reads (l. 7) *per negociatores*, and has the year date 1531. The address is on the verso: 'D. Erasmo Scheto. Antwerpiae'.

P. 380, Ep. 2569 introd. The MS. of Josephus here mentioned belonged at one time to Filelfus; see Dolet, *Orat.* p. 60.

P. 398, Ep. 2581. 24n. Professor Roersch points out to us that the *epigrammata* were published by Bertulphus in 1531–2, *Epitaphia, Epigrammata etc. in funere Cardinalis Gattinariae*, Antwerp, J. Grapheus. Professor Roersch has described this work in *Mélanges Paul Thomas*, Bruges, 1930, pp. 605 sq.

Vol. X

Ep. 2702. Vol. X had already received its last corrections when Professor H. G. Fiedler called our attention to the fact that this letter was printed in *V. E. Loescheri Literator Celta, seu de excolenda Literatura Europaea, occidentali et septentrionali consilium et conatus, curante Ioanne Augustino Egenolf*, Leipzig, J. C. Martin, 1726. As given by Egenolf, the letter contains two sentences absent from all hitherto known texts. These sentences are placed between the words *exitum.* and *Epistolam* in line 10, and read as follows: 'Martini Lutheri vestri,

quod addis, de nominibus propriis Germanorum perplacet opusculum. Reddam vicem, vt ait ille, meritis.'

The *opusculum* spoken of is, no doubt, the tractate *Aliquot Nomina propria Germanorum ad priscam etymologiam restituta. Per quendam antiquitatis studiosum. Item breuis interpretatio appellationum partium Germaniae, quodam doctissimo viro autore*, of which the earliest dated edition known to us is that printed by N. Schirlentz at Wittenberg in 1537. But there is an undated edition, printed at Augsburg by P. Ulhard, whose press was operating from 1528 to 1578. Professor Fiedler tells us that the first edition he knows in which the book is attributed to Luther is that of 1554; after which the attribution is frequent.

In the Preface to his book Egenolf says that he had the letter (in Erasmus' autograph) from John Elias Heder (to whose sons he at one time acted as tutor): 'αὐτόγραφον huius Epistolae possidebat supra laudatus Dn. Hederus exemplum, ipsius, magni ipsius inquam Erasmi exaratum manu'. Neither he nor Heder had been able to trace the letter in any of the printed texts accessible to them.

Except for the two sentences here given, Egenolf's version presents only the following variants: 6 ἐνύαλον 7 ἐκεῖνος *om.* 9 ἐνὶ.

For Loescher, see Hauck, xi, pp. 593 sqq., ADB. 19. 209 sqq. For Egenolf, see ADB. 5. 656 sqq.

CORRIGENDA

Vol. IX

P. 141, Ep. 2433. 3n. *For* 42n. *read* 41n.

P. 199, Ep. 2461. introd. Sinapius was married in 1538, *for* 1528 *read* 1538.

P. 261, Ep. 2487. 4–5n. *For* 455–7 *read* 457–9.

P. 287, Ep. 2511. 29n. *For* negotioni *read* negotiatione.

P. 380, Ep. 2569 introd. *For* Ep. 2742 *read* 2743.

P. 417, Ep. 2598 introd. *For* 25–6 *read* 24–5.

P. 443, Ep. 2614 introd. *For* Schadel *read* Schedel.

LIST OF MANUSCRIPTS ABOUT WHICH INFORMATION IS DESIRED

A letter of Erasmus to a friend, 1533: sold by List and Franke to W. Künzel, 21 May 1883.

The originals of Epp. 210, 217, 223, 251, 257, 681, 705, 1166, 1208, 1361, 1467, 1480, 1549, 2579, 2799.

2635. To John Morin.

Epistolae Palaeonaeoi p. 153. Freiburg.
N.p. 1066: Lond. xxvii. 6: LB. 1241. ⟨? March–April⟩ 1532.

[The letter is concerned with Erasmus' efforts to prevent the dissemination of Scaliger's *Oratio* (Ep. 2564. 2n). Erasmus had written to Morin on 30 Nov. 1531 (Ep. 2577). Morin seems not to have sent any written answer, but to have communicated with Erasmus through Omphalius. Both this letter and Ep. 2636 lack month-date, and have been placed at the beginning of the volume for convenience. That they must be dated before September 1532 is certain, as they were both published in K.]

ERASMVS ROTERODAMVS CLARISSIMO VIRO D. BALIVO LVTETIAE REGIO S.

Iacobvs Omphalius, vir clarissime, suis ad me literis multa praedicauit, quum de praeclaris naturae tuae dotibus ac morum ornamentis, tum de peculiari quodam ac propenso studio erga nomen Erasmi: adeo vt quibusdam isthic hoc molientibus, ne meae lucubrationes apud vos publicitus distraherentur, maliciosis conatibus tua obstiterit aequitas. Haec quo magis esse vera et credo et gaudeo, hoc magis admiror quo fuco libellum, vndique scurrilibus conuiciis, impudentissimis mendaciis scatentem, vbique simpliciter furiosum, tuo obtruserint nomini, idque exemplo non minus dedecoroso isti longe celeberrimae Academiae quam pernicioso studiosae iuuentuti. Quum nulla isthic esset aedita constitutio peculiariter minitans istiusmodi temeritati, nullus vnquam extitit qui facinus auderet tam illiberale, pudor humanus pro lege deterruit omnes a plusquam scurrili petulantia: nunc ipsa constitutio talia monstra gignit etiam. Et tam illiberale facinus autores habet, vt fertur, theologos quosdam, praesertim illum *φιλοθόρυβον*, in quem vaticinatus videtur Prudentius, quum ait:

O tortuose serpens,
qui mille per meandros
fraudesque flexuosas
agitas quieta corda!

Atque etiam minitatur Senatus indignationem, nisi subseruiatur ipsius maliciae.

Aut prorsus ignoro Senatum, aut vehementer indignaturum arbitror si resciscat turpissimum pariter ac pestilentissimum exemplum. Idem sentio de Rege Christianissimo. Nam de animo summi Pontificis compertum et exploratum habeo, cuius prudentia perspicit quanta sit et religionis et studiorum pestis istiusmodi libellis debacchari. Quid autem facilius, quam ficto titulo quidlibet in quemuis scribere? Sed absit vt alienam insaniam imitando ipse fiam insanus. Hic prodigiosus foetus Venetiae conceptus est,

1. Omphalius] See Ep. 2311. 46n.
7. libellum] Scaliger's *Oratio*.
17. Prudentius] *Cath.* 6. 141–4.

et parentem habet Italum: sed quem illic non ausi sunt aedere, Lutetiae inuenit qui produceret, theologis autoribus, ac tui nominis addito lenocinio. Mihi facillimum erat a Caesare ac Rege Ferdinando impetrare literas expostulatorias, atque etiam a Clemente Pontifice, sed mihi visum est indignum Principes optimos maximisque negociis ac parum laetis occupatissimos huiusmodi querimoniis interpellare.

Vix adducor vt credam, Natalem Bedam hoc facinus approbare, et tamen perscribunt illum non solum approbare verumetiam singulis nonnihil addere veneni. Quae si vera sunt, et eo vesaniae profecit, haud multum abest a daemoniaco. Egregius vero ludus sit, si coner par pari referre, quod mihi sane bonum atque commodum foret. Habeo typographos ad omne paratos obsequium, et possem furiosum istum libelli parentem, nihil mentiens, suis ac veris coloribus depingere. Sed malo spectare quid me quam quid illo sit dignum.

Verum sit iam querelarum modus. Tibi, vir clarissime, pro tuo in me fauore gratiam habeo maximam, rogoque vt istum animum pergas obtinere; quod quidem vltro tu polliceris, sed sub conditione, si nihil scribam aduersus fidem Christianam, aut contra Regem Christianissimum. De fide non dubito quin audias interdum nonnullorum querelas, sed quas integri iam toties deprehendunt esse meras calumnias, simul vt rem propius inspexerunt. Quam hic aduersus sectas strenuum agerem agamque militem, ab aliis referri malo. De Rege miror quur admonendum putaris. Nam qui, obsecro, mihi veniret in mentem, stringere calamum in Regem huius aeui florentissimum atque etiam laudatissimum? cui tantum me debere profiteor quantum illius detulit benignitas—detulit autem non semel conditiones amplissimas. Laudaui illum aeditis libris adhuc Caesaris hostem; quid accidisset mihi si nunc vituperarem amicum, affinem, ac foederatum? Caetera disces ex Omphalio, quem apud me tuae mentis interpretem esse voluisti. Bene vale.

Datum apud Friburgum Brisgoiae, anno a Christo nato M.D. XXXII.

2636. To James Canta.

Epistolae Palaeonaeoi p. 11. Freiburg.
N. p. 949: Lond. xxiv. 27: LB. 1240. 1532.

[Aegidius Vannonius is unknown to us. There is no other mention of his visit to Erasmus and we are unable to assign an exact date to this letter; see Ep. 2635 introd. For Canta, Grand Chamberlain to Campegio, see Ep. 2570. 54n.]

DES. ERASMVS ROTERODAMVS D. IACOBO CANTAE S. D.

Aegidivs Vannonius, famulus tuus, me non mediocriter inflammauit in amorem tui, vir ornatissime, multa praedicans de tuo

2635. 55. agerem *K*: egerim *N*.

2635. 32. Italum] Aleander.

pulcherrimo instituto, quo conaris studia iam apud plerosque nescio quo malo fato refrigescentia excitare, et ad id vnum omnes fortunas tuas, omne studium industriamque conferre. Quae res mihi persuadet te non solum virum bonum esse verumetiam animo generoso praeditum. Quod si literae quae nunc apud plaerosque languent emoriantur, quaeso quid erit haec vita nostra, aut quid sperandum, nisi vt in Turcicam barbariem degeneremus? Vt approbo summopere conatum tuum, ita precor vt Christus Opt. Max. quod agis bene fortunare dignetur. Oro vt posthac Erasmum in amicorum tuorum album ascribere digneris. Reuerendissimo Cardinali Campegio meis verbis salutem dicito reuerenter. Scio quantum illi debeam, et debeo profecto libenter, et plura debere cupio. Eram occupatissimus, sed hoc tempusculi suffuratus sum vt te salutarem, nactus hunc iuuenem tui amantissimum, quicum lubens egissem de conuictu, nisi tam commodum haberet dominum. Nulla re mihi magis est opus quam fidelibus ministris, sed haec alea mihi non semper cadit vt volo. Bene vale.

Apud Friburgum Brisgoiae Anno a Christo nato M.D.XXXII.

2637$_{2701}$ From John Genesius Sepulveda.

Sepuluedae Epistolarum Lib. 7, 1557, f°. A. Rome.
Sep. E. p. 77. 1 April 1532.

[Juan Gines de Sepulveda, 1491–1572, was born at Pozo Blanco, near Cordova, and educated, first at Cordova and Alcala, subsequently (1518–23) at the Spanish College of Bologna, to which he was preferred by Ximenes. In 1521 he published *Rerum Gestarum Aegidii Albornotii*, appending to it a *Breuis Bononiensis Collegii Hispanorum descriptio* (Bologna, J. de Benedictis), a book several times reprinted and translated into both Spanish and Italian. He translated the *Parua Naturalia* of Aristotle (Bologna 1522), and the *De generatione* and *De mundo* (Rome, 1523). In 1523 he printed at Rome the *Dialogus de appetenda gloria qui inscribitur Gonsalus*. During his last two years at Bologna he paid several visits to Albertus Pius at Carpi; and in the summer of 1523, removing his name from the books of the Spanish College, he attached himself to the service of that prince. He seems to have accompanied Albertus to Rome in 1525; where in the year following he published *De fato et libero arbitrio libri tres, quo in opere . . . dogma Martini Lutheri . . . confutatur*, a book which Erasmus mentioned in the *Ciceronianus* as possessing 'promise'. While admiring the *Ciceronianus*, Sepulveda did not much like this patronizing reference to the work of one who was no longer a boy and had spent 8 years in Italy. In 1527 appeared (Rome, Marcellus Silver) his edition of the Commentary of Alexander Aphrodisiensis 'in xii Aristotelis libros de prima philosophia' (translated into Latin). On the sack of Rome in 1527 he went with the cardinal of Gaeta, Thomas de Vio, to Naples; but returned shortly afterwards to Rome, entering the household of Cardinal Quignon. His service with Quignon brought him into connexion with the Emperor's court (see App. xv, vol. iv, p. 622), and in 1529 he printed at Bologna his *Ad Carolum V Imperatorem inuictissimum vt . . . bellum suscipiat in Turcas . . . cohortatio*. In 1531 he published at Rome *De ritu nuptiarum et dispensatione libri tres* (reprinted Paris 1541, London 1553), in which he argued for the validity of Henry VIII's marriage with Katharine. In Jan. 1529 Albertus Pius had printed in Paris his *Responsio Paraenetica* (see Ep. 1634 introd.), which in March of the same year Erasmus answered with a counter *Responsio*, following it with a further *Apologia* in 1531. In answer to this *Apologia* Sepulveda wrote his *Antapologia pro Alberto Pio in Erasmum*, printed first in Rome by Bladus, 1532, and then in Paris by Augurellus, 22 March 1532. The Rome edition he sent to Erasmus with the present letter; Erasmus had, however, already seen the Paris edition (see Ep. 2701).

From Erasmus' *Apologia*, LB. ix. 1125DE, and from Epp. 2261. 69–71, 2328. 42–5, 2329. 99–101 (cf. Ep. 2198 introd.), it appears that Erasmus attributed to him a principal part in the authorship of Pius' posthumous *Responsio in locos lucubrationum Erasmi*. A letter of Viglius (Brussels MS. 1040[1]. f. 23) refers to Sepulveda's supposed share in the book. In 1532 he printed in Paris *Opera Aristotelis Latina facta . . . Libri Meteororum quatuor . . . Libri de animalibus . . . de generatione et corruptione*. In 1534 he published, besides his *Ethics* of Aristotle, *De conuenientia disciplinae militaris cum Christiana Religione, Dialogus qui inscribitur Democrates* (Bladus). In 1536 he was placed on the 'album Caroli Caesaris domesticorum', being appointed imperial 'historicus', and returned to his own country, narrowly escaping drowning in the wreck of the vessel which took him to Valladolid. The last chapter of book xv of his *De Rebus Gestis Caroli V* records that in this year Erasmus died at Basle, and sketches his character briefly and without malice—an interesting item in the sketch is the statement that Clement vii had read Sepulveda's *Antapologia* and praised its moderation, remarking that he (Clement) had allowed Erasmus the freedom he enjoyed, not because he approved his views, but from fear that he might be driven to join the Lutherans. In 1538 Sepulveda printed at Valladolid *De ratione dicendi testimonium . . . dialogus qui inscribitur Theophilus*; in 1546 at Venice *De Correctione anni* (Paris 1547); in 1548 at Paris Aristotle, *De republica libri viii* (i.e. the Politics). In 1541 his collected works were printed by Colinaeus in Paris. In 1548–50 he became involved in a keen controversy with Melchior Canus, Antonio Ramirus, and Bartholomew de las Casas, on the subject of Spanish cruelties in the Indies. The controversy began with an unpublished book, justifying a ruthless imperialism, the dialogue *Democrates Secundus, De iustis belli causis*; which he followed up by an *Apologia pro libro De iustis belli causis*. In 1557 he retired from court, and took a canonry at Salamanca, where he published, in the same year, 7 books of his Letters. In 1571 he printed at Ilerda his last work, *De regno et regis officio*. He died in 1572, and was buried in St. Catherine's church, in his native Pozo Blanco. He left unpublished his *De Rebus Gestis Caroli V* and his *Historia Philippi II*, These are included in the edition of his collected works published at Madrid in 1780.

This letter was not the first addressed to Erasmus by Sepulveda. In Sep. E. p. 107 he inquires of Alfonso Valdes 'num epistola quam tibi ad Erasmum misi ad manus eius peruenerit?' On 15 Oct. 1531 Valdes answered: 'Quas ad Erasmum dedisti litteras, an ad eum peruenerint nescio, certe ex his, quas ex Augusta illi scripsi, periere'; Sep. E. p. 119.]

I. GENESIVS SEPVLVEDA D. ERASMO ROTERODAMO S. P. D.

ANTAPOLOGIAM pro Alberto Pio, quam Romae iam pridem excusam cum his ad te literis dedi, statueram tibi primo quoque tempore mittere, vt mea potissimum opera factus eius compos intelligeres me, qui eam operam scribendi non infenso animo sed officii gratia suscepi, minime abuti velle ignoratione tua, quo liber posset interea latius ac liberius diuagari. Sed obstitit huic voluntati meumque institutum retardauit honestissimorum quorundam, et vtriusque nostrum studiosorum, sed nimis cautorum, hominum diligentia, qui cupientes omnes inter nos simultatis causas submouere, lecto libello temperanda aut etiam expungenda verba quaedam censuerunt, quibus ipsi, contra meam sententiam, qui nihil magis toto in libro quam vt modestissime tecum agerem elaboraui, animum tuum exasperari posse existimabant. Quanquam vno aut altero loco Italorum potius stomacho fuit inseruitum quos iidem mihi, nisi ad eum modum prouisum fuisset, iratos fore denuntiabant. Sic horum studio factum est vt liber iam impressus non prius euulgaretur quam esset certis in locis ex ipsorum sententia quemadmodum videbis emendatus. Quod te volui non

ignorare, ne visis lituris rei nouitatem aut discrimen demireris, si locis integris ex impressione Parisiensi liber ad manus tuas peruenerit.

Quod vero attinet ad Obseruationes Stunicae, de quibus in eodem opusculo mentionem feci, scito eas esse penes Franciscum Quignonium, sanctae Crucis Cardinalem, non abhorrentem ab illius voluntate, qui moriens, non vt liber ipse inchoatus et impolitus, sed summatim decerptae sententiae tibi mitterentur, mandauit. Quod decerpendi munus ego eiusdem Praesulis voluntate libenter obiissem, si mihi per ingentes meas occupationes licuisset; quas tamen, si tibi rem fore gratam intellexero, omnes huic officio posthabebo, daboque operam vt exemplum ad te primo quoque tempore transmittatur. Sunt autem, si tibi hoc scire cordi est, octoginta omnino Adnotationes in scholia tua in Hieronymi opera ex editione secunda et plus centum in Noui Testamenti conuersionem adnotationesque tuas ex quarta.

Vale. Roma Calend. Aprilis. 1532.

2638. From Jerome Aleander.

Vatican MS. Lat. 8075, f. 70. Ratisbon.
1 April 1532.

[This letter and Epp. 256, 2639, 2679–80 were discovered by M. Paquier and printed by him in the *Mélanges d'Archéologie* of the École Française de Rome, xv (1895), pp. 355 seq. They are from a MS. volume containing copies of letters of Aleander, made by his secretaries, with occasional marginal additions in the hand of Aleander. Both Epp. 2638 and 2639 (Ep. 2639 being in the nature of a postscript) answer a letter of Erasmus, not extant, in which he seems to have accused Aleander of having had some share both in Albertus Pius' *Responsio in locos lucubrationum Erasmi* and in Scaliger's *Oratio*. Aleander had received Erasmus' letter before 28 Jan. 1532, for he mentions it in a letter to Sanga of that date (Lämmer *Mon. Vat.* No. lxxiv, p. 99, cited by Paquier, *Mélanges*, p. 365). In Ep. 2565 Erasmus suggests to Choler that Aleander's indignation was aroused by the references to him in the *Responsio* and *Apologia* to Pius; and in Ep. 2682, addressed to Viglius, mentioning Aleander's letter, Erasmus expresses the same opinion. He answered Aleander in a courteous letter, now lost; which Aleander must have received by 6 June, since he mentions it in a letter of that date to Ber, Friedensburg, No. 3. Aleander answered on 4 July 1532, with Ep. 2679.]

ERASMO ROTERODAMO

Albertvm Pium toto hoc decennio ter quaterue non amplius sum adlocutus et tunc quauis alia potius de causa quam tua; scripsi vero ad eum post septem annos ne semel quidem, quantum meminisse possum. Illud certo scio, proximo quinquennio me non vidisse hominem. Commodum enim diuino munere cladi Romanae praereptus, quum paucis post diebus secutus esset miserabilis Vrbis casus, non prius quicquam de eo intellexi quam

2637. 24. Quignonium] See Ep. 2126. 6n. Stunica had bequeathed his notes, together with all his Latin books, to Quignon. Quignon invited Sepulveda to make a selection from the notes and to pass them to Erasmus. Sepulveda left the task of selection to Inigo de Mendoza, who, however, finding it too difficult, had a copy made of the whole, which he transmitted to Erasmus; see Epp. 2705, 2729.

perlatus est ad nos ingens liber quem ille in te, vt videtur, Lutetiae interim scripserat, et paulo post renuntiata fuit mors; quin imo nec illas ipsas epistolas, tanti inter nos incendii causam, ante videre mihi licuit quam cum magno isto volumine excusae prodirent in publicum. Vide igitur quam sit verisimile quod ad aliquot amicos de me nominatim scripsisti, et multis in locis tuorum librorum αἰνιγματικῶς innuis, auctorem me et adiutorem fuisse Alberto eorum quae in te scripserit. Iam vero istius Iulii Scaligeri ficto, vt puto, nomine editum libellum, quod ouum meum suspicaris, ita mihi benefaciat Deus vt ne nominari quidem audieram priusquam de ea re ad me scriberes: quasi vero tam sim ociosus et foecundus vt possim, aut tam insanus vt velim, magno valetudinis discrimine et rei familiaris iactura, oua quotidie aliqua aliis vel parere vel incubare, vnde vniuersa laus falsi nominis auctoribus cederet et odium in me tuum, et quidquid mihi inde incommodi proueniret, mihi perpetuo permaneret.

Haec quae scribo verissima esse vel sanctissimo iureiurando adfirmo. Quod si tu negas ita esse et in ea qua hactenus videris fuisse suspitione perseueras, μὴ ὥραισιν ἵκοιτο ἡμῶν ὁ ψευδόμενος. Sin credis, vt dico quod merito iure facere potes et debes, ita pro comperto habeas me nihil antehac in te mali molitum aut in hac legatione μηδὲ κατ' ὄναρ cogitasse: quidquid ad te vel scripserint vel retulerint quum alii tum vnus qui vt erat omnium pessimus, ita pessime omnium periit in vrbis direptione, et quum aliorum suorum facinorum tum vel huius maxime poenas dedit quod nos semper studuit inimicare. Atque vt animi in te mei synceritatem cognoscas, Breue illud ad te Adriani Pontificis quod aureum vocas, quo tantopere gloriaris, quod contra aduersarios toties obiicis, si nescis, mea foetura fuit, idque eo tempore quo tam male de me mereri non cessabas; extatque etiamnum apud me archetypon multo laudum tuarum plenius et locupletius quam ad te missum fuerit, et nunc tantum abest vt hostili in te sim animo, quemad-

9. paulo post . . . mors] Albertus Pius' book appeared on 9 March 1531; he died *ante* 10 Jan. 1531.

10. epistolas] The correspondence between Pius and Erasmus, reprinted at the beginning of Pius' book.

13–14. nominatim . . . αἰνιγματικῶς] Aleander had no doubt seen Epp. 1719. 34–44, 1987. 5–10, 2077. 46–53, 2329. 105–6; cf. Epp. 1479. 130–1, 2198. 26–7, 2371. 34–6, 2375. 78–9, 2379. 114–15, 2682. 44–54. In the *Responsio* Erasmus, addressing Pius, speaks of the διπλωματοφόρος (Aleander) as 'magna pars animae tuae, magna pars huius calamitatis' (LB. ix. 1118AB); cf. LB. ix. 1099B–D; and in the *Apologia* there is a particularly offensive reference to the 'homo Iudaicus, quo cum genere nunquam mihi bene conuenit', who inspired Pius.

18. quasi vero . . . 21. incubare] Aleander uses almost the same language in his letter to Sanga (see introd.): 'Veda V. S. quanto son fecundo ocioso et pazzo che hora per il Segnor da Carpi, hora per un non so chi io componi libri, che a gran pena scrivo lettere volgare non che perder il tempo la vita et la gloria per altri' (*Mon. Vat.* lxxiv, p. 99).

26. μὴ ὥραισιν] See Arist. *Lys.* 1037.

29. legatione] See Ep. 2565. 4n.

30. vnus] We are not able to conjecture who is meant. Two of Erasmus' friends who perished in the Sack of Rome were Bombasius and Sauromanus, but it is difficult to believe that either of these is intended.

34. Breue] Ep. 1324, of which there is a draft at the Vatican (MS. Lat. 3917), with corrections by a hand which resembles Aleander's.

modum scribis, vt si modo paucula tollas vel immutes quae in tuis libris non mihi modo sed et cuilibet vere tibi amico non satisfaciunt, si praeterea eam quam de me falsissimam in amicorum mentibus impressisti opinionem corrigas, iam nunc eum mihi hostem esse profiteor quicumque tibi hostis fuerit. An ignoras, ὠγαθέ, quicunque te opprimere vult, eundem et bonarum literarum et linguarum causam opprimere? Porro illis oppressis quid erit Aleander? Si quid modo in hoc doctrinarum genere aliquod nomenque decusque gessimus, quod quamuis ne credam faciat nota mihi mei ipsius mensura, tamen non parum omnino me mouet et delectat testimonium tuum, quod in hac re colophonium suffragium iudicio omnium censetur.

Fateor profecto me postquam inter nos coram non vidimus, impensissimam dedisse sacris literis operam, neque priscis tam Graecis quam Latinis sacris doctoribus, quorum vel rarissimorum magna apud me seges est, contentum, etiam adhibitis summis in neoterica theologia viris scripta Thomae, Scoti, Ockami, Gabrielis, reliquorum id genus omnium diligentissime euoluisse, vsque adeo vt in hoc etiam studiorum genere me non vulgariter profecisse dictitent ii qui in ea re primi sunt nominis. Sed seiunge a sacris literis linguarum peritiam, quam tu cum illis primus omnium nostro aeuo tam foeliciter coniunxisti, tantus erit inter sophistas Aleander quantus barbarus aliquis et perditissimus sophista inter bene literatos, nempe inter olores anser. Proinde abstine tandem istarum querelarum, istarum suspicionum, per quas multorum doctorum et summatum virorum odium in te concitasti, et per amicitiam nostram quam ego integram saluamque semper existimaui, tu si quid contaminatum putas, possumus optimo ἀμνηστίας remedio et pristinorum officiorum rediteratione facile resarcire. Demus vterque operam vt ne per istas simultates et odia toti orbi ludibrio simus, et studia nostra quae rei literariae ornandae et pietati Christianae pacandae et augendae desudare debent, in libellos famosos, in orationes inuectiuas et truces inimicitias abominabilesque Christianis hominibus et amicis contentiones conuertantur.

Amor in te meus et reconciliandae vel potius continuandae amicitiae nostrae desiderium calamum mihi longius transtulit quam principio sperabam vel per publicas occupationes liceret. Quare scribendi finem faciam vbi illud addidero: omnem mihi molestiam quam e tuis literis conceperam, aut certe maximam eius partem, abstulisse decem versus in fine epistolae tua manu scriptos, e quibus percepi integerrimum et doctissimum virum Ludouicum Berum et viuere et apud te quum scriberes tunc fuisse. Quo nuncio nihil mihi potuit contingere iucundius: reuixit enim mihi quodam modo per tuas literas amicus omnium mihi charissimus; cuius vt sanctissima olim consuetudine nunc vel sola recordatione recreor, ita diu animi anxius fui, quod dubitarem eum, vt plerosque alios

67. contaminatam *MS*. 81. praecepi *MS*.

63. inter . . . anser] Cf. Verg. *Ecl.* 9. 36.

67. ἀμνηστίας] Cf. Ep. 1482. 62–4.

amicos meos, ad superos hinc decessisse, qum de eo nihil prorsus intellexissem iam tot annos. Huius epistola quam ad me ab eo antea datam scribis, si mihi reddita fuisset, et rescripsissem ad eum libentissime, et haec felicitas quam ex eius incolumitate toto animo sentio, quanto tempestiuior tanto mihi maior et diuturnior fuisset visa.

Vale ex Ratisbona Kl. Aprilis. M.D.XXXII.

2639. From Jerome Aleander.

Vatican MS. Lat. 8075, f. 71. Ratisbon.
1 April 1532.

[For the MS. and the circumstances of this letter see Ep. 2638 introd.]

EIDEM ERASMO

Cvm Glapione non nihil mihi rubiginis intercessit ante discessum nostrum a Wormatia, quum dissentiremus de republica, sicut de re priuata; cum nepote τοῦ Ἀργεντινείου ἐπισκόπου, iam tum etiam quum Parisiis ageremus; vide igitur quam sit credendum iis quae in me dixerint; et tu optime nosti quam fuerit Glapionis ingenium ἀκατάληπτον καὶ δυσεπίγνωστον· quod et tu quodam in loco scripsisti. Nam si verbis bibliopolae illius Galli, qui Venetiis agit, hominis tum suopte ingenio, tum perpetua potatione stupidi et vere bardi, vel minimam scintillam fidei habere te putarem, iam mihi Erasmus esse Erasmus desineret; et tamen, vt colligo e non nullis tuis scriptis, non parum tibi persuasit, id quod fortasse putauit te libenter audire, me diu noctuque in tuis libris euoluendis intentum esse, vt scilicet aliquid inde elicerem quod vel scriptis meis postea improbarem, vel ad Albertum transmitterem. O meram miramque insaniam, vel meam, si id fecissem, vel multo magis tuam, si id credidisti! Laborabam tum ego (quamdiu Venetiis fui) duplici quartana, et si quod mihi tempusculum intercalaris quietis dabatur, id totum Reipublicae impendendum fuit pacique inter Caesarem, et Venetos procurandae, cuius mihi negocium Pontifex per literas dederat. Et potuissem semimortuus et ita occupatus istis ineptiis dare operam, a quibus et corpore et mente

2639. 1. Glapione] In the only letter which he wrote to Aleander which is extant (Ep. 1482) Erasmus cites Glapion and the Bishop of Strasbourg, as reporting to him that Aleander traduced him to the Emperor. We must suppose that in writing the letter which Aleander now answers he had again referred to these two persons, or else that Ep. 1482 was among the writings of Erasmus to which the 'amicus quidam communis noster' of l. 51 had called Aleander's attention.

2. Wormatia] Glapion had been Aleander's adjutant at the Diet of Worms.

3. nepote] The Bishop of Strasbourg was William of Hohenstein (see Ep. 1454. 10n). Aleander apparently means that the disagreeable things said by the Bishop were to be discounted by the fact that he (Aleander) and the Bishop's nephew had been on bad terms when they were at the university of Paris together.

6. quodam in loco] In the *Spongia* LB. x. 1647B–F Erasmus defends himself from the charge of having disparaged Glapion.

7. bibliopolae . . . Galli] Dolet seems indicated.

sanus mihi semper censui abstinendum, quum nihil magis officere cognoscam rei et literariae et christianae quam ista doctorum virorum dissidia, vnde vel initium vel magnum certe fomentum res Lutherana accepit? Fateor me quidquid librorum e Germania Venetias conuehebatur magno illius nebulonis bibliopolae quaestu mihi dum Venetiis essem comparasse, non quo tunc studerem quum non vacaret, sed quo bibliotheca mihi esset instructior; quam post obitum meum in publicum vsum cuidam religiosorum hominum collegio locupletissimam legare est animus: et tu homo ista prudentia, ista doctrina, addo etiam ista aetate, persuaderi potuisti me vel mercenarias vel ἀνεμωλίους operas Alberto prestare, et de hac re ad complures amicos scripsisti? In quo vide quam prudenter feceris et longe secus quam Hercules. Ille enim septicipitem hydram, eo ingenio praeditam vt vno caeso capite duo repullularent, prorsus excidit; tu contra μονοκέφαλον hostem pugnans, dum me, dum Sepuluedam, dum nescio quos alios, dum Parisiensem Academiam omnem eius libri auctores vel saltem ad eam rem οὐκ ἀσυμβόλους facis, tot tibi excitas hostes quot nominas adcessisse ad id operis Alberto συνεργούς. Et quantum ad me attinet, potes tu quidem non secure modo sed et tuto dormire; praeter enim quam quod longe alia sunt quae tracto, postquam sic Deo placitum est, non etiam sum tam curiosus vt alienam scabiem scabam. At non puto alios ita fortasse tacituros quos cum Alberti causa commiscuisti. Dum enim suum quisque nomen quod illic traduxisti defendere nitetur, vereor ne tum demum sentias per te factum vt nondum mortuus sit Albertus, sed in te quotidie pullulet rediuiuus.

Haec addere decreui ad alteram epistolam iam obsignatam, quia forte fortuna eadem hora et tuae ad me literae in manus inciderunt, et amicus quidam communis noster tum ea quae ad ipsum ante biennium scripsisti, tum locos aliquot in tuis libris ostendit, vbi hanc rem sub aenigmate non ita caute inuoluis quin facile cognoscatur. Sed iam ἀμνηστία istorum perpetua. Et tu tibi persuadeas te a me amari plurimum posseque me tibi, si velim, non vulgariter obesse. Sed ἄπαγε τοῦτο, ne mihi vel in mentem veniat vt reipublicae causam, quam e tua incolumitate et nostra coniunctione plurimum adiutum iri cognosco, istis odiolis istisque ineptiis posthabeam. Mihi millies vale.

Ignosce his nugis quas non vt κτῆμα ἐς ἀεὶ συγγράφομεν, sed vt

---

28. bibliotheca] Aleander bequeathed his library to the Monastery of S. Maria dell' Orto in Venice, but later it was transferred to the canons of St. George at Alga. See Omont, *Journal*, p. 102, L. Dorez, *Rev. des Bibliothèques*, II, 1892, p. 65.

51. amicus] Perhaps A. Valdes; the letter referred to is scarcely either Ep. 2469. or Ep. 2528; but may be the lost letter referred to in Ep. 2469. 22 ('ex illius nigri colloquio, de quo te litteris admonueram'). But this was not two years old. One of the letters answered by Ep. 2198, again, is missing, and contained suspicions of Aleander (see Ep. 2198. 26–7); but this belonged to 1529. Another friend who was at Ratisbon at this time was Bertulphus—to whom Erasmus had written, identifying Aleander with Scaliger, as recently as Dec. 1531 (Ep. 2581). In his letter of 4 July 1532 (Ep. 2679) Aleander refers again to this 'amicus' and suggests that he is perhaps actuated by 'malignitas'.

ἡμερόβιόν τι pro negociorum mole, pro temporis angustia, et rei quam omnino sepultam volumus conditione, vt quidquid in buccam venit, effuti⟨a⟩mus. Abs te vero longissimas literas expecto, et in illis ea ob quae cognoscant amici complanatas esse omnino cicatrices eorum vulnerum quae mihi ex ista falsissima vel delatione vel suspitione inflixisti.

Ratisbonae die p[a]. Aprilis M.D.XXXII.

2640. FROM JOHN BOTZHEIM.

Leipzig MS. Ueberlingen.
EE. 151. 6 April 153⟨2⟩.

[An original letter, autograph throughout. The MS. has the year-date MXXXI, which a later hand has corrected by inserting 'd'. That the letter belongs, not to 1531, but to 1532, seems certain from two considerations: (1) the purchase of Erasmus' new house was made in June 1531 (see Ep. 2506, 1 n.) and Botzheim not only speaks of the purchase as completed, but mentions the subsequent extensions made by Erasmus; (2) in Ep. 2516 (5 Aug. 1531) Erasmus writes of the slanders of 'Bicornis' (Melchior Fattlin, the suffragan bishop of Constance) as of something brought to his notice for the first time. But if the present letter be put into 1531, then Botzheim must have written to him already twice in that year about Bicornis.]

S. Iam tandem proditum esse thesaurum tuum audio, qui sexingentis aureis paratis tibi paraueris aedes proprias, addito etiam non vili sumptu in extruendas mansiones nouas pro tua commoditate [dato]. Congratulor tibi vehementer, quod inde spem conceperim te multis annis nobis superfuturum, tametsi Christi de hoc sit curare. Scripseram ante tres fere menses ad te de rebus quibusdam et Zoilis tuis, Merdardo et Bicorni nostro, per Capellanum Fabri Viennensis episcopi nuntium, qui verbo renuntiarat te propediem ad me scripturum de his ⟨de⟩ quibus scripseram: te esse in opere quodam iis de rebus emittendo. Nihil horum hactenus inuestigare potui. Tu, si voles, fac me certiorem quid in [in] ea re egeris, et si quid sit aliud quod mihi communicandum esse putaueris. In comitiis imperii heremus, nimirum (vtinam mentiar!) et re et spe frustrandi. Metum hunc incusserunt crebrae perperam actae principum conuentiones et fatalis quaedam temporum iniuria. Bene vale.

Ex Vberlinga. 6. die April. An. †M⟨D⟩XXXI.

Tuissimus, quantulus est, Ioan. Botzhemus perpetuo.

Syncerioris theologiae optimarumque litterarum vindici incomparabili, D. Erasmo Roterodamo, praeceptori et patrono modis omnibus venerando charissimoque.

2640. 2. sexingentis] In Ep. 2512 Erasmus speaks of 'octingentis ferme florenis aureis': in Ep. 2530 of 'septingentis florenis aureis'. He tells Ber in 1535 that the actual cost was '624 floreni aurei', see Ep. 2530. 1n.

6. Scripseram] The letter is not extant.

2641. From Alfonso Virves.

Leipzig MS.
EE. 171.

Ratisbon.
15 April 1532.

[An original letter, autograph throughout. There are many irregularities of spelling, especially in the use of single letters, e.g. *belice* for *bellice*, which we have preserved.]

+

S. P. Post tam multas epistolas per sesquiannum ad te datas, quarum tamen nec apicem rescriptionis accepi, importunum videri possit nunc tibi, doctissime Erasme, nouis obstrepere, nisi ius amicicie hoc sibi vendicaret, vt propinquus occasionem non pretermittam qua maxime distans eram vsurus. Causam itaque scribendi paucis accipe.

Caesar nescio quo consilio me suis litteris ex Hispania accersiuit, inuitum quidem et nihil tale cogitantem, vt qui ab aulica vita semper abhorruerim. Sed nunc mihi futura religio videbatur si flagrante inter tot sectarum incendia euangelica pietate Cesaris imperio non obtemperarem, principis vsqueadeo catholici vt pro christiana veritate tuenda et ecclesiastica sarcienda concordia tribus iam annis a propria pene dixerim domo, a charissimis coniuge et pignoribus auulsus parem exilio vitam ducat; si tamen intra orbem [to] totius orbis imperator potest exulare. Acquieui ergo vt ab academia (nam dudum Salamance desederam) in aulam, a gimnasio in curiam, a claustro in theatrum migrarem. Grande mihi spacium itineris est emensum, multum taedii multumque laboris media ⟨h⟩yeme perlatum; quo tamen fructu hactenus ignoro: nam fidei catholice res eo sunt in statu vt non tam litteris posse componi videantur atque humana illa transactione qua res belice sedari solent. Nec mirum, cum omnes ferme que sua sunt querant, non que Ihesu Christi: inter quos Caesar arbiter sedens, quando non potest per vtriusque partis pertin⟨a⟩ciam quod velit perficere, faciet, vt credo, citra bellorum discrimina quod potuerit. Nam vt est eius pietas et philadelphia, satius iudicat in aliquibus que fidei sumam non attingant conniuere quam christianos in qualesquales christianos, catholicos aduersus hereticos aut certe schismaticos commitere. Interim ego sacris contionibus insto, hoc agens vt, si minus Germanos ab errore reduxero, Hispani saltem heretica peste non inficiantur.

Habes peregrinationis nostre simul et epistolae causam. Nunc, vt meo more frigidis moniciunculis tibi pergam esse molestus, video apud aule primores varia de te (ne quid acerbius dicam) agitari iudicia, quod Caesarem per bienium in Germania causa fidei commorantem salutandi saltim gratia nunquam adieris, nec

20. tan *MS*. 26. Nan *MS*.

1. tam multas] Virves had written to Erasmus from Spain on 20 Aug. 1530 a letter, not extant, which Erasmus received on 1 Aug. 1531, answering it on 21 Aug. 1531 with Ep. 2523—for the accident whereby Ep. 2523 failed to reach Virves, see introd. to that letter. But between 20 Aug. 1530 and the present letter we know of no letter which he addressed to Erasmus. The fussy tone of the letter annoyed Erasmus; see Ep. 2644.

te in tam multis catholice doctrine congressibus ecclesie copiis adiunxeris, cum alterum Christo, alterum Caesari (cuius post illum benignitas tibi semper et subsidio fuit et presidio) debere te inficias ire haud possis. Quare autor tibi fuerim, vir sapientissime, vt, siquid habes quod te legitime purget, excusandi occasionem vndeunde captes et oblatam haud diutius pretermitas; sin minus, quando tempus adhuc superest quo resarcire quod vel culpa vel negligentia peccatum est possis, quoquo modo resartias. Quodsi tibi in neutra re meum consilium forte probabitur, certe studium et affectum, que est tua humanitas, non improbabis. Cuius rei cerciorem me redes, si tot iam epistolis acceptis ad quadraginta nunc milliaria feceris quod hactenus ad quadringenta non fecisti. Vale.

Ex Ratispona, quintadecima Aprilis A. 1532.

Tuus ex animo F. Alfonsus Viruesius.

+ Ornatissimo viro Des. Erasmo, euangelicae philosophie professori, apud Friburgum.

2642$_{2649}$ To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 28. ⟨Freiburg.⟩
Q. 37. 20 April ⟨1532.⟩

[An original letter, autograph throughout. The year-date is supplied by the reference to the Dole professorship (for which see Epp. 2630, 2631), and by comparison with Ep. 2649.]

S. p. Litteras tuas priores Pistor meus mihi reddidit. Nec interim obtigit, per quem scriberem. 'Tu nihil inuita dices faciesue Minerua.' Tuus animus tibi fuerit consultor optimus. Nisi abhorreres ab aula, egregius gradus fuerit Dolae profiteri. Et tamen illic non absque digladiatione profitereris, quum, ni fallor, genius tuus aeque abhorreat a concertationibus atque ab aulis. Animal es domesticum ac cicur. Nec temere feliciter cedit θεομαχεῖν.

Libertas ista an diu sit duratura, nescio. Vereor ne profecto Cesare redeant ad relicta, vel dissimulata potius. Sed futura prescire, Dei est. Quare vt fruaris fumo τῆς πατρίδος αἴης, excogitandus est tibi color quo Dolensibus satisfacias. Excusabas conditionem ignotam. Ea iam delata non omnino maligna. Aliquid noui comminiscendum est, quamobrem quod offertur non accipias.

Vt delicatus puer a mamma matris possis abesse, tamen vxor cum liberis, et soceri affectus non leues sunt remorae. Quare quod facturus es, fac certa animi destinatione. Nam pendere miserum est.

Bene vale. 20. die Aprilis.

Basilio salutem plurimam.

Clariss. viro D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2641. 38. *EE.*: adiungeris *MS.* 2642. 1. pistor *MS.*

2642. 1. priores] The letter apparently answers two letters not extant. Erasmus had last written on 25 March (Ep. 2631).

Pistor] Conceivably the Pistor of Ep. 1739^a; though possibly a common noun.

2. Tu nihil] Hor. *A.P.* 385.

11. πατρίδος αἴης] Hom. *Il.* 2. 162.

2643. To John Dantiscus.

Basil, de Spiritu Sancto f°. A². Freiburg.
Lond. xxix. 91 : LB. viii. 489. 30 April 1532.

[The Preface to Erasmus' Latin translation of Basil, *De Spiritu Sancto*; one of the by-products of the Froben Greek Basil (see Ep. 2611 intr.).]

REVERENDO IN CHRISTO P. AC D. D. IOANNI DANTISCO EPISCOPO CVLMENSI, SERENISS. POLONIAE REGIS APVD CAESAREM ORATORI, DES. ERASMVS ROTEROD. S. D.

Nae tu mihi tui cupientissimo, te totum ἀφθόνως exhibuisti, Praesul ornatissime. Nam mentis ingeniique tui simulacrum, hoc est integritatem, candorem, pietatem, eruditionemque non vulgarem in carminibus epistolisque tuis, haud secus atque in speculo contemplari licet; oris autem habitum, et in hoc quoque magna ex parte relucentem animum, mire repraesentat imago gypso singulari artificio expressa: quo certe sum aequior aulicis negotiis, et isti fabulae reuera motoriae, quam tot iam annis agere cogeris, quae hactenus obstitit, quo minus licuerit propius exoptatissima tua consuetudine frui, coramque viuas

audire et reddere voces.

Nondum quidem expletum est, sed tamen bona ex parte mitigatum est meum tui desiderium. Verum ne nulla pensatione videantur παλίνδρομοι αἱ χάριτες, quemadmodum tu mihi pectus aureum gypso expressum exhibuisti, ita tibi vicissim scriptorem mitto chartacea expressum materia, vere gemmeum, nisi si quid plastae culpa factus videbitur deterior. Misisti τὸν πάνυ βασιλέα, inter huius aeui Monarchas sine controuersia primum; ego remitto τὸν ἀληθῶς μέγαν Βασίλειον, omnium suffragiis inter Graecos scriptores principem, meo quidem penicillo, non in gypso, sed in charta deformatum, quam feliciter, tuum erit iudicium, qui literaturam vtranque pulchre calles.

Argumentum est De Spiritu sancto, quem Arii viperina posteritas Filio, non Deo, quemadmodum ille docuit, sed creatae substantiae ministrum adiungere conata est, vt in consessu personarum tertium imumque subsellium cederet Spiritui. Ea quaestio per illa tempora feruebat vt quum maxime; et vt fit, ex vna excetra multis subinde capitibus enascentibus, ac diuersis opinionum ventis facto turbine inter se decertantibus, Ecclesiae nauis non minus iactabatur sectarum vndis, quam hodie summo cum animi dolore iactari videmus: nimirum altum dormiente Christo in animis hominum, quum omnium, tum eorum praecipue in quibus maxime debebat vigilare. Hoc probatissimi doctoris opus, quoniam videbam a Gregorio Nazianzeno magnopere laudatum in monodia, nec hactenus

4. carminibus epistolisque tuis] For the *Carmina* see Ep. 2163. 138n. Dantiscus' letters no doubt had a wide circulation in MS. Many of them have been recently printed, but no letter to Erasmus is extant.

5. oris . . . habitum] Dantiscus seems to have sent a plaster medallion of himself and of King Sigismund (τὸν πάνυ βασιλέα). Severin Boner had previously sent to Erasmus a gold medallion of Sigismund, reproduced Major, pl. 24.

11. audire . . . voces] Verg. *Aen.* I. 409.

34. monodia] Εἰς Βασίλειον ἐπιτάφιος, *Orat.* 43 (20), capp. lxvii–ix, Paris, 1778.

a quoquam quod equidem sciam, Latine versum, eo libentius hoc laboris mihi sumpsi, quod subodorarer hisce temporibus furtim reuiuiscere conantem iam olim extinctae viperae progeniem, quae rursus duas personas, Verbum et Spiritum, meditatur a vero Dei cognomine depellere, vt iam hac in parte nihilo meliores futuri sint Christiani quam Iudaei aut Turcae: qui, quoties sese componunt ad pietatis professionem, facile patiuntur Christum appellari Prophetam aut etiam Deum, si vrgeas: sed talem qualis fuit Moses caeterique Prophetae. Si quis indignetur Mosen aequari Christo, fatentur Christum longe potioribus donis a Deo locupletatum. Qui modestiores sunt, fatentur Spiritum sanctum excellentem esse creaturam, sed Christo famulantem: quibus minus est frontis, aiunt Spiritum sanctum nullam esse substantiam, sed tantum bonae mentis concitationem. Sed absit vt huiusmodi viperarum sibila quenquam afflent in nomine Patris, Filii, et Spiritus sancti renatum.

Non hic sumam operam in praedicandis Basilii laudibus, ne audiam τὸ τίς αὐτὸν ψέγει. Non silebo tamen quid mihi inter vertendum acciderit. Visus sum mihi in hoc opere deprehendisse factum, quod in celeberrimis quibusque laudatissimisque scriptoribus, velut in Athanasio, Chrysostomo, et Hieronymo factum et videmus et indignamur. Quid isthuc, inquis? Posteaquam dimidium operis absolueram citra tedium, visa est mihi phrasis alium referre parentem aliumque spirare genium. Interdum ad tragicum cothurnum intumescebat oratio, rursus ad vulgarem sermonem subsidebat. Interdum subinane quiddam habere videbatur, velut ostentantis se didicisse, quae Aristoteles in libris De Enuntiatione et Praedicamentis, Porphyrius in libello De quinque vocibus Praedicabilibus, tradiderunt. Ad haec, subinde digrediebatur ab instituto, nec satis concinne redibat a digressione. Postremo, multa videbantur admisceri quae non admodum facerent ad id quod agitur: quaedam etiam repetuntur obliuione verius, quam iudicio: quum Basilius vbique sit sanus, simplex et candidus, sibi constans, atque etiam instans, nunquam ab eo quod agitur excurrens temere, nusquam diuinis mysteriis admiscens philosophiam mundanam, nisi per aduersarios coactus, idque contemptim: sed vbique placidus, ac virgineo quodam pudore incedit, ab omni ostentatione alienissimus, ne in pugna quidem ab ingenii lenitate recedens. Ex his rebus subiit animum meum suspicio, studiosum quempiam, quo volumen redderet auctius, multa intertexuisse, vel ex aliis autoribus decerpta emblemata (nam hoc argumentum a compluribus Graecis accurate tractatum est) vel ex sese reperta. Sunt enim in his quaedam erudita, sed a charactere Basilii discrepantia; quaedam rursus eiusmodi, vt indole referant parentem suum, videlicet eum, qui doctissimis Athanasii libellis De Spiritu sancto, suas loquaces, sed elumbes, attexuit naenias, quique in Epistolam ad Corinthios posteriorem, et in Apostolorum Acta Chrysostomus haberi studuit. Porro, sceleratissimum contaminandi genus est, egregiorum virorum clarissimis purpuris suos pannos intertexere, aut, vt melius dicam, generosa illorum vina suis vapis corrumpere: quod in Diui Hieronymi commentariis, quibus enarrat Psalmos,

intolerabili sacrilegio factum esse clarius est quam vt negari possit. Aduersus tantam ecclesiae contumeliam promptum erat remedium, si Principes et Episcopi librorum, quos lectu dignos censuissent, archetypa in certis bibliothecis reponenda curassent.

In his itaque vertendis fateor mihi nonnihil obrepsisse tedii, adeo vt identidem illud Maronis mecum submurmurarem,

Non alias vires, conuersaque numina sentis?

quum in caeteris nihil esset quod offenderet gustum meum. Sed hanc meam suspicionem nihil aliud haberi volo quam somnium, si tu dissenties. Sub operis calcem veluti celeuma canens, excurrit in naualis pugnae descriptionem, verbis plane tragicis phaleratam, in qua mire ponit ob oculos ecclesiae tum miserabiliter fluctuantis imaginem, sed non ita multum abhorrentem ab horum temporum statu, in quibus tam caeca est opinionum digladiatio, vt interdum amicos pro hostibus feriamus, nec vlla sit charitas aut concordia, si qua est vlla, nisi quam conciliauit erroris conspiratio, hoc est, morbus communis: et in tanta dogmatum varietate, in tanta morum corruptione in tam confuso vociferantium tumultu, propemodum sublato rerum hominumque discrimine, merito dubitet aliquis, cui sese globo adiungat. Nulla synceritas, sed prodigiosa quaedam calumniandi scabies, ne dicam rabies, habet plerosque vel alienorum lapsuum saeuos expensores, vel recte dictorum malignos interpretes. Sub omni lapide scorpius dormit. Ex vnica syllaba quantus tumultus incomparabili viro suscitatus est? Quoniam in solenni clausula precationis aut concionis, pro, in spiritu, semel atque iterum dixerat, cum spiritu, Basilius per omnes vrbes, per omnes pagos, per omnia fora, per omnia conuenticula calumniantium vocibus lapidabatur: nec illum vel inculpata morum integritas, vel eruditio rara, cum pari facundia coniuncta, vel ipsa functionis dignitas, vel admirabilis quaedam erga omnes tum comitas, tum benignitas a venenatis obtrectatorum sibilis vindicare potuerunt: vt ego optimo iure nimis delicatus videri possim, si nullo pacto cum tali viro conferendus homuncio, linguacium quorundam obtrectationes perpeti non queam.

Simul illud ex hoc argumento liquet, quod scripsit beatus Hieronymus: Arianorum, Eunomianorum, Origenistarum aliorumque circa diuinas personas errores, ex humana philosophia duxisse seminarium: non quod Philosophia per se sit impia, sed quod ad huius regulam coelestis illa philosophia quae venit e sinu Patris per Filium, nec velit nec debeat exigi. Qui namque isti, qui nihil aliud erant quam homines, diuina mysteria possint perspicere, qui sic in plerisque naturae rebus caecutierunt? Quanquam illi qui tum diuo Basilio facessebant negocium, philosophastri verius erant quam philosophi. Apud imperitam multitudinem sese pro consummatis philosophis venditabant, quod ex Aristotele, Porphyrioque degustarant verius quam didicerant, quid sit Enuntiatio, quid Genus, quid Species, quid Substantia, quid Accidens,

---

91. Maronis] *Aen.* 5. 466.

quid Quantitas, quid Qualitas, quid ad Aliquid, quot modis dicantur Opposita, quot modis aliquid vel sit in alio, vel de alio praedicetur. Quae nunc sunt elementa puerorum ad Philosophiae limen accedentium, vt istorum impietas magis sit imputanda falsae persuasioni, quam Philosophiae. Quas turbas concitassent in orbe, si illa quoque degustassent, quae Aristoteles tradidit De formis Syllogismorum, De Demonstrationibus, De Topicis, et Elenchis, De naturalibus, et iis quae sunt vltra naturalia? Sed euehor longius, vt in praefatione.

Itaque vt finiam: Quicquid hic est nostrae opellae, tibi dicatum esse volui, Praesul amplissime, non tantum ob id, vt tui nominis lenocinio studiosis reddatur commendatius, verum multo magis vt acri tuo iudicio, tuaque lima fiat emendatius: nam primam manum ad te mitto. Hic si quis mihi temeritatis dicam scribat, nihil aliud adferam ad eius criminis purgationem quam naturam, et hac valentiorem diutinam consuetudinem. Naturam refingere difficillimum est, sed multo difficilius dediscere quod diutinus vsus penitus infixit, vtranque alteri iunctam mutare prorsus *ἀδύνατον* arbitror homini. *Θεοὶ δέ τε πάντα δύνανται.* At isthuc, inquies, est accusare teipsum, potius quam excusare. Quid facias? Saepenumero tamen apud clementem iudicem veniam promeruit ingenua culpae confessio. Cuius tamen partem aliquam, si libeat tergiuersatorem agere, in typographos reiicere liceret, qui mihi fere extorquent ouum antequam pepererim; et si quid conceptum est, non sinunt foetum maturescere, sed, inuita Lucina, cogunt per abortum eiicere. Non ignorabam quid te dignum esset, vir clarissime, sed imitatus Graeculum illum e paupere pera depromo paucos obolos *οὐ κατὰ τὴν ἀξίαν σοῦ, ὦ Σεβαστέ, εἰ γὰρ πλέον εἶχον, πλέον ἐδίδουν.*

Precor vt ista motoria fabula, quam tot iam annos agis, sortiatur catastrophen tum tibi priuatim, tum publice Regno Poloniae foelicem, teque Sigismundus Rex, vt si quis alius omnibus ornamentis egregio Principe dignis cumulatus, dulci patriae, gregique charissimo, cuius solicitudo pietatem tuam per omnes negotiorum vndas comitatur, breui restituat.

Datum apud Friburgum Brisgoae, pridie calendas Maias, Anno domini MDXXXII.

2644. ⟨To Conrad Goclenius.⟩

Vita Erasmi p. 108. Freiburg.
O^2. p. 245: Lond. xxx. 58: LB. 1218. 3 May 1532.

[That the person addressed is Goclenius is abundantly clear from the contents; especially from the references to the lawsuit about the ⟨Antwerp⟩ canonry; and from the tone of the letter. The date is confirmed by the mention of the professorship vacated by John Campensis, and by what is said of Virves.]

163. *ἐδίδων de Spiritu Sancto.*

2643. 152. *Θεοὶ*] See *Adag.* 3511.
161. *οὐ κατὰ τὴν ἀξίαν*] See Macrobius 2. 4. 31, cf. *Apophthegmata* 4. Aug. 44.

S. P. Agunt hic duo illi Hollandi qui te adierunt, sed vterque zonam perdidit. Minor mire ambiebat esse famulus. Nam meorum alter inuiserat suam Burgundiam: sed rediit. Expecto reditum Bebelii ex Anglia, qui nisi adfert certa, consilium est vnum e meis in Angliam amandare. In literis hoc aberat, quod expectabam maxime, vt certum vigilans audirem te esse Canonicum. Tanta enim vulturum turba facit vt non vacem omni sollicitudine.

Cum Aleandro per litteras expostularam de libello Iulii Caesaris. Is, quo se liberet stolidissimi facinoris inuidia, excusat se literis accurate scriptis, sed vtitur lemmatibus multo frigidissimis. Exemplar ad te mitto. Vt video, tibi propemodum persuasit: at ego qui domestico conuictu, ac lectuli quoque contubernio, totum intus et in cute noui, tam scio esse ouum illius quam scio me viuere. Sed huic tempori seruiendum. Pro verbis dabuntur verba.

Accitus est in aulam Alfonsus Veruesius monachus, qui scripsit ad me septem collationes, vt multa paucis dicam, valde monachales. Eas aiunt iam excudi Lutetiae. Ipse scripsit ad me ex aula amice, sed (quod est monachorum proprium) non absque minis. Episcopus Augustensis promisit se per proprium nuncium scripturum, quid agatur in Synodo. Non dubito, quin Aleander futurus sit sui similis per omnem occasionem.

Ioannes Campensis agit motoriam fabulam. Nunc Norenbergae excudit opus nescio quod. Ioannes Danus offendit Episcopum Culmensem ob iactatam epistolam meam. De Collegio, non sine causa sollicitus est D. Aegidius. Sed in admittendo Rescio cum vxore, dormitatum est. Principiis obstandum erat. Hic quotquot callent bonas literas, amant Euangelium. Alioqui non deessem officio meo.

26. D. *scripsimus*: P. O[1].

1. Hollandi] One of them was probably Quirinus Hagius, see Ep. 2704 introd.

3. alter] Cognatus; see Ep. 2381 introd.

6–7. Canonicum] Canon of St. Mary's, Antwerp. See Epp. 1994[a] (vol. viii) 67n, 2573. 57–65, 2587. 37–43, 2851. 52–7.

9. litteras] See Ep. 2638 introd.

17. collationes] For these and Erasmus' attitude towards them, see Ep. 1684 introd. The letter of Virves 'ex aula' is Ep. 2641.

20. Augustensis] Christopher of Stadion.

23. Campensis] See Ep. 1257. 16n. Here, as elsewhere, Erasmus uses *motoria fabula* of the life of the court, forever on the move. Campensis was in attendance on Dantiscus, who went with the emperor to Ratisbon. For his movements in 1533 see Ep. 2876. 9 n.

24. opus] His paraphrase of the Psalms, Nuremberg, Petreius, 1532; cf. Ep. 2570. 83–4n.

Danus] Epp. 2646. 12–13, 2693. 146–52, show that Erasmus wrote Ioannes in mistake for Iacobus, and that the person intended is James Jaspar. He makes the same mistake in Ep. 2736. 12. See Ep. 2570, in which Jaspar reports conversation of Dantiscus. We do not know whether Erasmus replied to Ep. 2570—if he did, the letter has not survived.

25. epistolam] Ep. 2643 (the dedication to the *De Spiritu*) is the only extant letter to Dantiscus. This can hardly be the letter which Danus noised abroad. In J. Ep. 2347 is addressed to Dantiscus, but in K. this was corrected and the addressee appears as Lucas Bonfius.

26. Aegidius] Giles Busleiden; for his anxiety, see Epp. 2573, 2588.

Rescio] See Ep. 546 introd.

Bene vale. 3 die Maii 1532.

Adhuc aedifico sepulchro proximus. Tu fac vt litem absoluas. Fortassis Aleander nihil tibi profuit in causa tua. Et τεχνῶν δεινῶν δεινὸς artifex. Ignosce, non relegi. Saluta D. Iodocum praesidem, et Rescium. Expostulat mecum Resendus ob editum carmen. Atqui putabam hominem esse liberum. Alioqui nunquam eram editurus. Demiror autem quare me hoc nescire volueris. Rursum vale, ὦ φιλτάτη μοι κεφαλή.

2645. To Jodocus Sasbout.

Epistolae Palaeonaeoi p. 5. — Freiburg.
N. p. 944: Lond. xxiv. 17: LB. 1219. — 3 May 1532.

[For Sasbout, see Ep. 1092, 15 n. The date is confirmed by the reference to the Diet of Ratisbon.]

ERASMVS ROTEROD. ORNATISS. D. IODOCO SASBOVTO SENATORI HAGENSI S.

Dictvm est olim, eum oportere egregie probum esse, qui Athenis esset probus. Nunc non absurde quis dixerit, eum oportere syncerum esse amicum, qui hoc seculo sit amicus Erasmo, quo sycophantiis, conuiciis ac mendaciis vndique feruent flagrantque omnia, et in quo nec inimicos attingere tutum est, nec amicos prodere. Experior tamen in hoc rerum tumultu non paucos esse qui mihi ex animo bene volunt. Hos eo mihi chariores habeo quod rari sunt. Sed paucos eximios malo quam turbam inexploratorum ac vulgarium.

Complures anni sunt, quod ex amicis minime leuibus cognoui te de nostris studiis et sentire candide et honorifice praedicare. Eum affectum nondum in te refrixisse ex Quirini Talesii, pridem amanuensis mei, literis cognoui nuper. Quo nomine, Sasboute charissime, profiteor me tibi debere plurimum, et debere libenter: atque vtinam tam mihi esset in procliui tecum mutuis officiis paria facere quam in promptu est amore mutuo respondere. Hollandiam patriam tot bellis lacessi, tot exactionibus expilari, tot incursionibus vexari, diripique ab amicis pariter atque ab inimicis, mihi, vt esse debet, auditu grauissimum est. Maximam horum malorum partem gignit nobis τῶν ἀρχόντων φιλοτιμία, qua nihil exitialius, si absit illa vere βασιλικὴ sapientia. Auidi negociatores dum nouis latifundiis inhiant, auitos agros aut habent pro derelictis, aut in sortem versos committunt aleae. At olim abunde magnificum erat esse comitem Hollandiae. Sed hi sunt aestus rerum humanarum perpetui, nisi quod vix vnquam immanior procella terrarum orbem occupauit. Verum vt in magnis tempestatibus apparet qui sint periti gubernatores, ita mihi videtur insignis cuiusdam esse tum integritatis tum prudentiae, in tanta rerum

2645. tit. ornatiss. d. *om. N.* senatori hagensi *om. N.*

2644. 31. litem] *sc.* Antwerpiensem.
33. Iodocum] Sasbout.
34. Resendus] See Ep. 2500. 4n.
2645. 1. Dictum] See *Adag.* 3053.
5–6. amicos prodere] To let it be known who one's friends are.
13. literis] Not extant. Perhaps answered by 2647.

omnium confusione, tantisque procellis rectum tenere clauum. Quod an nos assequuti simus nescio, certe conati sumus et conamur sedulo.

Expectamus quid nobis haec pariat Synodus Ratisbonensis. Mihi quidem bona spes est, sed paulo melior esset laeti spes euentus, nisi Caesaris pietas tantum tribueret quibusdam infulatis, quibus equidem velim suam vindicari autoritatem, sed quorundam ambitioni nihil est satis. Regina Maria, foeminarum huius aeui laudatissima, reuocat me in Brabantiam, sed posthac mihi viuam oportet, si cupiam omnino viuere. Studiis immori libet, aulicis negociis immori non libet.

Scripturus eram clarissimis viris D. Abeli a Colster, et D. Gerardo ab Ascendelft, sed hic Gerardus Henricus medicus ex Italia reuersus offendit me et studiis et scribendis epistolis delassatum, nec visum est illum diutius remorari, post diutinam peregrinationem ad patriae fumum properantem. Quare te rogo vt apud illos praeclaros viros mihi sis epistolarum vice, donec dabitur ocii pauxillum. Nolim enim illos literis incultis ac languidis appellare. Interim persuade illis has literas et ad ipsos esse scriptas.

Bene vale. Apud Friburgum Brisgoiae tertio die Maii. Anno a Christo nato M.D.XXXII.

2646_{2693} To Nicholas Olah.

Esterhazy MS. p. 234. Freiburg.
OE. 211. 3 May 1532.

ERASMVS ROTERODAMVS N. OLAO SECRETARIO R. S.

Litteras tuas quibus mihi persuades reditum in Brabantiam, accepi; eisdemque per eundem veredariorum prefectum qui miserat respondi. Hic inuitus haereo, et tamen edifico. Vix domi latitans retineo languidum iam iamque fugere meditantem spiritum. Nunc quoniam me defecit vinum Burgundiacum, eoque mutato vino periclitor, frigusculum aut ventus incommodior me coniicit in lectum. Non video qua in re Serenissimae Reginae possim esse vsui. Ac vereor ne, si rediero, per aulam mihi non liceat huius plusquam vitrei corpusculi rationem habere. Studiis immori non grauabor. Et tamen sub tali domina liberet quod superest aeui transigere, cuius vix superest παλαιστῇ.

2645. 49. a Christo nato *om. N.* 2646. 11. transsigere *MS.*

2645. 40. Colster] See Ep. 2800 introd.

41. Ascendelft] Gerard, lord of Assendelft and Heemskerk (c. 1488–1558); probably a relative of Hugo of Assendelft (Ep. 1044. 26n); President of the Council of Holland; in 1526 he and Sasbout were colleagues in examining an accusation of Lutheranism; De Vocht supposes Ep. 1166 to be addressed to him; on 29 Oct. 1532 Erasmus wrote to him Ep. 2734 on the suggestion of Quirinus Talesius. (See MHL[4], pp. 95–8.)

Gerardus Henricus] He carried this letter and Ep. 2646, which says that he was a native of Amsterdam and 'in re medica lauream retulit ex Italia'; from Ep. 2693 we learn that he called on Olah in Ghent and that, thanks to Olah, the queen held out promises to him.

2646. 1. Litteras] Ep. 2607.

3. respondi] Ep. 2613.

Episcopus Culmensis nonnihil succenset Iacobo Dano ob sparsam apud omnes epistolam ad ipsum meam. Leuinum meum tibi commendo, cui velim persuadeas, vt aliquod vitae genus sese conferat, in quo locus sit exercendo ingenio et eruditioni. Nam ad litteras natus est, et in his non indiligenter versatus, nec infoeliciter. Audio te quoque ἑλληνίζειν, quam ad rem Leuinus tibi possit esse vsui.

Haec scribo per Gerardum Henricum Amsterdamensem, qui in re medica lauream retulit ex Italia. Eius commendatione nolim te grauari, nec ille quicquam certi petit. Tu, mi Olae, perge tui similis esse, et quoties dabitur opportunitas, tuis litteris nos recrea. Serenissimae Reginae praecor omnia fausta.

Vale Friburgi 3 die Maii 1532.

2647. To Quirinus Talesius.

Opmeer, Hist. Mart. Bat., 1625, p. 104. ⟨Freiburg.⟩ 7 May 1532.

[A letter, probably autograph, which with several others to Talesius was in Opmeer's possession in 1625: 'Vna 7. die Maii anno M.D.XXXII scripta penes me seruatur; in qua ipsi de pensionariatus, vt vocant, officio adepto gratulatur.' Unhappily Opmeer did not print any of them. P. S. A.

Perhaps the answer to the letter of Quirinus mentioned in Ep. 2645. 12–13.]

2648. From Jacopo Sadoleto.

Sadoleti Epistolae, 1550, p. 164. Carpentras.
LB. 1220. 8 May 1532.

[A letter of thanks for the dedication of the Greek Basil, written before Sadoleto had seen the book; he followed it by a further letter of thanks on 7 June (Ep. 2656). Boniface Amerbach in a draft letter to Sadoleto, undated (Basle MS. C. VIa. 73. 255), says that he is sending to Sadoleto a copy of the Basil, together with copies of the commentary on Psalm 38 (mentioned l. 64), the *Declarationes*, and other recent publications of Erasmus. Basle MS. Ki. Ar. 18a. 350 is an autograph letter (Sad. E., 1550, p. 174) from Sadoleto to Boniface, 8 May 1532, and evidently sent with this letter, see Ep. 2684. 129–31.]

IAC. SADOLETVS EPISC. CARPENT. DES. ERASMO ROTERODAMO, S. P. D.

Qvod literae meae ad te tardissime perferantur, plane molestum mihi est. Cuperem enim illas mature reddi: nec tam vt te delectarent (quod tu humanissime atque amicissime fieri scribis) quam vt meum tibi officium celeriter esset cognitum. Tuas quidem tertio Calend. Martii datas ineunte Maio accepi. In quibus quod mihi de valetudine prospera gratularis equidem libenter accipio hanc gratulationem tuam, tui amoris eximii erga me testem. Veruntamen scito a medio Nouembri vsque ad Aprilem extremum minus me commode valuisse. Itaque toto hoc tempore et intermissa nostra studia conticuerunt et ego nihil dignum viro potui exequi.

2648. 5. quod. *Sad. E. 1554 LB.*: quam *Sad. E. 1550.*

2646. 12. Iacobo Dano] See Ep. 2644. 24, 25nn.
19. Gerardum] See Ep. 2645. 41n.

2648. 4. Tuas] Not extant. The dedicatory letter to the Basil is dated 22 Feb. (Ep. 2611).

Ad meam nunc tamen pristinam prouinciam sum reuersus, de qua ante ad te scripseram, vt commentarios in Pauli epistolam ad Romanos conscribam. Quod opus etsi difficillimum omnium est, sicuti et tu sentis et ego re ipsa experior, tamen animo non deficio. Vtinam sic euentum meorum consiliorum fortunet Deus quemadmodum a mea parte nihil neque laboris deerit nec studii! Accidit autem mihi peropportune vt nanciscerer diui Chrysostomi commentarios in omnes Pauli epistolas Graeca lingua impressos: qui mihi dono ab Episcopo Veronae missi sunt: quorum ego famam vel volumen etiam ipsum ad te puto peruenisse. Cupio quidem certe vt, quod tunc tibi defuisse scribis cum hoc idem opus esses aggressus, id nunc suppetat, si forte tibi libeat quae iamdiu exorsus fueras ea nunc pertexere. Frobenianam operam non repudiabimus cum tempus erit excudendi: praesertim te tanto autore vt res recte geratur curam adhibente. Sed mihi magis, mi Erasme, tuo iudicio erit opus; quod ego semper maximi feci et facturus sum. Res ardua est, ego difficiliter et tarde scribo. Nouos etiam neque eos paucos inuenio sensus: qui boni sint an secus (ego enim mihi ipsi non satis fido), talium virorum qualis es tu (si tamen aliqui tales) iudicium exquirendum mihi est; tuum certe imprimis, qui aut vnus aut praecipue in hoc genere scribendi non doctrinam modo (quae in te summa est) sed copiam etiam et dignitatem orationis adhibuisti. Basilium Magnum sua loquentem lingua exisse a te et in manus hominum diuulgatum esse vehementer gaudeo. Nam quod mihi a te sit inscriptus, id maius est tui de me iudicii testimonium quam ego expectassem: aut quam me dignum esse arbitrer. Sed tua humanitas et beneuolentia eiusmodi vt non quid me accipere sed quid te dare oporteat potius expendas. Equidem maximas tibi de eo gratias habeo agoque, etiam relaturus si occasio fuerit.

Te ita crebro et a tam multis peti, et mirum sane mihi et permolestum est; nec video quae sit causa, nisi forte ea de qua iampridem ad te scripsi: existimatio tua videlicet quae in tam alto sita est loco vt omnibus flatibus inuidiae proposita esse videatur. Nam qui in hanc theologiae palaestram nomen suum profitentur, quo sibi de principio commendationis aliquid in vulgus quaerant, nomen eligunt clarissimum in quod inuehantur: auget deinde rixam ipsa contentio. Sed ego si isto loco essem, vna semel defensione in vniuersum omnibus responderem: partim iuuentae facta consiliaque excusans, si quid forte esset a me in illa aetate liberius scriptum: partim etiam modeste prudenterque retractans quae eiusmodi essent vt, etiam si non vere, at saltem verisimiliter, ansam aliquam possent praebere obtrectantibus; quod summos doctores sanctissimos homines cernimus fecisse: postremo vero omnem sensum meum de fide catholica ita exponens vt non posset cuiquam esse dubium quid sentirem. Hoc opere edito perenne mihi silentium susciperem aduersus maleuolos: quorum insolen-

12. scripseram] The letter is not extant. The last previous extant letter from Sadoleto is Ep. 2385.

commentarios] Sadoleto's commentary on Romans was not published till 1535.

19. Episcopo] Giberti; for his incomplete edition see Ep. 2340. 2n.

tiam iniquasque calumnias cum res ipsa et veritas, tum tua excellens fama virtusque refutaret. Sed ego haec non tam monendi tui causa loquor (non enim tu eges monitore) quam testificandi sensus et animi mei.

Oecolampadium extinctum vtinam possem dolere iure—sic enim literae et doctrina hominis postulabat, nisi extitisset ille in alio genere perniciosus. Psalmum tuum auide expecto eumque perlegere cupio. Epistolarum tuarum volumen audio exiisse, Lugdunique haberi: id ego misi qui mihi emerent. Tu interea, mi Erasme, si nos diligis, da operam vt valeas et sustentes aetatem istam tuam iis quibus soles optimarum artium studiis et conscientia rectorum consiliorum. Nos qui te plurimum amamus, nullo vnquam loco deerimus nec famae nec laudi nec voluntati etiam tuae. Vale.

Carpent. VIII. Idus Maii, M.D.XXXII.

[2642]2649. FROM BONIFACE AMERBACH.

Basle MS. C. VIa. 73. 5. ⟨Basle.⟩
15 May 1532.

[An autograph letter, copied fair, but not sent; another copy was perhaps dispatched: there is no address.]

S. P. Si vnquam alias, proximis tuis literis certissimum beneuolentiae in me tuae documentum dedisti, ad interrogata tam amice respondens vt ex debitore tandem feceris addictum. Scio, incomparabilis Erasme, quantum tibi debeam, nec rursus quam soluendo non sim ignoro. Si quid studio et habenda gratia, cum plus non possim, proficitur, ad nomina respondebo assiduusque haud dubie debitor futurus sum; beneficiorum enim acceptorum memoria apud me nunquam intermorietur.

Respondi tandem Dolanis, et pro honorifica conditione oblata gratias egi quam potui operosissime. Causas porro alias praetexere nolui quam quibus reuera sum remoratus. Cum vxorem ad profectionem non satis animatam, et socerum in dimittenda filia haerere atque adeo cunctari sensissem, nec Magistratus hic esset facilior, pactorum me et patriae admonens, quid facerem, aut quid opus pluribus? Ego certe nec existimationi meae in pactis seruandis deesse, nec soceri in filiam quam vnicam habet adfectioni resistere integrum ratus, dubitabundus tandem vel eo leuius memet extricaui quod scopum quo collimandum esset, nempe aulam, nihil moror. Quippe qui eo natura sum ingenio vt priuatus viuere malim, et vitam aulicam a teneris nihil aliud quam splendidam miseriam sum interpretatus: alioqui, quod vel ad professionem attinet vel patriam, hic adfectioni meae mederi potuissem, illic digladiationis odium siue tedium potius vtcunque deuorassem, si modo caetera respondissent. Verum de his aliquando coram plura.

2648. 64. Psalmum] Ps. xxxviii; see Ep. 2608.

65. volumen] The *Epistolae Floridae* were published by Herwagen at Basle, Sept. 1531, and Chr. Wechel brought out a pirated edition of them in Paris in Nov. 1531.

Polyphemus, si vt instituit facere perget, mutatis posterioribus syllabis futurus est Πολυπότης.
Bene vale, clarissime Erasme.
Idib. Maii Anno M.D.XXXII.

Tuus ex animo
Bonifacius Amerbachius.

2650. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 89. ⟨Freiburg.⟩
Q. 41. 15 May ⟨1532⟩.

[An original letter, autograph throughout. The watermark of the paper points to 1532 or 1533.]

S. Legi arcana tua, sed imprudens. Omnino credidissem epistolam mihi scriptam esse, nisi fecisset mentionem pharmaci.
Bene vale. 15 die Maii.

Agnoscis tuum.

Clariss. Doctori Bonifacio Amerba. Basileae.

2651_{2655} To Bernard of Cles.

Epistolae Palaeonaeoi p. 8. Freiburg.
N. p. 946: Lond. xxiv. 22: LB. 1221. 19 May 1532.

[The date is confirmed by the reference to Glareanus' *Dionysius*, and by comparison with Ep. 2655 of which we have the MS.]

ERASMVS ROTERODAMVS R. D. BERNARDO CARD. ET EPISCOPO TRIDENTINO S.

Qvi se profitentur spirituum callere naturas, hoc nobis affirmare solent, bonos adferre hilaritatem, malos terrorem ac taedium. Hi si vera praedicant, oportet in te ac Rege Ferdinando genium quempiam esse mihi felicem atque amicum. Nulla enim vel ab illius maiestate vel a celsitudine tua venit epistola quae non egregium aliquod solatium adferat animo meo, etiamsi parum laetum sit argumentum. At est diuersum hominum genus, qui nullam scribunt epistolam tam amicam aut blandam quin aliquid habeat admixtum amari veneni.

Quanta cum voluptate legi quod epistola proxima scribis, sere-

2649. 26. Polyphemus] That he had recently visited Erasmus appears from Epp. 2661, 2663. After leaving the Diet of Augsburg he had gone to the court of the Elector John of Saxony; whence he set out with letters to Erasmus towards the end of Feb. 1532 (Ep. 2609–10). He first went, however, to Cologne, where he 'drank for several months' in Tielmann Gravius' house. 'Thereafter he came here,' says Erasmus, 'proposing to take charge of my house. I drove him on an embassage to Ratisbon; there he drank for six weeks and got much money out of people' (Ep. 2728). He presumably took to Ratisbon Erasmus' reply to Aleander's letter (see Ep. 2679).

27. est Πολυπότης] Boniface erased these words and added in the margin (evidently as a variant for the sentence 'Polyphemus . . . Πολυπότης'): 'Πολυπότης, immo Polyphemus, strennue vt solet se gessit ex ingenio suo nondum emigrauit.'

nissimum Romanorum Regem Ferdinandum multis audientibus tam honorifica mentione meum ornasse nomen vt mihi apud illum nullius omnino commendatione sit opus. Quid faceret Princeps humanissimus, si quo obsequio maiestatem illius demeruissem? Mihi haec aetas iam grauis, sed aliquanto grauior valetudo, non alio nomine molestior est quam quod per eas non licet tam pio, tam candido, tam amico Principi inseruire. Nam quum Graecorum adagiis probentur facta iuuenilis aetatis, consilia mediae, vota extremae, ad hanc lineam mihi deuentum est, vt optimo Principi nihil aliud quam optima precari valeam, id quod facio sedulo. Iam semel atque iterum in literis admonet tua pietas vt aliquid nominatim petam ab amicissimo Rege: te curaturum vt optatis potiar. Vtinam istuc ad me perscripsisset summus ille monarcha Christus. Permulta forent quae ab eo peterem, sed nihil prius quam mentem ipso dignam. A Rege Ferdinando vix video quid petam, praeter ea quae vltro praestat illius eximia bonitas. Exceptis studiis, quibus immori libet, ad omnem vitae functionem sum inutilis. Dignitas nihil aliud iam esset mihi quam sarcina equo collabenti opes congerere iam decurso vitae spatio: nihilo minus absurdum sit quam si quis confecto itinere augeat viaticum. Paruo alitur frugalitas, quae mihi semper grata fuit, nunc etiam est necessaria. Optarim tamen tranquillam senectutem, si negata est hilaris ac florida, quam multis video contingere. Senium depellere, valetudinem corrigere, nec summus Pontifex nec Principum maximus Caesar potest. Quum habeam vtrumque mihi beneuolentem, vtinam saltem oblatrantium ora possent obturare. Ne id quidem illis in manu est.

Praeter eos autem qui palam vndique obstrepunt, non desunt qui maleficis artibus ac per cuniculos moliantur exitium. Scio verissimum esse quod ad consolandum me commemorat tua pietas: semper virtute partam gloriam fuisse obnoxiam inuidiae, nec hoc modo seculum genuisse ac pertulisse similes improborum tumultus. Memini quam improbe sit oblatratum Hieronymo, sed illius eximia virtus aut obruebat inuidiam, aut certe pensatione reddebat toleratu facilem. Ego quid sum ad tales collatus viros? Si doctrinam ac pietatem expendas, indignus sum qui illis calceos extergam: si inuidiae magnitudinem, totis parasangis illos praecurro. Attamen ingenue fateor me hoc Principum clementiae debere, quod hactenus aduersus tot excetras subsisto.

A Rege Ferdinando nihil est quod in praesentia petam, nisi vt si quid per aemulos meos extiterit tragoediae, sui similis esse pergat: id quod et pro regalis ingenii benignitate iamdudum sponte facit, et tua commendatione, vel admonitione verius, posthac cumulatius facturum confido. Promerebatur illud sanctissimi Regis pietas, vt florentibus tranquillisque rebus perpetuo frueretur. Sed quando bellum commeruere scelera nostra, precor vt auspice Deo feliciter tum illi tum nobis omnibus cadat Martis alea.

Henricus Glareanus studiorum suorum specimen mittit inclyto Romanorum Regi Ferdinando, nihil quidem ab illo venans muneris

18. adagiis] Cf. *Adag.* 2402.
58. specimen] The Froben Dionysius. For its presentation to Ferdin- and cf. Epp. 2655, 2685 and Ep. 2801.

praeter fauorem optimi Principis, quem iampridem expertus est sibi fuisse bono, vt hoc officio non tam captet gratiam quam referat. Est vir, vt si quis alius, integris et inculpatis moribus, doctrina varia, recondita et exacta, multum dissimilis quibusdam, qui quum decem versiculos possunt scribere, pro consummatis viris haberi volunt. Hic philosophiam cum poetica, historicam cognitionem cum mathematicis disciplinis coniunxit. Profitetur hic publice, ordinario salario, nihilo secius priuatim instituit aliquot generosos adolescentulos, vt illius domus re vera sit optimarum artium officina, ipse non minimum huius academiae ornamentum. Quid multis? Dignus est qui tuae celsitudinis commendatione Regi fiat et notior et charior. Excitabitur ad alacrius prouehenda studia, si senserit hoc officium regiae maiestati fuisse non ingratum.

Vale, die Pentecostes Anno M.D.XXXII.

2652_{2653} To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 60. Freiburg.
Q. 35. 31 May ⟨1532⟩.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is supplied by the reference to Sepulveda's *Antapologia*.]

S. p. Libellum gloriosi Sepuluedae iam bis acceperam, primum e Lutetia, illic excusum, mox e Roma, vbi primum excusus est. Sunt merae neniae, nec video esse dignum vllo responso: alia magis vrgent.

Iniecta erat spes aduentus tui, sed ea fefellit. Si omnia sunt ex animi sententia, vehementer gaudeo. Vale cum tibi charissimis.

Frib. postridie Eucharistias.

Hodie venit ad me meus Cacabus, dicens illum cui iusseras committi litteras ad Alciatum nusquam inueniri in rerum natura. Admiratus, quid esset, iussi exhiberi tuum epistolium ad Cacabum. Pro Bernlardo legera[n]t Burcardo, et pro Melin Meliti. Iussi vt adiret Secretarium Senatus, et quereret Bernardum Melin, et inuentus est. Sed nae tu vir prudens es, qui stipiti committas quicquam. Bernlardus ille non mutauit institutum, sed ait se expectare Antonium Bletzum, venturum opinor ad Calendas graecas. Haec adieci contante Albano Medico. Vale etiam atque etiam, φιλτάτη κεφαλή.

Clariss. viro D. Bonifacio Amerbachio.

2652. 1. bis] See Ep. 2637 introd.

8. Cacabus] i.e. Iacobus; as Cacander for Aleander, Ep. 2580. 6n. He appears to have been for some time Erasmus' *famulus*, but left him between Aug. and the end of October 1532 (Epp. 2697. 8–14, 2735. 47). He was a native of Freiburg, where he had numerous relatives whom Erasmus regarded as disreputable (Ep. 2868. 40–6). In Ep. 2788. 38 Erasmus applies to him the term κλέπτης; and in Ep. 2735. 47–9 suggests that he and one of the women servants had systematically robbed him; cf. Ep. 2746, where though his name does not appear he is clearly referred to. References to him occur also in Epp. 2653. 1, 2694. 1, 2696. 1, 2872. 4–5. On leaving Erasmus he went to the *Collegium Sapientae* in Freiburg, see Epp. 2697. 12–13n, 2735. 47.

15. Bletzum] A Swiss letter-carrier; see Ep. 1784. 1n.

2652 2653. From Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VI a. 73. 10. Basle.
⟨June init. 1532.⟩

[An original letter, autograph throughout; but apparently not sent, as there is no address and the verso has been used for rough-drafts. The date is certain from the fact that it answers Ep. 2652 so closely—the last two sentences make it clear that Boniface has only just received Ep. 2652.]

S. P. Quod Iacobum in literis meis haerentem instruxeris, habeo gratiam. Nouum tibi non est tuum subinde in me studium attestari, idque cum in grauioribus semper praesens senserim, qui non in leuioribus tui quoque similis esses? Et in nominibus tuis sum ex asse, et ad ea pro virili respondebo sicubi potero. Recte facis quod *κακολόγων* nenias contemnis. Quorum bona pars dedita opera adfectare videtur vt vel in contumeliam apud posteros viuat, talem nimirum gloriolam captantes qualem templi Ephesiae Dianae olim incendiarius. Antonius Bletzus nuper affirmabat intra mensem se huc rediturum et dein recta Parisios iturum. Si quid scribere voles, interea adornabis. Bene vale, clarissime Erasme. Basileae.

2654. From John Vlatten.

Cologne MS. ⟨Ratisbon.⟩
⟨c. June 1532.⟩

[An autograph rough-draft, in the Archives at Cologne, Harffer Archiv. 1. Reichsangelegenheiten. It is full of perplexing corrections and alterations in the middle and at the end, making it not always easy to determine the writer's intention. An approximate date can be assigned from the mention of the proposed second edition of the *Apophthegmata*, Basle, Froben, 1532: the diet referred to must therefore be that of Ratisbon, which opened 17 April and ended 27 July 1532. It was not till June that the Emperor gave his undertaking to call a Council.]

Salve, Erasme, mortalium eruditissime. Quod tardius ad te miserit optimus atque tui amantissimus puer Princeps etc et non citius gracias egerit, neque illius candor neque immortalis tua elucubracio in causa fuit, sed stolida quedam illorum qui illi presunt negligencia. Interim si quid hac mora peccatum, temporum tractu feliciter resarciri potest.

Quod Apophtegmatum opus auxeris, erit Principi res pergratissima.

His nostris comiciis atque lentissimis consiliis Turchus, Cristiani nominis hostis truculentissimus, tandem, velimus nolimus, finem imponet. Presenti enim malo presens medela adhibenda; non enim consiliis sed armis, vt terreatur hostis, necesse erit. Cesar Statibus pro conseruacione Germanie quinque equitum et viginti peditum milia addixit; Cesari vero Germani proceres octona equitum, peditum quadraginta milia. Bohemos atque Austriacos

2654. 2. puer] William, son of John III, duke of Cleves, 1516–1592 (see Ep. 2189 introd.). The thanks were presumably for the first edition of the *Apophthegmata*.

7. auxeris] See Ep. 2711.

extrema eorum virtute sibi ipsis defuturos non facile crediderim. Pontifex bona verba dat. Gallorum Rex prorsus sua nobis denegat subsidia. Anglus nondum quidnam prestare velit statuit. Wewoda miris artibus factiones struit, et Polonorum Rex misere tragedie spectator futurus existimatur. Religionis negocium non armis sed generali aut nacionali concilio determinabitur. Si Pontifex recuset concilium, futurum spero vt Cesar sacrosancta hac in re atque omnibus modis necessaria ex officio tanto imperiali sua auctoritate sit functurus.

[2651]2655. From Bernard of Cles.

Leipzig MS. — Ratisbon.
EE. 172. — 5 June 1532.

[An original letter, written and signed by a secretary.]

Ven⟨erabilis⟩ in Christo, egregie sincere nobis dilecte. Licet ex vestris, die Penthecostes datis, proxime accoeptis, vos eam aetatem attigisse cognouerimus, vt exceptis studiis vestris ad omnem functionem inutilis sitis, has tamen litteras ad vos dare nobis visum est, vt reiectis quibuscunque scrupulis vos ad idem, quod in superioribus nostris fecimus, denuo hortaremur, quum nullum cuiuscunque aetatis esse censeamus quin aliquid semper habeat quod et commode et honeste petat. Siquid igitur est in quo vobis apud regiam maiestatem gratificare possimus, vestrae partes erunt nos nullo alio requisito admonere; et ita nos geremus vt commoda vestra nobis cordi esse intelligatis.

Quod autem non desint qui vobis cuniculos moliantur, hoc vnum vobis solatio sit, quod super petra ac marmore durissimo fundamenta ieceritis, vt ipsorum conatus ob hanc soliditatem vestram omnino irriti futuri sint.

Postremo quae de Henrico Glareano, viro studiosissimo, scripsistis legimus; verum an opus nuper ab ipso castigatum ad manus regias, quo destinatum erat, allatum fuerit nos preterit; de quo quum primum certiores effecti erimus, hominis studium (vti cupitis) maiestati suae tum nostro tum sui ipsius intuitu commendabimus. Et his vos bene valere cupimus.

Ratisponae die v. Iunii M.D.XXXII.

Bernardus miseratione diuina S. R. E. cardinalis et episcopus Triden⟨tinus⟩.

Venerabili in Christo, egregio sincere nobis dilecto domino Erasmo Rotherodamo sacrae Theo⟨logiae⟩ professori. Friburgi.

2656. From Jacobo Sadoleto.

Sadoleti Epistolae, 1550, p. 167. — Carpentras.
LB. 1222. — 7 June 1532.

[So far as Erasmus' edition of Basil is concerned, this letter supplements the thanks of Ep. 2648. But since writing to Erasmus Sadoleto had received,

2655. 16. *EE*: Galerano *MS*. 19. quum *scripsimus*: quam *MS*.

2655. 2. die Penthecostes] 19 May. 17. opus] His edition of Dionysius of Halicarnassus published by Froben in 1532.

not only the Basil, but the *Declarationes* (cf. Ep. 2648 introd.). The first part of the letter furnishes an introduction for a person whom we are not able to identify.]

IAC. SADOLETVS EPISC. CARPENT. DES ERASMO ROTERODAMO S. P. D.

Is qui tibi has literas reddidit minus mihi sane cognitus est: neque ego hominis mores naturamque perspexi. Sed cum adiisset ad me diceretque se celebritate famae et amore quodam nominis tui commotum velle ad te proficisci, vt sub te magistro lautioribus literis operam daret, non potui non probare hoc eius constitutum: nam et rem pulcherrimam et doctorem praestantissimum appetere mihi visus est. Proinde petenti a me commendatitias literas libenter conseruaui consuetudinem meam: et in his quae ad humanitatem pertinent facilem ei me praebui. Commendo tibi eum igitur; sed ita vt, cum ipse de eo feceris iudicium dignumque statueris quem in amicitiam tuam recipias, tum eum sic adhibeas et benignitate tua complectare vt, quod sine vllo tuo incommodo fiat, aliquem ipse fructum sui huius rectissimi studii consequatur.

Ego posteaquam ad te proxime rescripseram, biduo illo aut triduo accepi libellos tuos, quorum iam bonam perlegi partem: imprimisque sum tuis defensionibus aduersus illos obtrectatores tuos mirabiliter delectatus; summam enim illae doctrinam et illam quam ego maxime probo egregie redolent animi moderationem. De Basilio iterum ago tibi etiam atque etiam gratias, quod me ad eorum numerum quos tui ingenii monumentis illustrare voluisti aggregare dignatus es. In quo si tibi non par opera rependetur a me, at mea aequa certe tuae isti praestanti erga me voluntati reddetur voluntas.

Vale, mi Erasme, et Amerbachium nostrum meis verbis saluta. Iterum vale.

Carpentoracti, VII. Idus Iunias, M.D.XXXII.

2657$_{2682}$ FROM VIGLIUS ZUICHEMUS.

Van Heussen iv. 112 (β). Padua.
VZE. 30 (γ). 8 June 1532.

ERASMO ROTERODAMO

CVM Venetias me contulissem ob solennem (vti scis) ibi Dominicae Ascensionis celebritatem, commodum eodem tempore illuc Ephorinus cum tuis ad me litteris appulit. Eademque hora et alteras ab Baptista Egnatio accepi, in quibus tantum adieceras, epistolam prius missam denuo te mittere per Cyprium quendam, qui nusquam tamen apud nos apparuit. Et Egnatius a Bebelii famulo litteras sibi traditas aiebat. Ego autem prioribus iam pridem antea responderam. Tali vero vicario, quando te ipso frui non licet, valde gauisus sum, tibi etiam non vulgares gratias agens, quod litteris tuis notitiam mihi apud illum praestruxeris. Quam ego ex mea parte omni studio excolere pergam. Patauium autem illum deduxi, omnibusque quibus potui officiis hactenus

2656. 14. rescripseram] Ep. 2648.
16. defensionibus] The *Declarationes*.

2657. 3. litteris] Ep. 2604.
8. responderam] With Ep. 2632 (where see introd.).

adiuui. Quem et hoc amplectar arctius, quod in eandem erga te affectionem animique sinceritatem concurrere mihi videatur. Vnde et me frequentissime tui mentione exhilarat.

De Germano illo non omnino male coniectasti. Quid mirum autem mihi cum eo parum conuenire, cum sibi temperare nullo modo ne apud Anselmum quidem possit, cum quo tamen illi communis patria est, et cuius iudicium pluris facere debebat quam meum? Ego autem quibus cum ipso conditionibus conuenerim, nuper perscripsi. His hactenus vtcunque apud me stetit, conuitiisque abstinuit. Nuper nonnullum illi aculeum infixi, ostensa nuncupatione tua ad Turzonem Episcopum in Psal. 38. Ex illius enim beneficentia diu ille sustentatus est, et adhuc quotannis ab eodem viaticum poscere solet. De Italis autem ita illi penitus insita opinio est euelli vt nullo pacto queat: eos enim perpetuo ille vult incomparabiles esse. Porro apud caeteros dissimulo; nec ipsi satis quod sentiunt, exprimere audent, et hoc fere auctore vti solent.

De Amphitheatro nuper aliquid promisi. De quo possem nunc longissime scribere, nisi vererer, ne serias aures tuas eiusmodi nugis offenderem. Nam ne quid ignores, fuit et Viglius in Amphitheatro, omniaque diligenter perspexit. Opus est ligneum multis imaginibus insignitum, multisque vndique capsulis refertum: tum varii in eo ordines et gradus. Singulis autem figuris et ornamentis sua loca dedit, tantamque mihi chartarum molem ostendit vt, etsi semper audierim Ciceronem vberrimum eloquentiae fontem esse, vix tamen induci ante potuissem vt crederem vnum auctorem tam late patere, totque ex eo volumina consarcinari potuisse. Auctoris nomen tibi scripsi, Iulius quippe Camillus vocatur. Est autem valde balbus, et latine aegre loquitur, hoc se praetextu excusans, quod styli perpetuo exercitio loquendi vsum prope amiserit. In vernacula tamen lingua aliquid valere dicitur, quam etiam aliquando Bononiae professum eum aiunt. Cum rogarem de operis ratione, institutoque atque successu, cuncta religiose quasi obstupescens rei miraculo, chartas aliquas obiecit, easque recitauit, sic vt numeros omnes et clausulas, totumque artificium exprimeret Italicis modis, sed valde imparibus propter linguae impedimentum. Rex vrgere dicitur, vt redeat tandem in Galliam cum magnifico opere. Sed cum latina omnia debeant in Gallicam linguam, volente sic Rege, transponi, in quam rem interpretem scriptoremque conduxit, fit vt profectionem differre cogatur, ne semiplenum opus exhibeat. Hoc autem theatrum suum auctor multis appellat nominibus, aliquando mentem et animum fabrefactum, aliquando fenestratum: fingit enim omnia quae mens humana concipit, quaeque corporeis oculis videre non possumus, posse tamen diligenti consideratione complexa signis deinde quibusdam corporeis sic exprimi, vt vnusquisque oculis statim

18. illi β: illis γ. 34. multisque β: multis γ. 43. tamen β: autem γ. 45. atque β: ac γ.

16. Germano] Georgius Logus: see Ep. 2568. 15n.
23. nuncupatione] Ep. 2608.
30. nuper] Ep. 2632. 182–96.
40. Camillus] See Epp. 2632. 177n, 2682. 21–2n.

percipiat quicquid alioqui in profundo mentis humanae demersum est. Et ab hac corporea etiam inspectione theatrum appellauit.

Cum rogarem, num aliquid scripsisset ad opinionis suae defensionem, cum multi hodie sint, qui studium hocce de imitando Cicerone improbarent, respondit in eam sententiam: multa a se scripta, nulla vero adhuc edita nisi paucula quaedam in lingua Italica, in Regis gratiam. In animo vero habere de eadem re suam publicare sententiam, vbi quietem impetrauerit, opere videlicet perfecto, cui totus incumbit, et vt ipse praedicat, in quod mille et quingentos iam ducatos impendit, cum Rex tantum quingentos adhuc donarit: a quo tamen amplissima munera expectat, vbi operis fructum senserit.

Cum Bembo nequeo eam quam cupio familiaritatem mihi parare. Nec enim satis adhuc Italicam linguam calleo, nec audeo esse molestior, cum ille Latina non satis lubenter vtatur. Si quando saluto, interpretem paro, vel vt vmbra aliquem consector qui Italice cum eo loqui possit. Cum Egnatio non satis ei conuenit: causam dissidii ignoro: Bembus autem se diligenter purgat. Hoc autem nuper admodum intellexi. Nam cum Alciatus ad nos scripsisset, pestem Biturigibus recrudescere, ac se alias sedes quaerere, cupereque inprimis venire Patauium, ego cum alios nonnullos tum et Bembum interpellaui, vt illius voluntatem adiuuaret, scriberetque Venetias ad eos quibus Academiae procuratio commissa est; tum etiam vt Egnatium exhortaretur, quo hoc negotium nominatim illi ab ipso Alciato mandatum sedulo obiret. In caeteris quidem operam ille omnem obtulit, ad Egnatium vero scribere se non posse excusauit, testatus illius erga se odium; monuitque, vt si Alciati causae vellem consultum, tacerem apud Egnatium.

Sucquetus quae ad te, eadem quoque saepius iam ad me ex Taurino scripsit, vbi hactenus omnia ei ita arrisere, vt nullis epistolis huc euocari a nobis potuerit. Lazarus Bonamicus Bononiam redire meditatur, credo quia Cardinalis Campegii filius, quem ipse hic priuatim instituit, Episcopus Bononiensis factus sit. Quidam quoque illius studiosi vehementer contenderunt aduersus Romulum Amazeum conditionem ei parare, et quoniam Romulus cedere recusat, iam subornantur adolescentes, qui causam apud Praefectum Bononiensem declament. Itaque Longolianas rursus actiones expectamus. Bene vale optime, maxime Domine.

Patauii. 8 Iunii Aº. 1532.

67. perfecto β: profecto γ. 98. Aº. om. γ.

---

88. Sucquetus] Cf. Epp. 2682. 60–2, 2700. 159–61.

91. filius] Alexander Campegio became Bp. of Bologna in 1526–7, resigning in 1553; he was made a cardinal in 1551 and died in 1554.

94. Romulum] † 1552, son of George Amazeus, was born at Udine and taught Greek and Latin at Padua, going subsequently to Bologna, where he became Secretary of State. He was entrusted with the education of Alexander Farnese by Paul III (for whom he wrote a funeral oration). Under Julius III he became Papal secretary. Niceron (tom. 32) enumerates his works; to which may be added *Panegyricum Georgio Sauromanno . . . dictum*, Bologna, 1513. See VZE. p. 93n.

2658. From John Boner.

Leipzig MS. — Padua.
EE. 173. — 8 June 1532.

[An original letter, probably autograph.]

Salve vir omnium quos nouit mundus doctiss. Ne ego cum preceptore videar ingratus. Constituimus sepe nostris te inuisere literis, quae, etsi sint aliene a Musis et tanto viro indigne, tamen grato animo accipere dignaberis. Quod autem scribam aliud nichil habeo, saltem quod tibi summas et immortales agimus gratias propter commendationes tuas passim nostro nomine ad doctos, que nobis multum profuerunt. Cum enim domino Antonio Fukero tuas obtuliss⟨em⟩ litteras, nos illico familiariss. complexus est, tam humaniss. colloquebatur vt nichil humanius, omnia loca in sua domo ostendens, et ea que tibi parauit, certe elegantissima et meo iudicio commodissima; nichil magis optat quam tuam presentiam. Dominus Cholerus quicquid honoris exhibere potuit exhibuit. Dominus Viglius nos humanissime excepit, qui nos in suam non potuit recipere domum; tamen contigit nobis hospitium apud doctos et honestos viros, Germanos et Holandos, qui tibi omnes ex animo fauent. Stanislaus te summopere salutat. Vale meque cum Anselmo solito amore complecti non desinas.

Patauii 8 Iunii 1532.

Tibi per omnia vota deditiss.
Ioannes Bonerus.

Clarissimo doctissimoque viro domino Erasmo Rotherodamo theologorum principi, preceptori suo omnibus modis colendiss. Friburgi Brisgoe.

2659. From Thomas More.

De Praeparatione p. 103. — Chelsea.
N. p. 1073: Lond. xxvii. 9: LB. 1223. — 14 June 1532.

[In Ep. 2750 Erasmus tells Faber that this letter, of which he forwards him a copy, had been delayed in delivery by some months, having got stuck in Saxony ('haeserat in Saxonia').]

THOMAS MORVS ERASMO ROTERODAMO S. D.

Qvam rem ad hunc vsque diem a puero pene semper optaui, Desideri dulcissime, vt quod tibi perpetuo contigisse gaudeo, idem aliquando gauderem contigisse mihi, nempe vt, publicarum rerum negotiis liberatus, aliquid olim temporis viuere Deo duntaxat ac mihimet ipsi possem: id nunc tandem, Erasme, Dei opt. max. benignitate ac Principis indulgentissimi beneficio consequutus sum. Caeterum non ita tamen sum consequutus, vt volui. Fuerat enim in votis vt vltimum illum vitae colophonem quicquid annorum fueram habiturus, infractum vegetumque, morbo saltem

1658. 4. Quod *scripsimus*: quid *MS*. 17. *EE*: desinat *MS*.

2658. 2. preceptore] Ephorinus. 5. saltem] Apparently for *nisi*.

2659. 4. liberatus] More resigned the chancellorship 16 May 1532.

et cruciatu liberum (quoad per aetatem liceret) obtinerem. Nunc vero an eius voti, nimium fortassis improbi, compos aliquando sim futurus, Dei in manu est. Sed interim pectus mihi occupauit nescio quid morbi: cuius non tam sensu et dolore crucior quam euentus metu ac timore solicitor. Nam quum aliquot menses eodem tenore semper infestaret, consulti medici responderunt moram longam in morbis esse periculosam, et curam huius agebant celerem esse non posse: tempore sensim, victu, pharmacis, quiete medicandum: neque finem medendi praefiniebant, neque salutem satis certam pollicebantur tamen.

Haec ego igitur mecum versans animo, quum aut deponendum mihi magistratum viderem, aut operam meam in eo gerendo claudicaturam, quando negotia quae res poscebat obiri per me non possent, nisi mortem ipse obire periclitarer (qua si defungerer, vel sic omnino cum vita simul relinquendum fuit officium), decreui mecum tandem altero potius quam vtroque carere. Quamobrem vt et publicis rebus pariter et meae saluti consulerem, a clarissimi Principis et optimi benignitate supplex impetraui vt magistratu isto quo me (quod tute scis), regni totius amplissimo, incredibilis eius in me fauor tam longe supra meritum quam supra spem ac votum omne meum honorauerat, nunc sub eius pondere fatiscentem dignaretur eius pietas exonerare. Superos igitur vniuersos precor vt et istos indulgentissimos in me clarissimi Regis adfectus Deus, qui solus potest, digna repenset gratia: et mihi quicquid temporis reliquum daturus est, ne per iners atque ignauum transigatur ocium, non eam modo mentem donet vt bonas horas bene collocare velim, sed eam etiam corporis addat firmitatem, qua possem. Nam (quae mea socordia est) infirma valetudine nihil omnino possum.

Neque enim, mi Erasme, omnes sumus Erasmi, vt quod mortalium omnium vni propemodum tibi propitius donauit Deus, id nos conueniat omnes expectare. Quis enim praeter te alius id polliceri audeat quod tu praestas? qui praeter aetatis ingrauescentis incommoda, sic assiduis afflictus morbis vt fatigare atque obruere iuuenem valentem queant, quotannis tamen totius temporis tui rationem, tanquam nihil inde neque anni graues, neque aduersa valetudo surriperet, aeditis libris optimis orbi toti nunquam cessas reddere. Quae res vna, quum reputantibus vniuersis miraculi vicem habeat, ad stuporem tamen vsque miraculum geminat, quod nihil te deterrent a scribendo (qui vel herculeum pectus oppressuri viderentur) tot vndique in te surgentes vitilitigatores tui: quales tibi multos indies exuscitat incomparabilis istius ingenii tui atque eruditionis, ingenium etiam tale superantis, inuidia: ad quas naturae atque industriae tuae virtutes quum facile se intelligant nunquam posse conscendere, et ferre tamen per animi tumorem, quo pene dirumpuntur, nequeant, vt infra tam longe subsidant, machinantur inter se nimirum, ac pro sua quisque virili moliuntur, si qua possint efficere vt tua gloria ad ingloriam ipsorum vilitatem queat assidua detrectatione deduci.

Sed dum saxum hoc Sisipheum iam tot annos voluunt, quid

12. Dei *scripsimus*: Deo *L.* cf. *Epp. 2898*. 6, *2899*. 2.

aliud interim tandem tam irritus quam improbus labor effecit quam vt saxum semper in ipsorum caput recideret, tu semper altior et sublimior euaderes? Nam si quid interdum aliquos, qui neque mali sunt nec indocti, commoueat, in quo fortasse tractando aliter abs te temperatum stilo voluissent, quid magnae rei est? quum id non modo nulli vnquam scriptori non acciderit, sed nec ipsi quidem, dum notarent tua, sic potuerint tamen temperare sibi vt non idem vitii et illustrius quam vt ex ipsorum honore sit, et frequentius quam pro libelli cuiusque modo, contigerit. Qua in re tanto difficilius veniam merentur illi, quod ignorare non possunt quam ingenue fateris ipse quaedam te tractasse sic, priusquam haereses istae pestilentes orirentur, quae iam passim grassantes pessundant omnia, vt si diuinare potuisses tales religionis hostes ac proditores aliquando prodituros esse, mitius ac dilutius eadem fueris propositurus: quae vt tum proponeres fortius, diuersa quorundam vitia, quae pro virtutibus amplectebantur, extimulabant. Quem animum qui velit tibi vitio vertere, is haud dubie sudabit satis, priusquam satis inueniat qua ratione possit sanctissimum quemque ex antiquis ecclesiae doctoribus excusare: quos ego certe non dubito, si nostrum hoc seculum sic vidissent vt viderunt suum, nonnulla suis quemque temporibus fuisse et cautius et explanatius enarraturos: quod quia non fecerunt (propterea quod dum praesentibus medebantur malis futura non veniebant in mentem), idem nimirum illis accidit, quod isti nunc calumniantur in te; nempe vt postea succrescentes haeretici quaedam sese iactent ab illorum scriptis hausisse: quae res tibi non cum sanctissimis solum patribus illis, et orthodoxae fidei vetustissimis praesidibus, sed cum ipsis etiam Apostolis et Euangelistis est, atque ipso etiam Seruatore nostro, communis: vt ex quorum verbis maxime, imo propemodum solis, haeretici omnes dogmata sua falsissima conantur stabilire.

Macte igitur, mi Erasme, virtutibus istis tuis, et tantum, si quid interdum boni cuiusquam viri anxiam solicitudinem, vel absque satis grandi causa, commoueat, ne te pigeat tamen ad pios eorum affectus quaedam attemperare. Alioquin neglectis maleuolorum latratibus, perge placidus iuuandis studiis et promouendis virtutibus nihil remoratus insistere.

De illo quem mihi literarum gratia, non etiam religionis, commendaueras perquam circumspecte sane ac ciuiliter, per amicos quosdam admonitus sum vt caueam ne mihi sublinatur os. Id profecto quoad fieri per me poterit, curabitur. Neque enim nescio quantum sit periculi, nouas istas errorum sectas admittere, quae tametsi sedulo semper hactenus apud nos et Praesulum cura et Principis autoritate cohibeantur, mirum tamen quibus primum technis irrepere, deinde quanta cum peruicacia nituntur irrumpere: neque cessant vnus et alter e nostris, male vertendo scripturas et deterius interpretando, omne genus haereseos e Belgica (quo se

97. illo] S. Grynaeus, who went to England with letters of recommendation from Erasmus in March 1531, cf. Epp. 2459, 2487–8, 2831. In Ep. 2878 Erasmus tells Viglius that he intervened to prevent Grynaeus dedicating his Plato to More.

velut in portum aliquem receperunt) in hoc regnum libris nostro sermone conscriptis mittere. Quorum ipsi sic plerisque respondimus, vt non valde cuiquam metuam, qui vtrunque perlegerit: nisi quod quidam et noua per leuitatem, et perniciosa per malitiam ita libenter et cum fauore perlegunt, vt non ideo assentiant quia vera credant esse quae legunt, sed quia cupiant. Sed isti hominum generi, quibus malos esse libido est, nulla vnquam ratione satisfeceris. Mihi studio est pro mea virili iis praesidio esse qui non sua sponte desciscunt a vero, sed versutorum hominum fallaciis abducuntur. Vale, doctissime Erasme, ac de bonis studiis optime merite.

Ex aedibus nostris Chelcheicis. Anno Domini M.D.XXXII. decimo quarto mensis Iunii.

2660. From Gabriel Verinus.

Breslau MS. Rehd. 254. 158.
EE². 102. 16 June ⟨1532⟩.

[An original letter, autograph throughout: the year-date is given by the reference to the *Declarationes*.

Of Gabriel Verinus we know nothing; from his letter he would appear to be one of Campegio's 'familia'.]

GAB. VERINVS ERASMO SVO S. D.

Qvovsqve tandem et acerrimis odiis pugnabitur, mi Erasme, vt nullus vnquam futurus sit litium finis? Cum de pace cogitabam, a tergo, a fronte, a lateribus irrumpit Academia sub nomine facultatis, sed non oratoriae—a qua tantum abest quantum a detorta calumnia Erasmus. Habes inimicissimam Galliam que gallinarium inuenerit, Deliacum illum, qui oua cognosceret. Sed praeter aculeata quaedam sophismata—sic enim appellandae sunt illius conclusiunculae—nihil habet salis, hoc est, modestiae, que semper fuit condimentum pietatis, cui germana est charitas, in qua par esse potuit vel etiam superior, si priuatis libellis tecum agere maluisset quam vrgere conuiciis, et maxime absentem, quem nunquam licuit sceleris condemnare.

Verum oculum torsit Academia et dum ea videt quae sibi displicerent, quae magis temporis sunt quam tua, haereses putauit. Neque oculi fuit vicium, quem nisi torsisset, Eras⟨mum⟩ vidisset, non Beguardos, mille culeis dignos. Et haec multo ante videras,

---

2659. 108–9. respondimus] In 1528 More was granted a licence by Tunstall, Bp. of London, to read heretical books in order that he might refute them. The same year he published his *Dialogue* against Tyndale and Luther; in 1529 the *Supplication of Souls* against Simon Fish. After More's resignation in 1532 he wrote the *Confutation of Tyndale's Answer*, the *Confutation of Friar Barnes' Church*, and a *Letter* on the Sacrament against Frith. In 1533 appeared the *Debellation of Salem and Bizance* and the *Answer to the . . . book which a nameless heretic hath named the Supper of the Lord.*

2660. 5–6. gallinarium . . . cognosceret] Cic. *Ac. Pr.* 2. 26. 86.

16. Beguardos] See Ep. 843. 620n. Egmondanus, Beda, and the Paris *Censurae* seem to have taken pleasure in noting Erasmus' affinities with the Beghardian heresies, particularly in respect of the view that the spiritual man is not bound by forms or ceremonies. See in particular *Declarationes Prop.* 29, 83; in the section

sed quasi per caliginem; perstrinxerat aciem animi Christiana spes que timere non potest: discussa est ista caligo. Vnde ii qui omnia verentur, qui spem tuam repudiant, tuam moderacionem pacientiamque mirantur.

Desiderarem plus tibi in his literis ocii relinqui, quod ego ocium multorum theologorum negociis anteponerem. Quid autem integrum non est sapienti, quod restitui potest? Cuiusuis est hominis labi, nullius nisi insipientis perseuerare in errore. Posteriores enim cogitaciones, vt aiunt, sapientiores solent esse. Quodsi est erratum spe, optimus fuit spei portus mutacio consilii. Et Aug⟨ustinum⟩ legimus, cum multos annos aliqua sensisset, simul ac visum est, sentencia destitisse. Et ita te inuidia liberasti vt me timore, quod animi penderem, quorsum hoc bellum euaderet, ne a nobis ad Luthe⟨rum⟩ deficeret Erasmus, quod ii fortasse voluissent. Et qui nimium sunt timidi, te hostem non metuebant, si in illorum castris militasses.

Proinde si tantopere prospiciunt his studiis, irascantur Budaeo et Gallorum principi, qui inter anno⟨tationes⟩ in pandectas negat Hieronymi esse interpretacionem no⟨ui⟩ testamenti quam habemus. Vt tandem in eorum collegiis delitescant ingenia! Quodsi in praefatione in Matthaeum Ioannem legerint non tam foelici quam audaci temeritate prorupisse ad verbum Dei, nullus erit veniae locus, quod temeritatis et audaciae nomen cum euangelio misceat Hiero⟨nymus⟩.

Sed de his hactenus. Sed quoniam aureolus est et ad verbum ediscendus tuus libellus, in quo ingeniose respondes ad academicas questiones, vt tibi dicendi facultatem reseruarem, totam illam disputacionem in dialogum includo. Tu in persona Eloquentiae cum Academia pugnabis, in quo congressu erit tertius Hiero⟨nymus⟩ quem semper ardentius laudasti. Si partus bene nascetur, hoc est, si dignus erit vt legatur, illum dedicabo Laurentio Campegio, tui nominis studiosissimo, cui me totum dicaui. Nunc veteres quas ad te dederam, ad eum mitto literas. Quod nesciam, an vnquam fuerint allatae, peto vt curet ad te diligenter perferri, vt eliciam tuas.

Vale. decimo sexto Cal. Iulias.

Desiderio Roterodamo, aetatis nostrae aut Ciceroni aut Erasmo, Friburgi vel vbiubi.

---

dealing with the Colloquies *Prop.* 13, and Erasmus' comments on the *conclusio* of the Paris *Determinatio*; together with the *Prologus* to the *Supputatio Calumniarum N. Bedae*; and in the *Resp. ad Notulas Bedae*, *Assert.* 52, 60.

26–7. Augustinum] The allusion is to the *Retractationes*, or rather to a misconception of them which always irritated Erasmus. See Epp. 2424. 342n, 2690. 19.

34. inter annotationes] *Annotationes in xxiiii Pandectas*, Lyons, Gryphius, 1551, p. 150.

42. libellus] The *Declarationes* (the replies to Beda of 1526–7 seem excluded by the fact that the letter is addressed to Erasmus at Freiburg *vel vbiubi*).

2661. To Bertram Damus.

Epistolae Palaeonaeoi p. 10. ⟨Freiburg.⟩
N. p. 948: Lond. xxiv. 25: LB. App. 421. ⟨c. 17 June 1532.⟩

[The date can be supplied from the mention of Damus' visit to Freiburg, see ZE. p. 215.

Bertram Damus (von dem Damme) of Brunswick, †1543, was educated at Erfurt (matr. 1513, B.A. 1514) and Wittenberg (matr. 1521). He visited Freiburg in June 1532 for the purpose of seeing Erasmus, or, failing Erasmus, Zasius. Erasmus seems not to have received him; and he went on to Basle with a letter of introduction from Zasius to Boniface Amerbach, ZE. 140. He left behind him, however, the verses which Erasmus here praises, and which are printed in Cog. E. i. 416. He is otherwise known as a poet by his verse translation of the Epistle to the Romans, dedicated to Melanchthon, of which there is a copy in the British Museum (s.l. 1539). He settled as a doctor in Brunswick, where he favoured the Reformers. E. Cordus in a letter to Lang (see Krause, *Helius Eobanus Hessus*, i, p. 237) speaks of the difficulties of Damus' position. Cordus addressed to Damus a poem; printed in *Delic. poet. Germ.* ii. 740. Damus belonged to the circle of Eobanus. A letter from him to Eobanus and one to Jo. Draco are in EHE. pp. 296, 294. Coccius, who had been a fellow student of Damus at Erfurt, inquires after him in Ep. 2687. Basle MS. G. II. 16, f. 223 is a poem and letter of Damus condoling with Boniface Amerbach on the death of his daughter in 1532.]

ERASMVS ROTERODAMVS ORNATISS. IVVENI BERTHRAMO DAMO S.

Nondvm statui, Berthrame charissime, vtri potius succensere debeam, istine tuo pudori immodico, per quem factum est vt minus prae te ferres qualis et quantus esses, an meae incogitantiae, qui distractus aliis curis sero senserim quantus mihi esset oblatus thesaurus. Tandem in carmine tuo totum Berthramum velut in speculo contemplatus sum, magna sane cum animi mei voluptate. Est enim sobrium ac sanum, amabilem quandam prae se ferens modestiam, in eruditis raram, in nobilibus rariorem. Vnum vereor ne illic non sine meo dedecore legatur, in coelum ferri humanitatem meam, quod talem hominem tantum itineris mea causa emensum admiserim ad qualecunque colloquium, qui τὸν Κύκλωπα tot dies mensa exceperim. Deum immortalem, quantus hic mihi periit fructus, vel tua verecundia, vel mea socordia. Quod si in rem tuam foret hic commorari, scito et domum hanc, et domus dominum esse pleno iure tuum. Sin alio te vocant rerum tuarum rationes, tamen Berthramus mihi praecipuum locum obtinebit in eorum numero quos et amo synceriter et suspicio non vulgariter. Bene vale.

Vereor ne nobis diuersum quiddam acciderit, tibi qui pro thesauro repereris carbones, mihi qui carbones esse suspicans thesaurum amiserim.

TIT. ORNATISS. IVVENI *om. N.*

---

11. τὸν Κύκλωπα] Polyphemus; see Ep. 2649.

2662. From Polydore Vergil.

Breslau MS. Rehd. 254. 123. London.
LB. App. 367. 19 June 1532.

[An original letter, autograph throughout. The signature (which is squeezed into the corner) may be interpreted by comparison with that of Ep. 1666.

The date is confirmed by the reference to More's resignation of the Chancellorship (16 May 1532; cf. Ep. 2659).]

+

S. P. Nactus hunc, qui ait se venturum ad te, licet nihil daret temporis scribendi, volui tibi tamen per literas dicere salutem. Tua Apologia in nebulones Parisienses peruenit ad nos. Bone Deus, quantum omnibus risum mouet stultitia illorum Doctorum sine doctrina, qui ausi sint tam belle quaerere nodum in scirpo! Tu igitur gaude, qui in portu nauigas: nam isti canes morderent, si possent.

Nos bene valemus. Noster D. Morus nuper se abdicauit illo magno Magistratu, quem gerebat, vt sic se alleuaret, et senectam aetatem quietius ageret. Fuit nuper nobiscum Bibelius, qui rem meam nauiter curauit; illum docui de rebus meis et quemadmodum reuocor in Italiam, quapropter quod toties scripsi, tandem aliquando te visam: nam consulto id extraho, cum Erasmus non sit ante iturus ad campos Elysios, quam suum viderit Poly. Vale.

Lond. xix Iunii 1532. T. Poly.

+D. Des. Erasmo, viro doctissimo, amicò honorandissimo.

2663. To William, Count of Isenburg.

Epistolae Palaeonaeoi p. 12. Freiburg.
N. p. 950: Lond. xxiv. 29: LB. 1224. 22 June 1532.

[In the absence of any indication of date, the date given in K. may be accepted.

William, Count of Isenburg and Grenzau (ante 1470–?) belonged to a noble Rhenish family, and was a distinguished member of the Order of the Teutonic Knights, holding many important offices. He interested himself in the reformation of the Order, meeting with considerable opposition. In 1519 while conducting troops against Poland, he visited Luther at Wittenberg: see Luther's letter to Spalatin, LE. 248. Although he did not join the Lutherans he was much influenced by them. He entered the field of religious controversy by publishing in 1525 *Eyn schöner begriff darin kürtzlich angezeygt das die werck des waren lebendigen glaubens, so durch Götlich liebe geschehen*, &c., and in 1526 *Kurtzer Bericht vnd anzeyge uss heyliger göttlicher*

2662. 1. hunc] Probably Grynaeus.

5. nodum in scirpo] Plaut. *Men.* 2. 1. 22; Ter. *And.* 5. 4. 38; *Adag.* 1376.

10. Bibelius] On 3 May Erasmus was expecting Bebel's return from England; see Ep. 2644. 3–4.

10–11. rem meam] In 1532 Bebel printed both a new edition of Polydore's *De inuentoribus* and the third edition of his *Adagia*. In the Bodleian library is a copy of the first edition of the *Adagia*, containing marginal corrections in Polydore's hand; all of these are incorporated in the 1532 edition. Bebel also printed for him *De prodigiis*, 1531, and the first edition of *Anglicae Historiae Lib. 27*, 1534.

12. in Italiam] He did not return to Italy till 1550, and did not therefore see Erasmus again.

geschrifft, &c. His acceptance of the Lutheran doctrine of salvation by faith brought on him the attacks of the catholic theologians, in particular of J. Hochstrat. He answered them by his *Verantwortung . . . auff die Beschuldung des Theologen*, &c.; but his books were confiscated and the Abp. of Cologne, Hermann of Wied, enjoined him to keep silence. He defended himself against further attacks by no fewer than 7 pamphlets. In *Ein ser nützliche Warnung wider alle List des Teuffels vnd seiner falschen Propheten* he describes the threats uttered against him from the pulpits of Cologne. Two of the books attacking him were issued under the name of Cochlaeus: *Eyn warhafftige Christeliche stroffung eynes Buchlins dem hochgebornen vnd geystlichen hern Dutsch Ordens von Isenburg zu geschrieben* and *Eyn guyt nutzlich vermanung Ioannis Coclei Doctor in der heyligen geschryfft tzu aller frommen . . . Christen*, &c. But he refused to believe that Cochlaeus was the author of these works. In 1529 he published *Ablenung der vnchristlichen straff, so die prediger Monch zu Collem, unerfincklich aus yhrem Sophistischem geschwetz, . . . kegen den . . . hernn von Eysenburg . . . vnter doctor Cocleus titell gethan*, &c. This was his last publication. He was warned by the authorities of Cologne: 'der ding müssig zu stain'.

Agrippa in his *Apol. adu. Theologistas Louanienses* (Agr. Op. ii. 278) refers to Isenburg: 'Nonne generosus Dominus Gulielmus ab Isenberg, licet homo laicus, et nullis scholasticis disciplinis imbutus, occlusit ora Theologorum Coloniensium et ad deprecandum vlteriorem disputationem adegit'. In March 1532 Hedio dedicated to him translations from Augustine. This letter from Erasmus is the last trace of Isenburg. Krafft, pp. 202–7, gives a bibliography of his writings; see also ADB. xiv. 622.

Schreiber, *Gesch. Univ. Freiburg*, ii. 105 mentions a count of Isenburg who was a 'Tischgenosse' of Erasmus, and had difficulties about matriculating at the University. For two members of the Isenburg family, see Ep. 2298, 27n.]

ERASMVS ROTERODAMVS CLARISS. VIRO D. GVILHELMO COMITI AB EISENBVRGO ORDINIS TEVTONICORVM S. D.

Clarissime vir, nec pietate minus illustris quam maiorum stemmatibus, reddidit mihi Polyphemus abs te pugionem sane quam elegantem, cum hoc elogio, vt Si minus possem calamo profligare hostes meos, ferro rem gererem. Lubens agnoui morum tuorum comitatem, quam hic vno atque altero colloquio sum expertus. Petrus habebat duos gladios, eosque Christus putauit esse satis. Verum aduersus tot phalanges vndique coniuratas in Erasmum vix Caesaris arma suffecerint. Videor mihi, iuxta vetus prouerbium, asinus in apes, vel in crabrones verius incidisse. Indies se densius conglomerant furiosa examina. Nunc Pelusii

TIT. CLARISS. VIRO D. *om. N.* ORDINIS TEVTONICORVM *om. N.*

2. Polyphemus] See Epp. 2649. 26n, 2661. 11, and 2130 introd., 2609–10.

pugionem] Among the things which belonged to Erasmus, now in the Historisches Museum at Basle, is a Venetian 'Langdolch' (Major, Plate 22). Dr. A. Hartmann informs us that this bears no 'elogium'.

J. Poppenruyter sent a 'gladiolus' as a gift to Erasmus in return for Erasmus' gift of the 'Enchiridion' (see Ep. 1556. 42–8). For a dagger sent as a gift of compliment Dr. Hartmann cites a letter of John Amerbach (Basle MS. G. II. 13. 49) saying that Eucharius Holzach, a rich citizen of Basle, has sent a dagger to the Regent of the 'Collegium Burgundiae' in Paris, where his son and the Amerbachs were studying. 'Nos volebamus in communi soluisse, sed ipse solus exoluit; non voluit, vt apponeremus: voluit honorem habere solus.'

6. duos gladios] Luke 22. 38; but Peter is not specifically mentioned.

9. asinus] See *Adag.* 442.

10. Pelusii] Parisiis; see the Colloquy *Exsequiae Seraphicae* init.

quidam sodales gladiatoriis animis ad me affectant viam. Nec video fore finem, nisi forte, hirudinum more, expleti meo sanguine, tandem sponte defluant. Animat illos in me mea imbecillitas atque etiam solitudo. Hinc imbecillis sum, quod nulla dignitate maleuolos submoueo. Crabrones enim nulla re melius quam fumo depelluntur. Solus videor, quia nulli me sectae addixi, nec sum addicturus, modo Deus hanc mentem mihi seruet. Prouolant vndique libelli, ex Italia, e Gallia, ex Hispania, e Germaniae variis partibus: quibus nihil aliud proficiunt, nisi quod traducunt suam indoctam malitiam, et dissidiorum incendium exasperant. Equidem, quod vnum possum, opto illis mentem meliorem. Nam mihi in hac harena standum est vsque ad extremum vitae diem. Quid facias? Ita visum est fatis. Tuae profecto virtuti gratulor, qui magno animo, parique successu rem geras, partes ad mediocritatem reuocans, tam cauta moderatione vt nec in Scyllam impingas nec a Charybdi sit periculum.

Enchiridion tuum non patietur animo meo obrepere tui obliuionem, vir amicissime. Vicissim haec epistola meis descripta digitis interdum te commonefaciet Erasmi, quem tuto potes inter eos connumerare qui tibi precantur omnia fausta laetaque, quibus profecto viridis ista floridaque senectus cumprimis digna est. Videtur enim natura mentis pulcherrimae simulachrum in ipso corpore expressisse. Dicas istuc esse futurae olim immortalitatis specimen quoddam. Sed heus tu pugionem misisti Petri, qui videtur idoneus amputandis auriculis: magis opus est qui amputet linguas, nam ea parte nocentissimum est hoc animantium genus. Sed desino iocari tecum. Bene vale.

Datum apud Friburgum xxii. Iunii, Anno a Christo nato M.D.XXXII.

2664. From Caspar Ursinus Velius.

Leipzig MS. EE. 174. — Innsbruck. 26 June 1532.

[An original letter, autograph throughout. The date may accordingly be accepted.]

S. D. Quod nihil ex quo Friburgo a te profectus sum scripseris, boni, vt par est, consulo. Non enim ex eo tempore a me tu prouocatus es, cum praesertim tot negotiis occupatus distinearis, vt vix respondendi, nedum lacessendi ad hoc offitii reliqua sit tibi facultas.

Ex literis quas superioribus diebus dedi ad Glareanum, eruditum ac probatum virum, nimirum cognouisti me quasi rude donatum ex aula inquieta concessisse tanquam ex arena in domum tutam et ociosam, demandato mihi munere erudiendi ab optimo Rege re vera maximae spei et praeclarissimae indolis regios liberos. Quamquam hoc otium minime vacat cura; et est prouincia haec non leuis, quemadmodum tu, homo singularis plurimaeque lectionis et experientiae, existimare potes. Phoenix aliquis aut Aristoteles

2664. 1. Friburgo] For Velius' visit see Ep. 2543. 1n.

13. Phoenix] Nestor.

talibus contingeret praeceptor, non Velius. Sed dabitur tamen opera vt tantae principis erga me fiduciae maiorem partem satis videar fecisse. Quam quidem ad rem non parum tu me iuueris, partim iam olim editis a te hoc ad negotii praeceptis, partim consiliis, quae te queso quam potes recta tam fida prono animo ac libenti impertias et hoc laboris communiter mecum vna capessas, quandoquidem nihil aeque videris cupere et elaborare quam vt reip. Christianae, cuius quidem salus in salute et pietate horum principum magna ex parte constabit, quam maxime prosis.

Glareano salutem, cui doleo vehementer me non potuisse gratificari. Quantum equidem potuissem, commendassem optimum et humaniss. virum inclyto Regi Ferdinando; quem tamen puto per se gratum esse et acceptum. Bene vale, doctissime et idem sanctissime Erasme, ac Velium tuum tui amantiss. et obseruantissimum esse ac fore, quoad erit, persuasiss. habeto.

Datum Ynsprug die XXVI mensis Iunii M.D.XXXII.

De homine †a qua nomen ducit eius rei interdum expertis, quem tibi obtrectare scribis, mallem equidem coram multa colloqui quam vt literis committam. Quod si nactus fuero hominem fidum, aut dicenda tibi ei credam aut ipse s⟨c⟩ribam. Sed caue putes tantum illum posse apud incorruptiss. principem vt excusserit ex animo eius syncerissimo obseruantiam erga te ac precipuum amorem. Temporum horum tristissimorum iniquitas in culpa est, non τῶν ἀλόγων obtrectationes, quo minus perrexerit ostendere re ipsa erga te singulare studium; exploratum habeo quantum vir ille sanctiss. inuidentibus aliaenae laudi tribuat ac credat, et rursus non me fallit quanti te faciat, certe maximi, et est omnibus in rebus constantia singulari.

Tuus Vrsinus.

Excellentissimo et doctissimo viro D. Erasmo Roterodamo, oratori ac theologo principi ⟨a⟩mico in maioribus obseruando. Friburgi Prisgaiae.

[2628] 2665 [2757] FROM JOHN DE PINS.

Nîmes MS. 215, f. 165 v°. ⟨Toulouse.⟩
⟨c. July 1532.⟩

[For the circumstances of this letter see Ep. 2569 introd.; and for the manuscript from which it is printed see Ep. 2628 introd. A precise date cannot be assigned, but the position of the letter in the correspondence makes the summer of 1532 probable.]

IO. PINVS ERASMO ROTERODAMO S.

REDDITAE sunt mihi iucundissimae et optatissimae literae tuae, Erasme mi suauissime: quae difficile credas quantam primo sui aduentu tragoediam excitarint, quod in quorundam hominum

2665. 2. Erasmi *MS.*

2664. 30. homine] Presumably Aleander. The general sense of the clause immediately following seems to be that the name of the person spoken of can be easily divined by someone familiar with the business referred to.

31. scribis] When the body of Velius' letter was written he had not heard from Erasmus (ll. 1–28): when he wrote this postscript a letter from Erasmus (not extant) would seem to have been delivered.

manus inciderant qui tibi non satis aequi videantur et apud quos tu quoque male admodum audias. Libuit clanculum odorari si quid alicunde causae aut comminisci aut elicere possem. Sed ego nihil aliud in causa esse existimo quam quod illi viri, alioquin boni, quorundam hominum notae sunt addicti, vehementiusque, quos tu passim in tuis libris offenderis, [at] vel laceraris potius et vexaris immanius, vt ipsi et apud me et apud alios saepe sunt questi. Hi quod se magni aliquid in his inuenturos sperarant, quasi vero inter Erasmum et Pinum per literas nihil nisi de regno aut regni coniuratione agi deberet, primo tumultum ingentem mouerant, et me inscio atque etiam absente (nam tum forte ab vrbe paulisper rusticatum abieram) librariolos quosdam qui eas literas Parisiis attulerant in carcerem coniecerant, quoniam hi et tergiuersari nonnihil [et] neque satis propere eas literas eorum manibus reddere viderentur. Verum illico illi, qui primum quodam veluti furore perciti videbantur, ad sanitatem atque ad modestiam redierunt, literasque non nisi me praesente aut assentiente resignare voluerunt. Quod cum his facile annuissem, hique in literis nihil nisi de Iosepho quodam scriptum reperissent, tum vero illis et labra concidisse crederes et plane cornicum oculos confixos esse. Ipse vero interim mecum coepi ridere fabulam quam neque tibi ipsi ignotam esse volui, vt tu, si quo pacto potes, aut si id forsan quicquid est tanti totum existimas, id genus hominum tibi resarcias gratiam, nisi eam forte adeo concisam putas vt difficile posthac coituram ac cicatricem inde obducturam existimes. Scis quos innuam, eoque apertius nihil loquor.

Iamque ad tuas literas, quibus quod apud me Frobenii tui causam agis, de Iosepho cogor et ipse altius repetere, quo tibi res tota innotescat. Proximis annis Petro Gyllio, viro eruditiss., Episcopi Rutenensis, homini⟨s⟩ nobis multis de causis amicissimi familiari ac domestico, Iosephum meum vtendum dederam: qui posteaquam bona fide ad dominum postliminio rediisset, coepi ego

22. repiissent *MS*. 30. Forbonii *MS*.

15. librariolos] In the first three months of 1532 a considerable number of suspected Lutherans were arrested by the Inquisition and the Parliament at Toulouse; see R. C. Christie's *Etienne Dolet*, p. 76.

32. Gyllio] Peter Gylli of Albi, 1490–1555, prior of Durenque. He seems, c. 1521 (when he had already published his edition of *Antonii Nebrissensis Dictionarium oppidorum* etc.), to have entered the service of Georges d'Armagnac. He was still with d'Armagnac in 1530 (see BE^4. pp. 188–9, 230); to him in 1532 he dedicated his *Lexicon Graeco-Lat.*; and in 1533 his translation of Theodoret's *Comment, in xii prophetas min.* In 1533 he published *Ex Aeliani hist. per Pet. Gyllium latini facti, itemque ex Porphyrio, Heliodoro, Oppiano, tum eodem Gyllio luculentis accessionibus aucti lib. xvi de vi et natura animalium. Eiusdem Gyllii Liber vnus, de Gallicis et Latinis nominibus piscium*, dedicated at d'Armagnac's suggestion to Francis I. It was owing to this work that Francis sent him to the Levant, where he was engaged in collecting MSS. and exploring antiquities. After adventures which read like a romance, he returned to France, subsequently joining G. d'Armagnac in Rome where he died. Several of his works were published after his death and embody the results of his travels; the chief of these being the *De topographia Constantinopoleos*, Lyons, 1561. Gylli's name appears in Rabelais v. 31 among a 'pack' of 'plodding' dons.

34. Iosephum] See Ep. 2569 introd.

multorum literis ac precibus fatigari, vt eundem Lugdunum formis excudendum mitterem. Quod etsi et graue admodum mihi ac permolestum esset, quoniam eo libro aegre admodum carerem, quem et redemeram magni olim Venetiis, et duorum doctissimorum saeculi nostri hominum, Philelphi ac deinceps Leonardi Iustiniani, Veneti fuisse rescieram, proinque eum mihi castigatissimum esse persuaseram, vicerat tamen amicorum assidua quaedam et indefessa sedulitas, meque vel inuitum in ea re herbam porrigere coegerat. Iamque a me librum abstulerant, quum ecce Rutenensis episcopi literae ad me, quibus tuae quoque ad ipsum inclusae erant; quibus a me petebat, sed tam obnixe vt nihil fieri vehementius potest, vt tibi ad aliquot menses libri eius copiam ac potestatem facerem. Ego vero vbi primum Erasmi mei, amicorum vetustissimi ac iam quoque literarum facile principis, mentionem audiui, exilui sane gaudio, sed quod paulo post subito moerore mutatum est. Nam quid facerem aliud cum me nec tibi nec Rutenensi nostro gratificari posse conspicerem? Iam liber dominium nostrum exierat, nec reuocandi spes vlla reliqua facta videbatur. Iuuit nos tamen Deus Opt. Max. ac negocium ipsum repente in melius vertit: nam denuo mihi praeter spem libri potestas facta est. Noli quaerere quanam id ratione sit factum, nam si dicere coepero, et audienti tibi et mihi ipsi quoque dicenti fastidium pariam. Misi itaque librum confestim ad Rutenensem nostrum, nam et is forte sub id tempus in vrbem aduenerat, Armoniacam Aquitaniae prouinciam petiturus, in qua summum pro Rege Nauarrae magistratum gerit: qui se fideliter curaturum est pollicitus vt ad te liber sanus et integer perueniat. Proin tu, si ita videbitur, hominem literis tuis appella: quanquam id minime omnium necessarium existimem. Scio enim eum pro ingenita sua bonitate fidem praestaturum quam dederit.

Venio iam ad extremam epistolae tuae particulam, qua petis a me vt, si de Bombasio communi nostro amico certi quicquam habeam, velim te certiorem facere. Ego vero iam plusculos annos de eo nihil audiui, nisi quod fatali illa Romanae vrbis disreptione periisse hominem rumor quidam (vtinam falsus) vulgauerat. Quo etiam excidio Petrum Alcyonium Venetum interfectum narrabant; neque huc posthac de his certius quicquam allatum est. Quare coepi non paruam ex epistola tua consolationem, quod scribis a Bombasio literas accepisse quibus se Bononiam petere nuntiabat. Subduc, amabo, rationem temporis, vt scire possim id ante an post excidium fuerit. Quod si post acceperis et vanum fuisse rumorem intelligam, et hominem nobis amicissimum viuere adhuc et saluum esse sperare nobis licebit. Qua vna re nihil in vita nobis iucundius aut gratius contingere posset.

Vale, Erasme carissime, et me, vt facis, ama.

45. me *scripsit P. S. Allen* : meae *MS.*

67. Bombasio] It is remarkable that de Pins also had not received certain news of Bombasius' murder in the Sack of Rome in 1527. Two years later, writing to Damian a Goes on 25 Aug. 1534 (O[1] p. 123), Erasmus asks him to try and find out in Bologna whether Bombasius is still living.

71. Petrum] See Ep. 450, 29n.

2666_{2667} To Ambrose Pelargus.

Pelargus, Bellaria f°. B^6. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. July init. 1532.⟩

[The letters in the *Bellaria* are, for the most part, printed in chronological sequence; see Ep. 2169 introd. Epp. 2666–77 seem to form a series concerned with Pelargus' *Iudicium . . . de Declarationibus D. Erasmi Rote. ad Censuras Lutetiae* (*Bellaria* B7–G8v°.), offered by Pelargus in response to Erasmus' request for criticism before the publication of the second edition of the *Declarationes*, Basle, Froben, Sept. 1532. We have therefore placed this group early in July.]

ERASMVS ROTE. ERVDITISSIMO THEOLOGO D. AMBROSIO PELARGO S.

Cogor recognoscere Declarationes meas, typographis efflagitantibus. Quare te rogo, mittas quae notasti, vt videam si quid faciant in rem meam. Non enim est animus Lutherana meis admiscere. Si placebunt, non est quod labores de describendo. Habeo famulos qui nihil non legunt. Quod si tu voles describere, non fuero ingratus. Nolim tamen hoc laboris suscipere, nisi post gustum rei fuerimus colloquuti.

Bene vale, Pelarge charissime.

Erasmus Roterodamus tuus.

2667_{2668} From Ambrose Pelargus.

Pelargus, Bellaria f°. B^6 v°. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. July init. 1532.⟩

AMBRO. PELARGVS ERAS. ROTEROD. THEOLOGO. S.

Liberavi tandem, vir eximie, fidem meam, et Censuras Sorbonae Parisiensis cum Declarationibus tuis, de quibus me meum rogasti iudicium, diligenti opera contuli. Adieci et ex Genesii censuris, quae mihi quidem notatu digna videbantur. Porro quaedam non attigi, siue quod ipse ea iamdudum reposueris, siue quod parum aut nihil faciant ad rem theologicam, siue quod veriora sint quam vt vel Momus carpat. Si quid est quod ea in re gratum tibi feci, satis gratiae habitum mihi arbitror, si me et amare non desinas, et haec nostra, quae⟨cum⟩que sunt, pro tua facilitate boni consulas. Quanquam nunc primum video, quam duram cepi prouinciam, quam vellem aut non a te esse traditam, aut mihi non susceptam. Nam dum tibi obsequor, dum de scriptis tuis extimare aggredior, praesentisco quantum mihi malorum ipse accersam atque etiam attraham, itidem vt Caecias nubes. Nam praeter inuidiae litiumque materiam, quam hoc mihi argumento paraui, hoc quoque futurum prospicio, vt multorum mihi subeunda sit censura, eorum vel maxime, qui prius habent pertinaciter contendere quam veritati concedere. Ad haec nulla ratione vitare potui, quin alteram partem offensam mihi habeam. Vtrius enim scripta creta (quod dicitur) notaui, necesse erat alteram atro

2667. 3. Genesii] Sepulveda—the *censurae* are presumably taken from Sepulveda's *Antapologia* (see Ep. 2637 introd.).

carbone notari. Atque ita fit vt, quoquouersum me verto, in eodem luto haesitem. Quanquam quod ad te quidem attinet, meliora mihi polliceor et quod praefatus sim libertatis veniam, et quod id laboris te efflagitante a nobis desudatum sit. Quod nisi tu obtrusisses, decretum erat silentio multo pertinacissimo meae quieti consulere.

Bene vale vir ornatiss.

[2667]2668[2669] To Ambrose Pelargus.

Pelargus, Bellaria f°. H. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. July init. 1532.⟩

ERASMVS ROT. D. PELARGO S.

Contvli Annotationes tuas. Mitto grati animi symbolum exiguum, quod vtinam tibi multiplicetur in mille! Reliqua coram, quum tibi commodum erit colloqui. Vale.

Erasmus Rot. mea manu.

[2668]2669. From Ambrose Pelargus.

Pelargus, Bellaria f°. H. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. July init. 1532.⟩

AMB. PELARGVS ERASMO ROT. SVO S.

De honorario munere, neque exiguo neque non opportuno, gratiam habeo, sed ex epistolae tuae Laconismo subolet mihi nescio quid offensionis, cuius causam addiuinare non possum, nisi forte exhibitus libellus stomachum tibi exasperauit. Quod si est, aut adhibeto spongiam, aut si videtur, libellum submoue. Malo enim de illo periclitari quam amicitiae nostrae iacturam facere. Fieri forte potuit vt liberius interim aliquid dixerim. Certe praeter verum et decorum nihil vspiam me dixisse confidam. Quod si aliunde stomachum in me conceperis, obsecro vt significes per puerum, quo aut meam tuear innocentiam, aut si quid forte est, offensum placem animum. Per pituitam fluoremque capitis non licet vt ipse tibi hodie congrediar. Vale.

2670. From Ambrose Pelargus.

Pelargus, Bellaria f°. H. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. July init. 1532.⟩

AMB. PELARGVS ERASMO SVO. S.

Qvvm decimo ab hinc die, colloquii causa te conueni, videbare tu quidem erga me frigidior esse quam pro more, quo mihi suspitio iniecta est vehemens, te nonnihil in me concepisse stomachi. Vbi causam expiscor, causaris me vno et altero loco non satis bona

2668. 1. symbolum] It seems impossible to determine the nature of the gift, either from this letter, or from Pelargus' letter (Ep. 2669) acknowledging it. Like the gift of Ep. 2832 it seems to have been symbolical; and to have symbolized multiplication of blessings.

fide tecum egisse, de fide scilicet et Ceremoniis, de quibus quod tum quidem potui, sed tamen quod satis erat, respondi. Verum an tibi persuaserim, scire vehementer cupiam. Vale.

2671. From Ambrose Pelargus.

Pelargus, Bellaria fº. H vº. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. July init. 1532.⟩

AMBROSIVS PELARGVS ERASMO SVO S.

Hesternvm colloquium inter nos vltro citroque habitum, Erasme suauissime, cum ipsa rerum quibus de contulimus varietate oblectauit animum, tum hoc quoque nomine multo fuit suauissimum, quod cum omnia libera fronte nobis dicerentur, tamen nihil datum sit stomacho. Demirabaris quid acciderit vt quum in tam seuero exactoque Declarationum tuarum examine, singula quaeque sursum deorsumque versarim, illud ne attigerim quidem quod in Declaratione Propositionis quinquagesimae quintae visum tibi sit, ex proprietate sermonis Hebraici dici, Credo in Ecclesiam sanctam, quemadmodum et illud quod in euangelio promiscue dicitur, Confitebor eum et Confitebor in eum. Respondi tum quidem aliud nihil quam alium alio videre acutius, ac plus videre oculos quam oculum. Sed vt quod res est ingenue fatear, prudens locum preterii, quod scirem in re incerta non pronunciandum temere. Ac ne nunc quidem ea in re quicquam mihi sumo, quod hoc non cuiusuis sit, sed eorum qui sancta illa lingua iam inde vsquę a cunabulis imbuti sunt. Enimuero si quis contendat idiotismum esse Hebraicum, vereor non defuturos qui ex aduerso respondeant, eadem licentia dici posse illud Christi verbum, Creditis in Deum et in me credite, sermonem esse idiomatis Hebraici. Quod si negent, vicissim audient et hoc Symboli verbum extra idiotismum debere accipi. Nam et eandem fere ex analogia intelligentiam recipit, quam inductum mox Christi verbum: vt quod dicitur, Credo in Ecclesiam, eiusmodi sit, Credo et credendo inseror atque etiam incorporor corpori Christi, quod est Ecclesia. In hunc fere modum exponit articulum hunc fidei Berengarius. Cuius interpretationi album addo calculum, qualisqualis ipse fuerit.

Multum te amo de piscibus illis, malis (ni fallor) citreis, aliisque

---

2670. 5. fide] *Prop.* 16–21, *Bellaria* D–D3vº.

Ceremoniis] *Prop.* 58, *Bellaria* E3–4.

2771. 8. Propositionis quinquagesimae quintae] The reference is to that section of the *Declarationes* which deals with the errors of the *Colloquia*. In that section Proposition numbered 55 in the first edition corresponds with that numbered 52 in the second edition and LB. But in the second edition Erasmus added a new paragraph (*Sed obsecro . . . datur crimini*).

19–20. Creditis] John 14. 1.

26. Berengarius] Of Tours († 1088). His principal work *De sacra cena adu. Lanfrancum*, written c. 1070 and preserved in MS. in the Bibl. Nat., was edited in 1834 by A. F. and E. T. Vischer. See Harnack, *Dogmen-Geschichte*, vi, pp. 45–54; J. Schnitzer, *Berengar v. Tours*, Munich 1890. He is mentioned by Erasmus, *De Bello Turcico* LB. v. 356 B.

eius generis aromatibus opipare conditis, quos hesterno die iamiam coenaturo misisti. Sed cui tandem rei obsecro? Vt coena esset splendidior? Verum longe aliam rationem institui, illosque inter amiculos partitus sum, quo humanitatis tuae in me officium pateret latius. Bene vale.

2672$_{2673}$ To Ambrose Pelargus.

Pelargus, Bellaria f°. H^2. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. July 1532.⟩

ERASMVS ROT. D. PELARGO S. P.

Benedictvs deus: quod nec principes, nec episcopi, nec theologi praestare potuerunt, praestat mulier. Id quoniam scio tibi magnae voluptati futurum, visum est libellum mittere. Bene vale.

^{2672}2673. From Ambrose Pelargus.

Pelargus, Bellaria f°. H^2. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. July 1532.⟩

AMB. PELARGVS ERASMO SVO S.

Mire amantem tui esse eum oportet, qui te hoc tam eleganti xenio literario donauit. Quod si, siue natura siue moribus ita comparatum sit vt dona quae amici missitant, multo nobis gratiora esse soleant (praesertim si et per se magna sint, et mittentis cum voluntate, tum autoritate commendata) quam vt recens etiam accepta aliis inferioris praesertim notae amicis largiamur—quin potius penes nos illa tanquam μνημόσυνα quaedam perpetuo esse volumus—, vereor omnino vt hoc tam magnifico munere aut me non donaueris, aut certe non satis liberali animo. Quod si eo animo libellum misisti vt pastis oculis remittam, iam oculos paui, sumque a spectando plus satur.

En tibi tuas delitias, eas ipse serua tibi. Attamen gratiam habeo quod illum, siue dono siue pascendis oculis ac mox repetendum, miseris. Sed remitto vel hoc nomine ne tu spretae liberalitatis ingratique adeo animi arguare. Vale. Si quid ego quoque olfacio, subolet eius libelli autorem Chartusianum esse aliquem aut certe foeminam Chartusiano admodum familiarem. Vtrum sit, tibi qui emunctioris naris homo es, et mirificus diuinandi artifex, iudicandum relinquo. Iterum vale.

Ex Musaeo nostro.

2672. 3. libellum] Neither this letter nor Ep. 2673, in which Pelargus acknowledges Erasmus' gift, furnishes any clue to the character of the 'libellus'. Erasmus attributes it to a woman, Pelargus to a Carthusian or to 'a woman well acquainted with a Carthusian'. The whole subject of the 'libellus' is treated as a joke, and it is possible that what Erasmus sent was some literary skit.

2674_{2675} From Ambrose Pelargus.

Pelargus, Bellaria f°. H² v°. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. July 1532.⟩

AMB. PELARGVS ERASMO ROT. S.

Hoc velim tecum expendas, Erasme doctissime, num satis tutum sit neglectis probatae fidei autoribus, Augustino, Hieronymo ac aliis aliquot Ecclesiae proceribus, pendere ab Ethnicorum autoritate, praesertim posteaquam iam vsus Ecclesiae obtinuit, vt coelibatus vocabulum vitam castam atque omni venere abstinentem significet: id quod Prisciano quoque probatur, cui coelebs dicitur quasi coelestium vitam ducens. Et Hieronymus coelibem eum esse dicit, qui coitu careat dignamque caelo vitam viuat. In hunc modum Augustinus item scribit. Breuiter, nullus est omnium Ecclesiasticorum, qui (quod equidem sciam) aliter coelibatus vocabulum accipiat. Addo quod et iureconsultis coelibes dicti sunt quasi coelites, a quibus longe abest coitus.

Sed vt forte sit quo te tuearis, qua ratione hinc te expedies, quod paupertatem monasticam a Christo consultam misces cum ea quae a Christo praecepta omnibus ex aequo communis est? Non tam obscurum est quo id artificio feceris. Verba tua in Milite tuo sic se habent: 'Tu credebas solis monachis interdictam esse proprietatem, indictam paupertatem. Errasti. Vtrunque ad omnes Christianos pertinet. Enimuero si paupertas monastica (expedita videlicet illa, quae non iam intra praeparati animi pomeria concludi patitur, quin reipsa potius omnem haereditatem abdicat et abiicit, nimirum ad primitiuae Ecclesiae exemplar) omnibus Christianis indicta est, consequens fit vt omnes quotquot vere Christiani sunt, Monasticem professi sint.' An non ex his verbis tuis periculum item est vt perfidiae suae occasionem Anabaptistae inde arripiant? Si potes, ex hoc erroris pelago, ex his denique huc illucque propellentibus fluctibus, in portum te vindica. Nam hic neque consilio neque auxilio prodesse quicquam possum. Certe quod vnum possum, opto tibi vt tete feliciter explices, ac tandem emergas.

Quod Hieronymus alibi dicit Ioseph viginti aureis venditum, tu quasi operarum incuria mendum irrepserit, reponendum putas, argenteis. Atqui hic meminisse oportebat Hieronymum sua nunquam, vbique autem Septuaginta versione vsum. Tametsi quod isti vertunt, Hieronymo non admodum probatur: id quod plane testantur ipsius verba. Etenim in Traditionibus eius in Genesim in haec verba legitur: 'Vendiderunt Ioseph viginti aureis. Pro aureis in Hebraeo habet argenteis, neque viliore metallo Dominus vendi debuit quam Ioseph.' Et in Matthaeum: 'Ioseph', inquit,

---

6. Prisciano] 2. 18. 10.
9. Augustinus] c. *Iulianum* 4. 99 (Opp. vol. x).
17. Milite] Presumably the colloquy *Militis et Cartusiani*. We have not seen the edition of 1523, but in 1529 and subsequent editions the words do not appear.
31. Hieronymus] The references are to Jerome's notes on Genesis 37. 28 and Matt. 26. 15 (Hebr. Quaest. in Genesin 364, Comm. Matt. 214).

'non vt multi putant iuxta Septuaginta interpretes viginti aureis est venditus, sed iuxta Hebraicam veritatem viginti argenteis. Neque enim preciosior seruus esse poterat, quam dominus.'

Causam fornicationis apud Euangelistas, non videre mihi eo referre, quo referenda est. Etiam veteres non quo tu eam referunt. Decimo ad Hebraeos capite, Christo fidem tribuis, quod palam cum veritate pugnat. Locus est in Annotationibus.

Caeterum scire aueo quid in Aulo Gellio significet Insubidum, quae item sit eius vocis etymologia. Petrus Mosellanus nihil ea de re notauit. Arbitror aliud illi contigisse exemplar. Nam variant exemplaria eo quidem loco. Quaedam habent insubide, alia insolite. Locus est libro primo capite secundo. Vale.

Vix consequi queam, quam me felicem existimem: quamque ipse mihi eam fortunam gratuler, quod semel et iterum nos dignatus sis inuisere.

^{2674}2675$_{2676}$ To Ambrose Pelargus.

Pelargus, Bellaria f°. H³ v°. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. July 1532.⟩

ERASMVS ROT. AMB. PELARGO S.

Imo coelibatum nullus latine loquentium aliter vsurpauit. Exempla sunt innumera. Nam quod iureconsulti adferunt etymologiam, Coelibes dictos quasi coelites, non castitatem commendant, sed indicant esse felix, ac vitam deorum, non habere vxorem. De paupertate scribens, non confudi monachorum professionem, sed per occasionem indicaui, paupertatis professionem esse quadantenus omnibus Christianis communem, quod vulgus ignorat ac dissimulat. Quod colligis vt absurdum, quoniam innititur verbo non intellecto, non consistit. De viginti aureis Cartusianus quidam admonuerat, cui (vt video) nimium tribui. At habeo gratiam, quod indicaris. De causa fornicationis non memini, inspiciam locum. De obedientia fidei, nemo magis obediuit patri quam Christus secundum humanam naturam. Nec est nouum in scripturis, tribui capiti Christo, quod est corporis. Iam an fides nullo modo in Christum competat, dispiciendum est. Fides mihi interdum sonat fidutiam. Insubidum appellant stupidum ac stultum. Vnde veniat nec ipse scio. Posteaquam reliqui Basileam, pauper sum librorum, nec habeo quod nunc mittam noui, praeter hanc epistolam, quam opinor te vidisse. Bene vale.

2674. 50. loco *scripsimus*: loci *Bellaria*.

2674. 45. ad Hebraeos] Hebr. 10. 37.
47. Gellio] 1. 2. 4; cf. 19. 9. 9.
48. Petrus] Peter Schade; see Ep. 560 introd. His edition of Gellius was published at Cologne in 1526.

2675. 18. epistolam] Perhaps the *Tragoedia Basiliensis* (Ep. 2698).

[2675]2676[2677] From Ambrose Pelargus.

Pelargus, Bellaria f°. H[4]. ⟨Freiburg.⟩ ⟨c. July 1532.⟩

AMB. PELARGVS ERASMO ROT. S.

De coelibatus significantia facile mihi tecum conuenit, vt proprie dicantur coelibes qui viuunt extra matrimonium, etiamsi foedissime scortentur, ac pariant. Attamen prudentis esse arbitror ita discere artem vocumque proprietatem vt vsum interim teneat, cui se accommodare pulchrum, ac pacificum. Age vero, dic qui consistat, quod tu (quum tuendae vocis proprietati totus incumbis) dicis ea etymologia quam iureconsulti adferunt, non commendari continentiam, sed vitam quandam deorum indicare eos voluisse, eorum qui non sint alligati vxoribus. Certe si coelitem esse, id est quod vitam deorum agere felicem, quidni dicamus et eos deorum vitam meditari qui extra matrimonium viuentes foedae Veneri indulgentius dant operam? Nisi hac illos felices forte dicas, qua sunt ab oneribus ac molestiis matrimonii immunes ac liberi. Quod de paupertate monastica, de fide item Christi, defendis, simili artificio facis, hoc est pro more tuo elabendi rimas queris. De significatu simul et etymologia, insubidus et insubide, sciscitatus sum ex Luscinio: verum nihil certi respondet, sed diuinat vocabulum ducere originem ab obscoena subandi passione seu extimulatione in venerem. Certe quod diuinauit Luscinius, Picus Mirandula vir acri ingenio, et moribus grauis, palam docet verba Iuliani Rhetoris exponens, quae sunt apud Gellium, libro decimo nono capite nono. Subidum (inquit) id est quod venustum, a verbo subare, quod venere extimulari significat. Contra insubidum inuenustum, atque adeo a Venere alienum significat. Locus in Pico Mirandula nudiusquartus forte fortuna occurrit videlicet nihil tale cogitanti, sed aliud querenti.

Tu priori ad Thessalonicenses epistola quam iamdudum praelego, videri potes illud Pauli *ἡμεῖς δὲ ἀδελφοὶ ἀπορφανισθέντες ἀφ' ὑμῶν* minus apposite reddidisse in Annotationibus, Nos autem fratres velut orphani facti. Neque enim pater qui orbatus est filiis, orphanus recte dicitur, sed hoc filiorum potius est epitheton amissis parentibus. Hunc mihi scrupum exime, obsecro, si quid forte rectius compertum habeas. Vale.

[2676]2677. To Ambrose Pelargus.

Pelargus, Bellaria f°. H[5]. ⟨Freiburg.⟩ ⟨c. July 1532.⟩

ERASMVS ROT. AMB. PELARGO SVO S.

Adeo tum obrutus eram studiorum laboribus, quum tibi quoque respondendum erat, vt vix viuere liceret. Tantum abfuit vt de

28. *ἡμῶν Bellaria.*

2676. 19. Luscinius] His edition of Gellius appeared at Strasbourg in 1531.

21. Iuliani] Antonius Julianus; a Spanish rhetor, contemporary and friend of Aulus Gellius; his writings have not survived.

27. Thessalonicenses] 1 Thess. 2. 17.

vocularum significantiis et aetymologiis diuinare vacaret. Consului Suidam de loco Pauli per te adducto. Verum quod illic reperio, a te stat potius. Nec vspiam inuenio Orphani vocabulum in orbos parentes competere. Ego dum dictionem Graecam graeca reddo, paulo fui inconsiderantior. Tametsi cum addo, et orbati vobis ceu filiis, velut corrigo quod exciderat. Atque ita sane habet aeditio. Caeterum nos fratres orbati vobis &c. Quanquam non perinde refert vtrum legas. Vale. Si hora pomeridiana libet colloqui, per me licebit.

2678_{2688} TO BONIFACE AMERBACH.

Basle MS. AN. III. 15. 39. Freiburg.
Q. 72. 4 July 1532.

[An original letter, autograph throughout. During the next two days, as it would seem, Erasmus shaped it into the elaborate *consolatio* which he printed in *K* (Ep. 2684).]

S. P. Nae tu ὑπερβολικῶς candidus es, vir egregie, qui quum omnia leta magis cupias esse amicorum quam tua, tamen si quid acerbius accidit, celas amicos, quum recte dictum sit et illud: κοινὰ τῶν φίλων ἄχη. Non dubito quin vehementer discruciet animum tuum filiolae desiderium, quam sic adamabas, sic in deliciis habebas. Sed homo iureconsultus, qui alios doces Caesarum parere legibus, aequo animo parere debes naturae legibus, quae 'ducunt volentem, nolentem trahunt'. Quantumuis autem exaggeres hoc damnum, tamen negare non potes, esse reparabile, modo tu cum vxore sis incolumis. Quid si tibi pro filiola Deus reddat filiolum haeredem non tantum facultatum, verum etiam istius eruditionis eximiae, cum omni virtutum genere coniunctae? Neque enim necesse est, opinor, vt me admonitore discas, nihil esse diligendum immodice, ne dolor erepti succedat immodicus. Scis, quid optimo viro fratri tuo Brunoni acciderit. Quid quod Deus interdum ob hoc ipsum eripit nobis quod habemus, quod preter modum amamus, et fingimus esse proprium ac perpetuum quod est commodatitium ac temporarium. Dicas in rebus humanis et hic esse Nemesim quamdam.

Tuus morbus de quo sero sum admonitus, me magnopere sollicitum habuit, nec eam sollicitudinem adhuc ex animo possum extundere, nisi tuis litteris factus fuero certior.

Post triduum mittam isthuc proprium famulum, per quem poteris tuo commodo quae voles scribere. Nuper misi litteras Sadoleti, nunc mitto tres fasciculos epistolarum ex Italia, ni fallor, datos. Ad me peruenerunt ex Augusta Vindelicorum. Basilio, vxori caeterisque tibi charissimis salutem plurimam.

Bene vale. Friburgi. 4 die Iulii. 1532.

Erasmus Rot. tuus.

Clariss. viro D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2678. 2. quid *Q*: quis *MS*. 6. doliciis *MS*.

2678. 5. filiolae] Boniface's elder daughter, Ursula, died 20 June 1532, aged 3½; see Am. E. p. 99.
7. ducunt] See *Adag.* 4090.
14–15. quid . . . acciderit] Explained by Ep. 2684. 116–18.
23. litteras] See Epp. 2648 introd., 2684. 130.
24. fasciculos] See Epp. 2684. 131, 2686. 1, 2688. 25.

2679. From Jerome Aleander.

Vatican MS. Lat. 8075, f. 72 v°. Ratisbon.
4 July 1532.

[The MS. is a copy, preserved in Aleander's MS. letter-book: see Ep. 2638 introd.]

ERASMO.

S. P. D. Polyphemus tuus, imo vero iam noster, referet quot quantisque tantum non discerpor negociis, vsque adeo vt quam saepissime nec esse nec bibere, sed ne dormire quidem mihi liceat, tum quum maxime his naturae subsidiis indigeo. Et nunc dum calamum in manus sumo vt tuis literis respondeam, vidit Polyphemus adferri ad me ex Vrbe Roma et Venetiis vicenas amplius literas et eas longissimas et molestiarum plenissimas, atque haud ita multo post aduenisse vnum Caesari a secretis qui mecum de iis quae in conuentu principum tractanda sunt conferat. Quapropter ne expectes oportet a me longiores literas priusquam Italiam attigero, nisi forte quid interim accideret quod te scire tua potissimum interesse cognoscerem. Tunc enim non solum scriberem quod opus esset, sed etiam tabellarium dedita opera istuc mitterem; contra vero ego abs te et eam quam mihi pollicitus es iusti voluminis instar longissimam epistolam expecto, et alias quandocunque vsu eueniat vt de te, de tuis rebus atque etiam de republica scribas, vt inter tot curas et pericula non nihil percipiam solatii e lectione tuarum literarum, quibus mihi nihil potest esse iucundius.

Nunc quamuis ita occupatus non possum tamen non significare molestissimum mihi fuisse quod e Polyphemo audiui, fuisse tibi a nescio quibus male auguratis persuasum, repetiisse me ante aliquot annos Lutetiam, tum vt eos animarem qui in te scripserunt, tum vt Albertum non nihil iuuarem rerum copia et stilo. ὦ Χριστὲ θεὲ καὶ σῶτερ ἡμῶν, quae portenta audio? Post decem et octo annos Lutetiam non vidi, et interea ad neminem qui illic ageret scripsi praeter Cyprianum nostrum, nihilque ad eum nisi de sacerdotiis duobus meis quae haud longe a Lutetia habeo, non minus ipsius quam temporum culpa male administratis. Alius quidam qui se tibi amicissimum iactitat, post acceptam tuam a me epistolam, ostendit mihi in tuis scriptis sex (puto) loca vbi me male tractas, licet interdum suppresso nomine, ita tamen vt nullus non intelligat in quem intorqueas spiculum: ad quae nihil aliud respondi nisi improbe eum facere qui in alieno libro id de aliis interpretetur quod auctor ipse libri non explicauit; quod si alicubi et nomen meum expresseras, imputandum id esse aliquorum malignitati (cuiusmodi forsan ille erat qui mihi hec loca

---

22. repetiisse] For this delusion of Erasmus, see Ep. 2565. 4n.
26. decem et octo annos] Since 29 Nov. 1514.
27. Cyprianum] A letter of G. de Blocquerie to Aleander (Al. E. ii. p. 147) mentions a 'homo fidelis, tibi notus Cyprianus, Parisiis degens', to whose 'correspondent' Aleander may safely direct letters. His name occurs twice in the *Journal*, Omont, pp. 18, 20.
30. Alius] See Ep. 2639. 51n.
31. loca] See Ep. 2638. 13–14n.

notauerat) qui te fictis mendaciis et calumniis reddiderant mihi infensum.

Alia pluscula huiuscemodi contuli cum Polyphemo, quae nec curae publicae nec lex illa inter nos ἀμνηστίας patitur hic describi, nisi forte μνησίκακος haberi velim. Proinde, mi Erasme, si amicitiae nostrae eam quam tu reconciliationem, ego continuationem interpretari soleo, seruatam perpetuo optas, fac ista tua epistola vel, si mauis, libello cognoscant homines vel me eum non esse quem tuis coloribus ita depictum suspicantur vel alienis dolis fuisse tunc te a me abalienatum; ego vero quantum in me est dabo operam sedulo vt percipias multis modis nullum esse qui te magis amet quam ego, id quod libentius faciam quum perfecte videro μὴ οὕτως εἶναι σὲ ταχυπειθῆ, id quod de te solum apud amicos vel vno verbo conqueri aliquando consueui, quum de iis quae abs te in me haud amice scripta essent in sermonem incideremus.

Sed considerare debes, mi frater, multos esse qui, quum neutrum nostrum ament, nos inter nos hostes facere studeant; alioqui si vel te solum amarent, nequaquam hominum mei similium animos in te concitarent. Debes et illud tecum reputare, malo fato meo me vel inuitum in aulica vita versari, in qua quum ὁ φθόνος δεινὸς τύραννος maxime dominetur, nihil mirum videri debet multos esse qui mihi male velint, non magis quia in me aliquid inuidia dignum videant, aut quia se a me vel hilum offensos cognoscant, sed quia tanta est improbitas iniquitasque istius stupidi malique secli, vt cum Catullo epistolam finiam, neque alias causas multis recenseam quibus isti, ignauum fuci pecus, sibi auferri vel nihil agentibus putant quidquid tot meis laboribus, tot periculis a principibus datur.

Vale et posthac a me epistolas expecta ex Italia iucundiore argumento, vt spero, et veris amicis verisque fratribus Germanis dignas. Iterum vale et saluta praeceptorem mihi charissimum dominum Berum, si istic est, meo nomine, vel per literas, si abest.

Datae Ratisbonae IIII. nonas Iulii. M.D.XXXII.

2680. From Jerome Aleander.

Vatican MS. Lat. 8075, f. 73 v°.

[The letter-book of Aleander (see Ep. 2638 introd.) from which this letter derives, contains five letters of Aleander to Erasmus; of which the first, Ep. 256, is separated from the other four by twenty folios. The others, Epp. 2638–9, 2679–80, are copied consecutively. The fact that this letter follows immediately on Ep. 2679 led Paquier to suppose that it was a postscript to it; but (1) it bears neither date nor place; (2) Ep. 2679 seems to have been carried by Polyphemus, whereas the letter to which this is a postscript is stated to have been carried by the imperial post; (3) it seems unlikely that Aleander writing from Ratisbon in 1532 would mention in a merely casual fashion the likelihood of his seeing Erasmus in person at a near date. On these grounds, though for convenience we have placed the letter here, we are inclined to date it as belonging to the period 1520–1. At that time Erasmus and Aleander had frequent opportunities of meeting

2679. 53. debes *scripsimus*: habes *MS*.

2679. 62. Catullo] Perhaps 43. 8.

(see Ep. 1195, 47 n.). They met in Cologne in November 1520 (see Ep. 1155 introd.). They were both in Bruges with the Emperor in August 1521 (see Epp. 1223 introd., 1233. 171 n.). They met again at Brussels in September 1521 (Ep. 1238 introd.) and in that month and year spent several days in the same inn at Louvain (Epp. 1244. 1–4, 1342. 100–10).]

EIDEM ERASMO.

Scripsi ad te heri pluscula per Caesaris tabellarios in responsionem earum literarum quas Carolo ad me dedisti; sperabam enim ea via tibi meas citius reddendas, quum presertim non certum Carolo esset viseretne prius parentes quam ad te rediret. Nunc etsi non erat quod ei aliquid ad te literarum darem, haec tamen vel paucula scribere volui, tum ne omnino vacuus a me discederet, tum vt eis que tibi meo nomine referet, fidem haberes. Quod autem hominem hic þiduum detinuerim, fecere negocia ex negociis, quae me quotidie tantum non obruunt, et quia multa quae sperabam me scripturum mutata nunc sententia reseruanda quae coram referam tutius putaui. Vale.

2681_{2708} To Pietro Bembo.

Vatican MS. Barberini Lat. 2158, f. 108 (*a*). Freiburg.
Van Heussen, iv. 119: de Nolhac p. 127. 5 July 1532.

[An original letter, autograph throughout; the address is by a secretary. There is a copy in the Ghent MS. 479; see Ep. 2101 introd. Erasmus, when he wrote the letter, had received Ep. 2657 (see Ep. 2682); so that he knew that Bembo and Viglius were already acquainted. The date is confirmed by comparison with Ep. 2708.]

Fortvna non solum iuuat audaces, vt est in prouerbio, verum etiam timidis audaciam suppeditat. Bene cessit quod tibi commendaui Carolum Vtenhouium, inuenem apud suos honesto loco claroque genere, sed litterarum nec admodum diuitem nec valde cupidum. Nunc te rogo vt ne graueris propius aliquanto inspicere Vigilium Zuichemum Phrysium, qui istic absoluit studia iuris, Dolae et apud Biturigas sub eximio viro Andrea Altiato felicissime coepta ac propemodum absoluta; tantum abest κολοφών. In eo me non fallit amor, quandoquidem iuuenem antehac ignotum non prius amare coepi quam cepi proprius introspicere. Mira ingenii dexteritas, candor incredibilis. Tot animi dotes in vnum congessit natura, vt interdum metuam apud me ⟨ne sit⟩ μινυνθάδιος. Solent enim fata eiusmodi miracula 'terris tantum ostendere'.

Patria illius Como dedita est magis quam Minerue. Tamen gignit solida ingenia, quaeque perdurent vsque ad maturitatem. Rodolphum Agricolam arbitror vobis non esse ignotum. Ego si

2681. 12. ⟨ne sit⟩ *scripsimus, cf. Ep. 2716. 125.* *a*: συναυθάδιος *v. Heussen.*

2680. 2. Carolo] Probably Harst. When Erasmus left Louvain in 1521 Harst accompanied him to Coblenz and carried letters back for him, see Ep. 1342. 176–8.

2681. 1. Fortuna] *Adag.* 145.

2–3. tibi commendaui] In Ep. 2106, preserved in the same collection at the Vatican library; cf. Epp. 2144, 2290.

12. μινυνθάδιος] See *Il.* 15. 612; cf. *Adag.* 2096.

13. terris . . . ostendere] Cf. Verg. *A.* 6. 870.

14–15. Como . . . maturitatem] Cf. Ep. 2586. 21–4.

quid iudico, suspicor Vigilium, modo viuat, illo non inferiorem euasurum. Quare te rogo, mi Bembe, vt iuuenem propius contemplere et currenti stimulos addas. Bene vale.

Friburgi Brisgoe, quinto die Iulii, an. 1532.

Erasmus Rot. ex tempore mea manu.

Ornatissimo viro Petro Bembo. Patauii.

[2632, 2657]2682[2716] To Viglius Zuichemus.

LB. App. 370. Freiburg.
⟨c. 5 July 1532.⟩

[This letter is printed only by Leclerc, who gives the date as 1533. The references to the recent publication of Scaliger's book and to the correspondence with Aleander make this date impossible. The statement (l. 58) that Erasmus had written to Bembo commending Viglius, seems to point to a date about the same time as Ep. 2681. Confirmation of this is found in Van Heussen, Leovard, p. 128, where a collation of the letter is given (see Ep. 2356 introd.) and a note of the endorsement: 'ad latus inuenitur, Patauii redditae 5 Augusti 1532'. From Van Heussen's collation we have adopted, besides the year-date, five readings which are plainly better than those of Leclerc.

The letter answers primarily Ep. 2657; but parts of it, e.g. what is said about the misfortune of Hermann Phrysius, show that Erasmus was replying at the same time to Ep. 2632.]

ERASMVS ROT. ERVDITISSIMO IVVENI VIGLIO ZVICHEMO PHRYSIO S. D.

Mihi videris idoneus, Vigli carissime, qui vel amplissimam rempublicam modereris, vel ingentem regas exercitum: tam callidis stratagematibus et aduersariorum consilia explorasti, et temet ipsum ab illorum improbitate vindicasti, professus velle te ad tempus Bartolicum esse: siquidem illi putant eos qui se profitentur Ciceronianae dictionis candidatos non aliter venisse in ius ipsorum quam solent Franciscanum professi institutum in alienum transire. Amphitheatrum nae tu scite depinxisti, opus profecto tali Rege dignum. Nunc haud admiror si quosdam male habuit meus Ciceronianus. Hinc videlicet, hinc illae lacrymae. Equidem illis istam gloriam non inuideo, sed vereor ne molitores isti non leuiorem tragoediam excitent in studiis quam Lutherus excitauit in religione. Praecipuum tyrannidis telum est inter ciues ac ciuitates serere dissidia: at ille ἀρχιτύραννος nullum non mouet lapidem, vt omnem Christianorum vitam discordia misceat.

Quid ais? Hermano nostro tripode commitigatum caput: magis admiror illum non vapulasse nudis natibus, qui tantum flagitium admiserit, pro Latina tueri dictionem quae non sit apud M. Tullium. At quid si in lucem emergant aliquot Ciceronis libri, qui adhuc latent? an tuus Daedalus exstruet nobis nouum Amphitheatrum? Quid istis tumultibus insulsius? De Iulii Camilli libro miror istic mussari, quum Lutetiae excusus volitet per omnes

2682. 20. latent *v. Heussen*: sunt latentes *LB*. 21. Iulii *LB*: Iusti *v. Heussen*.

2682. 5. Bartolicum] See Epp. 134. 26n, 1649. 14.

16. commitigatum] Ter. *Eun.* 5, 7. 4. For the incident referred to see Ep. 2632. 155–7.

21–2. Camilli libro] Scaliger's *Oratio*. Viglius seems to have taken seriously the notion that Camillus had written the book (see Ep. 2716. 50–75); and the misunderstanding

regiones. Non perlegi totum, tantum carptim degustaui: totus a capite vsque ad calcem scatet impudentissimis mendaciis, et plusquam furiosis conuitiis. Neque sibi constat, neque quicquam cohaeret. Assumit me hoc egisse, vt oblitterato M. Tullii nomine, mea vnius scripta legerentur. Ait meos libros Lutetiae publicitus fuisse exustos, ignem subiiciente carnifice. Ait me apud Aldum serui hominis fuisse functum officio, hoc est, lectoris, quum apud Aldum nihil legerem praeter penultimam formam, si quid vellem addere. Aldus legebat post me, idque tantum in meis Adagiis, quae simul et a me scribebantur et ab Aldo excudebantur. Ait vix temperatum a manibus, quod in ea mensa sederem, quum sederem supra Asulanum et Aldum, quumque summo studio hoc egerint vt absolutis Adagiis me menses aliquot remorarentur. Quodam in loco citans Aristotelem, ait, Haec tibi non dico, tu non legisti Aristotelem, quum plus trecentis locis citem Aristotelem Graece ac Latine. Quid multis? Omnia superant quemuis Orestem atque Aiacem. Est Lutetiae Bedda tibi notus, qui sic furit odio, vt nihil sit tam insulsum aut insanum, quod non curet excudendum, modo male tractet Erasmum. Sed interim se praebet omnibus deridendum. Is quaedam venena addidit libello Iulii. Titulus erat Iulii Caesaris Scaligeri. Fingit se esse Gallum, et nominat locum quendam obscurum. Ex phrasi, ex ore, et criminatione conuictus Aldini, aliisque conuitiis mihi persuasi hoc opus, maxima saltem ex parte, esse Hieronymi Aleandri: nam mihi genius illius domestico conuictu adeo cognitus perspectusque est vt ipse sibi non possit esse notior. Continuo per litteras cum illo expostulaui: verum is ex Ratisbona litteris amanter scriptis sancte deierat se semper fuisse amicum et futurum. In Apologiis aduersus Pium frequenter attactus est, licet suppresso nomine. Hunc dolorem vlcisci voluit. Sed tale exemplum facile fuerit imitari, tametsi Beddae magis irascor quam illi quisquis fuit furioso.

Petro Bembo paucis commendaueram Carolum Vtenhouium iuuenem bene natum, sed parum eruditum, ac ne studiosum quidem. Is hominem mira humanitate complexus est; nec dubito quin libentius complecteretur si nosset. Ei de te nunc scribo tria verba.

Sucquetus ad me copiose describit suum triumphum; nullus

44. criminatione *v. Heussen*: loquutione *LB*. 45. conuitiis *v. Heussen*: compluribus *LB*.

---

propagates itself into Ep. 2736. In Ep. 2632. 178–80 Viglius had told Erasmus that Camillus was preparing a criticism of his *Ciceronianus* (cf. Ep. 2716. 59–60). When this was written we do not know; but in 1544 Farri printed at Venice *Due Trattati dell' eccellentissimo M. Iulio Camillo: L'uno delle Materie: L'altro della Imitatione*. The second of these two items is a short pamphlet (which lacks the beginning) addressed to Erasmus, finding fault with the *Ciceronianus*. In Ep. 2657. 63–5 Viglius says that Camillus has written much and published little, and that only in Italian.

48. litteras] Not extant.

49. litteris] Epp. 2638,9.

51. attactus] See Ep. 2638 introd.

60. Sucquetus] Cf. Epp. 2657. 88–90, 2700.

tamen adhuc contigit per quem illi rescriberem. Quid illic venetur non video.

Alciati fortunam doleo, qui toties cogitur vertere solum. Scripsi Georgio Paumgartnero, et Ioanni Chrysostomo. Francisco Rupilio plurimam ex me salutem dices, cui scribam alias.

Cum Anselmo Ephorino tibi conuenire gaudeo. Quid Hermano nostro acciderit? iam sesquiannus est quod nihil scribit, οὐδὲ γρῦ. Quid suspicer, iam tibi significaui, nec puto me falli.

Vale. Friburgo, Anno †1533.

2683. To John George Paungartner.

Epistolae Palaeonaeoi p. 17. — Freiburg.
N. p. 954: Lond. xxv. 4: LB. 1225. — 5 July 1532.

ERAS. ROT. IOANNI GEORGIO PAVNGARTNERO S.

Pater tuus, optime Georgi, me primum vicit humanitate, quod per excellenti doctrina virum Zasium prior ad amicitiam prouocauit, quam crebris literis amantissime scriptis hactenus diligenter alit fouetque. Ego vero inter praecipuas felicitates meas numero, quod hominis tam candidi tamque benigni beneuolentiam nactus sum, nec alio nomine magis perspicio Zasium mihi ex animo amicum esse quam quod tam singularem amicum mihi secum voluit esse communem.

Hanc meam felicitatem auxisti, mi Georgi, qui literis tua manu descriptis in hoc nostrum foedus temet insinuaris, in quibus quum

2682. 64. Chrysostomo *v. Heussen*: Chrystonio *LB.* 68. suspicer *v. Heussen*: suspicor *LB.* 2683. 9. qui *N*: qui te *K.*

2682. 64. Scripsi] The letter to George Paungartner is Ep. 2683; that to John Chrysostom is not extant.

Ioanni Chrysostomo] Panfilo Zanco (1490?–1566), son of Paul Zanco, was born at Bergamo, of an ancient family. Becoming a canon regular in 1524 he took the names John Chrysostom. In 1529 he was sent by his Order to Padua; meeting there both Bembo and Viglius (Bembo he had already known in Bergamo where Bembo's father had been 'podesta'). Four years later he moved to Ravenna (see Ep. 2885). On 25 Feb. 1536 Viglius addresses a letter to him at Ravenna, VZE p. 206: from a letter of Aretinus (and from Zanco's reply) we know that he was still there in 1540 (Aret. Epp. 11. 150). In that year he was appointed Prior of the Holy Spirit at Bergamo. In 1559 he became General of his Order, dying seven years later in his native town. In, or before, 1536 he published his *Ad Carolum v Imperatorem panegyricus* (s. a.) (VZE *l.c.*). In 1541 he printed at Venice, and dedicated to Bembo, his principal work *De Orobiorum siue Cenomanorum origine situ ac Bergami rebus antiquis libri iii.* He wrote also a number of Greek and Latin verses, which he did not print. In 1532 he sent an elegy on the death of his father, with other poems, to Viglius, who passed them on to Logus (Brussels MS. II. 1040[1], f. 43). Tiraboschi[3] vii, c. i, sect. xxx.

65. Rupilio] See Ep. 2867 introd. which shows that Erasmus did not fulfil his promise of writing until Sept. 1533.

66. Hermano] Haio Hermann Phrysius (see Ep. 903. 12n). Erasmus' most recent letter to him, Ep. 2261, was dated 31 Jan. 1530. For Erasmus' suspicions cf. Ep. 2587. 85–8.

2683. 2–3. prouocauit] See Ep. 3602.

9. literis] No letters of J. G. Paungartner to Erasmus are extant.

alia multa sum exosculatus, tum praecipue indolem istam liberalem, ingenuumque pudorem, qua factum est vt quod tuo iure licuit postulare, id tam verecunde, tamque reuerenter putaris ambiendum. Mihi vero posthac et ipse Ioannes Paungartnerus erit charior: qui talem habeat, non modo facultatum haudquaquam exilium, verumetiam egregiarum virtutum, quibus multo speciosius diues est quam possessionibus, paratum haeredem. Etenim si, quod arbitror, haec epistola tuo vnius marte *καὶ ἄνευ Θησέως* scripta est, nihil mediocre de te nobis pollicemur, nec dubitamus quin tu, qua coepisti pergens, sis et maiorum splendori et omnium tuorum expectationi abunde responsurus. Respondebis autem si solidam eruditionem cum integritate morum coniunxeris. Ad quod quum tibi et domestica progenitorum atque affinium exempla, et praeceptoris eruditi vigilantia, et quicquid a fortuna suppeditari potest, abunde suppetat, non veremur ne tute tibi sis vnquam defuturus, praesertim quum adhuc in herba tam praeclarum de te specimen dederis.

Superest vt Deum Optimum Maximum comprecemur, vt tibi et vitam incolumitatemque largiatur, et istum animum quem inspirauit semper in maius prouehat. Haec scripsi inter varias occupationes, ne non haberes meae in te non iam beneuolentiae tantum, verumetiam pietatis chirographum. Nam si mihi cum patre tuo ictum amicitiae foedus postulat vt inter illum et me sint omnia communia, aequum est profecto vt in te parentis sumam affectum. Id quod facio perquam libenter, quia non perinde ex amicitiae legibus atque pro tuo merito. Dominus tuam indolem sospitet ac prosperet, Georgi charissime.

Apud Friburgum Brisgoae v. die Iulii. M.D.XXXII.

2684_{2688} To Boniface Amerbach.

Epistolae Palaeonaeoi p. 3. — Freiburg.
N. p. 942: Lond. xxiv. 16: LB. 1226. — 6 July 1532.

ERASMVS ROTERODAMVS CLARISS. DOCTORI BONIFACIO AMERBACHIO S. D.

Nae tu *μάλα ὑπερβολικῶς καὶ ὑπερμέτρως* candidus ac modestus es, Amerbachi charissime, qui quum omnia laeta magis cupias esse amicorum quam tua, tamen si quid accidit acerbius, miro studio celas amicos, quum recte dictum sit et illud *κοινὰ τῶν φίλων ἄχη*. Solus dolere vis, si quid vulneris tibi fortuna inflixit: at si quid nobis obtigit tristius, non sat habes in moeroris venire societatem, grauius commoueris quam si proprie esset tuum infortunium. Decessit tibi filiola, et quod nobis multo est acerbius, illi tu *μόνον οὐχὶ συναπέθανες, ὦ βέλτιστε*, nec alia morbi causa quam dolor.

Tantum malum mihi sero scire licuit, nec id sane per te, sed per medicum tuum huc forte fortuna profectum. Itaque nos

2683. 36. pro *add. N.* 2684. TIT. CLARISS. DOCTORI *om. N.*

2683. 18. *Θησέως*] *Adag.* 427; cf. Ep. 2453. 22.

pene tecum perieramus imprudentes. Noui, mi Bonifaci, quam sis φιλόστοργος, et priuatim erga tibi sanguine aut affinitate iunctos, et publice erga patriam, eoque facile diuino quam acerbe discruciet animum tuum infantulae desiderium; quam sic adamabas, sic in sinu gestabas, sic in delitiis habebas, quippe coniugii primitias, quaeque tibi prima dulcissimum patris nomen dedit, effecitque ne te poeniteret semper tibi gratissimam τῆς ἀγαμίας libertatem cum matrimonii compedibus permutasse, a quibus initio sic abhorrere videbatur animus, vt ad vxorem aegre quiueris perpelli, idque duabus validissimis machinis, haeredis amore, et amicorum hortatu. Nam apud istam mentem sanctissimam, τῆς ἡδονῆς, ὥσπερ Μεγαρέων, φασίν, οὐδεὶς λόγος.

Itaque quum mihi genius tuus satis esset perspectus, facile expectabam grauem aliquam συμπάθειαν, ἀλλὰ τὸ συννοσεῖν καὶ συναποθνήσκειν ne metuerem, fecit caeteris in rebus mihi perspecta haud vulgaris tui pectoris constantia. Verum aequum erat, vt homo iuris prudentia clarus, qui summa cum laude publicitus doces alios Caesarum parere legibus, ipse aequiore animo pareres naturae legibus, quae ducunt volentem, nolentem trahunt. Quantumuis autem tibi dolor tuus damnum istuc exaggeret, inficiari certe non potes esse reparabile, modo tu cum vxore sis incolumis, quum vtrique sit aetas non integra modo, verumetiam florens καὶ ἀκμάζουσα. Quid si tibi obtigisset sterile coniugium, quod, quoniam accidit compluribus, non oportuit tibi viro prudenti esse impraemeditatum? Quisquis enim vxorem ducit, ad humanos communesque casus animum praeparatum habeat necesse est, coniugis ἀγονίαν, orbitatem, solitudinem.

At tu nondum orbus es, altera superstite filia. τί δὲ δεινὸν ἔπαθες; Quid aliud quam candidissimam stellam virginum coelestium choris addidisti? Illa gaudet, exultat ac tripudiat, quod in aeterna gaudia recepta est, priusquam huius infelicissimae vitae malis contaminaretur, et tu inconsolabiliter ploras, imo non ploras, sed commoreris. Surculus modo, vel flosculus magis, ab arbore decerptus est, incolumi stirpe, illaesa radice. Quid si Deus ista iactura tentare voluit animum tuum, quam ab ipso pendeas? Quid si tibi pro erepta filiola reddat filium, non solum facultatum, sed istius etiam exactae eruditionis, cum omni genere virtutum coniunctae haeredem? Nam istis opibus longe beatior es, mi Bonifaci, quam agris aut nummis, quanquam et haec fortunae commoda tibi suppetunt a maioribus relicta οὐ μόνον πρὸς τὴν αὐτάρκειαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν λαμπρότητα. Inter externa bona minus obnoxia sunt fortunae ludibrio, quae a vobis dicuntur, res soli. At si res soli est quod immobile est, in sola animi bona conuenit istius cognominis honor. Domos praeter bellorum immanitatem

---

24. *Μεγαρέων*] See Suidas *s.v.*; cf. *Adag.* 1079.

40. altera . . . filia] Faustina, b. 25 Nov. 1530, see Boniface's notes in his *Horae* (Ep. 408 introd.), where Boniface also entered the birth of his son, Basil, on 1 Dec. 1533. Faustina married (1) Ulrich Iselin, Boniface's pupil and successor as Professor of Law, by whom she had 7 children, (2) John Oporinus, the printer; see Am. E. p. 115.

54. res soli] Digest. 50. 16. 122; Gaius 2. 54 (see Heumann-Seckel, *Handlexikon zu den Quellen des römischen Rechts*, s.v. *solum*).

aufert incendium, agros alluit mare, vix etiam parcens saxeis montibus: in vnam virtutem fortuna nullum habet ius.

Proinde si istud Domini fidem tuam explorantis vulnusculum patienti feras animo, confido futurum vt ille qua est benignitate infantulae iacturam penset scito puero, qui possit istius opulentiae tuae longe Croeseas opes superantis successionem in solidum capessere, qui te nobis congeminet, qui te nec senescere sinat nec intermori. Hac spe fulciendus erat animus, vir eruditissime, nec oportuit oculos semper habere fixos ad id quod ereptum est, si tamen hoc est eripi, in coelum praemitti; sed reputandum erat quam multi adhuc in te liberi essent reconditi. Iam mihi finge non obtigisse liberos, an Deum vocabimus in ius, quia non dedit quod auspicanti matrimonium non est pollicitus? Pone contigisse πολλούς τ' ἀγαθούς τε, sed mox ereptos, quid habituri sumus iustae querelae aduersus Deum? Quod dedit, gratuitum est; quod, quum voluit, datum repoposcit, suo iure fecit: neque enim id perpetuum esse voluit, sed commodatitium.

Apud Anglos noui Ioannis Coleti matrem, rarae pietatis matronam: ex eodem marito suscepit filios vndecim, filias totidem; totus ille chorus ereptus est, vno excepto Coleto, qui fuerat natu maximus. Ademptus est et maritus senex anui: iam accedebat ad annum nonagesimum, facie tam integra, moribus tam alacribus, vt diceres illam nec luxisse vnquam, nec peperisse. Denique, ni fallor, et Coleto superuixit. Tantum animi robur foeminae praestitit, non eruditio, sed pietas erga Deum. Et tu vir ista doctrina, ista prudentia, ista caeteris in rebus animi praesentia, infantulae commoreris? Quum hac lege nascamur omnes, quum isti casus, quocunque te vertas, nusquam non occurrant oculis, cuius obsecro prudentiae est, si quid humanitus accidit, velut ad rem inopinatam ac prodigiosam exanimari? Aliis in rebus turpe visum est priscis dicere, Οὐκ ᾤμην, hic extremae vecordiae sit dicere, Non putaram. Quid enim is aliud dicat quam non putaram me esse hominem?

Scio dices me serum esse consolatorem, imo pro consolatore obiurgatorem agere. Alterum, mi Bonifaci, tibi ipse imputes oportet, qui me domesticam calamitatem tuam scire nolueris: alterum fortassis eo profecerit, vt in posterum aduersus humanos casus sis instructior. Miratur ille Terentianus Mitio, quenquam posse instituere in animum quod sit charius quam ipse sit sibi. Et est quidem φιλοστοργία humani mansuetique animi indicium. Sed arbitror ne Mitionem quidem, si quis casus eripuisset Aeschinum, prae luctu in morbum fuisse collapsurum. Nunc tu de tuo ipsius periculo securus, et in tuo malo fortis, alieno morbo deiiceris, ac vereor ne et immoriaris. Quid tandem obsecro profecturus? An illa lacrymis in vitam reuocari poterit? Si Deus teipsum a te reposcat, aut non satis noui te, aut aequo animo sis obtemperaturus. Repoposcit infantulam, et dolore contabescis? nec cogitas quot orbos vnius interitu facturus sis, si quod

74. Coleti matrem] Dame Christian Knyvet. In 1521 Erasmus wrote of her (Ep. 1211. 256–62) as still living. Colet had died 16 Sept. 1519.

93. Mitio] Ter. *Ad.* 1. 1. 38–9.

abominamur acciderit, vxorem, filiam, fratrem, sororem, socerum, nos amicos, tibi prorsus ὁμοψύχους ac tecum periclitantes.

Denique quam amabili thesauro patriam tuam sis spoliaturus, cui non minori praesidio es quam ornamento, cuique merito es πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων. Si tibi salus tua est vilis, certe horum respectus te mouere debet, vt incolumitatis tuae rationem habeas. Nullus tibi melior vel consolator vel admonitor fuerit quam tu, modo teipsum tibi adhibueris, eademque tibi dicas quae dicturus sis alteri in casu simili. Adhibeas autem non ἐκεῖνον τὸν λίαν φιλόστοργον, sed philosophum illum erectum ac μεγαλόψυχον, quem hactenus in te sum admiratus. Recte praeceptum est a priscis sapientibus in rebus humanis nihil esse mirandum, hoc est, nihil nimis amandum, ne si eripiatur, dolor succedat immodicus. Terret me germani tui Brunonis exemplum, qui desiderio coniugis amissae periit. Quantum autem bonorum in illo viro perdidimus? Quid quod Deus interdum ob hoc ipsum eripit nobis quod habemus, quia praeter modum amamus, nobisque fingimus esse proprium ac perpetuum quod erat commodaticium, atque id quoque ad diem incertum, vt liberum sit commodatori mox repetere quod dedit. Dicas in rebus humanis et hic esse Nemesin quandam.

De aduersa valetudine tua sero sum factus certior, conualuisse nondum audiui: quae res me magnopere solicitum habet, nec eam solicitudinem ex animo potero extundere, nisi tuis literis autographis iubeas me tranquillo esse animo. Post triduum mittam isthuc vnum e propriis famulis dies aliquot apud vos commoraturum, per quem poteris tuo commodo quae voles scribere. Nuper misi literas Iacobi Sadoleti, quas communi cum meis tunica obuolutas accepi. Nunc mitto tres fasciculos epistolarum ex Italia, ni fallor, datos. Ad me peruenerunt ex Augusta Vindelicorum. Basilio, vxori, caeterisque tibi charissimis salutem plurimam. Bene vale ὦ φιλτάτη μοι κεφαλή.

Friburgi Brisgoiae prid. nonas Iulii Anno M.D.XXXII.

2685. FROM BERNARD OF CLES.

Trent MS. Ratisbon.
7 July 1532.

[An autograph roughdraft: for the MS. see Ep. 2515 introd. The date is supported by what is said of Polyphemus, who presumably carried not only this letter but Epp. 2679, 2687.]

ERASMO.

REVERTITVR ad vos Polyphemus vester: cui has nostras ad vos dedimus: ex quibus vobis compertum erit per ipsum non stetisse quin citius isthuc aduolauerit. Verum negociorum suorum expeditionem indies expectantem ardua Regiae Maiestatis negocia spe

2684. 108. πολλῶν . . . ἄλλων] Hom. *Il.* 11. 514.
118. periit] Boniface in his *Horae* notes that Bruno died 22 Oct. 1519. His wife died 10 days before him.
130. meis] Ep. 2648.
131. fasciculos] Cf. Epp. 2678. 24, 2686. 1, 2688. 25, 31n.
2685. 1. Polyphemus] See Ep. 2649. 26n.

sua frustrarunt: de quo vos certiorem reddere voluimus, ne qua huius tarditatis suae suspicio falso ipsum redarguat.

Ratisponae. die .7. Iulii. 1532.

2686_{2688} TO BONIFACE AMERBACH.

Basle MS. AN. III. 15. 40. Freiburg.
Q. 73. 8 July 1532.

[An original letter, autograph throughout. The date is confirmed by the contents.]

S. p. Ex epistolis quas ad te nuper misi, puto te scire, quo in statu res sint Alciati. Pestis exigit illum rursus e Biturigia, et ambit conduci Patauium.

Epistolam meam Sadoletus acceperat sine libris. Post scripsit et libros fuisse redditos.

Sollicitus exp⟨ecto⟩ quomodo valeas; adeo metuo istam immodicam philostorgiam.

Per hunc famulum meum potes rescribere, si commodum est. Heruagius a me discessit iratus. Ad te deferetur querimonia. Sed rem accipe. Presente Episcopio egit mecum, vt prefarer in Demosthenem. Respondi, me in hoc nimium indulsisse typographis, posthac nolle prostituere nomen meum simili modo. Ille instabat. Pernegaui. Interim Episcopius petiit Epistolam ad Goclenium de Ammiano. Dum hanc scribo, Heruagius obturbat, oro te, oro te. Iussi illum valere, addens: Scis mentem meam; quid opus est pluribus verbis? Abiit. Nam comites illorum vrgebant. Misi post famulum, qui mitigaret responsum, diceretque me de prefatione deliberaturum. Ibi stomachum suum effudit in sinum famuli; se huc venisse te autore, vt de multis mecum communicaret. At satis diu sumus confabulati, quum ille tantum de prefatione loqueretur, de qua numquam cogitaram. Nam de aliis quibusdam illi scripseram. Et si volebat mecum colloqui, non poteram simul et epistolam scribere et cum illo

---

2686. 1. epistolis] The letters mentioned in Ep. 2684. 131.

4. Epistolam] Probably a covering letter, not extant, to be sent with the books. Sadoleto thanked Erasmus first with Ep. 2648, after he had received the books with Ep. 2656.

6. exp⟨ecto⟩] There is a hole in MS.

8. famulum] Cf. Ep. 2684. 127–9.

11. Demosthenem] Erasmus in fact yielded to Herwagen's solicitations, writing for him Ep. 2695.

14. Ammiano] John Froben had printed Ammianus in the *Historiae Augustae Scriptores* of 1518. In that volume Erasmus had edited Suetonius, with a Preface (Ep. 586). The title-page of the book had a general heading perhaps intentionally misleading—'Ex recognitione Des. Erasmi Roterodami'; and the purchaser had to read the book to discover that Erasmus had not edited Ammianus (Schanz, *Gesch. der röm. litt.* iv. 809, still speaks of Erasmus' edition of Ammianus). In July 1533 Jerome Froben issued the book in a new edition, incorporating the newly discovered books 27–30 of Ammianus (which had already been printed by Accursius in May of the same year). The editor of Froben's 1533 Ammianus was Gelenius; Erasmus' *Goclenium* is conceivably a slip for *Gelenium*.

confabulari. Quod si serio iratus est, facile feram, modo ne posthac mihi obturbet. Bene vale cum tibi charissimis.

Frib. 8 die. Iulii. 1532.

Agnoscis tuum.

Clariss. Doctori D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2687. From Ludolph Coccius.

Leipzig MS. Ratisbon.
EE. 175. 9 July 1532.

[An original letter, autograph throughout; carried, like Epp. 2679, 2685, by Polyphemus.

Ludolph Coccius was born at Bielefeld and matriculated at Erfurt, Easter 1508. We have no other information about him beyond that furnished in this letter.]

S. D. Ante annos plus minus viginti, quando tuus Paraemiarum libellus inter doctorum hominum manus primum versari cepit, ab Errfordien. gymnasio, vbi tum phylosophiae operam dedi, tui videndi salutandique desiderio ductus, desyderatiss. D. Erasme, ad inferiorem Germaniam me contuli; qua spe frustratus Middelburgi apud M. Nicolaum Buschiducensem, tum rei literariae prefectum, aliquamdiu me continui, donec amicorum subsidio iusto viatico consequuto ad Pariseorum Lutetiam profectus, vbi prima grecarum literarum rudimenta vtcumque percepi, Hieronymo Aleandro preceptore, qui in episcopalem accitus aulam docendi reliquit prouinciam. Tum Rutgero Rescio, quem filium appellitare soles, priuato sum vsus preceptore, homine vere candido et mihi amicissimo, apud quem Lauanii honestiss. habitus nostrae peregrinationis tempore, Panagaea nempe Diana, id quod de D. Ioan. Vlatteno principis nostri Cliuen. etc. consiliario primario scribis, fere factus modo apud superos modo inferos versatus. Ex qua re si nihil aliud fructus assequi datur, hunc quidem vberrimum censeo fructum, amicis ditior factus, inter quos insignis multiiugaeque eruditionis Bilibaldus Pirckhamerus censendus, qui ante biennium, quando Nuremberga ad Augustana comitia iter feci, dicere nequeo quam amice candideque homuncio a Bilibaldo tractatus sim, mihique tamquam sibi coetaneo equalique loquutus sit. Et quidem de omni negociorum statu temporumque conditione laconice summatimque disseruit. Inter alia de Erasmo, omnium studiorum veraeque pietatis et amatore et restitutore,

2687. 16. scrib *MS.*

2687. 1–2. Paraemiarum] The *Adagia*. Between Aldus' edition, 1508, and the first Froben edition, 1513, there are six pirated editions by Martin Schürer.

6. Middelburgi . . . Buschiducensem] See Ep. 616. 14n.

10–11. episcopalem . . . aulam] Aleander entered Poncher's service 4 Dec. 1513, and remained there till he left Paris in Nov. 1514 to be chancellor to Erard de la Marck, Bp. of Liége.

11. Rescio] He had been a pupil of Aleander in Paris, going from Paris to Louvain in 1515 (Ep. 546 introd.). He is not spoken of in the warm terms indicated anywhere in Erasmus' letters.

14. Panagaea] See Ep. 2454. 1n, which Coccius had presumably read in the *Epistolae Floridae*.

egregium attulit preconium, non posse inquiens rem christianam fere collapsam restitui, nisi tibi tuorumque similibus plerique articuli in Christianismo excutiendi tradantur. Idque partius tibi scribo, ne blandiri videar. Tum eruditis sacerdotia et virtutis et eruditionis premia conferenda esse decreuit, procul procul, inquit, harpyiis istis Rhomanensium ablegatis etc. Dein cum reuerendissimo d. Laurentio Campegio, legato apostolico etc., consuetudinem co⟨n⟩traxi, qui honorario munere Augustae me donauit, vt est munificus in studiorum sectatores.

Bilibaldi quoque commendatione Hermanni a Noua aquila comitis et prepositi etc., qui tum egrotauit Augustae, amicitiam sat feliciter nactus (vtinam fata hunc virum orbi Christiano non inuidissent, cuius manibus, et Bilibaldi, bene precandum), tandem cum clariss. principe Francisco comite a Waldeck, Minden. episcopo et nuper in Monasterien. et Osnaburg. episcop⟨at⟩um accito designatoque, amicitiam, quam Erffordiae studiorum caussa contraximus vtcumque, bonis foelicibusque auibus confirmatam certis accepi argumentis. Porro hic veris episcopi dotibus ornatus ditiones illas administrandas suscepit; quod bonum foelixque Christus op. max. faxit, amen. Huic, si visum fuerit (singulari nempe tui desiderio amoreque ab ineunte etate ducitur), aliquando t⟨ua⟩ prudentia scribere dignetur, admoneaturque oportunitate data sui officii et studiorum rationem habeat. Hactenus Monasterii frequentiss. auditorium fuit, quod hac tempestate rariss. factum. Osnaburgi quoque Carolus ille magnus singulari cauit priuilegio, hebraicarum, grecarum et latinarum literarum professores publico stipendio conducendos qui in d. Petri ludo quem summum vocant traderent; porro temporum infoelicitate hactenus parum curatum est, stipendia quoque in alium vsum versa.

Verum relicta Erffordien. Academia, ne ocio marcesserem, ante aliquot annos non infrequenti gymnasio Osnaburgi docendi prouinciam suscepi; quam et meis et amicorum negociis prepeditus deserui. Eo quoque literaria res interim redacta quod actum fere ea de re videatur, nisi huius episcopi presidio succurratur. Ad hunc, si integrum tibi fuerit, optime doctissimeque vir, de studiorum ratione scribere non graueris, doctorumque hominum rationem habeat admoneatur: ipse perspicis in quo discrimine res christiana, imprimis Saxonica, cui Vuestphalicam connumero, versetur. Habet apud se D. Thomam ab Hallis prepositum ecclesiae

62. discrīae *MS*. 64. Hałł *MS*.

38. cuius . . . Bilibaldi] Hermann of Neuenahr (Ep. 442 introd.) died on 20 Oct., Pirckheimer on 22 Dec. 1532.

39. Francisco] Francis (c. 1492–1553) Count of Waldeck, held the sees of Minden, Münster, and Osnabrück simultaneously, and in all of them was engaged in combating the Reformation. Münster, the chief stronghold of the Anabaptists, was besieged by him in 1534 and, after a year's resistance, conquered. In 1534 he had appointed Viglius Zuichemus his Official in the diocese of Münster; see Hoynck I. i. p. 13. A letter to Paul III, in which the bishop asks for assistance in the siege of Münster is printed VZE, p. 321, and is possibly a composition of Viglius. In 1542 the bishop granted some concessions to the reforming party and a complaint against him was made to the Pope.

64. Thomam ab Hallis] A bitter opponent of the Reformation: brother of Franz v. Halle, see EE.

Mindensis et D. Borchardum Buschium, fratrem germanum Hermanni Buschii, Decanum, D. Io. Smysinck canonicum Monasteriensem, D. Ioannem a Carsenbrock, D. Thedericum ab Ghel. scholasterem et canonicum ecclesiae Osnaburg., non abhorrentes a bonis literis, et plerosque alios eruditione et pietate insignes. Quod si episcopalis aula huiusmodi viris locupletata fuerit, non dubium est quin et literae in pristinum statum restituantur. Habito tam oportuno Mercurio, Felice Poliphemo, vtcumque ad te scribere volui, quo testarer amorem erga te meum. Idque pro tua pietate et mansuetudine boni consulas queso. Propter animorum turbationes, que vel sapienti imponere solent, fusius scribere nolui. Ante aliquot dies quorundam hominum improbitate omni fere fortuna exutus, idque Ratisponae vesperi me domum repeten⟨te⟩. Commenda me D. Episcopo Monasterien. literis tuis, nec erit quod penitebit te commendationis factae. Optarem, si fieri potest, t⟨ua⟩ sapientia mihi vnis literis, quas omnibus etiam sacerdotiis rebusque fortunae preferrem, rescribere dignaretur. Bene vale, mi Erasme, animi dimidium mei, quem vel nolentem amare quoad vixero non cessabo. D. Bertramum Damum, si adhuc apud te agit, saluum cupio cum tota familia. Poliphemus de rebus Ratisponae in comitiis actis te docebit. Rescius, vt mihi scripsit, versatur excudendo magnifico quodam opere cuiusdam theologi Lauonicensis, intra annum vix absoluet; facile diuinabis quisnam sit. Campensis qui hic apud Io. Dantiscum, epis. Culmensem, oratorem regis Poloniae etc. agit, se vidisse aliquando Louanii ait planeque nugas esse asseruit. Bene valeat t⟨ua⟩ sapientia cui me iterum atque iterum commendo.

Ex Ratispona anno 1532 die Martis post Visitationis D virg. Mariae.

E. T. D.

Ludolphus Coccius Biluelden. deditiss.

Conradus Goclenius oriundus est ex ditione Comitis a Waldeck.

Ad Eobanum Hessum Nurembergae aut Othonem vel Ioannem a Falkenberck fratres germanos, insignis ecclesiae Spirensis canonicos, aut Coloniae ad aliquem.

Omnibus modis ornatissimo viro veraeque pietatis instauratori Erasmo Roterodamo theologo insigni suo. Friburgi Brisgoae.

[2678, 2684, 2686] 2688. From Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VI^a. 73. 13. Basle.
10 July ⟨1532⟩.

[An autograph rough-draft, much corrected, replying to three letters of Erasmus, from which the year-date can be supplied. The month-date is altered from 8 to 9 and finally 'x Iulii'.]

S. P. Ad consolatoriam illam tuam, Erasme clarissime, reuixi. Tametsi protinus a filiolae morte in mentem venisset Christum

2687. 66-7. Monaste. *MS.*

2687. 66. Io. Smysinck] Hoynck i, p. 123, refers to a Smysinck who bore the name of Rutgers, and who in 1539 was dean of Münster.

83. Damum] See Ep. 2661. introd.

98. Falkenberck] See Ep. 2439. 58n.

aequissimo iure mecum agere, quod accommodato dedisset pro suo iure denuo repetentem, item et abunde exempla veterum recolligerem summam liberis amissis aequanimitatem prae se ferentium, postremo nec satis conuenire viderem vt apud litterarum studiosum non id ratio efficere posset quod apud plebeios tempus, ad hec tamen me compositurus nihil promoui, adeo adfectus ille paternus inualuerat, quem excutere quot[t]i cuiusque sit ignoro, mihi certe tum fuit impossibile. Huic cum par non essem, ipse quoque in morbum incidi, quo cum iam xviii diem conflictor. Si queres morbi genus, nec medicum vere pronunciare posse credo; quod enim febrem pestilentialem coniectamur, mihi propterea non fit verisimile, cum propter praedicta, tum quod caput nunquam dolui, sed solum immodico in principio ita correptus fui calore vt totus mihi ardere viderer. Verum is Christi beneficio altero statim die pharmacis sumptis subsidit. Nunc εὐκρασία initae cum firmiore valetudine societatis signum sustulit; cui promouendae non parum adiumenti tuae attulerunt literae. Nam siue is meus in te est amor, siue ea tua apud me authoritas, siue vtrumque potius, flexanima illa tua oratione immutatus, si quid moeroris supererat, si non penitus excussi, aequiore tamen animo ferre didici, immo protinus nubes habere cepi. Itaque pro antidoto, nempe pro literis ago tibi gratias immortales, sed et non minores quod maioribus occupatus in Sadoleti et aliorum literis huc transmittendis tantum negocium mea causa subire non sis grauatus. Cura, mi Erasme, vt valeas. Si te quam rectissime valere intellexero, iam conualui.

Basileae x Iulii.

Heruagius hinc abiens mecum non fuit: eum serio iratum non credo. Alciati sortem dolerem, nisi tam magnifico stipendio Patauium vocaretur; nec enim minus, vt audio, offertur quam apud Bituriges.

2689. From John Carondelet.

Esterhazy MS. 331. — Brussels.
OE. 222. — 19 July 1532.

IOANNES ARCHIEPISCOPVS PANORMITANVS, CANCELLARIVS CAESARIS IN BRABANTIA, ERASMO ROTTERODAMO S.

Salvebis plurimum, vir ornatissime. Commonstrauit mihi D. Nicolaus Olaus, a secretis et consiliis Ser⟨e⟩nissimae Reginae Regentis, complures literas tuas, presertim nouissimas, quibus respondes hiis, quae ipse D. Olaus secretarius Maiestatis suae ad te scripsit, confuse tamen, nihil certi renuntians. Ait D.T. se edificare Friburgi; vino Burgundiaco carere non posse. Queritur itinerum molestiam et longam intercapedinem, cum aliis id genus nonnullis, quibus facile prospici poterit, suppressa tamen animi

2688. 31. Alciati] Boniface no doubt had his news in the bundle of letters from Italy (see Ep. 2684. 131) probably from Viglius.

2689. 3. literas] Epp. 2582, 2613, 2646.

sui resolucione, quam operepreciun est nobis nouisse, antequam apud Maiestatem suam super stipendio tuo et caeteris, quae ad te pertinere possint, vlterius agamus. Eam ob rem licet vniuersa haec prouincia cum communi, tam primatum quam infimatum, expectatione aduentum tuum magnopere desideret, ipsaque patria te reducem cupiat; non est tamen quod praefatus D. Nicolaus et ego D.T. certo renunciare ac polliceri valeamus, donec animum tuum, puta venturus sis necne, quibus legibus ac conditionibus, anne veteri pensione deinceps quottannis prompte persoluenda contentus esse voles, an vberiorem exigas, nobis absolucius transcribas. Quod vt facias, diligenter petimus, effecturi deinde cum D. Olao vna apud Reginam, vt relictae Germaniae, molestiarum itineris, aut tantae Principi obsecutum fuisse non penitebit D.T.; cui me ex animo commendo.

Bruxellae 19 Iulii 1532.

Quod superioribus temporibus rarius scripserim, occasionem sumpsi ex tuo silencio. Non quod propterea accusem tuam negligenciam, sed excuso meam intermissionem.

2690. To Thomas de Vio.

Epistolae Palaeonaeoi p. 14. Freiburg.
N. p. 952: Lond. xxv. 1: LB. 1227. 23 July 1532.

[This is the only letter extant between Erasmus and Thomas de Vio; it evidently answers a letter from the Cardinal, which may be presumed to be his reply to the letter, mentioned in Ep. 2779 (possibly contemporary with Ep. 2579, i.e. Dec. 1531), where Erasmus speaks of having complained to de Vio of Beda. From Ep. 2779 we also learn that the present letter was shown by de Vio to the Pope, and that de Vio replied to it in affectionate terms, assuring Erasmus of the Pope's goodwill. Another letter from de Vio to Erasmus is mentioned by Gumppenberg in Ep. 2929. This is possibly the same letter as that in which Danielis enclosed Ep. 2935, when in May 1534 the Cardinal acknowledged Erasmus' gift of *De Ecclesiae concordia*.

Early in 1521 Erasmus had spoken with extreme harshness of de Vio's conduct—'quid Caietano Cardinale superbius aut furiosius?' (Ep. 1188. 23), but a few months later he had praised warmly his *De diuina institutione . . . Romani Pontificis* (Ep. 1225. 198n; cf. Ep. 1275. 77). De Vio's earlier work on the same subject *De auctoritate papae et concilii*, Rome, M. Silber, 1511 (Ep. 256. 45n) Erasmus had disparaged (Epp. 1006. 147, 1412. 49). In the spring of 1532 Caietanus sent Erasmus a copy of his *De communione, de confessione, de satisfactione, de inuocatione sanctorum . . . adu. Luteranos tractatus*, Rome, 1531, see Ep. 2619. 7–14. Erasmus says that he has handed the book (which he praises highly) to the printers—the first edition was printed in Rome, 1531, and we have not been able to trace any edition of it printed either at Freiburg or Basle.]

ERASMVS ROT. THOMAE CARD. CAIETANO S.

Ipsa re comperio verum esse quod scripsit Beatus Augustinus, esse errorem aliquem bonum. Nam vt illi itineris error fuit saluti,

2689. 12. prinatum *MS*. 20. relicti *MS*.: *corr. OE*.

2689. 12. infimatum] Carondelet presumably takes this comic formation from Plaut. *Stich*. 3. 2. 37.
18. voles] Apparently for *velis*, cf. *penitebit* for *paeniteat* l. 21.
2690. 2. esse . . . bonum] *Enchiridion ad Laurentium Aug. Op*. 6. 353B.

dum per ignorantiam a recta via deflectens euitat Donatistarum insidias, ita mihi Ambrosii Gumpenbergii error, qui credebat tuas ad me literas fasciculo admixtas esse, viam aperuit ad T. R. dignitatis amicitiam. Siquidem tuam erga me beneuolentiam haud alio argumento euidentius perspicio quam quod prudenti simul et amico consilio rationem ostendis qua pariter et hominum vel suspiciones vel offensiones valeam abolere, et studiis meis ac senectuti ab oblatratoribus quietem redimere.

Quod suadet tua R. D. iam mea sponte magna ex parte praestiti, notatis et correctis locis compluribus, in quibus indubitatus erat lapsus, vel meus, vel typographorum. Moderationem autem quam requiris, iam omnium iudicio praestiti, respondens censuris Theologorum Parisiensium, quae nuper facultatis nomine prodierunt, quum reuera sint vnius hominis irrequieti, ac eiusmodi moribus vt suo collegio vix sit tolerabilis. Toties mihi occinitur Augustinus, at ego non paulo fui seuerior in meas lucubrationes quam in suas fuit Augustinus, qui retractationem appellat, non palinodiam, sed recensionem suorum operum, ne quid intercideret. Quanquam obiter quaedam corrigit haud magni momenti, nonnulla defendit haud absque specie tergiuersationis. Neque vero recusem idem facere in vniuersa scripta mea, si modo constet quae loca vel errorem habeant, vel ob affinitatem erroris probabile offendiculum. Sed quid faciam ad loca reprehensoribus non intellecta, quid ad deprauata, quid ad malitiose in alienum sensum detorta, quid ab alia persona ad aliam, ab aliis temporibus ad haec translata? Et huius generis sunt plaeraque quae mihi complures obganniunt, vel odii, vel inuidiae, vel gloriae causa. Fingunt illi quidem ecclesiae zelum, sed tamen nunquam me capitalius, inuaserunt, quam id temporis quum in Germania maxime depugnarem cum sectis inualescentibus. Et sunt quorundam tam sinistra iudicia vt, si illis seruire velim, ea mihi tollenda forent e scriptis meis, quae homines docti iuxta ac pii iudicant esse optima.

Si mihi vel mica esset haereticae mentis, iampridem tot improbis oblatrationibus efferari, et in haereticorum castra transire poteram. Nunc ne vnum quidem discipulum mihi vnquam adiunxi, sed si quos potui auellere, tradidi ecclesiae, condiscipulos illius malens quam meos discipulos. Multis obticui, nullum non vici moderatione. Sed vtcunque haec habent, quod suadet T. Reuerenda prudentia, quanquam id mea sponte destinaram, hoc tamen faciam alacrius, quod tantum habeam huius instituti comprobatorem. Ora obloquentium, quod tu speras, nunquam prorsus obstruam, duntaxat eorum, qui id morbo animi faciunt.

20. quid *scripsimus*: quod *K*.

---

4. Gumpenbergii] See Ep. 2619.

11. Quod suadet] From Ep. 2729. 12–19 it would seem that de Vio had urged upon Erasmus a general revision of his books; cf. Ep. 2728. 84–8. When Erasmus says that in part he has done the work already and hopes to finish it before next Easter, he may be thinking of the revision of his New Testament. For the rest he makes clear (ll. 51–5) that he had for some time had in mind to revise his controversial works in the spirit of moderation for which the Cardinal pleaded.

16. vnius] Beda.

19. retractationem] See Ep. 2660. 26–7n.

non iudicio. Mihi abunde satis fuerit, si bonis satisfaciam, sed inprimis Christo.

Illud etiam atque etiam sibi persuadeat velim R. T. dignitas, suam admonitionem mihi fuisse multo gratissimam, quam breui faxo vt intelligas non fuisse inanem. Nam his nundinis autumnalibus hoc absoluere non possum. Ad Pascha, fauente Christo, perfectum curabo. Decreueram et illud, e scriptis meis colligere in vnum quae palam aduersantur quorundam calumniis et improbatis dogmatibus; deinde, loca suspecta vel interpretari, vel emendare, sic vt interim nullius hominis aut ordinis nomen vllo conuicio perstringatur. Scio quosdam hinc adornaturos triumphum, et Erasmum deiectum clamitaturos. Sed mihi prius est quod conducit ecclesiae tranquillitati quam meo nomini.

Si Christo probor, si tibi tuique similibus, qui veram eruditionem cum vera pietate coniunxerunt, satis vici. Dignitates ac sacerdotia nihil moror, ἐφήμερος homuncio, pergratum tamen erit si hoc agenti summus Pontifex faueat, idque aliquo declaret argumento. Roma multos iam libellos sycophanticos nobis misit, quum ab ista pietatis arce meliora expectet orbis. Dissidiorum plus satis est vbique. Tales libelli nihil aliud sunt quam dissentionum seminaria. Bene vale.

Datum Friburgi Brisgoie .x. Calendas Augusti, Anno M.D.XXXII.

2691. To Adolphus Eichholz.

Buschii Flora (1550) f°. B^7 v°. — Freiburg. 24 July 1532.

[This letter occurs in a collection of extracts from ancient and modern writers in praise of Cologne, which is printed at the end of *Flora Hermanni Buschii Pasiphili in . . . vrbis Agrippinae Coloniae laudem*, Cologne, H. Mameranus, 1550: the book being dedicated on the title-page and in a preface by Nicholas Mameranus to Adolphus Eichholz (Roborius or Dryoxylus). For Eichholz see Ep. 866 introd. P. S. A.]

ERASMVS ROTERODAMVS ADOLPHO DRYOXYLO SVO S.

Gratissima fuit epistola tua, Dryoxyle chariss., grataque charta totam Coloniam representans. Munus hoc tuum exiguum dici non potest, quum vrbem Agrippinam et amplissimam et opulentissimam miseris. Scribam alias copiosius. Bene Vale.

Friburgi, pridie diui Iacobi Apostoli. anno. 1532.

2692$_{2737}$ To Cornelius Agrippa.

Agrippae Opera ii p. 1010. — Freiburg.
Jortin ii, p. 468. — 25 July 1532.

[The date is confirmed by the reference to Polyphemus; see Ep. 2649. 26n.]

ERASMVS AD AGRIPPAM.

Qvvm huc rediisset Polyphemus e Ratisbona, et languebam et aedificabam, quo mihi nihil molestius: et obruebar studiorum

2690. 57. ecclesiae tranquillitati] The reference is to the composition of the *De Ecclesiae concordia* which was published in the autumn of 1533.

laboribus. Itaque mallem serius ad te scribere quam committere vt iure queri possis te non accepisse iustam epistolam. Bellum cum Turca suscepimus cunctis male ominantibus. Eo mittendi erant illi robusti bonis lateribus ac bene vocales. Bene vale, Corneli doctissime. Ex nundinis scribam et alacrius et copiosius.

Friburgi, Iacobi, Anno 1532.

2646 2693. From Nicholas Olah.

Esterhazy MS. p. 234. Brussels.
OE. 224. 26 July 1532.

N. OLAI THESAVRARII ALBEÑ : SECRETARII S. R. AD ERASMVM ROTERODAMVM RESPONSIO

Cvm expectarem sollicite famulum, quem scripseras te a Paschate praeterito huc missurum, qui certa tibi renunciaret et nidum prepararet aduenturo; nihilque interea ad tuas litteras prius cogitarem rescribere, vt a seruitore pocuis tuo redeunte quam ex litteris meam voluntatem et alia, quae ad rem tuam pertinerent, cognosceres; ecce praesto mihi fuit Gandaui Gerardus Henricus Amsterdamensis medicus cum tuis litteris. Quo viso gauisus non parum primo fueram, arbitratus eum esse tuum illum famulum, quem te huc missurum eras pollicitus. Verum cum et literas tuas legissem, et cum eo fuissem tum de te, tum de ipsius rebus, quas apud me agebat, locutus, cognoui me frustra gauisum fuisse. Nolui igitur committere, quin post ademptam aduentus hominis tui expectationem diucius silerem.

Scribis literis tuis tibi esse magnopere gratum, quod Leuino adfuerim. Non ei solum, cuius eruditio et mores iam mihi perspecti sunt, sed multis eciam aliis, quos tu commendas, quantum in me erit, sum pro posse meo adfuturus. Cui quidem Leuino curaui vt Reginae nomine singulis diebus octo grossi numerarentur, interea dum aliquis, praereptis aliis nunc omnibus apud Reginam officiis, status ei conuenientior, de quo prouideri possit vacaturus esset. Quem Regina apud me reliquit, vt in rebus expediendis eius vtar opera. Quo indies vtor familiariter, tum quod tuus est alumnus et per te commendatus, tum quod nihil in eo video, quod esset magnopere deuitandum.

Sed heus audi, quid contigerit. Nuper dum perlustratis Brabantiae et Flandriae oppidis cum Regina venissemus Gandauum, casu exceptus fui hospicio in domo Anthonii Clauae illius, cuius consuetudine olim, dum ille viueret, te vsum fuisse intellexi. Is ex filia neptem reliquit annos natam decem et octo vel circiter: virginem non deformem, honestis moribus et, vt mihi visa est, non paucis ornatam animi dotibus. Huius vitricus est Damianus

2693. 16. multis *scripsimus*: nullis *MS*. 17. adfuturus *scripsimus*: defuturus *MS*.

2693. 6. Gerardus] See Ep. 2645. 41n.
27. Clauae] See Ep. 175. 10n.
31. Damianus] Tertius Damianus Vissenacus (of Vissenac in Brabant; called also Decapolitanus and Decoecopolitanus; ? from Dieuze, Decem

Vissenacus medicus, vir in literis versatus. Hanc virginem me inscio Leuinus, et illa hunc, deperire coepit. Fuimus ibi tribus fere hebdomadis. Et interea nihil mihi certo constare poterat de ipsorum amore, praeterquam quod vnus et alter ex meis, nescio quid in aurem meam hac de re insusurrauerat. Ego id silentio preterii, existimans ea de re, si verus esset inter eos amor, ipsos mecum loquuturos. Triduo antequam reuerti huc pararemus, Iacobum Danum τὸν κήρυκά τε καὶ περίφορον laudum tuarum, qui et ipse apud me est, Leuinus ad me misit rogatum, vt curarem apud Damianum medicum efficere, quo virginis matrimonio potiri posset. Ego multa prius Leuino depredicans, plurimaque matrimonii et commoda et incommoda, si aliter res caderet, enumerans, praecibus tandem, vt saltem animum Damiani experirer, eius victus, sum hac de re illum allocutus. Qui habito prius, vt iusseram, cum vxore consilio, respondit: virginem ipsam iam ab annis duobus aut tribus non vltimae sortis procos habuisse, et non deesse nunc quoque quosdam satis diuites, qui illius ambirent matrimonium: tamen mea caussa quatenus sua interesset se facturum, vt consultis prius consanguineis ipsius virginis paternis et maternis eam mihi daret, in Leuini tamen vsum.

Sic re semiperfecta huc reuersi sumus. Vissenacus consultis suis domi affinibus rediit huc ad me post decimum fere diem. Qui eadem quae prius mihi respondit, se scilicet meae voluntati obsecundaturum, aliosque maioris longe quam Leuinus fortunae procos reiecturum, quod vix aliorum gratia facturus esset. Quem hinc remisi cum Leuino, vt postquam et dies et noctes animo meditaretur illius virginis connubium, Gandaui dotem et hereditates puellae experiretur, ac conuocatis suis amicis ea de re tractaret, cognitisque hiis quae dotem ipsius concernerent re integra ad me reuerteretur, et postea quod ei et commodius et vtilius futurum esset, te prius consulto id faceremus; ne si ob intempestiuum amorem indotata illi ea contingeret, peniteret se cum tempore sui facti. Commiseram autem ei, vt nequaquam se istic, antequam ad me rediret, et hac de re ad te scriberemus, tuamque experiremur voluntatem, aliquo [se istic] obstringeret vinculo. Is tandem reuersus retulit, cum magno certe meo dolore, se spon-

38. huc *scripsimus*: hinc *MS.*

Pagi, on the Seille) published in 1541 *Theoricae Medicinae*, appending to it *Libellus* περὶ τοῦ ἰδρωνούσου (Antwerp, Dumaeus). He had for patron Erasmus' friend Adolphus of Veere, from whose castle he dates the preface to his book (dedicated to Nicolas Perrenot de Granvelle). The preface speaks in terms of compliment of Linacre and William Cop. Among his friends Damianus mentions (f. 64) Erasmus' friend Audomarus Edingus (see Ep. 2060 introd.). Scraps of rather trivial autobiography are scattered up and down the marginal notes to his book. A note on f. 27 v°. glances disparagingly at the Dominicans (and monks generally), who 'literatos vel christianissimos Lutheranae sectae insimulare solent'. Other notes speak of professional and personal enmities (ff. 70–2), and of attempts to drive the author out of Flanders. On f. 9 he expresses his dislike of the Louvain *medici*. In July 1532 he addressed, from Ghent, two letters to Olah on the subject of Livinus' marriage. These are printed, with Olah's replies, in OE. pp. 219–24.

39. Danum] See Ep. 2570 introd.

salia cum virgine contraxisse. Quem cum obiurgarem accusaremque neglectae meae commissionis, nihil aliud respondere sciuit quam se meae commissionis bene fuisse memorem, non potuisse tamen aliud facere siue amore insano, qui per se incantamentum est satis durum, siue aliorum cantibus, quin sponsalia contraheret verbis solennibus. De dote interrogaui, dixit nunc illam annue habiturum ad decem et octo ducatos, et post mortem matris successuram in aliquam partem reddituum et hereditatum. Heus, inquio, putas hac exigua pecuniola cum vxore viuere te posse annue? Et quam spem nunc ponis magnam in bonis post socrus mortem ad te venturis? Et quid interea et tu et vxor, cui et victus et amictus est parandus, quottidie facietis? Quamuis post rem iam ita perfectam vt mutari non possit, visus sum aerem verberare, tamen non potui id non facere, partim non parum commotus, partim cupidus status ipsius foelicioris.

Cepi postremo ei consulere, vt nupcias differret ad tempus aliquod longius, dum conditioni suae melius et cercius prouidere possemus, et ad te ea de re scriberemus. Dixit se ex Gandauo post sponsalia contracta diuertisse ad Decanum Brugen., qui nuper non vulgarem mecum contraxit amiciciam, et eum aliosque suos iam inuitasse ad nupcias ad sextum diem Augusti futuri. Ego audiens eum rem[que] suam hoc modo sine consilio precipitasse: Age, inquio, fac vt vis, perage tuas, vt coepisti, nupcias. Vereor tamen ne aliquando facti tui te peniteat.

Habes Leuini negocium, doleo eum tam subito incidisse in casses. Virgo honestis, vt audio, nata est parentibus, modestis et laudatis, vt visa est, moribus, laboriosa et ocio minime assueta. Sed dos illius tenuis ad se virumque mediocris fortunae alendum. Modico post tempore contingere fortasse potuisset vt, sub nomine Reginae apud me existens, laecioris ipse consequi potuisset fortunae virginem. Si igitur bene aut male ipsius successerit connubium, insaniae illius et imprudentiae tribue, ac nemini alteri.

De rebus nunc tuis accipe, mi Erasme doctissime, mihique charissime, breuiter. Ego tui nominis et quietis studiosissimus scripsi ad te antea de reditu, atque ex animo cupiens tuo commodo et quieti consulere te admonueram vt mihi significares, an haberes animum redeundi, vt scirem apud Reginam meam agere de tuo statu et quiete futura. Tu fortasse diffisus mihi ambigue binis tuis literis ad me rescripsisti; quibus vtrisque tuas rationes et valetudinis incommoda enumerans, nihil certi prefinisti. Videris et velle et nolle reuerti. Inter alias caussas te iam propter etatem impacientem esse laboris aulici. Putasne me omnem tuam conditionem ante non precogitasse quam proximas ad te darem meas litteras? Syluagii exemplum te non moueat. Si redieris, a nemine cogeris, nisi tua sponte id facere velis, ad subeundam aulicam seruitutem. Siue hic, vbi Regina est, siue alibi malis, licebit tibi deligere locum ad habitandum (meo tamen

77. *OE*: annuo *MS*. 78. venturis *scripsimus*: venturam *MS*.

80–1. aerem verberare] 1 Cor. 9. 26.

86. Decanum] Marcus Laurinus, see Epp. 201. 2n, 2404. 4, 2499 introd.

106. literis] Epp. 2613, 2646.

iuditio hic apud Reginam locus est tibi futurus multas ob caussas commodior), et dare operam, vt nunc istic facis, litteris remque Christianam tuis curare augereque vigiliis. Interea tuam habiturus esses in patria pensionem sub nomine reginali in quiete, in ocio; dumque tibi placeret, aut Reginae esset voluntas, eam inuiseres. A nemine alio quam ab ea penderes. Verum times monachos, ne tibi maledicant et obloquantur. Id nunquam, vbicunque sis, dum spiritum trahes, vitare potes, maxime multis a te iure editis scriptis in falsos monachos. Quis enim aliorum maledicentiam mortalis effugere potest, Christo etiam talia in carne ad mortem vsque passo?

Quare vt non ego solus te vocarem, Dominus Panormitanus eciam ad te scribit. Ei, postquam nihil certi a te habere potui responsi, litteras tuas ad me datas ostendi. Fac igitur resolue tuum animum, et significa nobis an reuerti velis. Habebis hic non modo vinum Burgundiacum, cuius te vsus istic detinet, sed omnia alia vina, quibus antea es vsus et tuam nutriuisti olim aetatem. Habebis eciam aliquando Hungaricum, non peius neque insuauius Burgundiaco; quod ex Hungaria Reginae huc naui allatum est et, si pax in mea Hungaria secuta fuerit, afferetur annuatim. Si quippiam in venditione domus isthic tuae amiseris, solatium, quod habiturus es in solo patrio cum tuis aliaque tua et tuae regionis commoda; et nos amici qui sumus tui id cum foenore recompensabimus.

Scribe igitur certi aliquid. Ego quicquid in me erit faciam, vt tu ipse iudicare possis boni amici officium in tuam rem me ex animo praestitisse. Nam quoad dubie fueris voluntatis, et non te nobis aperueris, nec honestum est, nec licet ad aliquid de te agendum me Reginam hortari. Non vsque adeo Caesar demessuit segetem, quin et Reginae suam messem reliquerit; ex qua bonis viris subuenire posset.

Non Episcopus solum Culmensis, sed ego quoque plurimum succensueram Dano meo propter epistolam tuam circumlatam. Sed id fecit suo more; veniam itaque meretur. Ego vtor eo in rudimentis solis Grecae grammatices, ad caetera parcius. Est enim a puero in illis versatus in ludis literariis. Tu si vis ad te ornandum et nomen tuum efferendum eius vti opera, scribe ad eum, et vtere eo τῷ ἐγκωμιάστῃ, laudatissimo viro. Gerardum medicum libenter vidi, curaui vt haberet responsum a Regina non omnino ingratum. Reginae in te fauorem, vt petis, pergam alere.

Hanc verbosiorem inconditamque hystoriam pocius quam epistolam, libertatemque scribendi ex pectore syncero apertoque profectam, boni consule; quam nisi viceris tuis prolixioribus, scribam deinceps longiores, vt taedium tibi eas lecturo afferam. Vale, meque ama.

Bruxellae 26 Iulii Anno 1532.

152. ἐγκωμιάστη *MS.*

---

127. scribit] Ep. 2689.

147. Dano] Cf. Ep. 2644. 24n.

2694. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 41. ⟨Freiburg.⟩
Q. 74. 2 August 1532.

[An original letter, autograph throughout. The MS. is torn in one place.]

S. Rursum ⟨m⟩isi famulum meum, vt certo gaudeam te conualuisse, adhuc enim anxius et anceps sum animi. *Τὸ ἐπιστόλιον ἐνθάδε ἐγκεκλεισμένον διὰ τοῦ οἰκέτου σοῦ λάθρα πέμψεις τῷ Ἱερωνύμῳ Φροβενίῳ*, sed *χωρὶς* admoneto, *ὡς μόνος ἀναγιγνώσκῃ, ἵνα μὴ [ὁ] οὗτος ἐμὸς παμμίαρος αἰσθά[ι]νοιτο.* Bene vale.
Postrid. Cal. Aug. 1532.

Doctori Amerbachio.

2695. To John George Paungartner.

Demosthenis Opera 1532. a². Freiburg.
Lond. xxviii. 26: LB. 1228. 2 August 1532.

[The preface to Herwagen's *Demosthenes*, Basle, Sept. 1532. For the reluctance of Erasmus to write this preface see Ep. 2686.]

DES. ERASMVS ROT. ORNATISSIMO ADOLESCENTI, IOANNI GEORGIO PAVNGARTNERO S. D.

Vt antehac pessime de studiis merebantur isti qui praesentis lucelli cupiditate maledicis ac futilibus libellis implebant orbem: ita bonorum omnium fauore digni sunt, qui curam omnem atque industriam huc conferunt vt vetustos multorumque seculorum consentientibus suffragiis probatos autores nobis reuocent, idque cum dignitate. Demosthenem autem inter Graecos rhetores sic esse primum, vt vix inuenias quem cum illo possis conferre, magnus eruditorum omnium consensus est. Neque non recte praeceptum est illud, Ab optimis auspicandum esse. Eoque quondam apud Latinos e probatissimis poetarum pueri discebant literarum elementa. Nec id dissimulat Horatius, ita de suis poematibus vaticinans,

Hoc quoque te manet, vt pueros elementa docentem.
Occupet in vicis Sosiorum balba senectus.

Plurimum enim refert, qui succus rudem etiamnum ingenii testulam imbuat.

Vtiliter quidem primam Latini sermonis institutionem a selectis poetis auspicabantur, quod hi praeter virtutes oratorias habent aliquid proprii nitoris ac iucunditatis, qua, velut esca, dulcibus magis quam salubribus gaudens aetas alliciatur ad studiorum amorem. Itaque quisquis Latinos poetas intelligit rectius intelliget oratores. Apud Graecos diuersa ratio est. Tantum enim discriminis est inter poetarum et oratorum dictionem vt credas illos diuersa lingua loqui. Eoque fit, vt qui a poetis fecerunt institutionis rudimentum, quum ad oratorum lectionem sese con-

2694. 4. admonito *MS.* ἀναγιγνώσκη *MS.*

2694. 1. famulum] ? the Iacobus of Ep. 2652. 8n; and the παμμίαρος referred to in l. 5.

2695. 11. Horatius] *Ep.* 1. 20. 17–18 misquoted; cf. 1. 20. 2.

tulerint, subinde velut in peregrino sermone restitent; et licet quid quaeque vox declaret non ignorent, tamen sensum non percipiant. In causa est schematum, troporum, et idiomatum proprietas, in quibus haud ita multum opitulantur Lexica. Hac quidem in parte praeclaram operam τοῖς φιλογλώττοις nauauit Guilhelmus Budaeus.

Verum vt puerilibus ingeniis Romanae linguae non statim accommodus est M. Tullius, qui Fabio iudice, nulli valde placet, nisi qui iam egregie profecerit: ita Graecarum literarum peritiam ambientibus non arbitror admodum conuenire Demosthenem, qui plus artis habet in recessu quam prima fronte prae se ferat. Hic enim, quod honorifico ioco dixit Demades, scripsit ad aquam, nec nisi a sobriis ac vigilantibus potest intelligi. Proinde quod de M. Tullio scripsit Quintus Fabius, pari iure de Demosthene dici potest: Is se sciat in arte dicendi profecisse, cui Demosthenes valde placere coeperit. Quemadmodum tabula magno artificio depicta nemo magnopere delectatur artis imperitus, ita Demosthenis diuinum illud, et quod facundissimi quique semper in eo mirati sunt, τὸ δεινόν, non sentitur, nisi et rhetoricis praeceptionibus exercitatis, et historiarum cognitione instructis.

Itaque patiar, vt puer quidem degustet Demosthenem, sed ad eum serio redeat, iam factus oculatior, quo perspiciat illam vere Atticam venerem, illud excussum iudicium, illa summo artificio contorta enthymemata, postremo vim illam omnibus admirabilem, vix vlli imitabilem. Elegans interim fuerit exercitatio, quod a veteribus nonnullis factum est in Homero ac Vergilio, si quis idem faciat in Demosthene et M. Tullio, vt ex collatione locorum deprehendat, quid hic ab illo sit mutuatus, et vbi noster sit Graeco par, vbi superior, vbi ab exemplari nonnihil degeneret imitatio. Vix alia res aeque conducit ad parandum iudicium.

Non hic sumpturus sum operam in laudando Demosthene, ad quem pro dignitate praedicandum opus esset eloquentia Demosthenica: imo nulla potius opus est eloquentia, ad eum laudandum, quem vno ore in coelum ferunt omnes: nec tibi calcar addere studebo, Georgi charissime, quem conspicio in hoc pulcherrimo stadio tuapte sponte haud segniter currentem. Quaeres vnde mihi cognitus cursus tuus, qui te nunquam viderim. Optimam tui partem vidi, adulescens fortunatissime, adeo ἐναργῶς te mihi suo penicillo depinxit Viglius Zuichemus, haud vulgaris artifex, cui domestica consuetudine penitus cognitus ac perspectus es. Quin tute mihi teipsum tuis ad me literis sic expressisti vt, si coram adesses, plus videre nequeam. Illic exosculatus sum istam felicem indolem tuam, qui vix egressus annum decimum sextum, scribas epistolas primum bene Latinas, deinde, quod pluris facio, sensibus argutis, et apte sibi connexis. Quid autem collaudem istum ingenuum ac liberalem pudorem, quid singularem istam in me pietatem, quam tota spirat epistola?

Et hic agnosco germane germanam ornatissimi viri Ioannis

37. Demades] See *Apophthegmata*, LB. iv. 303E.

66. literis] Not extant.

Paungartneri prolem. Iampridem enim mihi cum eo viro ictum est amicitiae foedus, quam ego sane rem inter praecipuas foelicitates meas numero. Quid enim illo candidius, aut amabilius? In huius foederis consortium temet tuo iure inseris, mi Georgi. In hoc enim possessionum genus, et phas est et aequum est viuo etiamnum patri haeredem existere. Vt tali parente multo beatior es, quam paternis opibus: ita istis egregiis animi dotibus, quas tibi partim largita est propicii numinis benignitas, partim industria tua tibi paris, longe verius ac splendidius locuples fueris quam maiorum tuorum quamlibet amplis facultatibus.

Accipe igitur Demosthenem, qui nunc prodit ceu

positis nouus exuuiis nitidusque iuuenta,

simul et mutuae meae in te pietatis μνημόσυνον, et studiorum tuorum incitamentum futurus. Multum debemus Aldo, qui nobis primus oratorum principem dedit; plus debemus Heruagio, qui non parum addidit illi, tum dignitatis, tum etiam commoditatis, haud mediocribus impendiis parique vigilantia, vt iam merito possint omnes admirabundi dicere, *Οὗτός ἐστιν ὁ ἐκεῖνος Δημοσθένης*. Posthac igitur expectabimus abs te epistolas semi-Tullianas ac semi-Demosthenicas. Vale.

Datum Friburgi Brisgoae, postridie Cal. Augusti. Anno M.D.XXXII.

2696_{2697} TO BONIFACE AMERBACH.

Basle MS. AN. III. 15. 77. ⟨Freiburg.⟩
Q. 20. ⟨August init. 1532.⟩

[An original letter, autograph throughout. This letter seems to answer a letter, not extant, written by Boniface from Neuenburg (cf. Ep. 2697), announcing his recovery from illness, no doubt the illness mentioned in Epp. 2678, 2688, 2694. The illness, brought on by grief for the death of his daughter, was serious. On 13 Aug. 1532 Boniface wrote to Boner: 'Aegrotaui capitaliter et vix tandem reualesco'; and letters to Beatus (16 Aug.) and Jerome Lopis (23 Aug.) tell the same tale (Basle MS. C. VI^{a}. 73. 194, 11 v°. 17). A date early in August 1532 seems certain. Boniface's answer was written before 23 Aug. (see Ep. 2697 introd.).]

S. Reuixisse te magnopere gaudeo. Si quid meus Iacobus isthic effutiuit temulentus aut designauit quod me referat scire, poteris per hunc tuto scribere. Est enim mihi spectata hominis fides. Bene vale.

Clariss. Doctori Bonifacio Amerbachio. Neapoli aut Basileae.

$^{2696}2697$. FROM BONIFACE AMERBACH.

Basle MS. C. VI^{a}. 73. 8. Basle.
⟨August init. 1532.⟩

[An autograph letter, with numerous marginal corrections, one of which (ll. 8–9n) is important as showing that the letter answers Ep. 2696. It was written before Ep. 2706 (29 Aug. 1532) since the rough-draft of that letter is scrawled, upside-down, in the margins of this. There is no address.]

2695. 85. positis . . . iuuenta] Verg. *A*. 2. 473.
87. Aldo] The *editio princeps* of Demosthenes issued from Aldus' press in 1504.
2696. 1. Iacobus] See Ep. 2652. 8n.

S. P. Eo consilio nuper Neapolim iter institueram vt istuc quoque tua causa proficiscerer. Verum institutum negocia quaedam interceperunt, vti ex literis meis illic scriptis soceroque commendatis intelligere potuisti. Reuixi vtcunque, et vel eo melius habeo quod te quam rectissime valere intelligo. Faxit Christus vt tam firma valetudine quamdiutissime fruaris, Mathusalem annis, immo immortalitate, dignus.

Iacobus tuus honorifice admodum de te hic locutus est me praesente. Suspitionem fortassis aliquam tibi proximae meae literae iniecerunt, si non satis tibi commodus esset famulus, honestissime ablegandi occasionem adesse significantes. Sed vt sic scriberem Hieronymus in causa fuit, qui et illum in Sapientiae domo locum ambire et te illo, quatenus ex tuis ad se literis intelligeret, carere posse mihi clam indicauerat.

Cura, mi Erasme, valetudinem tuam.

Cursim Basileae Sabatho.

2698. Tragoedia Basiliensis.

Esterhazy MS. 332 (α). ⟨Freiburg.⟩
OE. 235. ⟨5–10 August 1532.⟩

[Erasmus seems to have enclosed copies of this in letters to at least four of his friends: Olah, P. Tomiczki, Cochlaeus, and Christopher of Stadion. Only the letter to Olah is extant (Ep. 2707) and the text given here is that of the Esterhazy MS. This does not differ materially from that found among Tomiczki's papers in the Zamoyski Library at Warsaw, MS. Teki Górskiego 3642 (β). The version sent to Cochlaeus was printed in his *Commentaria* pp. 181–2 (γ). A copy (δ) is preserved in Leningrad MS. Lat. F. xvii. 57, f. 9 v°. (see Ep. 1954 introd.) and would seem therefore to have been sent to John Lasky. Ellenbog in his letterbook (Paris MS. Bibl. Nat. Lat. 8643) has copied the account sent him by Christopher of Stadion, who received it from Erasmus (this MS. we have not collated). Aventinus printed the *Tragoedia* in his Panegyric on Charles v, Louvain, 1532. The date given here for the composition of the piece seems to follow from the first sentence. Erasmus' authorship is established by the words with which Cochlaeus introduces his narrative: 'Mira et horrenda tragoedia Basileae quam scripsit priuatim Erasmus Roterodamus, vir doctissimus, ad Io. Cochlaeum'. Cochlaeus sent a copy to Aleander on the 7 Oct. 1532; Friedensburg, 27.]

SVPERIORIBVS hisce diebus, quarto die Augusti, is erat dominicus, accidit Basileae quiddam vere tragicum ac propemodum cum Thyestea coena conferendum. Ciuis quidam honestus ac diues, Christophorus Bomgartnerus, vxorem suam Elizabetam, praediuitis negociatoris filiam, nomine Henrici Dauidis, suspectam habebat, quod furtiuam consuetudinem haberet cum famulo

2697. 3–4. soceroque commendatis] Crossed through in the draft, but with nothing substituted for it; so that it is possible that Boniface dealt with his letter in some other way.

8–9. Iacobus . . . praesente] In the margin Boniface has substituted: 'Iacobus tuus nihil me praesente hic designauit quod te scire referat', answering Erasmus' question more exactly.

12–13. Sapientiae domo] The *Collegium Sapientiae* founded at Freiburg by John Krerer (†1507), see H. Schreiber, *Geschichte der Universität Freiburg*, i, p. 56. From Ep. 2735. 47 it would seem that Jacobus became a resident scholar.

13. literis] Not extant.

nomine Angelo. Zelotypia tantum erat, nullis certis argumentis nixa. Ea per occasionem incruduit. Quum famulus abesset, a domino iussus colligere a certis debitoribus pecuniam, vir ingressus est illius cubiculum, venans, opinor, argumentum quo quod suspicabatur conuinceret. Reperit in famuli indusio ligulas aliquot sericas. Mox accersitam vxorem percontatur agnosceretne eas ligulas. Ait. 'Vnde' inquit 'has nactus est? nam meae sunt.' Confessa est a se donatas. Tum maritus, vt verum extorqueret, pugionem intentauit in ventrem vxoris, promittens nihil futurum mali, si verum fateretur; mortem presentem minitans nisi profiteretur. Quoque magis illam proliceret ad confessionem, ipse prior fassus est se commisisse adulterium, idem de vxore suspicari, nec aliud tamen quam suspicari. Illa primum inficiari, tandem vrgente marito confessa est et ipsa: et confessam maritus dimisit.

Illa territa confugit ad sororem in pagum nomine Prattelen. Actum est per affines et propinquos de reditu in graciam. Maritus se placabilem exhibuit. Rediit mulier Sabbato 3ª die Augusti, deducentibus eam aliquot cognatis et propinquis, quos maritus accepit hilari compotatiuncula. Discessum est cum gratulatione, et vt aiunt ea nocte fuit viro et vxori lectus communis, ne quod offensionis vestigium residere videretur.

Postridie, qui dies erat dominicus, simili familiaritate vna pransi sunt. Rumor addidit et cognatos aliquot eodem acceptos conuiuio: quo peracto egit illis gratias, rogans vt adesse vellent in coena, se paulo laucius illos excepturum. Verum is rumor incerta est fide. Illud certum: mox a prandio ablegauit famulam ad concionem, liberos ex priore coniuge susceptos ad emenda pyra. Ita nactus solitudinem obdit pessulum ianuae, grauidam vxorem transfodit, mox filiolam vix quadrimam. His peractis ipse scripsit epistolam ad Senatum, confestim in summam aedium partem conscendit, ac ter inclamato nomine Iesu, se precipitem dedit, adeo vt cerebro disperserit viam, iuxta comici dictum sed nimium tragice.

Caligis vna ligularum alligarat epistolam de qua modo dixi, qua continebatur quid quo consilio fecisset ac facturus esset. Occidit adulteram confessam: illa pęnam commeruerat. Occidit filiam, ne quis in posterum illi maternum paternumque crimen obprobraret. Sibi fuit carnifex, ne longo cruciatu periret, damnatus iudicum sententiis. Nam in corpus saeuitum est, fractis ossibus impositum est sublimi rotae, deinde inclusum ligneo culleo demissum est in Rhenum: quid acciderit animae, nouit Deus. Facinus tam atrox et inopinatum socerum vxoris patrem ita perculit vt

13. eas αγ: illas β. Ait αδ: *om.* γ. 14. extorqueret α: extorqueret metu β. 15. pugionem α: pugionis mucronem β. 16. fateretur α: profiteretur β. 20. merito γ. confessam αδ: confestim γ. 23. est *om.* βδ. 27. quod αδ: quid γ. 32. laucius αγ: latius β. accepturum β. 40. tragice αγ: tragici β.

---

22. Prattelen] A village 5 miles south of Basle.

39. comici] Terence, *Ad.* 3. 2. 19.

totus factus sit attonitus. Frater mariti Iacobus Bomgartnerus prae dolore sibi excidit, vt iam sit in vinculis.

Exemplum quamuis impium non inutile fuerit ad deterrendum ab adulterio, quod iam inter Euangelicos quoque ceperat esse iocus.

[2608]2699. FROM STANISLAUS TURZO.

De Puritate p. 105. — Kremsir.
N. p. 1105: Lond. xxvii. 37: LB. 1229. — 8 August 1532.

[A letter of thanks for the dedication of *Enarratio psalmi trigesimi octaui*; see Ep. 2608.]

STANISLAVS TVRZO EPISCOPVS OLMVCENSIS DES. ERASMO ROTEROD. S. D.

QVOD iampridem Vrsinus Velius pollicebatur, atque nos ipsi quoque auidissime expectabamus, mi integerrime atque candidissime Erasme, videmus tandem abs te cumulate repraesentatum esse. Accepimus enim literas tuas suauissimas, vnaque Psalmum tricesimum octauum, a Dauide spiritu vere prophetico decantatum, tuaque diligenti lucubratione ita feliciter temperatum vt nihil prorsus cordae hic a cithara discordent, nomini nostro pro tua in nos Christiana beneuolentia dedicatum. Studium hoc tuae erga nos fraternae charitatis, imo verius ingens et nunquam intermoriturum beneficium, certo scias nobis esse gratissimum: quo in primis tuo Velio, de te optime merito, gratificari, nosque praeterea mirifice exhilarare voluisti: vtroque igitur nomine, Vrsini videlicet et nostro, tuae integritati magnas agimus gratias. Atque pro hac tua amica voluntate, proque nostra veteri erga te obseruantia, craterem inauratum, *μνημόσυνον* et pignus nostrae erga te gratitudinis certissimum a nobis vicissim aequo animo accipies. Nos interea tuam citharam in summis habebimus deliciis, vt quae coelestem nobis et plane diuinam resonet armoniam, vtinamque non auribus modo, verumetiam toto corpore et animo sequi valeamus quo illa nos nititur pertrahere. Sunt quidem non pauci hoc nostro seculo qui scite et eleganter plurima scribant. Nemo tamen est (absit verbo inuidia) qui id faciat Erasmo syncerius, doctius, fidelius, facilius atque felicius. Eo fit vt tuis lucubrationibus nihil nobis soleat esse oblectabilius, vt nunquam libelli tui tuaque volumina e manibus nostris excidant, vt denique nihil aliud cum tam salutari fructu perlegamus. De nostro autem erga te, mi obseruande Erasme, amore, fide et integritate, quamuis longo terrarum spacio disiungamur, nihil est quod subdubites, salua sunt

2698. 52. quamuis αγ: quantumuis β. 2699. TIT. DES. *om. N.*

2699. 11. Velio] See Ep. 2517. 35n.
15. craterem] The inventory of Erasmus' household stuff made 10 April 1534 mentions among the gold cups: 'Aliud magnum cum operculo, munus Turzonis Episcopi Olmucensis'. It appears again in the inventory taken 22 July 1536 after Erasmus' death: 'Item ein vergulter Stouff vom Bischoff von Olmutz geben'. When Erasmus died it passed to Boniface Amerbach. See Major, pp. 41, 53.

et integra tibi apud nos omnia. Nec est tam procaci quisquam lingua, qui aliud quiduis ac oporteat de te nobis persuadere possit, quando probe intelligamus quo animo, qua fide et integritate singula scribas, quaecunque scribenda aut interpretanda susceperis.

Sed dum haec ad te scribimus, ecce tibi certissimus venit explorator, qui nos vehementer de Turca exterruit; celeri inquiens itinere, vastata prius Pannonia, in Syriam irrupisse, eamque prouinciam ferro, igne et caede vexare, multaque iam in cinerem redegisse, sicuti passim omnibus facit regionibus, ad quascunque se receperit. Proinde cogimur huic epistolae finem imponere, et quod erat in pectore in aliud seponere tempus. Nisi enim propicius nos Deus respexerit, metuendum est, ne nos hic praepotens tyrannus male mulctet. Verum ab hac parte vanum cupimus agere vatem. Vale igitur felix et incolumis.

Datum Cremsirii octaua Augusti. M.D.XXXII.

2700. To Charles Utenhove.

Epistolae Palaeonaeoi p. 150. — Freiburg.
N. p. 1064: Lond. xxvii. 5: LB. 1230. — 9 August 1532.

ERAS. ROT. CAROLO VTENHOVIO GANDAVO S.

Accepi literas tuas mire querulas atque etiam iurgatrices, Carole charissime, quibus adeo non sum offensus vt hinc potius perspexerim flagrantissimum tuum in me amorem, ac pene dixerim immodicum, eoque zelotypum. Scito nihil esse quod mihi tui obliuionem induxerit, aut meum animum abs te alienauerit, multo minus quod iritarit. Sed te non potest latere, quibus semper studiorum vndis, quibus pene semper fasciculis epistolarum obruar. His accesserunt curae domesticae, a quibus quo magis abhorret genius meus, hoc eas fero molestius. Accrescit labor, et decrescunt vires. Quid quod perquam raro obtingunt qui hinc petant Flandriam, et in iis qui obtingunt pauci sunt quibus possit aliquid tuto committi. Hoc multis experimentis didicimus. Neque non vides, cuiusmodi sit hoc seculum. Itaque quemadmodum expostulas mecum quod nihil scribam, possem aliquanto iustius tecum expostulare quod hoc rerum statu, quum nullum sit argumentum, requiras a me literarum officium, quae nihil habeant nisi Si vales, valeo. Satis arbitror si tu salueas, etiamsi non iubeam saluere, et valeas etiamsi non iubeam valere.

Tantum ad tuam expostulationem, hoc gratiorem, quo est liberior. Risi satis quod scribis de Seraphicis histrionibus, qui me toties occisum lingua, denuo isthic sepelierunt, videlicet ictum fulmine, simulatque non sum veritus in sacrosanctum Francisci Ordinem debacchari. Ego vero nec in aurigarum ordinem vnquam sum debacchatus, tantum abest vt Franciscanum Ordinem inces-

2700. TIT. GANDAVO *om. N.*

2700. 1. literas] Not extant.

23. debacchari] The Colloquies *Concio siue Merdardus* and *Exsequiae Seraphicae*, added in the Froben edition of 1531, had especially incensed the Franciscans.

siuerim. Quos ego noto reor ipsi Francisco magis inuisos esse quam sint vlli mortalium. Indignantur, opinor, quod in Colloquiis attigerim Medardum. Quin ipsi magis indignantur, qui magno ordinis dedecore tam impudenter publicitus scurram egit, et adhuc agit? Quasi parum esset sic fuisse scurratum Augustae, scripsit epistolam in aulam Regis Ferdinandi, quam ipsius digitis depictam ad me miserunt regii proceres. In ea de me insunt haec verba: Expecto libellum a d. v. 'Domini doctoris Eras. mus contra Mer. dardum'. Sed satis sperat, qui semper desperat. Quanto magis sobria apud Horatium loquuntur Nomentanus et Balatro quam hic Seraphicus illius modestissimi Francisci discipulus? Putant mihi Franciscum iratum, quod eos notarim, qui coelum promittunt iis, qui in veste Franciscana sepeliuntur. Atqui nuper in somnis mihi post mediam noctem apparuit beatus Franciscus, vultu sereno atque amico, egitque gratias quod ea traducerem corrigenda, quae ipse semper fuisset detestatus, meque inter Ordinis amicos numerauit. Nec erat eo cultu, quo nunc illum depictum ostentant: vestem habebat non ex lanis diuersi coloris permixtam, sed ex lana fusca, quemadmodum ab ouibus detondetur intincta, seu Graece mauis ἀβάφῳ, nec habebat rostratam cucullam, sed caperonem tunicae a tergo affixum qui poterat in caput reuocari, si forte pluuia vehementior fuisset oborta, quod hodie quoque videmus in cultu quorundam Hybernorum. Nec funis habebat nodos arte factos, sed enodis ac simpliciter rusticanus erat funis: nec tunica defluebat vsque ad terram, sed palmo, aut eo amplius supra talos erat. Nec calceos habebat fenestratos, sed plane nudis erat pedibus. Quinque vestigiorum quae pingunt, nullum omnino vidi vestigium. Abiens dixit, dextra porrecta, Milita strenue, breui meorum eris. Quanquam de cultu non arbitror laborandum, si modo Patriarcham suum iis virtutibus referant, in quibus ille sitam existimauit eius ordinis perfectionem. Illi sex alas Seraphicas appellant. Primum est Omnimoda obedientia, secundum Paupertas Euangelica, tertium Castitas immaculata, quartum Humilitas profundissima, quintum Simplicitas pacifica, sextum Charitas Seraphica. Haec vtinam omnes in pectore circumferant, quemadmodum circumferunt in sinu. Tum illos haud secus atque angelos pacis, non mulierculae tantum, sed cordatissimi quique complecterentur. Nunc quam rari sunt qui pure doceant euangelicam philosophiam, quanta porro turba per aulas Principum, per diuitum domos oberrantium, qui nec docent, et iis sunt moribus vt aedes in quibus versantur nihilo sint puriores. Intelligit hic prudens lector quid hic sileam, et quid silendo magis loquar. Vtinam nihil committant ipsi quod silentio tegendum sit. Ostentant chirographum fratris Leopoldi, fratris Bernardini, quos nemo natos nouit. Hoc abunde satis esse putant, vt pro bonis viris

42. lanis *K*: lana *N*.

---

30. epistolam] Nothing is known of this letter. The correspondents of Erasmus who had kept him informed of Medardus' behaviour were Adrian Wiele, John Faber, Cles, and Botzheim (Epp. 2408, 2503, 2504, 2640).

34. Nomentanus et Balatro] Hor. *Sat.* 1. 1, 2. 8, 2. 1, 2. 3.

habeantur. Atque in longinqua profectione flagitant pecuniam, quam linteolo tamen excipiunt, non contingunt nuda cute. Quis hoc cordatus absque risu videre possit?

Iam et illud a nonnullis repertum est, persuadent diuitibus imperitis animam agentibus non tantum vt sepeliantur in veste Franciscana, dataque mercede veniant in consortium omnium ab ordine bene gestorum, verumetiam vt testamento ius faciant omnibus et singulis qui de grege sunt Obseruantium ad illorum aedes diuertendi, vocatis et inuocatis vt sit locus. Ac primum hic haeredi sua libertas, quam suae cuique domi saluam esse par est, eripitur, praeter naturae ius ac ciuile. An non grauis est seruitus, hominem cui sunt liberi, adolescentes ac puellae, vxor aetatis integrae, pedissequarum chorus, obstrictum esse, vti, velit nolit, subinde recipiat in aedes suas homines ignotos, Hispanos, Italos, Gallos, Anglos, Scotos, Hibernos, Germanos et Indos, etiamsi in eadem ciuitate habeant Seraphici sodalitii monasterium? An non videmus quanta cautione curent ipsi ne quis e vicinia qualiscunque prospectus sit in ipsorum monasteria? quas hinc querimonias, quas tragoedias moueant? Ethnicus ille fabro talenti mercede pollicenti se effecturum ne vllus in ipsius aedes e vicinia prospectus esset, decem talenta obtulit, si qua posset efficere vt, quicquid in aedibus suis ageret, omnibus vicinis esset conspicuum.

Dicent, homines sumus. Agnosco, nec illis obiicio quod Seraphici gaudent appellari. At quid opinantur illos χαμαιπετεῖς pati, qui quotidie nouos hospites ignotos et inexploratos coguntur in intimas aedes recipere, qui si quid illic audiant videantue, veluti Cereales per orbem disseminent? Saltem ex suo ipsorum sensu oportuit viros prudentes aliorum affectus existimare. Iam facile diuinant in tanta turba non omnes esse puris moribus, quum frequenter in diuersam regionem relegentur ob id quod alibi parum verecunde sese gesserint. Atque vt maxime sint pii omnes, sint sobrii, sint casti, homines tamen sunt, eandem carnem circumferentes quam alii. Proinde non miror esse qui hac via ventri suo prospiciendum putarint: illud demiror satrapas ordinis perpeti vt fratres et aliis molesti sint et ipsi tanto periculo exponantur. Non enim hic referam fabulas quas vulgo narrant ii qui tales hospites in domesticam admittunt familiaritatem.

Dicent, cogit necessitas. At ea multis rationibus vel tolli vel temperari poterat. Primum quid opus tot examina sursum deorsum per orbem vagari? Non omnes agunt negocium Euangelicum, ac vereor ne pauci. Dein magis conueniebat vt ad sui gregis fratres aut sorores diuerterent. Sed nolunt grauare suos. At id grauamen facile poterat eorum liberalitate pensari, in quorum aedes nunc irruunt, vt excipientium graui molestia, ita suo ipsorum non leui periculo. Non hic requiram Seraphicam illam charitatem in his qui suae professionis hominibus negant hospitium, praesertim quum tales

101. sint *ante* pii N^2: sunt KN^3. 105. N: narrarant K.

88. Ethnicus] Livius Drusus; see *Apophthegmata*, LB. iv. 300B.

96. Cereales] sc. *aediles*. See *Digest* I. 2. 32: Dio Cass. 43. 51.

minimo contenti sint, nimirum Apostolorum aemuli. Quantuli sumptus est charissimis fratribus cibarii panis fragmentum ac paululum leguminum cum calice aquae frigidae impartiri? Verum vtcunque haec habent, certe mendicitatem professis conueniebat rogare hospitium, et ab hoc negatum ab altero petere. Caeterum ad volentem nolentem irrumpere, non est hospitem agere, sed aedium dominum.

Noui ante annos pene xl. fratrem Theodoricum Monasteriensem. Is nusquam ibat, nisi concionaturus; nec vsquam cepit cibum corporis, nisi vbi seminabat animi cibum. Interdum inuitabatur in aedes diuitum, sed in iisdem morabatur decem aut octo dies, si qua magna spes fructus affulsisset. Alio vocatus excusabat, adeo vt quum Bergas adisset, aliquot dies ibi concionaturus, et in aedibus Ioannis a Mera, primarii ciuis, locum haberet, eius ciuitatis Princeps admonitus de hominis singulari sanctimonia, vocauerit ad prandium. Ille ingenue respondit si sibi permitteretur apud se viuere, concionaturum illic octo dies; sin minus, continuo abiturum. Quam vero non grauis hospes erat vir ille pius! In extremis aedibus iuxta posticum elegerat sibi sellulam, nec aliud ab opulento viro sibi dari passus est quam panem cibarium ac ceruisiam frigidam. Ignem recusabat. Illic cum suo socio legebat, orabat, contemplabatur. Nusquam prodibat nisi ad templum, idque per posticum; nec vnquam in primoribus aedibus visus est, vbi versabatur vxor cum liberis ac famulabus. Talibus viris quando deesse possit hospitium? Aut quis est tam tenui re, vt tali grauetur hospite? Queruntur vulgo refrixisse charitatem. Fortassis in causa est, quod in ipsis refrixit pietas. Accusent mundum si minus praestat ipsis quod debetur, modo ipsi praestent mundo quod debent. Nunc mirum non est, si mundus mundum negligit. Si seminarint sua spiritualia, aequum est vt metant aliorum carnalia. Quod si inciderint in tam inhumanos, vt suo functis officio victum quamuis simplicem negent, superest exemplum Pauli, inter Apostolos maxime Seraphici. Si quis haec illos admoneat, fortassis pro inimico duceretur, quum maxime sit in rem ordinis.

Sed de his iam nimis multa. Quod venaris vxorem, mi Carole, laudo: melius enim est nubere quam vri: sed etiam atque etiam vide vt non oculis tantum, sed et auribus vxorem ducas, multaque circumspectione facias, quod semel factum rescindi non potest. I nunc et obiurga me, quod nihil accipias literarum. Habes, ni fallor, epistolam verbosiorem quam velles. Nuper relegens epistolas meas titulo floridas, re marcidas, vnam atque alteram repperi ad te. Vnde suspicor isthuc non omnes perferri quas

125. *N*: cępit *K*. 131. *N*: vocauit *K*. 148. *N*: negant *K*.

124. Theodoricum] Neither he, nor his host, John a Mera, is known to us.

157. floridas] Erasmus is speaking carelessly. Of the extant letters addressed to Utenhove only one had been printed in the *Epistolae Floridae* (Ep. 2288). One had appeared in the *Opus Epistolarum* of 1529 (Ep. 2188). In addition, Erasmus had addressed to him a dedicatory epistle, Ep. 2093, and Ep. 2209. It is noticeable that, except for Epp. 2288, 2799, all the letters to Utenhove are of considerable length.

damus. Edingo cognato et Ammonio singulari pietate viro, salutem plurimam. Ornatissimo Guilhelmo a Vale me diligenter commendabis. Referrem hic quam illius nepos Carolus Sucquetus Taurini rem magnifice gesserit, nisi facile suspicarer ipsum omnia perscripsisse. Bene vale.

Datum Friburgi Brisgoiae nono die Augusti M.D.XXXII.

[2637]2701[2729] To John Genesius Sepulveda.

Sepuluedae Epistolarum Lib. 7, 1557, f°. A² v°. Freiburg.
Sep. E. p. 78. 16 August 1532.

D. ERASMVS ROTERODAMVS GENESIO SEPVLVEDAE S. P. D.

LIBRVM tuum multo ante acceperam Lutetiae excusum quam idem mihi redderetur excusus Romae, in quo quidem quo magis amo doctrinam, ingenium et eloquentiam, hoc vehementius doleo tibi hoc operae in tale argumentum esse collocatum. Sentio te quorundam affectibus inseruiuisse, sed iste animus dignus erat qui Musis tantum et Christo seruiret. Ex reciprocatione talium libellorum non video quid nasci possit praeter dissidia, quorum in mundo plus satis est. Itaque consultius arbitror non respondere.

Gratum est quod scribis de Stunicae annotationibus. Quidam gustum aliquem ad me misit. In hoc negotio iam dudum sum; apparatur Hieronymi tertia editio magnis impendiis. Ipse longe plura castigaui in Hieronymo quam Stunica; quanquam habet ille quae me fugerant. Reddes me tibi, mi Genesi, perpetuo deuinctum, si curaris vt loca decerpta ad me perueniant. Notauit, vt audio, quaedam in annotationes meas quas scripsi in Nouum Testamentum.

Scripsissem et Cardinali Quignonio, sed hic forte oblatus est e vestigio abiturus. Quicquid miseris ad Antonium Fuggerum Augustam, tuto ad me perferetur. Bene vale.

Friburgi postridie Virginis assumptae. Anno 1532.

2702[2751] To Julius Pflug.

De Praeparatione p. 125. Freiburg.
N. p. 1079: Lond. xxvii. 12: LB. 1231. 23 August 1532.

CLARISS. VIRO D. DOCTORI IVLIO PFLVG SERENISSIMI GEORGII DVCIS A CONSILIIS.

LITERAS tuas, ornatissime Iuli, semper desidero, veniunt enim mihi multo gratissimae. Scribendi tamen officium nunquam abs

2700. 159. *N*: pietati *K*. 2702. TIT. DOCTORI *om. N*.

2700. 159. Edingo] See Epp. 2060 introd., 2093. 80, 2288. 22, 2485.

160. Vale] William de Waele of Ghent. See Epp. 301. 37n, 2093. 78.

161. Sucquetus] See Epp. 2657. 88–90, 2682. 60–2.

2701. 2. in quo . . . 4. collocatum] Sepulveda quotes this in a letter of 1548 to Melchior Canus, Sep. E. p. 15.

9. Quidam] Presumably some friend of Card. Quignon (see Ep. 2637. 24n). The 'gustus' is clearly not the 80 notes on Erasmus' Jerome sent by Mendoza, for these were delayed in transmission until after Oct. 1532, Epp. 2705. 1n, 2905. 1–7.

11. tertia edito] Chevallon's Paris edition of 1533–4: cf. Ep. 1465 introd.

te requiro, qui sciam istam humanitatem tuam nusquam in officio cessare posse. De synodi decretis factus sum aliorum literis certior. Bene habet, si Conso litatum est, nunc superest vt *τὸν ἐνυάλιον* nobis propiciemus. At nonnihil vereor ne *τρισμέγιστος ἐκεῖνος καὶ τριστέφανος* faciat quod remiges solent, qui quum alio spectent, alio nauim impellunt. Sed quando haec, vt ait Homerus, *θεῶν ἐπὶ γούνασι* sita sunt, nobis nihil restat nisi vt precemur laetum exitum. Epistolam meam laudum tuarum buccinatricem quam dicas non satis intelligo. Nec tamen est, mi Iuli, quur eo nomine gratias agas. Scitum est illud Euripidis, ni fallor, cui quum quidam dixisset, Ego te vbique et apud omnes magnopere praedico, Et ego, inquit, illud tibi praestiti, vt vera praedicares. Retulit laudatori gratiam, qui se praebuit laudibus dignum.

Vale. Datum Friburgi, x Calend. Septemb. An. M.D.XXXII.

2703_{2706} TO BONIFACE AMERBACH.

Basle MS. AN. III. 15. 30. ⟨Freiburg.⟩
Q. 42. 27 August ⟨1532⟩.

[An original letter, autograph throughout. The year-date can be assigned from the reference to the publication of the *Epistolae Palaeonaeoi*, and the other works mentioned.]

S. Quoniam mihi feliciter solent cedere, quae per te ago, mitto nunc epistolam ad Sadoletum, cuius exemplar iterum missurus sum per alium. Potes addere vnum librum Basilii de Spiritu Sancto a me versum, et vnum Declarationum nouarum.

Mitto tibi dono volumen epistolarum palaeoneon, quarum prima tecum litigat.

Qui has reddit Ioachimus Gandauus, iuuenis est vtriusque litteraturae ac rei medicae pulcre callens.

Bene vale. 27. Augusti.

Petit Italiam, si quid per illum voles scribere. Ibit opinor per Augustam.

Eximio D. Docto. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2704. TO ERASMUS SCHETS.

British Museum MS. Add. 38512, f. 71. Freiburg.
27 August 1532.

[An original letter, autograph throughout.
The letter contains the first mention of Quirinus Hagius, who occupies a

2703, 5. *Q*: epistolam *MS*.

2702. 5. Conso] Tertullian, *de Spect.* 5: 'Consus consilio, Mars duello, Lares comitio potentes'; cf. Plut. *Rom.* 14.
8. Homerus] *Il.* 17. 514; *Od.* 1. 267.
12. Euripidis] We have not been able to trace the reference: but cf. *Apophthegmata*. LB. iv. 237F.
2703. 2. epistolam] Not extant.
3. Basilii] See Ep. 2643.
4. Declarationum] The new edition is dated Sept. 1532; and the *Epistolae Palaeonaeoi* bear the same date.
7. Ioachimus] Joachim Martinius (see Ep. 2049 introd.). He returned to Freiburg on 29 Aug. (Ep. 2706) cf. Ep. 2709, 2799, 2817. From Ep. 2799 we learn that he went back to Ghent on account of his mother's health, and would seem to have abandoned his Italian journey.

considerable place in Erasmus' correspondence. In EE. and EE^2. he was unfortunately confused with Quirinus Talesius, for whom see Ep. 1966 introd.; the confusion was removed by Professor de Vocht in *Englische Studien* xl. 1909, 378–81. From the present letter it would appear that he had entered Erasmus' service in the summer of 1532 (he may be supposed to be one of the 'duo Hollandi' mentioned in Ep. 2644 (3 May 1532)). He was almost immediately sent to England (cf. Epp. 2707. 4–5, 2741. 8n, 2759. 42n, 2817. 179n). He seems to have returned in November or December, but in the spring of the year following was dispatched on a second journey to England, from which he returned in July (cf. Epp. 2799. 13–15, 2813. 17–18, 2815. 13–14, 2817. 184–94, 2841–4, 2846. 1, 2848. 1–2, 2876. 30–1. Throughout this period Erasmus seems to have entertained a high opinion of him. In a letter to Utenhove ⟨c. 24 April⟩ 1533 he speaks of him as 'a Dutchman, who could not lie if he wanted to' (Ep. 2799. 14–15); and his trustworthiness is emphasized in Epp. 2728. 55, 2792. 57–9, 2831. 5–6.

The Freiburg matriculation register records: '4 Nov. 1533 Quirinus Hagius ex Hollandia clericus dioc. Traiectensis'; and Quirinus perhaps left Erasmus' service when he became a student of the University. In a letter to Schets of 23 Jan. 1534 (Ep. 2896) Erasmus speaks of him as 'quondam famulus meus'; and it is plain that by this time he had begun to mistrust him—Schets is asked to show him no kind of courtesy, since he is a double-dyed 'susurro'. In Ep. 2906 Erasmus tells Choler that Quirinus is attending the lectures of Zasius dressed on monies which he had acquired in England, and living with 'consusurrones'. Writing to Geo. Agricola c. April 1534 (Ep. 2918) Erasmus speaks of a 'famulus' who has recently revolted from him, though he had judged him to be the most faithful of men; he thinks that he had merely entered his service in order to pry into his secrets. The person referred to can hardly be other than Quirinus. Though not named he seems to be referred to again in two letters to Boniface of June 1534 (Q. 89, 90) where the term 'monstrum' is applied to him: and from a letter of Boniface (Basle MS. C. VI^a. 73. 428v^o.) his offence would appear to be his inability to hold his tongue (the expression 'blatero' used by Boniface corresponds with Erasmus' 'susurro'). In a letter to de Pins of 13 Nov. 1534 Erasmus says that, believing himself to have a faithful servant, he finds that he has nursed a viper (Nîmes MS. 215, f. 169); and the viper would seem to be Quirinus. A letter of Goclenius dated 10 Aug. 1535 (Basle MS. Goclenii Ep. 9) illustrates the reasons for Erasmus' distrust of Quirinus. Goclenius writes that, at a dinner party in Brussels attended by persons of importance, Quirinus had stated that Erasmus had always shared the views of Oecolampadius; and that his opinions on religion could not be known from his writings, but only from members of his household who were privileged to hear him talking freely. Answering Goclenius (O^1. p. 132) Erasmus speaks of Quirinus as 'furiosus' and as 'vipera'. He mentions Alardus and Quirinus Talesius as partners in the mischief done. Quirinus Hagius, he adds, is unable to hold his tongue and he suspects him of having poisoned the mind of Utenhove.]

S. P. Superioribus nundinis diligenter caueram ne quid litterarum mearum veniret in manus Bebellii typographi. Et tamen ille haud scio vnde nactus litteras meas reddidit Archiepiscopo Cantua. alteras Thomae Moro, nec vllum responsum retulit, praeter vnam epistolam a Cantuar. Est, vt aiunt omnes, mire versipellis.

Vas saccari donatum fuit ab oratore Lusitano, Resendi discipulo ac patrono. Quod ipse quoque, mi Schete, cogitas de munere

1. litteras . . . 5. epistolam] None of the letters here mentioned are extant. In Ep. 2761 Erasmus speaks also of a letter to the Bishop of Lincoln, adding that only the letter to More was delivered.

2. Bebellius] For Erasmus' mistrust of him see Epp. 2530. 50n, 2761.

7. oratore] Pero Mascarenhas; see Ep. 2500 introd. For a somewhat similar gift from another Portuguese admirer see Ep. 2511. 29n.

honorario, si meae facultates responderent animo meo, aequius erat vt ipse tibi pro tot officiis in me collocatis aliquid gratiae reponerem. Vtinam Lusitanus orator pro saccaro misisset Hollandica lintea!

Hieronymus Frobenius optima fide numerauit mihi summam in florenis probae monetae bonique ponderis. Nec est quod dubites, si quid illius manibus commissum erit.

Hunc Quirinum Hollandum famulum nouum ac rudem emandaui in Angliam, vt per eum certiora quaedam cognoscam. Nam sunt quos habeam suspectos, qui veteres amicos conantur a me alienare.

Hanc domum sic extruxi vt videatur mihi futura commoda. Animus tamen meus est in Flandria et Brabantia. Sed fata obstant. Opto te cum tuis quam rectissime valere.

Friburgi sex°. Cal. Septembr. An. 1532.

Noli quicquam petere a Ioanne de Hondt. Ille pensionis onus transtulit in ter theologum Petrum Barbirium.

Et Lodouicus a Castro videtur aliquid petisse ab Episcopo Roffensi. Ille nihil debet.

Egregio viro D. Erasmo Scheto. Antwerpiae.

2705. From Inigo Lopes de Mendoza.

Leipzig MS. Rome.
EE. 176. 28 August 1532.

[An original letter, all in the same hand, perhaps autograph. For Inigo de Mendoza see Ep. 2163. 5n.]

INACHVS CARDINALIS ET EPISCOPVS BVRGENSIS DES. ERASMO ROT. S. P. D.

+

NVPER ad te literas dedimus cum quibusdam Stunicae annotationibus, quas ad te missas a Caesaris curia per Valdesium eiusdem literis nobis est significatum. An illas tamen acceperis nondum compertum habemus, idque admodum optamus, ne scilicet hic scrupus easdem rursus mittendi suspensis nobis curam ingerat. Nunc reliquas ad te mittimus, quoniam omnes tunc describere (vt tibi significauimus) per angustias temporis non licuerat, nimirum cum paulo ante earum copia contigisset ac tabellarius citius esset discessurus quam omnes absoluere liceret. Fuerunt autem prius missae annotationes circiter 80 in scholia tua super epistolas Hieronymi. Quae vero nunc mittuntur sunt 135 in annotationes super Nouum Testamentum. Sed nimis vereor ne tibi multo plures numero quam re demum videantur. Certe nobis illarum

2704. 11. Vtinam] Apparently a hint to Schets.
13. numerauit] See Ep. 2625. 3–19.
24–5. onus transtulit] See Ep. 2404. 29–31n.
2705. 1. literas] Not extant. It would appear from Ep. 2905. 1–10, that Valdes had in fact forwarded neither Mendoza's letter nor the notes of Stunica sent with it. Valdes died in Oct. 1532 and the letter and notes were found among his papers by Mendoza, who then himself dispatched them to Erasmus.

quaedam (nam de omnibus melius ipse iudicabis) eiusmodi fuerunt visae vt autorem ipsum, si vixisset, euulgare aut ad te mittere (nisi fallimur) puduisset. Visum est tamen omnes simul ad te mittere, ne vel in alieno libro ius nobis seligendi ant reiiciendi vsurparemus vel in nobis bona fides desyderari abs te posset. Caeterum candoris tui ac probitatis partes fuerint, hac in re consyderare, quantum intersit tecum ipse inter priuatos parietes vtcunque aliquid commenteris, an id ab aliis censendum in publicum edere destinaueris. Praeterea si quid offenderis asperitatis in verbis quod minus licuit expungere, fac memineris Stunicam id omne abolitum voluisse; nec miremur, si homo natura acer ac vehemens haudquaquam in scriptis aut etiam in colloquiis temperare sibi poterat, quando vitiis nemo sine nascitur, et hoc excepto in reliquis fere omnibus vitae morumque honestate atque innocentia commendatur. Nec absimilis fuit exitus, vti ex iis, qui adfuerunt, nobis contigit audire. Superest, mi Erasme, vt nostrum probes in te animum, qui tibi rebusque tuis bene cupimus vt qui maxime. Vale.

D⟨atum⟩ Romae. Quinto. Kal. Septemb. 1532.

Des. Erasmo Rot. eruditissimo ac celeberrimo viro.

[2703]2706. FROM BONIFACE AMERBACH.

Basle MS. C. VI^a. 73. 14. Basle.
29 August 1532.

[An autograph letter, folded as if for dispatch but not addressed. A rough draft of this letter is scrawled in the margins of Ep. 2697.]

S. P. Tuam ad Sadoletum epistolam, vna cum libellis, vti mihi de scripto praeiuisti, per certum nuncium perferri curabo. Vtinam tibi omnia quae per me agis tam feliciter cedant, quam ego ad nullum obsequium officiumque tua causa praestandum non sum paratus. Pro munere gratias tibi ago immortales. Rarum hoc est, et omnibus Tagis Pactolisque praeferendum, nempe quo me immortalitati consecrasti. Obligatus sum ad ἀντίδωρα. Verum quid rependam, mi Erasme, tibi, cui iamdudum vel animam debeo? Nisi obseruantia aduersus et mea et studio, quibus te tanquam numen meum et veneror et suspicio, nomen dilui pro tua beneficentia pateris, omnium moriturus sum ingratissimus; nihil enim preterea est quo satisfacere possim. Quod parcius scribo, inopinatus et insperatus Ioachimi Gandaui abitus in causa est; quem cum mecum in prandio futurum spero (addixerat enim heri sub vesperum tuas adferens), nunc mutato consilio istuc se quamprimum iter, comitem nactus, ingressurum significat. Bene vale, Patrone incomparabilis, dulce decus meum.

Basileae cursim. Postridie D. Augustini. Anno M.D.XXXII.

Basilius te plurimum salutat.

Tuus ex animo Bonifacius Amerbachius.

2706. 12. partius *MS.*

2706. 1. epistolam . . . libellis] Sent on by a French doctor, cf. Ep. 2765. The letter is not extant.

7. consecrasti] Erasmus had given the first place in the *Epist. Palaeonaeoi* to Ep. 2684.

13. Ioachimi] See Ep. 2703. 3n.

2707. To Nicholas Olah.

Esterhazy MS. p. 331. Freiburg.
OE. 235. 29 August 1532.

[Erasmus seems not to have received Olah's letter of 26 July (Ep. 2693) although news of Livinus' marriage (on August 6) had reached him.]

ERASMVS ROTERODAMVS N. OLAO THESAVRARIO ALBEN. SECRETARIO ET CONSILIARIO S. R.

Ornatissime vir, scripsi pridem ad te et ad Liuinum nostrum, quem tibi charum et curae esse gaudeo. Audio maritum esse factum, vtinam foeliciter. Rogo vt et illi tuis auxiliis pariter et consiliis adesse pergas. Hunc Quirinum meum mitto in Angliam; per eum reuersum poteris tuto scribere, si quid me scire voles. Significabis si qua in re queam vel serenissimae reginae vel tibi gratum facere. Leuino salutem meo nomine. Vale.

Friburgi 4 Calend: Septemb: 1532.

Tragoediam Basilensem misi, bona fide descriptam si voles cognoscere. Facinus est horrendum et immane, sed memorabile.

[2681]2708. From Pietro Bembo.

Bembo, Epist. Familiares, 1552. f. 321. Padua.
LB. 1232. 29 August 1532

PETRVS BEMBVS ERASMO ROTERODAMO S. P. D.

Amabam antea Viglium: erat enim mihi et notus ipse per sese, cum ad me aliquoties venisset, eiusque mirificam indolem et sermonis suauitatem elegantiamque perspexissem, et Georgii Logi testimonio, qui mecum est frequens, gratus me hercule et probatus. Nunc vero tua commendatione tuisque litteris multo mihi charior est factus, magnusque amoris cumulus ad pristinam meam in illum beneuolentiam accessit. Quod eum scire volui, meque totum ei obtuli, vt si aliqua in re iuuare eum possem, suo me iure vteretur. Tibi vero etiam gratias habeo, quod quando tu me diligis, et ego te summopere amo, cures, desque operam, vt communes etiam inter nos amicos necessariosque nostros habeamus.

De Rodolpho Agricola quod scribis, notum illum nobis esse te existimare: illius [vero] scripta maxime omnium qui aetate nostra vixerint, mihi quidem probantur. Si Viglius eiusmodi erit scriptor, omne punctum feret. Eum ego, tametsi in cursu est, tamen ad summam laudem, vt ipse mones, incitare non desinam.

Vale .IIII. kalen. Septembris. MDXXXII. Patauio.

2707. 4. Hunc *scripsimus*: Nunc *MS*.

2707. 1. scripsi] The letter to Olah, Ep. 2646, is extant; that to Livinus is lost.
4. Quirinum] See Ep. 2704.
9. Tragoediam] Ep. 2698.
2708. 2. aliquoties] See Ep. 2657. 71–82.
3. Logi] See Ep. 2568. 15 n.

2709. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 85. ⟨Freiburg.⟩
Q. 33. ⟨*c.* September init. 1532.⟩

[An original letter, autograph throughout.
An approximate date for this and consequently for Ep. 2710 is given by the mention of Joachim Martinius who had left Basle on 29 Aug. 1532 (Ep. 2706).]

S. Ioachimus medicus spem nobis fecit tui aduentus. Nos quasi de calcaria in carbonarium, ab apophthegmatibus ad prouerbia reuoluti sumus. Si tibi fertilissimas iureconsultorum segetes spatianti forte occurrerit aliquid, quod existimabis nobis fore vsui, queso vt communices solito tuo candore. Bene vale.

D. Bonifacio Amerbachio.

2710. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 86. ⟨Freiburg.⟩
Q. 34. ⟨September 1532.⟩

[An original letter, autograph throughout. It acknowledges a letter of Boniface, not extant, in which, complying with the request of Ep. 2709, he had forwarded to Erasmus some suggestions for the new edition of the *Adagia*. Accordingly a date early in Sept. 1532 seems plainly indicated. On Oct. 19 Boniface sent a further instalment of adages culled from the law (Ep. 2730).]

S. Habeo gratiam. Si quid nouorum accesserit indica. Quis tibi dixit, canem in eadem tegula dormientem esse prouerbium? Decepit te φασὶ. Multa iam exierant manus meas. Multa iam antea prodideram. Bene vale.

Erasmus Rot.
si forte manum non agnoscis.

Clariss. viro D. Bonifacio Amerbachio.

2711. To William duke of Cleves.

Apophthegmata, 1532, p. 320. Freiburg.
Lond. xxix. 54: LB. iv. 321. 1532.

[The preface to the two new books of Apophthegms (vii and viii) added to the second edition of the *Apophthegmata*, Basle, Froben, 1532; see Ep. 2431 introd. The book bears no month-date, but from Epp. 2709, 2710, 2720 it may be presumed to have been finished for the autumn fair.]

ILLVSTRISS. PRINCIPI IVNIORI GVILIELMO, DVCI CLIVENSI, IVLIACENSI, MONTENSI, COMITI MARCHIAE ET IN RAVENSPVRGO, ETC. DES. ERASMVS ROT. S. D.

Apvd priscos illos, illustrissime Princeps, non Graecos modo, verumetiam Latinos, actoribus ac patronis causarum forensium certus aquae modus per clepsydras infundebatur, ne superuacanea verborum copia quum iudicibus tedium adferret, tum ipsi etiam

2709. 4. aliquid, quod *Q*: ali/quod *MS*.

2709. 1. Ioachimus] See Ep. 2703.
2. de calcaria] *Adag.* 1396.
3. reuoluti] The second edition of the *Apophthegmata* was finished, see Epp. 2711, 2720; the new edition of the *Adagia* appeared in March 1533.

causae officeret, denique aliis agere volentibus aditum praecluderet. At non idem fieri solet in philosophicis orationibus, in quibus tamdiu proferendus est sermo quam diu auditor alacriter haurit ea quae dicuntur, praesertim si quae dicuntur conferunt vel ad liberalem eruditionem vel ad bene beateque viuendum. Itaque perquam eleganter Plato Antisthenem prolixius disserentem admonuit his verbis: Videris, inquit, ignorare quod orationis modus non est is qui dicit, sed is qui audit. Sic et Carneades, quum esset in disserendo vocalior, admonitus est a gymnasii principe vt vocem moderatius promeret: sed quum ille a gymnasiarcha peteret vt sibi praescriberet modum, sane quam apposite respondit, Isthuc quod a me petis, rectius sumes ab auditoribus.

Iam videmus quosdam non clepsydris, sed clepsammidiis metiri conuiuium. Hoc vt fateor ad frugalitatis disciplinam vtiliter fieri, atque etiam necessario, duntaxat apud eos qui nesciunt vnquam a mensa surgere, nisi hirudinum ritu sic distenti vt tantum non crepent ac dissiliant: ita non conueniret, opinor, ei qui lautos et elegantes homines suauiter excipere vellet: sed hunc oporteret apparatus modum a conuiuarum orexi petere. At ego in hoc argumento conuiuatoris personam indui, ac posteaquam coenae tot instructae missibus, quot actus permittuntur comoediae, secundas mensas non omnino ieiunas adieceram, mihi videbar sic egisse partes meas vt, si non Lucullus quispiam, certe mundus ac lautus ἑστιάτωρ videri possem: atque adeo metuebam ne apud frugalitatis amatores citius luxuriae quam sordium crimen incurrerem. Verum simulatque prodiit opus, tanta auiditate distractum est vt protinus a typographo coeperit efflagitari denuo, siue hic est argumenti, siue, quod magis arbitror, tuus, ornatissime Princeps, genius, quem confidimus non solum ditioni tuae sed et studiis fore felicem. Itaque prioribus sex libris recognitis et auctis, adiecimus duos, quos tu vel postcoenium, vel pomenta, siue ἐπιδορπίσματα, si libet, vocare poteris, ne a conuiuii metaphora recedamus. Vale.

2712. From Ennio Filonardi.

Breslau MS. Rehd. 254. 147. Lucerne.
EE². 104. 2 September 1532.

[An original letter, written by a secretary and signed by the Bishop. For Filonardi, see Ep. 1282 introd.]

Excellentissime et Reuerendissime Domine, tanquam frater obseruande.

Reuerendissimae D. V. literas accepi, quae pro more mihi gratissimae fuerunt. Sed cum ex eis nonnulla perpenderim literis haud libenter mandanda et nunc variis praepeditus negotiis, in aliud tempus differo respondendum.

D. Henricum, virum consumatissimum, mihi antehac optime cognitum eo libentius vidi et amplexus sum quo, vltra ea quae

2711. 10. Antisthenem] *Apophthegmata*. LB. iv. 334. xx.
12. Carneades] Diog. Laert. 4. 9.

2712. 7. Henricum] Glareanus; see *Claronensium* in l. 9.

commemorauerim, incidimus in sermonem rerum Claronensium, vt auctoritate sua et suorum illa respublica ad sanitatem redire queat. In quo tam sancto opere si R. D. V. ipsum adhortari dignabitur, scit opus Deo acceptum et summo pontifici gratissimum se facturam. In reliquis expectet a me breui quid senserim. Interea me illi ex corde offero et commendo, vt felicissime diu viuat.

Lucernae secundo Septembris M.D.XXXII.

V. R. D. filius E. Episcopus Verulan⟨us⟩.

Excellentissimo et Reuerendo Domino Erasmo Roterodamo, tanquam Fratri obseruando.

2713. To Peter Tomiczki.

Poznan, Raczynski MS. 310, f. 8 (α).
Cracow MS. CN. 48. 49 (β).
Leningrad MS. Lat. F. 145 K. (γ).

Freiburg.
2 September 1532.

[This letter is preserved in three MS. copies, of which that in the Poznan MS. (see Ep. 2533 introd.) seems to be the most correct. The Leningrad MS. we have not seen and the variant in the title recorded from it was communicated to us by Dr. Jan Fijałek (see Ep. 2520 introd.). The letter was printed by C. Miaskowski in the Paderborn *Jahrbuch f. Philosophie* xv, 1901, pp. 320–1. The date is confirmed by Erasmus' complaint of the difficulties caused by the building operations in his house; cf. Epp. 2640, 2644, 2704.]

ERASMVS ROTHERODAMVS PETRO TOMICKI, EPISCOPO CRACOVIENSI, REGNI POLONIAE VICECANCELLARIO.

Salvtem plurimam. Habeo gratiam, vt debeo, plurimam pro isto in me animo, vir clarissime, quem constanter obtines in Erasmum; id quod proximis etiam litteris declarasti, tametsi mihi iam olim et sine litteris hoc persuasissimum est. Vtinam mihi sit aliquid domi quo valeam non amore tantum mutuo sed officio quoque respondere.

Cesar cum Germaniae principibus authore Pontifice orditur hic telam, quomodo finiendam nescio. Expeditiones ille cruciate frequenter nobis male cesserunt; et si hoc bellum suscipitur cum tota ditione Turcarum pro vniuerso nomine Christiano, oportebat omnium Christianorum regum consensu suscipi: quod factum esse negant. Sin pro Helena Hungarica est haec digladiatio, quur admiscet sese Pontifex? qui duos legatos habet apud Caesarem, Hieronimum Aleandrum, archiepiscopum Brundusinum, virum fortem, et cardinalem quendam de Medicis, nepotem Clementis, iuuenem formosum, robustum et animosum. Quum alciones apparent, speratur tranquillitas; quum tales aues prouolant, aliud

2713. TIT. PETRO . . . VICECANCELLARIO βγ: *om.* α. 2. clarissime α: charissime β. 3. quod α: *om.* β. 8. finiendam β: finiendum α. 9. et α: est β. 12. haec α: *om.* β. 14. Aleandrum α: Alcandrum β. 17. quum *scripsimus*: quam α: cum β.

2713. 15. cardinalem] Ippolito de Medici, 1512–35, the natural son of Julian de Medici, created cardinal 1529. He joined the Emperor and Ferdinand at Ratisbon 12 Aug. 1532. His death is referred to in EE. 223 and Lond. xxvii. 52: LB. 1289.

expectandum est. Apparatus militum fit lente, collectio pecuniarum fit strenue, pauci de hoc bello bene ominantur. Vtinam vana sint omina.

Secte hic nunc mitescunt; quid sperent metuantue incertum. Vtinam et altera pars sic mitescat vt omnes redeamus ad Christianam concordiam. Id facile fieret si proceres ac populus excusso mundo sinceris animis spectent Christum. Eum affectum hactenus etiam sacerdotibus ac monachis optare licet magis quam cernere. Dominus inspirabit omnibus piam puramque mentem, cum ipsi videbitur et nos promerebimur.

Si quid agat tuus clientulus scire cupis, adhuc edifico in propriis edibus, non sine magna animi molestia, nec mediocri valetudinis dispendio. Sed meditor desistere, non quidem absolutis quae volebamus, sed lassitudine et exhaustis ad imum loculis. Si tua Celsitudo recte valet, est quod plurimum gaudeam, vir ornatissime mihique multis nominibus obseruande.

Datum Friburgi postridie Calen. Septembris Anno Domini 1532.

2714. From Christopher Eschenfelder.

Leipzig MS. Boppard.
EE. 177. 2 September 1532.

[An original letter, autograph throughout: on the blank half of the verso are some hasty scribblings by Erasmus. For Eschenfelder, See Ep. 879 introd.]

S. P. D. Inmortales ago tibi gracias et habebo dum vixero, Erasme doctissime idemque animo meo charissime, qui inter tot et tanta negocia me tuis iucundissimis literis dignatus sis honorare. Vellem tibi constaret,

quantum mihi te sinuoso in pectore fixi.

Polyphemus ille tuus, imo et meus, vehementer mihi gratificatus est quod tibi memoriam nostri necdum obliteratam renouauerit. Porro inter legendum ea que tu de illo tam lepide ac suauiter es commentus, mira quedam voluptas animo obrepsit meo. De duobus filiis meis iunioribus, quod scire cupis, breuiter sic habet. Maiorem natu Baltasarum, qui iam annis aliquot archiepiscopo Treuerensi fuit ab epistolis, despondi cuidam ingenue ditique puelle ex honesta et antiqua prognate familia. Gabriel vero (nam id alteri est nomen), corpore minus quam animo valens, iampridem sacris iniciatus est. Coniugi meae, ceu consorti amoris erga te mei, semper venerabile est nomen Erasmi sui Roterodami, eademque te plurimum saluere iubet. Quod si te nostris Deus vnquam adpulerit oris, quod equidem speramus futurum, excipiemus te ouantes magnificeque tractabimus.

2713. 18. fit β: sit α. 19. ominantur β: animantur α. 20. omina *scripsimus*: omnia *MSS*. 21. sperent α: sperant β. 22. redeamus β: rededeamus α. 23–4. excusso β: excuso α. 24. animis α, annis β. Eum β: Cum α. 31. et β: *om*. α.

2714. 3. literis] Not extant.
5. quantum . . . fixi] Pers. 5. 27.
6. Polyphemus] See Ep. 2649. 26n.
12. Treuerensi] Either Richard of Greifenklau, Abp. 1511–31; or John III of Metzenhausen, to whom Erasmus wrote in Sept. 1534.
18. nostris . . . oris] See Verg. *A*. 3. 338.

Christus Opt. Max. ad gloriam sacrosancti nominis sui te quam diutissime conseruet incolumem.

Ex Bopardia 2. Septembris Anno 1532.

Tibi deditissimus Christophorus Eschenfelder,
opidi et telo⟨nii⟩ Bopar⟨diensis⟩ prefectus.

Doctissimo viro D. Erasmo Roterodamo, verae virtutis antistiti, apud Friburgum Brisgoiae, d. et amico obseruandissimo.

2715. From George Witzel.

Leipzig MS.
WE. Ee^{vo}.
EE. 178.

Frankfort.
8 September 1532.

[An original letter, autograph throughout. It was published by Witzel in his *Epistolarum . . . Libri Quatuor Georgii Wicelii*, Leipzig, N. Wolrab, 1537.

The text of WE differs in a number of small particulars from the MS.; the differences are of a kind to suggest that Witzel improved his letter before printing it. At the end of WE is *Breue Epicedion D. Erasmi Roterodami, Authore Ioan. Gygante.*

Erasmus sent no reply to this letter; and on 30 March 1533 Witzel wrote again (Ep. 2786). But his second letter also remained unanswered. Witzel mentions the first letter in a letter of 8 Jan. 1533 to 'C. S.' (WE Hh ii^{vo}): 'Scripsi Erasmo, pure Theologorum principi, in idem argumentum e nundinis Francofordiensibus. Nam is vir hac in re, vt nemo, orbi prodesse poterit.' He mentions the second letter in a letter to Nausea of 8 June 1533 (WE Kk^{vo}.): 'Eras. Rote. bis incitaui vt orationis suae efficacia persuaderet Monarchis de cogendo concilio'. For Erasmus' reason for not answering Witzel's letters see Ep. 2918. 6n.

George Witzel (Wicelius), 1501–1573, was born at Vacha on the Werra. He was at school at Schmalkalden, Eisenach, and Halle. In 1516 he went to the university of Erfurt, where he remained for two years, taking his B.A. degree. Leaving Erfurt, he was for two years a schoolmaster in his native Vacha. In 1520 he spent six months in Wittenberg, where he adopted reformed opinions. In the same year he was ordained priest, residing in Vacha till 1524 when he married. His marriage brought him into connexion with Jacob Strauss: and he became minister at Wenigen-Lupnitz (near Eisenach). Failing to give satisfaction there, he was appointed minister at Niemegk, near Wittenberg, by Luther's influence. From 1525 to 1531 he remained in Niemegk, using the Library there for the study of the Fathers and of the works of Erasmus. In 1529 he contracted a friendship with John Campanus, which brought him under a suspicion of heresy, and caused him to be arrested and for a short time imprisoned. In 1531 he resigned his office in Niemegk. His studies there had alienated him from Lutheranism. In particular, the Lutheran rejection of good works came to appear to him false in theory and, in practice, the cause of the failure of the reforming movement. Luther had failed because good works were absent from the lives of his followers (a favourite thesis of Erasmus). In 1532, accordingly, Witzel published *Pro defensione bonorum operum aduersus nouos euangelistas* (Leipzig, Blum). To the same year belongs his *Methodus concordiae ecclesiasticae* (not printed till 1537); to the year following *Euangelion M. Luther's*, and (not printed till 1538) *Retectio Lutherismi*. These catholic activities were rewarded in 1533 by the benefice of St. Andrew's in Eisleben. In 1535 he published his *Catechismus* (in the vernacular, designing it to replace Luther's Catechism); and *Quibus modis credendi verbum accipiatur in sacris literis expositio*; in 1536 his *Annotationes* on Luther's translation of the Bible: in 1537 *De Moribus Veterum Haereticorum* (s.l.), and *Oratio ecclesiastica de pastoribus ouium Christi* (Leipzig, Wolrab). In 1538 he was brought by Duke George of Saxony to Dresden; on the duke's death he began a long wandering in search of preferment. For a time he enjoyed the patronage of the Elector Joachim II in Berlin. The Elector disappointed him by siding

with the Reformers, but Witzel managed later to win the favour of the Emperor and King Ferdinand. In 1554 he took up his residence at Mainz, where he remained until his death. In 1564 he composed his most important work, the *Via Regia*, not printed until after his death; in which he urged the need of reform in the Church and advocated leniency towards the Protestants. His theological and controversial works number something not much short of a hundred. One of his bitterest antagonists was Justus Jodocus. For Erasmus he entertained a boundless admiration. 'Erasmum post apostolos et priscos Theologiae ἥρωας imitandum tibi per omnia censeo', he writes to a correspondent (WE Ff iv^vo.); and to Nausea he says, 'Non dubitarim Pelagus Sapientiae vocare Erasmum' (ib. Ll i^vo.). In 1533 he translated into German a large part of Erasmus' *Liber de sarcienda ecclesiae concordia* (WE Nn iii^vo.), but whether he published his version does not appear (it is not listed in *Bibl. Erasm.*).]

D. E. R: S. P. Salue, vir Dei! Quemadmodum is qui celeberrimum aliquem heroa picturus est, cogitabundus atque anxius haeret, caput scalpit, vngues commordet nec facile mittit manum ad tabulam, quo nimirum propositam effigiem augustius elaboret, id quod in plebeio effingendo vix facturus erat: ita mihi prope nunc vsu venit ad te, Erasme, scripturienti. Cum Satyris, Silenis, Panibus non ardui est negocii agere; at Ioues, Martes, Neptunos permagni refert quomodo tractes. Quanti vero tu mihi fias, haud facile dixero.

Fortasse tu pro modestia tua summa inique feras, et alius assentationem interpretetur, si te solem quendam ac phoenicem Christiani orbis appellaro. Sed quando mecum reputo quae et quanta orbi praestiteris, facere non possum quin te eius tituli amplitudine digner. Nullus profecto honos vlli mortalium vnquam habitus est qui te non maxime deceat ob labores ac vigilias tuas incomparabiles, quibus et piae et bonae literae non sine inuidia nobis redditae sunt. Non tam contulit humanis rebus Socrates, non Solon, non Numa, non Cicero, non septem isti Graeciae sapientes vna cum tota philosophorum multitudine. Rebus christianis non ita commodauit, post Apostolos, theologorum vllus, seu connumeres palaeotericos seu neotericos; etiam ii qui librorum plurimorum commendatione nobilissimi sunt, veluti quatuor illi Ecclesiae Doctores, quorum tu duos illustrans illustratos vicisti. Breuiter, nemo tam profuit atque vnus tu. Auffer hinc Hercules, Scipiones, Macchabaeos, Carolos; auffer Plinios, Gellios, Fabios, Vallas, Hermolaos, Rudolphos ad ipsos vsque Budaeos et Capniones. Horum enim nullus, Liuore etiam iudice, vel labore vel fortitudine vel rerum honeste actarum claritudine vel excellentia vel dignitate vel fide vel doctrina te anteit; quod postremum si quis inficiari audeat, is ad extremum insanire existimandus sit.

Quorsum, ais, tam praeclara laudatio in os? Scio, magne vir, te hanc non agnoscere. Quare perinde mihi est te coram tuis ornem laudibus an apud alios. Malefaciat autem mihi Deus, si hoc ipsum insyncere scribam. Facere hoc hortatur partim amor in te meus, cuius impulsu existimationem tuam hactenus aduersum Mastigas defensitaui, partim status rerum publicarum. Huius

TIT. *deest in MS.* 6. Erasme *om. WE.* 9. tu pro *WE*: pro *MS.* 23. vnus *add. WE.* 25. Rodolphos *WE.* 32. an *MS*: aut *WE.* 32–3. hoc ipsum *WE*: isthuc *MS.*

potissimum gratia ad te scribendum putaui, vt qui in huius prouectionem omni cura incumbas. Vides, quae sit ecclesiae facies, vides quid contra hanc intentet Satan hostis. Erat haec, antequam sectarum perfidia premeretur, sui dissimilis. Nunc sui dissimillior est, et adeo non effecta purior vt aliquando impurior etiam videri queat, non sine maximo religionis dedecore. Nam dic mihi, per Christum immortalem, quid vllubi correctius est, quid sanctius aut laudatius? Imo coeperunt nunc ecclesiae quoque incommoda sordesque defendi; tantum abest vt rem ad melius spectaturam spes reliqua sit. Id quod odione sectarum an caecitate an simplicitate faciant miserandi homines, haud satis mecum deliberaui. Tu tale nescire non potes, quippe cui cum istis assidua atque felix lucta est. Mirari ego, sed dolere magis soleo, existere Christianos qui Christianismum pollutum quam castum et sibi quam Christo idoneum esse malint. Hos dicere theologos etiam atque adeo monosophos, horum iudicio deferre omnia, hos audire duntaxat et tantum non proni adorare cogimur. O miseram non modo religionis conditionem sed et miserrimam!

Caeterum hanc deplorare alias fortasse conueniet. Tu extimulandus mihi videris, Erasme, ne cesses agere quod agis. Repugna vtraque manu, resiste vtroque pede tam schismaticis quam sophisticis commentis! Pugna pro orthodoxia, sta pro veteri theologia! Vtrinque infestaris, scio: tu vtrinque luctare, vtrinque caede, vtrinque refer trophaea. Illud quod medium est atque inter vtrumque probatur, praehende, ac praehensum tuere. Degrauant ecclesiam factiones; sed pari damno, diuersa licet ratione, afficiunt eandem barbarae scholae. Illae subuertunt omnia, hae conseruata defoedant. Illae sua ingerunt, hae sua non deserunt. Illae cupiunt orbem ad strepitum suum saltitare, hae itentidem. Neutri rectam capessunt viam, ambitio regnandique libido vtrobique. Volunt haeretici, ne quid horum remaneat integrum quae sunt in ecclesia; volunt Sorbonici, ne quid tollatur. Nemo igitur aptior Palaemon, nemo iustior areopagita, nemo incorruptior Amphyction te, diuine vir. Omne perfugium, quod attinet ad hominem, in te est; ad te redit de vtrisque cognitio. Nam nemo in Europa viuit, qui rem fidei te vel rectius intelligat (absis, Inuidia!) vel fidelius in ea vigilet vel saeuerius expendat, vel melius etiam possit. Si sectis non itur obuiam, periimus; si scholae infrenes esse pergent, actum est de ecclesiae redintegratione. Christianorum vulgus miserabiliter perplexum nunc huc nunc illuc animum diuidit. Ecclesiae mala primum in causa fuere cur sese homines sectis dederent, vt iis quae videbantur Christianius cuncta administraturae. At nunc vbi erupit harum tabo, incipiunt sapere et in biuio haerere, incerti quid in posterum aut credant aut faciant. Sectae displicent ob multiplicia; at ecclesiam repetere, graue sibi putant ob multiplicia. Abhorrent a tot superstitionibus, ritibus aut rituum potius abusibus, deinde a cathedris non depuratis, postremo a nimium

40. aliquando *WE*: aliquanto *MS*. 50. esse *add. WE*. etiam *om. WE*. 55. Erasme *om. WE*. 61. barbarae *add. WE*. 64. saltitare *WE*: salire *MS*. itidem *WE*. 68. diuine vir *WE*: Erasme *MS*. 70. rem *MS*: res *WE*. 76. homines *add. WE*. 82. non *WE*: nondum *MS*.

pudendis cleri flagitiis. Intelligunt se errare homines; sed quo eant, qua redeant non intelligunt. Non enim facile ita posthac fidem habebunt cuiuis recens exorienti prophetae, vt sumus Germani Epimethei. Quo magis tuae erit partis vt rebus ad summum afflictis per Deum adiumento sis et, quod facis, succurras. Exhauri labores, sanctiss. precibus flecte Deum iratum. Disputationibus decerta cum Antecclesiasticis pariter et Mataeologis tuis. Hortatibus crebris extimula monarchas ad rei maximae consyderationem, ingeminans illud Socraticum φρόντισον. Consiliis iuua, rationes propone, obsecra, obtestare, suda, vt Christo suo dignior, quoad fieri potest, reddatur ecclesia; cuius nunc religio moresque eiusmodi sunt vt pios horum apud infideles maximopere pudeat.

Me infelicem, qui nunquam non crucior in animo meo ob domus atque templi huius Dei Opt. Max. maculas probrosissimas. Eum cruciatum augent ii, qui pro talibus maculis aduersum te dimicare non verentur. Magis tamen torquet schismatis impietas, cui paucis ante annis ipse quoque mordicus adhaesi. In primis vero, quos ore potes et quos epistolis sollicitis accende vt de oecomenico concilio non solum cogitent verumetiam hoc ipsum mature conuocent. Etenim hoc demum remedio dissidia citius tolli poterunt quam conuitiorum felle quo nunc omnia feruent. Heu animarum iacturam irreparabilem in istis dissensionibus! Heu calamitatem Religionis infandam! Heu diaboli delicias, Iudaeorum cachinnos et Turcarum plausus! Mali huius non aestimandi culpa in ceruices vestras transferetur, columina, qui potuistis, nec fecistis, vt melius haberet sponsa Christi. Sed ineptus sim, si apud te huius casus defleam, vtpote in quibus deflendis ipse vbique multus es. Dominus te diu seruet ad Apostolicae ecclesiae vtilitatem. Vale.

Francophordiae. Natali Mariae, Anno M.D.XXXII.

Georgius Vuicelius, discip⟨ulus⟩ et ser⟨uus⟩.

Viro incomparabili D. Erasmo Roterodamo, praeceptori ac domino suo semper honorando atque amando. Apud Friburgum Brisgoiae.

[2682] 2716. From Viglius Zuichemus.

VZE. 33. Padua.
8 September 1532.

Nihil tua comparatione, Erasme doctissime, verisimilius dici potuit. Adeo pulchre omnia istis, qui summum bonum in Tullianae dictionis imitatione collocarunt, cum Franciscanorum secta conueniunt. Tantum restat vt et habitu aliquo ab caetero studiosorum populo distinguantur. Animis sane moribusque sic consentiunt, vt nulla possint religione arctius deuinciri. Quod equidem certius coepi intelligere, vbi sub quadam reconciliationis specie molestae illorum in studiis superstitioni aperte et palam aduersari desii. Hoc tamen ne nunc quidem permitto Logo, vel

2715. 84. Non enim *WE*: Neque enim *MS*. 95. crucier *WE*. 101. conuocent *WE*: exequantur *MS*. 106. Malius *MS*. 112. Georgius . . . 115. Brisgoiae *om.* *WE*.

2716. 9. Logo] See Ep. 2568. 15n. On 22 Aug. 1534 Erasmus writes to

cuiuis eiusdem farinae alii, vt suam laudent artem cum temeraria alicuius, quem ipse amem et colam, insectatione. Nec enim sic induxi animum dissimulare vt vel colludere videar, vel prodere eos quibus semel nomen dedi et a quorum signis nullus me vnquam hominum retrahet. Illud autem vero verius est, non ob aliud cepisse istos consilium tantopere extollendi Ciceronem quam vt Erasmi famam obliterarent, quam ad tantum exurgere fastigium acerbe ferunt. Nec potuere commodiorem reperire colorem, sub quo inuidiae malum tegerent, imprudentesque literarum candidatos a tui admiratione lectioneque arcerent. Quid enim sibi vult, quod illum quem semper habent in ore, non aliter laudant quam cum quadam nota tuorum scriptorum? Quorum tamen honorem apud integros literariae rei iudices illustriorem reipsa faciunt: cum quod illi maligne apud alios carpunt, lubenter in cubiculis legant, atque ex libris tuis proficiant. Quo detestabilior est haec improbitas, ingratitudini coniuncta.

Et illum non puduit adeo manifeste veritatem inuertere, quisquis fuerit, qui nuper famosum illum calumniis mendaciisque scatentem libellum in lucem est ausus emittere. In quo te Ciceronis lumina voluisse obscurare obiicit, quo tua vnius scripta legerentur. Cum ipsi non alia ratione illum solum in linguae latinae Capitolium studeant inducere quam vt Erasmianum inde terminum eiiciant; qui tamen non possessione mala fide continuata locum cepit, sed iustissimo titulo sibi vendicauit datum doctissimorum hominum suffragiis, aeternisque monumentis stabilitum. Ne autem ille belle artificioseque fabulam auspicatus est, fictitium titulum operi inscribens. Quis enim tam impudens os habet vt sine persona tam insignia mendacia calumniosasque contumelias publice alicui ingerere audeat? Erasmus non legit Aristotelem, et ille legisse videri vult, qui calumniis mendacibusque conuitiis famam aucupatur, cum propria Peripatheticorum disciplina in veritatis indagatione consistat. Proh! acutum Ciceronianumque Oratorem. Huic da Censoriam virgulam. Hic esto studiorum nostrorum magister. Hic doctorum hominum Index. Ab hoc discamus eloquentiam. Hoc autem est aduersarii famam incusare, se apud bonos infamem reddere, atque in peluim, quod dicitur, spuere. Quid autem aliud ille facit, qui manifeste falsa obiiciendo, temereque maledicendo, refellendi purgandique labore ita reum exonerat vt ipsius etiam causam non potuisset magis adiuuare, et propriam existimationem laedere, quam si sic oppugnaret?

Libellum autem illum nemo adhuc hic, quod rescire potui, vidit. Sed si caetera iis capitibus, quae tu breuiter notasti, respondent, non est quod magnopere eum desideremus. Hic etiam

13. nomen (nom̃) *scripsimus*: non *VZE*.

J. L. Decius (Ep. 2961): 'Est quidam Georgius Logus Silesius, qui sibi videtur poeta et Ciceronianus, is scripsit in Ciceronianum meum, sed insulsissime. Libellus nondum excussus est, sed diu Romae volitauit per manus hominum, nunc etiam Papiae'. In March 1535 Erasmus writes somewhat differently, stating that the book, unprinted but sent to him in MS. from Rome, was written not by Logus, but by some person in Breslau suborned by him; see LB. 1277.

28. libellum] Scaliger's *Oratio*, see Ep. 2682. 21–2n.

nemo quicquam de eo se intellexisse indicauit, donec ad Logum Eppendorpius scripsisset. Nam ego subticui, quo expiscarer aliquid de quo te certiorem facerem, et ne laudis tuae inuidis eam voluptatis materiam praeberem. Qui nouum aduersus te exhortum hostem non minus lubenter audiuerunt quam Logus narrauit. Vbi autem de eodem mihi quoque retulisset, 'Hoc' inquam 'miror, nos hic celare Iulium'. Ille negat Camillum esse. 'Tu tamen mihi saepe dixisti, hunc aduersus Erasmum nescio quae parturire. Et in Gallia est editum opus, vnde ille nuper rediit, atque vbi eruditionem suam venditare studet.' Hic et ipse subdubitare coepit. Cumque plura essemus de ea re collocuti, conuenit inter nos, vt vna salutatum iremus Camillum, qui non ita pridem huc ex Venetiis commigrarat. Post longam vero theatri, quod nondum exaedificatum est, contemplationem, recitat nobis carmen suum ad Bembum, de operis illius magnifici argumento. Tandem aperit Logus de libello, citat inscriptionem, addit argumentum. Ad quae ille intentus, ne gry quidem respondit. 'Credo' inquam 'a Beda subornatum: vel voluisse aliquem ex Pii mercenariis herum vlcisci'. Cum ne hic quidem quicquam diceret, 'Sunt' inquit Logus 'qui te putabant authorem, nomine decepti'. Ille vero alio sermonem vertens, aeque nos semper dubios reliquit, nec confessus nec inficiatus, sed visus tamen mihi de quibusdam chartis compilatis aliquid subdubitare vel metuere.

In Asulani autem aedibus familiariter Venetiis versatus est. Qui nescio quas rationum tabulas inuenisse se ait, in quibus tibi impensam mercedem pater notauit. Vtinam ipse potius paternam parsimoniam imitaretur, ea enim studiis aliquomodo profuit: cum iste omnia vetita legibus alea dissipet. Nunc se ad frugem rediturum promisit, officinamque restituturum. Lazarus illi operam suam obtulit. Nam Egnatius dudum illius mores detestatus est, Aldi tamen apud se filium alit instituitque. Iulii theatrum vehementer ridet, idque nec hic ignorat nec ille dissimulat, magna apud Venetos Patricios authoritate suffultus, ac ob aetatem etiam *παρρησιάζων*, vt nec Ciceronianae sectae proceribus parcat. Scripsisse vero aduersus te quaedam hunc Iulium Camillum certo mihi constat. Sed scis quae sit consuetudo horum hominum. Si quid enim scribunt, recitandi apud symmystas voluptatem aucupantur, vbi audiant pulchre, bene, recte. Prophanum vero vulgus indignum existimant quod illotis manibus diuinas illas lucubrationes contrectet. Et Iulius quae scribit a solis Regibus legi vult; nam in Franc⟨isc⟩i vnius gratiam operosum illud theatrum molitur. Gallus autem per quem hic primas a te literas accepi, non vnius hoc opus esse ait, sed multorum, Beddaicae, Budaicaeque factionis coniuratione confectum, qui vnum in volumen maledicta contulere sua. Iamque biennium esse refert, quod tale aliquid moliri quosdam senserit: nominare tamen neminem voluit, veritus ne deferrem. Si quid certe intellexero, non te celabo.

54. scripsisset] Of this letter we know nothing.
59. Camillum] See Ep. 2682. 21–2n.
66. carmen] Printed in *Delitiae Ital. Poet.*, Frankfort, 1608, i, p. 551.
70. Pii] Alberti.
93. Gallus] See Ep. 2604. 4–5n. The letter he carried is lost.

Quod ad Bembi notitiam commendatione tua aditum mihi paraueris, maximam habeo gratiam. Antea enim neminem alium habebam quam Logum per quem illi innotescerem: cui ego quam minimum debere cupio. Hac tua autem commendatione fretus, cum amicitiam operamque suam benigne mihi Bembus offerret, coepi illum de libris quibusdam Graecis in iure ciuili interrogare, qui dicuntur in Bibliotheca D. Marci, quae olim Bessarionis Cardinalis fuit, asseruari, cui ipse est praefectus. Et fecit quidem aliquam spem, saltem vt cognoscam quid sit rei, et vt inspiciam: vt vtar enim fruarque sperare non audeo. Cognoui autem ex tuis ad illum aliosque literis, quantum Viglium tuum amare, quibusque eum ornare laudibus pergas. Quas etsi minime promerear, attamen de tanto conatus mei laudatore non possum non mihi gratulari. Atque eo solo praemio pro praeteritis laboribus lubens sum contentus. In posterum vero semper magis atque magis enitar, quo aliquam saltem laudum tuarum partem vendicare mihi queam. Nam ad Rodolphi famam vereor ne frustra aspirem. Cuius tamen exemplo confirmor, ne patriae genium mihi ad hanc in studiis contentionem obstaturum credam.

Et Deo certe illi, qui nostratia ingenia humo alligat, nec ea se ad aliquem in literis honorem attollere patitur, nunquam sacrificaui. Atque hoc ipsum vt vitarem, iam decimum tertium annum a patria exulo, cum sim adhuc intra eam aetatem, cui praetor restitutionem in integrum tribuit. Quapropter et valetudinem semper integram, nulloque vnquam morbo vel attactam hactenus produxi, vt minunthadios ne sim minus verear. Quanquam minime mihi mori graue esset cum Virgiliano epitaphio, 'Ostendent terris hunc tantum fata, nec vltra esse sinent'. Quod tuus amor immerito mihi tribuit. Sensi quoque ex D. Zasii literis quo me apud illum testimonio ornaueris; quippe qui me sibi successorem viuus asciscere dignatus est. Sed quid mihi in ea re sit animi, antea indicaui; et nunc pluribus Zasio respondeo, gratiasque diligenter ago. Chrysostomo quod scripseris gaudeo: ex eius enim familiaritate, tua mihi epistola deuincta, vtilitatem non modicam concepi. Habet is integram Cypriani vitam a Pontio

106. quae *scripsimus*: qui *VZE*. 125. Mininthadios *VZE*.

107–8. fecit . . . spem] For the realization of these hopes see Ep. 2791. 59n.

109–10. tuis ad illum] Ep. 2681.

123. restitutionem] See Ep. 2632. 54n.

126. Virgiliano] *Aen*. 6. 869–70.

128. Zasii literis] The original letter is in the Leiden Univ. Library, MS. Pap. 2. It was printed as VZE. 31, and again in Gabbema p. 529, from which it was reprinted in ZE. 244. In Ep. 2418. 14–20 Erasmus recommended Viglius to Zasius as his successor. Viglius' reply is VZE. 32.

132. Chrysostomo] See Ep. 2682. 64n.

134. Pontio] † c. 258. Deacon of the Churches of Carthage, a friend of Cyprian. He wrote *Acta Martyrii Cypriani*, the book here referred to. On 17 April 1533 (Ep. 2791. 54–7) Viglius tells Erasmus that Zancho has lent him both the Cyprian and the ⟨pseudo⟩ Ambrose's *Sermones contra Arianos*, which he promises to send to Erasmus; see Epp. 2767. 58–60, 2829. 28–9, cf. Ep. 2885. 18–27. Viglius copied the Ambrose but Erasmus made no use of it. Viglius found that Erasmus had already given to Froben a MS. of the *Acta Martyrii* and accordingly he did not send a copy of Zancho' MS. See Ep. 2885.

descriptam; habet et quosdam D. Ambrosii libros aduersus Arianos, quos se communicaturum, si desiderabis, promisit.

Ioannem Georgium Paumgartnerum dignum tuo amore adolescentem duplici nomine beasti, et quod ipsum tua epistola fueris dignatus, et quod patri eum chariorem reddideris, commendando eius in literis profectum. Hoc mihi crede liberalius educatum ingenium vix aliud reperiri, summaque est in ipso indolis bonitas, quam patris sedula diligentia, praeceptorisque fidelis institutio, ad magnam aliquam frugem perducere contendunt. Mihi autem illi omnes magnas gratias agunt, quod meo patrocinio apud te illius desiderium adiuuerim; ego vero vicissim tibi, qui non ipse modo me amas, sed aliorum etiam erga me beneuolentiam tuis beneficiis excitas. Quod vt et facere perpetuo pergas rogo. Multi autem sunt, qui me ob te amare cupiunt.

Sed dum considero aetatem perpetuaque tua in literis negotia, quam multi ad te scribant, quam ipse rescribendo distringaris, vix ipse meis literis nimis prolixis ignosco. Duo sunt tamen quotidiani domesticique mihi interpellatores, quorum studio dudum a me satisfactum esset, nisi veritus fuissem ne tibi saepius negotium exhibens semel male a te audirem. Ignosces tamen mihi facilius, si cognoueris qui sint, et quam arcte familiariterque illos diligam, quamque sint nominis tui studiosi. Vni pater est Petrus Grebouallius, Flandriae Quaestor, quem vulgo Receptorem generalem vocant. Est autem iuuenis non solum nobilis et opulentus, sed etiam valde studiosus et doctus. Carmen pangit et elegans, et facile, plenumque sententiis, vt ipse praematuram in eo sapientiam admirer. Praeceptorem habuit Louanii Petrum Amicum et Goclenium. Aureliae cum Beraldo habitauit, deinde vero Alciatum vna Biturigibus audiuit. Cumque mei semper valde amans fuerit, huc etiam in Italiam secutus est. Qui cum saepe quaesiisset occasionem qua a me impetraret, vt se tibi commendarem, incidit nuper sermo vt de iniquitate nostratium hominum erga viros doctrina celebres quererer. Proferebamque inter caetera quam iniuste tibi Caesaream pensionem Quaestores, caeterique, qui rebus in inferiori Germania praesunt, denegent. Hic ille statim 'Vtinam (inquit) mihi patrique haec gloria seruetur, vt nos Erasmi gratiam hoc officio nobis lucrifaciamus'. Laudo animum atque dictum, hortorque vt, cum tantopere dudum ad te scribere

147. excitas *scripsimus*: excites *VZE*.

138. epistola] Ep. 2683.

149. in literis negotia] For the difficulty of dealing with his voluminous correspondence cf. Epp. 2295. 2n, 2451. 11n, 2800. 5, 2846. 8–10.

156. Vni] Florentius Griboval, † 1562, lord of Berquin, Plessis, etc., councillor of Flanders. He married first Cornelia de Haemstede and at her death Adrienne de Halewyn. He was appointed a member of the Malines Parliament in 1543. Two letters to him from Viglius are printed, VZE. 55, 81; another may be found, Brussels MS. 1040[1], f°. 24. Of his father we know no more than is said here. In Ep. 2810 (May 1533) Erasmus tells Viglius that the matter of the pension, here referred to, is too important for either the Quaestor or his son to meddle in. In a letter of 24 July 1533 (Brussels MS. 1040[1], f°. 65) Viglius writes that Florentius has gone to Rome: cf. Ep. 2854. 84–6. See also Epp. 2767. 8–9, 2791. 39–43, 2829. 1–6.

161. Petrum Amicum] See Ep. 1173. 9n.

cupierit, hanc ansam amplectatur. Quapropter si tibi videbitur vt ille hoc propositum exequatur, literis tuis consilioque iuuenis studium instrue et adiuua. Pater vir est summa praeditus non modo authoritate sed etiam humanitate, huiusque filii amans, cum vnum tantum praeter hunc habeat, sed natu minorem, vt in isto maxima illi spes sit collocata.

Alter cuius ad te epistolam cernis, quartum iam annum mecum agit, eumque tu vidisti. Est enim is qui cum Glareano mecum ad te rediit. Hic consobrinae Antonii Fuggeri filius est, atque eius sumptibus in literis alitur ob patris meritum et adolescentis indolem. Pater enim rationibus Fuggericis multos annos praefuit, eoque Antonius arctissime vtitur, cuius consilio et prudentia fortunam omnem administrat: diues et ipse cum primis, doctorumque hominum non infimus Maecaenas, nec Latinae linguae imperitus, in qua ad me semper scribit. Id vero me saepe et enixe rogauit, vt filium suum tibi commendarem. Voluisset id per Antonium tentasse, nisi ego illi magis idoneus visus fuissem; ad quem hoc etiam proprie pertinebat, cum cuius studia semper direxerim, eundem etiam hoc honore ornatum redderem vt a te epistola dignaretur. Profecit autem satis foeliciter in iure ciuili, cuius ego illi sum praeceptor. In literis non sat recte iacta fundamenta: quantum potui obiter corrigere studui, atque ad meliorum authorum lectionem assuefeci; vt sperem illum, etiamsi non tantum sciat quantum Cascellius Aulus, in praetio tamen aliquando futurum. Tu ergo, incomparabilis patrone, da hoc Antonio, da patris Georgii Hermanni desiderio, da Viglii tui precibus, vt et hic adolescens epistolio aliquo tuo ad studia incitetur. Scis mei muneris esse, quod summa alacritate obeo, vt Erasmi

179. Alter] John George Hermann, eldest son of George Hermann of Augsburg. The father was first cousin once removed of Antony Fugger, and was one of the principals of the Fugger business-house. John George Hermann had been Viglius' pupil in Avignon and Bourges, and had accompanied him to Italy, meeting Erasmus at Freiburg in 1531. As a student he seems to have been idle and somewhat dissolute; and in 1535 his failings are the subject of a long letter of Viglius to George Hermann (printed in Hoynck I. i, pp. 85–7). Though the father seems to have blamed Viglius, he none the less sent John George to Spires towards the end of 1535, where he lived for some time with Viglius, and later with Louis Ziegler (VZE. p. 218). During 1536 he fell ill, and at the end of the year returned home (VZE. p. 230). In March of the year following his father decided to send him to Italy again; and he either went, or proposed to go, to Sienna, taking with him Ulrich Fugger. Viglius was opposed to this second Italian tour, and advised the father that the best course was to make the son marry and settle down (Hoynck I. i, pp. 87–8). A letter of Viglius of June 1538 (VZE. pp. 255–7) speaks of new troubles, for which Viglius favours his old remedy of marriage. John George seems in fact to have married either at the beginning of 1539, or earlier. On 3 Dec. 1539 Viglius congratulates him on the birth of a son (VZE. pp. 261–3). Hoynck does not enable us to trace further a story which he commends as a lesson to both fathers and sons (Hoynck I. i, p. 90). There are two letters of J. G. Hermann to Erasmus, of 11 Dec. 1535 and 18 April 1536 (EE. 232, EE².154). In the first of them he states that he has written twice previously and had one letter from Erasmus —none of these letters are extant; in the second he thanks Erasmus for a reply (also not extant) to his letter of 11 Dec. 1535. EE². 144 is a letter of George Hermann to Erasmus of 29 Jan. 1536, mostly about John George.

196. Cascellius] Cf. Hor. *A.P.* 371.

nomen propagem. In quos autem hoc malim quam in eos, de quibus mihi aliqua spes est, et in quibus praeclaram indolem video? Qui et senes aliquando renouare Erasmi memoriam poterunt, defendereque aduersus eos qui laruas solent insectari. Alciatus si mille ducatorum salarium volet merere, huc est ad proximam hyemem migraturus. Tantum enim illi ab gymnasii praefectis decretum est. Medici valde laborant de Menardo in Matthaei Curtii locum sufficiendo, nec ille se minoris conduci patitur. Spero nos habituros frequens et celebre gymnasium proximo anno. Sinapius tibi rescribet, vbi de Menardo certior erit factus. Est is iuuenis valde candidus, quique inter medicinae studiosos primas fere partes obtinet. Iussit autem, vt te multum salutarem. Ephorini consuetudo magnae mihi est voluptati. Huic moribus simillimus est Rupilius, singulari quodam studio erga Erasmum nulli nostrum cedens. Bene vale.

Patauii. 8. die Septembris, an. 1532.

2717. From John Boner.

Leipzig MS. Padua.
EE. 179. 9 September 1532.

[An original letter, probably autograph: the top right-hand corner of the MS. is torn off.]

S. Certe Philippus Macedonum rex non tantum voluptatis ⟨inuenit⟩ ex suis triumphis quam ego ex tuis literis accepi; quae, etsi anim⟨us meus⟩ vulnere sautius ob fatum dilectissimae genitricis fuerat (quae deo viuat), attam⟨en⟩ michi dulce lenimen erant et mentem iam plane tristicia hebetatam collapsamque recreauerant erexerantque.

Quod, vir ornatissime, scribis non esse cur tibi iustas ageremus gratias, id tu modeste potius quam vere scribis. Enimuero tanta est magnitudo tuorum erga nos meritorum officiorumque, quibus nunc non videor michi respondere posse; responsurus tamen, vtcunque potero, olim cum et res et aetas accesserit. Gratias etiam tibi immortales ago pro tua tam humana vereque parentis in filium admonitione, quae michi semper ad imbibendas virtutes bonosque mores calcar addet.

Nunc te postremo oro ne sis sollicitus de Terentio. Nuper enim literas parentis accepi quibus Terentii fecit mentionem, presertim adhuc ad manus non peruenisse ignotumque sibi esse, efficere tamen velle vt propensum hunc tuum et amicum animum non videbis te contulisse in filios ingrati patris. Interim vale breui-

2716. 207. Menardo] See Ep. 1587. 288n.
208. Matthaei Curtii] See Ep. 2594. 34n.
210. Sinapius] He was at this time living with and studying under Manardus, to whom he had been recommended by Erasmus. See Ep. 2461 introd.
214. Rupilius] See Ep. 2867 introd.
2717. 2. literis] Not extant.
3. genitricis] Sophie Bethmann, whose death had taken place on 5 May 1532.
15. Terentio] See Ep. 2584.
19. videbis] For *videas* or *videaris*.

tatique meae ignosce: partim enim pudor partim etiam metus me a scribendo auocauit. Iterum iterumque vale, meque cum Anselmo commendatum habe.

Patauii 9 Septemb. 1532.

Tibi deditissimus Ioannes Bonerus.

Omnium quos nouit mundus doctissimo viro, Desiderio Erasmo Roterodamo, parenti preceptorique omnibus modis colendo. Friburgi Brisgoae.

2718. From Stanislaus Aychler.

Breslau MS. Rehd. 254. 74. Padua.
9 September 1532.

[An original letter, autograph throughout: it was first printed by C. Miaskowski in the Paderborn *Jb. f. Philosophie*, xv, 1901, p. 322.]

S. D. Minime mirum tibi debet videri, Erasme omnium doctissime, me nihil hactenus scripsisse. Non hercle licuit per aegritudinem, qua superiori tempore laboraui. Ea itaque iniquior duriorque erat quam vt commode epistolium ad te conficere potuissem. Inde mihi non parum sane doloris ac moeroris ortum fuit, presertim cum et dominum praeceptorem et Ioannem tibi scribere animaduerti, haec mecum cogitans, Hem mihi soli bonae foelicitates omnes adeo vsque aduersae esse debent? vt hoc vnico fortunae commodo, opibus summis prestantiori, caream. Nunc vero postquam optime, diis gratia, conualui, non potui non tibi scribere; licet verecundia et pudor vetuit, attamen amor meus, quem erga te gero ardentiss⟨imum⟩, vtrumque vicit, nec diutius silentium agere passus est. Agnouit enim cum tecum viueremus tuum innatum candorem, tuam solitam benignitatem omnibus ex aequo expositam, maiorem esse quam vt meam impudentiam, rusticitatem, meas denique illiteratas plane literas moleste ac contempte feras.

Non te fugiat nos ex animi sententia viuere, ad haec tranquillum in studiis cursum habere, musas Italicas diligenter amplecti, te denique ac hospitem humanissimum, immo ac parentem et praeceptorem, amamus exosculamurque, haud immemores quanta hospitalitate, quanta benignitate, quanto amore nos olim sis prosequutus. Abs te igitur hoc vnicum flagito. Digneris meae taciturnitati dare veniam, nec id adscribere negligentiae aut obliuioni meae, quod Ioannem scriptis me anteuertere passus sim; nec denique ob hanc culpam me solito amore prosequi cessa. Factum haud foret ni morbi iniquitas obfuisset. Ferendum equidem fuerat quod vitare non licuit. Etiam atque etiam oro, hanc meam epistolam aequo animo excipe, vbi si quid tuis purgatiss⟨imis⟩ aurib⟨us⟩ indignum fuerit, tenuitati ingenioli mei, quod adhuc stili inopia laborat, ignoscas. Christus te Opt. Max. in

2718. 6. Ioannem] See Ep. 2658, which suggests that A. Ephorinus had written at the same time, though his letter is lost.

Macrobios annos nobis sanum ac incolumem seruet, cui me totum ac totum commendatum esse optarim.

Patauii 9 Septembris Anno humanae salutis 1532

Tibi deditissimus
Stanislaus Glandinus.

Omnium quos Sol vidit doctiss. Viro D. Erasmo Rotherodamo, parenti ac preceptori suo omnib. modis colendo.

2719

2719 (2720) FROM PETER CASTELLANUS.

Leipzig MS. ⟨Freiburg.⟩
EE. 180. 17 September 1532.

[An original letter, autograph throughout. That Peter Castellanus was at Freiburg appears not only from his gift of partridges and from the invitation of Ep. 2720. 36–41, but from the fact that he has recently called on Erasmus, Ep. 2720. 31. For Castellanus, see Ep. 2213 introd.]

S. P. Memini, quum pene puer audirem tua Colloquia, subinde dicere, obseruandiss⟨ime⟩ D⟨omine⟩, ‘vtinam contingat aliquando vt illum coram loquentem audiam, qui me absens absentem tam fideliter loqui docet; tum habunde saturarem aures ac animum meum viua illa atque *αὐτοτάτῃ φωνῇ*, quae tantum picta incomparabilem sui amorem excitat’. Iam tum nescio quis bonus genius iubebat me bono esse animo, illud quidem difficile esse subindicans quod precarer, sed quod haberi posset cum tempore; tantam fidem mihi faciebat de tua humanitate. Quae cum sit erga omnes haud dubie maxima, certe erga me nihil bene meritum, propemodum se ipsa vicit. Prestitit mihi non colloquium modo, quod haud scio an vnquam fuissem ausus sperare, sed epistolium idque *αὐτόγραφον* misit. Neque vero satis amplitudini tuae duo ista visa sunt, quin et tertium adiunxisti, quo tibi firmius vincirer, nempe libellum elegantissimum. Pro quibus omnibus quantum tuae debeam in me beneuolentiae *ἅτε αὐτομάτῃ οὔσῃ*, non tam consilium est nunc conari verbis aut re ipsa demonstrare quam animo agnoscere. Cuius vtinam aliquando facias periculum; senties quam *ἀτέχνως* Petrus a Castello tota vita D. Erasmum amauit. Nihil opus est verbis; pulsa quid tinniam, si quando res inciderit quae soni mei vsum aliquem desideret. Fortassis sum audaculus quod scribam; sed malo in hanc peccare partem quam non hoc modo testari meum erga tuam authoritatem animum. Adde quod has litteras esse volo *τινὰ συγγραφὴν* mei in te officii, quod tandiu pro mea virili nomini tuo prestabo, quandiu viuam. Deus Opt. Max. seruet te diutissime bonis litteris incolumem. Bene vale.

D⟨atum⟩ ex nostro coenaculo ad quintumdecimum Calendas octobris 1532.

Petrus a Castello, famulus tuus.

Vnico totius orbis oculo, Dominō Erasmo Rotero⟨damo⟩.

2719. 19. *ἀτεχνῶς MS.*

2719. 12. epistolium] The earliest extant letter of Erasmus to P. Castellanus is of 7 Sept. 1529 (Ep. 2213).
15. libellum] The *Apophthegmata*.

[2719]2720. To Peter Castellanus.

De Praeparatione p. 126. — Freiburg.
N. p. 1080: Lond. xxvii. 13: — 24 September ⟨1532⟩.
LB. App. 368.

[A year-date can be assigned, both from the letter to which this is an answer and from the contents of this letter. Erasmus had just finished the second edition of the *Apophthegmata* (1532) and was preparing a new edition of the *Adagia*, which appeared in March 1533.]

GENEROSISS. ADOLESCENTI D. PETRO A CASTELLO DES.
ERASMVS ROT. S.

Qvod non statim pro tuis lautissimis, mi Petre, xeniis, sed lautioribus literis gratias egi, si forte miraris, tum temporis gemino grauabar incommodo. Nam ad pituitam quae me permoleste discruciabat, accessit noua laborum sarcina, quae vel sola vegetum et integrum requireret ingenium. Nam Adagiorum opus mihi αὖθις αὖ parturiendum erat. Qui quidem labor me iam Apophthegmatum rhapsodia delassatum excepit. Sic datur Erasmo respirare. Haec itaque mihi deuoranda sunt, posteaquam memet huic ascripsi glebae.

Nunc igitur quando paulo commodior esse cepit valetudo, et minus vrget laborum sarcina, epistolam illam, mi Castellane, tuam, quam perpetuae tuae erga me fidei beneuolentiaeque velut obsidem esse voluisti, lubens relegi, non ob id tantum quod mihi, non secus atque in speculo, repraesentat raram quandam ac pene dixerim fatalem tuam in me pietatem, verumetiam quod Graecarum vocum emblematibus picturata testatur te pari studio vtranque literaturam amplecti. Quo sane nomine mihi videris egregie fortunatus, cui florentibus annis τουτονὶ τὸν ἔρωτα Deus immiserit, vt tibi dulcius sit in Musarum virectis obambulare quam conuiuiis aleaue bonas horas perdere male. Colloquiorum opus parum auspicatis auibus genioque sinistro natum videri poterat, nisi mihi te, vt scribis, multosque tui similes conciliasset. Posteaquam enim, iuxta prouerbium, omnibus placere ne Ioui quidem fatis concessum est, non mediocre solatium est, aliquot candidorum hominum emeruisse calculum. Sed vtinam eiusmodi sit argumentum illud, vt quod, sicuti scribis, arrisit puero, perpetuo probari mereatur. Veniet enim tempus, quum tu quoque forsitan dicturus es, Non eadem est aetas, non mens. Quid in Colloquiis videris nescio, forsitan amor oculis tuis fecit praestigium, cui frequenter, vt ait Siculus ille, τὰ μὴ καλὰ καλὰ πέφανται.

De nostro congressu non est quod vel mihi gratias agas, vel tibi gratuleris. Neque enim Erasmum, sed Erasmi vmbram vidisti. Quid enim aliud est γέρων ἀνὴρ ἢ σκιὰ καὶ ὄναρ? Verum si tantus est amor in me tuus, ornatissime iuuenis, vt iuuet etiam cum vmbra colloqui, istius quidem voluptatis scito tibi paratam fore copiam, quoties erit commodum. Quod si quando possis istam si non tragicam, certe splendidam personam quam tibi fortuna

1. xeniis] The partridges mentioned below; of which Castellanus' letter says nothing.

23. prouerbium] *Adag.* 1655.

28. Non eadem] Hor. *Ep.* 1. 1. 4.

30. Siculus] Theocr. 6. 19.

imposuit, deponere, et vno Claudio Alberico velut Achate comitatus ad pullum simul lacerandum venire familiariter, aut etiam inuocatus si libet, obrepere, quemadmodum Nasica solet Ennio, iuuaret interdum tali contubernio repubescere. De perdicibus iam iterum missis habeo gratiam, nec illibenter debeo pro tuo in me studio. Nolim tamen te posthac eadem teneri solicitudine, quandoquidem corpusculum hoc prope tam aridum est quam est *σῦφαρ*. Vix iam fert istarum auium esum. Itaque tum pro dono meditabar distichon:

Lauta mihi, Petre, mittis edulia, sed stomachus deest:
Vis mage quod placeat mittere, mitte famem.

Demiror autem quur Apophthegmatum opus octo iustis voluminibus absolutum libellum appellandum putaris, nisi quod arbitror hoc tibi dictum *φιλικῶς καὶ ἐρωτικῶς μᾶλλον ἢ μειωτικῶς*. Nam et quae tenere amamus *ὑποκοριστικῶς ὀνομάζομεν*, vxorculam, filiolam, corculum, solatiolum. Vtinam autem ille libellus tantum voluptatis simul et vtilitatis adferat studiosis, quantum mihi sudoris attulit. Sunt quibus facile videtur Apophthegmata aut Prouerbia scribere, sed libros et Chiliadas scribere difficile est: qua de re accipe distichon nostrum:

Perfacile est fateor Prouerbia scribere cuiuis,
At perdifficile est scribere Chiliadas.

Superest, ornatissime iuuenis, comprecari Christum Opt. Max. vt ego istam tuam in me beneuolentiam perpetuo merear. Tu vero erga liberales disciplinas ac beate viuendi magistram philosophiam indies magis ac magis incalescas, honestissimumque senectuti viaticum mature colligas. Quod me pulsu iubes explorare quid tinnias, quid opus est exploratore pulsu, quum tu tua sponte iamdudum declares tibi in pectore *καθαρὰ καὶ χρυσᾶ εἶναι τὰ ἅπαντα*? Habes rursus epistolam non solum *αὐτόγραφον*, verumetiam *αὐτοσχεδίως* effusam, eoque *κακόγραφον*. Atque hoc ipsum tibi fortasse gratum erit, vt solent amantes neuis amicorum delectari. Sed desino. Vale.

Friburgi xxiiii. die Septemb.

2721_{2722} FROM AMBROSE PELARGUS.

Pelargus, Bellaria f°. H[5]. ⟨Freiburg.⟩
⟨Sept.–Oct. 1532.⟩

[Epp. 2721–5 can be dated approximately by comparison with Ep. 2728, which mentions the quarrel about Marius; and by the publication of the *Epistolae Palaeonaeoi* (see l. 6n). The order in which they stand in the *Bellaria* is plainly chronological. That this group of letters was written from Freiburg is proved by Erasmus' invitation to Pelargus to come and discuss the matter at dinner.]

AMBRO. PELARGVS ERASMO ROTE. S.

EQVIDEM speraueram fore vt alternus amor ac mutua beneuo-

2720. 38. Claudio Alberico] H. Mayer's Freiburg matriculation register records that 'Claudius Albericus, cler. magister artium, vt asserit, Tullens. dioc.' matriculated 28 June 1532.

69. amantes] Cf. Hor. *S.* I. 3. 38–40.

lentia semper auctior sui, vegetiorque euaderet. At quum tu amicitiae neruum dimoueris, vereor hanc breui extinctam iri. Est proinde quod tecum expostulem, titulo nimirum violatae amicitiae. Quid isthoc tandem rei est, inquies. Accipito itaque. Venio ad bibliopolae officinam. Sciscitor ecquid placeant Floridae Erasmi Epistolae (hae iam recenter prodierant). Qui tum mihi comes erat Hieronymus Barba Dominicanus, vir neque indoctus neque non pius, contemplatus exemplar, quod tum vnum forte vaenum (vt solet) erat expositum, manus admouit, voluit reuoluitque paginas: ac tum temere in locum incidit, quo Augustino Mario et Ambrosio Pelargo acceptum refers quicquid est tumultus Basileae oborti. Sic se habent verba tua in epistola ad Morum: 'Erat bona spes rem ad moderatum statum redituram, sed duo monachi, alter concionator in summo, alter apud suos Dominicanos, excitauerunt nobis hunc tumultum. Illi quidem fugerunt, alii vero feriuntur malo.' Age, vir bone, hoccine est amicitiae symbolum, immerentem, imo bene etiam de republica Christiana meritum, mendaciis traducere?

Quum hoc me in primis haberet solicitum, ne qua Basileae oboriretur seditio, quum in hoc (pro mea quidem portione) totus incubuerim, vt eiusdem corporis membra et mutua charitate cohaererent et ab vnitate fidei minime in factiones haereticas desciscerent; quum denique quae pacis sunt et concordiae adnixus sim persuadere omnibus, qua tu me fronte oborti tumultus facis autorem? Fortiter (quod ingenue fateor) inuectus sum in refractarium illum haereticum Oecolampadium, quem vel hoc maxime nomine durius coargui oportuit, quod tuendae sententiae, cui semel mordicus inhaesit, etiam contra veritatem esset contumax. Quod vt facerem, ea mihi consilii mei ratio constitit. Videbam periculum esse vt pestilentissimo dogmate suo et ciuitatem inclytam illam et seipsum perditum iret. Quod quam longe abfuerit, exitus ipse probat: vt complures dicant, me non vanum fuisse augurem. Haec dum facio, imo dum nihil non facio, dum omni (quod aiunt) pede sto aduersus haereticorum dogmata, dum me capitis quoque mei periculo oppono murum pro domo domini, dum publice priuatimque cum hoste manum consero, dum verbis ac scriptis errantem admoneo, tumultuarius videlicet videar. Sciui quam te non parum commoueant voces Carporum Principis, quas ob id (ni fallor) plenas calumniis esse scribis quod dicat ex te natum quicquid est vspiam seditionis et tumultus. Et me ne

17. feriuntur malo *vide Addenda Ep. 2211. 66, vol. x, p. xxiii.*

6. Floridae] The *Epistolae Floridae* had appeared in Sept. 1531. The letter of which Pelargus goes on to complain was printed there for the first time. It was reprinted in the *Epistolae Palaeonaeoi* in Sept. 1532. Pelargus' *Floridae* may be a slip. Erasmus, answering him (Ep. 2722), clearly understands him to mean the *Epistolae Palaeonaeoi*; for he says that the letter complained of is 'one of the old ones' (one of the παλαιοί, not of the νέοι), and that Pelargus should have made his complaint earlier, so that the letter could have been altered or omitted; see Ep. 2723. 29n.

8. Hieronymus Barba] Not known to us.

13. epistola] Ep. 2211. 63–6.

tam putas esse stupidum vt haec tua verba stomachum mihi non moueant? Tu quam vere, quo item candore, hac me labecula asperseris, aliorum esto iudicium. Certe sunt complures, tum ex ciuitatis primoribus tum ex Canonicis, qui mihi de huiusmodi laboribus egerunt gratias: nec egerunt modo, verumetiam retulerunt. Proinde demiror, mi Erasme, qui istuc tibi in animum inciderit. Mihi certe hac in re attestatur conscientia mea. Equidem vicem meam sat moderate ferrem, susque deque calumniam eam facerem, ni et crudele esset, laesam non vindicare famam, et periculum, vt verba tua, apud eos praesertim apud quos nonnihil momenti et ponderis habitura sunt, mihi incommodent.

Valebis.

[2721]2722[2723] To Ambrose Pelargus.

Pelargus, Bellaria f°. H⁶. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. Sept.–Oct. 1532.⟩

DOMINO AMBROSIO PELARGO D. ERASMVS ROTERODAMVS S.

Demiror quid tibi velis. Amici solent mihi laudare quendam apud Dominicanos erudite concionantem. Eum arbitror te non fuisse. Nam tuum nomen noueram. Sed quicunque fuit, quid habet quod queratur? Non statim in culpa est, qui est occasio tumultus. Sic Christi doctrina et miracula fuerunt occasio multorum malorum, et Pauli libertas frequenter excitauit tumultus. Marium frequenter admonui, abstineret a clamoribus in partem diuersam. Id maluissent etiam Canonici. Primum in te nihil dixi, quem puto non fuisse illum, et si fuisses, certe in te non intendebatur hoc dictum. Dices oportuisse libere vociferari in sectas. Ergo bona libertas fuit occasio mali tumultus? Hic nulla est iniuria. Vellem audire in quo violarim amicitiae ius. Vale.

Reperi locum. Is si te offendit, quur non admonebas antea? Nam est in veteribus Epistolis. Nam alia multa correxi: quasdam epistolas totas sustuli. Primum ibi nemo nominatur. Te apud Dominicanos concionari nunquam sciui, nisi nunc. Nec ibi quisquam culpatur, nisi quod liberiore clamore prouocaueritis diuersam partem. Rursum Vale.

Si placebit a prandio colloqui, licebit.

[2722]2723. From Ambrose Pelargus.

Pelargus, Bellaria f°. H⁶ v°. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. Sept.–Oct. 1532.⟩

AMBRO. PELARGVS ERASMO ROTE. S.

Pver tuus qui has hodie ad me iam iam pransum iturum pertulit, hoc purgationis literis tuis addidit, a te (ni fallor) instructus. Dicebat Basileae fuisse concionatorem quendam Dominicanum,

2721. 46. demiror *scripsimus*: dimiror *Bellaria*.

2721. 51. vt] Plainly a slip for *ne*.
2722. 14. veteribus] The letters in *Epistolae Palaeonaeoi* reprinted from *Epistolae Floridae*. See Ep. 2721. 6n.

Iesum nomine, quem Erasmus perstrinxerit. Atqui non patiar te hisce nugis mihi oblinere oculos. Video sane quem petas. Nullus illic erat Iesus, quum obortus est tumultus. Hic tecum statuas oportet, vtrum Iesum illum (nam satis noui hominem) his adnumerari velis, qui loco adhuc haerent, ac malo feriuntur, an illum ipsum esse, quem dicis vna fugisse cum Mario. Enimuero quum vtrunque falsum sit, satis apparet te fucum nobis hac artificiosa dissimulatione voluisse facere. Neque enim clam te esse potest, neminem alium apud Dominicanos tum concionatum fuisse, praeter vnum Pelargum, qui tum scriptis, tum sacris concionibus negotium Ocolampadianis exhibui: id quod te minime latuit. Qui autem consistit, quod dicis me non notari, etiamsi maxime ille fuissem, quem tua taxat epistola? In Epistola ad Carporum Principem, negas eum dare occasionem, cuius bene dicta rapiuntur in occasionem: quod ita habere nec ipse inficias eo. Quur igitur ego praestitisse dicar occasionem tumultus, imo excitasse tumultum, qui ab officio Ecclesiastae ne latum quidem digitum discesserim?

Quanto igitur rectius concitatae seditionis culpam reiecisses in aduersarios, haereticos nimirum et schismaticos. Nunc cum in orthodoxos culpam mauis reiicere, vide num periculum sit vt ab haereticorum parte potius quam orthodoxorum stare videaris. Nihil me subleuat quod in Epistola neuter nominatur, posteaquam nullus est nostratium praesertim, cui non perspicuum sit, quos illic petas. Veteres Epistolas tuas diligenter quidem, vt si quis alius studiosorum, legi ac religi: verum hanc nusquam in Epistolarum Farragine inuenio. Certe tempus datarum literarum, annus videlicet vicesimus nonus supra millesimum quingentisimum, palam arguit hanc non esse in veteribus, quas nimirum constat longe antea procusas, quam haec aederetur. Sed enim olfacio tandem, quo consilio istiusmodi comminiscare nugas. Valebis.

2724_{2725} To Ambrose Pelargus.

Pelargus, Bellaria f°. H⁷ v°. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. Sept.–Oct. 1532.⟩

D. AMBRO. PELARGO ERASMVS ROTE. S. P.

Oro te Ambrosi doctissi. vt remittas mihi opera beati Augustini, quae tibi commodato dedi. Nam aliquoties iam incidit, vt mihi illis fuerit opus. Multa illic notaui, et hic nouus Index mire ieiunus est. Nil per illum possum inuenire. Repetissem ante duos menses, sed distuli, quod suspicarer tibi fore illis opus ob disputationes tuas. Quibus feliciter peractis, reuoco ad vsum meum, non magno tuo incommodo. Excusus Lutetiae Augustinus minimo emitur. Bene vale.

2723. 16. Epistola] See Ep. 1634. 69–76.

29. Farragine] If the reference is to the *Farrago noua Epistolarum* of 1519, that collection could of course not have contained any reference to the Marius incident, which belongs to 1529. But *Farrago* is perhaps another slip of the pen—Pelargus may have meant the *Opus Epistolarum* of 1529.

2724. 7. Lutetiae] The Chevallon edition.

[2724]2725. From Ambrose Pelargus.

Pelargus, Bellaria f°. H[7] v°. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. Sept.–Oct. 1532.⟩

AMBROSIVS PELARGVS ERASMO ROTE. S. P.

In literis tuis, quibus Augustinum (quem iampridem meum factum arbitror) repetis, subodoror nescio quid pertinacis offensionis tuo obhaerere stomacho. Sed scilicet hoc tibi mouisse bilem audio, quod lucubrationes tuas deiecerim minorisque fecerim. Sane non nego ita me ad primum eius Epistolae, in qua me notas, conspectum, ira percitum, vt propemodum decreuissem me nunquam legendis lucubratiunculis tuis admoliri oculum. Atque eius animi mei tum forte significationem aliquam tribus (quod aiunt) verbis dedi. Sed enim qui dicit nil propius factum quam vt tuis abstinere lucubrationibus proponeret, is certe nondum proposuit: nec qui iam obfirmauit animo, abstinere libris vnius cuiuslibet autoris, statim lucubrationes ipsas minoris habet. Mihi nihil tum decretum erat, et de vigiliis tuis semper magnifice sensi, etiamsi non omnia tua hactenus placent, vt album illis calculum addendum arbitrer. Qua ergo fronte retulit siue famulus, siue discipulus tuus, lucubratiunculas tuas minoris a me habitas? Quod si maxime tale aliquid excidisset quale solet subiracundis ingeniis, certe non putaram te (quae tua est modestia) ob amarulentius verbum, quod impotentioris animi forte extrusit impetus, tantum concipere stomachi, quantum concepisse te sentio. Sed agedum, hic tuum, mi Erasme, animum appello, vt tecum ipse reputes vtrius quaerela sit aequior, vter alteri iustius succenseat. Certe a te insigniter offensus sum, atque etiam prior. Attamen quod ad me quidem attinet, abolitum abstersumque ab vtriusque animo cupiam quicquid est amarulentiae et simultatis, quod adhuc forte haeret. Id tum ex re, tum ex honore vtriusque nostrum fuerit. Bero (qui illius est candor, quaeque in vtrunque beneuolentia) vehementer dolet datam esse causam. Tamen iubet tranquillo esse animo, se curaturum vt, sublata quaeque illa tandem est simultatis nubecula, pulchre inter nos conueniat. Quod ei me facturum perlubens recipio, sed ea tamen lege, vt tu in vna quapiam Epistolarum tuarum, honorifica nominis mei mentione, sartam tectamque praestes famam meam. Me certe affectus amarulentius effusi vehementer poenitet. Quaeso te per Christum, ignosce si quid hac parte peccaui. Ego nihil in me desiderari patiar quod ad instaurandam fouendamque concordiam pertinet.

Bene vale.

Sub horam pomeridianam, si dabitur, te conueniam. Est enim quod tua quoque referat scire, quod ipsum tamen in colloquium reseruare praestiterit. Rursum vale.

22. iustius *scripsimus*: instius *Bellaria*.

2726_{2830} To Charles Blount.

Adagiorum Opus, 1533, p. 989. Freiburg.
LB. ii. 1110. 1 October 1532.

[A letter to Mountjoy's eldest son, whom Erasmus had associated with his father in the dedication of the seventh edition of the *Adagia* in 1528 (see Epp. 2022–3, cf. Epp. 2215. 21–4, 2295. 24–7). This letter is printed in the eighth edition (Basle, Froben, March 1533) before the 488 additional adages. See Ep. 2773 introd.]

CLARISSIMO IVVENI CAROLO BLONTO DES. ERASMVS ROTEROD. S. D.

Totivs operis nuncupationem tibi proxima aeditione communicatam, Iuuenis ornatissime, pater adeo non moleste tulit vt maiorem in modum gauisus sit hoc ceu calcar additum ingenio tuo, licet vltro in musarum campis haudquaquam instrennue currenti. Vir prudens iuxta ac pius, praeclarum lucrum interpretatus est, habere te consortem atque aemulum in hoc bonorum genere, quod communione crescit verius quam minuitur: et in tantum non existimat suis commodis quicquam decessisse vt felicitatem suam iudicet praeclare conduplicatam, si virtutes quibus ipse non vulgariter expolitus est conspiciat in filium propagatas. Hanc igitur operis accessionem, adeo magnam vt per se iusti voluminis instar haberi possit, visum est proprie tuo dicare nomini, quo simul et tu curras alacrius, et ille gaudeat impensius: quippe qui pro sua singulari in te pietate parique modestia lubentius fruitur tuis bonis quam suis, imo magis ea ducit in suis bonis quae cernit in filio efflorescere quam quae in sese agnoscit maturuisse: nam animi bona senium nesciunt. Macte istius animi esto, iuuenis egregie: vrge quod coepisti: perge indies et optimi parentis augere gaudium et tuam ipsius felicitatem omnibus numeris absoluere. Id perficies, si ad domesticum archetypum studia tua componens veram pietatem cum eruditione liberali coniunxeris, et si nec generis claritas nec fortunae indulgentia nec aulica consuetudo nec vxoris charitas nec liberorum cura distrahet animum tuum a philologiae commercio.

Hic si quis obiecerit, nec humanum ingenium nec temporis angustiam tot simul negocia capere, quaeso vt tecum rationem subducas, quanta vitae pars aliis pereat in chartarum lusu et alea, quantoque minore dispendio, maiore voluptate, maiore denique fructu, tempus hoc transigatur in lectione bonorum autorum. Totum itaque, mi Carole, parentem fac exprimas, hoc vno excepto, quod ille fere a coena ad noctem vsque concubiam solitus sit immussare libris, vt saepenumero miratus sim id illi citra valetudinis offensionem cessisse.

Haec scripsi gemens ac moerens totusque mihi displicens, quod certum audissem incomparabilem illum heroa Guilhelmum Varamum Archiepiscopum Cantuariensem vitam commutasse morte, imo vt melius dicam, ex hac vitae vmbra in veram immortalemque vitam emigrasse. Meam deploro vicem, non illius. Is mihi erat vere sacra ancora. Inieramus inter nos foedus *συναποθνησκόντων*,

---

35–6. Varamum] †22 Aug. 1532. 39. *συναποθνησκόντων*] Cf. Epp. 1934. 328, 2136. 59.

promiserat commune sepulcrum, nec dubitabam quin ille, licet annis quatuordecim maior, mihi superstes esset futurus. Certe nec senectus nec morbus illum nobis ademit, sed casus infelix, non tam quidem illi quam studiis, quam religioni, quam regno, quam ecclesiae: tanta erat hominis pietas, tanta in consiliis prudentia, tanta in iuuandis omnibus benignitas. Nunc illa coelestis anima, pro bona semente quam hic fecit, messem apud Christum opimam metit. Ego interim semianimis hic haereo, promissae fidei debitor, quam, nisi me fallit mentis praesagium, breui sum exoluturus. Pactio videri poterat comitatis, sed res clamat serium fuisse conuentum: adeo morte illius collapsus est animus, nec vllis auocamentis erigi potest: sed ipso etiam tempore, quod acerbissimis doloribus solet mederi, vulnus hoc magis ac magis incrudescit. Quid multis? Appellari me sentio. Commori iuuabit hic incomparabili et irrecuperabili patrono, modo per Christi misericordiam illic liceat ei conuiuere. Praeclarum ille sidus fuit ecclesiae, nunc praeclarius accessit coelo: vtinam mihi contingat veluti minutam stellulam adiungere soli meo.

Haec commemoratio non meo tantum dolori data est, sed tua quoque referre iudicaui Praesulis omnium facile laudatissimi memoriam refricare, quo studiosius ad geminum exemplar studia vitamque tuam componas, patrem et paternum amicum. Bene vale.

Datum apud Friburgum Brisgoae, Calend. Octobribus, Anno MDXXXII.

2727. From Germanus Brixius.

Chrysostomi Homiliae (1533) p. 10. Paris.
1 October 1532.

[A complimentary letter printed in *Diui Ioannis Chrysostomi in epistolam diui Pauli ad Romanos Homiliae octo priores*, translated by Germanus Brixius, Basle, H. Froben, and Nic. Episcopius, March 1533. The letter was reprinted in the Chevallon Chrysostom, 1536, vol. iv, f°. 2vo.]

GERMANVS BRIXIVS ERASMO ROTERODAMO.

Post varios *τοῦ βασιλέως τοῦ ἡμετέρου* maeandros, quorum ego bonam partem sequi priuatae cuiusdam rei causa coactus sum, Lutetiam quum reuertissem, commodum mihi praesto fuit Philippus Montanus; quum et alioqui cogitarem de adeundo aut certe accersendo ad me homine, vtpote abs quo edoceri auerem *τὰ κατὰ σὲ πάντα*. A nullo enim alio nec verius nec copiosius res tuae omnes renunciari nobis solent. Is nobis quum diceret audiisse se Chrysostomi homilias eas, quas iam latinas fecissem, maiorem in modum a Frobenio tuo desiderari, quererer autem ego apud eum grauissime de eo codice quem tu ad me corruptissimum misisses: mihi, si nominis mei integritati consulere vellem, haud sane commit-

2727. 8. modum *scripsimus*: modo *Chrys. Hom.*

2727. 4. Montanus] See Ep. 2065 introd.

tendum vt quod verteram, publicarem: alium porro codicem a Roma expectare, cuius auxilio lacunas eas complerem, quas quidem iis in locis reliqueram quae sine dubio in tuo codice sic viciata mendosaque erant vt ad ea restituenda non ⟨tam⟩ alio Aristarcho quam ipsomet Chrysostomo autore opus esset: sed hoc ipsum dum sic quererer, nunciat ille nobis hic tandem venire idem illud Chrysostomi opus, Veronae typis Graecis excusum; cuius mihi copiam fieri quum magnopere me cupere indicassem, ecce tibi Montanus euestigio ad me opus ipsum perfert. Ibi ego nihil cunctatus ad loca aliquot ex eorum numero confugio quae, mutila mihi in tuo codice reperta, alias stellulis notaueram, alias obeliscis confoderam, ac propter quae (quum innumera ea essent) operis versionem propemodum desperare coeperam. Quae loca quum bona quidem ex parte in Veronensi codice sana atque integra comperissem, coepi ipse statim mei miserescere, hoc est sudorum laborumque eorum quos ego anxie me torquens locis illis per me restituendis toto hoc anno hauseram. Porro autem Montano ipsi fidem feci, quam sit codex non solum tuus, sed et Veronensis quoque corruptus, vt necesse mihi sit fidelius exemplum expectare. Ad id spero, quod ante dixi, Romanam bibliothecam auxilio mihi fore; id quod nobis per literas pollicitus est Augustinus Tri⟨u⟩ultius Cardinalis, vir (quod tu non nescis) inter praecipua seculi huius ornamenta numerandus: alioqui ne tute quidem, si bene te noui (vt maxime etiam Frobenii tui commodis faueas), autor, puto, mihi fueris aeditionis nostrae inter tot codicum mendas atque errata praecipitandae, praesertim in tanta hominum inuidentia ac prauitate, in tanta ingeniorum malignitate ac peruersitate, in tanta linguarum mordacitate ac virulentia.

An non vides, obsecro te, Erasme optime, quot maleuolorum voculis, quot viperarum venenatis sibilis, quot laetalibus aspidum morsibus obnoxios sese praebeant, qui vel eo vno nomine aliquid scribunt aeduntque vt studia ipsa literarum pro sua virili adiuuent, sicubi forte vel tantillum dormitantes de curru, quod aiunt, lapsi fuerint? Dic mihi, bona fide, quotumquenque hodie esse putas qui ad aliena scripta legenda non magis carpendi quid suggillandique quam laudandi approbandique animo feratur? Talis est hodie multorum improbitas (vt ne quid grauius dicam) vt quae etiam proborum doctorumque calculum mereri possint ea Hipponacteo, quod aiunt, praeconio Zoili insectentur. Etenim eo sunt illi ingenio praediti vt, apes imitari quum praestaret (quod vetus verbum Iano Lascari, praeceptori in Graecis meo, identidem in ore esse solet), quarum natura quidem ea est vt legendis hortorum pratorumque flosculis aduolent, tamen venantes vbique quod carpant muscas potius sibi imitandas proponant, quae ipsae hulceribus exugendis famelicae ac molestae praesto adsunt. Eos certe homines, si hominum tamen, ac non potius pecudum nomine digni sunt, solet amicus quidam noster, in paucis doctus, militum eorum

---

18. excusum] Giberti's edition: see Ep. 2340. 2n.

32. Triuultius] See Ep. 2405. 37n.

49–50. Hipponacteo] Cic. *Epp. Fam.* 7. 24. 1.

similes lepide admodum dictitare quos Memnon, quo tempore bellum pro Dario rege aduersus Alexandrum gereret, dum conuicia petulanter in Alexandrum iacientes comperisset, hasta percussisse fertur, 'Ego' inquiens 'vos alo, vt cum Alexandro cominus depugnetis, non etiam vt in eum eminus probra iaciatis'. Sunt enim, sunt ii ipsi, quos dico, vitilitigatores tales certe vt maledicere tantum norint, cum aduersario pedem conferre non ausint, iidem (vt cum Chrysostomo hoc meo loquar) *ταῖς κακηγορίαις χαίροντες μᾶλλον ἢ τοῖς ἐγκωμίοις ἕτεροι*: vt nihil hic de nouo quodam hominum nostratium sodalitio agam, quos equidem mirari satis non possum, qui quum voluptates diebus ac noctibus sic persequantur vt in illis studium omne addicant suum, vnde fieri necesse est, omnium infantissimi vt sint, tamen alieni ingenii commendationem si quando audiunt, inuidentiae morbo victi, haudquaquam ferre possunt. Mirantur etiam, belli homines, qui fieri queat vt qui apud eos a doctrina vel Graeca vel Latina, denique ab ingenii laude aliqua, commendatur, talis euadere potuerit qualem illum euasisse audiunt; haudquaquam reputantes, sic eloquentiam ac doctrinam labore atque exercitatione, vt infantiam inscitiamque somnolentia atque inertia parari.

Itaque tametsi ipsum Homiliarum opus pene totum iam verti (cuius item rei Montano per me fidem factam esse volui, ostensis illi schedis meis omnibus), tamen antequam illius aeditionem a nobis exire patior, expectabo, num alicunde castigatius exemplum nancisci adhuc possim. Quam enim *Σπάρταν ἔλαχον*, hanc ego modis omnibus, tum pro illius, tum pro mea ipsius dignitate exornare volo. Crede mihi, Erasme amicorum optime, tam eximium atque excellens est, tam doctum atque elegans, tam rarum atque absolutum, tam Christianum atque adeo tam diuinum Chrysostomi opus hoc vt praeclare admodum cum eo actum iri crediderim, cui veluti diuina virgula datum hoc fuerit vt vel toto decennio ipsum opus, quod dico, Latio a se donatum in vulgus *ἀξίως τε καὶ ἀμωμήτως* aedere possit. Mihi sane Socratis illud apud Platonem semper arrisit, *κρεῖττον δὴ σμικρὸν εὖ ἢ πολὺ μὴ ἱκανῶς περᾶναι.* Quanquam ad eam ipse aeditionem decennium non postulo: maturabimus sicut par congruensque erit.

Interim, donec totam aeditionem profero, vt lectori laboris nostri specimen, veluti gustum, praebeamus, homilias octo priores, tum Graecas per Chrysostomum, tum Latinas per me, quartam totius operis partem, te et hortatore et auspice publicamus. Tuum erit vigilias has nostras a sycophantarum obtrectatorumque morsibus, si qui forte existent, defensitare. Benevale et me, vt soles, ama.

Lutetiae calendis octobris M.D.XXXII.

92. Platonem *scripsimus*: Platonis *Chrys. Hom.*

---

59. Memnon] Arrian, *Anab.* I. 12.
66. *ταῖς κακηγορίαις*] We have not been able to trace the quotation.
83. *Σπάρταν*] *Adag.* 1401.
92. *κρεῖττον*] *Theaet.* 187E.

2728. To John Choler.

Zofingen MS. P. 14. 1. 9 (a). ⟨Freiburg.⟩
O[1]. p. 109: O[2]. p. 246: Lond. xxx. 59: 5 October 1532.
LB. 1233.

[An original letter, autograph throughout, but written rapidly, so that it is sometimes difficult to read: preserved with Ep. 2906 in the collection of autographs formed by the Protestant theologians, Wolfgang Musculus (8 Sept. 1497—30 Aug. 1563) and his son Abraham (1534–1591), at Berne, finally arranged and bound up in two volumes by Abraham's son Wolfgang (born in 1556) in Jan. 1620, and now in the Town Library at Zofingen in Canton Aargau (P. 14. 1 and 2). The address-sheet is missing, but the heading given by Merula in O[1] no doubt represents its content; for the connexion with Ep. 2814 makes it probable that this letter was written to Choler.

Other letters in the Musculus volumes (2. 51, 1. 142, 2. 58) show how the letters came to Merula and account for the numerous errors in the text of O[1]. The celebrated Leiden antiquary, Bonaventura Vulcanius (30 Jan. 1538—9 Oct. 1614), son of Erasmus' friend (cf. Ep. 2460, introd.), after spending some years in Spain, matriculated at Basle in 1575–6; and from there wrote on 8 Nov. 1576 to Abraham Musculus, offering to communicate an unpublished *Consultatio* of Cassander, which he possessed in autograph. In a postscript he added: 'Si quid praeterea Epistolarum Erasmi nancisci potes, rogo te vt nobis communices. Passim enim conquirimus alias, vt in vnum volumen redigamus. Quam ad rem D. Gryneus et Frobenii me iuuant.' With this request Musculus complied, and on 2 April 1577 Vulcanius sent the letters back: 'Redeunt itaque ad te veluti postliminio Erasmi et Philippi epistolae: quas vt tu merito inter κειμήλια habes, ita ego eas diligenter transcribi curaui, editurus aliquando cum aliis quas habeo et Friburgo expecto, si typographum inuenero'. In 1578 he returned to Leiden as Professor of Greek; and in 1606, when the *Vita Erasmi* (O[1]) was in hand, he contributed the letters which he himself had collected (see Merula's prefaces, O[1], ff. *[4], **v°.). It is easy to suppose that when he borrowed the MSS. from Musculus, the address-sheet of this letter was extant; but that before the volumes were bound up in 1620, it had disappeared. Evidently his copyist was neither skilful nor accurate; and Merula himself no doubt never saw the originals. For other MSS. collected by B. Vulcanius, see Epp. 17 introd., 1485: why the latter was not printed by Merula in O[1] is not clear.

I have not been able to trace how the originals passed from Choler's hands into the Musculus Collection. P. S. A.]

S. P. Nec ex tuis nec ex aliorum litteris hactenus scire potui, an fasciculus ille, qui continebat epistolas ad Ioannem Paungartnerum, ad filium illius, ad Antonium Fuggerum, ad Anselmum et Viglium et alios nonnullos, sit redditus. Magna nunc in hisce rebus perfidia.

Nuper Basileae monachus quidam septuagenarius duxit vxorem monacham, et paulo post famulam fecit.

In ciuitate quadam (Zoest opinor dicitur, equalis Argentorato) ditionis ducis Iuliacensis, Lambertus Campester, qui olim Lutetiae aedidit Colloquia mea velut a me emendata, persuaso typographo rem esse vendibilem, et sub nomine meo praefatus, et admixtis

1. S. P. a *LB*: S. *Lond.* 2–3. a *Lond.*: Paumgartnerum *O.* 4. nunc a: autem *O.* 6. septuagenarius a *LB*: sexagenarius *Lond.* 8. Zorst *O.*

2. fasciculus] Probably the packet of letters sent in July 1532, of which only Ep. 2681 to Bembo, Ep. 2682 to Viglius, and Ep. 2683 to J. G. Paungartner are extant.

9. Campester] See Epp. 1581. 413n 2783. 57n.

olim] In the letter to Botzheim, vol. i, p. 9, l. 38, the alleged bogus *Colloquies* is said to have been printed 'nuper' in 1524.

per totum opus miris emblematibus, quibus meipsum accusabam, omnia plena scurrilis cuiusdam stoliditatis, quo peracto fugit Lugdunum; et simulans se summum Erasmi amicum, repperit patronum, cui mox suffuratus trecentos coronatos fugit, et in fuga deprehensus est inter aliquot puellas, suffigendus in crucem, nisi sacra cuculla Dominici seruasset eum: is, inquam, multis aliis flagitiis ac sceleribus designatis, tandem in ea ciuitate excussa cuculla docet Euangelium, hoc est meras seditiones. Idem est Anabaptista. Dux petiit vt hominem eiicerent. Responsum, se non posse carere suo ecclesiasta. Et ista pestis serpit indies. Ac minimum abfuit, quin in Angliam irrumperent, hoc est tyrannidem occuparent.

Basileae in locum Oecolampadii surrogatus est Myconius, homo ineptus, et quondam ludi magister frigidus. Demiror, quid sperent, aut quid sibi proponant magistratus. Ego nihil video, nisi funestum exitum. Moliuntur manifestam anarchiam, vt improbis liceat quod libet.

Principes tandem cogentur extremis vti remediis. Scis, opinor, Morum meum impetrasse ab humanissimo Rege, vt grauissimo Cancellarii munere exoneraretur. Luterani iactant illum iure depositum, et suffectum illi quendam nobilem, qui statim quadraginta Euangelicos liberarit a carcere, quo Morus eos detruserat. Habent suos veredarios, per quos nihil non explorant.

Sperabam illos, clade Luceriana doctos, reuocaturos sese ad statum aliquem tolerabilem. Sed moliuntur duriora prioribus. Basileae renouarunt suas constitutiones. Negant se quenquam velle cogere, sed si quis alibi acceperit Eucharistiam, multabitur libra; si iterum, duabus: si tertio, quatuor: si quarto, exilium. Et hoc non est cogere.

Quid Luscinio acciderit nescio, sed nuper apud Cartusianos in conuiuio dixit, Erasmum esse nebulonem, et omnes qui legunt ipsius libros fieri nebulones. Instigatus est, vt opinor, a Pelargo Dominicano, qui multis beneficiis a me affectus, quum dare desiissem, degustato hominis ingenio, tentauit mecum agere iniuriarum, quod in epistola quadam Floridarum ad Morum inessent hec verba: Hunc tumultum nobis excitarunt duo monachi, quorum alter concionabatur apud summam ecclesiam, alter apud dominicanos. Et illi quidem fugerunt, nos autem malo ferimur, etc. Quum omnes deterrerent ab agendo, supplex petiit eleemosynam, et dedi.

14. reperit *O.* 19–20. Idem est Anabaptista *add. a in marg.*: *om. O.* 20. Responsum *a*: Responderunt *O.* 27. ἀναρχίαν *O.* 29. Scis *a*: Sed *O.* 31. iure *a*: vere *O.* 33. liberauit *O.* 35. Luteciana *O*[1]: Lutetiana *O*[2]. 38. si *add. O.* 39. exilio *O.*

15. patronum] Mentioned again, without name, in Epp. 1655. 14–15 (where he is called 'protonotary'), 1686. 55, 1697. 86.

24. Myconius] See Epp. 861 introd., 2613. 63–4.

32. nobilem] Sir Thomas Audley.

35. clade Luceriana] The battle of Kappel seems intended, though this is an odd designation of it which perplexed Merula.

37. constitutiones] See Ep. 2519 introd.

41. Luscinio] If he had been primed by Pelargus, he had presumably been in Freiburg again in Sept.–Oct.

43. Pelargo] See Epp. 2721–5.

49. malo ferimur] Cf. Ep. 2721. 17.

Si saccarum vobis petitur e Francfordia, iam illius mihi prouidi. Sed est quale solet mitti in Germaniam.

De famulo ne sis anxius, nisi forte obtigerit idoneus. Nam Gallum habeo fidelem, et alterum aeque fidelem emendaui in Angliam, in Nouembri rediturum. Sed neuter bene scit Germanice.

Polyphemus, quum isthinc discederet, noluit quenquam scire quo iret. Iuit autem recta ad Luterum et Melanchthonem; ac litteris commendatitiis onustus, venit ad Ioannem Saxoniae ducem, fingens se esse famulum et intimum amicum Erasmi. Magnifice tractatus est aliquot menses. Tandem abeunti Dux dedit elegantem equum et aureos quadraginta. Inde Coloniam. Illic apud Tielmannum, summum amicum meum, potauit aliquot menses. Post huc venit, futurus custos domus meae. Ego extrusi illum in legationem ad Ratisbonam: illic bibit sex hebdomadas, et extorsit multum pecuniarum. Ratispona rediens obiter inuisit episcopum Augustensem. Ab eo extorsit equum et coronatum. Decreuerat cum suo claudo equo commorari in edibus meis. Equum exclusi, ipsum exceptum decem ferme dies dimisi non admodum volentem. Voluit adire Angliam. Dissuasi. Deinde Poloniam. Ita rediit Coloniam, vnde discessit cum pessima gratia Tielmanni hospitis, qui dicit multa foeda illic de eo spargi. Venit Francfordiam cum litteris meis, petiturus Poloniam. At ego curaram, vt litterae committerentur negotiatori. Hoc vbi vidit Polyphemus, rediit in Hessiam, et petit commendationem Cancellarii Ducis, qui syncerissime me amat. Res illi nebuloni rediit ad incitas; nec dubito quin breui sit habiturus miserum exitum.

Non dubito quin Conradus Heresbachius fuerit apud te, per quem scripsi paucis. Is per quem promiseram scripturum fusius, mutato consilio repetiit Flandriam. Iuuenis doctus ac mei studiosus; sed vereor ne sectarum contagio infectus. Hoc isti agunt, vt litterae cum secta aut stent aut cadant. Basileae instaurant Academiam scilicet.

Gumpenbergius mihi videtur homo sedulus ac simplex. Suspicor esse negotium de quo mihi scripsit Card. Caietanus, vt pauca quedam in scriptis meis explicarem. Respondi me hoc agere, et si quis ostendat vera errata, me non defuturum officio hominis Christiani. Est quidam mirificus artifex scelerum, qui molitur Erasmo exitium, et tamen se simulat summum amicum. Et si quem ad Gumpenberg mitterem: quid tum postea? Si tibi communicauit arcana, per te scire possum. Res est non magni

54. amandaui *O.* 65. Ratisbona *O.* 66. episcopum *α*: ipsum *O.* 67. meis aedibus *O.* 70. decessit *O.* 73. videt *O.* 74. petiit *O.* 79. mei *α*: veri *O.* 86. quis *α*: quae *O.* 89. Gumpenbergium *O.*

54. Gallum] Cognatus.
alterum] Quirinus Hagius: for his errand to England see Ep. 2741. 8n.
56. Polyphemus] For his movements see Ep. 2649. 26n.
74. Cancellarii] Johann Feige.
77. Heresbachius] He had visited Erasmus in Sept. to consult him about the *Ordinatio* of the Duke of Cleves. He would appear from Epp. 2736. 13–14, 2753. 1, to have gone on to Italy at this time. The letter he carried to Choler is not extant.
78. Is] Probably Joachim Martinius, see Epp. 2703. 7n, 2799.
85. Respondi] Ep. 2690.
87. quidam] Perhaps Aleander, cf. Ep. 2738. 14.

impendii. Fautores pii moliuntur vindictam. Nam Sepulueda fatetur in suis ad me litteris, se per illos fuisse compulsum addere quaedam libello suo atrociora quam vellet. Moliantur quae velint, non tamen efficient vt me sectis adiungam. Scripsi libere; an hic nuncius certus sit, nescio. Vale.

5 die Octobr. 1532. Erasmus Rot. tuus ex animo.

Ornatissimo viro D. Ioanni Cholero, praeposito Curiensi.

[2701]2729. From John Genesius Sepulveda.

Sepuluedae Epistolarum Lib. 7, 1557, f°. A^3 v°. Rome.
Sep. E. p. 79. 15 October 1532.

I. GENESIVS SEPVLVEDA D. ERASMO ROTERODAMO S. D.

Accepi literas tuas Romae pridie Idus Octobris Friburgi decimosexto Calendas Septembris data; quo minus videlicet demirarer meum libellum tam sero ad te fuisse perlatum; in quibus quod scribis te consultius arbitrari ad eum non respondere, ne inter nos dissidium excitetur, prae te fers egregiam quandam humanitatem et sapientiam, qui nolis otium nostrum ab studiis vtilioribus auocatum molestis contentionibus conteri, eisdemque parum fructuosis. Quae tui consilii ingenua professio dici non potest quam grata mihi fuerit atque iucunda. Quid enim mihi aut grauius poterat aut molestius accidere quam eo detrudi vt cogerer cum Erasmo, quem velut aetatis nostrae lumen suspicio, simultates inuitissimus exercere? Quanquam istius aequitatis animi tui spem certam nobis fecerat non modo perspecta prudentia tua, cuius non erat meum officiose factum in diuersum interpretari, sed etiam epistola, qua nuper Thomae Caietano Cardinali scripsisti te sponte quidem tua, sed ipsius auctoritate confirmatum, in eam potissimum curam incumbere vt omnibus tuis libris recognitis hominum etiam morosorum de te querimoniis sine contentione satisfaceres.

Quod opus vt vrgeas, quanquam, vt video, hortatore non eges, tamen pro mea in te singulari beneuolentia et obseruantia ego quoque te iterum atque iterum oro et precibus omnibus obtestor: vno siquidem facto (crede mihi) silentium impones obtrectatoribus tuis et a bonis omnibus egregiam laudem assequeris et, quod maxime conuenit tuae pietati, firmior ipse iuxta Pauli praeceptum infirmiorum imbecillitates sustinebis.

Quod vero pertinet ad Stunicae annotationes, iam Inachi Mendozae Cardinalis iussu decerptas omnes et tibi missas ad tuas manus peruenisse puto. Huic enim, cum Romam peruenisset, ipsarum commentarios retento exemplo tradidit Quignonius Cardinalis cum caeteris Latinis libris eidem ab Stunica legatis. Itaque praesul optimus et tui percupidus meo labori consuluit, quem ipse tamen, vt tibi morem gererem, perquam lubens obiissem.

2728. 93. velint *O*: velim *a*. 98. Ornatissimo . . . Curiensi *add. O.*

2728. 92. litteris] Ep. 2637. 13–16. 27. Inachi] See Ep. 2705.
2729. 15. epistola] Ep. 2690.

Vale, mi Erasme, tibique persuade me tui esse studiosissimum, et siquid mea opera studium ac diligentia praestare poterit, me tua causa nihil non esse conaturum. Vale.

Roma Idibus Octobris. Anno Christi nati 1532.

2730. From Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VIa. 73. 25. ⟨Basle.⟩
19 October 1532.

[An autograph rough-draft, much corrected and the end several times rewritten, followed in the MS. by notes on the *Adagia*, evidently suggestions for Erasmus, drawn some from the lawyers and others from the classics.]

Cvm adagia a me tumultuaria lectione adnotata simul et Alciati commentaria vtrobique recognosco et ad tuas Chiliadas confero, maiorem partem ex his iam amolitam reperio. Que supersunt mitto ea lege vt tuo iudicio stent vel cadant. Nam an in album adagiorum referenda sint, aut si sit quod in tuis non reperiatur, certe pronunciare non possum. Indicem certe leui, quod aiunt, brachio percurrenti sese non obtulerunt. Tu de his pro animi sententia statues et moram hanc boni consules. Nam domum reuerso denuo abeundum fuit, et nuncius non fuit ad manum, praesertim cui tuto litteras credere possem. Hoc te praeterire nolo, Alciatum quoque in suis de rerum et verborum significatione commentariis, libro 4 a principio, aliquot non solum ex Pandectis sed et ex interpretibus iuris non satis culta collegisse; quorum gustum si percipere cupies, apud Zasium inuenies.

Postridie d. Lucae Anno 1532.

2731. To John Kleberg.

Epistolae Vniuersae p. 1116. Freiburg.
Lond. xxvii. 56: LB. 1234. 20 October 1532.

[For Kleberg see Ep. 1977. 58n.]

ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI CLEBERGERO S.

Vir animo meo charissime, nihil erat seriae rei de quo ad te scriberem: tamen quum oblati essent homines bene certi per quos scriberem, et suspicarer te istic in mercatu adfuturum, facere non potui quin salutatrice epistola, quamuis breui, testarer miserum Erasmum, quem Basileae bis vidisti semianimem, adhuc spirare (non enim ausim dicere viuere) et adhuc tuae humanitatis memorem esse. Quod si cognouero te incolumem, resque omnes ex animi sententia esse, erit quod maiorem in modum gaudeam. Si quid me scire voles, per eos qui has reddent poteris tuto significare. Pontifex triumphat cum suis Cardinalibus. Sed magis illis gratularemur, si triumphus hic esset totius ecclesiae communis.

Bene vale. Friburgi Brisgoae vigesimo die Octobris, M.D.XXXII.

2730. 1. adagia] See Epp. 2709–10.
6–7. Indicem . . . obtulerunt] Boniface added these words in the margin, where he also wrote as a variant: 'Indicem penultimae editionis nouissimum cum scrutarer sese non obtulerunt'.
2731. 3. istic] ? in Lyons.

2732. From Philip Melanchthon.

Melanchthonis Epistolae, 1565, p. 37. ⟨Wittenberg.⟩
Lond. Mel. i. 115: LB. 1235. 25 October 1532.

[The date is confirmed by the mention of Melanchthon's recently published commentary on *Romans*. That the letter is written from Wittenberg is probable, as Melanchthon dined with Luther there ante 6 Nov. 1532, see LE. 2041.]

ERASMO ROTERODAMO PHILIP. MEL.

Cvm nactus essem certum ac fidum tabellarium, facere non potui, quin ad te literas darem, praesertim in hoc officii genere amanter abs te prouocatus ante aliquot menses. Toto biennio dum versor in negotiis ac rixis, a quibus prorsus abhorret natura mea, nihil mihi contigit, in quo perinde vt in illis tuis suauissimis literis acquieui. Quare velim tibi persuadeas officium illud tuum non solum gratissimum, sed etiam iucundissimum fuisse, *εἰκότως γὰρ περὶ πλείστου ποιοῦμαι τὴν ἀνδρὸς γνησίως φιλοσόφου εὔνοιαν· διότι ἐν ταῖς βαναύσοις τῶν ἀπαιδεύτων φιλίαις οὐδὲν οὔτε φίλον οὔτε πιστὸν ὑπάρχει.* Scriberem ad te de rebus aliis, quae partim nunc aguntur, partim impendent, si quam Reip. vtilitatem deliberationes nostrae adferre possent. Sed quia nihil moderati placet vtrique parti, nostra consilia repudiantur. Illud tamen oro te quantum possum, vt etiam tuam autoritatem, si qua erit occasio, ad pacem faciendam conferas, et horteris eos qui rerum potiuntur ne bello ciuili magis dissipent Ecclesias. Quis enim belli ciuilis exitus esse potest quam omnium rerum vastitas? Et ego nihil dubito falli quosdam, qui spes habent immoderatas, eamque ob causam vndique faces admouent mitissimo ingenio Caesaris, vt eum ad bellum mouendum accendant. Mea consilia, quod ad ipsas disputationes attinet, spero a prudentibus et intelligi et probari. Controuersias multas praecidi, deinde quasdam ad pietatem necessarias bona fide illustrare studeo. Conor etiam in honorem adducere *τὸ ἀξίωμα τῆς πολιτείας ἐκκλησιαστικῆς.* Huius mei iudicii ac voluntatis, quicquid accidat, testes erunt commentarii in Romanos nunc editi. Tu si quid poteris adferre opis labenti Reip., effice vt quod ille fieri inquit in bonis poematis, in hoc quasi vltimo actu vitae tuae, totus orbis terrarum sapientiam tuam praecipue perspiciat.

Contulit se Friburgum quidam adolescens Theodoricus Reiffenstein, natus in familia studiosissima tui nominis. Habuit auunculum iuuenem optimum, qui multum apud te Louanii fuit. Quare te oro, vt hunc adolescentem et propter studia maiorum suorum erga te, et propter meam commendationem, complecti velis. Apud nos satis commodis moribus fuit, ac spero eum confirmatum tuis praeceptis non indignum tua consuetudine fore.

Vale. 8. Calend. Nouemb. Anno 1532.

3. prouocatus] No letter of Erasmus to Melanchthon of recent date is extant.
25. commentarii] See ME. 1076.
27. ille] Hor. *A.P.* 126–7.
30. Theodoricus] For the uncle John Reiffenstein see Ep. 1982 introd. Theodoric may have been a son of William Reiffenstein—5 years earlier Melanchthon had interested himself in finding a tutor for William's sons, ME. 445, 449.

2733. To John Lambelin.

Besançon MS. BB. 14, f. 450. Freiburg.
26 October 1532.

[A contemporary copy, made c. 25 Nov. 1532, in the register of the *Délibérations municipales* of the Town Council of Besançon; and now preserved there in the Town Library. The position in the register leaves no doubt as to the accuracy of the year-date. The letter was first printed by A. Castan in the *Revue Historique*, i, 1876, p. 125, together with Ep. 2553, which immediately precedes it in the manuscript. The copyist, possibly Lambelin himself, gives the following heading: 'Lettres de mondict sieur Erasme de Rottredan au Secretaire'.

John Lambelin of Jussey had held since 1520 the secretaryship to the town council of Besançon, and in that capacity had discharged various missions. One of these took him to the Diet of Worms, and brought him into contact with Lutheranism; with the result that he became a persistent opponent and critic of the Cathedral Chapter. A few years later he took part in the movement led by Simon Gauthiot d'Ancier to draw the Franche Comté into union with Switzerland and away from the Imperial dominions. On the discovery of this he was suspended from his office 26 Oct. 1537, and was beheaded in the market-place at Besançon 12 June 1538. See the Besançon Arch. Comm. BB. 11, ff. 2, 11, 13; 12, f. 131; 19, ff. 111, 113, 115 v°, 325, well summarized in an *Inventaire* by MM. Prinet, Berland, and Gazier, i, 1912; also A. Castan in *Revue Historique*, i, 1876, 88–93, 109–17, 126–39. For his relations with Erasmus, cf. a letter of his kinsman, Stephen Desprez, 12 April 1536 (EE.[2] 152). P. S. A.]

S. P. Pridem te rogaui vt meo nomine magnifico clarissimoque Senatui gracias ageres pro tam propensa in me beneuolencia ac litteris honorificentissime scriptis, quod te iamdudum fecisse non dubito. Hic mercatus sum domum et edificaui maioribus impendiis quam pro meis fortunulis: ita compulit neccessitas. Nondum tamen deposui voluntatem istuc commigrandi. Hec aetas nichil aliud desiderat quam ocium et quietem. Vt autem sciat magistratus me non leuiter de ea re cogitasse, mitto duas epistolas Caesaris, alteram ad senatum, alteram ad clerum, quas illi reddes, si videbitur. Hunc nuncium iam tercium emisi, vt saltem vnum adhuc vas vini veteris huc adferat: qua in re quaeso illum tuo consilio tuaque auctoritate adiutes. Datum est illi precium abunde. Obsecro te, mi Lambeline, vt hoc beneficium pristinis tuis erga me meritis adiungere digneris. Bene vale cum omnibus tuis charis.

Friburgi 26 die octobris 1532.

Erasmus Rot. mea manu.

2734. To Gerard of Assendelft.

De Praeparatione p. 130. Freiburg.
N. p. 1081: Lond. xxvii. 14: LB. 1236. 29 October 1532.

[For Gerard of Assendelft see Ep. 2645. 41n. The year-date is confirmed by what is said of the new editions of the *Adagia* and *Jerome*. In a copy of the

2733. 10. vedebitur *MS*.

2733. 4. domum] See Epp. 2506. 1n, 2704. 20.

9. ad clerum] The letter to the Senate is Ep. 2553, that to the clergy is not extant.

10. nuncium] Unknown to us, possibly Cognatus.

1516 Jerome, belonging in 1920 to C. H. Turner of Magdalen College, the words 'eodem tempore . . . a me recognitus' (ll. 46–8) have been written in a contemporary hand on the cover, with an inscription 'Erasmus ad D. Gerardum ab Assendelf eq. aurat. et Hagensis senatus praesidem'.]

DES. ERAS. ROT. CLARISS. VIRO D. GERARDO AB ASSENDELF, EQ. AVRATO ET HAGENSIS SENATVS PRAESIDI, S.

SVBINDE mihi literis suis aurem vellicat Talesius meus, vir clarissime, vt ad te dem aliquid literarum, quibus saltem declarem mihi tuum erga me studium haudquaquam vulgare et notum et gratum esse; quod profecto est, vt esse debet, gratissimum. Verum si quis ignoret quam iniquis laboribus distringar hac valetudine, hac aetate, cui flagitanti iam olim missio rudisque debetur, fortassis hac in parte desiderabit in me plusculum humanitatis. Contra, qui cognitum habeat quas clitellas tergo sustineam, mirabitur me cuiquam omnino scribere, nisi magna quaepiam vrgeat necessitas. Me vero etiam pudor quidam a scribendo deterruit, quod vererer ne nullo dato argumento homo tenuis ad virum praepotentem scribens viderer alicui non tam gratias agere quam venari gratiam.

Nunquam fuit tam correctis moribus vllum seculum quo non aliquid praeclarae rei molientibus liuor exhibuerit negotium, non oblatrarint canes, non obgarrierint picae et gracculi. Sed non arbitror vnquam fuisse seculum quo plus licuerit vel calumniae vel ingratitudini. Eoque mea quidem sententia, non minus debetur iis qui viros egregiis dotibus praeditos vel benignitate sua fouent, vel autoritate tuentur, vel testimoniis ornant, vel applausu ac laudibus excitant, quam illis ipsis qui suis vigiliis suaque industria de studiis deque rep. bene mereri nituntur. Tale si quid in me esset, gratias agerem tibi meo nomine, quod candido tuo suffragio et studiis meis calcar addas et aduersus maleuolorum latratus πρόμαχον praestes ac ὑπερασπιστήν. Nunc quoniam nihil in me reperio quod istum fauorem promereatur, apud me quidem erubesco, sed hoc magis arbitror me tibi obstrictum quo minus isthuc honoris promereor.

Itaque tibi, vir egregie, non tam meo priuatim, quam publice studiorum ac pietatis nomine gratias ago. Siquidem dum mihi sic faues ob eas res quas in me sitas esse credis, nimirum ipsis virtutibus isthuc honoris habes quibus optimo iure fauent omnes vere nobiles. Proinde dignus es, Assendelfe generosissime, quem omnes vbique liberalium studiorum ac verae pietatis cultores diligant: praesertim quum verisimillimum sit eos qui doctrinam ac religionem suspiciunt in aliis ab his non esse alienos. Tu certe, vt accipio, non minus ornas Hollandiam praeclaris animi dotibus quam maiorum imaginibus. Nam generis ornamenta bona ex parte debes vel maioribus tuis vel fortunae: ista tibi propria sunt. Pro candore tuo fateor me tibi plurimum debere, et sane debeo quam lubens. Vtinam et de tuo iudicio mihi possim merito gratu-

TIT. CLARISS. VIRO D. *om. N*: EQ. . . . PRAESIDI *om. N*.

1. Talesius] Ep. 2735 was no doubt sent with the present letter.

13. venari gratiam] See Ep. 2735. 35–6, 44.

lari. Habes professum nomen, habes clientem tibi deditum, cuius obsequium si qua in re volueris requirere, faxo intelligas, vt desint omnia, certe promptam et accinctam voluntatem non defuisse.

Libebat pluribus tecum agere, sed interpellant labores. Nam praeter alia minutiora, eodem tempore excuduntur Basileae Adagia aliquot centuriis aucta, et Lutetiae Hieronymus vix aestimandis laboribus iam quartum a me recognitus. Opto te cum omnibus tibi charis quam prosperrime valere.

Datum apud Friburgum Brisgoiae quarto Calend. Nouembris. Anno M.D.XXXII.

2735. To Quirinus Talesius.

Vita Erasmi p. 112. Freiburg.
O^2. p. 251: Lond. xxx. 60: LB. 1237. 31 October 1532.

[The year-date is confirmed by comparison with Ep. 2734; and by the mention of the death of Warham.]

ERASMVS ROTERODAMVS ERVDITISSIMO VIRO QVIRINO TALESIO, INCLYTAE CIVITATIS HARLEMENSIS PENSIONARIO.

Salvtem plurimum. Quod bonis auibus vxorem nactus ex animi sententia, mi Quirine, mirandum in modum gaudeo: qui mihi hoc nomine videre foelicior, quod, iuxta poetam epigrammaticum, quod es, esse velis. Precor autem, vt quemadmodum hic Iunonem habuisti propitiam, ita faueat et Ilythia. Quod viduam duxisti, non est quod te poeniteat. Id malunt, qui vxorem ad vsum rei domesticae ducunt potius quam ad voluptatem. Et qui equos ad vsum quaerunt, malunt domitos quam indomitos. Quod si illa genuit priori marito, tu magni mali metu liberatus es, ne sterilem duxeris. Morus mihi saepenumero narrare solet se, si centum vxores esset ducturus, nullam ducturum esse virginem; nunc habet vetulam nimium viuacem; quae si migrasset, potuisset ille opulentissimae clarissimaeque foeminae maritus esse. Hoc incommodi est, quod episcopus nunquam esse poteris, nisi prius fias monachus. Nactus et Leuinus meus vxorem, verum vt neglectis amicorum monitis, ita parum foeliciter. Res calide peracta est magis quam callide.

Noster Hilarius Lugduno migrauit cum vxore sua, sed nondum liquet quo. Quidam aiunt in Italiam. Non refert: vbicunque erit, Hilarius erit. Pro munusculo tuae coniugis gratiam habeo maximam; libenter relaturus, si detur occasio. Scripsisti noctu, reclamante vxore. Hic risum non tenui. At Montioius, omnibus pedissequis male precantibus, solet post medium noctis venire ad lectum. Saltem ibi gustasti seruitutem, sed illa ius suum merito postulat. Quod adhuc spiras Galliam amore studiorum, vbi sic pupugeris τὴν σύνοικον σοῦ, vt illi turgescant ilia, facile impetrabis

2734. 50. *LN*^{3}: Nouemb. *N*^{2} *Lond.*

2735. 3. poetam] Mart. 10. 47. 12.
15. Leuinus] See Ep. 2693.
18. Hilarius] Bertulphus. He seems to have been in Lyons c. fin. Nov. (Epp. 2581. 16n, 2743).
20. munusculo] Cf. Ep. 2913. 34.

a magistratu vt menses aliquot agas Aurelii. Quod si magistratus ille haberet aliquid negocii, eadem opera studiis et illis seruieris.

Versor nunc in molestissimo pistrino Prouerbiorum, quae denuo excuduntur. Apophthegmatum opus auximus duobus libris. Auximus et Declarationes nostras. Colloquia rursus efflagitantur, opus vt mihi vehementer inuïdiosum, ita typographis bene lucrosum. Hieronymus excuditur Luteciae; vix credendis vigiliis a me recognitus. Itaque non vacarat accuratius scribere, quibus tunc volebas. Nonnihil etiam metuo captantis notam: verum eam notam tu dilues, qui huc perpuleris.

Scis opinor Laeum esse factum Archiepiscopum Eboracensem. Morum magnis precibus a Rege impetrasse, vt Cancellarii munus liceret deponere. Fortasse metuebat inuidiam repudii, quod semper dissuasit. Cantuariensis concessit in fata mense Augusto, vbi mihi periit vere sacra anchora. Aleander gemina mitra insignitus (nam Brundusinus et Oretinus est) apud Caesarem agit legatum Apostolicum. Amici mei decrescunt; inimici crescunt. Scripsi, quibus volebas. Tu improbitatem excusa; ego excusabo caetera. Tibi cum dulcissima coniuge, parentibus ac sororibus precor omnia laeta.

Datum Friburgi, prid. Cal. Non. 1532.

Salutat te Gilbertus meus: nam Iacobum obtrusi Sapientiae. Hic cum noua famula orsus fuerat miram comoediam. Si diutius potuisset οἰκονομεῖν cum illa, fecisset vacua dolia, scrinia, denique totam domum. Recepta est Margareta furax, rapax, bibax, mendax, loquax.

2736[2767] TO VIGLIUS ZUICHEMUS.

LB. App. 369. Freiburg.
5 November 1532.

[The year-date 1532 is that given by LB. and Van Heussen. Leclerc does not give his sources, but for two letters of Erasmus to Viglius (LB. App. 372, 374 = Epp. 2810, 2878) of which the originals are known, LB. appears to follow the manuscripts. Van Heussen (iv. 128), who prints corrections but not the letter, states that it was endorsed 'redditae sunt Patauii 16 Feb. 1533'. This agrees with Viglius' statement in Ep. 2767 and in VZE. p. 121 that he received Erasmus' letter of 5 Nov. on his return from Bologna on 8 Feb. 1533. The letter was carried by Bebel, who carried back the answer.]

ERASMVS ROT. VNDEQVAQVE DOCTISSIMO VIGLIO ZVICHEMO PHRYSIO S. D.

Δεῖ λακωνίζειν, Vigli doctissime. Liber Scaligeri tam est furiosus, vt Orestes non posset scribere insaniora. Facile crediderim aliquid

2735. 42–3. Apostolicum *scripsimus*: Anglicum *O*.

2735. 29. Prouerbiorum] See Epp. 2709–10, 2730, 2742.

37. Laeum] Lee became Archbishop 10 Dec. 1531.

38. Morum] More resigned the Lord Chancellorship 16 May 1532.

40. Cantuariensis] Warham died 23 Aug. 1532.

47. Iacobum] Erasmus had presumably helped him to obtain a bursary in the *Collegium Sapientiae*; see Epp. 2652. 8n, 2697. 12–13n.

50. Margareta] She remained with Erasmus, with all her faults, until his removal to Basle; the one attempt to get rid of her is referred to again in Ep. 2897, but with no mention of Iacobus. In Sept. 1535 Cognatus was sent to Freiburg to pay her off (Lond. xxvii. 52, LB. 1289, LB. App. 380).

veneni additum a Bedda: nam id facit in omnibus quae in me scripta Lutetiae excuduntur. Et fieri potest vt in partem iuuerit Camillus. Sed auctorem tam noui quam scio me viuere. Possem par pari reponere; sed res ἀτεχνῶς exiit in rabiem. Subornantur histriones: qui sunt auctores, regaliter dissimulant.

Nec adhuc diuinare possum quamobrem mihi succens⟨u⟩erint φιλοβουδαῖοι. Qui moliuntur istam factionem Ciceronianorum, haud cogitant quantam pestem inuehant studiis: quid enim futurum est, si fastidiantur omnia quae non referunt phrasim Ciceronianam? Scaligeri libellum nondum perlegi. Ioannes Danus insectatus est illum carmine; mallem illum quiescere. Opinor Conradum Heresbachium isthic iam esse, aut certe fuisse. Pluribus non vacabat in praesentia. Valebis et nos amare perges.

Datum Friburgi Nonis Nouemb., Anno 1532.

[2692]2737. FROM CORNELIUS AGRIPPA.

Agrippae Opera ii, p. 1015 (α). Bonn.
Jortin ii, p. 468. 13 November 1532.

[This letter failed to reach Erasmus till some date later than 9 Dec. (Ep. 2748). For the circumstances under which it was written, see Ep. 2739 introd.]

AGRIPPA AD ERASMVM.

Ex literis tuis, candidissime Erasme, quas mihi Polyphemus ante nundinas reddidit, accepi te et languore corpusculi et labore studiorum et aedificandi molestia obrutum non potuisse tunc longiores ad me literas dedisse: pollicebaris tamen post nundinas et alacrius et copiosius te scripturum. Itaque expectabundus tuarum literarum nolui tibi molestus esse vsque adhuc. Nunc vero nactus nuntii huius oportunitatem, statui rursus silentia rumpere, non quod tecum expostulem, sed vt te admoneam me nullas tuas accepisse; ne quando, si forte scripsisses et interceptae mihi perierint, meum in respondendo silentium ignauiae aut ingratitudinis vitio abs te iure argui possit. Scripturus igitur ad me literas destinabis Coloniam ad Tilmannum de Fossa. Ego quas ad te redditurus sum, destinabo Basileam ad Frobenium vel Cratandrum. Sic spero neuter nostrum fraudabitur.

Caeterum quod te scire volo, bellum mihi est cum Louaniensibus theosophistis. Hactenus variis insidiis in meis castris oppugnatus, velitari eruptione me defendi: nunc autem ingrauescente praelio,

2736. 8. succenseant *v. Heussen*: succenserint *LB*. 16. Nonis Nouemb. *v. Heussen*: 5 Nouembris *LB*. 2737. 15. te *Jortin*: de *α*.

2736. 5. noui] For Erasmus' persistent attribution of Scaliger's *Oratio* to Aleander, see Ep. 2565. 25–6n.

12. Ioannes] A mistake for *Iacobus*, see Ep. 2644. 24n. For Erasmus' annoyance with James Jaspar Danus' epigrams against Scaliger see Ep. 2570 introd.

14. Heresbachium] See Ep. 2728. 78n.

2737. 7. nuntii] One of Campegio's 'chartophori', see Ep. 2739. 10, perhaps Peter of Brussels (see Agr. E. p. 1055), who was employed by Agrippa in 1533.

12. Tilmannum] Writing to Cratander on the same day Agrippa tells him to address his reply 'Coloniam ad Sotherum'.

patefactis foribus in apertam pugnam prorupi cataphractus. Non sunt illos destitutura Coloniensium et Parisiensium subsidia: mihi quae futura sint praesidia nescio, nisi quod ea causa fretus quam nulla expugnare potest contradictio, non vlla maculare potest falsitas, quae nec ab aduocatorum penuria nec a fraude iudicum vllum pati potest detrimentum. Sic munitus non dubito me vel solum exponere periculo: sed si vicero certamen, non minor tua quam mea futura est gloria, qui non minus tuis quam propriis armis atque telis strenue pugno, eoque audentius in hunc campum prosilio, videbisque proxime prodeuntem imperterrita libertate nouum in arma militem. Tunc tu ridebis, scio; alii admirabuntur. Sophistae crepabunt medium; ego interea aut vicero aut euasero. Vale et boni consule.

Ex Bonna, 13 Nouemb. Anno 1532.

2738. FROM ENNIO FILONARDI.

Leipzig MS. Lucerne.
EE. 181. 13 November 1532.

[An original letter, written by a secretary, signed by Filonardi, who also writes the first five words and makes one correction. There is a copy of this letter, made by Hottinger's secretary at Zurich, MS. F. 52. 120.]

REVERENDE domine et pater obseruandissime. Si protraxi re ipsa complere quae diebus praeteritis R. D. V. pollicitus sum, scilicet me operam aliquam daturum quod S. D. N. comprimi mandaret inuectores illos Luthetiae, et de hiis in hunc vsque diem responsum non habuerit: nulla propterea debet admiratione duci, immo sibi pro certo persuadere me honoris sui non secus ac proprii studiosum semper extitisse et fore. Sed cum his diebus nepos meus, qui res meas agit. ad Vrbem redierit, procurauit litterarum responsionem quas ad S. D. N. scripseram, contra eum qui Luthetiae maledictis te lacessebat. Rescribit enim S. Sanctitas, admonuisse eundem obtrectatorem tuum ab iniuriis abstinere, idque benigno animo fecit, et eius est animi vt te humaniss. tractet, quandocunque contingat virtutes tuas ⟨ex⟩ meritis commendare.

Quae de Aleandro scripsisti, cum aliquo Romae agente, si tibi consultum videatur, communicare cogitaui, vt, cum offeratur occasio, ille possit eadem summo pontifici aut alicui ex Reuerendissimis D. Cardinalibus reserare; id tamen te inco⟨n⟩sulto facere nolui. Proinde quae vis a me fieri in hac re scribas. Ego nullum amici officium pretermittam quod tibi prodesse possit. Et si quid praeterea sit in facultate mea, quod tibi velis impartiri, mihi profecto gratiss. erit in eo tibi posse gratificari, cum in istis partibus habeam neminem cui magis obsequi et prodesse cupiam. Et me

2737. 19. destitutura *Jortin*: destituta *a*. 31. 1531 *a*: *corr. Jortin*.
2738. 14. scripsisti *ex* scripsi *corr. Filonardi*.

2738. 7. nepos] EE. identifies him with Antonio Filonardi, who succeeded his uncle in the see of Veroli.

R. D. V. ex corde commendo et offero, vna cum R. D. L. Ber communi amico.

Lucernae, xiii. Nouembr. M.D.XXXII.

V. R. p.

Post scripta. Ex inclusis litteris R. D. V. cognoscet, nepotem meum non neglexisse exequi quae sibi mandaueram, vt litteras tuas fideliter redderet. Qui tandem, cui destinantur, reperit et responsionem obtinuit. Quam ad te his alligatam transmitto.

obsequentiss.

E. Episcopus Verulañ.

Reuerendo domino Erasmo Roterodamo vti fratri hon⟨orando⟩.

2739_{2748} FROM CORNELIUS AGRIPPA.

Agrippae Opera ii, p. 1016 (*a*). Bonn.
Jortin ii, p. 469. ⟨22⟩ November 1532.

[Some correction of the month-date given in Agr. E. is obviously necessary since Agrippa says here that he has already written to Erasmus on 13 Nov. Jortin's emendation seems to meet the difficulty. Agrippa had sent his *Apologia c. theologistas Louanienses* to Cratander, instructing him to print it. On 13 Nov. he sent one of Campegio's *chartophori* with letters both to Erasmus and Cratander (Agr. E. p. 1015), telling the latter to send to Erasmus a copy of the book. The messenger in fact found his way neither to Cratander nor to Erasmus (Epp. 2748, 2790), nor did Cratander undertake the printing of the book (Ep. 2790).]

AGRIPPA AD ERASMVM.

PVDET me, colendissime Erasme, tot infacundis literis, et quae praeter salue et vale nihil habent amplius, occupationes tuas interpellare: sed cum huc transiret iste tuus seruulus, tuas mihi impartiens salutes, turpissimae ingratitudinis accusari possem, si non scriberem. Impatiens itaque silentii tui nominis veneratio hunc abortiuum calamum coegit, non aliud nunciantem quam, si quid apud me est quod tibi conducere putes, vtere opera mea; nam neque tardum neque defatigatum offendes tui Agrippae animum. Scripsi praestantiae tuae a decimo tertio huius mensis per reuerendissimi Cardinalis Campegii chartophorum, quas literas tibi redditurus erat Cretander Basiliensis typographus; ex quibus intelliges quale bellum mihi est cum theologis. Vale foelicissime.

Ex Bonna, 22 Nouemb. Anno 1532.

2740_{2747} FROM BONIFACE AMERBACH.

Basle MS. C. VIa. 73. 28. ⟨Basle.⟩
26 November ⟨1532⟩.

[An autograph rough-draft. The year-date can be supplied from Ep. 2744, which also mentions the powder asked for by Anselm Ephorinus' 'hospes'. For Ephorinus' readiness to procure medicines see Epp. 2554. 43–4, 2559. 33–6.]

2739. 1. infacundis *Jortin*: infundis *a*. 13. 22 *Jortin*: 12 *a*.

2738. 29. cui] We do not know who Erasmus' correspondent was.

S. P. Preterito Aprili, Erasme clarissime, schedam huc miseras ex cuius prescripto puluerem Ephorinus tibi apud pharmacopolam fieri curauerat. Interpellor identidem ab eius hospite, sene tibi non ignoto, vt meo patrocinio abs te eiusdem schedae exemplum impetrare liceat. Nam eo puluere se tam bene affectum asseuerat (vti enim eodem licuit ex Ephorini munificentia) vt sibi multos annos ex eius vsu polliceatur. Tu illi in communicando exemplo, si molestum non est, morem gerere ne graueris rogo.

Quod preterea scribam nihil nunc temporis occurrit, nisi te mei aduersum ⟨te⟩ studii et obseruantiae admoneri patiaris. Verum iam olim tibi, vt arbitror, persuasa repetenda non sunt. Vt verbo dicam, scis me tuum ex animo et nihil non tua causa facere paratum. Cura, quaeso, valetudinem, si nos saluos velis, quibus te, vt ille inquit, vita fit superstite iucunda, si contra, grauis.

Vxor pro tragematis gratias agit immortales, cum primum domum redierit sese curaturam offerens ne ingrata fuisse videatur. Aduexit huc nuper vnus ex pharmacopolis myrobalanorum chebulorum vasculum. Si his etiamnum delecteris—nisi enim fallor, horum causa Carolum preteritis annis Venetias miseras—, significes rogo. [Idem et citrinorum conditorum (ita enim apellant) vasculum vexit.] Bene vale.

Ab Alciato heri litteras accepi, in quibus se reualuisse significat et tibi quam operosissime commendari cupit.

Postridie D. Catharinae.

2741. From Nicholas Olah.

Esterhazy MS. p. 288. Mons.
OE. 265. 26 November 1532.

[The date of this letter is corroborated by other letters in OE. written from Mons in November and December 1532.]

AD ERASMVM ROTERODAMVM.

Adeo turbato animo ferebam mansionem nostram Binsieñ., tum propter multas causas, tum maxime propter hospicii mei incommoditatem ac hospitis temulenciam, vel pocius insaniam, vt vix expectauerim nos ab illa molestia liberari ac huc Bergas, oppidum et amenissimum et hominibus humanis refertum, commigrare. Venimus huc nudiustercius cum quanta popularium leticia, qua

2740. 4. patricinio *MS.* 21. vexit *scripsimus*: venit *MS*: *totam clausulam deleuit Bonifacius.* 2741. TIT. ROTERODANVM *MS.*

2740. 3. hospite] Not Peter Rich as stated in Ep. 2606. 51n, but the 'hospes' of Ep. 2539. 47; cf. Epp. 2744. 3, 2749. 5, 2755. 11.

14. ille inquit] See Hor. *Epod.* 1. 5–6.

17. myrobalanorum chebulorum] Cognatus also mentions 'myrobalanorum chebulorum' in Cog. E. p. 300. 'Myrobalan, a name applied to certain dried fruits and kernels of astringent flavour, but of several species . . . which had a high reputation in the medieval pharmacopoeia', see Yule, *Hobson Jobson*; he enumerates 5 different kinds: the Emblic, the Belleric, the Chebulic, the black, and the yellow.

19. Carolum] In the autumn of 1525 Charles Harst returned from Venice, bringing Erasmus' 'myrobalani'; see Ep. 1674. 11n.

puerorum, adolescencium et matrum familias alacritate, non opus esse arbitror me tibi declarare, quandoquidem Quirinus tuus, qui negociorum tuorum peragendorum causa ad reginam venerit, reuersus ea omnia referre potuit. Quare, mi Erasme, noli putare nos tuarum rerum, fuisse immemores. Vidit et ipse Quirinus, viderunt et omnes tui qui adsunt, nos nihil pretermisisse tuarum rerum, quantum a nobis fieri potuit, aut vel negocii magnitudo vel principis occupacio visae sunt admittere. Nihil igitur de nobis dubita. Ad id quod nunc tuus Quirinus ad te detulit, vti credo, non tibi omnino ingratum, propediem adiiciemus vberiora, si te bono nunc animo responsum tibi datum accepisse intellexerimus.

Vale Bergis Hannoniae 26 Nouembris. 1.5.3.2.

2742$_{2744}$ To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 42. — Freiburg.
Q. 75. — 29 November 1532.

[An original letter, autograph throughout. The MS. is torn in two places.]

S.p. Admonueram Gryneum proximis litteris de quodam loco apud Platonem, ipsum tamen excusans, quod aeditionem Aldinam esset sequutus. Ille nihil ad id respondit, sed misit epistolam superciliosam et acidam, in qua exprobrat mihi decadem suam. Qui posset esse tam iritabilis, si esset animo in me defecato? Semel atque iterum te autore deposui suspitionem: posthac opinor esse satius illum suo ingenio relinquere. Aut me fallunt omnia, aut sub illa persona probitatis latet animus insigniter ἀλαζών. Misi ad ill⟨u⟩m etiam tuam schedam, in qua notaras qu⟨ae⟩dam ad Prouerbia facientia. Eam ab illo repetes; perinde scribit, quasi sine alienis presidiis non possem opus meum absoluere.

Bene vale, Bonifaci charissime. Prid. Andreae. 1532.

Agnoscis tuum.

Clariss. Viro D. Bonifacio Amerbachio LL. doctori. Basileae.

2743. From Francis Rabelais.

Leipzig MS. — Lyons.
EE. 182. — 30 November 1532.

[An original letter, autograph throughout; the address-sheet is missing,

16. omnino *corr. ex* animo *MS.*

2741. 8. Quirinus tuus] The exact date at which Quirinus set out for England is not known. Erasmus was writing letters for him to carry with him in the last days of August 1532; and from Ep. 2759. 37–8, it appears that in Sept. he was in Brussels. On 5 Oct. Erasmus writes to Choler that he expects Quirinus back in November (Ep. 2728). Quirinus was at Val Royal on his homeward way on 11 Nov. 1532; see Ep. 2817. 179–83. From the present letter it would seem that he was at Mons on 24 November, when he witnessed the entry of the Queen into that town. He had brought to Olah a brief letter from Erasmus (Ep. 2707), and he carried away an equally brief answer (the present letter).

2742. 4. decadem] A contribution to the *Apophthegmata*, see Ep. 2433. 36n.

9. schedam] Enclosed with Ep. 2730.

but it is certainly written to Erasmus. The Zurich MS. F. 46. 569, supposed by Ziesing and Thuasne to be autograph, would seem to be a contemporary copy; except for a few small differences of punctuation it exhibits no variants. The Zurich MS. S. 32. 170 is an eighteenth-century copy. The letter was first printed in John Brant's collection, *Clarorum virorum Epistolae centum ineditae*, Amsterdam, 1702, with the heading *Bernardo Salignaco*. Of Bernard of Salignac nothing is known: there is no allusion to him in Scaliger. That the letter was addressed to Erasmus was first suggested by Jannet (*Œuvres de Rabelais*, 1873–4); a suggestion taken up by Fleury, *Rabelais et ses Œuvres*, 1877, and by Herminjard, iii. 414; and finally established by Theodore Ziesing, *Érasme ou Salignac?*, Paris, 1887. See A. Heulhard, *Une Lettre fameuse de Rabelais à Érasme*, Paris, 1902; Louis Thuasne, *Revue des Bibliothèques*, vol. xv, 1905.]

S. P. A CHRISTO IESV SERVATORE.

Georgivs ab Arminiaco Rutenensis episcopus clariss. nuper ad me misit Φλαουίου Ἰωσήπου ἱστορίαν Ἰουδαϊκὴν περὶ ἁλώσεως, rogauitque pro veteri nostra amicitia vt, si quando hominem ἀξιόπιστον nactus essem qui isthuc proficisceretur, eam tibi vt prima quaque occasione reddendam curarem. Lubens itaque ansam hanc arripui et occasionem tibi, pater mi humaniss., grato aliquo officio indicandi, quo te animo quaque pietate colerem. Patrem te dixi; matrem etiam dicerem, si per indulgentiam mihi id tuam liceret. Quod enim vtero gerentibus vsu venire quotidie experimur, vt quos nunquam viderunt foetus alant ab aërisque ambientis incommodis tueantur, αὐτὸ τοῦτο σύγ' ἔπαθες, qui me tibi de facie ignotum, nomine etiam ignobilem, sic educasti, sic castissimis diuinae tuae doctrinae vberibus vsque aluisti vt, quidquid sum et valeo, tibi id vni acceptum ni feram, hominum omnium qui sunt aut aliis erunt in annis ingratissimus sim. Salue itaque etiam atque etiam, pater amantiss., pater decusque patriae, literarum assertor ἀλεξίκακος, veritatis propugnator inuictiss⟨imus⟩.

Nuper resciui ex Hilario Bertulpho, quo hic vtor familiarissime, te nescio quid moliri aduersum calumnias Hier⟨onymi⟩ Aleandri, quem suspicaris sub persona factitii cuiusdam Scaligeri aduersum te scripsisse. Non patiar te diutius animi pendere atque hac tua suspitione falli. Nam Scaliger ipse Veronensis est, ex illa Scaligerorum exulum familia, exul et ipse; nunc vero medicum agit apud Agennates, vir mihi bene notus, οὐ μὰ τὸν Δί' εὐδοκιμασθείς· ἔστι τοίνυν διάβολος ἐκεῖνος, ὡς συνελόντι φάναι, τὰ μὲν ἰατρικὰ οὐκ ἀνεπιστήμων, τἄλλα δὲ πάντῃ πάντως ἄθεος ὡς οὐκ ἄλλος πώποτ' οὐδείς. Eius librum nondum videre contigit, nec huc tot iam mensibus delatum est exemplar vllum atque adeo suppressum puto ab iis qui Lutetiae bene tibi volunt. Vale, καὶ εὐτυχῶν διατέλει.

Lugduni pridie Cal. Decemb. 1532.

Tuus quatenus suus Franciscus Rabelaesus medicus.

---

1. Georgius] See Ep. 2569 introd.
28–9. ab iis . . . volunt] e.g. Morin and Omphalius; see Epp. 2577 introd., 2635.

S. P. in Christo Iesu Servatore.

Georgius ab Arminiaco Rutenensis episcopus Clariss. nuper ad me misit Φλαυίου Ἰωσήπου ἱστορίαν ἰουδαϊκὴν περὶ ἁλώσεως, rogavitque pro veteri nostra amicitia, ut si quando hominem ἀξιόπιστον nactus essem, qui istuc proficisceretur, eam tibi ut prima quaque occasione reddendam curarem. Libens itaque ansam hanc arripui et occasionem tibi, pater mi humanissime, grato aliquo officio indicandi, quo te animo, quaque pietate colerem. Patrem te dixi, matrem etiam dicerem, si per indulgentiam mihi id tuam liceret. Quod in utero gerentibus usu venire quotidie experimur, ut quos nunquam viderunt, foetus alant, ab aerisque ambientis incommodis tueantur, αὐτὸ τοῦτο σὺ ἔπαθες, qui me tibi de facie ignotum, nomine etiam ignobilem sic educasti, sic castissimis divinae tuae doctrinae uberibus usque aluisti, ut quidquid sum et valeo, tibi id uni acceptum ni feram, hominum omnium qui sunt aut aliquando erunt in annis ingratissimus sim. Salve itaque etiam atque etiam pater amantissime, pater decusque patriae, literarum assertor ἀλεξίκακος, veritatis propugnator invictissime.

Nuper rescivi ex Hilario Bertulpho, quo hic utor familiarissime, te nescio quid moliri adversus calumnias Hier. Aleandri, quem suspicaris sub persona factitii cuiusdam Scaligeri adversum te scripsisse. Non patiar te diutius animi pendere, atque hac tua suspitione falli. Nam Scaliger ipse Veronensis est ex illa Scaligerorum exulum familia exul et ipse. Nunc vero medicum agit apud Agennates. Vir mihi bene notus, οὐ μὰ τὸν Δί' εὐδοκιμούμενος. ἔστι μὲν τοι τὸ διαβόλου ἔκγονος, ὡς συνελόντι φάναι. τὰ μὲν ἰατρικὰ οὐκ ἄπειρος, τἄλλα δὲ πάντῃ πάντως ἄθεος, ὡς οὐκ ἄλλος πώποτ' οὐδείς. Eius librum nondum videre contigit, nec huc tot iam mensibus delatum est exemplar ullum, atque adeo suppressum puto ab iis qui Lutetiae bene tibi volunt. Vale καὶ εὐτυχῶν διατέλει.

Lugduni pridie Cal. Decemb. 1532.

Tuus quatenus suus
Franciscus Rabelaesus medicus.

19.

LETTER OF RABELAIS TO ERASMUS
Ep. 2743: Leipzig MS.

^{2742}2744$_{2747}$ FROM BONIFACE AMERBACH.

Basle MS. C. VIa. 73. 15. Basle.
2 December 1532.

[An autograph rough-draft, much rewritten; there are two versions of the second paragraph.]

DEDI nuper ad te litteras quas Zasium cui reddendas commiseram bona fide reddi⟨di⟩sse arbitror. Quod tum significaram nihil aliud fuit quam quod imprimis ab Anselmi hospite interpellatus pro exemplo scripseram pulueris quem hic Aprili preterito apparandum curaueras; deinde quod Alciatus noster tibi plurimum commendari cupiebat, vtque id diligenter exequerer multis verbis solenniter me fuerat obtestatus. Hunc sane pristinae restitutum valetudini quantum gaudeam paucis non explicauero, tum quod candoris est eximii et, si quis alius, eximius tuarum laudum praeco. Postremo hic venire myrobalanos chebulos, quibus si delecteris, vt me in tempore certiorem faceres rogaui; vt id facias primo nuncio, nam diutius pharmacopolam non habiturum superstites, te etiam atque etiam rogo.

De Gryneo quid audio? Satis mirari non possum quo spiritu scribens feratur, alioqui placidus et viua voce tam eximius me praesente tuarum virtutum praeco et admirator. Si poeta vere dixit, vt dixit verissime, ἀγαθὴ δὲ παραίφασίς ἐστιν ἑταίρου, nemo non ab Erasmo admoneri summi beneficii loco ducet. Verum cum ita nunc animatus sit, praestiterit amici iuxta prouerbium mores nouisse, non odisse, eumque nunc suo ingenio relinquere, ex quo haud dubie resipiscens aliquando emigraturus est, pro tam amica admonitione gratiam habiturus, immo vero gratias acturus quam plurimas. Quid Erasmus in literis possit et quantum praestiterit, seculum nostrum etsi ingratum agnosceret, nisi naturaliter audita visis laudaremus libentius, et praesentia inuidia, praeterita veneratione prosequeremur. Verum posteritas hoc pleno ore praedicabit. Erasmusne alieno praesidio ad Prouerbiorum opus absoluendum indiget? In Oceanum aquam. Mei aduersum te animi studium tibi puto indubitatum. Citius certe consortium a coniugio quam Bonifacium ab Erasmo separaueris. Bene vale.

4 Non. Decembr. A°. 1532.

2745. TO DANIEL STIBARUS.

Brussels MS. Bibl. Royale, 6916. Freiburg.
7 December 1532.

[An original letter, autograph throughout. In the right-hand top margin is superscribed in the hand of Alexander Wiltheim, S.J., 'Ex Musaeo D. Philippi Dronckman Syndici ciuitatis Luxembergensis'. The date is confirmed by what is said of the diet of Ratisbon and the death of Warham.]

POST eas litteras quas ad me dedisti in dimissione Synodi Ratisponensis, nihil abs te recepi. Scripsi semel ad Ioachimum, quem ad modum iusseras: an acceperis nescio. Quoniam autem

2744. 1. litteras] Ep. 2740.
10. myrobalanos] See Ep. 2740. 17n.
15. poeta] Hom. *Il.* 11. 793.
2745. 1. litteras] Not extant.
2. Ioachimum] Probably Camerarius; for his connexion with Stibarus see vol. iv, p. 615, Krause, *Helius Eobanus Hessus*, ii, pp. 224–5.

incertum erat quis te locus haberet, motoriam agentem fabulam, non est visum inanem operam sumere. Verum vbi clariss. adolescens me submonuisset se quendam e suis isthuc mittere, quamquam id temporis eram sic districtus laboribus vt vix vnquam alias magis, non putaui tamen mihi committendum vt prorsus a me dimitteretur inanis.

Risi satis Hispanicum stratagema eius qui te ex cincto discinctum, ex armato fecit inermem. Simile quiddam accidit Lutetiae Zebridouio Polono quondam conuictori nostro. Spectabat nescio quid fabulae in confertissima turba, indutus eam vestem cui affixerat aliquot nodos argenteos, cauos sed inauratos. Quidam incidit omnis vno excepto. Ibi rixa grauis cum Martino Slapo.

Quin et ipse domi habui, quos sane non genuit Hispania, sed qui breui magnam in edibus meis σπανίαν erant facturi, nisi subodoratus essem illorum artificium; nihil erat illis neque obsignatum neque obseratum.

Si scire cupis quam mecum agatur omnia prorsus *ἐπὶ τὰ Μανδροβούλου προχωρεῖ.*

Corpusculum hoc indies minatur ruinam: inimici surriguntur in altum, amici decrescunt. Archiepiscopus Cantuariensis, qui mihi fuit sacra ancora, fatis concessit. Leus factus est Archiepiscopus Eboracensis, Morus deposuit Cancellarii sarcinam, quae dignitas illic est regiae proxima. Ego profecto magis amo regem quod exoratus a Moro clitellas eas illi detractas in alium transtulit, quam quod tam honorificum munus delegarat. Scribam copiosius, vbi cognouero sub quo coelo degas. Bene vale, mi Stibare, inter candidos amicos longe candidissime.

Postrid. S. Nicolai. 1532.

Erasmus Rot. mea manu.

Clariss. viro. D. Danieli Stibaro Wirttenburgi.

2746. From John Lasky.

Leningrad MS. Lat. F. xvii. 57, f. 11. Cracow.
7 December 1532.

[For the MS., a contemporary copy of Lasky's correspondence, see Ep. 1954 introd. The last letters of the date of this letter are blotched, and it is impossible to decide whether it is mdxxxi or mdxxxii: but the reference to the 'Poznanien⟨si⟩ conuentu' as 'ante biennium' points to 1532 (the Assembly of Poznan was held in Oct.–Nov. 1530, and John Lasky was one of Zapolya's 'orators' there). For John Lasky see Epp. 1502. 8n, 1593. 133n.]

2745. 10. stratagema] Nothing is known of the incident. Stibarus had perhaps been robbed by someone belonging to the Emperor's Spanish retinue.

12. Zebridouio] He had been a fellow-inmate with Stibarus of Erasmus' house in 1527–8, and had followed Stibarus to Paris in September 1528, see Epp. 1826, 2036, 2069 introdd.

15. Martino Slapo] He was sent from Poland with Zebridouius, as his companion, and stayed with him at Basle and in Paris, see Ep. 2351 introd.

16. Hispania] The reference is quite certainly to Iacobus and his relatives. He was a native of Freiburg; see Ep. 2652. 8n. For the play on words *Hispania . . . σπανίαν* see Ep. 2473. 21n.

20–1. τὰ Μανδροβούλου] See *Adag.* 158: *Supp. cal. Bedae*, LB. ix. 519B.

S. Plane mihi animum reddidisti litteris tuis, Erasme charissime, qui etsi de tua in me beniuolencia nunquam dubitaui, mirabar tamen quod cum e Poznanien⟨si⟩ conuentu ante biennium, deinde vero eciam hinc anno superiore ad te scripsissem, nihil mihi tanto tempore responderis: nisi forte sic visum est tibi vlcisci priorem illam cessacionem meam, vt me tam longa vicissim tuarum macerares litterarum expectacione, aut fortassis vitandam adhuc putaueris nostri nominis inuidiam, qua nunc grauiter quidem, vt audio, sed preter omne certe meritum nostrum istic laboramus. Quodque ad me attinet, tantum abest, mi Erasme, vt aliquid de meo erga te amore vetereque illa obseruancia remiserim, vt propemodum emoriar desiderio tui, nec vsquam esse cupiam ⟨libe⟩ncius quam apud te: id quod equidem iam futurum erat, si per serenissimum Ferdinandum Regem licuisset, sine cuius litteris comeatus, vt vocant, haudquaquam mihi tutum videbatur tua eque ac mea causa me istuc conferre. Quas cum habere non potui, coactus sum aliud de rebus meis consilium capere.

Inuoluerat me frater istis tumultibus, sed sic vt nihil egerim tum quod non ad promouendam concordiam omnino pertinuisset. Nunc ille pergit qua cepit. Ego cum rem magis indies incrudescere viderem, nec vlla pacis spes appareret, ne Principis huius mei fauorem viderer contempsisse, huc me ad aulam contuli, homo, vt nosti, minime aulicus vt qui vulpinam assuere neque sciam profecto neque, si sciam, admodum velim. Habeo tamen amicos aliquot, quorum consuetudine me oblecto: Leopolitam, virum preter multam erudicionem vite eciam integritate ac propemodum sanctimonia insignem; Iustum, Antoninumque nostros, preterea Strocium Florentinum, iuuenem Grece et Latine doctum, adhec modestissimum tuique amantiss⟨imum⟩. Sic viuimus, mi Erasme, postquam vt volumus non licet. Tu tamen fac memineris mei, certoque tibi persuadeas me et esse et, vtcunque res succedant, fore perpetuo tuum. Interim vale.

Cracouie postridie Nicolai Anno MDXXXII.

1. litteris] There are no letters surviving between Erasmus and J. Lasky after Ep. 2033 (of 27 Aug. 1528) until this letter.

18. frater] Hierolaus, eldest of the three Lasky brothers; he took an active part in public affairs and was at this time engaged in the struggle between Zapolya and Ferdinand. See Ep. 1242. 25n.

25. Leopolitam] Possibly John of Lemberg, who studied at Cracow, where he became Dr. and Professor of Theology. He translated the Bible into Polish.

27. Iustum] J. L. Decius, see Ep. 1393 introd.

Antoninumque] J. Antoninus, see Ep. 1602 introd.

27–8. Strocium Florentinum] Possibly Cyriacus Strozzi (1504–69) of Florence, a skilled architect, and professor of Greek, first at Florence and afterwards at Bologna and Pisa. He wrote, in Greek, a conclusion to Aristotle's 8 books of the *Politics* and a commentary on the *Ethics*.

[2740, 2744] 2747. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 90. ⟨Freiburg.⟩
Q. 44. ⟨9 December 1532.⟩

[An original letter, autograph throughout. The right-hand edge of the MS. is torn away.

The date is supplied by comparison with Epp. 2740, 2742, 2744. Clearly the first of Boniface's two letters about the powder had not reached Erasmus when he wrote to Boniface on 29 November (Ep. 2742). Boniface accordingly wrote again on 2 December (Ep. 2744). From the present letter it would appear that Ep. 2744, carried by 'Iuuenis meus', reached Erasmus on Tuesday 3 December. The earlier letter entrusted to Zasius was for some reason or another not delivered till the evening of 4 December. Trubbelman, who could have carried Erasmus' answer, had left Freiburg before Erasmus had received either letter: he therefore wrote on the following Monday, 9 December.]

S. P. Incommode accidit. Iuuenis meus huc ⟨redierat/die Martis ad vesperam, dum paulo iam reces⟨serat/Trubbelmanus. Zasius epistolam tuam pos⟨tridie/misit sub noctem. Itaque non potui respondere. Cupio enim optimo viro in maioribus rebus gratificari. Vellem autem vt hoc exemplar fiat et mihi pyxis eiusdem pulueris. Mittam pecuniam primo quoque tempore.

Vale. Die lunae mane.

Domino. B. Amerbachio.

[2739] 2748 [2790] To Cornelius Agrippa.

Agrippae Opera ii, p. 1017. Freiburg.
Jortin ii, p. 469. 9 December 1532.

ERASMVS AD AGRIPPAM.

Salvtem P. Hactenus, vir eruditissime, tuis literis non respondi, satius esse ducens omnino silere quam negligenter respondere. Hactenus sane expectatum est ocium, sed hactenus non datum. Quem chartophorum narres, nescio: nec tuam epistolam historiae theologicae narratricem Cratander reddidit. Si quid posthac autem mihi bona fide reddi cupis, fac tradas Hieronymo Frobenio. Tibi cum crabronibus rem esse doleo. Explica te quantum potes. Paucis bene cessit cum illis conflictari. Ad nouam hirundinem scribam copiosius, fauente Christo. Interim tibi persuade, Erasmum esse de numero bene cupientium Agrippae. Vale.

Friburgi, nono die Decembris, Anno 1532.

2749. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 43. ⟨Freiburg.⟩
Q. 76. 27 December 1532.

[An original letter, autograph throughout.]

2747. 7. manę *MS.*

2747. 4. optimo viro] Ephorinus' 'hospes', cf. Ep. 2740. 3n.

2748. 1. literis] Ep. 2739; Erasmus had not yet received Ep. 2737.

4. historiae] The *Apologia c. theologistas Louanienses*.

S. p. Improbis iuxta prouerbium preter occasionem nihil deest. Tibi ad benefaciendum omnis arripitur occasio. Animus tuus iam olim perspectissimus erat, et cum strenula et sine strenula. Res nulla egebat celeritate. Poteras Hieronymo committere. Puero qui attulit, dedi tres batzones. Hospiti Anselmi precor omnia lete. Bene vale. 27 die Decemb. 1532.

D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2750. To John Faber.

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 162. ⟨Freiburg.⟩
L. p. 93: N. p. 1070: Lond. xxvii. 8: LB. App. 426. ⟨fin. 1532.⟩

[An autograph rough-draft. An approximate date can be assigned, as Erasmus enclosed in this letter a copy of More's letter of 14 June 1532 (Ep. 2659), which had been delayed some months before delivery.]

R. D. IOANNI FABRO EPISCOPO VIENNENSI ERASMVS ROT. S. D.

Tantane celeritate isthuc vsque peruolasse rumorem, clarissimum virum Thomam Morum iure submotum a munere Cancellarii, et in huius locum surrogatum alium nobilem, qui protinus liberos dimiserit, quos Morus ob contentiosa dogmata coniecerat in vincula. Homerus Ossam, Vergilius Famam toto corpore pennis ac plumis subleuant, quo declarent illa nihil esse pernicius. At mihi tarda lentaque videtur omnis alarum celeritas, si ad huius rumoris derepente tam late diuagati velocitatem conferatur. Vix fulgor ocyus dimicat in omnem mundi partem. Quanquam autem hec fabula constanter per omnium ora volitabat, nec vllas e Britannia litteras receperam (nam Thomae Mori epistola, quam nunc ad te mitto, complures menses heserat in Saxonia), tamen sciebam certo certius vanissimum esse quod iactabatur. Noueram enim humanissimi Principis ingenium, quanta constantia foueat amicos quos semel complecti instituit, quamque grauate submoueat quenquam a suo fauore, etiam si quid erroris humani in illis deprehenderit. Rursus noueram Thomae Mori synceritatem atque in rebus maximis pariter ac minimis gerendis dexteritatem, ac nusquam conniuere solitam eximiae cuiusdam prudentiae vigilantiam. Imo mihi beneuolus Regis erga Morum animus magis ex eo liquebat, quod illum munere splendidissimo quidem illo, sed oneris ac periculi pleno, liberasset, quam quod tantum honoris detulerit. Quum enim illi eas clitellas detrectanti imponeret Rex, φιλόπατρις erat, sibi suoque regno consulebat: quum roganti adimeret, φιλόμωρον sese declarabat. Illic pietatis ac prudentiae laudem omnium applausu promeruit, qui prouinciam multo difficillimam ei commiserit, quo non erat alius in eo regno tanto oneri sustinendo magis idoneus:

2750. 1–2. clarissimum virum *add. L.* 21. illum *MS.*: eum *L.* 22. detulerat *L.* 27. non erat *MS.*: haud scio an sit *L.* oneri *add. L.*

2749. 1. prouerbium] See *Adag.* 1068.

2750. 3. alium nobilem] Sir Thomas Audley.

hic egregiam humanitatis laudem est assequutus, qui et de suo iudicio et de publicae vtilitatis respectu nonnihil concesserit amici precibus, tale quaerentis ocium, quale a suo Principe quondam impetrauit Cassiodorus. Nec enim dubito quin Morus grauissimis adductus causis istam missionem a Rege flagitarit. Alioqui nec hic vnquam tam impudens erat futurus, vt tam cito rogaret exonerari, nec Rex tam facilis, vt ob quaslibet causationes preces illius fuerit auditurus.

Non ignorabat enim totius regni statum maxima ex parte pendere ex Cancellarii integritate, doctrina ac prudentia. Neque enim hic Cancellarius dicitur, vt apud nonnullas nationes, Secretarius; sed dignitas est regiae proxima: eoque prodeunti a dextris gestatur sceptrum aureum, in cuius fastigio est corona aurea imperialis, ad leuam liber: quorum altero summa sub Rege potestas, altero legum prudentia designatur. Est enim totius Britannice ditionis supremus iudex, ac Regis consiliique regii dexter, vt ita dixerim, oculus, ac dextra manus. Tam arduam functionem sapientissimus Princeps nequaquam credidisset inexplorato. Vix alius penitius inspexerat, aut impensius amabat raras ac pene diuinas illius ingenii dotes. Quin ipse Cardinalis Eboracensis, vir quecunque fuit hominis fortuna, non stupidus, quum perspiceret nullam superesse spem reditus ad dignitatem pristinam, asseuerauit, in ea insula nullum esse tanto oneri parem praeter vnum Morum. Nec hoc erat fauoris aut beneuolentiae suffragium. Cardinalis, dum viueret, Moro parum equus erat, eumque metuebat verius quam amabat. Nec diuersum erat populi iudicium. Itaque sicuti cum tanta totius regni gratulatione suscepit magistratum, quanta ante illum alius nemo, ita magno sapientum ac bonorum omnium moerore deposuit. Deposuit autem omnium pulcherrimum promeritus elogium, neminem antea munus illud gessisse dexterius ac maiore cum aequitate. Et scis quam soleat esse querulum vulgus aduersus eos qui summum gerunt magistratum, praesertim primis annis: etiamsi harum rerum tibi facile fecero fidem si summorum virorum epistolas proferam, Regi, regno, sibi atque etiam mihi gestienti cum alacritate de suscepto honore gratulantes: rursus eorundem litteras deplorantes, reipublicae talem esse subductum iudicem, ac βουληφόρον, vt Homerico verbo abutar.

Neque vero dubito quin Rex insignem aliquem virum in Mori locum substituerit: qui mihi tamen prorsum ignotus est. Verum quod ad generis claritatem attinet, quam Thomas Morus, vt est ingenio plane philosophico, nec affectauit vnquam, nec iactauit; natus est Londini, in qua ciuitate multo omnium celeberrima natum et educatum esse, apud Anglos nonnulla nobilitatis pars habetur: dein ex patre neutiquam obscuro, iuris Britannici doctore, cui ordini apud Anglos summa est dignitas, et ex hoc pleraque illius insulae nobilitas fertur originem ducere. Huic ita successit

30–1. tale . . . Cassiodorus *add. L.* 36. enim *add. L.* 41. sub Rege *add. L.* 58. ac *MS.*: aut *L.* 60. praesertim primis annis *add. L.* 61. *L*: proferantur *MS.* 65. *L*: abuta *MS.* 68. quam *MS.*: quod laudis genus *L.*

filius, vt parentem per se clarum omni genere decorum obscurarit, tametsi nemo verius illustrat maiores suos, quam qui ad hunc obscurat modum.

Omitto nunc dignitatis titulos, quibus vterque, non exambito, nec empto fauore, sed spontaneo Regis iudicio decoratus est: nisi forte rebus in bello semel atque iterum strennue gestis arbitramur veram parari nobilitatem: egregiis autem in Rempublicam meritis, quae pacatis temporibus consilio praestantur potius quam armis, nihil deberi honoris. Militarem industriam quo melius habet Reipub. status hoc minus desiderat: horum vero qui doctrina, qui consilio, qui iurisprudentia excellunt, opera semper est Regibus ac regnis necessaria belli iuxta ac pacis temporibus. Audimus scripturam mysticam loquentem, Per me Reges regnant. Atqui ea vox non est militiae, sed sapientiae, quae praestat ne bellum oriatur, aut si vitari non queat, efficit vt quam minimo Reip. malo geratur. Felicius autem est effugere bellum quam fortiter gerere. Pax autem non potest esse diutina, aut si est, gignit corruptos hominum mores, nisi prudentium virorum consiliis gubernetur. Si Torquatus illustris factus est, quod hosti Gallo torquem detraxit, et clarus non erit, qui compluribus annis equum iudicem, fidelem consiliarium, praestitit patriae? At multo secus visum est priscis Imperatoribus, qui assessoribus suis, legum prudentia claris, summos honores detulerunt. Quin et grammaticis, dialecticis, ac iuris professoribus qui per annos viginti specimen eruditionis ac probitatis dedissent, eadem dignitatis insignia decreuerunt quibus ornabantur vicarii. Vicariorum autem dignitas aequabat comitum ac ducum dignitatem. Testatur hoc Codicis liber duodecimus, titulo De Professoribus. At hodie non agnoscuntur pro nobilibus quibus non natiuitas, sed Princeps, donat insignia—non improbarem si dicant, vendit. Caeterum quum Principis autoritate bene meritis de Republica decernitur honos, meo iudicio gemina est nobilitas, quum ad virtutem omnis verae nobilitatis parentem accedit Principis autoritas: si requiritur antiquitas, magnificentius est nobilitatem promeruisse, quam a maioribus accepisse.

Verum hanc laudem scio apud Morum esse leuissimi momenti, qui mauult posteris suis pietatis amorem, quam insignium honorem relinquere. Porro, quod iactant de carceribus an verum sit nescio. Illud constat, virum natura mitissimum nulli fuisse molestum, qui monitus voluerit a sectarum contagio resipiscere. An isti postulant, vt summus tanti regni Iudex nullos habeat carceres? Odit ille seditiosa dogmata, quibus nunc misere concutitur orbis. Hoc ille non dissimulat, nec cupit esse clam, sic addictus pietati vt, si in alterutram partem aliquantulum inclinet momentum, superstitioni quam impietati vicinior esse videatur. Illud tamen eximiae cuiusdam clementie satis magnum est argumentum, quod

82. quae *L*: quorum *MS*. 86. belli . . . temporibus *add. L.* 89. aut *MS.*: & *L.* 94. et *om. L.* 97. Quin . . . 108. accepisse *L*: Quin ipsi etiam Quintiliano rhetori ex Cesarum constitutione suus honos est habitus, quod per annos viginti Romanam iuuentutem ad bene dicendum instituisset. *MS.*

87. Per me] Prov. 8. 15.

93. Torquatus] Livy 7. 10; Gellius 9. 13. 8.

101. Codicis] *Sc.* Justiniani.

sub illo Cancellario nullus ob improbata dogmata capitis poenam dedit, quum in vtraque Germania Galliaque tam multi sint affecti supplicio. An non clementer odit impios qui, quum habeat ius occidendi, ita studet mederi vitiis vt homines ipsi sint incolumes? Num illud postulant, vt Regis vices gerens aduersus Regis et Episcoporum sententiam faueat seditiosae nouitati? Fingamus illum non prorsus abhorruisse a nouis dogmatibus (quod longe secus est), tamen aut munus quod susceperat erat deponendum, aut dissimulandus ille fauor.

Postremo, vt omittamus hic contentionem de dogmatibus, quis nescit, quam multi leues ac seditiosi sub hac vmbra parati sint ad omnium scelerum licentiam, nisi gliscentem temeritatem cohibeat magistratuum seueritas? Et indignantur hoc a summo regni Iudice factum in Anglia, quod in ciuitatibus quae religionem innouarunt, interdum facere cogitur senatus? Quod ni factum esset, iamdudum pseudeuangelici, in cellas et in scrinia diuitum irrupissent, et papista fuisset quisquis haberet aliquid. At plurimorum tanta est audacia, tam effrenis malicia, vt ipsi quoque qui nouorum dogmatum sunt autores ac propugnatores, acriter in istos stringant calamum. Et supremum Angliae Iudicem volebant conniuere, donec impune talis colluuies inundaret in regnum, et opibus et ingeniis et religione cum primis florens. Fieri potest vt verum sit et illud, in gratiam noui Cancellarii quosdam dimissos e carceribus, vel innoxios, vel ob leuiora crimina vinctos, quod ad conciliandum multitudinis fauorem in primo Regum aduentu fieri solet. Idem opinor factum et Moro suscipiente magistratum. Sed quid agunt isti Triptolemi, qui tales serunt fabulas? An vt persuadeant, sectis ac sectarum fautoribus praesidium esse paratum apud Anglos? Atqui ex multorum haudquaquam leuium virorum ad me litteris liquet, Regem aliquanto minus aequum esse nouis dogmatibus quam Episcopos aut sacerdotes. Nemo pius non optat ecclesiae mores emendatos: at nemo prudens existimat recipiendam rerum omnium confusionem.

Quum accepissem Thomam Morum ad summam euectum dignitatem, quoniam mihi videbar ingenium illius ex diutina consuetudine aliqua ex parte perspectum habere, scripsi me publice Regi regnoque gratulari, priuatim ipsi nequaquam. Nunc autem ex animo gratulor, cui cum summa Principis gratia, cum totius gentis honorificentissimo testimonio mature contigerit a negotiorum ciuilium labyrinthis explicari, quod nec Scipioni Africano, nec Magno Pompeio, nec M. Tullio datum est. Optauit Octauius Augustus imperii sarcinam deponere, non licuit. Nunc integra etiamnum etate Thomas Morus hoc vitae genus adeptus est cum

120. *L*: poenas *MS*. 126–7. quod . . . est *add. L.*

120. capitis poenam] In support of what Erasmus says see R. W. Chambers, *Thomas More*, p. 281. Chambers points out that under Audley, More's successor, there were 15 or 16 executions for heresy.

153. Quum accepissem] Writing three days after his appointment to the Chancellorship More said: 'Tu qui res humanas soles prudenter et sollerter expendere, fortunae meae fortasse misereberis'; Ep. 2228. 4–6.

155. scripsi] We have no letter from Erasmus to More later than Ep. 2211.

dignitate, ad quod ab adolescentia semper fuit propensus, vt cum suis, est enim φιλόστοργος vt siquis alius, libere salubribus studiis ac pietati vacaret. Extruxit ad flumen Thamysim haud procul ab vrbe Londino, praetorium nec sordidum nec ad inuidiam vsque magnificum, commodum tamen: illic agit cum intimo sodalitio, vxore, filio et nuru, tribus filiabus et totidem generis, vna cum nepotibus iam vndecim. Vidit fauente Christo natos natorum, visurus et qui nascentur ab illis. Quum enim nemo sit inter illos non florente etate, probabile est numerosam sobolem prouenturam. Quin ipse quoque possit adhuc esse multorum liberorum parens, nisi vxor iam pridem per etatem parere desiisset, quam duxit viduam, nec ex hac vllos sustulit liberos. Nam quos habet, ex priore suscepit, quam etiamnum puellam amisit cum aliquot liberis. Hanc tamen licet sterilem, licet etate prouectam, non aliter amat fouetque quam si puella esset annorum quindecim. Vix alius viuit liberorum amantior, neque ille nescit discrimen inter anum et puellam: sed ea est ingenii commoditas, imo, vt melius dicam, ea est pietas ac prudentia, vt quicquid obuenerit quod corrigi non possit, sic adamet, quasi nihil felicius potuisset obtingere. Dicas apud illum esse alteram Platonis Academiam. Sed contumeliam facio domui illius quum eam Platonis Academiae confero, in qua disputabatur de numeris ac figuris geometricis, interdum de virtutibus moralibus: hanc domum rectius dixeris scholam ac gymnasium Christiane religionis. Nullus ac nulla illic est, non vacans liberalibus disciplinis ac frugiferae lectioni, tametsi praecipua primaque pietatis cura est. Nulla illic rixa, nullum petulantius verbum auditur, nemo conspicitur ociosus. Ac tantam familie disciplinam vir ille non supercilio iurgiisue tuetur, sed comitate ac beneuolentia. In officio sunt omnes, sed adest alacritas, nec deest sobria hilaritas.

In templo vici extruxit sibi suisque commune sepulcrum, in quod transtulit ossa prioris vxoris, vsque adeo illi non placet vllum diuortium: paries habet tabulam testem fortunae atque instituti illius, quam famulus meus ad verbum descripsit. Exemplar cum his litteris accipies. Video me fuisse loquaciorem, sed fabulari iuuat de amico apud amicum. Quod assidue concionando ad populum agis verum episcopum, bonis omnibus vehementer placet. Istud exemplum vtinam multos excitet imitatores.

Quae scribis de Regis Ferdinandi negotiis mihi fuere gratissima: ex his prooemiis bonam in spem vocor, fore vt optimi sanctissimique Principis virtutibus aliquando fortuna respondeat. Vale.

[2702]2751. From Julius Pflug.

Gotha MS. Chart. A. 385, f. 104. Zeitz.
4 January 1533.

[An original letter, probably autograph (in a volume of original letters,

2750. 187. ac frugiferae *MS.*: frugiferaeque *L.* 189. conspicitur *L*: videtur *MS.* 198. sed *MS. bis, in duabus lineis.*

2750. 169–70. natos . . . illis] Verg. *A.* 3. 98.

195. tabulam] See Ep. 2831, with which More himself enclosed a copy.

201. Quae scribis] Not extant.

mostly by or to Julius Pflug, preserved in the Ducal Library at Gotha). It was printed in *Epistolae P. Mosellani . . . ad Iulium Pflugium*, Leipzig, 1802.]

S. P. D. Ex litteris tuis quas accepi prox⟨imas⟩, hanc primo voluptatem coepi, quod tuae essent: deinde vero quod ostenderent malum quo iamdudum premitur natio nostra istic remittere. Quamquam autem res nostrae eo loco sunt vt praeclare agatur nobiscum, si pestis illa hic non ingrauescat, tamen non tam inuideo vobis quam laetor nationi nostrae aliqua in parte meliuscule esse. Quae si sanaretur omnino, bonum illud suum proculdubio nobiscum communicatura esset: id enim nobis ipsa societatis ratio esset effectura. Quo magis cupio vt, sicui integrum sit salutarem, hoc est non acerbam, facere medicinam, is curationem illius hoc tempore suscipiat. Quippe cum tanta oblata sit occasio medendi, reliquum nihil est quod quaeras. Sentis facile quid velim ego. Nihil tamen praescribo. Video enim quid tempora haec postulent; sed quid ego exigere debeam, non video. Quocunque enim me verto, occurrit pro quo boni omnes gratias ingentes tibi habere debeant. Iam vero, Euripidis illud, quod mihi accomodas tale est vt, si idem vsurpem ego, ab offitio prorsus discedam. Atque vtinam assequi id possim vt praeclaris tuis de me iuditiis, quae non tam qualis sim, quam qualis esse debeam docent, vllo posthac tempore respondeam. Sed finem faciam, cum praesertim nihil habeam praeterea quod scribam, teque epistola rerum inani ab iis quae sane honestiss⟨ime⟩ agere non desinis negotiis distrahere nolim.

Vale. Citii pridie Non. Ianuarii. anno XXXIII.

Iulius Pflug.

Clarissimo Doctissimoque viro D. Erasmo Roterodamo amico in maioribus obseruando.

2752. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 24. ⟨Freiburg.⟩
Q. 18. 5 January ⟨1533⟩.

[An original letter, autograph throughout. The year-date can be supplied from the reference to the Adage *Alcinoi Apologus*, the second version of which was first printed in the Froben edition of March 1533.]

S. p. Si quid nactus es de Alcinoi apologo, queso vt per hunc significes. Aut si quid aliud est, quod me scire voles. Nam hoc prouerbium semoui a reliquis.

Bene vale cum omnibus tibi charis. Prid. Epiphaniorum.

Eras. Rot. tuus.

Clariss. Viro D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2751. 12. reliquum *scripsimus*: reliqua *MS.*: nihil est quod quaeras *MS. marg.*: hic quid quaeris *MS. in contextu*. 14. postulent; sed quid *scripsimus*: postulant; sed quod *MS.*

2752. 3. semoui a reliquis] The *Adagia* offers two explanations of the expression *Alcinoi apologus*, 1332 and 4082. When he had written the first (1332), Erasmus' attention was called to Aristotle, *Rhet.* 3. 16. 7, which suggested to him an alternative explanation (4082). But he was not sure that he had rightly understood the passage of Aristotle—his interpretation of it was, as he says in Ep. 2754 'diuinatio', mere guess-

2753. From Viglius Zuichemus.

VZE. 36. Padua.
14 January 1533.

[The date is confirmed by the contents.]

ERASMO ROTERODAMO.

Post eas literas, Erasme doctissime, quas per Heresbachium ad me dedisti, nullas a te accepi, cum tamen fasciculos aliquot miserim, ac de iis rebus ad te scripserim ad quas sperabam te non grauate responsurum. Quapropter vereor ne literae meae non satis diligenter curatae, [neue] tibi non sint redditae. Quod valde cupio cognoscere, vt eadem vel iterum tibi significem, vel epistolas neglectas ab iis quorum curae ipsas commiseram, requirere possim. In praesentia autem erat quod Amerbachium scire cupiebam, et nuntius quidem ad te perlaturum se literas recepit lubenter: vt vero Basileam cursaret, haud aeque paratum se exhibuit. Itaque fuit mihi necesse tuam operam poscere, et propere, proindeque impolitius, ad te scribere. Cupiebat autem ex me scire Amerbachius an Venetae officinae Ciceronis molirentur editionem. Quod scire certo adhuc non potui, vix tamen arbitror. Emendationes Ciceronianorum, quod praeterea ille requirebat, difficile hic est nancisci, citiusque clauam ab Hercule. Habeo tamen quaedam in epistolas ad Atticum, quae non leuis mihi momenti esse videntur, eaque lubens missurus sum. Institutiones graecas descriptas priuato nunc iure possideo, ac de iis etiam excudendis scripsi ad Amerbachium. Non ausus fui antea tibi significare me suscepisse publicam hic profitendi prouinciam, quae, vt olim praetorum nostrorum imperium et iurisdictio, anno terminatur. Haec mihi adhuc mediocriter succedit, et hactenus vtcunque aduersus Italici collegae (quem concurrentem vocamus) ambitionem et inuidiam substiti.

Sucquetum studiorum meorum vnicum sodalem, et quocum mihi arctissima semper a puero fuit amicitia, nuper Taurini immaturum fatum sustulit. Quo mihi nil potuit acerbius accidere. Idque multo ante animus praesagiebat, conatusque sum illum multis inde epistolis auocare; sed nihil profeci. Logus de cuius abitu tibi scripsi, rursus hic expectatur, et nuntiatum est nobis Comitis cuiusdam filium instituendum suscepisse, hucque distento marsupio rediturum.

10. vero . . . cursaret *scripsimus*: vere . . . curaret *VZE.*

---

work. He accordingly kept 1332, and made a separate *adagium* ('semoui') of 4082. He appears not to have known, or not to have recollected, another passage of Aristotle, *Poet.* 16, which would have shown him that the true meaning of the expression was that given in 1332.

2753. 1. literas] Not extant; Heresbach could not have carried Ep. 2682 (see Ep. 2728. 78n).

13. Ciceronis . . . editionem] Herwagen was planning an edition of Cicero; see Epp. 2764. 5–8, 2765. 11n.

16. clauam ab Hercule] See *Adag.* 3095.

18. Institutiones] For the MS. see Ep. 2791. 59n; and for the letter to Boniface cf. VZE. 37, 40.

26. Sucquetum] † 3 Nov. 1532.

30–1. Logus . . . expectatur] He had not returned by April, see Ep. 2791. In June he had come back, but had gone on to Rome, see Epp. 2829. 26–7, 2854. 99–103.

Caesar adhuc est Bononiae cum Pontifice, ac nuper illuc aduenere legati a Francorum Rege Franciscus a Turnone Cardinalis, ac alter Episcopus, ni fallor, Terbiensis. Quid consultent non satis vulgo scitur. Aiunt tamen, Caesarem peractis illic nuptiis inter filiam suam et Alexandrum, Florentiae Ducem, Mediolanum concessurum. Plura non licuit per temporis angustiam; quae rogo boni vt consulas, ac ad nos tuarum literarum cupidissimos vicissim aliquid scribas.

Vale. Patauii xix. Calend. Februarii 1533.

2754. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 25. ⟨Freiburg.⟩
Q. 7. 15 January ⟨1533⟩.

[An original letter, autograph throughout. The year-date can be supplied from comparison with Ep. 2752.]

S. p. De puero res nullius est momenti, nec erat locus de damno faciendae mentionis. Ille nihil petiit. Quod datum est, vltro meo iussu datum est, et recte datum est.

De Alcinoi Apologo diuinatio est, cui non est tutum fidere. Pro amica consolatione gratiam habeo, quamquam tu *νεκρὸν θεραπεύεις*. Mors Archiepiscopi *πρόφασίς ἐστιν*, alia sunt quae pectus vrgeant.

Cogito de renouando testamento. Si is, quem prius heredem

2753. 34. Bononiae] They met at Bologna in Dec. 1532 and Charles left on 28 Feb. 1533: cf. Ep. 2767.

35. Franciscus a Turnone] 1489–1562, at this time abp. of Bourges and cardinal.

36. Episcopus . . . Terbiensis] Gabriel de Gramont, bp. of Tarbes and cardinal; French envoy at the papal court 1529–30, 1532–3. † 1534.

38. filiam] Margaret (1522–86), natural daughter of Charles v. Her marriage with Alexander de Medici (1510–37) took place in 1536.

2754. 1. puero] Some messenger employed by Amerbach.

4. diuinatio] See Ep. 2752. 3n.

5. consolatione] Presumably a letter of condolence on the death of Warham († 22 Aug. 1532). The *consolatio* comes late, says Erasmus; and Warham's death seems to be only a pretext for Boniface's letter, which has some other motive.

5–6. νεκρὸν θεραπεύεις] Cf. *Adag.* 160. 2517.

7. testamento] Erasmus' earliest known will is that printed in vol. vi. 502–6, dated 22 Jan. 1527. His last will (written in his own hand) bears date 12 Feb. 1536 (printed in Q. pp. 121–4 and Major, pp. 48–9): there is a copy of it made by a secretary in the Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol. f. 253. Both wills are preserved at Basle, MSS. Erasmuslade Urk. II^{b}.4, AN. III. 15. What would appear to be the first draft of the will of 1536 (in Boniface Amerbach's hand) is at Basle, MS. Urk. II^{a}.4, dated 'nonis Iuniis 1536' (*Iuniis* may be an error for *Ianuariis*, or 1536 for 1535). When Erasmus moved from Basle in 1529 he was apparently doubtful whether the will made there would have validity in Freiburg. At any rate he secured licences from King Ferdinand and from the Emperor (Epp. 2317,8). That he was about to make a new will in 1531 appears from Ep. 2490. 12; but the present letter indicates that he did not carry out his intention. In April of this year he tells Olah that he proposes to remain in Freiburg throughout the winter, 'sed condito testamento quod Basiliae condideram', Ep. 2792, cf. Ep. 2860. 29–31. In August he writes to Boniface of the difficulties which he finds in executing his will, Ep. 2865. 9–11. Nine days later he writes to Choler (Ep. 2868) that the matter of the will is not going to cause difficulty. At the beginning of 1534 he either drafted or executed a will: 'condidi testamentum' he writes to Olah, Ep. 2898 (23 Jan.). Of this will, if executed, neither the original nor any copy has survived.

heredem] Boniface Amerbach.

institui, non abhorret ab onere, non mutabitur. Sic tractabo rem, vt longe minus habeat negotii, et plus commodi. Nam de excudendis libris post fatum meum prorsus abiiciam. Quid igitur ille habeat animi, scire cupio per te.

Bene vale cum omnibus tibi charis. 15 Ianuarii.

Erasmus Rot.

D. Doctori Amerbachio.

2755_{2756} FROM BONIFACE AMERBACH.

Basle MS. C. VIa. 73. 193 vo. ⟨Basle.⟩
⟨c. 22 January 1533.⟩

[An autograph rough-draft. The manuscript has three previous attempts at the letter, all of no importance. Both year- and month-date are wanting, but the month-date can be supplied by comparison with Ep. 2756, which is plainly an answer to this letter. The fact that these letters contemplate a visit or migration to Basle would naturally suggest the year 1535, but this year seems definitely excluded by the fact that throughout January Erasmus was confined to his bed by an illness which began at Christmas 1534 (see a letter to P. Tomiczki, Paderborn, *Jb. f. Phil.* xv, 1901, p. 338). In 1534 he was similarly ill throughout January. The year 1532 seems excluded by Epp. 2597–8; and 1531 by Ep. 2420. By this process of exclusion we seem obliged to date the letter as belonging to 1533; this is consistent with Ep. 2770, where Erasmus states that he had enjoyed good health throughout the winter until the last days of February; and finds support in *VZE*. 38, where Viglius writes to Choler (10 Feb. 1533) that he has heard that Erasmus is proposing to return to Basle. In Ep. 2754 Erasmus tells Boniface that he is thinking of making a new will; for that purpose he had proposed to go to Neuenburg in 1531, see Ep. 2490. 11–12. The watermark on which Ep. 2756 is written is that employed throughout 1532–3: thereafter it appears only once, in the letter to Schets of 1 June 1536, Bodl. MS. Lat. Misc. C. 20.]

S. P. Quod felix et faustum sit, te propediem huc aduenturum Hieronymus hodie adnunciauit. Cupio profectionis tempus mihi indicari, vt vel ipse istuc veniam vel, si nolis, saltem socerum de tuo aduentu certiorem facere possim; immo vt ipse quoque Nuwenburgi ad statum diem presens sim curabo; nam is lingue Latinae ignarus est; si modo non pateris vt Friburgum comitandi gratia eam, id quod libenter facturus sum, si tibi gratum cognouero.

Proximas litteras meas te accepisse arbitror; quas prepropere scripsi quod nuncius se diluculo abiturum dixerat. Allocuturus fueram Anselmi hospitem de 20 aureis Hieronimo Veldt cognato suo iamdudum vt tibi redderentur missis, nisi forte fortuna Hieronymus institutum intercepisset, iam heri missos et a mercatore hic sibi soluendos significans. Bene vale.

2754. 9–10 de excudendis libris] The provisions for this in the first will are not found in the will of 1536. But Amerbach and Beatus Rhenanus none the less decided to give effect to Erasmus' original intention (BRE. 300).

2755. 11. Anselmi hospitem] See Ep. 2740. 3n.

Hieronimo Veldt] The decipherment of the names is uncertain.

[2755]2756. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 65. ⟨Freiburg.⟩
Q. 48. 25 January ⟨1533⟩.

[An original letter, autograph throughout; for confirmation of the year-date assigned see Ep. 2755 introd.]

S. p. Nihil opus erat spargi de aduentu meo, qui prorsus incertus est, et scis, quam in huiusmodi negotiis soleam σπεύδειν βραδέως. Accepi litteras tuas, que mihi fuere gratissimae. Et illi viro tam constanter tanque synceriter amanti gratiam habeo maximam. Bene vale. 25. die Ian.

Erasmus tuus.

D. Bonifacio Amerbachio.

[2665]2757. To John de Pins.

Nîmes MS. 215, f. 170. Freiburg.
30 January 1533.

[For the MS. from which this letter is printed and for the 'tumultus' raised by the correspondence, see Ep. 2628 introd.]

REVERENDISSIMO D. IOANNI PINO, EPISC. RIVENSI, ERASMVS ROTERODA.

Risi tragicos tumultus istorum, sed exitu comico &cª.

Iosephus iam est in manibus Hieronymi Frobenii: quo nomine plurimam habeo gratiam tuae mihi iam olim cognitae humanitati. Curabo vt codex incorruptus ad te redeat; nam Frobenius nondum decreuit exemplar Graecum excudere, sed ad huius collationem Latinam emendare translationem. Is vero sperabat totum Iosephum; at tuus codex tantum habet historiam belli Iudaici &cª.

Bene vale.

Friburgi 3. Cal. Febr. anno 1533.

2758. To the Reader.

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 190 (α). Freiburg.
⟨c. January fin.⟩ 1533.
Hieronymi Opera, 1533, vol. i, f°. †ii (β).
Hieronymi Opera, 1537, vol. i, f°. β 6, CC[6]. (γ).

[An autograph rough-draft. The Preface to Chevallon's edition of Jerome, Paris, 1533; reprinted twice in the Froben *Hieronymi Opera*, 1537. For Erasmus' relations with Chevallon, see P. S. Allen, *Erasmus, Lectures and Wayfaring Sketches*, pp. 130–2.

The Preface was sent by Erasmus to Andrew Silvius at Paris. On 15 March, having some reason to fear that it had not reached him, Erasmus wrote to Silvius (Ep. 2779), enclosing a second copy of it. The date of the Preface, therefore, must lie some time between 1 Jan. and 15 March 1533. Ep. 2757 shows that he was sending letters to France on, or about, 30 Jan. Between that date and 15 March we know of no letters sent by him to France; and it seems reasonable, therefore, to place the first dispatch of the Preface c. Jan. fin. The character of Warham, which fills the greater part of the Preface, derives its appropriateness from the fact that the 1516 Jerome had been dedicated to him (Ep. 396).]

2756. 3. viro] Possibly Leonard Fuchs, or conceivably Boniface himself.

DES. ERASMVS ROT. PIO LECTORI S. D.

QVANQVAM ab ipsa pueritia non tam iudicio quam arcano quodam naturae sensu diui Hieronymi scripta sum admiratus, eaque admiratio mihi semper cum accessione aetatis et si qua est eruditionis accreuit, tamen quum illius epistolas tum castigandi tum scholiis illustrandi prouinciam susciperem, [nondum] variam illam et ex omni linguarum, disciplinarum ac litterarum recondita supellectile constructam opulentiam nondum penitus introspexeram. Quid enim est in vllo librorum genere, seu paruum seu magnum, seu sacrum seu prophanum, quod ille non habuerit in numerato? Itaque fateor me non vno modo peccasse, qui ad tam arduum negotium nec parem eruditionem nec iustam curam attulerim. Quum enim primum venissem Basileam, de Nouo Testamento vertendo ne cogitaram quidem; scholia modo nonnulla paucis verbis annotaram, atque his decreueram esse contentus. In Hieronymum fere nihil attuleram preter animi propositum. Hic mea facilitate aut verius temeritate abusus felicis memorie Ioannes Frobenius vtrunque opus compluribus prelis aggressus est; quum hoc corpusculum vix quartae laborum parti par esset. Atque id temporis parabam illa non hominibus eruditis sed quibusdam piis quidem illis verum illitteratis; apud quos compereram Hieronymum sic vndequaque deprauatum vt ne legi quidem posset; cuius incogitantiae me non semel et puduit et piguit. Supererat igitur vt ad prouerbium confugeremus, quo posteriores curae dicuntur esse meliores, et quod priore negligentia commissum erat, posteriore diligentia sarciremus: id quod a nobis iam semel atque iterum factum est. Porro quum acciperem apud Parisiorum Lutetiam rursus excudi epistolarum volumina, vt ex tempore licuit quaedam loca pridem a me notata recognoui, misique in publicam studiorum vtilitatem; non conquieturus donec aequo candidoque lectori probarim fidem et industriam meam. Ingratis enim et iniquis, qui vel dissimulantes tam multa bene dicta tantum arrodunt si quid incautius excidit, vel quod est improbius, ne legunt quidem nostra, sed tamen occlusis oculis et obturatis auribus ingenti vociferatione damnant quod nesciunt, nihil aliud optabo quam mentem dari meliorem diuinitus: θεοὶ δέ τε πάντα δύνανται. Interim non tam regium est quam Christianum quum bene facias audire male.

3–4. eruditionis β: erudione α. 4. illius β: illis α. 5. nondum *om.* β. 13. modo β: vero α. 15. fere *add.* β. 19–20. quibusdam β: istis α. 20. illis verum β: sed α. 21. vndequaque *add.* β. 28. misique β: ac misi α. 31. enim *add.* β. 34. nesciunt β: nescit α.

12. Quum . . . Basileam] This account of the origins of the New Testament and of the Jerome is curiously misleading. Erasmus was always anxious that it should not be thought that the purpose of his New Testament was to supersede the version of Jerome (cf. Ep. 2807. 24–42); and he represents his translation as a kind of afterthought. It was in fact made between 1505 and 1509 (see Ep. 384 introd.). The Jerome was begun not later than 1500; and he was at work upon it again in 1511–12 (Ep. 396 introd.).

23. prouerbium] αἱ δεύτεραί τοι φροντίδες σοφώτεραι, Eur. *Hipp.* 436.

28. recognoui] For the pains spent on this revision see Ep. 2776. 59–61.

35. θεοὶ] *Adag.* 3511; cf. Hom. *Od.* 4. 237.

Quum hec adornaretur editio, incomparabilis heros Guilhelmus Waramus, archiepiscopus Cantuariensis ac totius Angliae primas, terras reliquit et in celeste contubernium emigrauit: vir ex omni virtutum et ornamentorum genere concinnatus, siue spectes in tanto rerum fastigio comitatem etiam infimis obuiam, siue in tanta rerum affluentia spontaneam victus sobrietatem, siue in tantis negotiorum vndis perpetuam animi tranquillitatem (id quod diuinae cuiusdam mentis esse videtur), siue syncerum erga pietatem ac religionem affectum, quam semper summo studio nullo supercilio tum docuit tum prestitit. Nemo vidit illum nihil agentem. Quis autem non facile condonasset tali viro, si quando animum negotiis externis delassatum iocis aut lusibus relaxasset? At illi pro venatu, pro aucupio, pro alea, pro chartis, pro morionibus proque ceteris auocamentis vulgaribus erat aut frugifera lectio aut cum erudito viro colloquium. Iam vero benignitatem quum in omnes, tum praecipue in studiosos quid referam? De me nihil dicam, qui non ita multum ab illo accepi, idque obtrusum verius quam datum: nisi quod in acceptis numero quicquid ille obtulit: obtulit autem frequenter vera fronte fortunarum omnium communionem. Sed in alios quam non fuerit illius parca liberalitas, vel illa vox arguit quam paulo ante mortem emisit. Nunciantibus enim famulis in thesauro vix esse triginta aureos signate pecuniae, gratulabundus dixit, 'Bene habet. Sic mori semper fuit in votis. Sat est viatici mox hinc emigraturo.' O mentem summo episcopo dignam. Ex tanta fortuna minimum impendit sibi. Mensa erat et pro more regionis et pro dignitate tanti praesulis splendida, sed in mediis deliciis ipse vulgaribus libentius vtebatur atque hoc ipsum parcissime. Cena tam erat frugalis vt prope nulla fuerit. Vinum perquam raro gustabat verius quam bibebat, contentus tenuissima ceruisia quam illi vulgo biriam appellant. Eadem in cultu frugalitas; nunquam holosericis vtebatur nisi rem diuinam peragens: adeo vt quum sub Caroli Cesaris et Regis Anglie conuentum, qui fuit ante annos, ni fallor, vndecim Caleciis edicto Cardinalis Eboracensis non episcopi tantum sed et inferioris gradus homines cogerentur magnis impendiis ornare sese byssinis ac damascenis, solus omnium ille contempto Cardinalis edicto pilum in cultu suo non mutarit. Quid esse possit illo pectore incorruptius? Nunc felix illa anima, sicut Ecclesiae praeclarum lumen fuit, ita celesti Hierosolymae sidus illustre addit. Frequenter apud suos hanc vocem solet emittere, 'Vtinam mihi contingat priusquam hinc emigrem, semel videre complectique meum Erasmum. Nunquam sinerem illum a me diuelli.' Votum erat mutuum, sed neutri contigit quod optauit. Vtinam illud concedat

49. externis *add.* β. 50. pro aucupio *add.* β. pro venatu *post* chartis *iterum habet* α: *om.* β. 52. vero *add.* β. 53. tum β: tum vero α. 56. β: frequente α. 64. ipse β: ipse parcissime α. 64–5. atque . . . parcissime *add.* β. 68. nunquam β: nam α. 70. ante . . . vndecim *add.* β. Caletii β. 72–3. byssinis ac damascenis *add.* β. 74. γ: mutauit α. 76. Hierosolymae β: Hieronymę α. illustre β: egregium α.

---

70. vndecim] If the Preface was written in 1532, this is still inexact; the meeting took place in 1520.

Christi misericordia, vt nos inuicem breui complectamur illic vbi nulla est futura distractio, neque quisquam erit qui vel illum mihi vel me illi inuideat.

Bene vale, quisquis es qui haec legis.

Friburgi Brisgoiae Anno M.D.XXXIII.

2759. From Nicholas Olah.

Esterhazy MS. p. 333. Brussels.
OE. 276. 31 January 1533.

N. OLAVS THESAVRARIVS ALBEN. ERASMO ROT: S.

In mense Iulii praeterito dederam ad te, mi Erasme, epistolam satis prolixam, qua tibi pluribus significaram, quid mihi et D. Panormitano in rebus tuis videretur, qui et ipse cum meis vna litteris suas ad te dederat. Quae caussa sit, cur a tanto tempore nullum a te responsum acceperimus, non satis cogitare possumus. Veremur ne magistri veredariorum negligencia litterae tibi non sint redditae; quod si factum est, dii homini illi malefaciant. Summa litterarum nostrarum ea erat vt, si velis domum reuerti, apercius mentem tuam nobis significares. Ipse et ego curabimus, quantum in nobis erit, vt in patria hic apud reginam non penitendam habiturus sis conditionem. Quare siue acceperis litteras nostras priores siue non, quae tua sit voluntas significa, vt nostrum in te officium tibi non sit defuturum. Panormitanus, quo cum saepe vna sumus, quaesiuit a me saepius si quid responsi a te haberem. Totam silencii tui caussam asscripsimus veredariorum magistro. Cura igitur, si id tibi est commodum, nobis tuam mentem patefacere. Sed quid ego te hac in re sollicitem, cum vicarius eiusdem Panormitani, qui est Bisontii, his diebus huc veniens retulit se certo accepisse te et Caesaris et Regis Ferdinandi habere litteras ad ciues Bizontinos vt in eam ciuitatem te admitterent ad

2758. 85. Friburgi . . . M.D.XXXIII. *add. β.*

2759. 1. epistolam] Ep. 2693.

3. Panormitano] John Carondelet, President of the Privy Council of the Netherlands, see Ep. 803. 12n. His letter, here referred to, is Ep. 2689.

20. Bizontinos] The idea of settling in Besançon had been in Erasmus' mind when he meditated leaving Basle (Epp. 2112. 5–11, 2514. 1–4); and then, as now, the prospect of being able to get good wine had been a principal motive (cf. Epp. 2761, 2778). He had mentioned the project to Dalban in Nov. 1530 (Ep. 2410. 47–9). He had sounded the Senate of Besançon in July 1531 (Ep. 2514), offering to procure commendatory letters both from the Emperor and Ferdinand—the Emperor wrote a letter for him on 1 Oct. 1531 (Ep. 2553). He was aware then that religious differences at Besançon made his welcome not wholly certain (he had referred to these in his letter to Dalban (Ep. 2410)); and the difficulty was still operative in 1533—the Senate, he tells Olah, wished him to come, but the clerics were opposed (Ep. 2792). On 5 Feb. 1533 he tells Schets that he has twice been invited by the Senate (Ep. 2761). But writing to the Senate on 12 March, he says nothing of their invitations, though thanking them for a present of wine.

Many letters of 1535–6 show Erasmus' growing preference for Besançon instead of Brabant; it may be that he was influenced by his desire to retain the services of Cognatus.

quam migrare velles. Id si ita est, quid aliud agis, nisi vt nunquam patriam tuam amicos⟨que⟩ qui hic sunt reuisas? Vnde haec tam subita mutacio? Vini fortasse Burgundiaci cupiditas te nobis abripuit. Vt ex meis prioribus intellexisse potuisti, hic et Burgundiacum et Hungaricum ex penu reginae habere potuisses, quo aetatem tuam foueres. Quid igitur rei sit, rescribe.

De Leuini matrimonio et ipsius preter meam omnem sentenciam consilio precipitato ex ipsius et meis aliis, quas in hunc vsque diem arbitror tibi esse redditas, omnia te intellexisse non dubito. Qui si meis et consiliis et mandatis paruisset, virginem ampla fortuna doteque ei breui tempore reperissemus. Is nunc a nescio quo Caesaris secretario sollicitatur, vt sit illi a manu. Eum ob vberiorem quaestum non dehortarer a proposito, nisi viderem quam non Christianum et quam etiam periculosum sit vxorem iuuenculam, iam vtero tumentem, maritum deserere ad vnum aut alterum annum, vt hos tuos municipes video hoc facere ex more solitos. Quirinus tuus missus a te in Angliam diuerterat in mense Septembri ad me cum litteris tuis breuiusculis. Properauit ad Angliam, vt ei iusseras, cui iniunxeram, vt ad me rursus illinc rediret. Regina abfuit Bruxella trimestri spacio, omnemque interea Hannoniam peragrati sumus. Credo illum hanc ob rem ad me non diuertisse, sed recta ad te reuertisse. Si igitur a me aliquid erratum est quin ad te scripserim, adscribito quod fuerim semper in expectacione Quirini.

Vale et siue redeas, siue maneas in loco statui aetatique tuae conuenienciori, mei memineris, et me tuum esse totum existimato.

Bruxellae vltima Ianuarii Anno 1533.

2760. To Theobald Fettich.

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 188 (α). Freiburg.
Ptolemaei de Geographia, f. 2 (β). 1 February 1533.
N. p. 1204: Lond. xxviii. 19: LB. 1242.

[An autograph rough-draft, the preface to Ptolemy's *Geographia*, Basle, Froben, 1533; the first edition of the Greek text. Despite *BE*[1].[1] neither the title-page nor the contents suggest that Erasmus had anything to do with the editing. For Fettich see Ep. 1767—Erasmus seems to have forgotten his name.]

DES. ERASMVS ROT. EXIMIO VIRO THEOBALDO FETTICHIO MEDICAE REI PERITISS. S. D.

Vt intelligas non temere dictum a priscis sapientibus, vir orna-

2760. TIT. FETTICHIO β: FRITIKIO α.

2759. 24. ex meis prioribus] Ep. 2693. 129–35.
28. ipsius] Livinus' letter is not extant.
38. litteris] Ep. 2707.
40. trimestri spacio] Olah's correspondence shows that he left Brussels between 6–10 Oct. 1532 (OE. pp. 254–5), and that the Queen returned to Brussels on 8 Jan. 1533 (OE. p. 275).
42. non diuertisse] Olah seems entirely to have forgotten that he had seen Quirinus in Mons in Nov. 1532 (Ep. 2741. 6–17). That Quirinus returned in that month seems certain not only from that letter, but from the plain statement of Levinus Ammonius in Ep. 2817. 179–82.

tissime, παλιμβόλους εἶναι τὰς χάριτας, redit ad te tuus Ptolemaeus, quem non dubito quin pro ingenii tui candore iam tibi chariorem sis habiturus, magisque tuum existimaturus quod tibi cum vniuersis optimarum disciplinarum studiosis futurus est communis. Bracteata fortunae bona communione decrescunt: vera bona, quo latius diffuderis, hoc et meliora redduntur et illustriora. Gratis typographo Graeci voluminis fecisti copiam. Non poteras, mihi crede, felicius vendere, etiamsi Herculem tibi decimis obstrictum, ac Mercurium fauentem habuisses. Nunc tot studiosorum milia Theobaldi nomen celebrabunt, Theobaldi candorem exosculabuntur, Theobaldi munificentiae gratias agent. Quam vero mercedem cum hoc praemio conferat generosus animus?

Sepenumero mirari soleo tam vetustum autorem (nam floruisse sub Traiano et Antonino Pio satis liquet, tum ex quinto capite septimi libri De magna constructione, tum ex capite primo libri secundi eiusdem operis), ad haec eum qui Geographiam (qua vix alia inter mathematicas disciplinas vel iucundior est vel magis necessaria) sic tractarit vt facile superiores omnes qui de ea scripserunt obscurarit, posteris praeluxerit, tot seculis neminem fuisse nactum a quo pro dignitate Latinis auribus traderetur. A duobus interpretibus quomodo tractatus sit, quid attinet commemorare, quum et ipsa res per se clamitet, et vir excellenti doctrina Ioannes a Monte Regio, iusto volumine prodiderit. Nuper vir sempiterna dignus memoria Bilibaldus Pyrchemerus pulcherrimum opus feliciter aggressus est, quod vtinam absoluere licuisset; mors et illi successum et nobis fructum hunc inuidit. At nunc opera Frobenianae officinae prodit Ptolemaeus ipse sua lingua loquens. Nam licet Alexandrinus fuerit, tamen Aegyptus id temporis maxima ex parte Grece loquebatur, in qua lingua apparet hominem non infacundum fuisse, quanquam huiusmodi disciplinarum tractatio magis requirit sermonem distinctum, sanum ac perspicuum quam splendidum aut copiosum. Equidem non nego plurimum laudis deberi Bilibaldo, sed tamen qui Graece peritus Graecum legerit Ptolemaeum fatebitur nonnihil interesse inter lacunam quamuis puram et fontem ipsum.

Complures quidem tum apud Graecos, tum apud Latinos mixtim de Geographia et Chorographia conscripserunt, inter quos nemo Strabone vel diligentior vel copiosior. At Ptolemeus omnium primus hanc disciplinam ad certiorem rationem redegit, commentus dimensionem latitudinis vniuersi orbis a polo ad polum, longitudinis ab exortu ad occasum, adhibita collatione terrae habitabilis

9. decimis *add.* β. 15. tum *add.* β. 16. tum β: et α. 17. ad haec eum β: tum α. 19–20. qui de ea scripserunt *add.* β. 24. a β: de α. 27. hunc β: illum α. 29 fuerit β: sit α. 35 Ptolemaeum *add.* β.

2. παλιμβόλους] Forgetting the interpretation of it which he had given in *Adag.* 1635, Erasmus seems here to use the word as equivalent to παλινδρόμους, 'returning to its author, or owner'.

9. Herculem . . . decimis] See *Adag.* 3993.

22. duobus] Iacobus Angelus (Vincenza, 1475) and Ioannes Vernerus (Nuremberg, 1514). These are the two translations referred to by Pirckheimer in the preface to his own version; cf. Ep. 2606. 22n.

24. Ioannes a Monte Regio] See Ep. 2606. 24n.

ad celum, vt iam non facile quis toto quemadmodum aiunt coelo possit aberrare. Vtinam et numerorum notas sicut a Ptolemeo traditae sunt incorruptas haberemus, praesertim libro octauo. Sed hanc quoque, vt spero, prouinciam aliquis arripiet, cui et ingenium et eruditio et ocium suppetet tam arduo negotio par. Vnum tamen est, quod librariis imputari vix potest: in gradibus mira est dissensio. Siquidem Ptolemeus libri primi cap. 7, rursus libri 7. capite 5, scribit singulis maiorum circulorum in coelo gradibus in terris respondere stadia quingenta. Eratosthenes autem, quem Plinius et Strabo ac veterum plerique sequuti videntur, septingenta. Id vnde acciderit, nondum assequor. Vix enim credibile est, tantos viros in singulis gradibus ducentis stadiis variare: nec multo probabilius est Ptolemeum veteres omnes tam insigni damnasse errore, praesertim quum eum nusquam coarguat, alioqui non indiligens et hac in parte, quippe qui tam multa reprehendat in Marino. Quod si forte Ptolemeus aliter accipit stadium quam superiores, erat et super hac re non leuis momenti lector admonendus. Verum hoc quicquid est scrupuli doctis excutiendum relinquo.

Qui praesunt liberalibus studiis probe consuluerint iuuentuti solidae doctrinae candidatae, si eam omnibus stimulis ad geographiam excitent, et si hanc exemplo veterum statim post degustatam grammaticam tradant. Plurimorum magnis laboribus effectum est vt hec disciplina iam nec ita multum laboris nec multum temporis desideret. Olim plus habebat negotii, quum ambigeretur an coelum esset sphericae figurae, quum essent qui affirmarent orbem terrae sic innatare Oceano quemadmodum pila innatat aquae, prominente tantum vertice, caetaris aqua tectis: atque in aliis item multis errarent, qui scriptis artem prodiderunt. Nunc quum ab aliis compluribus, tum a Ptolemeo praecipue, porrectum est filum cuius ductu quiuis facile possit sese ex his labyrinthis explicare, strata est via qua sine dispendiis celeriter ad huius artis fastigium peruenias; quam qui negligunt, eos oportet frequenter in euoluendis bonis autoribus hallucinari. Ego vero, vir eruditissime, tibi gratias ago, vt par est, maximas, non tam typographi meoque nomine, quam studiosorum omnium, quos aequum est pro hoc non vulgari beneficio tibi tuisque semper leta faustaque precari omnia. Vale. Apud Friburgum Brisgoae. Calendis Febr. anno a Christo nato 1533.

2761. To ⟨Erasmus Schets⟩.

British Museum MS. Add. 38512, f. 74. Freiburg.
5 February 1533.

[An original letter, autograph throughout; though the address sheet is missing, there can be no doubt that the letter was written to Schets.]

2760. 45. praesertim . . . octauo *add. β.* 66. iam *add. β.* ita *add. β.* 72. quum . . . tum *add. β.* 77. vt . . . maximas *add. β.* 79. tuisque *add. β.*

2760. 58. Marino] Marinus of Tyre, fl. c. 120 A.D. His γεωγραφικοῦ πίνακος διόρθωσις is known to us only from Ptolemy, who acknowledges his debt to it in *Geogr.* 1. 6, 1. 19, but who in many places criticizes it.

S. P. Si haec epistola veniet in tempore, mallem vt pecuniolam quam habes serues adhuc, si modo tibi non fuerit molestum.

Dein sedulo caue ne quid litterarum mearum veniat in manus Bebellii aut Grynei. Nam vernis nundinis proxime praeteritis nescio quo casu Bebellius nactus est litteras meas, quarum vnas tandem reddidit Thomae Moro: ad Archiepiscopum, ad Linconiensem, de seriis rebus suppressae sunt. Hieronymus affirmat se nihil illi tradidisse. Vtrum abs te acceperit an in Anglia venatus sit nescio.

Hic de Caesare nihil habemus certi rumoris, nisi quod Pontifex summa cum maiestate ingressus sit Bononiam, et in templo Petronii postridie exceperit eum ad oscula pedum. Hinc ad palatium. Habet tamen magnam militum manum apud se. Et in Burgondia dicitur adhuc in agris volitare vna manus.

De synodo scio nihil futurum, et, si fiat, nihil video magnae vtilitatis. Euangelici iam aliquot locis conueniunt[ur] de restituendo. Haec sunt praeludia maioris mali. Precor vt sit felix exitus.

Episcopus Cantuari. nihil mihi legauit. Res acta est arte cuiusdam per quem Episcopus solet agere mecum omnia. Is vsque ad insaniam est Euangelicus, mihique factus est dissimulatus inimicus, quod ausus sim Lutero respondere. Per hunc quod mihi ex pensione debebatur, transfertur ad alios. Multi latent sub titulo Euangelii, qui reuera sunt pagani. Deus det nobis omnibus bonam mentem.

In hanc domum iam insumpsi supra octingentos florenos aureos, et tamen animus gestit hinc auolare. At non video quo. Senatus Besontinus iam bis per litteras inuitauit vt eo migrarem, nuper etiam dono misit duo vasa vini Burgondiaci. In patria⟨m⟩ mallem, sed multa deterrent. Vale.

Friburgi. 5 die febr. 1533.

Erasmus tuus.

---

4. Bebellii] The chief object of suspicion seems to have been Bebel; cf. Epp. 2530. 50n, 2552. 7, 2763. 9–11.

5. litteras] None of these is extant.

10. Pontifex] Viglius had given Erasmus some account of the Bologna meeting (Ep. 2753. 34–9), but the reference to the church of S. Petronius shows that Erasmus here cites some other informant. Petronius was the patron saint of Bologna.

15. synodo] The project of a general Council.

16. de restituendo] The question of the restitution of the church properties.

18–19. cuiusdam] For persons in Warham's household of whom Erasmus entertained suspicions see Ep. 2776. 33–42. Who the particular person here referred to is, we do not know.

22. pensione] For Erasmus' preoccupation with the possible loss of his pensions derived from English livings see Epp. 2776. 27–42, 2783. 4–8. Cranmer in fact undertook to continue the pensions, and in June 1533 sent through Gerard Phrysius thirty pounds, see Ep. 2815. 13–18; cf. Ep. 2879. 30–4, Miaskowski, p. 333, EE². 138, Lond. xxx. 70, xxvii. 51, LB. 1288, 1296, Brit. Mus. MS. Vitell. B. xiv. f. 259, Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol. f. 138.

25. octingentos] See Ep. 2530. 1n.

26. Senatus] See Epp. 2759. 20n, 2778, 2785. 4–5.

2762_{2785} To Nicholas Olah.

Esterhazy MS. 341.
OE. 277.

Freiburg.
7 February 1533.

ERASMVS ROTERODAMVS N. OLAO SECRETARIO S. R.

Oro vt hanc epistolam legas solus, nec huic tabellioni quicquam arcani committas praeterquam obsignatis litteris, Danus ne quid sciat harum rerum.

Multa sunt quae mihi suadent, vt relinquam Germaniam, eciamsi contingat esse quietam. Multa rursus sunt, quae isthinc deterrent. Illud caput est, mi Olae: ea est corporis et aetate et laboribus fracti valetudo vt aegre tuear vitam domi conclusus. Corpusculum cribro rarius ne aestiuum quidem fert coelum. Quod si aula vellet me ab hac quiete reuocare, mors esset certissima, certum scio. Si quid queam praestare domi manens, perlubens fecero. Amo R. D. Panormitanum non vulgariter, sed est χρηστολόγος affatim. Et, si satis noui istius aulae ingenium, vix praesenti quicquam numeraretur. Velim in primis hoc abs te curari, vt huc veniret epistola vel D. Cancellarii vel Reginae nomine scripta quae me reuocaret, vt habeam hic honestam occasionem vertendi solum, ne videar odio cuiusquam discedere. Deinde mitteretur aliquod viaticum honestum. Debetur mihi iam pensio decem annis aut eo amplius. Nihil magni facerent si vnius anni pensio mitteretur. Quod si non putas solicitandos finantiarios, posset munus mitti Reginae nomine. Quum peteretur a me libellus De Vidua, sex epistolae eodem argumento ad me venerunt; vbi praestita sunt omnia, refrixit Henkellus. Migratio mihi magno constabit tum ob supellectilem tum ob vitream valetudinem. Sed ante omnia cuperem eam honorificam esse. Quod si litterae per hunc nuncium Friburgensem expediri non possunt, mittantur nundinis vernis per Erasmum Schaetum ad Hieronimum Frobenium: eodem mittatur munus Reginae, si dabitur. Sed vtcunque res habebit, fac vt sciam in tempore, vt possim meis consulere rebus. Ad patriam aspirat animus. Rogo ne in vulgus erumpat me parare reditum, quo mihi tutius sit iter. Variae sunt hominum insidiae. Etiam atque etiam oro vt hac in re declares istum animi tui candorem quem litterae tuae prae se ferunt.

Leuinum meum rumor est esse maritum. Quod si verum est, praecor vt sit faustum ac foelix. Non enim dubito, quin se dignam venatus sit. Si perseuerasset in litteris, iam nunc magnus esset.

Non vacabat pluribus. Vrget tabellio. Non relegi, ignosce.
Friburgi 7 die februarii 1533.

---

2. Danus] James Jaspar, see Ep. 2570 introd.

11. Panormitanum] John Carondelet had himself written (Ep. 2689) to Erasmus, 19 July 1532; he wrote again on 27 March 1533, Ep. 2784.

17. pensio] See Ep. 370. 18n.

33. Leuinum] That Erasmus should write of Livinus' marriage as known to him only by rumour would seem to show that he had not received Epp. 2693, 2759, because these letters speak of it in detail. His letter of 29 Aug. 1532 (Ep. 2707), however, says he had heard of the wedding.

2763. To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 76. Freiburg.
7 February 1533.

[An original letter, autograph throughout. This letter would seem to have been sent hastily by another messenger, two days after the dispatch of Ep. 2761, in order to forward a letter to More, which has perished—Ep. 2211, of 5 Sept. 1529, is Erasmus' last extant letter to More.]

S. P. Nihil succensui de non missa pecunia, sed verebar ne tibi quid accidisset quod nollem, imo velim vt eam pecuniam serues adhuc apud te, donec aliud scripsero.

Ioannes Molendinus scribit te dixisse mihi conuenire cum Barbirio. Imo nunc me plane deridet, et cum illo colludit Molendinus ille. Galli et theologi sunt ambo.

Rogo vt hanc epistolam cures bona fide perferendam ad Thomam Morum quam potes celerrime.

Admonui et iterum admoneo, cura ne quid litterarum mearum quas mittam in Angliam, veniat in manus Bebellii. Artifex est mirus.

Vale. Friburgi. 7 die Febr. 1533.

Erasmus Rot. tuus.

Isti Benedictino qui iam per ocium bis ad me scripsit, non video melius consilium quam vt se fortunae suae accommodet, nec sibi mea causa conciliet inuidiam. Mutare vestem hoc seculo est Luteranum esse: id tamen facile concederet Pontifex, si adolescens inductus est in laqueum et habet vnde viuat. Certe meum non est istam inuidiam in me accersere, quasi quenquam euocem. Optimum est vt se necessitati accommodet. Si id non potest, per alios agat suum negotium. Si volet ipse Romam ire, pro octo ducatis impetrabit, aut a legato quopiam. Si quid illi responderem, excitaret et sibi et mihi nouam tragoediam. Rursum vale.

Ornatiss. viro. D. Erasmo Scheto negotiatori. Antwerpiae.

---

4. scribit] Molendinus' letter is not extant.

6. Galli] The same expression is used of the same persons in Ep. 2780. In Ep. 2799. 28 Aleander is called *Gallus*, though Erasmus commonly speaks of him as a Jew.

14. Benedictino] Erasmus wrote to him c. April 19; see Ep. 2793 (from which it would appear that he was in the Netherlands). In Ep. 2874 Erasmus warns Justus Decius that he and his other Polish friends should have nothing to do with a fugitive monk representing himself as enjoying the favour of Erasmus. He may conceivably be the Benedictine here mentioned, who, however, in Ep. 2793 is called 'bonus iuuenis'. In connexion with him he tells Decius a story of a certain Sylvius, a Benedictine who had escaped from his monastery and presented himself at Rome with forged letters from Erasmus to Bombasius and Pope Leo. The Pope had received him with open arms and promises of assistance; but he had died before these could materialize. (In Ep. 2798 he tells the same story to Chapuys, with a general warning against any 'erro' who may use Erasmus' name in order to impose on him.)

2764_{2768} From Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VIa. 54. 230 vo. ⟨Basle.⟩
⟨c. 13 February 1533.⟩

[An autograph rough-draft; written on the same page as Ep. 2769, and apparently an earlier version of Ep. 2765.]

S. P. Cum nuper Gallus quidam mihi litterarum Sadoleti ad te exemplum credere nolens istuc proficisceretur, admonui te ne quid ei numerares: id quod te fecisse arbitror; nam ad nos non rediit.

Adieceram praeterea Heruagium nunc in manibus habere Ciceronis volumina, quorum in tomos secandorum proque dignitate excudendorum quam tu commodissimam rationem putares ex te intelligere cupiens. Hoc vt facerem eo facilius induci potui quod te tam insigni authori et studiis quam optime velle non ignorarem. Verum cum adhuc non responderis, et identidem ille idem Heruagius aurem vellicet, vir tui vt apparet studiosissimus, si molestum non est, nobis vno et altero verbo vt tuam sententiam significare ne detrectes mirum in modum rogo. Bene vale.

2765_{2768} From Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VIa. 73. 206. Basle.
13 February 1533.

[An autograph letter, written fair for dispatch, but afterwards emended; another copy, therefore, was presumably made and sent.]

S. P. Clarissime Erasme. Medico Gallo hinc ante aliquot menses nuncium Auenionem missuro, et me num quid illuc vellem roganti, tuas ad Sadoletum literas vna cum libris ex tuo praescripto tum mittendis commiseram. Rediit tandem nuncius non nisi literarum Sadoleti ad te exemplum referens. Qui id acciderit ex ipso audies. Nam ad te omnino proficisci me etiam dissuadente instituit, Erasmi videndi occasionem adesse dictitans. Non est, mi Erasme, cur ei quicquam numeres. Sadoletus enim nimis beneficus pro allatis libris duos ei coronatos vltro soluit, cum tamen librorum causa illuc non fuisset profectus.

In Ciceronis editione adornanda cupit meo patrocinio Heruagius

2764. 1. Gallus] A letter of Boniface to Sadoleto, 23 Ap. 1533 (Basle MS. C. VIa. 73. 282), gives the same account of his behaviour as that furnished by Epp. 2765. 1–10, 2768. 11–19, 2769. 1–15.

2765. 1. Medico Gallo] Of this person we know no more than may be gathered from this letter and Ep. 2769. He is referred to in Boniface's letter to Sadoleto (see Ep. 2764. 1n.) but again without name.

3. literas vna cum libris] In a letter to Sadoleto (Basle MS. C. VIa. 73. 24, probably c. Sept. 1532) Boniface says that, on Erasmus' instructions, he is forwarding a letter from Erasmus (not extant) together with Erasmus' *Declarationes* and *Basilii de Spiritu Sancto* (cf. Ep. 2706. 1–2).

4. nuncius] The 'Gallus' of Ep. 2764.

11. Ciceronis editione] Published in 1534. In his reply (Ep. 2768) Erasmus merely indicates what he takes to be the obvious principle of

ex te quam tu commodiorem tam insigne opus et in tomos diuidendi et pro dignitate excudendi rationem arbitreris intelligere: ad haec sibi, si quid in hoc adnotatum habes, communicari rogat. Annui eo libentius interpellanti quod te adiuuandis prouehendisque studiosis et studiis natum, et inprimis tam eximio authori fauere non ignorarem. Quo igitur candore es, vt tuam nobis sententiam vno et altero verbo significare ne graueris, te etiam atque etiam rogamus. Bene vale, clarissime Erasme.

Basileae pridie D. Valentini Anno MDXXXIII.

Tuus ex animo Bonifacius Ame⟨rbachius⟩.

2766. From Haio Cammyngha.

Strasbourg MS. Epist. eccl. v. no. 20. Leeuwarden. 15 February ⟨1533⟩.

[An original letter, in the Stadtarchiv at Strasbourg, possibly autograph, as the hand is not that of a conventional secretary.

The letter may be dated 1533.

A comparison with Epp. 2262 and 2624. 92–102 makes it plain that it cannot be earlier than 1532—Cammyngha only delivered Ep. 2262 'post biennium' on his return from Italy and Louvain. If it had been written in 1532, Cammyngha could hardly have said nothing of his travels and recent home-coming. It is obviously prior to Ep. 2866 (2 Sept. 1533).]

SPECTABILISS. VIRO. D. DES. ERASMO ROTTE. PATRONO AC PATRI VNICE OBSERVANDO HAYO CAMMYNGA S. P.

S. P. Tabellarius quidam nuper Louanio ad nos rediens M. Coglenii verbis plurimam mihi salutem attulit, affirmabatque quandam epistolam ad me inter tabellarios herere tuam. Dii boni, quanto id mihi solatio fuit, veteris nimirum amici refricata memoria! Quare cum ob id terque quaterque me felicem predicarem, tui quoque recordatio effecit vt tuam humanitatem etiam atque etiam suspicere cogerer, cui post tot tantaque temporum interualla mei obliuionem absentia nundum induxisset. Proinde eo

2766. 7. cogerar *MS.*

arrangement in printing Cicero's works; of the request for observations (or annotations) of his own he says nothing. Boniface's 'feeler' was followed (within a few days) by two letters from Herwagen himself (see Ep. 2775), written, says Erasmus, as though he (Erasmus) had agreed to father the undertaking, and asking him to write a Preface. He answered Herwagen on or before 22 March, making his excuses, 'sed blande' (see Ep. 2788). On 10 April he writes to Boniface, 'Heruagius nihil agit': he is too busy with his 'Concionator'. It would be improper for him, he adds, to write a Preface 'in tam nobilem autorem' without doing any real editorial work on the book. See also Ep. 2805. 1–5 (5 May), which suggests that Herwagen was still importunate. Erasmus' reluctance to do anything more with Cicero (he had edited the *De Officiis*, *De Amicitia*, *De Senectute*, the Tusculan Disputations, and the *Paradoxa*) was, no doubt, due in part to the fact that Scaliger's book had recently revived the agitation over the *Ciceronianus*.

For similar importunity on Herwagen's part see Ep. 2686. 10–25.

2766. 2. Coglenii] Clearly *Goclenii* is intended; for a similar form of the name cf. Ep. 2866. 5; and cf. Ep. 2712. 9.

gaudio punctu temporis fretus me ipsum paui saginauique, quod Erasmo illi magno in tanto omnium rerum splendore fortuneque claritate Hayonis mancipii sui memoria adeo non excidisset quin aliquo vt ita dicam verbulo eum salutare dignaretur.

Hiis rebus mihi ipsi blanditus oblectatusque sum donec tristior nuntius superuenerit, narrans eas litteras non ad me sed ad alium missas, neque D. Erasmi animum in me propensum beneuolumque, verum longe diuersam in partem diminutum abaliaenatumque. Quod cum creberrimis suspiriis mecum frequenter ruminarem, subinde meum fatum ac sortem deplorans, tanta tristitia animo oboriebatur vt vix minimo minus a desperatione abesset. Neque interim diuinando assequi possum qui huiuscemodi machinas mee innoce⟨n⟩tie struxerint, conantes tuum erga me affectum auertere eiusque loco plus quam Vatinianum odium inducere. Ego enim, mi preceptor, paterque vnice obseruande, vt nihil vnquam mutue nostre amicicie incolumitate prius duxerim, ita in tuam humanitatem, qua multis diebus tuo more amantissime me excepisti, nihil vnquam sum molitus. Quod si tantis tuis meritis accumulatissimisque in me beneficiis respondere liceat, certe quiduis potius quam Hayoni tuo studium defuisse dices. Quare hoc a te requiro, ne quidquam indicta causa in me statuatur, neue tua humanitas meam innocentiam magis sinistra suspitione aggrauet quam incertis vanissimisque rumoribus temere inseruiendum esse putet. Nihil enim prius neque magis vnquam nostra mutua volui amititia, eamque glutino quodam perenni semper vinciri cupiebam, quod nescio quorum artificio impediatur. Proinde plura de meis consiliis rationemque omnium rerum redderem verbosius, quo magis nihil contra communem mutuamque nostram amiciciam statuisse videar, ni pluribus de itinerum ac rerum occasione ac sera pecunie (qua tua benignitas meam inopiam subleuauerat) solutione me superioribus purgassem.

Quod si nundum tue humanitati ob hanc causam ac fatales illos abominandosque Vlis⟨s⟩eos errores (quos vtinam potius ceu Sirenas quasdam vitassem quam in grauem tue indignationis scopulum tam misere cum amicicie iactura impegissem) sum reconciliatus, ab ira ad immensam misericordiam summamque tuam clementiam appello, tuam humanitatem per Deum opti. Max. orans atque obtestans vt humane mee fragilitati velit ignoscere ac meorum omnium peccatorum obliuionem animo inducere, presertim cum eam profectionem occatio potius contra expectationem post meum a vobis abitum obtulerit quam mea voluntas eandem ex proposito affectau⟨er⟩it. Nempe quibusdam hominibus nescio quam amicis, certe plagiariis, in abitu oblatis ⟨me tradidi⟩, qui propositum meum

13. oblectatatosque *MS.* 19. aboriebatur *MS.* 21. struxerunt *MS.* 30. aggrauat *MS.* 31. putat *MS.* 41. Vlisceos *MS.* ceu *scripsimus*: seu *MS.* 47. p̄certim *MS.*

22. Vatinianum] Catullus 14. 3.

37. pecunie] For Cammyngha's debt to Erasmus see Ep. 2364. 11n.

41. errores] For Erasmus' disapproval of Cammyngha's Italian journey, see Ep. 2587. 46–9.

expugnarunt, secumque ex itinere diuersam viam remetiri impetrarunt.

Quare cum (vt Liuianus ille Hanibal ait) preterita magis reprehendi possunt quam corrigi, iterum atque iterum veniam admisse culpe mihi largiri precor. Quod si post hac quidquam quod tuo iudicio minus placebit in me deprehenderis, libere admoneto: eo tandem argumento certior ero Cammyngham preceptori suo cure esse, si illi fuerit honestarum rerum auctor atque virtutum incitamentum. Nam vt nunquam minus probari quam diligi semper a te me volui, ita me hercule dolore quodam afficior non mediocri, cum alios non pari affectu erga te procliuos possessionem amoris, quo in me tua humanitas tum propensa erat, occupare animaduerto; non quod illorum felicitati inuideo, verum quia dolor quidam (nisi a te prorsus immedicabilis) me excrutiat atque adeo conficit, cum pristinum amicicie gradum obtinere me non posse intelligam. Quid enim aliud sibi voluisse videtur veluti vaticinium quoddam quod Friburgi in edibus tue humanitatis ante ostium mei cubiculi nescio cuius maleuoli nostro amori inuidentis artificio depictum memini:

Successore nouo tollitur omnis amans, etc.:

quasi vero cum loco et amiciciam mutari oporteat, et non potius in absentia grauissimisque discrimi⟨ni⟩bus mutuis officiis studere quam in presentia tranquilloque rerum statu adulari conueniat. Sane quod ad me attinet, grauissimum accerbissimumque supplicium perpeti non recusem, si fidem quam tibi, patrono meo, debeam presens absensue vnquam fefellero. Itaque artificem illum hac in parte maledicum, atque in ipsius amici absentiam contumeliosum obmutescere cupio. Longe enim in diuersum ac melius illi mea opinione erat iudicium quod de abs[c]ente nil nisi dextre suspicandum pronuntiauit, quod et nature consentanius est mihique magis ⟨probum⟩ ac probabilius videtur.

Quin et ipse cum in Phrysia sum, videor vsque tecum Friburgi agere: adeo enim suauissimi melitissimique illi sermones tui die noctuque mecum versantur, vt nusquam non sacro tuo pectori adesse consummataque illa eloquentia velut sacro quodam exuberanteque fonte mecum frui videar. Atque vtinam illi tamen perpetuo adesse daretur, quod breui futurum minime despero. Interea tamen temporis in multis variisque cogitationibus meis hac vnica consolatione mecum frui licet, quod neque tibi beneuolentior quam ego sum quisquam possit succedere, neque vlla regum principumque amicicia tua apud me possit esse potior.

Itaque velim tibi persuadeas nihil apud me gratitudine esse antiquius: qua in re, vt spero, propediem et votis et studiis meis satisfaciam. A te vero vicissim maximopere pro communi nostra necessitudine oro ac peto vt de tua valitudine me certiorem

57. admoneto: eo *scripsimus*: admonito co *MS*. 74. p̄centia *MS*. 76. recusam *MS*. 79. obmutessere *MS*. 83. ipse *bis MS*. 96. necescitudine *MS*.

54. Liuianus . . . Hanibal] Livy 30. 30. 7; cf. 36. 29. 9. 71. Successore] cf. Ov. *Rem. Am.* 462.

reddas: cuius solicitudo non minus me quam propria angit salus. Nam audio tuam humanitatem alio migraturam, incertum tamen quo. Quod si tantus nostre patrie esset splendor vt te eque atque cetere regiones excipere possit, profecto libentissimo promptissimoque, ita me Deus amet, animo et aedium mearum, quibus nunc doctor Hayo vtitur, et hortorum, quam diu in is degere voles, vsum et fructum gratis concedatur: quod vtinam ⟨fieri posset⟩ atque vtinam tecum decretum esset, idque rationibus tuis expediret. Nam pro⟨p⟩ter summa tua in me merita singularemque erga me humanitatem nihil non deberi profiteor: quod veluti[t] buccinator quidam apud omnes libenter, vt debeo, diuulgo praeconisoque. Proinde omnibus creditum cupio nihil esse tam arduum quod ab Hayone D. Erasmo patrono suo (quantum in se erit) libentissimo animo curari efficique non debeat. Deus autem interea tuam excellentiam nobis Christianeque reipublice cum vniuersis tibi charissimis quamdiutissime conseruet incolumem. Ignosce cupio mee balbutiei.

Ex Leuardia detimo quinto Februarii.

Tuus velis nolis Hayo Cammyngha Phrysius,
amicus addictissimumque mancipium.

[2736]2767. From Viglius Zuichemus.

Van Heussen, iv. 113 (β). — Padua.
Brussels MS. II. 1040[1], f. 55 (δ). — 22 February 1533.
Brussels MS. 6919, p. 112 (ε).

[For the sources see Ep. 2101 introd.]

EPISTOLA ERASMO ROTERODAMO.

Bononia rediens vi Iduum Februarii litteras tuas, doctissime Erasme, accepi Nonis Nouembribus datas, quas cum diu exoptassem, gauisus sum tandem voto me potitum, atque eum litterarum fasciculum tibi redditum, cui Bembi multorumque aliorum litteras incluseram. De epistolis ad adolescentes mihi charissimos et quos tibi commendaram, magnas ago gratias; id quod et ipsi facturi sunt. Cum haec scripsi, vterque erat Venetiis; itaque tarditati illorum, quaeso, ignoscas. Florentius optime erga causam tuam est animatus, et spero eum aliquid effecturum. Nouus Praeses Mechliniensis Briardus nomine illi affinis est, qui ipse

2766. 101. amat *MS*. 107. buccihutor *MS*. 112. conseruat *MS*.
2767. TIT. EPISTOLA δ: *om.* β. 1. δ: Bononiam β. 2. βε: Nouembris δ. 5. βε: epistola δ. 6. commendarem ε.

2766. 107-8. praeconisoque] For *praeconorque* (*praecon-* + ιζω).

2767. 1. Bononia] In a letter to C. Heresbach (Brussels MS. II. 1040[1], f. 54) Viglius relates his visit there for the carnival (cf. Ep. 2753. 34n) and the gathering of dignitaries at the meeting of the Emperor and the Pope.

5. epistolis] Perhaps Ep. 2683, and the lost letter to John Chrysostom, sent at the same time (see Ep. 2682. 64).

8. Florentius] See Ep. 2716. 156n.

10. Briardus] See Ep. 2571. 7n.

Micaultii est gener, quem scis in rebus pecuniariis illic dominari, et arbitror Reginam Mariam benigniorem erga te fore quam fuit Margareta. Vtcunque res cadat, tentasse nil nocet.

Quid mihi cesserit commendatio tua ad Petrum Bembum antea significaui. Vereor tamen ne illum Ciceronianorum parentem et patronum aliquid offenderit epistola tua ad me inter Palae⟨o⟩neas; tamen eius adhuc nullum signum animaduerti. Nec est cur illius alteriusue gratiam praehabeam tuis istis luculentis in me beneficiis, quibus me studiosis commendare studes. Sed tamen venor hic semper aliquid maius, quo communia professionis nostrae studia proueham atque adiuuem, vt ille qui ea in re multum mihi prodesse potest, non sit a me negligendus. Et haec Italica professio, quae vt plurimum, quemadmodum scis, ambitione fouetur, non modo retinere me sed etiam acquirere amicitias hic iubet. Cogorque hic ad aliquot menses esse ineptus. Tum mihi animus est Italiae valedicere, quod etiam amici mihi suadent. Inter quos habeo vnice mihi fauentem Matthiam Helt, eum qui cancellarii munere apud Caesarem fungitur. Ac nuper bonam mihi spem splendidae alicuius conditionis in camera imperii fecit: et perficere potest si quantum se mihi fauere ostendit tantum reipsa conetur. Est autem ille apprime doctus, ac de studiis nostris studiosisque omnibus et de te amborum patrono bene sentit: quod etiam, si vsus feret, reipsa experiere. Nec dubita, si quid forte erit quod in illa aula desideres, quin hoc fautore facile impetres. Potest enim plurimum, et Erasmo optime vult, ac me etiam ideo visus est pluris facere, quod tibi non omnino displicere intellexisset.

De Bononiensi conuentu parum est quod significare certo possim. Secreto enim domesticoque colloquio inter Pontificem ac Caesarem acta et transacta omnia. Foedus autem inter Italiae Principes illis authoribus ictum esse constans est fama. Cumque ego essem Bononiae, Duces aderant tres, Mediolanensis, Sabaudiae, et Florentinus, gener destinatus Caesari in Pontificis gratiam. Cardinalium magna quoque aderat turba, quorum duo nuper ex Francia aduenerant, eorumque vulgo superba et iniqua ferebatur petitio. Interfui etiam cum ab Aethiopiae Rege, quem Pretioanem vocant, legatio in publico cardinalium consessu praesidente Ponti-

16. Palaeneas βε: Palaenas δ. 40. ac βε: et δ. 44. βε: erat δ. βε: nuper duo δ. 46. β: Ethiopiae δ: Ahiopiae ε. ε: Pretoianem β.

11. Micaultii] Jehan Micault, imperial councillor and Receiver-general, who paid Erasmus his first salary as councillor, see the receipt given by Erasmus, Archives du Dept. du Nord, Lille, B. 878. Ch. d. C. 17057.

15. significaui] Ep. 2716. 100–18.

16. epistola] Ep. 2604.

27. Helt] †1563. He became imperial Vice-chancellor in 1531; vehemently anti-protestant, his dismissal was brought about by Granvelle and Pflug in 1540. In 1535 he bestowed on Viglius the post of assessor in the imperial chamber at Spires; and later proposed to him a marriage with his illegitimate daughter; a proposal declined by Viglius. VZE. 54, 80, 87 are addressed to Helt. Brussels MS. II. 1040[1], f. 69 is a letter from Viglius to Helt dated 7 March 1534, in which Viglius writes that Herwagen has dedicated his edition of Cicero to Helt.

44. duo] Cf. Ep. 2753. 34–7.

46. Pretioanem] Prester John.

fice audita est. Ea nouam significabat illius religionem ac deuotionem erga Sedem Apostolicam. A qua sese in obedientiam in filium ac Regem Romanae Ecclesiae recipi petebat, multaque alia quae non lubet commemorare. Nec est opus, cum plerique existiment Pontificis esse commentum, quo maiorem sibi apud alios venerationem asserat. Et tempus ei fabulae idoneum delectum est, nam paulo ante solenni pompa Cardinalis Tridentinus multis Germanis comitatus in Collegium publicum deductus fuerat, quos putant talibus adhuc imposturis et praestigii capi posse. Caesar abitum in Hispaniam parat, et ab Augusta Barcinone expectari dicitur. Habes aulicam historiam. Monueram te nuper de Cypriani vita et Ambrosii libris quos Chrysostomus penes se habet ac ex silentio quid velis prope colligo. Bene vale, incomparabilis patrone.

Patauii. 8. Calend. Martii 1533.

[2764, 2765]2768[2769] TO BONIFACE AMERBACH.

Basle MS. AN. III. 15. 44. ⟨Freiburg.⟩
Q. 45. ⟨c. February fin. 1533.⟩

[An original letter, autograph throughout. The year-date follows from comparison with the letter or letters which it answers (Epp. 2764,5). That the month-date was late in February may be inferred from the last words of the letter.]

S. p. Gratulor Ciceroni, qui tuis auspiciis prodibit in lucem. Sed vide ne te non possis explicare a pistrino, si semel eo te conieceris.

Diuisio nihil habet difficultatis. Primus ordo est artis, secundus operis, hoc est orationum, tertius epistolarum, quartus philosophiae. Editioni Cratandricae vidi quaedam adiecta ex Budaicis et meis citationibus. Aldus multa deprauauit. Vnum nominatim indico in prouerbio: Boui clitellas. In adagiis, quae nunc adiecimus Chiliadibus, plurima loca cito ex M. Tullio. Si quid occurret per ocium admonebo.

Gallus ille tuus, homo leuissimus, rogatus a me quantum accepisset a Sadoleto, fassus est accepisse se quatuor capita, hoc est corona⟨tu⟩m, et Quirino dixerat duos. Exhibuit exemplar epistolae Sadoleticae. Epistolam aiebat interceptam ab eo a quo fuerat captus et tortus: non ob aliud nisi quod suspicaretur illum esse Luteranum. Et tamen ad Pharelli preces dimissus est. Odoratus

2767. 57. βε: habitum δ. Barcione ε. 58. βε: moueram δ. 2768. 6. *Q*: Editio Cartrandrica *MS*.

2767. 57. Augusta] The Empress Isabella.

58. Monueram] Ep. 2716. 134-6.

2768. 6. Cratandricae] The edition of 1528.

7. Aldus] 1519-23.

8. Boui clitellas] Adag. 1884. The passage which Erasmus censures Aldus for depraving is Cic. *ad. Att.* 5. 15. 3. But he adds: 'Aldo non libet imputare, tum quia doctus est, tum quia amicus'. The true correction of the text is supplied by Ammianus Marcellinus.

11. Gallus] See Ep. 2764. 6n.

16. Pharelli] Wm. Farel, see Ep. 1407. 92n.

ingenium hominis, dedi potum et octo flappardas. O iacturam, inquis. Imo bene collocatum est, qui tantillo liberatus sim a tali artifice. Mundus impletur talibus planetis.

Hoc coelum incommode me tractat. Tu cura vt cum tuis quam rectissime valeas. Nam instat Martius.

Erasmus Rot. mea manu.

Viro vndiquaque doctiss. D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

[2768]2769. From Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VIa. 54. 230 vo. ⟨Basle.⟩
⟨February 1533.⟩

[An autograph rough-draft, written on the same page as Ep. 2764. The end is torn away, but the last words of three lines still show, and more appears to be missing.]

S. P. Iam ante admonueram, clarissime Erasme, Gallo illi captatori nihil numerandum esse, vt cui duos coronatos Sadoletus pro libris ad se delatis numerasset; ne quid de me dicam. Verum vt ex literis tuis edoceor, voluisti tu quoque pertuso dolio aliquid infundere, id quod eximiae tuae bonitatis est: alioqui accepto literarum exemplo pro meritis fuste ablegandus erat. Quid tibi, inquies, cum hoc genus hominibus? Nihil sane. Medicus Gallus hic agens ante aliquot menses nuncium se Auenionem missurum significarat: num quid illuc vellem roganti literas cum libris credidi, ignarus quem conduxisset nisi postquam hic erro rediit; quem duobus coronatis a Sadoleto acceptis non contentum statim primo congressu plus optare sensi. Exemplum epistolae allatae me istuc missurum bona fide receperam: sed surdo fabulam. Erasmi videndi occasionem adesse dictitanti eamque non negligendam ⟨morem homini ger⟩endum putaui.

Quod tam candide de Ciceronis operibus ⟨ordinandis mones gratias agere⟩m quam possum maximas. Quod porro eidem gratularis ⟨nostris auspiciis prodeunti in lucem non a⟩liud hoc esset quam, quod Graeci inquiunt, ἐν ⟨πλάτει⟩. . . .

2770. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 45. ⟨Freiburg.⟩
Q. 77. 28 February 1533.

[An original letter, autograph throughout.]

S. Quum totam hyemem sat commode valuissem, Martius misit prodromos suos, et immisit in pedem sinistrum cruciatum

2769. 4. literis tuis] Ep. 2768.
11–12. quem . . . sensi] These words are erased, but as the sense of them is written in over one of the lines partly torn away, they may be included here.
13. surdo fabulam] *Adag.* 387.
19. ἐν ⟨πλάτει⟩] 'ἐν πλάτει dictum accipiendum interpretantur Graeci quum paululum vltra praescriptum significant esse concedendum' (*Adag.* 3675).
2770. 2. prodromos] See Ep. 2781. Erasmus' ill health continued

adeo perpetuum et crudelem, vt per eum nec dormire nec edere liceat. Expertus eram hoc malum semel atque iterum, sed post triduum abibat, nec vltra pedem proferebatur. Nunc totam tibiam in feruore occupauit. Accersiui medicum, sed his diebus numquam fuit domi.

Viglius scripsit mihi nonnihil de Cicerone, nec dubito quin idem scripserit tibi. Nihil illo iuuene candidius.

Anselmus multa scribit, quum nesciat quid sit scribere. Appellat te fratrem, homo pedagogus, perinde quasi esset Episcopus aut Cardinalis.

Omnes epistolas suas explet promissis, quasi ego hic sedeam expectans polonica xenia. Datorum commemoratio exprobrandi genus est, at toties polliceri est nondum data exprobrare. Verum haec alias.

Bene vale. Prid. Cal. Martias. 1533.

Erasmus Rot.

Eximio viro. D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2771. To John of Heemstede.

Haymo In Psalmos, 1533, pp. 2–3. Freiburg.
N. p. 1180: Lond. xxviii. 11: LB. 1243. 28 February 1533.

[The preface to *Pia Breuis ac Dilucida in Omnes Psalmos Explanatio Sanctissimi Viri D. Haymonis*, Freiburg, Io. Emmeus, 1533. For Heemstede see Ep. 1646 introd.

Haymo (†853) was a pupil of Alcuin and friend of another of Alcuin's pupils, Rabanus Maurus, who dedicated to him his twenty-four books *De Vniuerso*. He and Rabanus were fellow monks in the newly founded monastery of Fulda. He became abbot of Hersfeld, and subsequently bishop of Halberstadt, where he was buried in the church of St. Stephen. A short life of him by Trithemius follows Erasmus' Preface, with a catalogue of his 'pene infinita opuscula'.]

DES. ERASMVS ROTERODAMVS INSIGNI PIETATE VIRO IOANNI EMSTEDIO CARTVSIANO LOVANII S. D.

Qvanqvam haud ignoro, charissime frater, non deesse tibi confabulones qui et solitudinem tuam exhilarent et silentium istud non sinant esse mutum, tamen visum est vnum addere, qui pia loquitur verius quam diserta: tametsi non video quo pacto negari possit diserte dici quod pie dicitur. Is est Haymo monachus, Abbas et

2770. 10. *Q*: Appella *MS*. 2771. tit. insigni pietate viro *om. N*.

throughout the spring and summer; cf. Epp. 2788, 2818 ('nunquam fui afflictior quam hac aestate'), 2858.

2770. 5. tibiam] Four months later (Ep. 2827), Erasmus' rheumatism, though 'remissior', is more specifically described—'vrget sinistram tibiam, in pede leuis, in coxendice leuior, in genu varius, semper tamen tolerabilis' (cf. Epp. 2781–2).

8. scripsit] Ep. 2753. 10–18. Viglius had written to Boniface at the same time about the possibility of a new edition of Cicero in Venice (VZE. 37).

10. scribit] Although several letters from A. Ephorinus to Boniface for this period are extant (Basle MS. G. II. 16. 281, 285, 288–9), all letters to Erasmus between Feb. 1532 and Aug. 1535 are lost.

14–15. Datorum . . . genus est] Erasmus has in mind Seneca *De Ben.* 2. 15. 2: 'qui quod dedit imputat gratiam destruit': cf. ib. 2. 11. 1.

Episcopus, mira breuitate miraque simplicitate ac perspicuitate enarrans Psalmos Dauidicos. Fuit hoc studium seculis aliquot monachis eruditis, vt quae a veteribus vel subtilius essent scripta doctis, vel fusius dicta apud populum, in compendium redigerent, adeo perspicua breuitate vt et ab occupatis et a tenuiter literatis facile valeant percipi. Huius ordinis praecipue sunt Anselmus, Beda, Claudius, et hic qui nunc venit in tuos complexus Haymo; quorum industria non mediocrem vtilitatem attulit Ecclesiae, praesertim si quis spectet tum tempora, tum regiones in quibus illi vixerunt. Decet autem vt qui reiectis omnibus remoris properant ad illam coelestem vitam quam maxime sint expediti, nec vllis minus necessariis sarcinis grauentur. Quo magis mirandum est, quod quidam, qui victu cultuque simplicitatem apostolicam profitentur, doctrinam amplectantur omnium minime simplicem, sed argutiis superuacaneis, et Auerroicis dogmatibus, ac nouis insuper somniis spinosissimam.

Quum igitur tales essent monachi, nomen erat apud omnes gratiosum, et honorificum erat appellari monachum. Nunc quorundam mali mores in causa sunt vt boni quoque communis inuidiae molestiam ferant. Aristippus, quum vnguento quodam vehementer esset delectatus, Male sit, inquit, istis cinaedis, qui rem tam bellam infamarunt. Similibus verbis non absurde quis stomachetur in eos qui suo vitio monachi nomen in inuidiam vocarint, quum reuera non conueniat vllum esse plausibilius. Quis enim non amet eos homines qui, vere mundo mortui, sese totos Deo dedicarunt? Quorum talis est vita, talis oratio, vt nemo ab illorum conspectu, nemo a colloquio non melior discedat. A quibus nemo quicquam metuat incommodi; non fraudem, ab his qui pecunias habent pro ruderibus, et hoc quod habent dilargiuntur egenis: non vindictam, qui, iuxta doctrinam Euangelicam, orant pro persequentibus, amore prosequuntur eos quibus sunt inuisi, benefacta reponunt pro malefactis: nec est vllius pudicitiae periculum ab his qui et corde et corpore sunt incorrupti; qui propter singularem animi modestiam nulli se praeponunt, nulli inuident, nullum fastidiunt, sed quo magis ad perfectionis culmen accedunt, hoc magis ducunt sese omnium infimos et, quum reuera gemmae sint et flores ecclesiae, tamen ipsi sese fecem appellant, aliorum lapsus aut eleuant aut commode interpretantur, in proprios austeri censores, aliena benefacta candide amplificant, sua modeste extenuant nemini, adulantur, neminem procacibus verbis percellunt praesentem, nemini obtrectant absenti, nihil auditur ex ore illorum nisi quod est in corde, verba charitatis, verba consolationis, verba amicae admonitionis et gratiarum actionis. Adest in his comitas non fucata, sed ex bona conscientia proficiscens. In summa, coelestis illius ciuitatis imaginem quandam nobis referunt, et angelicos choros quodammodo repraesentant, vel quod iugiter decantant laudes Dei, vel quod transformati in spiritus nihil habeant commercii cum carnis affectibus, vel quod in summa viuunt concordia, vel quod angelorum ritu inter homines ac Deum velut internuntii et populorum vota illi

12. Claudius] *sc.* Taurinensis. See Barthelemy Rostaing, *Claude de Turin*, and Herzog 4. 136–8.

commendant et plurima bona ab illo precibus assiduis impetrant, non sibi tantum, sed in commune.

Quid porro si ad has virtutes accedat donum prophetiae? vt gratis, vt pure, vt incorrupte doceant populum, siue voce, siue scriptis libris, siue vtroque? Quid quod ieiuniis, vigiliis, laboribus crucifigentes carnem suam, quantum licet, supplent ea quae desunt passionibus Christi, ac seipsos quodammodo immolant pro salute populi. Et tu, laice, potes male velle illis qui, dum crapula grauatus altum stertis, pro te vigilant, pro te ieiunant: dum tu Deum alea, scortis, aliisque sceleribus ad iram prouocas, illi pro te deprecantur: dum tu apud homines male de illis loqueris, illi de te bene loquuntur apud Deum? Quis tales viros, non vt semideos quosdam veneretur, non amet, tanquam ad publicam vtilitatem quasi diuinitus datos, etiamsi ipse sit vir improbus? Nam eximia virtus etiam inimicos suos rapit in admirationem sui; et qui de nullo bene merentur, tamen instinctu naturae reuerentur eos qui benefaciunt malis pariter ac bonis. Quaenam igitur est quorundam peruersitas, qui hoc ipso contemnunt aliquem quod monachus est? Qui monachum dicit, omnium heroicarum virtutum summam dicit, quae beneuolentiam ac fauorem a bonis promerentur, a malis extorquent. Quod si nihil aliud displicet quam vocabulum, appellent pro monacho, si videtur, simplicem ac solitarium. Solitudo autem ea non aestimatur numero conuictorum, sed separatione malorum affectuum: alioqui nec Cartusiani soli sunt. Vbicunque adest haec solitudo, ibi adest frequentissima sodalitas. Ille feliciter solus est, qui nullius improbi conuictu corrumpitur, qui nullos habet in animo tumultus affectuum inter se pugnantium nec tamen cum Deo consentientium. Hoc pacto licet et in Principum aulis, et in publicis magistratibus, et in mediis hominum commerciis esse monachum. Quaenam igitur est animi peruersitas odisse monachum, ob hoc ipsum quod monachus est? Profiteris te Christianum, et auersaris eos qui Christo simillimi sunt?

Hic protinus occinent scio, plaerosque plurimum abesse ab hac imagine. Nullum igitur vitae genus probabimus, si propter malos oderimus et bonos. Quid igitur superest? Quid nisi vt amemus homines, incerta in meliorem interpretemur partem, ad vitia leuiora conniueamus, grauioribus mederi studeamus potius quam exasperare, ordinem ipsum et institutum veneremur etiam? Quod si ad hominum vulgarium ciuilitatem accedat monachorum, sese ad ea quae verae sunt religionis toto pectore referentium, industria, facile reuigescet pristinus orbis fauor, facile obmutescent ora maledicorum. Itaque fiet vt non solum viuant grati Deo, gratiosi apud homines, verum etiam feliciter hic viuant et hilariter. Nulli enim viuunt quietius aut suauius iis qui vere monachi sunt, nulli miserius quam qui non ex animo monachi sunt: Illis monasterium paradisus est, his pistrinum. Sed cuique magna ex parte in manu est, vt sibi pistrinum vertat in paradisum.

Ad Haymonem redeo, qui Dauidicam citharam pulsans angelicum coetum vestrum ad psirituales excitabit choreas, vt in hymnis et canticis Domino psallatis in cordibus vestris. Nemo fastidiat dictionis simplicitatem, sed amplectatur sententiarum pietatem.

Hoc eo admoneo quod suspicer multos esse tales qualis ego fui olim, qui nauseant ad omnia quae carent rhetorum condimentis et ornamentis. Sed quum essem paruulus in Christo, sapiebam vt paruulus: atque vtinam nunc quoque prorsus euacuassem ea quae sunt paruuli. Hoc meum officium si quam apud te gratiam promeretur, oro vt hunc ἁμαρτωλὸν aliquando precibus tuis Christo commendes. Exemplar exhibuit venerabile monasterium canonicorum regularium, vulgo dictum Marpach in Elsatia, reliquias inauspicatissimi tumultus agricolarum. Dominus illis pro malis reponat bona. Vale.

Friburgi Brisgoiae, Anno a Christo nato M.D.XXXIII. pridie Kal. Martias.

2772_{2824} To Thomas Boleyn.

Explanatio Symboli f^{o}. a^{2}. Freiburg.
Op. Om. 1540. v, p. 944: Lond. xxix. 43: LB. v. 1133–4. ⟨c. March⟩ 1533.

[The preface to *Dilucida et pia Explanatio Symboli quod apostolorum dicitur, decalogi praeceptorum et dominicae precationis*, Basle, Froben, March 1533. Erasmus mentions the book when writing to Tomiczki on 10 March, Ep. 2776. 63–4. Writing to Vlatten on 25 July (Ep. 2845), Erasmus says that at the spring fair at Frankfort Froben sold every copy that he had within three hours. For Luther's dislike of Erasmus' *Explanatio Symboli* see his *Tabletalk*, Bohn, p. 287. The favour with which the book was received in England is indicated by an injunction of the Commissioners of Edward VI in 1547, requiring that 'every scholar' of Winchester College 'and other coming to the said school shall provide with all convenient expedition for Erasmus catechism', which was to be read every Sunday and holy day (Wilkins, *Concilia*, 1737, vol. iv, pp. 8–9). In the *Bibliothèque de la ville* at Carpentras is a copy of the first edition of the *Symbolum*, which once belonged to Ennio Filonardi: for William of Horion's copy see Ep. 2795 introd.]

CLARISSIMO VIRO D. THOMAE A ROSCHEFORD, COMITI [N]ORMANNIAE ET DE WYLSYR. DES. ERASMVS ROT. S. D.

EQVIDEM videbam fore, Comes illustrissime, vt a nonnullis mihi improbitatis dica scriberetur, si post tam multos tamque celebres Ecclesiae doctores, quorum Cyprianus sic primus apud Latinos hoc tractauit argumentum vt praecurrentem hactenus nemo potuerit assequi, commentarer aliquid in Symbolum Apostolorum. Rursus improbitatis reus ipse mihi futurus videbar, si tibi non gessissem morem, praesertim rem tam piam pio affectu flagitanti: maxime quum prius illud meum obsequium verius quam officium, quo psalmum 22 exposuimus, tam candide fueris interpretatus.

Neque me clam est te hanc opellam meam, non tibi, qui me doctore non eges, sed aliis rudioribus postulare. Eoque sic tractaui rem vt ad simpliciorum captum orationem totam accommodarim. Nec omnino video quid laudis hoc studio meo sim assequuturus, nisi forte quod quaedam dicta sunt crassius atque explanatius. Verum laudem nihil moror; sed vtinam hinc tantum vtilitatis hauriant Christianae militiae tyrones, quantum et tu, vir clarissime, pro tua insigni pietate desideras, et ego pro mea quantulacunque portione dedi operam. Orandus interim Dominus vt quod meis

viribus diminutum est de sua benignitate suppleat; et qui tibi istum religionis affectum inspirauit, dignetur felicem addere successum, non hac in re tantum, sed etiam in omnibus quae studio pietatis institueris. Bene vale.

Datum apud Friburgum Brisgoiae, Anno a Christo nato, M.D. XXXIII.

2773. To all Scholars.

Adagiorum Opus, 1533, f°. aa². ⟨Freiburg.⟩
Op. Om. 1540. ii. aa²: Lond. xxix. 28: ⟨c. March 1533.⟩
LB. ii, f°. *3.

[The preface to a new edition of the *Adagia*, Basle, Froben, March 1533; enlarged by nearly five hundred adages. The marginal notes appear in this edition for the first time.

The first edition had been dedicated to William Blount, but that dedication (Ep. 126) had been replaced by Ep. 211 when the book was expanded into the *Chiliades*. In 1528 the 7th edition, retaining Ep. 211, had a further dedicatory letter (Ep. 2023) addressed to Charles Blount; in reissuing it now Erasmus added, before *Adag.* 3659, a second letter to Charles (Ep. 2726).

The greater part of the Preface is directed, without naming him, against Polydore Vergil; to whose *Adagiorum Liber* (first published as *Prouerbiorum Libellus* in 1498) Erasmus consistently but quite wrongly refused to allow priority. See Ep. 1175 introd.]

DES. ERASMVS ROTERODAMVS PHILOLOGIS OMNIBVS S. D.

Si, iuxta vetus prouerbium, omni in re modus est optimus, par erat et in colligendis prouerbiis adhibere modum; est enim optimarum quoque rerum si minus satietas, certe modus quidam. Multis itaque de causis statueram ab hoc studii genere posthac feriari; vel quod argumenti natura sit infinita, vt nihil egerit qui hoc agat ne quid omnino praetermittat (praesertim vetustis autoribus qui hactenus delituerunt in lucem emergentibus): vel quod tantum operae sit huic impensum negocio vt citius metuendum existimarem ne lector copiam pertesus clamaret 'Ohe iam satis est', quam aliquam desideraret accessionem; vel quod haec aetas ac mens iam profecto non eadem ab huiusmodi literis abhorrens magis ad ea raperetur quibus vel immori nec indecorum sit nec inutile; vel quod perpenderem hoc genus flosculos ac gemmas quibus eruditi scripta sua consueuerunt insignire plusculum habere gratiae si quis eos sibi ex autoribus non omnino vulgo prostitutis decerpat quam si ex protritis huiusmodi collectaneis desumat. Quanquam haec causa non deterruit Graecos quo minus tam multi viri graues iuxta ac eruditi paroemiologias conscriberent.

Apud me quoque vicit vtilitatis ratio, quod hanc operam plurimum conducere videbam, quum ad eluendas mendas ex priscis autoribus, tum ad submouendas salebras, ad quas subinde restitabant mediocriter literati. Proinde quod nunc hanc non exiguam coronidem adiecimus magis, ne dolo dicam, datum est typographorum efflagitationi quam animo meo. Facit enim Pyladea quaedam amicitia, quae mihi quondam cum optimo viro Ioanne

2773. 9. Ohe] Martial, *Epigr.* 4. 91. 1. 10. haec aetas] Cf. Hor. *Epp.* 1. 1. 4.

Frobenio, nunc cum patris simillimo Hieronymo Frobenio intercedit, et par vtriusque in prouehendis optimis studiis industria mirabilis, vt quum interdum illis quaedam negare voluerim ac fortasse debuerim, pernegare quiuerim nihil.

Vtinam autem haec laboris portio tantum vtilitatis adferat studiosis, quam mihi parum attulit voluptatis. Porro vt nihil horum fuerit, tamen inciuilius parumque candidum videbatur aliis eruditis ad eiusdem argumenti tractationem accinctis nihil facere reliqui; qui vel ingenii vigore vel industria iuuenili vel copiosiore voluminum lectione instructi fructum vberiorem studiis allaturi sunt. Quorum conatibus adeo non est animus obstare vt vehementer etiam gauisurus sim si quis nostram obscuret operam. Illud modo lectorem quod iampridem admonui nolim obliuisci: ne quid miretur si in hoc opere quaedam occurrent diuersis temporibus scripta. In causa sunt crebrae aeditiones, non sine nouis auctariis. Primum enim huius argumenti gustum dedimus apud Parisiorum Lutetiam, per typographum Ioannem Philippum, natione Germanum, qui tum officinam habebat in vico diui Marci, ad insigne Trinitatis, anno 1500. Mensem non expressit typographus, sed epistola quam praemisit Faustus Andrelinus, habet eiusdem anni 15 diem Iunii. Hanc aeditionem aliquanto post aemulatus est Iodocus Badius: deinde Matthias Schurerius Argentorati: post haec, opus ad iusti voluminis magnitudinem adauctum Venetiae aedidimus apud Aldum Manutium, anno 1508. Aldinam aeditionem me inscio aemulatus est Basileae Ioannes Frobenius, a quo plus septies excusum est idem opus, at nunquam sine accessionibus.

Quoniam autem hoc scripti genus constat industria hinc atque hinc decerpendi, non ita multum laudis tulerit qui primus apud Latinos aggressus sit παροιμιολογεῖν, nisi si quid promereatur iudicandi tractandique dexteritas. Si quis proferet aeditionem vetustiorem ea quam ostendi fuisse primam, ei lubens hoc laudis tribuero quod illi non illiberalis cogitatio ante alios venerit in mentem. Et sane mirum est, quum apud Graecos tot clarissimi scriptores ex professo tractarint hoc genus, apud Latinos nullum exti isse vel e turba Grammaticorum qui simile negocium susciperet: quum, mea sententia, Latinorum horti non minus vernent istiusmodi flosculis quam Graecorum. Sed nescio quo pacto Graecorum admiratio propensior effecit vt Latini sua videantur habuisse neglectui. Alioqui non video quamobrem Virgilius sit Homero et Hesiodo posthabendus; aut Seneca, quisquis is fuit, Euripidi; aut Plautus et Horatius Aristophani—nam M. Tullius, quod ad hanc sane rem attinet, longe superat Demosthenem. Quisquis igitur hoc primus apud Latinos aggressus est, rem nec illiberalem nec infrugiferam aggressus est. Iam biennium exierat ex quo Lutetiae operis huius gustum fueram auspicatus quum Louanii agens, forte ex Hieronymo Buslidio, qui

40. crebrae] See the introductions to Epp. 126, 211, 269, 1204, 1659, 2022–3.

65. Seneca . . . fuit] In 1515 Erasmus printed the *Senecae Prouerbia* without questioning the authenticity of the collection. In the second edition of the *Senecae Opera* he added a guarded Preface to them (Ep. 2132).

tum recens ex Italia venerat, nactus sum libellum Adagia pollicentem. In eo comperi prouerbia fere septuaginta, e Latinorum, praesertim Philippi Beroaldi, commentariis collecta. Contuli annum ac diem; annus erat idem, sed aeditio mea tribus mensibus praecesserat; et res ipsa satis declarabat neutrum alteri tum fuisse notum, sed ambobus eandem cogitationem incidisse in mentem. Itaque si quid refert quis primus hoc argumentum attentarit, vterque nostrum primus fuit: si primus est qui neminem est sequutus. De Latinis loquor. Quod si auxit prouerbia qui plura aedidit, ego nimirum auxi, qui prima statim aeditione dedi plusquam octingenta, quorum bonam partem hauseram ex fragmentis Diogeniani Graecis. At posteaquam emisi tot Chiliadas, cuiuis procliue fuit suis collectaneis aliquam accessionem adiungere, quam profiteatur ex bonis autoribus esse decerptam, nec mentiatur tamen. Nos enim Chiliadas omnes ex optimis quibusque autoribus decerpsimus, diligenti nomenclatura, sicuti par est, indicantes quid cui feramus acceptum; adeo vt nec Apostolium debita laudis portione fraudauerimus: tantum abfuit vt me plumis alienis venditare voluerim.

Haec indigna ducerem quae commemorentur, nisi viderem hoc a quibusdam agi serio, vt primi hoc exemplum induxisse videantur: ab aliis, ne quid ex meis Chiliadibus videantur sumpsisse mutuo, sed rem totam suis auspiciis suoque Marte confecisse. Atqui si decerpunt ex vetustis autoribus quae produnt, quum in his resideat infinita prouerbiorum copia quae nos praetermisimus, quur, his praeteritis, tam multa congerunt a nobis prodita, tam pauca adferunt nobis intacta? Quur tam raro citant autores a nobis non citatos? Et si quid paululum nouent, an credunt ilico bene dissimulatum furtum, si veteribus ollis nouas affigant ansas? Si nostra non legerunt, qua fronte profitentur se nihil habere mecum commune? Si legerunt ac dissimulandum putant, certe diligentia et dexteritate tractandi perficiendum erat ne cui suboleret fucus. Ego sane quanquam ita versatus videor in bonis autoribus vt non magnopere sit opus ex recentiorum miscellaneis suffurari, tamen nullus est hodie literator tam triuialis quin, si libellum aederet Adagia pollicentem, dignaturus sim eum lectione: quod vere dictum sit, nullum esse librum tam malum vnde non aliquid boni possis decerpere. Nolle legere eos qui tractant argumentum commune tecum, turpis est arrogantiae: dissimulare quum legeris, turpioris est ambitionis: inficiari beneficium, turpissimae ingratitudinis.

Haec illorum causa dixerim potiusquam mea. Nam quod ad meum attinet animum, terque quaterque liberum omnibus esse volo, cudere ac recudere prouerbia, seu noua velint seu malint vetera. Si id fecerint me infelicius, nihil offecerint meo nomini, sed admota purpura deterior purpuram meam illustrabit potius: sin

71. libellum] Polydore's *Prouerbiorum Libellus*, which subsequently became *Adagiorum liber*: cf. Ep. 531. 404–24.

81. Diogeniani] Diogenianus of Heraclea in Pontus, a grammarian of the first part of the second century A.D. His *Παροιμίαι δημώδεις* (a portion of a larger lexicon) is still extant, first printed in Schottus' *Παροίμιαι Ἑλληνικαί* (Antwerp 1612).

87. Apostolium] Michael Apostolius, a fifteenth-century Greek paroemiographer, whose *Paroemiae* (a collection of 2027 proverbs) was first printed in Basle by Herwagen, 1538.

felicius, gratulabor communibus studiis, et in his mihi quoque. Nec addubito quin hoc seculum plurimos habeat iuuenes qui me valeant in hoc stadio praecurrere : palma in medio est, arripiat qui potest.

Sed de his plura quam statueram. Vnum est in quo mihi fortassis opus erit lectoris aequitate; quoniam toties ex longis interuallis aeditum est hoc opus, non arbitror vbique vitatum ne repetantur eadem. Vale, quisquis es, amice Lector.

2774. To John Paungartner.

Aliquot Homiliae Chrysostomi f°. *².
Eras. Op. Om. 1540. viii. 117 : Lond. xxix. 85 :
LB. viii. 135.

Freiburg.
1 March 1533.

[The preface to *Aliquot Homiliae Diui Ioannis Chrysostomi, ad pietatem summopere conducibiles, nunc primum et versae et editae, per Erasmum Roterodamum*, Basle, Froben, 1533 : containing *De Dauide et Saule deque Tolerantia*. These homilies were reprinted in Erasmus' *Opera*, Basle, Froben, 1540, viii. 119; and in LB. viii. 137.]

ORNATISSIMO VIRO IOANNI PAVNGARTNERO DES. ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

A Peripateticis in beatorum album referuntur qui fortunae bonis, suapte industria coniunxerunt animi bona, ita partientes felicitatem, vt dimidium illius asscriberent casui, dimidium homini. At ego te, vir ornatissime, multo feliciorem iudico, quod vnicus ille πάντων δωτῆς ἐάων (vt Hesiodi verbis abutar) istam mentem tibi largitus est, vt intelligas et illa bona quae philosophi vocant externa, non fortunae, sed dei esse munera in hoc data, non vt sint voluptatum ac superbiae instrumenta, sed vt sint virtutis et officiorum organa. Quisquis enim animo vere Christiano praeditus est magis illa possidet tanquam dispensator quam tanquam dominus; agnoscit esse mutuum quod habet, et scit ei qui credidit accepti expensique rationem ad assem esse reddendam. Itaque vulgus saepe mentitur, quum de opulentis dicit, ille habet diuitias. Siquidem habere diuitias philosophica res est, eoque paucorum.

Aristippus reprehensus quod consuetudinem haberet cum Thaide, velut vnus e multis, respondit plurimum interesse, quod caeteri haberentur a Thaide, ipse haberet Thaidem. Nullus autem potest habere diuitias, nisi adsit animus philosophicus, qui norit et quantum sit huic bonorum generi tribuendum, et quomodo sit illis vtendum. Proinde multo plus debes benignitati diuinae quod istum animum omnibus diuitiis superiorem dedit quam quod rerum copiam largita est. Pulchrius est istas opes contemnere quam possidere; contemnit autem, qui non seruit sed eas pietati seruire cogit. Quid enim sunt ista bona iis qui nesciunt vti? Quid aliud, nisi quod auro gemmisque picta cithara, musices imperito? Aut gnomon, circinus, ascia et securis, fabricandi artem

2774. 5. Hesiodi] Hes. *Theog.* 46.
15. Aristippus] *Apophthegmata* iii, s.v. *Aristippus* 31 (where, however, *Lais* for *Thais*).

ignoranti? Vix ausim addere, quod tamen arbitror esse verum: excellentioris cuiusdam philosophiae est, in medio diuitiarum affluxu temperantiam obtinere quam paupertatem generoso animo ferre: sicuti Platonem, qui Siculis assidens mensis, fere praeter legumina nihil attingebat, Diogeni praefero, qui si nihil contigisset lautius, poterat crudis holeribus placare latrantem stomachum.

Sapienter itaque facis, vir animo meo charissime, quod animum ad literas ac philosophiam applicas, quae hoc praestat, vt et diuitiis quum adsunt recte vtaris et, si quo casu contingat eripi, non discrucieris, nimirum saluis iis bonis quae vel sola beatum reddunt. Vides enim quam sit absurdum habere domum auleis, marmoribus, tabulis, auro, gemmis ac variis ornamentis vndique decoratam, pectus autem habere nullis disciplinis, nullis virtutibus, excultum. Porro vt ipse tibi non videris diues externorum bonorum copia, nisi veris bonis ditescat animus, ita non videris tibi liberos habiturus diuites, nisi in meliorum possessionum haereditatem tibi succedant: eoque prima curarum omnium ea tibi est, vt a teneris statim annis honestissimis disciplinis, sed praecipue pietatis instituantur.

Hoc pulcherrimum exemplum quod tu et Antonius Fuggerus, insigne par hominum, in istam ciuitatem induxistis, vtinam quamplurimi imitentur: sic enim fieret vt, quae nunc multis ornamentis merito Augusta Vindelicorum dicitur, magis ac magis *φερώνυμος*, hoc est, suo nomini respondere, videretur, vtpote veris bonis splendorem ac maiestatem sibi vindicans. Quin potius vtinam singuli parentes, quibus suppetunt facultates, liberos suos a primis statim annis curarent disciplinis liberalibus erudiendos: quibus, ne id faciant, obstat rei familiaris angustia, cogerent illos artem aliquam sedentariam perdiscere. Idem censeo faciendum iis quibus non tam facultates desunt quam liberis repugnat Minerua. Id si fieret, profecto longe minus erronum, ociosorum, praedonum ac spontaneorum militum haberet nostra Germania. Nunc parentum incuria plerique perueniunt ad annos viginti, vt prorsus *ἀναλφάβητοι*, ita nullo artificio aduersus ocium viciorum omnium fontem, et egestatem plurimorum malorum magistram, instructi.

Caeterum pro nostra mutua beneuolentia, praesertim Vdalricho Zasio currentem, vt aiunt, instigante iampridem destinaram aliquid e studiis meis ad te mittere, quod tuum propositum non excitaret modo, sed nonnihil etiam adiuuaret. Verum hactenus nihil occurrit quod vel Paungartnero vel Erasmi in illum studio dignum existimari posset. Ne tamen viderer hac tergiuersatione suffugere officium, arrabonis vice mitto aliquot Chrysostomi homilias, antehac nec versas a quoquam nec excusas. Nihil autem vereor ne quis illud Graecorum in me iaciat *γαλῇ κροκωτόν*, quod Chrysostomum theologum mittam homini laico. Imo haec sunt colloquia quae vir ille diuinus apud vulgus promiscuum habuit, non de mysteriis theologicis, sed de reprimendis affectibus, cuiusmodi legimus et Socratis fuisse sermones cum quibuslibet e media plebe. Nam haec philosophiae pars ad omnes pertinet. Quin et ipsa dictionis ratio tota est ad populares aures accommodata.

69. *γαλῇ*] Babrius 32; Zenobius 2. 93 (Gaisf. *Paroem. Graec.*, p. 277).

Spes est autem hoc euenturum aliis compluribus ex lectione quod mihi accidit inter vertendum. Sensi enim in me, sensi quasdam cupiditates velut incantamento delinitas mitescere, dum Chrysostomus ob oculos ponit quam eximia fuerit in priscis illis animi moderatio. Adhaec animaduerti, quantopere fallantur, qui veteris testamenti historias eodem pene animo legunt quo legunt Liuianas aut Salustianas. In sacris enim narrationibus immane quanto maior vberiorque latet philosophia. Eam Chrysostomus mira curiositate sic eruit, sic enucleat, sic infigit animo vt nemo crediturus fuerit sub historiae tunica tantum latere spiritualium deliciarum. Itaque si huiusmodi colloquiis transmittes aliquot horas in hisce quadragesimae diebus, confido te id non sine lucro bonae mentis facturum.

Additurus eram et alias aliquot homilias, sed deprehendi pleraque vel esse notha vel nothis contaminata. Quam temeritatem heu nimium saepe deplorare cogimur in veterum monumentis versantes. Codex erat belle descriptus, aureis literis et coloribus magnifice depictus. Sed omnium prima, cuius initium *multo tempore silui*, nihil habebat Chrysostomi: quam non in aliud verti nisi vt specimen esset me toties non omnino de nihilo queri. Occasionem argumenti sumpsit ex historia. Vulgaris hic fucus est. Deinde quam nihil cohaeret! A turbis venit ad eos apud quos tranquilla erant omnia. Et subito velut oblitus sui, tragice vociferatur, in rebus humanis turbata esse omnia, nihil fidum, nihil syncerum. Ab hoc gradu desilit ad diuites, et auariciam, velut horum malorum fontem; atque hic tractatur locus communis de reprehensione diuitiarum ac laude paupertatis. Post haec Iob protrahitur in medium, quo probet summam esse diuitum philosophiam, si in diuitiis expectent paupertatem. In summa, sentias temere fundi verba, vocumque turbis expleri chartas, neque quicquam ex animo dici. Hunc sacrilegum ludum in gratiosissimis quibusque autoribus lusit bibliopolarum auaritia, non minus apud Graecos quam apud Latinos. Et quod turpe dictu est, longe maior fuit Christianorum temeritas in sacros ecclesiae doctores quam vnquam fuit Ethnicorum in libros prophanos. Hanc cantilenam toties recino, quo doctos excitem ad incorruptiora exemplaria vestiganda, et ad repurganda pro viribus quae tenemus contaminata. Hunc libellum non iudicabo exiguum esse, si intellexero hinc tuis piis studiis aliquid accreuisse lucri. Bene vale.

Apud Friburgum Brisgoiae Calen. Martiis. Anno a Christo nato M.D.XXXIII.

2775. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 46. ⟨Freiburg.⟩
Q. 43. 8 March ⟨1533.⟩

[An original letter, autograph throughout. The year-date is given by comparison with Epp. 2765, 2788, and by the mention of the *Homiliae . . . Chrysostomi*, and the *Explanatio symboli*, March 1533. A letter of Boniface to Sadoleto (Basle MS. C. VI^{a}. 73. 282) says that Boniface sent these books by Erasmus' orders on 23 April 1533. Sadoleto had read the *Symbolum* when he wrote Ep. 2816 on 9 June 1533.]

HERVAGIVS iam bis ad me scripsit, quasi totum Ciceronem ad me receperim. Et hoc honoris mihi defert, vt solus in eum prefer autorem. Existimabam te suscepisse hoc negotii. Mihi certum est estate proxima ab hoc laborum genere feriari. Si forte nactus eris qui petat Sadoletum, mitte illi Homilias a me versas et Symbolum.

Bene vale. 8. die Martii.

Clariss. Doctori. D. Bonifacio Amerbachio.

2776_{2861} TO PETER TOMICZKI.

Epistola Erasmi f. 3. Freiburg.
10 March 1533.

[The earliest source for this letter is a little book of eight pages, *Ad Serenissimum et Illustrissimum Principem dominum Sigismundum Augustum Poloniae Regem iuniorem, Lasari Bonamici Epistola. Item Epistola Erasmi Roterodami, ad Reuerendissimum dominum Petrum Thomitium Episcopum Cracouień. Regni Poloniae Vicecancellarium*, Cracow, H. Vietor, 1533, of which only one copy is known, formerly in the library of Count Czarnecki at Rusko, since 1913 in the Baworowski library at Lwow. This was kindly lent for our use to the University Library at Cracow in July 1922. There is a contemporary MS. copy of the letter, which stops after the first paragraph, in the Zamoyski library in Warsaw, Teki Górskiego, 1753. There is a singularly inaccurate xviii^c. copy in the *Corpus Naruszewicianum*, 49. 63, in the Czartoryskich Muzeum at Cracow, from which Miaskowski printed the letter in the Paderborn *Jb. für Philosophie* xv, 1901, pp. 323–5: the variants of this we have not thought it worth while to record. There is a copy also in the xvi^c. Leningrad MS. Lat. F. 145 K, but the variants are unimportant.
The year-date is confirmed by the reference to Warham's death; and the month-date by the list of books in lines 59–64. P. S. A.]

ERASMVS ROTERODAMVS PETRO THOMICIO, EPISCOPO CRACOVIEN. S.P.D.

OBIVRGAT me Iustus Decius, quod nuper, quum ad multos scripsissem quos in Polonia habeo patronos et amicos merito colendos, ad te nihil dederim litterarum, quo non est alius candidior amiciorue Erasmo. Quod ait, sciebam esse verissimum. Atque hoc ipsum in causa fuit vt, quum omnibus scribere non vacaret, te vnum praeterierim. Vulgares enim amiciciae talibus officiis subinde fouendae sunt, ne refrigescant. Caeterum, quemadmodum tua in me pietas testatior est atque etiam confirmatior quam vt egeat vulgaribus officiis, ita puto meum in te animum tibi sic esse perspectum vt nihil moreris litterarum incitamenta, praesertim quum nullum offertur argumentum et compellatur maximis plurimisque negotiis occupatissimus.

Quemadmodum enim molesti sunt verius quam offitiosi qui negotiis distentos interpellant, ita saepenumero officium est ad quosdam non scribere, nisi quid rei seriae postulet litterarum officium. Quod autem argumentum scribendi sumpsissem? Rogassem, vt erga Erasmum pergeres tui similis esse? De eo nihil dubitabam. Obtulissem obsequium meum? Sciebas hoc esse paratum, si quid vel nutu significares. Quid quod ne possim

2775. 1. Heruagius] See Ep. 2765. 11n.

2776. 1. Obiurgat] Neither Decius' letter (cf. ll. 22–6), nor any recent letter of Erasmus written to Poland, is extant.

quidem omnibus scribere quos habeo amicos in diuersis regionibus. Redamare possum omnes, scribere omnibus non possum.

Mihi tamen non ingrata fuit Iusti licet parum iusta expostulatio, quippe ex qua cognoui illi res meas esse curae; nam quod scribit Tuam R. Amplitudinem singulari quodam erga me fauore esse, rem ille quidem mihi magnopere gratam nunciauit, sed minime nouam.

Hic annus mihi propemodum ater fuit tum ob priuatas quasdam molestias, tum ob decessum aliquot amicorum, quales haud scio an vnquam in vita sim inuenturus. Mense Augusto summus ille studiorum meorum Moecenas Guilhelmus, Archiepiscopus Cantuarieñ., nos reliquit et in meliorem sortem demigrauit, simulque cum illo mihi periit quicquid fortunularum habebam in Anglia, habebam autem florenos ferme ducentos. Saepe mihi per litteras significauit, se seorsum aliquid in me collocare velle benignitatis propter vultures quos pro dignitatis magnitudine permultos domi cogebatur alere, sed per quosdam artifices id curatum est vt non solum nihil legarit moriens, verum ne pensio quidem iam ad sesquiannum debita persolueretur. Quin et postremae meae ad illum litterae, in quibus illum veteris promissi submonueram, per eosdem artifices suppressae sunt. Scribunt vultures triduo praesagire, vbi sint futura cadauera, at nostri vultures multis annis inhiant morituro.

Iam excesserat octogesimum annum, et ferebatur adhibuisse tertium pedem, sed ob perpetuam vitae sobrietatem prospera valetudine. Nec enim senectus illum eripuit, sed infoelix quidam casus. Surrexerat noctu, excitatis qui illi erant a cubiculo. Quum rursus vrgeret corpusculi necessitas, non excitatis suis, ne cui molestus esset (tanta erat optimi Praesulis humanitas), surrexit, et lectum repetens, lapsu pedis latere impegit in lignum aliquod. Hinc rupto, vt apparet, intestino quopiam coepit expuere sanguinem. Cruciatus intra quatriduum mortem attulit. Decessit autem non tam priuato plurimorum dispendio quam publico tum regni tum Ecclesiae malo. Nihil illius vita sanctius aut religiosius. In consulendo regni commodis liber iuxta ac prudens. Quis sit illi successurus, nondum audio. Perierunt alii tres, quos arbitror tibi ignotos esse, mihi candidissimi ac maiorem in modum necessarii amici. Attamen in hoc luctu, tam acerbo vt verear ne me illis addat comitem, non tamen omnino cessauimus in studiis. Epistolae diui Hieronymi cum scholiis rursus a me recognitis excus[s]ae sunt Lutetiae. Quid ibi laboris sit exhaustum, nemo facile estimarit. Adagiis recognitis et auctis in medio, adieci centurias ferme quinque. Vertimus Homilias Chrysostomi octo antehac a

30. Archiepiscopus] See what is said of his death (22 Aug. 1532) and the loss of Erasmus' pension in Epp. 2761. 19–25, 2783. In Ep. 2783 the *sesquiannus* during which the pension has not been paid has become two years.

36. quosdam] See Ep. 2761. 19–20n.

44. tertium pedem] A crutch.

55. tres] Alfonso Valdes (cf. Ep. 2783), Christopher of Schydlowyetz, and Zacharias Deiotarus Phrysius (Epp. 2798, 2800).

59. Hieronymi] See Ep. 2758; and, for a similar catalogue of recent books, Ep. 2783.

61. Adagiis] See Ep. 2773.

62. Chrysostomi] See Ep. 2774.

nemine versas. Et ad praeces cuiusdam magnatis dialogo exposuimus Symbolum Apostolorum. Reliqua sunt minuta.

Per hyemem sat commode valuimus, sub initium Martii frigus inexpectatum corripuit pedem laeuum. Triduo dolor et cibum et somnum ademit. Nunc est tollerabilis, tametsi subclaudico etiamnum. Hoc malum me iam tertio repetiit intra biennium. Causam esse suspicor, quod ex more scribo stans iam annis viginti quinque, et plerumque laeuo innitor pedi. Domicilium hoc minitatur ruinam. Amicis destituor: itaque totus in hoc sum, vt mihi conciliem amicum immortalem, qui neminem destituit nec in vita nec in morte.

De nouis rebus nihil scribo, quarum si quid est alicuius momenti, meliore fide ad vos quam ad nos perfertur. Germania sat tranquilla est foeliciter abactis Turcis. Vtinam simili foelicitate Caesaris cum Pontifice colloquium Ecclesiam tranquilitati restituat; quae, si quid ego video, maiore in periculo versatur quam plerique credunt. Monachi tumultuantur, theologi scribunt articulos, sed interim genus hominum, non ausim addere quale, cuniculos et radices agunt. Vtinam Dominus misereatur nostri. Mihi summopere gratum fuerit, si cognouero R. Amplitudini tuae res esse ex sententia. Bene vale.

Datum apud Friburgum. decimo die Martii. Anno a Christo nato. M.D.XXXIII.

2777. From John Louis Vives to Gilbert Cognatus.

Viuis Opera, 1555, ii. 976 (α). Oxford.
Vi. E., f. 101 (β): Lond. Viv. 23: 10 March ⟨1533⟩.
LB. App. 498.

[This letter is so closely concerned with Erasmus, that it may be included in this edition.

The year-date is established by the reference to Quirinus Hagius. The date at which he entered Erasmus' service is not certain—it seems likely that he succeeded Quirinus Talesius, who left in April 1531 (Ep. 2477 introd.). By 23 Jan. 1534 he had ceased to be Erasmus' servant (Ep. 2896. 20–1). Erasmus twice sent him to England: first not earlier than 29 Aug. 1532 (Epp. 2704. 16–17, 2707. 4, 2798. 21–5) and subsequently c. fin. April 1533 (Epp. 2793. 18–19, 2798. 24–5). As this letter is dated in March it follows that what Vives says about him must connect with the first visit.

Apart from this letter we have no knowledge of any sojourn of Vives in England later than 1528—he was then in disfavour owing to the position he had taken up on the subject of the divorce. From this letter, if correctly dated, it would appear not only that he was in Oxford in March 1533, but that some time in 1532 he had been in London—he had written to Erasmus from London. From extant letters we know that Vives was in Bruges in January 1533; and again in June of that year.

Professor de Vocht (MHL[4]. pp. 43–58) finds it difficult to believe that Vives can have paid (after 1528) two visits to England of which we know nothing from other sources. He suggests accordingly that this letter consists in fact of two separate letters: the first, ll. 1–18, addressed to Cognatus in September 1533; the second, ll. 18–32, addressed to Cantiuncula on 10 March 1525. To support this he finds himself further obliged to alter *Londini*, l. 4, to *Louanii*. Yet the letter, read without prepossession, seems to have a natural

---

2776. 63. magnatis] Thomas Boleyn; see Ep. 2772.

76. colloquium] The Bologna meeting; see Epp. 2753. 34n., 2767. 1n.

unity; the final greetings to Erasmus, Zasius, and Glareanus point naturally to the Freiburg period 1529–35. (The year-date 1533 was assigned to the letter by P. S. Allen.)

No other letters between Vives and Cognatus are extant.]

IOANNES LVDOVICVS VIVES OPTIMO ATQVE ERVDITISSIMO IVVENI GILBERTO COGNATO NOZERENO, D. ERASMI AMANVENSI, S. D.

Ex binis tuis literis, Cognate charissime, quarum priores misit Leuinus Panagathus Antuerpia, posteriores attulit Quirinus, Hagius ciuis, intelligere non potui quod valde cupiebam, essentne tibi redditae quas Londini ad Erasmum et te dederam. Satis suspicabar non esse, quod nihil meminisses in tuis. De libris quos reddidit Quirinus, habeo et ago tibi gratias immensas. Per ocium legam. De literis tuis faciam quod me rogas: alias iam misi ad Carolum Montioium.

Mi Cognate, saepenumero sum te precatus vt ad nos vel hanc ob caussam scriberes frequentius de Erasmi praeceptoris nostri valetudine, rerumque suarum statu, qui mihi non minus curae est quam meus ipsius, ne vel crederemus famae, vel ea commoueremur, Hoc in praesentia vehementius a te peto et oro. Nam mihi ex Antuerpia scriptum est de salute sua id quod vel cogitare abhorreo. Tametsi haec et similia nos de illo audire, nouum non est: ideo minus mouemur, quod velut occalluimus. Sed quo crebrius audimus, hoc nos magis terrent humani casus et communis mortalitatis reputatio. Goclenius me recreauit, qui nunciauit fuisse quidem sparsum in Brabantia aduersum rumorem de Erasmo, et malis modo iucundum, caeterum se habere compertum omnia esse apud vos recte: ⟨propter⟩ quod equidem Christo habeo et ago gratias quam maximas.

Me hic coelum istud ventosum, densum, humidum inclementer accipit, et victus ratio multum diuersa a consuetudine mea. Caetera cedunt prosperrime, Deo gratia. Nam diligunt principes ac fauent, idque re ostendunt. Sed mihi certum est ad mensem Iunium in Flandriam redire. Vt aliis tibi literis meis significaui de te quid optem, non ignoras sententiam et votum animi mei; quicquid tamen statueris, Deum velim tibi fortunare. Gratissimum mihi feceris si meo nomine dixeris salutem D. Erasmo, communi praeceptori nostro, et Zasio et Glareano. Vale etiam atque etiam.

VI. Idus Mart. Oxoniae.

2778. To the Senate of Besançon.

Besançon MS. BB. 15, f. 446. Freiburg.
N. p. 1110: Lond. xxvii. 43: LB. 1244. 12 March 1533.

[The manuscript is a contemporary copy in the *Délibérations municipales* of Besançon; the arrangement of which shows that the year-date is to be

2777. 12. ne *add. LB.* 32. Martii *β*.

2777. 10. praeceptoris] In 12 out of his 18 extant letters to Erasmus Vives addresses him as 'mi praeceptor'.

25. principes] Probably Queen Mary and the Emperor: Olah uses 'principes' similarly in Ep. 2828. 10.

accepted as it stands. The letter was first printed in N. In the manuscript there is a heading 'Literae domini Erasmi Roterodami theologi'; and the two items at the end which are omitted in N, are headed in the manuscript 'Suscription' and 'La Superscription'.

The letter is presumably a letter of thanks for the gift of wine mentioned in Ep. 2761 (writing to the Senate in July 1531 Erasmus had referred to his difficulty in getting wine). But Erasmus says nothing of the invitation to take up residence in Besançon which Ep. 2761 speaks of, and which so much disquieted Olah (Epp. 2759. 20n, 2785. 1–5).]

S. P. Magnifici domini et patroni semper obseruandi, humanitatem vestram quam iam non semel offertis, supra quam ego fuissem ausus petere, toto pectore amplector atque exosculor. Munus vero honorarium, licet mihi multo gratissimum, tamen non sine pudore accepi. Nec enim potuit non esse gratissimum quod a talibus viris vltro missum est nec ambienti nec expectanti. Sed huic voluptati nonnullus pudor fuit adiunctus, dum reputo quam nihil vnquam vel de vobis vel de republica cui praesidetis, sim benemeritus: nec omnino quid gratiae queam reponere video. Illud tamen bona fide polliceor, me, si quis submoneat qua in re possim dominis meis optime de me meritis vicissim aliquid gratum facere, manibus pedibusque enixurum vt intelligant studium promptamque voluntatem suo clienti non defuisse. Dominus inclytum senatum vestrum ac praeclaram rempublicam sospitet ac prosperet in omnibus.

Datum apud Friburgum Brisgoiee. 12 die Martii Anno a Christo nato MDXXXIII.

Vester cliens addictiss.
Erasmus Rot. mea manu subscripsi.

Clariss. Presidi ac nobiliss. Senatui, inclyte ciuitatis Bisuntine moderatoribus.

2779. To Andrew Silvius.

Leiden MS. Gronoviorum 105, f. 209. Freiburg.
15 March 1533.

[The MS. (in the university library at Leiden) is a copy made by Gronovius, belonging to a series of letters copied by him. It is headed 'Al. molto mag.^{co} et ecc.^{te} M. And.^{a} Silvio mio oss.^{mo} Padrone'. In the right-hand top corner Gronovius adds words which perhaps may be deciphered as: 'Andr. Siluius Brugenhis in antelogio quo H. Mercurialis V. L. libros ornat; Becon de Christophori figuris, p. 157'. The MS. has a blank left in l. 13 after *Cardinalem*; this would seem to imply that Gronovius was copying from the original which he could not read.

Andrew Silvius of Bruges is known from a letter addressed by him to Peter Vulcanius (Vulc. E. 237) and from two letters written to him by Camerarius (Cam. E. pp. 525–6). From the letter to Vulcanius from Louvain, c. 1552–5, we learn that Vulcanius had invited him to become tutor to his son Bonaventura. The first of the two letters from Camerarius, dated 30 March 1556, thanks him for the gift of a book on astrology; this would appear to be *De astrolabio catholico liber* of Reinerus Gemma Frissius, Antwerp, 1556. Camerarius' letter makes it clear that A. Silvius was at this time in Louvain

2778. 1. S. P. *MS.*: Erasmus Roterodamus Senatui Besontino S. *N.* 2. quam *ante* iam *Lond.*: qua *MS.* 4. tamen non *MS.*: non tamen *N.* 8. *N*: nichil *MS.* *N*: nel *MS.* *N*: nobis *MS.* *N*: paesidetis *MS.* sim *MS.*: sum *N.* 9. gratiae *N*: gratia *MS.* 14. preeclaram *MS.* 16. Brisgoiee *om. N.* 18. Vester . . . 21. moderatoribus *om. N.*

and suggests that he was the tutor there of Gemma's son; from the same letter we learn that Silvius had been introduced to Camerarius by Stoius, perhaps Matthias Stoius of Königsberg. Camerarius' second letter, 1 Jan. 1564, thanks Silvius for his kindness in Italy to the writer's son and congratulates him on the high position he has attained in that country: Camerarius urges him to undertake an edition of Proclus. From the preface written by A. Silvius to H. Mercurialis' *Variarum lectionum lib. 4*, referred to by Gronovius, we learn that Silvius had received much kindness from the Perrenot family, in particular from Thomas Perrenot, seigneur of Chanttonay and from his brother the Cardinal Antony Perrenot de Granvelle to whom the preface is addressed: it is dated from Venice, 22 Nov. 1570.]

S. Scripsi tibi per Claudium Lotharingum, qui tuas reddidit. Rursus scripsi per duos alios Gallos, qui dicebant se Lutetiam petere. Fuerunt discipuli Glareani. Misi nouam praefationem in Hieronymum, quae si veniet in tempore, iubebis praefigi. Eam nunc rursus mitto, si forte iuuenes illi cessant alicubi. Quod accidit in illo Germano.

Caietanus plerasque sententias, quibus offenduntur theologi, hausit e libris meis, sed ille verbis odiosis eas expressit. Episcopus Verulanus, qui nunc agit legatum Lucernae, scripsit mihi se curasse vt Pontifex imponeret silentium. Mirabar tantam esse mei rationem Pontifici. Nunc intelligo id in Caietani gratiam factum. Quanquam de Beda questus eram literis ad Cardinalem ⟨Campegium⟩, Caietanum et Verulanum. Caietanus iam iterum

9. Lucernae *scripsimus*: Lutetiae *MS*.

1. Claudium] Possibly the Claudius of Epp. 2412, 2433, 2434. Some notes made by P. S. Allen at Toulouse in 1912 enable us to correct the note at Ep. 2412. 41n. The Toulouse MS. 834, 'Ioannis de Boyssoné antecessoris Tolosani et aliorum epistolae mutuae' contains a letter from Boyssoné to Melanchthon, inquiring whether Francis, the nephew of a friend, Germanus a Cassanea, has been at Wittenberg—he had gone off three years ago and had been sought for in vain in Italy; he had said that he wished to visit Melanchthon. Melanchthon's answer is also in the MS. 'Quaesitus est hic adolescens Tolosanus Franciscus Cassaneus: verum nemo Tolosanus hoc quidem tempore apud nos est. Sed ante annum hic fuit adolescens qui se vocauit Claudium et se praedicabat Cliuensem. Hunc suspicor esse qui quaeritur. Notae enim conueniunt. Nam dentium ordo illi non satis decorus erat et eminebat in altera maxilla dens admodum insigniter. Suspicabar eum quoque, cum aduenisset, esse honesto loco natum, nam delicatior videbatur. Quod si aperuisset se nobis, domi meae eum retinuissem. Vixit tamen hic amplius anno cum antea fuisset apud Gryneum, Basileae. Atque hinc discedens Basileam rediit ac meas litteras Gryneo pertulit. Nam Gryneus mihi rescripsit eas sibi litteras a Claudio redditas esse. Cum hinc discederet aiebat se rediturum esse Parisios. Ipse abeunti aliquid viatici dedi. Attulerat ad me litteras commendaticias Lugduno, a mercatore quodam Germano scriptas. Haec mihi de Claudio illo, quisquis fuit, comperta sunt. Mense Martio, Vitebergae, 1534.' These two letters, together with others from the same MS., were published by J. Buche in *Revue des langues romanes*, Montpellier, 4e sér., 1895, p. 273 seq. The identification of this young man with the Claudius whose delicate nurture was so obvious to Erasmus seems natural.

The other two 'Galli' and the 'Germanus' of l. 6 cannot be identified.

3. praefationem] Ep. 2758.

7. theologi] See Ep. 2787 introd.

9. Verulanus] Ennio Filonardi; the letter referred to is Ep. 2738.

Lucernae] Gronovius' *Lutetiae* seems an obvious misreading; see Epp. 2712, 2738.

12–13. literis ad . . . Campegium] Ep. 2579.

13. Caietanum] See Ep. 2690 introd.

amantissime scripsit, significans Pontificem esse bene in se animatum: se postremas meas ad ipsum literas pontifici communicasse: illum diligenter euoluisse totas, ac ne Graecas quidem voculas, quas in calce adieceram, reliquisse non intellectas.

Brixio scripsi, vt meo nomine daret tibi septem coronatos; quod an fecerit, scire cupio. De conditione apud Episcopum, quam Brixius tibi impetrauit, scripsi mihi displicere, si fortuna praesens tam tenuis est quam scribis. Confido te morum probitatem etiam in aula seruaturum. Vulgares tamen aulae solent exhaurire statim hominem, hoc est adimere alas, ne possit auolare; dein ne despondeant animum, lactare spebus nonnunquam, et offam obiicere, vt semel in eam nassam ingressis nunquam sit exitus. Sed arbitror istum episcopum virum bonum esse. Quare adnitere, quantum potes, vt quod habes serues, et aduigila vt salarium mutetur in sacerdotium. Nam patroni mortales sunt; et vt nihil tale accidat, mirae sunt animorum mutationes. Nolim te in hoc vitae genere consenescere. Biennium potes experiri; si non succedit, propera te extricare. Haec repetere visum est, si forte literae aliis commissae non perferantur.

Scripsit Omphalius; (vter, ambigo, nam intelligo duos esse) cum ex vulnere decumberet Carinus, vos inuisisse illum, et admonuisse, paratum esse nuntium si quae vellet ad me scribere. Nihil inutilius quam illam Camarinam tangere. Nuper allatus est ad me fasciculus epistolarum, in quibus erat admixta vna bene obsignata ad Simonem Grynaeum, cui videbatur altera inclusa. Non agnoui satis manum Carini. Itaque nihil suspicans, misi Grynaeo epistolam bona fide, addens in mea, quod eam meliore fide mitterem quam Euangelici quidam tractarent literas meas. Grynaeus suspicans me ex aliorum literis rem scire prodidit sese, et significauit eam fuisse epistolam Carini ad me scriptam, sed ipsius arbitrio commissum vtrum mallet eam mihi reddere an tradere igni: tradidisse igni, quod exordium quidem blandum esset, sed in medio virulenta omnia. Nescio an isthi[n]c sint, qui excitent hominem; quos oro, si qui sint, vt compescas. Iuuenis est supra modum melancholici cerebri, totus in potesta[ta]te affectuum suorum, quibus nullum modum potest imponere; linguae intemperantissimae, si quis dolet; in hoc Euangelium non sobrie affectus. Cum talibus ingeniis nec amicitiam nec inimicitiam habere cupio. Ad eam rem velim vt adiuues tua prudentia. Et cauendum est ne quid ille norit rerum mearum. Omnia perscribit ad suos symmistas quos habet Basi-

27. vt *ante* quod *scripsit P. S. Allen*: et *MS*. 28. salarium *scripsimus*: solatium *MS*.

33. Omphalius] See Ep. 2311. 46n. To the letters there mentioned may be added one to Io. de Boyssoné dated 2 July 1536 from Paris, 'ex aedibus I°. Andernaci Doc. Med.'. Toulouse MS. 834, printed by J. Buche, *Revue des langues romanes*, Montpellier, 4e sér., 1896, pp. 76–8.

duos esse] Erasmus' remark about two Omphalius is obscure.

34. Carinus] See Ep. 2788 and Ep. 920 introd. In Ep. 1091 he is held up to Livinus Algoet as a pattern of industry and solid worth.

37. fasciculus] The story is told in much the same words in Ep. 2788.

41. Euangelici] For Erasmus' constant suspicion that the Evangelicals tampered with his correspondence see Ep. 2487. 4–5n.

leae, et addit suos affectus. Iuuenis est periculosi ingenii, maxime cum nihil habeat cur metuat; excussus, vt audio, patria, patrimonio, praebenda. Super hac re quaeso vt me admoneas, si quid nosti quod mea scire referat.

Bene vale. Friburgi, 15 die Martii A. a Christo nato 1533.

Erasmus Roterodamus tuus.

Haec scripsi per Antonium Bletzum.

2780_{2862} To John Lasky.

Leningrad MS. Lat. F. xvii. 57, f. 56. Freiburg.
21 March 1533.

[For the MS., which is a contemporary copy full of mistakes, see Ep. 1954 introd. This letter was first printed by Th. Wierzbowski, *Materyały do dziejów piśmiennictwa Polskiego*, i, 1900, p. 42, and from him by C. Miaskowski in the Paderborn *Jb. f. Philosophie*, xv, 1901, pp. 326–7.]

ERASMI AD REVEREN. D. PREPOSITVM.

Non dubito, quin fortuna sit aliquando tuis egregiis meritis responsura, sed doleo id tam contanter fieri. Aequum erat et sperabam te patruo tuo successurum. De quo tu mihi mira praedicare solebas—et fortasse talis fuit in alios, in me tam parcus fuit vt pro dicato Ambrosio non saltem tribus verbis gratias egerit. Nam pro inscriptionibus nihil ferre premii adeo mihi nouum non est vt ne tantillum quidem offendar. Biblioteca mea iam centum coronatis melior est quam quum tu emeras. Hoc ne videatur incredibile, solus Galenus, quem mihi dono misit Franciscus Asulanus, hic nudus et crudus vendebatur triginta florenis aureis. Coniicito tu cetera. Quod si te contractus nondum penitet, ego faciam quod est boni viri. Sed mihi videris eum habere pro derelicto. Quod si est, renumerabo tibi ducentos florenos (quos si mauis imputari pro dicato Ambrosio, predicabo tuam

2779. 55. cur *scripsimus*: cui *MS.*

2779. 60. Antonium Bletzum] See Ep. 1784. 1n.

2780. 5. Ambrosio] The *Ambrosii Opera* of 1527; see Ep. 1855 introd.

7. Biblioteca] Erasmus wrote to Lasky in almost identical words in Aug. 1528, Ep. 2033. 15–18. Lasky had purchased the library, contracting (20 June 1525) that Erasmus should have the use of it so long as he lived: the agreement excepted the Greek MSS., see App. xix. 40–2. The deed of contract, now lost, was printed in *Ad Rubricam Codicis de summa Trinitate, etc., Ederi Georgii*, Lausitz, 1570; again from the original by J. de Burigni in his *Vie d'Érasme*, 1757, ii. 422; and from these sources by C. Miaskowski, *Korresp. des Erasmus mit Polen*, 1901, pp. 44–8. Miaskowski adds letters between Lasky and Boniface Amerbach from MSS. at Basle, 1536–7, which show that the contract was faithfully carried out. On 28 Sept. 1536 Lasky sent the balance of the purchase money, 200 florins; the books were sent off to him at Christmas 1536; and on 5 April 1537 he signed a receipt for them. The subject has been dealt with by Dr. Fritz Husner, *Die Bibliothek des Erasmus* in the *Gedenkschrift zum 400 Todestage des Erasmus*, Basle, 1936. See Epp. 841. 1, 2nn, 1593. 133n, 1915. 23–4n, 2033. 16n, 2862. 30–60, 2911. 8, App. xix. 38–42, App. xx. 9n.

9. Galenus] See Epp. 1594. 107n, 1746. 1–2.

benignitatem), et queram alium emptorem. Episcopus Viennensis egit mecum de hoc mercatu, sed respondi non esse mihi integrum.

Turca feliciter profligatus est—vtinam nunquam redeat. Rumor est tractari de componendis rebus inter Regem Ferdinandum et Vaiiwodam—vtinam id fiat tuo quoque commodo. Thomas Morus deposuit cancellarias clitellas cum bona principis gratia. Rex enim magis declarauit affectum suum in Morum adimendo sarcinam quam imponendo. Illic φιλόπατρις erat, regium munus ei committendo qui solus in ea insula par esset; hic φιλόμωρος, cuius animo indulsit. Diuino quas ob causas Morus magistratum deposuerit. Sed hoc munus vix quisquam gerere potest, vt nusquam a recto pioque deflectat. Exultant euangelici, iactantes Morum iure priuatum magistratu: ei successisse virum nobilem, qui statim viginti carcere liberauit, quos Morus eo detruserat ob sectas. Qui successit, frater est Eduardi Lei, mihi olim amicus, adeo vt in conflictu quem habui cum Leo palam a me steterit. Nec vllam habet nobilitatem, nisi quod est iureconsultus, vnde apud Anglos omnis fere nata est nobilitas. Natus est in vico. At Morus Lunduni natus est, quae apud Anglos pars est nobilitatis, ex patre purpurato, doctore Britannici iuris, ipse in eo genere viginti doctores superans. Gessit in sua vrbe munus honorificum. Dein pertractus in Aulam aliquot legacionibus dedit sui specimen. Ante duodecim annos factus est baro. Iam quod ad ingenium, eruditionem et facundiam adtinet, nulla est comparatio. Cardinalis Eboracensis metuebat Morum pocius quam amabat. Et tamen, quum sentiret Regis iram implacabilem, denunciauit non esse nisi vnum in Anglia parem illi muneri. Montioius meus scribit, illum sic gessisse munus vt omnes fateantur neminem gessisse vnquam dexterius aut maiore cum equitate.

Euangelici semel atque iterum moliti sunt periculosissimos tumultus in Anglia. Quid illic faceret regni iudex? An contra mentem principis et episcoporum addidisset oleum camino? Satis magnum indicium Morice lenitatis est, quod nullus fuit exustus, deco⟨l⟩latus aut suspensus (quod in aliis regionibus multis accidit). Omitto nunc Luteri dogmata. Sub hac vmbra propagatur ac per orbem di⟨f⟩funditur maleficum quoddam errorum genus, quorsum euasurum, Deus nouit.

Quid tales possint, seruile bellum et Templariorum exemplum

25. indulsit. Diuino *scripsimus* : indulsit diuino *MS*. 29. Qui *scripsimus* : Cui *MS*.

15–16. Viennensis] There is no trace of this inquiry by Faber in Erasmus' correspondence.

29. Qui successit] More was in fact succeeded by Sir Thomas Audley. Erasmus' error may have arisen from the last syllable of Audley's name; or he may be thinking of Rowland Lee, and confusing him with Wilfred Lee, brother to the archbishop—Rowland Lee was chaplain and master in chancery to Henry VIII, and in 1534 he was made bishop of 'Chester' (in reward, so it was said, for performing the marriage service between Henry and Anne Boleyn).

39. Eboracensis] Wolsey.

53. Templariorum exemplum] He is apparently thinking of the suppression of the Templars in 1312.

docet. Clementiam principum interpretantur fauorem sectae—si detur rimula toti irrumpant—docentque ciuitates principibus oppedere. Id accidit duci Cliuensi in primaria quadam ciuitate. Ecclesiasten agit Dominicanus quidam, qui ante multos annos eximii scurrae specimen insigne dedit. Luteciae persuasit cuidam famellico typographo se habere colloquia Erasmi ab ipso Erasmo castigata. Ibi facit me prefantem Erasmum, puerum a Capitone in hebraicis litteris, a Renano in grecis fuisse recte institutum, a me vero perperam institutum in religione christiana. Et omnia Colloquia scurriliter contaminarat. Res ilico ad me delata est. Hoc vbi sensit, proripuit se Lugdunum, ibi subito factus est mire φιλέρασμος. Nunquam non predicare me. Hoc fuco inuenit patronum Archidiaconum, a quo tandem profugit suffuratus trecentos coronatos. Similia multis locis designauit, et aliquoties solius cucullae presidio a cruce liberatus est. Quum iam nusquam esset tutus, confugit ad sacram ancoram. Exuit cuculam et factus est preco euangelicus nec satis habet docere Zuingliana aut Lutherana, docet prorsus absurda. Dux scripsit Senatui: dimitterent talem ecclesiasten. Responsum est, populum non posse carere suo doctore.

Hoc accepi non ex vago rumore, sed ab eo, qui Duci est a consiliis. Sed de hiis nimis iam multa. Opto vt quam prosperrime valeas. Hic Martius pertentauit atque etiamnum pertentat omnes huius corpusculi partes. Reliqua cognosces ex Iusto, communi amico.

Datum Friburgi, 12 kalendas Apriles Anno 1533.

Agnoscis, opinor, manum tui.

2781. To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 78. ⟨Freiburg.⟩ 22 March 1533.

[An original letter, autograph throughout. For Erasmus' troubles with Barbirius and Molendinus see Epp. 2404, 2407.]

S. P. Barbirius noster proximis litteris incusat negligentiam nostram, quod non miserimus syngrapham quietantiae, vt vocant: alioqui se fuisse numeraturum pensiones saltem ex parte. At qui

2780. 61. a *ante* Renano *scripsimus*: ac *MS*. 2781. 2. quietantiae *scripsimus*: quietantiam *MS*.

2780. 57. Dominicanus] Lambertus Campester. Erasmus tells this curious story at length in the literary autobiography addressed to Botzheim in 1523-4, vol. i, pp. 9-12. No copy of Campester's book has come to light; but it is difficult to believe that the whole story is invention. Erasmus made frequent references to this book and to Campester's subsequent career, see Epp. 1581. 413n, 1591. 15-24, 1598. 8-11, 1603. 32-3, 1655. 13-17, 1686. 52-6, 1697. 84-6, 2728. 8-21. Prof. Roersch has discussed the identity of Erasmus' L. Campester in *Un Contrefacteur d'Érasme, Lambertus Campester, Gedenkschrift zum 400 Todestage des Erasmus*, Basle, 1936.

62. in religione] In the letter to Botzheim Erasmus says that he was credited with teaching Latin, while Rhenanus taught Greek and Capito Hebrew.

2781. 1. proximis litteris] Not extant. The last letter of Barbirius is that of 1 Nov. ⟨1530⟩ (Ep. 2404).

potui mittere syngrapham, quum ille significaret se nihil missurum, et incertum esset quantum vellet mittere? De fide Laurini non dubito, de diligentia valde dubito: paucos reperias constanter amicos absentibus. Et in multis verum est illud: 'een Vlaemschen dayng'.

Molendinus exceptus est hospitio tuo, mirus amator Erasmi. Idem lustrauit in Flandria omnes amicos meos, vbique Erasmicus. Sed ille totam hanc telam de intercipienda pensione orsus est cum Barbirio, gallus cum gallo, theologus cum theologo, blandiloquus cum blandiloquo. Barbirio Romae agente, quum esset euincendus decanatus, maluit arte intercipere pecuniam meam, qua litem persequeretur, quam suam impendere: adeo amabat Erasmum. Nugones nugacissimi. Sed haec tibi vni scribo. Si Barbirius nihil misit, rogo vt vel sumptu meo mittatur aliquis Tornacum, qui Barbirio reddat epistolam hic inclusam. Breui scribam plura.

Bene vale. xi. Cal. April. anno. 1533.

Erasmus Rot. tuus.

Ornatiss. viro. D. Erasmo Scheto negotiatori Antwerpiensi. Antwerpiae.

2782. To George Agricola.

Rothschild MS. ⟨Freiburg.⟩
24 March 1533.

[An original letter, autograph throughout. In the eighteenth century it was in a collection of autographs belonging to the Library of Annaberg, one of the silver towns in the Erz Mountains, sw. of Dresden. From that source it was printed by C. G. Wilischius in his *Arcana bibliothecae Annaebergensis*, 1730, p. 169. But subsequently the collection seems to have been dispersed; for this letter was sold in 1896 by Messrs. List & Franke of Leipzig to Messrs. Charavay of Paris for 115 marks. It passed into the collection of J. La Caille—thence into the possession of Baroness James de Rothschild of Paris, who allowed us to copy it in July 1923. P. S. A.]

S. P. Errore factum est quod nondum vidi librum tuum, sed est in tuto. Breui visurus sum. Gaudeo quod ex parte liberaris fidem tuam. Si quid a me praestari poterit quod vel commodis tuis vel dignitati conducat, efficiam vt intelligas me nusquam in officio cessasse.

Plateanus offendit me et occupatissimum litteris scribendis et

---

2781. 5. Laurini] In Ep. 2404. 1–5 Barbirius excuses his delay in answering by saying that Laurinus had neglected for over six weeks to forward Erasmus' letter.

7–8. een Vlaemschen dayng] 'A Flemish good-for-nothing'. Erasmus' *dayng* is probably a nasalization of *dein*, used in the sixteenth and seventeenth centuries in the sense 'lazy fellow'. (We owe this explanation to M. W. de Vrees. M. Vanden Berghe suggested that *dayng* represented *ding*, but subsequently accepted M. de Vrees' explanation.) For Erasmus' use of the vernacular, see Ep. 2566. 209n.

9. hospitio] See Ep. 2799. 26n.

12. gallus] See Ep. 2763. 6n.

18. epistolam] Not extant; but answered by Ep. 2842.

2782. 1. librum] The *De mensuris* which Erasmus had promised to read. See Ep. 2529. 20–1. Cf. Ep. 2803. Froben published it in August.

6. Plateanus] See Ep. 2216 introd.

multis modis luctantem cum Martio; qui non desinit omnes huius corpusculi sinus lustrare—in sinistra costa meditabatur pleuritidem, mox in sinistro pede veram et acrem podagram, dein in dextro lumbo calculum, nunc in dextro brachio paralysim. Mihi tamen illius colloquium non fuit iniucundum.

Bene vale, nono Cal. Apriles 1533.

Erasmus Rot. tuus mea manu.

Eruditiss. viro D. Georgio Agricolae, medico.

2783. To John Henckel.

Bremen MS. Man. a. 11, No. 71.	Freiburg.
24 March 1533.

[The MS. is in a volume of copies made by Goldast; whose mistakes show that he was copying an original not easy to decipher. The date is confirmed by the list of books in ll. 11–15; and by comparison with Ep. 2776 (which incidentally supplies the correction of two of Goldast's blunders (ll. 6, 15)).]

ORNATISSIMO VIRO DOMINO IOHANNI HENKELLO CANONICO WRATISLAVIENSI.

Inter plurimos annos nullus hoc fuit iniquior, curis domesticis molestissimus, et multorum magnorum amicorum morte funestus, quorum praecipui fuere Archiepiscopus Cantuariensis et Alphonsus Valdesius. Quorundam fucatorum amicorum artificio factum est vt simul cum Archiepiscopo mihi perierint pensiones, hoc est, quicquid fortunularum habebam in Anglia; per quos suppressa etiam fuit pensio duorum annorum praeteritorum: iam tum enim vultures illi cadaueri imminebant. Sed pro his Dominus dabit laetiora, si volet.

Autumno non aegrotabam, sed languebam: per hyemem sat commode valui. Recognoui scholia in Hieronymum, qui Lutetiae rursus excusus est. Recognoui Adagiorum opus, cui adieci ferme quinque centurias. Colloquiis duo adiecimus. Vertimus ex Chrysostomo homilias octo antea non versas. Scripsimus explicationem symboli Apostolici. Caetera minuta sunt. Sub finem Februarii Martius misit προδρόμους suos, ventos sceleratissimos, tentans ac retentans omnes huius corpusculi angulos. Primum affecit scapulam sinistram, sed dolore modico: illinc demigrauit in pedem sinistrum tanto cruciatu, vt triduo et cibum et somnum ademerit; lente abiit. Titilauit et dextrum pedem, tandem inuasit stomachum et adhuc haeret in humero dextro et sinistro; nunc podagram, nunc paralysin, nunc calculos minitans. Molior reditum in patriam, sed nondum succedit.

2783. 6. fortunularum *P. S. Allen*: fortunitarum *Goldastus*. 7. annorum *scripsimus*: amicorum *Goldastus*. 9. volet *P. S. Allen, cf. Ep. 2819. 21*: nitet *Goldastus*. 15. minuta *scripsimus*: immuta *Goldastus*. 16. προδρόμους *P. S. Allen*: πρνοτόμους *Goldastus*.

2783. 4. Valdesius] † Oct. 1532. amicorum artificio] See Ep. 2761. 19–20n.

2783. 7. duorum] In Ep. 2776. 37–8 he says a year and a half.

13. duo] *Problema* and *Epicurus*.

16. Martius . . . suos] See Ep. 2770, which confirms the correction offered.

Regina triumphat illic. Ita narraba⟨t⟩ Legatio, quae hac ad Caesarem ibat, principe iuuene quodam fratre Cardinalis Croii. Gaudeo quod Dominus illi pro afflictionibus reddiderit hoc solatii. Tu si recte vales, est quod magnopere gaudeam.

Apud Friburgum Brisgoae. 9. Cal: April. 1533.

Erasmus Roterod: manu mea.

2784. From John Carondelet.

Esterhazy MS. 344. Brussels.
OE. 325. 27 March 1533.

[This letter conveys the definite invitation to come to the Netherlands, asked for by Erasmus in Ep. 2762.]

IOANNES ARCHIEPISCOPVS PANORMITANVS ERASMO ROTT.

S. P. Vir clarissime. Quemadmodum magnificus D. Nicolaus Olaus noster amicus et ego superioribus diebus nunciauimus nostris litteris, quas D.T. non accepisse intelligimus: sollicitauimus apud serenissimam Reginam patriarum citeriorum regentem, vt D.T. a tumultu Germanico huc in quietem et solum natale reuocaret, exoluendo deinceps stipendium olim addictum cum aliquot denariis promptis pro transferenda huc supellectili et viatico. Quod etsi sua serenitas vehementer cupiat, non tamen id factum vult praeter consensum sacrae Cesareae maiestatis. Itaque iussus a serenitate sua scribo in presenciarum ea de re domino Granwellano (quem vel fama nouisse potes) vt maiestatem suam caesaream desuper conueniat, et animum eius nobis renunciet quam diligentissime. Interim non grauetur D.T. responsum maiestatis suae nobiscum pacienter expectare.

Bruxellae 27 Marcii Anno 1533.

[2762]2785[2792] From Nicholas Olah.

Esterhazy MS. 342. Brussels.
OE. 328. 29 March 1533.

N. OLAI AD ERASMVM ROT. RESPONSIO.

Nvper dederam meas vicario domini Panormitani, qui est Bizoncii, ad te litteras, ex quibus intellexisse potuisti nos propter

2783. 25. iuuene quodam *scripsimus*: tuae quidam *Goldastus*.
2784. 5. *OE*: Germanica *MS*.

2783. 24. triumphat] Cf. Ep. 2741. 6–10.

25. fratre] Charles Croy, brother of William, Cardinal Croy; a pupil of Adrian Barland. See Ep. 1695. 22n.

2784. 3. nostris litteris] In July 1532 the Archbishop had written Ep. 2689 to Erasmus and Olah had written Ep. 2693. Olah wrote again on 31 Jan. 1533, Ep. 2759, and he also wrote Ep. 2785 at this time.

9. praeter consensum] See Ep. 2820 introd.

11. Granwellano] Nicolas Perronet, de Granvelle, secretary of state for the Burgundian Netherlands. († 1550); at this time acting as the Emperor's chancellor (cf. Ep. 2785. 61).

2785. 2. Bizoncii] It was the 'vicarius' who had passed on the rumour that Erasmus was going to take up his residence in Besançon; see Ep. 2759. The letter entrusted to him by Olah is Ep. 2759.

diuturnam tuam taciturnitatem tuum huc reditum pene desperauisse. Non dubia enim hic fama de tua Bizoncium migracione circumferebatur, mirabamurque tam subitam animi tui mutationem. Cum autem in hac essemus dubitacione, recrearunt nos tuae litterae, quae ad me nescio quo nuncio hiis diebus ex Anthwerpia sunt perlatae, quibus significas mihi amice tuam voluntatem ad nos reuertendi, praescribisque modum, quibus viis id facere velis, et mones me amice, ne haec tua voluntas non modo Dano, sed eciam aliis sit nota. Ego, mi Erasme doctissime, gratulor tibi et mihi gaudeo; mihi cui dabitur facultas tui hic videndi, tibi qui patriam non parum sis tua illustraturus presencia, amicosque tuos tui nominis honoris et gloriae obseruantes leticia affecturus. Vt praescripsisti, rem tuam securius, quo fieri potuit, egi diligenter; quam a me nemo intellexit alius quam regina, Panormitanus, Langius ipsius a secretis, sine quo litterae, vt cogitare potes, confici non potuerunt; et hii quoque admoniti a me omnes diligenter, vt essent taciti. Praeterea tu ipse feceras litteris mencionem tui reditus Conrado nostro Goclenio, qui et Louanii hiis diebus et hodie hic mecum fuit. Is, quem semper cognoui tui amantissimum, sua sponte feci⟨t⟩ de te mencionem. Ego aliquot diebus rem dissimulaui, postea heri cum iam ad te rescribere vellem, tuum animum mihi indicatum ei, tam meo quam tuo singulari fidoque amico, aperui et retuli: premonito tamen vt taceret quae in rebus tuis fecerim.

Haec igitur te prius intellexisse volui, quam ad reliqua procederem. Apud reginam ea fide cura et amore tuam rem tractaui quam tibi debui et quam in meis propriis praestitissem. Regina, vt tibi antea scripsi, non vulgari afficitur in te pietate et beneuolencia, tum quod tuae virtutes id illustres ab ea exposcant, tum quod inter alios me quoque non infimum semper apud eam habueris et in posterum quoque habebis, dum oportunitas erit, tuarum laudum praeconem. Quae et optat et plurimum desiderat tuum reditum. Sed quia et antea facta fuerat apud imperatorem hic tunc praesentem nonnulla de te mencio, non putauit esse consultum vt te reuocaret antequam insinuari curaret illi te posse fortasse induci, vt reuertereris, si ipsius esset voluntas. Id autem existima me monente esse factum, non magis imperatoris quam tuorum priuatorum commodorum quietis securitatis et tranquillitatis caussa. Nam vt apercius tecum agam, etsi tu non videbaris tam late mihi prescribere quae ad reditum tuum pertinere videbantur, praeter litteras et viaticum aliquod honestum, tamen ego cum iam pro parte aliqua hominum et vestratium et nostratium nouerim mores, acceptis tuis literis, et promotis apud Reginam tuis rebus, arbitratus sum amici veri esse officium amicorum

3. taciturnitatem] Olah had had no answer to his letter of 26 July 1532; he had written again on 31 Jan. 1533 (Ep. 2759). Ep. 2762, just received, may be taken as answering the first letter.

17. Langius] Presumably John de Lange, † 1571; see Hoynck I. ii, p. 653, Cran. E. p. 702. When the question of Erasmus' return to Brabant was taken up with the Emperor, Lange wrote to the Emperor's secretary, N. Grudius; see OE. p. 354.

19. litteris] Not extant: nor is the letter from Goclenius sent with this (l. 81).

38. imperatoris] For the Emperor's approval see Ep. 2820 introd.

negocia ita prouidere et curare et perficere, ne postea posset in eis aliquid aut insecuri aut damni contingere. Quare Reginae proposui ex meipso tuam reuocationem et honestiorem et commodiorem fore, si esses certus de securitate, de praeterita et futura Caesaris pensione exoluenda. Nam non putes hic quoque omnia affluere.

De honesta vocatione, de vitanda aulae et curialium molestia, et de aliis, quae mihi videbantur in rem tuam pertinere, vtiliaque honesta et tibi quieta esse, haec omnia visa sunt et reginae, summopereque placuerunt. Quae cupit te esse et securum et quietum. Verum vt dixi pro tuo et honestiore et securiore reditu voluit ex causa praemissa ne ignorante Caesare reuocareris. Hoc autem oneris demandauit D. Panormitano, qui [tibi] nisi sit vt scribis χρηστολόγος, vehementer tibi fauet. Qui quidem scripsit ad Granuellanum nunc munia cancellarii apud Caesarem, cum alium non habeat, obeuntem, non vt significarit te id velle, sed quod pertrahi bonis fortasse posses condicionibus ad reuertendum, si ea Caesaris esset voluntas, et propterea ea de re apud Caesarem ageret; hic enim pretextus scribendi argumentum visum est mihi tibi esse honorificencius. Eas litteras hodie per veredarium misimus. Quia autem scis adeo multa tractari negocia in aulis principum vt aliquando negocia negligantur, et cum Nicolaum, filium praefecti Meclinien., successorem Valdesii, cognouerim mihi esse amicissimum, et tui eciam honoris et nominis obseruantissimum: feci vt D. Panormitanus huius rei apud Granuellanum sollicitacionem illi committeret. Ad quem ego quoque scripsi, vt id negocii et diligenter et celeriter et secrete ageret, responsumque remitteret. Credo eum id esse facturum. Opus igitur est te habere parumper pacienciam, et animo esse quieto, vt honestius et tucius Deo volente redeas. Si rem videbo longius nostra opinione produci, curabo vt et Granuellanus et Nicolaus de ea rursus admoneantur.

Intelligis omnem tuarum rerum statum; quem si putassem agi posse melius et tuo honori statui et securitati conueniencius, nihil fecissem libencius. Cum primum aliquid habebimus responsi, mox te faciam cerciorem. Goclenii nostri litteras, qui duobus iam diebus caussam canonicatus sui Anthuerpien. hic sollicitauit, hodieque Louanium reuertitur; item cuiusdam Hispani, qui me vehementer rogauit, vt ipsius ad te mitterem, cum presentibus accipies. Non ingratum mihi erit si Hispano, quisquis is est, significaris te ipsius accepisse. Misi ad te et Panormitani litteras. Financiarii laborant. Quaestor aerarii Flandriae non est, neque fuit, in curia apud quem agere potuissem. Consulcius est meo iudicio nos expectare responsum. Intelligo non solutae tuae pensionis siue fucatam siue iustam caussam fuisse tuam absentiam.

55. quietum *scripsimus*: quietem *MS*.

---

67. Nicolaum] Grudius, †1572, well known as a poet, son of Nicholas Everard (Ep. 1092 introd.); see NNBW. x. 306.

82. canonicatus] See Epp. 1994[a]. 67n, 2573. 57–65.

83. Hispani] Perhaps one of the Spaniards in Ep. 2802. 19–21.

Quando Deo dante redieris, ne vereare, ὁ λικμὸς τοῦ σώματός σου, vt scribis, erit liber[um] ab aula, nisi quantum tu voles; et in tuo hospicio λικμᾶν poteris ex animi tui sentencia. Id enim ego curabo. Vale foeliciter et in amore tuo erga me permane tui amantem.

Bruxellae 29 Marcii Anno 1533.

2786. From George Witzel.

Breslau MS. Rehd. 254. 165 (*a*). Vacha.
Epistolae Wicelianae, 1537, Ee. iv: LB. App. 371. 30 March 1533.

[The MS. is an original letter, autograph throughout. Witzel revised the text for publication in WE.: we have given here this revised version. The variants show that LB. was printed from the MS.]

S. P. D. Superioribus nundinis dedi ad te literas, amantes quidem eas et perquam loquaces, sed te, tanto quippe viro, non indignas modo verumetiam indignissimas. At nesciuit consilium, nesciuit modum amor. Scripsi quae sensi simplicissime, malens temerarius quam timidus esse. Summa rei erat Oecumenica Synodus. Bone Christe, vt animum meum obsedit eius negocii tam magni quam necessarii perpetua consyderatio. Nihil nunc in votis meis est hoc ipso prius. Nam video summi mali nullum finem, nisi caussae legitimo modo transigantur; bello exulcerantur, non sedantur. Germania diuisa est maximo Romani Imperii periculo. Si dormitabunt proceres, stertit Religio. Et vbi nunc sunt rhetores, qui orationis stimulis ad leuiuscula, saepe ad orbi pernitiosa quaedam, excitare primatum animos soliti sunt? Quin illi hoc tempore neruos intendunt omnes, et e media arce accendunt istorum frigus· quorum eo in negotio auctoritas plurimum valitura dicitur. O surdas aures tuas, Roma, O pectora ad considerationem rei maximae prorsus emortua atque in desideriis mundi huius sepulta. Quomodo habet titulus tuus? quae est professio? quod officium? Satisne diu exspectamus opem debitam nobis, Catholici? Siccine grex Domini Iesu nulli vobis curae est, vt fama non tarda in orbe vniuerso volat? Num percussi sunt animi vestri a bonis etiam hominibus, qui de Vinea Domini a vobis neglecta conqueruntur, non a malis tantum, qui vos non honestis admodum nominibus accusant ac damnant? Sed bona spes est, fore vt emolliat Curiam Caesar Carolus, aut certe fatiget improbitate, quo vel ob pudorem saltem detrectare non possint id quod sua inprimis intererat. Quid pars Lutheri factura sit

2785. 91. *OE*: σόματος *MS*. 2786. 1. S. P. D. *WE*: S. *a LB*. 3. At *WE*: sed *a LB*. 7. consideratio perpetua *a LB*. 9–10. causa . . . transigatur . . . exulceratur . . . sedatur *a LB*. 10–11. periculo Romani Imperii nedum Christianismi *a LB*. 11. *LB*: stetit *a*. Et . . . nunc *WE*: Atque vbi *a LB*. 13. animos *WE*: turbam *a LB*. 14. hoc tempore *WE*: nunc *a LB*. arce *scripsimus*: arte *a*. 17. prorsus *om*. *a LB*. atque *WE*: et *a LB*. 21. vti *a LB*. 22–3. a bonis . . . tantum *WE*: et (et *om*. *LB*) a bonis qui queruntur de neglecta a vobis vinea et a malis *a LB*. 25. *WE*: est spes *a LB*.

2785. 92. vt scribis]. The Greek does not appear in Erasmus' letter, he merely speaks of his 'corpusculum cribro rarius'.

2786. 1. literas] Ep. 2715, dated 8 Sept. 1532.

ignoro; sunt qui putent eam ad aequas conditiones non descensuram. Arbitror ego descensuram, si amice euocetur et comiter tractetur, sique in conuentu omnia quam mansuetissime agitentur. Videntur enim quidam illorum fere languescere. Quosdam audio haud dissimulanter optare, nunquam fuisse acceptum dogma, ob tot incommoda, quae et peperit et parturit. Ferocia auctoris Lutheri mitescet, vbi doctissimorum hominum, ex omni Europa aduocatorum, iudicium audiet; cristae superbissimae conflaccescent, cornua immania decident illi, quum non in sterquilinio suo, sed in luce virorum clarissima, ratio opinionis hesternae reddenda fuerit. Tu ab actione vtilissima minime omnium aberis. Non audirem, si Caesar essem, 'laboro ex calculo', 'venire non possum'. Imo iuberem ego Appium et senem et calculosum deferri. Non est enim ad portas Hannibal, non agitur de Pyrrhi pace, sed Cacodaemon euersionem Christianae Religionis ad extremum molitur, et de Ecclesiae pace agendum est. Vnus tu multorum instar: ea propones, ea disputabis, ea respondebis, ea diiudicabis, ea consules, ea censebis, quae nemo alius. Solon, si Plutarcho credimus, coortis apud Athenas factionibus, sollicite cauit ne vlli fauere videretur, sed omnibus se aeque communem praebuit, vnum illud agitans, vt discordes in gratiam redigeret. Vnde communi consulto et legum lator egregie declaratus est et discordiarum transactor. Speramus eum te futurum Solonem, magne vir, cuius sententia nonnihil adimatur vtrique parti: sic enim dissidium adimetur. Ob concordiam omnia tentanda sunt, et ante in constituta quaedam mittendus ensis quam diutius ferenda discordia. Non est audiendus Lutherus, non sunt audiendi Sophistae, sed Erasmus, et huius similes, hoc est ii qui neutram partem, sed Christianismum ab animo et sincere iuuant. Faxit isthuc bonus Christi spiritus, Amen.

Te valere optime semper cupio, et opto vt nonagenarius, si vltra non detur, superuiuas Ecclesiae commoda. Precor item vt ad eam existimationem redeas a qua propemodum te inuidia huius tempestatis depulit. Sopitis dissidiis inclarescet, spero, rursus tuum nomen, quod nunc obscurant illi quos tu illustrasti. Intelligis, quos sentiam. Factio Saxonica iam in me concitata est, quod desierim pedes abortiui istius Papae deosculari. Ionas, tibi olim laudatus, nunc vero hostis tuus, scripsit in me, cum nihil

28. conditiones aequas *a LB.* 30. sicque *LB.* 30–1. agantur *a LB.* 31. languere *a LB.* 32. optare . . . acceptum *WE*: velle quod nunquam receptum fuisset *a LB.* 39. ex *om. LB.* 40. Imo *a LB*: *om. WE.* 41. enim *om. a LB.* 45. alius *om. a LB.* 46. *WE*: Athen. *a*: Athenienses *LB.* 47. aeque *om. a LB.* 48. illud vnum *a LB.* agens *a LB.* 49. egregius *LB.* 49–50. et discordiarum transactor *post* consulto (*l. 49*) *a LB.* 51. magne vir *WE*: Erasme *a LB.* 51–2. sic enim *WE*: vt *a LB.* 52. adimatur *a LB.* 53. constituta quaedam *WE*: Constitutiones *a LB.* 54. Non . . . 63. sentiam *a LB*: *om. WE.* 61. rursus *om. LB.* 63. Factio *a LB*: Caeterum factio *WE.* iam *om. a LB.* 65. vero *om. a LB.* 65–6. nihil aliud

46. Plutarcho] Solon, ch. 14 sqq.

64. Ionas] Jodocus (Justus) Jonas published (before 29 Nov.) 1532 *Contra tres pagellas Agricolae Phagi, Georgii Witzel, quibus paene Lutheranismus prostratus et voratus esset, J. Jonae responsio.* Witzel refers to the book in a letter of 21 Dec. 1532, WE. Gg (see JE. i, p. 187–8).

aliud suppeteret, mendacia et conuitia. Ego respondi, sed nondum parata est editio. Exstitit praeter hunc alius calumniator futilissimus, qui non minore scurrilitate vsus est, in me dilacerando, sed ego istiusmodi insultus non magis curo quam si me femina lapillo peteret, ἢ παῖς ἄφρων, vt inquit poeta.

Vale in Christo Iesu, a quo emendatio et pax Ecclesiae. Amen. Datum Facchae, Dominica Iudica, Anno 1533.

Georgius Wicelius, discipulus tuus.

Litteris prioribus non respondisti, quod quidem ego viderim. Vtinam saltem iis responderes, Fuldam missis litteris tuis. Iterum vale.

Viro maximo d. Erasmo Roterodamo, Reipub. Christianae vnico praesidio, domino et praeceptori suo colendiss. Friburgi Brisgoiae.

2787. FROM CHRISTOPHER OF STADION.

Stuttgart MS. Hist. Fol. 47, f. 7. Dillingen.
Horawitz i. 20. 4 April 1533.

[An original letter, autograph throughout: the address sheet is missing. Preserved with this and three other letters from Christopher of Stadion to Erasmus (Epp. 2064, 2480, 2592) is a document in the Bishop's hand, headed: *Sequentes Articulos Lutherani nominant abusiones*. One or two of the *articuli* concern matters treated in this letter, but whether the document was sent, or intended to be sent, to Erasmus is not clear.

In Caietanus' *Opuscula Omnia*, Lyons, haeredes Jac. Junta, 1562, is a tractate (p. 298, no. xv) *Responsionum ad quosdam articulos nomine Theologorum Parisiensium editos*. It is addressed 'ad Magistrum Ioannem studii Moguntini Regentem'. It is dated 30 Dec. 1534, the year-date being clearly an error. We have not been able to trace any earlier edition of the tractate, nor have we been able to trace the work to which it is the reply. Caietanus gives the title of this work as *Articuli aliquot pro erroneis a Theologis Parisiensibus ex libris Caietani excerpti*. The number of the articles dealt with is sixteen, of which five correspond (1, 5, 8, 10, 12) with the five *errores* of Caietanus reviewed by Stadion in the present letter.]

S. p. d. Accepi tuas litteras vna cum Symbulo ac nouis Chrisostomi homiliis. Legam et postea singnificabo iudicium: sed quid opus est iudicio, quum nichil abs te exeat quin sit ex omni parte perfectum? Hoc omnes docti palam attestantur, paucis cerebrosis theologis ac monachis demptis; qui quidem per hoc nichil aliud efficiunt quam quod propriam detegunt stulticiam.

Rumor est Regem Ferdinandum cum suo aduersario de consensu Thurce concordatum; quibus condicionibus, adhuc nichil certum habemus, nisi quod Vngaria remaneat penes Ferdinandum. Omni hora exspectamus totum tenorem concordie.

WE: aliud non *a LB*. 2786. 68. qui . . . dilacerando *om. a LB*. 69. ego *om. a LB*. non magis curo *ante* istiusmodi *a LB*. 71. Amen . . . 76. vale *a LB*: Facchae xviii Martii. An. M.D.XXXIII *WE*. 72. siue 30 Martii *post* Iudica *add. LB*. 77–8. Viro . . . Brisgoiae *om. WE*.

2786. 67. alius] On 22 Feb. 1533 Witzel (WE. Ii) complains of another book attacking him by Balthasar Raida of Fulda, the pastor of Hirsfeld. This book was: *Widder das lester und lügen büchlin Agricole Phagi, genant Georg Witzel. Antwort Balthassar Raida, pfarherr zu Hirsfeld. Vorrede d. Martini Lutheri*, Wittenberg, 1533 (see JE. i, p. 189).

70. poeta] Hom. *Il.* 11. 389.

2787. 9. Vngaria] After their failure before Güns (Aug. 1532) the Turks made no further attempt to

Augustenses iam multo tempore consultarunt de missa et immaginibus, instigantibus eorum predicatoribus. Timendum est ne expellant missam et immagines vna cum toto clero.

Nwerenbergenses in hoc mutauerunt missam quod non celebrant nisi adsint communicantes, nec demonstrant sacramentum populo, prout antea consueuerunt.

Pontifex de Consilio Generali indicendo scripsit ad circulos Germanie, prout in cedula litteris introclusa continetur. Pari forma Imperator Germanice scripsit. Tamen nunc audio nichil aliud fuisse quam verba.

Quantum ad errores Cardinalis Caietani attinet, crederem primam proposicionem, scilicet licitum viro fornicante vxore ducere alteram, verissimam per expressum tex⟨tum⟩ Mathei 19; cuius verba sunt: Si quis dimiserit vxorem nisi causa stupri et alteram duxerit, adulterium committit. Ergo si stupri causa ipsam dimittit et alteram ducit, non committit adulterium. Non video quis alius sensus possit ex ⟨h⟩is verbis elici, modo non obstet Paulus Corinth. 7, dum dicit 'non ego, sed Dominus' etc.; vbi videtur iubere quod propter nullam causam liceat viro dimittere vxorem et alteram ducere, quia verba Pauli sunt inteligenda secundum mentem Christi in prea⟨l⟩legato loco Math 19. Dicunt iureconsulti quod dictum doctoris sit inteligendum secundum legem quam allegat. Sed Paulus, vbi supra[dum] dicit 'Non ego, sed Dominus', demonstrat locum Mathei 19; vt retulerunt theologi. Sequitur igitur quod secundum eundem locum verba Pauli sint intelligenda; et Cristus excipit causam stupri, ergo eandem videtur excepisse et Paulus. Pro hoc faciunt que tu multum erudite scripsisti in Supputacionibus aduersus Natalem Bedam.

Confessionem auricularem non esse institutam a Christo etc. Eandem opinionem tenent Canoniste in c. Omnis vtriusque sexus, De pe⟨nitentiis⟩ et re⟨missionibus⟩; vbi Panormitanus [Gracianus] multos refert eandem tenentes opinionem. In ca. porro de pe⟨nitentia⟩, dis⟨tinctione⟩ prima, faciunt que tu copiose pro hac parte scripsisti in Apologia aduersus Leum super locum Actorum 19,

15. comonicantes *MS.* 17. inducendo *MS.* 29. iubere *Horawitz*: inuere *MS.* 37. excipisse *MS.*

come to close quarters with the imperial army; in September they were in retreat. But the emperor decided to abandon Hungary; his German troops refused to serve beyond their own frontier; his Spanish troops pillaged Germany; and the Pope was making overtures to the French king. Hungary remained for near two hundred years in Turkish possession.

24. Si quis] Matt. 19. 9: for *si quis* the Vulgate has *quicumque*.

28. Paulus] 1 Cor. 7. 10.

40–1. Omnis . . . remissionibus] *Decretal.Gregorii* ix, lib. v, Tit. xxxviii, cap. xii, Friedberg 887; Panormitanus, *In iv et v Decret. libb.*, Lyons 1586, ff. 249–59. It seems highly unlikely that Stadion should call Panormitanus (de Tudeschis) the 'Panormitan Gratian'. Probably *Gracianus* has crept in by accident, the writer having in his mind the reference to Gratian's *Decretum* which immediately follows.

42–3. de penitentia] The *Tractatus de Poenitentia* forms *Quaestio* iii of the twenty-third of the 31 Causae which make up Part ii of Gratian's *Decretum*, and consists of 7 *distinctiones*, Friedberg 1159–90.

44. Apologia] *Responsio ad annotationes Ed. Lei nouas*, LB. ix. 261 C:

annunciantes actus suos; et omnes auctoritates ac raciones que pro altera parte solent adduci parum faciunt et nichil probant, meo iudicio.

Melius esse quod oraciones dicantur in lingua vulgari in Ecclesia quam lingua Latina: crederem verissimum, cum per hoc intensior ac maior redderetur auditorum ac interessencium deuocio. Nec verbum Dei ad vnam aut alteram sermocinacionem est alligatum. Quid igitur obstat quin omni lingua possit pronunciari?

Quantum ad celebatum clericorum attinet, crederem expedire vt ipsis permiteretur matrimonii contractus, nec video micam racionis cur id fieri non debeat aut non possit. Hoc consuluit Panormitamus in c. Cum olim, De clericis coniugatis; nisi quod ibidem fuit in eodem errore in quo nunc plures sunt, videlicet quod actu sacerdotibus non possit permitti propter votum, quod sit de iure diuino; quod tamen meo iudicio nequaquam obstat, cum iuramentum non minus sit de iure diuino quam votum: et tamen si quis decem prestitisset iuramenta de non contrahendo et contraheret, valeret matrimonium omnibus iuramentis non obstantibus. Hoc modo disponunt iura Canonica. Cur igitur non idem iuris, si quis contra votum contrahat, cum votum non maiorem vim habeat de iure diuino quam iuramentum, et si quid vltra, habet hoc a iure positiuo? Ergo istud ius potest et tollere, quum illius sit tollere cuius est et condere. Cur igitur non tollit cum tot pregnantes raciones sint pre manibus vt resistentes vix a calumnia excusari possint?

Vtrum discordia orta inter coniuges huiusmodi sine spe remedii sit racionabilis causa dispensandi, vt scilicet vterque cum aliis contrahat coniugium consensu accedente, non ausim hoc affirmare propter hoc dictum: 'quod Deus coniunxit, homo non separet'. Illud tamen michi videtur, si iure diuino fieri potest quod sibi vsurpat Ecclesia, videlicet quod matrimonium legittime contractum ante subsecutam copulam propter ingressum vnius coniugis religionem disoluit, quod in canone proposito idem fieri possit, cum adsit efficacior dissolucionis causa. Sed apud me non est sine dubio, an Ecclesia matrimonium legittime contractum propter ingressum vite genus possit disoluere, quum nusquam in literis diuinis reperiatur hanc potestatem ecclesiae traditam. Hec de Caietani sentio erroribus. Que tamen omnia tuo submitto iudicio; cui precor bonam valetudinem.

Datum apud Dillingam 4. Aprilis. Anno etc. 3. 3.

tuus
Cristofforus
Episcopus Augusten.

73. separat *MS*. 82. sensio *MS*.

'pro multis erit auctoritas Gratiani, qui multis verbis hac de re disserit distinct. prima, *De poenitentia*'. *Acts* 19 *annunciantes*, etc. appears in Gratian, Friedberg, 1176.

56. Cum . . . coniugatis] *Decretal. Gregorii* ix, lib. iii, tit. iii, cap. vi, Friedberg 458; Panormitanus, *In iii Decret. lib.*, Lyons 1586 ff., 13–16.

76–7. propter . . . religionem] i.e. *quia alterutra coniux religionem ingreditur est.*

2788. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 47. Freiburg.
Q. 92. 22 March, 10 April 1533.

[An original letter, autograph throughout. It was printed by C. C. Bernoulli in *Basler Nachrichten*, no. 296, 1902. The letter was written on 22 March and a long postscript added on 10 April. That the year-date is rightly read as 1533 is confirmed by Ep. 2779. 36–46.]

S. p. Vnde tu cognoris prosperam valetudinem meam, nescio. Mihi certe nondum liquet vtrum inter viuos an inter mortuos sim numerandus. Adeo Martius me attentat, et omnes corpusculi sinus lustrat. Instat interlunium; dein infamis illa cauda Martii, quam vereor ne in medium Aprilis ⟨se⟩ porrigat. De me viderit Deus: tibi res esse ex sententia, gaudeo.

Oro vt, si qua poteris occasione, litteras meas ad Sadoletum perferendas cures, simulque adiungas Symbolum meum, octo homilias a me versas, ac totidem a Brixiano. Si non continget qui volet librorum sarcinam suscipere, mitte nudam epistolam, quae libellos promittit sub conditione, si contingat qui non recuset sarcinulas.

Heruagio excusaui me, sed blande. Ita certum est posthac facere omnibus: δουλείας ἅλις.

Gratulor inclytae Academiae vestrae accessione noui Doctoris Brunsfeldii feliciter auctae. Sed audi quod rideas.

Fasciculo cuidam epistolarum ad me admixta erat epistola duplici cera obsignata. Videbatur alia esse intus. Titulus erat ambitiosus, Inclyto Viro, sed re maior[i], Simoni Grynaeo, Platonicae et Aristotelicae Philosophiae Professori etc. Manum videbar vidisse, sed non agnoui; eoque minus suspicabar rem quod adiuncta esset epistola iis quae missae fuerant ex Italia. Mirabar et illic esse repertos Grynaei admiratores. Misi Gryneo epistolam obuolutam tunica mea, in qua scripseram me meliore fide eam Epistolam ad illum mittere quam Euangelici quidam tractarent meas litteras. Ille continuo, putans se petitum, cum stomacho respondit, se optare vt, si quid vellem expostulare, simpliciter aperirem, quid me offenderet. Et sorex suo se prodens indicio narrat inclusam fuisse Epistolam ad me Carini, sed per illum sibi liberum fuisse factum, vtrum putaret igni tradendam, an mihi reddendam; se vero tradidisse igni; quod exordium esset blandum, sed in medio pus veteris maleuolentiae. Vide ingenium illud impotens, nulla vindicta satiabile. Cetera coram, vt spero in Aprili. Opto te quam optime valere.

Friburgi. xi. Cal. April. 1533.

Erasmus Rot. tuus.

---

8. cures] Cf. Ep. 2775 introd.
8–9. Symbolum . . . homilias] See Ep. 2772, 2774 introdd.
13. excusaui me] In the matter of the projected Cicero; see Ep. 2765. 11n.
15–16. Doctoris Brunsfeldii] Otho Brunfels (whose true name Erasmus forgets) became doctor of medicine at Basle in 1532 (Ep. 1405 introd.).
17. Fasciculo] The story is told in much the same words in Ep. 2779.

Litterae hospitis Anselmi, quas miserat Iacobo quondam meo κλέπτῃ, diutius apud me heserunt, quod nullus obtingeret cui committerem. Sed pridem per certum hominem misi ad Ioannem Paungartnerum. Is omnia curabit diligentissime. Quod illi significes oro, quum erit commodum, addasque meo nomine salutem.

Heruagius nihil agit. Appellor ab episcopis de ratione concionandi, deque aliis. Vix tueor valetudinem, et tot iam annis nullas mihi ferias dedi. Subornant te patronum, cui vni sciunt me nihil posse negare. Sic Olpeius per te extorsit litteras in Angliam. At is resedit Antwerpiae supra mensem, diutius mansurus, si inuenisset fatuos. In Anglia decepit eos quibus fuerat commendatus. Permittam tibi pro Heruagio rogare, modo mihi condones quod illi pernego. Praefari in tam nobilem autorem, in quo non fecerim operae precium, mihi turpe fuerit et inuidiosum, iustam autem curam impendere, etiamsi maxime cupiam, non possim. Rursum vale.

Decimo die Aprilis.

Clariss. viro D. Amerbachio LL. doctori in inclyta Academia Basiliensi. Basileae.

2789. To Nicholas Borbonius.

Borbonii Nugae (1538), p. 149. Freiburg.
10 April 1533.

[The date is confirmed by that of the first edition of Borbonius' *Nugae* (Paris, M. Vascosanus, 1533), a copy of which Erasmus' letter acknowledges. The book was reprinted by Cratander at Basle the same year. When he published a second edition (Lyons, Gryphius, 1538) Borbonius appended to it Erasmus' letter; which appears also in Cratander's reprint of 1540.

Nicholas Borbonius (1503–c. 1552), was born at Vendeuvre (Bar-sur-Aube), the son of John Borbonius, a wealthy iron-founder, and (*Nugae*, 4. 64. 6) Maria Gallaria. Educated at Paris, where for a while he was, like Erasmus, an inmate of Montaigu college, he was a pupil and near friend of Tusanus in the newly founded *collegium trilingue*. The first edition of the *Nugae* contains five poems addressed to Tusanus (who furnished commendatory verses to the second edition). More to the point, it contains two creditable sets of elegiac verse addressed to Erasmus—'nil mortale melos quod modularis habet', he says to Erasmus. An epigram praises Erasmus' translations from Lucian. Another compares Erasmus and Budaeus:

Scis quid ab Hollando Francus, Budaeus Erasmo,
Differat? Hic dictis allicit, ille rapit.

But Budaeus has two poems to himself full of compliment. Other friends of Erasmus addressed are Brixius, Grynaeus, Alciati, George d'Armagnac. An epigram attacks Stunica; another, more scurrilous, Beda; two others P. Sutor. But the poems witness to close relations between the poet and persons whose reputation was suspect—Erasmus' former friend Carinus, Sturm and Marot. For a letter of Carinus about Erasmus printed in the *Nugae*, see Ep. 920

2788. 37. *Q*: Litteris *MS*. 46. *Q*: Antwerpiam *MS*.

2788. 37. Iacobo] See Ep. 2652. 8n.

45. Olpeius] Holbein. He went from Basle to England, via Antwerp, in 1526, with an introduction from Erasmus to More. Erasmus at the same time gave him letters to Peter Giles and Metsys in Antwerp. Of the deception of which he was guilty we know nothing.

46–7. inuenisset fatuos] See Juv. 9. 8, *Adag.* 675. Mr. G. L. Clutton suggests that this would most naturally mean that Holbein disappointed his Antwerp patrons, not by being a bad painter, but by not executing commissions for which he had been paid.

49. autorem] Cicero.

introd. It was probably his connexion with the heretical circles in Paris which brought about Borbonius' arrest. He was just about to set sail for England, where he had been appointed tutor to Henry Norreys, Thomas Harvey, and Henry Carey, when he was arrested and thrown into prison. Shortly afterwards, however, we find him in England; and the second edition of the *Nugae* (which by 1538 had grown to 8 books) mentions many Englishmen—Cranmer, Cromwell, Latimer, John Dudley, William Butt, physician to Henry VIII, William Boston, dean of Westminster, Henry Cnevett and the stationer Bertelet. In England he met Holbein, who painted his portrait (*Nugae*, 1538, 6. 12), and whom he calls 'D. Hans, the Apelles of the age', *Παιδαγώγειον*, p. 28. He prided himself on being worth painting—one of his early *Nugae* is addressed to a young lady to whom he expresses surprise that she is not attracted to him, since he is both a good poet and handsome. On his return from England, he went to Lyons, where in 1536 he published his second volume of verse *Παιδαγώγειον* (Philippus Romanus). It is addressed to his pupils, and the pieces are of a moral and religious character. The book contains a letter to William Boston, and another to Thomas Soulemont, secretary to Henry VIII, as well as some verses to Rabelais. His life, of which we know only what can be inferred from his writings, was passed in hunting pupils and patrons. For the former he wrote *Tabellariae Elementariae pueris pernecessariae* (Paris, Colinaeus, 1539); in which he included some religious verse, and a *funebris laudatio* of Germanus Brixius. Among his pupils was Joanna Alberta, daughter of Margaret of Navarre; for his services the Queen, it is said, rewarded him with a living at Candé (Maine-et-Loire). On the marriage of Joanna with Anthony de Bourbon he wrote in 1548 an epithalamium printed at Paris by Vescosanus in 1549.

There is a monograph *De Vita et Scriptis Nicolai Borboni Vandoperai* by G. Carré, Paris, 1888.]

DESIDERIVS ERASMVS ROTERODAMVS NICOLAO BORBONIO VANDOPERANO, POETAE LAVREATO, S.

LITERAS tuas, Borboni iuuenis eruditissime, et odas et epigrammata, quibus et Graece et Latine feliciter lusisti, legi: quibus ex omnibus quantam ceperim voluptatem nullo sermone consequi possim. Quamuis enim in eam vitae sortem iam deuenerim vt quotidie aut praesentem aut imminentem mortem intentari mihi intelligam, tamen vsque adeo carminum tuorum iucundissima lectione recreatus sum vt propemodum me Erasmum esse, hoc est capularem senem, legendo obliuiscerer. Caue autem tu putes hoc auribus tuis a me datum esse. Dominum Christum, ad cuius tribunal breui sistendus sum, ita propitium habeam vt ex animo loquor. Nihil ingenio tuo, mi Borboni, felicius, nihil vena tua beatius, dictione nihil elegantius. Atque hoc meum de te iudicium ab omnibus probatum iri confido, quicunque Borbonium, vt Erasmus, percognitum habuerint.

Inuiderem ego Galliae tot lumina, imo columina optimarum artium, nisi potius gratulandum esse censerem non Galliae modo verum etiam vniuersae reipub. literariae, quod hoc seculo alioqui pessimo ac turbulentissimo strenuos aliquos politioris literaturae propugnatores, antequam ab hac vita migro, videam exoriri. Proinde vehementer gaudeo falsum de obitu meo rumorem tibi dedisse occasionem scribendi mihi epitaphion; talia enim me de-

20. falsum] The epitaphion is, no doubt, *Nugae* 3. 3–4; which, however, was not printed in the edition of 1533 (so that Erasmus must have learnt of it from Borbonius' letter); it appears first in the *Παιδαγώγειον*, then in the *Nugae* of 1538 and 1540 (which have in addition a poem *De Des. Erasmo*

lectant iandudum hinc euolare meditantem. Neque tamen efferri soleo animo quoties tuis tuique similium (qui paucissimi sunt) laudibus in coelum vehor. Abunde mihi celeber ac gloriosus videbor si post tot in restituendis literis exhaustos labores cum Christo meo tandem aliquando requiescam.

Vale, Borboni poeta mellitissime, et Musas istas quae sese tibi tam benignas ac familiareis indulgent, non tam hominum quam gloriae Christi seruire facito. Si huius calculi tormenta sinerent, prolixiorem epistolam haberes. Poetam Salmonium totidem verbis mihi resaluta.

Friburgi Brisgoiae, IIII. Idus April. Anno salutis 1533.

[2748]2790. From Cornelius Agrippa.

Agrippae Opera ii, p. 1054. ⟨Frankfort.⟩
Jortin ii, p. 470. 10 April 1533.

[The place from which Agrippa wrote can be supplied, as another letter of 10 April 1533 (Agr. E. p. 1055) is dated from Frankfort.]

AGRIPPA AD ERASMVM.

Mvltis et magnis de rebus ad te scripturus forem, ter maxime Erasme, nisi ex te plura maioraque expectarem. Sic namque prioribus literis tuis polliceris, te per ocium longas easque necessarias literas ad me daturum: sed occupationes tuas vlterius interpellare non audeo, eo quod talem me fateor qui tibi quod te dignum est retribuere non possim. Tuas tamen literas summo desiderio exopto, rogoque vt, qui te grandi diligit affectu, Agrippam tuum ne contemnas. Libellus meus, quem aduersus aliquot theologistas Basileae excudendum tradidi, re infecta ad me rediit, eo quod nonnullos offendisset. Is nunc excudetur alibi. Scripsi ad te de hac re latius, sed eas literas tibi non fuisse redditas ex tuis cognoui, pariterque ex Cratandro intellexi.

Sed de his alias. Caeterum nunc quod te scire conuenit, reueren-

---

Roterodamo quem obiisse toties audierat). The rumour could have come to Borbonius through Brixius in 1530 (see Ep. 2379. 468–9).

2789. 30. Salmonium] J. Salmon Macrin, 1490–1559; born at Loudun, educated at Paris; chamberlain (1520) to Francis I; at the time of this letter he had already published *Carminum libellus*, Paris, Colinaeus, 1528; *Carminum lib. 4 ad Hilermum Bellaium*, Paris, Colinaeus, 1530 (containing poems to Erasmus, to Thomas More, and to Henry VIII); *Lyricorum lib. 2, Epithalamiorum lib. 1*, Paris, G. Morrhius Campensis, 1531. In 1534 he published *Elegiarum, epigrammatum et Odarum lib. 3*, Paris, A. Augerellus; in 1537 *Hymnorum lib. 6*, Paris, R. Stephanus; and in the same year *Odarum lib. 6*, Lyons, S. Gryphius, dedicated to Francis I. Many of his poems are addressed to his wife Gillonne de Boursault, whose death besides occasioning three books of *Naeniae* (Paris, 1550), called forth from du Bellay one of the most beautiful of his poems. To Macrin du Bellay addressed also his *Discours sur la louange de la vertu*.

2790. 3. prioribus] Ep. 2692.

8. Libellus] The *Apologia c. theologistas Louanienses*; see Ep. 2739 introd.

12. tuis] Ep. 2748.

dissimus atque illustrissimus Princeps Elector, Archiepiscopus Coloniensis, qui scriptorum tuorum studiosissimus te vnice diligit, amat, obseruat et veneratur, tecum auspicari cupit amicitiam, teque coram videre et audire desiderat, iussitque ad te scriberem, sciremque ex te si per hanc aestatem sese accedere velis Bonnam, siue Coloniam, aliquot vel pauculos dies illi morem gesturus; effecturum se vt te itineris illius minime poeniteat. Tu quid facturus sis rescribe. Vnum hoc scio, si venturus sis, offendes Principem Christianissimi animi, et penes quem Christianae Reipubl. ac publicae tranquillitati tu plurimum conferre atque prodesse poteris.

Vale foelicissime, 10. April. Anno 1533. festino calamo.

2791_{2810} FROM VIGLIUS ZUICHEMUS.

Van Heussen. iv. 113 (β). Padua.
VZE. 44 (γ). 17 April 1533.

ERASMO ROTERODAMO.

LITTERARVM tuarum fasciculum, doctissime D. Erasme, redditum mihi esse, ex nouissimis litteris meis constare tibi potuit. Alogus nondum ad nos rediit, expectatus diu a multis, non tantum nostratibus, sed a Bembo, Bonamico, atque aliis doctis, quorum hic familiaritate vsus est, et in quorum rationibus nomen suum pro mnemosyne reliquit. Scribit tamen aliquando de sacerdotiis, conditionibusque amplissimis, atque eiusmodi fumis interea lactat creditores.

De studio quod mones facturus sum, non vt valetudini, sed vt fortunae consulam, ac amicorum suffragiis vtar, dum illi me adiuuare et possunt et cupiunt. Hic annus mihi fuit submolestus. Sed tamen fructum eius non mediocrem sentio, praesertim in iurisprudentia. Antagonistae mei inuidiam et impetum iam deuoraui: quanquam sane principia mihi fuere difficilia, praesertim non assueto adhuc Italicis ingeniis et technis.

In Archiepiscopi Cantuariensis locum audio successisse quendam qui superiore anno apud Caesarem functus est legatione, et a plerisque commendatur ob humanitatem et doctrinam. Non dubito quin ille pensionem tibi saluam esse curabit, modo admonitus fuerit, cum etiam iure eam exigere constituto procuratore possis. Multoque satius est aliquam partem procuratoribus erogare, quam totam amittere. Zachariam Deiotarum non noui, nisi ex tuis litteris. Ac vtinam plurimi Frisii in eius locum, qui te aeque ament, succedant: arbitror enim ad nationis nostrae laudem pertinere, si ea tua agnoscat merita, dignamque se tuo amore praestet?

2791. 20. procuratore constituto γ.

2790. 14. Archiepiscopus] Hermann of Wied.
2791. 1. Litterarum] Ep. 2736.
2. litteris] Ep. 2767.
Alogus] Cf. Ep. 2753. 30–1n.
16. quendam] Cranmer, ambassador to the Emperor in 1532, see Brewer, v. 1290, etc.
22. Deiotarum] His death occurred not long before; see Ep. 1205. 1n.

Hoxuirius certe eruditione et genere nulli [nostri] nostratium inferior, candore et veneratione tui (vti spero) mecum contendet; ac gaudeo illum in tuum album adscriptum esse. Mihi cum illo multae intercedunt beneuolentiae causae; patria, parentum necessitudo, vicinitas et amicitia in studiis contracta. Alter ille cuius meministi, ⟨vereor⟩ ne non corporis solum sed et animi morbum in Italia contraxerit. Hayo Caminga coepit in me esse frigidior, quod eum non accuratius commendarim, cum apud te habitaret. Sed quae hic est culpa, cum ego ipse adhuc patrono apud te egerem, admissus primum ad mutuam beneuolentiam? et cum tu etiam ipsius virtutes satis posses ex quotidiano conuictu per te intelligere?

De pensione persoluenda Quaestoris filius bene sperat: ac diligentissime ea de re ad patrem scripsit, enixe eum obtestatus vt causae tuae omni studio opituletur. Sub hyemem vero ipse in patriam rediturus est, ac ibi praesens, quoad fieri potest, negotium tuum procurabit. Alterius adolescentis patrem hic expecto: nec tibi hoc beneficii, quo illum affecisti, peribit.

De Adagiis locupletatis debent debebuntque tibi semper studiosi omnes, quibus ex ea re incredibilis accedit fructus. Hieronymus Aleander legatus nunc est apostolicus apud Senatum Venetum; et de libris, qui publice vendi possint, censuram accepit. Hieronymus Vida, cuius extat de arte poetica carmen, Episcopus factus est, cum nuper Bononiae sex Christeidos libros Pontifici Max. obtulisset. Romulus Amazeus nuper quoque edidit Xenophontem latinum. Et Venetiis sub praelo est opus quoddam Bartholomaei Riccii de Elocutione, quod miris laudibus Itali extollunt. Mitto nunc praefationem in vitam Chrysostomi. Dedit mihi quoque Zanchus Canonicus Ambrosii Sermones contra Arrianos, et Cypriani Passionem; quae mittam ad te alias: nam ille postulauit vt ipse

37. victu γ. 40. de ea γ. 47. est nunc γ.

27. Hoxuirius] See Ep. 2586 introd.

31. Alter] Haio Hermann, see Ep. 2682. 66n.

39. Quaestoris filius] Florentius Griboval; see Ep. 2716. 156n.

43. Alterius] John George Hermann (see Ep. 2716. 179n), to whom, it would seem, Erasmus had written at Viglius' request.

45. Adagiis] See Ep. 2773 introd.

49. Vida] Marco Girolamo (1489?–1566) was made bp. of Alba by Clement VII in 1532. His *De arte poetica* was published at Rome in 1527; his *Christiados* (undertaken at the instance of Leo X) in 1535. His *Scacchia Ludus* (1527) and other poems are printed in *Sel. Poem. Ital.* 1740. For his place in criticism and his influence on Boileau and Pope ('immortal Vida', *Essay on Criticism*, 705) see Saintsbury, *Hist. of Criticism*, ii, pp. 29–37.

51. Romulus Amazeus] See Ep. 2657. 94n.

53. Riccii] (1490–1569) born at Lugo, he studied at Ferrara, Bologna, Padua and, 1513, Venice, where he was taught Greek by Musurus and became Professor of Rhetoric. An ultra-Ciceronian, he numbered among his admirers Amazeus, Bembo, and Calcagninus. His works comprised *Apparatus Latine Locutionis*, Venice, 1533, called here 'De elocutione', *De imitatione*, Venice, 1545, and *Epistolae*, Ferrara, 1562. In one of his letters he speaks of his *De imitatione* as 'opus plane absolutum atque perfectum' and says that his other works published and unpublished deserve the same praise. He also wrote in the vernacular a comedy *Le Balie*. See Tiraboschi[3], vii, pp. 2221–6.

55. Zanchus] See Ep. 2682. 64n.

Ambrosii Sermones] See Ep. 2716. 134n.

describenda curarem, ac exemplar ei relinquerem. Bembus me humaniter amplecti pergit. Ac nuper etiam ab eo impetraui, vt Institutiones graecas mihi edere liceret, praefationemque illi exhibui: in qua cum muneris accepti gratam facerem commemorationem alium promerui librum τῶν νεαρῶν Iustiniani, multo emendatiorem plenioremque quam sit is qui ab Holoandro editus fuit. Et spem concepi alia me ab eo consecuturum. Vale.

Patauii 17. April. 1533.

^{2785}2792$_{2828}$ To Nicholas Olah.

Esterhazy MS. 345. Freiburg.
OE. 351. 19 April 1533.

ERASMI ROTERODAMI AD N. OLAVM RESPONSIO.

Lege solus.

Accepi proximas litteras tuas, et singularis tuae prudenciae et eximii cuiusdam in me fauoris testes locupletissimas. Vtinam aliquid gratiae liceat referre. Caesaris assensum suspicor ideo requiri quo meliore fronte exigatur pensio. Alioqui non exulo isthinc, et cum bona venia discessi, nec defuisse quod agerem Basileae res ipsa declarat. Caesar ante complures annos scripsit amitae suae D. Margaretae, vt mihi pensio extra ordinem solueretur (nam caeteris solutio suspendebatur), ne mihi esset caussa conferendi me ad alium principem. Magnis eciam promissis sollicitabar a Francisco rege Galliarum idque literis ipsius manu scriptis. Iamque destinarat mihi prepposituram Tongrensem, magni prouentus summaeque dignitatis; sed ego omnia posthabui ocio

2791. 57. discribenda γ. exemplum γ. 61. γ: promeruit β.

2791. 59. Institutiones] Bembo had put at Viglius' disposal a MS. of the *Institutiones* belonging to the library of St. Mark's in Venice; see *Institutiones iuris ciuilis in graecam linguam per Theophilum Antecessorem olim traductae, nunc vero primum in lucem restitutae et recognitae cura et studio Viglii Zuichemi Phrysii*, Basle, Froben, 1534, f°. α 6. After reading Viglius' preface Bembo further gave him access to the principal MS. of the *Nouellae* (τῶν νεαρῶν), Martianus 179, a xiii^c. MS., formerly the property of Bessarion. Conrad Heresbach had examined and hoped to edit this MS.: see his *Oratio in commendationem Graecarum literarum*, Strasbourg, W. Rihelius, 1551, pp. 21–2. From the MS. of the *Nouellae* Viglius made excerpts which were used by Spangenberg in his edition of 1797 (cf. Epp. 2854. 32n, 2888. 15n). Viglius dispatched his copy of Bembo's MS. of the *Institutiones* to Boniface to be printed by Froben. Subsequently, however, he obtained from Baptista Egnatius another MS. of the *Institutiones* by a Greek scribe Constantinus, which he had copied and used to correct the text in many places. For the progress of Viglius' work see Epp. 2716. 103–9, 2753. 18–20, 2854. 22–38, 2885. 1–14, 2888. 10–14, VZE. pp. 120, 121, 125, 127, 149, 165, 166, 177, 206, 216, 231. Viglius' copies of both the MSS. employed for his edition were still to be seen in his college in Louvain in Hoynck's time, see VZE. p. 153. Viglius hoped to publish a second and corrected edition, but to his annoyance pirated editions were printed by Christian Wechel in 1534 and Rutger Rescius in 1536, see VZE. 81, 94.

2792. 10. literis] Ep. 1375.

11. prepposituram] There is no mention of this Tongres provostship in any extant letter. Erasmus clearly means the treasurership of Tours, for which see Ep. 1487. 15–16 and Ep. 1434. 19n.

litterario. D. Margareta re in concilio transacta per litteras egit gratias quod a Caesaris familia non recederem; caeterum quo minus esset soluta pensio, meam absentiam fuisse in caussa: si redire vellem, non solum pensionem, sed longe maiora fore parata. Quur abirem praecipua caussa fuit quod isthic quidam Caesari persuaserant vt mihi negocium Luteranum delegaretur. Huius consilii author erat Ioannes Glapion. Sensi id mihi amico animo fieri; sed quoniam habebar suspectus, licet falsissime, studebant me in id muneris coniicere vt aut carnificem agerem in eos quibus (vt putabant) bene volebam, aut meipsum prodens hererem illorum retibus.

Multorum me poenitet, illius abitus nunquam penituit; et, si non incidisset pietatis dissidium, illic sat commode videbar consenescere posse. Hoc oppidum frigidum est, coelum pestilens, vulgus ἄξενον, nec est quo expatier nisi continuo rumoribus variis perstrepant omnia. Et tamen conduceret valetudini, si quando mutarem locum. Oecolampadiani non vulgariter me oderunt, idque facimus mutuo. Besontii graue dissidium est inter clerum et Senatum. Senatus inuitat, clerus horret aduentum meum. Isthic sunt ingenia mitiora. Nec vsquam senex honestius agat quam in patria. Inter Germaniae principes parum conuenit. Vereor ne absente Caesare cooriantur hic tumultus, gliscunt enim exordia. Non tam sum sollicitus de pensione quam de honorifico titulo hinc remigrandi. Nihil his Euangelicis loquacius aut vanius. Arbitror autem monachis ac theologis satis iam declaratum esse quam mihi non conueniat cum sectarum autoribus, a quibus mihi hic non mediocre periculum est. Non enim desinunt moliri, neque quicquam est hoc hominum genere magis vindex.

Liuino bene cupio, sed doleo illum tam laeua esse mente vt toties oblatam occasionem semper amittat e manibus. Erat natus ad litteras, et conuenerat vt Louanii daret operam medicinae. Lusit illic, mox Luteciae fecit idem. Tandem venditis libris et consumptis omnibus institit mendicare, venans hinc atque hinc munera. Nec in ea re foelix. Augustae satis arrisit aula. Collegit bonam pecuniam, prodegit vniuersam. Monui vt exemplo Scepperi venaretar vxorem bene dotatam. Duxit nudam. Nunquam vlla in re paruit amicorum consiliis, et ipsi more laeua mens est. Nunc quod vitae genus spectet, nescio. Accepi litteras tuas, quibus significabas de temere in[n]ito matrimonio; verum id prudens dissimulaui certis de caussis. Accepi et Dani naenias, quem optarim esse episcopum in sua Dania. Fortasse me non odit, sed plus nocet intempestiua beneuolentia quam faceret inimicus. Quid inutilius quam in[c]eptis versiculis lacerare Scaligerum, et eam mouere Camarinam quam sacius erat non tangere?

Haec scribo liberius, quia per famulum mihi fidelissimum nihil

14. *OE*: recederam *MS*. 50. spectat *MS*.

13. Margareta] No letter from her to Erasmus has survived.
19. Glapion] Charles v's confessor, see Ep. 1275 introd.
30. Besontii] See Ep. 2759. 20n.
50. litteras] Ep. 2693.
52. Dani] See Ep. 2570 introd.
57. famulum] Quirinus Hagius, who, no doubt, carried this letter and Epp. 2793–6, 2798–2800. There is the same tribute to his fidelity in Epp. 2799. 15, 2800. 91.

periculi sit, si isthic erumpat rumor hoc agi vt in Brabantiam honorifice reuocer. Tutius tamen est id a paucis sciri. Certe me hoc ambire, nolim sciri aut credi. Nisi reuocor adhuc vigente aestate, non sine corpusculi periculo me commisero itineri. Quod si res cesserint ex sententia, non morabor reditum Quirini mei ex Anglia, sed aduolabo. Sin minus, durandum erit hic hac hyeme, sed condito testamento, quod Basileae condideram. In eam rem habeo Regis Ferdinandi litteras ad huius oppidi magistratum; habeo diploma Caesaris apertum ac generale, habeo breue pontificis. Et tamen si quid reliquero, vix tutum fuerit ab hoc magistratu, quantum ex multis exemplis diuino. Predabundum hominum genus. Bene vale.

Friburgi 19 die Aprilis 1533.

2793. To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 80. ⟨Freiburg.⟩ 19 April 1533.

[An original letter, autograph throughout.]

S. P. Ex nulla epistolarum quas iam treis accepi [non] potui intelligere Petrum huius ciuitatis publicum nuncium tibi reddidisse litteras. Vnae erant ad te, quibus erat inclusa epistola ad Barbirium. Alterae erant ad Carolum Vtenhouium, quibus et ipsis erat adiuncta epistola ad quaestorem Flandriae. Tertiae erant ad Goclenium. Quasdam video redditas, sed an Petrus te conuenerit Antwerpiae nescio, et scire cupio. Mira est nunc hominum perfidia.

Molendinus gratulatur mihi, quod iam conueniat cum Barbirio. Id ait se ex te didicisse. Aut ego plane fallor, aut ille Cortisanus ex alto me deridet. Sed fortasse non impune.

Benedictino tuo scripsi per hunc. Si scissem te venturum Francfordiam, ad te misissem litteras. Nollem illum bonum iuuenem quicquam temere facere, praesertim hoc seculo.

Arcanum quod tibi communicauit Olaus, fac habeas in sinu. Quanto isthic in precio futurus sim nescio. Satis erit, si fuero in tuto.

Si non succedet quod agimus, velim vt huic Quirino meo ex Anglia reuerso tradas breuem syngrapham de pecunia quam habes. Nam ex epistola nihil possem ab heredibus petere, quum habeam multas.

Bene vale. 19 die Aprilis. 1533.

Erasmus Rot. tuus.

Eximio viro D. Erasmo Scheto. Antwerpiae.

2792. 64. testamento] See Ep. 2754.

2793. 1. treis] Not extant. Between March 1532 and Feb. 1535 no letters from Schets have survived.

3. Vnae] Ep. 2780. For this and the letter to Utenhove see Ep. 2799.

5. quaestorem] Peter Griboval; see Ep. 2716. 156n.

Tertiae] Not extant.

12. Benedictino] See Ep. 2763. 14n.

15. Arcanum] The return to Brabant; cf. Ep. 2785.

2794. To Peter Vulcanius.

Leiden MS. Vulc. 109 (a). Freiburg.
O^1. p. 114: O^2. p. 253: Lond. xxx. 61: 20 April 1533.
LB. 1246.

[An original letter, autograph throughout: in Leiden University Library. An inscription at the top, 'edita n. 1246', shows that this MS. is in the same class with Ep. 2588; and, though in the hands of the Leiden editors, cannot be definitely connected with the Deventer Letter-book. In editing it in O^1 Merula, besides making a few insignificant lapses, seems to have taken pains to polish Erasmus' composition; which shows some signs of haste. P. S. A.
For Vulcanius see Ep. 2460 introd.]

Pro isto tuo candore verius quam iudicio de me, mi Vulcani, gratiam habeo plurimam; nec minorem, quod meas aerumnas amica consolatione mitigare studes. Sic est vt scribis: hoc seculum prodigiose ingratum est; in altero quaerenda merces. Amicorum alii moriuntur, alii mutant animum. Christus seipsum abnegare non potest.

Istam fortunam tibi gratulor, nec minus isti reip. quae sibi virum tot dotibus instructum atque ornatum asciuerit. Nam profiteor me ciuitati vestrae debere plurimum.

Carolus Blontus a tuo discessu mutauit stilum, *ἀλλ' οὐκ εἰς τὸ βέλτιον*. Aberat enim *ὁ Θησεύς*.

Sapiunt Brugenses, qui tibi compedes iniicere cupiunt, vtinam gratas et aureas. Precarer Vulcanio Venerem, ni me terreret Martis omen. Sed extra iocum, vbi contigerit te digna, quod opinor iam esse factum, non grauabimur epithalamium canere. Nec est quod tu de praemio cogites. Non sum Simonides, praesertim erga doctos et candidos amicos.

Leonardum Casimbrotum ipsius merito semper amaui plurimum, idque me fecisse mutuo credo. Quur per Quirinum meum nihil scripserit, demiror. Vir est multis virtutibus perpolitus. Cupio scire an fortuna meritis illius respondeat.

Bene vale. Friburgi. Octaua Paschae. an. 1533.

Erasmus Rot. mea manu ex tempore.

Ornatiss. viro D. Petro Vulcanio, inclytae Reip. Brugensi a pensionibus. Brugis in Flandria.

3. vt *O*: vti a. 9. plurimum debere *O*. 18. merito a: caussa *O*. 19. Quur a: Quare *O*. 21. illius a: ipsius *O*. 24–5. Ornatiss. . . . pensionibus *pro titulo praeponit O*. 25. Brugis in Flandria *om. O*.

---

10. Blontus] He had written a letter to Erasmus in 1531 (not extant) the style of which Erasmus praises highly to the father (Ep. 2459. 18n). The more recent letter here referred to is not extant; presumably Quirinus had brought it from England on his first journey there.

11. Θησεύς] Cf. Epp. 2803. 13, 2449. 82n. 'Theseus' is, of course, Vulcanius.

12. compedes] Cf. Hor. *Od.* 4. 11. 24. The golden chain was the office of pensionary.

16. Simonides] i.e. *φιλοκερδής*; see Pindar *Isthm.* 2. 6, with schol.; Arist. *Rhet.* 2. 16. 1391[a].

18. Casimbrotum] See Ep. 1594 introd.

2795. To William ab Horion.

De Praeparatione p. 132. Freiburg.
N. p. 1081: Lond. xxvii. 15: LB. 1245. 21 April 1533.

[William of Horion, lord of Ordingen (near St. Trond), was one of an old and wealthy family, and a patron of letters. Langius' *Historia Vrbis Hierosolymae* (Rescius, 1539) is prefaced by a letter addressed to him by Gerard Morinck; and in the same year the same person addressed to him an (unpublished) *Epistola de Venatione*, on the subject of the game laws. He was the father of one of Goclenius' pupils, in the Collegium Trilingue, Michael of Horion, perhaps the same as the *iuuenis Hor⟨io⟩nici nomine* mentioned in l. 20. See MHL[4], pp. 487, 489, 584; Cran. E. 247. In the Library of Trinity College, Cambridge, is a copy of Erasmus' *Explanatio Symboli* (Basle, Froben, March 1533), with an inscription on the title-page, in the hand of William of Horion (who has annotated the margins freely): 'Liber D. Guilielmi ab Horion liberalitate .E. Des. Erasmi Roterodami viri nostri seculi omnibus modis doctissimi'.]

DES. ERAS. ROT. CLAR. D. GVILHELMO AB HORION S.

Ornatissime vir, mari tranquillo nauigare non est difficile, sed magna tempestas requirit artificem qui rectum teneat clauum. Olim quum Paganorum saeuitia tormentis ac mortibus debaccharetur in Christianos, erat secessus quo se reciperent: illic abditi velut in altero mundo quietam agebant vitam. Nunc rebus vndique sic exulceratis, in quem portum se recipiat aliquis? Ego sane nullum video, nisi quis in seipsum secedat et animi tranquillitatem in ipso quaerat animo. Solus enim Christus vere tranquillat animum. Is intra nos est, si velimus. Abunde magnum solatium suppeditant libri Christum spirantes; horum alloquio quid esse potest in hac vita vel iucundius vel salubrius?

Hac in parte felicitati tuae gratulor, cui contigerit ocium cum dignitate. Mihi iampridem flagitanti rudem in hac harena cadendum est. Vnum hoc me consolatur, quod iam e propinquo apparet portus ille communis qui, fauente Christo, laborum ac molestiarum omnium finem allaturus est.

Forsitan miraris, quod haec ad te ignotus. Non potes me tibi prorsus ignotum dicere, quum tecum, vt scribis, crebro fabuler, vtinam te digna. Olim Louanii cognoui iuuenem quendam, Hor⟨io⟩nici cognominis. Sed eum arbitror te non esse. Equidem cupio asscribi in numerum tuorum clientum, paratus ad omne obsequium, si quid erit in quo possim tibi gratum facere. Bene vale. Datum Friburgi XXI die Aprilis An. M.D.XXXIII.

Quum haec scripsissem, relecta quadam epistola Goclenii, qua petit vt tribus verbis te salutarem, inter schedas confusas repperi et tuam ad me epistolam, quam aut non legeram, aut vt fit in tanta turba epistolarum legeram parum attente. Subuerebar ne parum frontis habere viderer quod ignotus vltro te literis lacesserem, sed hoc scrupulo me tua liberauit epistola. Prior ad amicitiam prouocasti: inhumanitatis futurum erat non rescribere. De reditu meo prorsus incerta res est. Corpusculum hoc collabi-

TIT. DES. *om. N.* CLAR. D. *om. N.* S. *add. N.*

---

18. vt scribis] Horion had presumably written to Goclenius to this effect, cf. ll. 24–5. There is no trace of any letter of Horion to Erasmus, beyond that mentioned in l. 26.

tur, tantum abest vt magnis itineribus sufficiat. Et aula nostra pertusum est dolium, sitit semper, dat nihil: caeteri tantum obtrectant, et qui student videri magni fautores, nihil aliud quam deplorant. At istuc est conduplicare miseriam. In calce, inquis? Egone hominem clarum et candoris eximii conscribam in calce amicorum? Tum vere essem, quod olim fuisse dicuntur Bataui, trux et a Gratiis alienus. Inter praecipuos amicos ac patronos scribetur Guilhelmus Horion. Et si qua in re meum desideras officium, fac periculum, num haec ex animo loquatur Erasmus. Rursum vale, vir clarissime.

Friburgi, eodem die et anno.

2796. To Cornelius Agrippa.

Agrippae Opera ii, p. 1056 (a). Freiburg.
Jortin ii, p. 470. 21 April 1533.

[The date has no confirmation outside Agr. E.; and '21' is perhaps an error for '25'; in Ep. 2800, dated 25 April 1533, Erasmus says that he has written to Agrippa 'hodie'. Both letters belong to the packet of correspondence carried by Quirinus Hagius in 1533.]

AMICVS AD AGRIPPAM.

S. Scripsi pridem ad te paucis, significans in opere tuo illo, libro de Vanitate scientiarum, doctrinam hic doctissimis quibusque placuisse—nondum enim ipse legeram. Aliquanto post nactus librum commodato iussi famulum a coena recitare: nec enim alias vacabat, et ipse coenatus ab omni studio temperare cogor. Placuit δείνωσις et copia, nec video quur tantopere indignentur monachi. Vt vituperas malos, ita laudas bonos, sed illi tantum amant laudari. Quod tum tibi suasi, rursus suadeo vt, si commode possis, extrices te ab ista contentione. Sit tibi exemplo Ludouicus Barguinus, quem nihil aliud perdidit quam in monachos ac theologos simplex libertas, vir alioqui moribus inculpatissimis. Saepius illi suasi vt arte explicaret sese ex eo negotio. Illum fefellit victoriae spes. Quod si non potes effugere quin experiare Martis aleam, vide vt e turri pugnes, nec te committas illorum manibus. Illud imprimis caue, ne me isti negotio admisceas. Plus satis oneror inuidia, ea res et me grauabit et tibi magis obfuerit quam profuerit. Idem rogaram Barguinum, et ille promittebat, sed fefellit, plus suo tribuens animo quam meo consilio. Exitum vides. Ne tantulum quidem fuisset periculi, si meis consiliis obtemperasset. Toties illi occinebam nec theologos nec monachos vinci posse, etiamsi haberet causam meliorem quam habuit S. Paulus. Et si quid haberem apud te autoritatis, etiam atque etiam monerem vt istuc operae, quod insumpturus es periculosae digladiationi, impendas liberalibus studiis prouehendis. In praesentia non vacabat pluribus. Scribo enim pluribus amicis.

Vale Friburgi, 21 April. Anno 1533.

24. prouehendis *Jortin*: prouehendi *a*.

2796. 1. Scripsi] The letter is not extant.

4. commodato] In Ep. 2800 Erasmus adds that the lender wanted the book back in a hurry, and that he has only skimmed it.

10. Barguinus] Berquin; for an account of his death see Ep. 2188.

2797. From Bernard of Cles.

Trent MS. Vienna.
21 April 1533.

[An autograph rough-draft; for the MS. see Ep. 2515 introd.; placed next but one in the MS. is a letter to Aleander m which similarly Cles asks advice about the choice of books for his library.]

ERASMO.

Qvvm multa de persona vestra, de qua iamdiu nihil poenitus intellexeramus (ita nos dii adiuuent, vt vera loquimur), animo nobiscum volueremus, et [vobis] litteras nostras quibus aliquid de statu vestro perciperemus vobis dirrigere statuissemus, superuenerunt vestrae nobis admodum ex more accoeptae: quae istud propositum nostrum magis ac magis confirmarunt, prae se ferrentes vberrimam respondendi materiam: quibus non vt opus esset rescribemus, verum vt vobis tantum innotescat nos pro ea qua vos amplectimur beneuolentia tot electissimorum amicorum vestrorum iacturam aegre tulisse: qui et verbis et re, vti desiderium nostrum exigebat, partes vestras non ficte tuerentur ac fouerent. Verum quum is sit praesentis status fructus, ne vos iam capularem senem, quem omnes prudentissimum autumant ac praedicant, vlterius exacerbemus, his omissis ad reliqua accingemur; cupimusque vos, quem superiori mense aduersa valetudine vsum fuisse ex his vestris intelleximus, pristino robori quamprimum restitutum iri a cura et diligentia.

Cum Turcharum tyranno pacem subsequuturam pro certo nobis persuademus: quae licet cum maiori totius Christianitatis gloria, quum in hostis expeditum habebamus exercitum, forte vltro offerri potuisset, tamen eo magis in praesentiarum illi annuemus, quo magis eum hac praesertim tempestate bello praestare videmus. Sic enim fert praesens status noster vt illud summo studio semper cupiamus quod oblata copia vltro recusamus.

Lutheranorum labem indies crescentem haud aequo animo ferre possumus. Et licet ad illam sedandam pro concilii celebratione et Pontificis et Caesaris oratores ad principes Christianos destinati sint et in praesentiarum apud nos sint, veremur tamen iter suum sine aliquo fructu futurum, atque ita ne indies in deterius labemus.

Nec minus dolemus florentissimum Angliae regnum easdem haeresis notas iam subiisse. Licet forte ex aliquo particulari errore suo istud sibi euenisse arbitremur, condignum tamen esset vt ei qui erroribus causam praestant, soli plecterentur.

Demum quod in calce epistolae vestrae operam vestram, siquando ea indigebimus, nobis enixissime pollicemini, in hoc vobis pro comodo nostro morem gerendum esse duximus: qui quum in quadam fabrica quam Tridenti ad nostrorum successorum potius quam nostrum comodum a fundamentis erreximus, inter alia nobis semper cordi fuit vt iuxta gradum ac facultates nostras bibliothecam omnium in quolibet facultatum genere potiorum auctorum

14. ōmissis *MS.* 35. pollicimeni *MS.*

5. vestrae] Not extant.

libris extrueremus: et quum nobis non satis constat qui potiores habentur et qui ob impressiones et characteris decorum aut his in regionibus aut alibi melius comparari possint, ideo in hoc a vobis instrui vellemus, et quum per ocium licuerit, nobis eorum indicem siue notulam transmittetis: quod summopere cupimus. Et econtra quibuscunque in rebus vobis gratificari poterimus, nos semper prumptos reperieris.

Viennae die 21 Aprilis 1533.

2798. To Eustace Chapuys.

De Praeparatione, p. 134. Freiburg.
N. p. 1082: Lond. xxvii. 16: LB. 1247. 23 April 1533.

[The date is confirmed by comparison of ll. 10–17 with Epp. 2776. 27–57, 2800. 22–8, and by what is said of Quirinus.

Eustace Chapuys (†1556) was born at Annecy. After taking his doctorate in law, he entered the service of Charles III of Savoy. In 1517 he was appointed Official to John Francis of Savoy, bishop of Geneva. In Agr. E. 726–8 (16 Nov. ⟨1517⟩) he is mentioned as being in residence at Geneva and anxious to find employment there for his friend, Cornelius Agrippa. Three letters to Agrippa of 1521 (Agr. E. 786,7,8) mention him as Official of the bishop of Geneva—in one of them he is spoken of as 'Sabaudiae sydus ac decus'. Among the letters to Agrippa is one, Agr. E. 796, dated merely 1522, which appears to be written by Chapuys. In it he expresses his confidence in Agrippa, but his regret that he (Chapuys) is now obliged to live 'pro publico munere populariter, nec tam ex vero quam ex opinione'; he states that in the previous year he had been 'stung by a nettle' and had been in exile and in great fear; suffering public and private damage. What this temporary disgrace was we do not know. He seems to have continued to act as Official to John Francis' successor, Peter de la Baume. He was later employed by Charles of Bourbon, who sent him to Spain on a mission to the Emperor. In 1527 the Emperor appointed him councillor and Master of Requests and in 1529 sent him as ambassador to England. He remained in England (with a brief absence 1539–40) till 1544—his diplomatic activities are illustrated by a vast mass of correspondence printed in Brewer, vols. iv to xx. In 1545 he went to Belgium; letters from Gravelines, Bourbourg, Malines, Louvain, speak of continued diplomatic activity in spite of ill-health. In May 1548 he founded, by permission of the Emperor, the College of Savoy in Louvain. In connexion with his college he also founded at Annecy a grammar school for boys. He died 21 Jan. 1556 and was buried in his college; the endowments of which were added to by his will made in 1551 (see MHL[4]. p. 37).

Agr. E. 972–5, 986–93, 996–7, contain correspondence between Chapuys and Cornelius Agrippa, in which Chapuys urges Agrippa to write in defence of Queen Katharine. In 1532 there was printed at Luneberg and dedicated to Chapuys the pamphlet on the divorce, *Non esse*, variously attributed to Agrippa, Vives, and Pulleo (see MHL[4]. pp. 37 sqq.). That Agrippa wrote the pamphlet seems doubtful, though in Agr. E. 1024 (⟨Christmas 1532⟩ cf. Agr. E. 1055), he tells Queen Mary that he has undertaken the task. To Chapuys was dedicated Agrippa's *Querela super calumnias* (sent to the press towards the end of 1532, Agr. E. 1014).

Chapuys held various ecclesiastical benefices. He was in his early years canon of St. Peter's at Geneva and then dean of Viry. Later he became commendatory abbot of St. Angelo in Sicily; see MHL[4]. p. 37.

This letter is the first extant in the correspondence between Erasmus and Chapuys, and would seem to answer a letter from Chapuys. Traces of further correspondence are to be found in the letters to Schets; writing on 5 Feb. 1535 Schets speaks of forwarding a letter from Chapuys; and Erasmus on 21 Feb. 1535 tells Schets that he shall commit the charge of his English affairs

to Chapuys, who is the best of friends to him. An original letter of 1 Feb. 1536 from Chapuys to Erasmus (EE². 145) has survived: this refers to the death of Queen Katharine. Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol. f. 178 is the rough-draft of a letter of 16 March 1536 to an unknown correspondent, probably Chapuys; but it cannot answer Chapuys' letter of February, since in it Erasmus speaks of the rumour of the death of Katharine which he believes to be false. In Bodl. MS. Lat. Misc. c. 20 is a letter from Chapuys to Schets of 23 Sept. 1536, regretting the death of Erasmus: 'Magno, dum viueret, desyderio tenebar hominis coram visendi'.]

DES. ERASMVS ROT. EVSTATHIO CHAPVSIO ORATORI CAESARIS IN ANGLIA S.

NVLLA possessio charior aut preciosior syncero amico. At quum alioqui non ita multum absim ab Iro, tamen in hoc opum genere mihi Lucullus quidam videor, qui quotidie comperio longe plures esse amicos quam existimabam. Falleris mihi crede, si putas mihi sacerdotium opimum futurum fuisse gratius quam Eustathium amicum; cuius imaginem in literis tuis expressam summa cum voluptate perspexi. Adeo fluunt inaffectato quodam candore ac puritate vt hinc ingenium ab omni fuco alienum facile deprehendas.

Accessio aut, si mauis, cognitio amicorum hoc tempore ob id mihi iucundior est quod annus superior quosdam eximios ademit; in Anglia Archiepiscopum Cantuariensem, vnum πολλῶν ἀντάξιον ἄλλων· in comitatu Caesaris Alphonsum Valdesium: in Polonia Christophorum a Schidlouuicz, eius regni supremum Cancellarium. Caeteros taceo, fortuna minore, sed pari synceritate: inter quos est Zacharias Deiotarus Phrysius qui solet famulos meos, quos interdum in Angliam ablegare cogor, lubens et alacriter excipere. Id officium eo fuit gratissimum quod vulgaria diuersoria parum tuta sunt a contagio sceleratae pestis, quae nuper ab Anglis, quibus iam plusquam quadraginta annis nimium familiaris est, in nostras regiones demigrauit. Proinde quod Quirinum meum isthic collegeris, scito te magnam solidamque apud me inisse gratiam. Atque is, quoniam tunc rem parum ex animi mei sententia gessit, quorundam amicorum tui dissimilium opera, rursus istuc emandatus est, si forsitan haec alea mihi cadat felicius.

Quam imaginem in scriptis meis videris nescio, vnde tantam amoris flammam conceperis, quum sciam infra mediocritatem mea esse omnia. Verum hoc amplius debeo tuo in me studio, quo minus agnosco in me meritorum. Certe nihil praeterea est Erasmi quod tu spectatu dignum existimes. Videres enim non hominem, sed σῦφαρ, ac simpliciter miserum, nisi persuasum haberemus, hoc exuuio deposito, nouum nitidumque iuuenta animal emersurum. Quibus fluctibus iacter, quibus agiter ventis tu quoque videris agnoscere. Sed e propinquo apparet portus, molestiarum omnium finem allaturus, fauente Christo. Male audio, proscindor linguis, idque potissimum ab his de quibus optime sum meritus. Dicas esse fati mei. Sed tamen typographi aiunt vix aliud nomen esse vendibilius. Crederem illos blandiri, nisi sic a me semper aliquid flagitarent, si nihil aliud, certe praefatiunculam.

2. Iro] Cf. Ovid *Tr.* 3. 7. 42; Prop. 3. 5. 17; Mart. 5. 39. 9.

16. Zacharias] See Ep. 1205. 1n.

Addam aliud argumentum. Mundus nunc vndique plenus est erronum, qui vel deseruere sua sodalitia vel alias ob causas profugerunt. His quoniam fere Leberide sunt nudiores, variis artibus quaerendum est viaticum, nam venter mirus est artifex. Quidam e scriptis meis norunt amicos meos. Hos adeunt, iactant se esse famulos ac discipulos meos, etiam si nunquam me viderint; atque hoc fuco non mediocrem pecuniam extorquent ab illis. Vbi metuunt ne fucus deprehendatur, mutant pascua. Hoc te nescire nolui, ne cui credas, nisi qui nominatim literis meis commendetur.

Quanquam vix istuc satis est. Dicam quod rideas. Cum Louanii esset apud me Christophorus Longolius, narrauit iuuenem quendam elapsum e Benedictinis, nomine Syluium, ficto opinor, venisse Romam; attulisse literas meo nomine scriptas ad Leonem Pontificem, quibus diligenter commendabatur; audierat enim me tum apud Leonem esse gratiosum, nec dubito quin effinxerit manum meam. Pontifex hominem vtroque brachio complexus est, omnia pollicens. Quumque is nescio quo profectus esset, Leo vltro rogauit, quur non rediret Syluius. Sed ille correptus febri periit. An non hanc merito dicas audaciam iocularem?

Sed vt finiam, vir egregie, tametsi me hoc nomine superas, quod prior et literis et officiis ad amicitiam prouocasti, tamen quod superest, enitar ne mutua beneuolentia videar parum respondisse. Porro, si quid erit in quo tibi vicissim vel commodo vel voluptati esse queam, experieris promptam et amicam voluntatem non deesse Erasmo, vt alia desint omnia. Caetera, si libebit, cognosces partim e schedis memorialibus, quas tradidi famulo, partim ex ipsius oratione, quem expertus sum esse bonae fidei, minimeque vanum. Maiorem in modum doleo Anglis negotium exhiberi a Schottis. Videor enim mihi plus isti regioni debere, quae mihi tot eximios peperit amicos, quam ei quae me genuit. Vehementer tamen angit me Hollandia indignis tractata modis tum a Danis, quod nouum est, tum a Gelriis, quod nouum non est. Oraculum erat quod dixit Hesiodus *πῆμα κακὸς γείτων*. Ista sunt *τῶν ἀρχόντων λοξὰ στρατηγήματα*. Opto tibi omnia laeta, vir amicissime.

Datum Friburgi Brisgoiae xxiii. die Aprilis Anno M.D.XXXIII.

2799. To Charles Utenhove.

Freiburg.
Horawitz. ii. 10. ⟨c. 24 April⟩ 1533.

[The letter was printed by Horawitz in 1888 from the original MS. belonging to D. K. v. Halm, then director of the Munich library. We have not been able to trace the original letter; though what is probably the address-sheet of it is in the Amsterdam University Library. Comparison with Ep. 2817 shows that the letter was one of those carried by Quirinus on his second journey to England; and a month-date near the end of April is therefore certain.

It is difficult to believe that the first sentence formed the opening of the original letter; or that the postscript is correctly given.]

2798. 42. Leberide] *λεβήριδος κενότεροι*, Athen. 362 *b*. See *Adag.* 2183; cf. Ep. 2874. 19n.

51. Syluium] Cf. Ep. 2874, and see Ep. 2763. 14n.

S. At nos hic tot molestiis obruimur vt vix ipsa hilaritas possit exhilarare, quo magis admiror, si meae litterae tantum hilaritatis attulerunt animo tuo. Gaudeo tamen, mi Carole, si modo tu vera scribis. Quod si quando rarius ad te scribo quam tu velles, noli putare vel pilum meae in te beneuolentiae decessisse. Habes inter παλαιονέους satis prolixam ad te epistolam.

Scripsi pridem per huius ciuitatis publicum nuncium. Ait se litteras reddidisse Scheto. An ad te peruenerint nescio. Scripsi simul ad quaestorem Flandriae, cuius filius nomine Florentius agit Patauii.

Non erat necesse, vt te tuo serico spoliares. Animus iste tuus mihi maximi muneris loco est.

De nouis rebus, quae hic iactantur, cognosces partim e schedis, quas Quirino tradidi, partim ex ipsius relatione. Hollandus est: mentiri si vellet, non posset. Iactantur et hic prodigiosa quaedam de periuro quodam a duobus daemonibus discerpto, de vico a daemonibus incenso. Risi mutoniatos istos daemones.

Admonueram Liuinum vt aut venaretur opimum sacerdotium aut duceret vxorem, sed exemplo Scepperi bene dotatam. Miror quomodo iuuenis ille abiiciat sese, de quo ego spes amplissimas conceperam. Sed nondum abieci spem omnem.

Fuit apud nos Martinus Ioachimus, iuuenis egregie doctus: vacillare videbatur animo. Tandem aiebat se velle redire Gandauum, causans matris aetatem ac valetudinem. Quid agat, scire cupio.

Fuit apud ⟨Schetum⟩ D. Ioannes Molendinus, mire Erasmicus, sed ille interim colludit cum Barbirio, interuertente mihi pensionem. Suspicor rem geri instructu Ale[x]andri et Latomi; galli sunt, et nescio quo fato, Gallos habeo nunc minus propitios. Officit mihi Germaniae nomen.

Resalutat te Glareanus, tibi ex animo bene cupiens. Amerbachius rarius hic est, recepta iam vxore. Vix credas, quam mihi doleat Carolum Sucquetum summae spei iuuenem sic nobis ante diem ereptum. Ego illi metuebam ob praecoces in eo virtutes. De te melius spero, qui gradatim ad summum tendis gloriae fastigium. D. Guilelmo Walae viro humanissimo S. P. Tibi mi Carole precor omn. . . . interim tibi paro epithalamium.

Datum Friburgi Brisgoae 1533.

---

2. meae litterae] Neither this nor Utenhove's reply is extant.
6. epistolam] Ep. 2700.
7. nuncium] His name was Peter. The letters which he carried 'pridem' are those of 22 March (one of them Ep. 2780) mentioned in Ep. 2793.
9. quaestorem] Peter Griboval. See Ep. 2716. 156n; cf. Epp. 2793. 5, 2810. 41–8, 2829. 2–3.
15. mentiri] See Ep. 2704 introd., cf. Epp. 2728. 55, 2792. 57.
16. vico] Schiltach; cf. Ep. 2846. 125.
22. Ioachimus] See Epp. 2049 introd., 2703. 7n; and for his change of plan Ep. 2706. 12–13. Ammonius mentions his visit to Erasmus in Ep. 2817. 186–7.
26. Schetum] In Ep. 2781 Erasmus writes to Schets: 'Molendinus exceptus est hospitio tuo, mirus amator Erasmi. Idem lustrauit in Flandria omnes amicos meos, vbique Erasmicus.'
29. Gallos] See Ep. 2763. 6n.
36. Walae] See Ep. 2700. 158n.

Ammonii epistola noluit venire, quam omnino an acceperim nescio. Rogo vt illum et Edingum meis verbis salutes diligenter.

Erasmus Rot. mea manu.

Generoso et erudito viro D. Carolo Vtenhouio. Gandaui.

2800. To Abel Colster.

De Praeparatione p. 138. Freiburg.
N. p. 1083: Lond. xxvii. 17: LB. 1248. 25 April 1533.

[For the month-date see Ep. 2796 introd.

No other correspondence survives between Erasmus and Colster, but the tone of this letter seems to show intimacy. In Ep. 2645 Erasmus tells Sasbout that the urgency of the messenger prevents him from writing to Colster; and in a letter of Aug. 1535 (Basle MS. Goclenii Ep. 9) Goclenius mentions Colster among the 'proceres Hollandiae' present at a dinner-party.

Abel, or Aelbert, van de Coulster, son of Ysbrand van de Coulster treasurer of Dordrecht, was born at Dordrecht c. 1468. Of noble family and a knight, he became in 1503 Councillor in ordinary of the Court of Holland; in 1510 he was made extraordinary Councillor by Maximilian; but at his own request was restored to the position of ordinary Councillor in 1516, retaining that office till 1534. (The Court of Holland, instituted by Philip the Good, was the central organization of government, and at once a Council of State and a supreme Court of Justice.)

Fredericq iv, p. 184, prints from the Ryijksarchief at the Hague a passage referring to Colster: 'Master (a legal title) Abel van Coulster, ordinary councillor, and Philips van Vuytwyck, secretary of the said Court, by order and command of the said Court travelled from the Hague on the 6th day of May 1523 to the town of Woerden, where the bench of the bishopric of Utrecht had also been convened', for the purpose of taking information about a woman suspected of Lutheran leanings.

Henne vi, p. 15, refers to a document (unspecified) in the Archives du royaume containing 'Instructions données à maître Abel de Coestre conseiller, et Pierre de Saint-Pierre, secrétaire de la cour de Hollande, envoyés à la reine régente par le Comte d'Hoogstraeten, 14 May 1532'. The Regent was solicited for aid against the Hanseatic towns.

Colster married Maria Longyn; he died in 1540.

See BWN. s.v. Coulster.]

ERASMVS ROT. CLAR. V. D. ABELI COLSTERO S.

Epistola tua salibus Atticis vndique scatens, praeterquam quod festiuissimis leporibus exhilarauit animum meum, etiam hoc nomine fuit in primis iucunda quod declarat te et recte valere et suauiter agere; quod vt tibi perpetuum sit precor, vir animo meo charissime. Liberet tibi συμπαίζειν, nisi hoc tempore centum epistolas scribere cogerer. Risi quod scribis meam epistolam tam siticulosam, quae tantum humoris potuerit ebibere; tam leuem vt suberis vice tantum virum sustinuerit, ne mergeretur.

2799. 39. epistola] Ammonius had not answered Erasmus' letter of two years ago (Ep. 2483); Ammonius makes his excuses in Ep. 2817. But it is difficult to think that Erasmus did not know whether he had heard from him; and the text is probably faulty. It is conceivable that *quam* is an error for *meam*, and that for *acceperim* we should write *acceperit*. For *noluit venire* cf. Ep. 2911. 1.

40. Edingum] See Ep. 2700. 157n.

2800. 1. epistola . . . 6. epistolam] Neither letter is extant.

5. centum] For the volume of Erasmus' correspondence see Epp. 2466. 242n., 2716. 149n.

Magnus ille ac mirificus Erasmus quem te vidisse praedicas mihi prorsus ignotus est, nec vsquam visus aut auditus. Deterior illa pars iam plane *σῦφαρ* est. Vtinam melior illa vel aliqua ex parte accederet ad istam praeclaram imaginem quam nobis in epistola tua depingis. Sed hac de re tecum non disceptabo pluribus. Si quid in me boni est, Dei donum est: nec tibi possum honeste succensere, cui talis visus est Erasmus per nebulam quam amor immodicus et singularis ingenii tui candor oculis tuis offudisse videntur. Ex eodem fonte manat ista gratulatio, qua in magna felicitatis parte ponis quod Erasmicorum amicorum albo contigerit asscribi. At ego multo iustioribus de causis mihi gratulor, cui tam feliciter cesserit perfricta frons et abstersus pudor vt amicorum catalogum tam splendido nomine auxerim.

Id eo quoque charius est, quod superior annus praecipuis aliquot amicis ademptis in possessione multo preciosissima non mediocrem pauperiem mihi fecerit. Nam vt summos tantum recenseam, in Anglia periit Guilhelmus Vuaramus Archiepiscopus Cantuariensis: Viennae in comitatu Caesaris Alfonsus Valdesius, iam magnus, sed futurus si vixisset maximus. In Polonia Christophorus a Schidlouuicz, eius regni supremus Cancellarius, cui dicata est Lingua. Recte factum quod Hollandia te in sublimi specula collocauit, quo magis possis Reipub. prospicere; quae nunc, vt audio, eget cordatis et vigilantibus excubitoribus. Quis vnquam legit, audiuit, aut vidit seculum hoc turbulentius et iniquius?

Sed valeat querimonia nihil profutura. Quod vt animum curiae negotiis lassescentem reficias te soles ad meas lucubrationes, velut in viridarium quoddam, recipere, vtinam in hortis illis meis aliquid esset quod vel oculos vel nares vel palatum posset oblectare Colsteri hominis delicatissimi. Steriles sunt, aut si quid pariunt, beta est, aut malua, aut porrum, vt iam absit cicuta et aconitum, quae non abesse clamant isti quos tu lepide vocas barba pallioque verendos.

De viro, de quo quid sentiam rogas, magnificentius censeo quam vt de eius ingenio censuram ferre possim. Librum non legi, sed nactus eum commodato, quum id temporis ob assiduos labores non daretur ocium aliud, mihi a coena inambulanti famulus recitauit, idque carptim, selectis aliquot capitibus. Cuius erat codex, non passus est eum diutius apud me manere. Ex eo qualicunque gustu deprehendi hominem esse ardentis ingenii, variae lectionis, et multae memoriae, alicubi tamen maiore copia quam delectu, ac dictione tumultuosa verius quam composita. In omni genere rerum vituperat mala, laudat bona. Sed sunt qui nihil aliud sustinent quam laudari. Hodie respondi illius ad me literis, admonens vt, si qua possit, ab his turbis sese extricet—minatur enim se iam iusto Marte velle cum theologis confligere: id si non possit, et omnino statuerit iacere aleam, duo prospiciat: alterum vt pugnet in tuto, ne se coniiciat in manus hostium qui nec vinci possunt nec placari: alterum ne me suo admisceat negotio. Scribit

31. audiuit *LN*²: audit *N*¹ Lond.: audiit *LB*.

41. viro] Cornelius Agrippa, as appears from comparison with Ep. 2796.

enim se non minus pugnaturum armis meis quam suis: ea pars epistolae mihi nonnihil displicuit. Ego hactenus ancipiti Marte depugno cum excetra non septem, sed innumerabilium capitum, vixque subsisto ob Moriam, et alia quaedam liberius a me scripta. At vereor ne ille, si pergat, mihi totam renouet inuidiam. Quem porro fructum spectet non video. Si putat theologos ac monachos vel corrigi per ipsum vel opprimi posse, tota nimirum errat via. Quorsum autem attinet iam nonnihil fatigatos crabrones rursus iritare et in bonorum capita immittere?

Quid acciderit Cornelio Hoen, ipsi melius nostis. Lodouico Berquino nihil erat periculi si meis consiliis obtemperasset. Semel vicerat. Adornabat triumphum. Dissuasi. Non paruit. Erat vir optimus, nec humili fortuna, ingenio simplici, liberae linguae. Absente Rege apud Hispanos, denuo pertractus est in carcerem. Et perierat, nisi mater Regis, mox ipse Rex subleuasset eum, ex Hispaniis reuersus. Paulo post e carcere collocatus est in aula commodiore, postremo bona fide dimissus est. Semper illi occinebam eandem cantionem, vt arte sese euolueret ex eo negotio. Ille sibi promittebat certam ac speciosam victoriam, quum ageret aduersus monachorum examina, aduersus theologicam facultatem, et aduersus senatum purpuratum. Nihil profeci monitis. Ille sibi blandiebatur. Quis exitus? Idem accidit illi quod Socrati, de quo quum iudices essent mitiorem sententiam pronuntiaturi, ac reum ex more percontarentur qua poena sese dignum existimaret: Vt, inquit, in Prytaneo alar ex publico, qui honos apud Athenienses summus habebatur. Iudices tam arroganti voce prouocati damnarunt illum capitis. Ita quum Berquinum addixissent carceri, ille constanti vultu: Appello, inquit, Regem et Pontificem. Qua voce iudices iritati pronuntiarunt, vt in Grauia exureretur, vir incorruptissimis moribus—de dogmatibus mihi nondum liquet.

Quod si haec non mouent istum, saltem ne me inuoluat suo bello. Idem saepe petieram a Berquino, et is se facturum promiserat: sed fefellit suo exitio, meo graui incommodo. Nunquam theologi censuras in me aedidissent, nisi ab illo fuissent lacessiti. Tantum de iudicio. Caetera cognosces e famulo meo fideli qui has perfert. Vale. Clarissimo viro Assendelfio salutem plurimam.

Datum Friburgi Brisgoiae xxv die Aprilis Anno M.D.XXXIII.

2801. From Bernard of Cles.

Stuttgart MS. Hist. Fol. 47, f. 11. — Vienna.
Horawitz i. 21. — 27 April 1533.

[An original letter, written by a secretary. There is an autograph rough-draft in the archives at Trent; this shows a good many variations, which, however, do not affect the substance. The date, which is identical in both the rough-draft and the original letter, may be taken as confirmed by comparison with Ep. 2808.]

2800. 66. Hoen] See Ep. 1358. 26n; P. S. Allen thought that he might be the person addressed in Ep. 1166.

85. Grauia] The Place de Grève in Paris.

92. Assendelfio] See Epp. 2645. 41n, 2734.

Venerabilis in Christo, egregie, nobis sincere dilecte. Quod ob absentiam nostram antea peragere nequiuimus, nunc postremis literis vestris admoniti, pro Glariano vestro quinquaginta florenos et pro persona vestra triplicatum munus a Regia Maiestate obtinuimus. Verum quum hoc tantum non contenti fuerimus, in praecipui amoris signum, quo vos semper prosecuti fuimus, vltra illud ex nostris quinquaginta florenos vobis dono mittimus, vt in totum 200 florenorum munere gaudere possitis; neque ob id vobis persuasum esse volumus studium nostrum antehac vobis defuturum esse, quum nobis cordi sit, quibuscunque in rebus possimus, ita vobis gratificari velle, vt officium nostrum expectatione vestrae correspondeat.

Viennae die xxvii. Aprilis M.D.XXXIII.

Bernardus miseratione diuina
S. R. E. Cardinalis et Episcopus Tridentinus.

Venerabili in Christo, egregio, nobis sincere dilecto Domino Erasmo Rotherodamo Sacrae Theologiae Professori. Friburgi.

2802. From Conrad Thuringus.

Leipzig MS. Freiburg.
EE. 198. ⟨c. April⟩ 1533.

[An original letter, autograph throughout. We have not been able to identify the writer, who perhaps came from Salz, near Neustadt, in Bavaria. The letter indicates that he had been in Italy with the Emperor. Charles v left Genoa on 9 April 1533. There is no nearer indication of the month-date: the reference to the *Adagia*, however, may have been suggested by the recent Froben edition of March 1533.]

S. D. Commodum me huc aduenisse arbitror, doctissime vir, quod mihi heri in sacra ede te semel vidisse contigerit, cum propter multiiugam in omni disciplinarum genere periciam, tum quoque propter eximiam ac singularem tuam eloquenciam, in qua adeo dominaris feliciter ac superas omnaeis nostre etatis scriptores, vt non modo cum recencioribus verum eciam cum classicis et veteribus illis authoribus optimo iure conferri possis et certare quodammodo. Quid tue Chiliades aliud pre se ferre videntur quam ingentem omnium arcium encyclopediam, opus sane exactum et

2801. 2. postremis] No previous letter of Erasmus to Cles is extant later than Ep. 2651 (19 May 1532). In that letter, while telling the Bishop that he had nothing to ask for himself from Ferdinand, Erasmus had commended to him Glareanus, who was sending a copy of his Dionysius to the King. On 5 June 1532, Cles, answering that letter (Ep. 2655), was not able to say whether the book had reached the King, but promises his good offices on behalf both of Glareanus and of Erasmus. A month later, he wrote again, apologizing for having been unable to do anything, owing to the King's preoccupation with the Diet of Ratisbon. The present letter makes amends for the delay. On 11 May Loeble, in his capacity of treasurer to Ferdinand, sent an order to Strasbourg for the payment of the monies (Ep. 2808).

A letter of P. P. Vergerio, 6 June 1533, printed in W. Friedensburg, *Nuntiaturberichte aus Deutschland*, p. 88, mentions Ferdinand's gift, and says that it is given to secure Erasmus' loyalty.

modis omnibus absolutissimum? Quid, queso, alie lucubraciones tue arguunt quam meram et vberrimam latini eloquii copiam, tum legencium animos mira quadam dicendi suauitate et elegancia delectantem? O pectus omnium scienciarum refertissimum, quod Musarum et omnis policioris literature domicilium nominari possit! Faxit deus summus optimus maximusque, vt quam longissime incolumis ac saluus apud Germaniam nostram viuere possis, dignus alioqui Matusalemitica et Nestorea etate.

Quid multis te iam serioribus negociis occupatum remorer ambagibus? Ego hesterna die decreueram te conuenire, sed hoc meum propositum partim Hispani partim vero nobiles aliquot anticiparunt, qui te diligentissime obseruauere. Nunc autem vt rem tibi paucissimis dicam, ego a Cesarea maiestate ex Italia rediens, summa pressus necessitate tum inopia, ad te veluti ad presentissimum et vnicum studiosorum Mecenatem ac asylum confugio, petens quod velis pauperculo mihi subuenire numulis aliquot, quo et longius proficisci et ambulare possim, quando iam temporis

pauperior Codro, vilis et Irus ego.
Viue, vale felix, canum quoque Nestora vince.

Datum Friburgi celeriter anno etc. XXXIII.

Chunradus Thuringus Saltzensis tibi fauentissimus.

Doctissimo ac facundissimo viro, domino Erasmo Roterodamo, Mecenati suo fauentissimo.

2803. TO JOHN AGRICOLA.

Io. Agricolae Scholia, 1534, f°. A2. Freiburg.
3 May 1533.

[Printed at the beginning of John Agricola's *Scholia copiosa in therapeuticam methodum, id est, absolutissimam Claudii Galeni Pergameni curandi artem*, Augsburg, March 1534 (probably 1533). The year-date of the letter is confirmed by the reference to Geo. Agricola's *De mensuris et ponderibus* (see Ep. 2782. 1n), published by Froben, Basle, Aug. 1533. The *Therapeutica methodus* had been translated by Linacre (Paris, 1519).

Io. Agricola Ammonius (Johann Peurle), †6 March 1570, was born at Gunzenhausen, and in 1506 entered the university of Ingolstadt. After travelling extensively for some ten years, he returned to Ingolstadt as Professor of Greek in 1515. In 1531 he became Professor of Medicine. In addition to the *Scholia* he published *Comment. noui in Galeni lib. 6 de locis affectis*, Nuremberg, 1537; *Hippocratis Aphorismorum et Sententiarum lib. 7*, Ingolstadt, 1537; *Medicinae Herbariae lib. 2*, Basle, 1539 (dedicated to Ant. Fugger); *Annotatiunculae* on Nic. Alexander, Ingolstadt, 1541. In 1566 he contributed a *Paranaesis* to the Jesuit *Epistolae Indicae*, in which he explains the merits of the collection.

See Mederer, *Annales Ingolstadiensis Academiae*, i, pp. 93–4, 322–3.]

DES. ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI AGRICOLAE HAMMONIO, REI MEDICAE ET GRAECAE LINGVAE PROFESSORI INGELSTADII, SVO. S. D.

AFFECTVS animi tui mihi gratissimus est, et vtilissimis tuis

2802. 20. Hispani . . . nobiles] We have no clue as to who these visitors were; cf. Ep. 2785. 84–7.

27. Codro] Cf., e.g., Juv. 3. 203.

28. Irus] Cf. Ovid, *Trist.* 3. 7. 42 and Ep. 2798. 2n.

29. Nestora] Cf. Juv. 12. 128.

laboribus, humanissime Agricola, ex animo, vt par est, faueo: huiusmodi enim ingeniis semper vnice sum delectatus. Nec video quo speciosiore titulo memoriam industriae tuae posteritati valeas commendare. Hoc nanque nomine tua virtus multo erit celebratior, quod primus strenuam operam nauaris in hac therapeutica Galeni methodo elaboranda. Galenum vero in omni medicina summum esse tot eruditorum hominum iudicia, qui ex hoc authore verae medicinae seminaria hauserunt, honorificentissimis testimoniis comprobant. Hinc est quod sperem futurum, Ioannes ornatissime, vt per hos conatus accedat et census et dignitas tuae doctrinae tuisque laboribus debita. Sed vtinam quod tu cupis Theseum praestare queam. Hic nuncius properabat, et eodem tempore pluribus erat scribendum, vt mihi vix semihorae spacium superesset, sunt autem haec propemodum quae per immensa negocia licuit indicare.

Duo versus Graeci quos Galenus lib. 1. ca. 2. citat sunt in Oreste Euripidis, pagina ab initio fabulae quinta. An tertius sit Graece carmen nescio, certe latinum carmen non constat: si est carmen, Galenus de suo adiecit. Orestis igitur somnium nihil aliud est, quam somnium inane: qualia sunt furientium. Sunt autem verba Electrae ad fratrem Oresten, per insaniam putantem se videre quae non videbat. Miror autem interpretem pro εἰδέναι vertisse scire, cum magis quadraret videre aut cernere.

De Tabiis quas describit Gal. li. 5. ca. 12. meminit Stephanus de vrbibus. Indicans esse populum Italiae, apud quem educatus fuit Remus. Nec dubito quin plura reperiantur apud Cosmographos. Sed nihil erat ocii.

Cribris in se transfusis Gal. li. 3. ca. 2. nihil aliud declarat, quam plurimarum rerum mixturam et confusionem.

Libro item 6. cap. 3. κριομύζους, opinor, appellat Galenus viros nullius iudicii, hoc est, naris minime emunctae. Oues enim semper mucorem habent in naribus.

Porro de aliis quaestionibus iam non vacabat inquirere, nec erat ad manum quod quaeris. Alias igitur diligenter id praestabimus. Nunc non est quod pluribus tecum agam: haec enim scripsi plus quam obrutus negotiis. Sit igitur haec epistola salutationis vice, tum pro singulari tua humanitate, tum pro non vulgari tuo erga me candore. In nonnullis tibi satisfaciet vir egregie eruditus Georgius Agricola: cuius opus de mensuris et ponderibus quinque libris absolutum Basileae iam excuditur. In quo multa acute contra sententiam Gulielmi Budaei, Portii, et Andreae Alciati probat. Attingit et medicorum pondera ac mensuras. Si epistolam meam vnquam receperis (audio enim complurium querimonias

---

13. Theseum] See Ep. 2794. 11n.

17. versus] Eur. *Or.* 258–9. The third verse appears (in the Aldine Galen, 1525) as *ὄνειρον Ὀρέστου διηγῇ Θεσσαλέ*. Erasmus' imperfect acquaintance with Greek is oddly illustrated by his view that the proper translation of εἰδέναι is, not *scire*, but *videre*.

25. Stephanus] Stephanus of Byzantium, a grammarian of (probably) the sixth century A.D., whose *Ἐθνικά*, sometimes styled *Περὶ πολέων*, survives only in an epitome. The Epitome had been printed by Aldus in 1502—hence, probably, Erasmus' acquaintance with it.

40. opus] See Epp. 2529. 20n, 2782. 1n.

de epistolis non solum resignatis aut effractis, verum etiam omnino intercoeptis) D. Mattheum Cretzerum, qui preciosum thesaurum in vase portat fictili, rogo vt meo nomine salutes diligenter. Amo vehementer praeclara in homine dei dona.

Bene vale apud Friburgum Brisgoiae, Postridie calen. Maii, Anno a Christo nato M.D.XXXIII.

Extemporanea manu.

2804$_{2845}$ From John Vlatten.

Leipzig MS. Hambach.
EE. 183. 3 May 1533.

[An original letter, autograph throughout.

Influenced by the writings and opinions of Erasmus, John III, duke of Juliers and Cleves, undertook a reform of Church government in his duchy. In Jan. 1532 he promulgated a general 'Kirchenordnung'; and subsequently instituted a Visitation to secure its proper execution—there were two visitors for Juliers, one of whom was Vlatten; Ghogreff was visitor for Berg. From a letter addressed to Vlatten 15 Aug. ⟨1532⟩ by Conrad Heresbach (Harff MS. printed by O. R. Redlich, *Zs. d. Bergischen Geschichtsvereins*, xli, 1908, p. 180) we learn that a resolution was taken in this year to consult Erasmus. Heresbach writes: 'Deliberatum fuit de articulis ad Erasmum mittendis, vt ille de religione pro harum ditionum ratione aliquid consuleret, stabatque sententia D. Olichsleger ⟨visitor for Cleves⟩ et me eo mittere. Sed prius visum fuit cancellario ⟨Ghogreff⟩ vt de articulis in consultationem vocandis inter consiliarios deliberaretur. Te obsecro, da operam, vt si haec non succedat profectio, saltim mihi non denegetur venia. Si videretur significato, et quo voletis ad vos veniam. Bene vale . . . Raptim Buderi festo assumptionis.' From Ep. 2728. 78 it appears that Heresbach visited Erasmus at Freiburg in the autumn of 1532 (going on from Freiburg to Italy, Epp. 2736. 13–4, 2753. 1–2). On 8 April 1533 the Duke issued an 'Erklärung zur Kirchenordnung'. This is the document mentioned in the present letter as carried by C. Harst to Freiburg. Harst made a Latin version of it, because of Erasmus' imperfect knowledge of German. This version is preserved in MS. at the end of the German text (see O. R. Redlich, *Jülich-Bergische Kirchenpolitik*, i, p. 259), where it is followed by a note written in a contemporary hand: 'Hanc ordinationem illustrissimi nostri Principis ego Carolus Harst ex iussu D. Erasmi Roterodami, cum apud illum Friburgi Brisgoiae essem, verti in linguam Latinam, vt Erasmus illam ordinationem intelligeret, nam ipse in lingua Germanica non erat adeo perfectus, et deinde suum iuditium indicaret'. Erasmus' services were rewarded by an annual pension of 30 gold pieces—Harst bringing with him the first instalment. The deed assigning this pension, with the Duke's privy seal, signed 'Johan Ghogreff' is preserved in the University Library at Basle. On it Erasmus has written: 'Pensio ducis Iuliacensis soluta est pro hoc anno. Annus autem incipit a festo Ioannis in Iunio. Sunt floreni triginta.' On the back is a similar note of the payment of the pension in 1534. These were printed in Vischer's *Erasmiana*, pp. 33–4. From Ep. 2298 it would seem that in March 1530 attempts had been made to bring Erasmus to the Duke's court; see also Epp. 829. 12n, 1390 introd. For the reforms in Cleves see O. R. Redlich, *Jülich-Bergische Kirchenpolitik am Ausgange des Mittelalters und in der Reformationszeit*, Bonn, 1907, who prints in full both the *Kirchenordnung* and the German version of the *Erklärung*.]

S. D. Illustrissimus Iuliae princeps agnoscit ingenue tuum erga diciones suas in fidei et religionis cristianae negocio fidele, prudens

2803. 46. Cretzerum] See Ep. 2402 introd. It is amusing to note that by now Erasmus has forgotten both his Christian and his surname.

et salutare consilium reipublice suae iam plurimis in locis misere labefactate felicissime cessisse. Proinde non videt quibus modis mortali hac in vita immortali tuo beneficio pro meritis respondere queat. Attamen, ne prorsus ingratus existimetur, annuum triginta aureorum Renensium munus tibi, quamdiu vixeris (quod longeuum precamur), assignare voluit. Hoc quicquid est munificenciae aut beneficii, boni consulas oportet, nam ex optimi principis deuotissimo erga te affectu et amore promanat. Carolus Harstus noster coram numerabit triginta iusti ponderis aureos, tradetque tibi principis mandatum, vt res perpetuo tuta siet. Ostendet quoque ordinacionis capita; desiderabitque vt aliquando dilucide et succincte tuam operam in precacionem dominicam, symbolum, et precepta domini concionatoribus nostris impertire non graueris, quando id non modo principi nostro gratissimum verum Deo optimo maximo acceptum et his regionibus necessarium et vtile fore videtur.

Irrepserunt has in regiones proh dolor nonnulli execrandi sacrilegi et deprauatores verbi domini, qui maxima piarum mentium cum perturbacione ingens et sacrosanctum donum Christi, sacrosancti corporis dominici, insectantur, in reprobum et absonum sensum perfide trahunt. Huic malo Deus aliquando pro immensa sua erga nos misericordia obuiabit.

Quod serius hec scripserim, in causa est quod Quirino Haioni, vbi rediisset ex Anglia, vti fido familiari tuo, cui huiuscemodi credenda forent, transferenda committere statuerim. Sed quia is nimium tuis in negociis apud Anglos heret, curare volui vt hec res Harstio nostro committeretur. Is, quicquid reliqui est, coram enarrabit. Cancellarius noster, vir tui amantissimus, paucis ad te scribere voluit, vt testaretur animi sui erga te dexteritatem; vbi ex legacione redierit, scribet copiosius. Optime et rare indolis princeps, Guilhelmus tuus, tibi fausta et felicia precatur et te milesies salutat. Bene vale et me, vt facis, ama, et Vlatteno tuo vt cordato amico vtere. Sic extempore, ex Hambach, 3ª maii aº 33.

Ioannes a Vlatten, scholaster etc. tuus.

Consummatissimo Viro, D. Erasmo Roterodamo, Theologo, amico reuerenter obseruando.

2805. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 48. Freiburg.
Q. 78. 5 May 1533.

[An original letter, autograph throughout.]

S. Mea facilitate numquam es abusus. Sed tua bonitate quidam abuti conantur.

2804. 15. precepta domini] Erasmus, in his reply, has *precepta decalogi*. The ten commandments are dealt with in the last pages of the *Symbolum*.

30. Cancellarius] John Gogreff; see Ep. 2298. 10n.

33. Guilhelmus] See Ep. 2189 introd.

2805. 1. quidam] The reference is to Herwagen's importunity in connexion with the Cicero project. See Ep. 2765. 11n.

Illud risi, quod Heruagio de Oratore respondisti. Protinus enim venit in mentem Terentianum illud: Non istas quod sciam. Poteras simpliciter dicere: Nihil est missum vtcumque promissum est.

Si Lusitanus tibi fuit molestus, doleo. Id ne esset, nolui hominem commendare. Quamquam videtur vir bonus nec illiberalis.

De indomito illo audies prolixam fabulam, sed coram, quod vtinam breui tuo fiat commodo. Interim quod scripsi, maneat in sinu. Cum nullo ingenio minus cupiam conflictari, quam cum illo, in quo prorsus οὐδὲν ὑγιές.

Theologus quidam e grege Nauarrae profitetur frequenti auditorio Epistolas Pauli, subinde me perstringens, ex indoctis et rixosis collationibus Titellmanni Franciscani, cui pridem respondi breui libello, qui Antwerpiae excusus est. Eum si potes isthic nancisci, rogo vt ad me mittas. Nam ipse nullum inuenio.

Bene vale. Friburgi. 5. die Maii. 1533.

Erasmus Rot.

Clariss. viro. D. Bonifacio Amerbachio LL. doctori. Basileae.

2806. From Julius Pflug.

Stuttgart MS. Cod. Hist. f. 889 (α). Zeitz.
Liber de sarcienda Ecclesiae, p. 144 (β). 5 May 1533.

[This letter was printed by Erasmus at the end of his *Liber de sarcienda Ecclesiae concordia*, Basle, Froben 1533 (the book was dedicated to Pflug, see Ep. 2852). It does not appear in any of the editions of Erasmus' letters, but it was reprinted with the *Liber de sarcienda Ecclesiae* by Ortwin Gratius in his *Fasciculus Rerum expetendarum ac fugiendarum*, Cologne, 1535. The last pages (from *Camillum*, l. 52 onwards) of the original letter survive in the Landesbibliothek at Stuttgart and were published by G. Bossert in the *Archiv f. Reformationsgeschichte*, xvii (1920), 235.

Pflug's letter is obviously an answer to a letter of Erasmus, not extant, in which Erasmus, after speaking of the general situation in religion, had gone on to speak of Julius Camillus and Steuchus Eugubinus. Steuchus had dedicated to Pflug his *In Psalmum xviii et cxxxviii interpretatio*, 1533. Pflug does not mention this, but his *deuinciebat* ll. 45–6 perhaps suggests it.]

CLARISSIMO DOCTISSIMOQVE VIRO D. DES. ERASMO ROT. DOMINO IN MAIORIBVS OBSERVANDO, IVLIVS PFLVG. S. D.

Facit charitas, in quam infixus sum, ecclesiae, vt quamuis ipse illi praesidium afferre haud possim, de omni tamen statu eius cogitare non desinam. Ex quo certe ipso vberem capio fructum, siue in mentem venit mihi quod consoletur, siue quod terreat. In quorum ego cogitatione ita versor, vt altero animus meus recreetur, altero vero muniatur contra casus impendentes. Malum

2805. 4. Terentianum] *Adelph.* 641.
6. Lusitanus] Probably Damian a Goes. See Ep. 2826 introd.
8. indomito] Conceivably Carinus, cf. Ep. 2788.
12. Theologus] Plausibly identified by Herminjard, iii, p. 58, with Stephen Loret; see Ep. 2807 introd.
14. collationibus] See Ep. 1823 introd.
15. libello] *Responsio ad collationes cuiusdam Opus recens*, Antwerp, P. Sylvius, 1529. Boniface seems to have sent a copy at once, which Erasmus forwarded with his letter of 11 May; see Ep. 2807.

enim quum aduenit diu ante prouisum leuius esse solet. Accedit eodem singulare quoddam officii vinculum. Nam quum publicum in ecclesia munus sustineam, etsi ad eam constituendam facultas mihi non suppetit, voluntate tamen mihi eo est incumbendum. Itaque quum aliam officii tribuendi rationem inire nequeam, facile adducor, vt tuam tuique similium, qui et doctrina et autoritate florent maxime, fidem implorem. Haec eo ad te scripsi vt ad causam, quae mihi cum omnibus bonis communis est, intelligas priuatum etiam officium accedere, vt, si nimius fuerim in vrgendo, des veniam mihi, quum me illo affectio haud iniusta rapuerit.

De statu autem religionis est omnino vt scripsisti: id enim re ipsa experior. Nec mihi hoc tempore facile occurrit quod animum leuet aegritudine: cum praesertim scelerum eorum, ob quae plagas illas (et eas quidem iustas) deus nobis infligit, nullum faciamus finem. Quod autem cogitas rudem sumere, istud tibi profecto per eum qui tribuit vt posses hominum generi praeclaram operam nauare nunquam licebit: et eo quidem minus, quod vt extrema cygnorum vox consueuit esse suauissima, ita sanctissimae esse solent voces extremae optimi cuiusque qui eas aedit vna prope cum spiritu extremo. Etsi igitur habes, quo repudies typographorum postulata, non tamen reperies quemadmodum ei qui iure quodam suo imperare poterit satis facias, nisi pareas.

Sed quid ago? Ita tecum quodammodo loquor, quasi senectus tua non et operosa sit, et plane talis vt eam nobis diuturnam fore sperem. Quin animum ad ea, quae tu nobis praeclara parere non desinis, conferens, intelligo haud obscure iis, quae a te optimus quisque desiderat, non modo non orbari senectutem tuam, sed etiam augeri. Vigent enim in te omnia ea, quibus rei Christianae prodesse possis et haud scio an magis etiam quam in aetate florente. Quae quidem res spem ostendit fore vt in quam ecclesiam multa tua officia extant, de ea diu bene mereri possis. Atque haec quidem amantissimis literis tuis prouocatus scribenda putaui, non vt te ista aetate atque autoritate virum ipse homo iuuenis atque rudis monerem, sed vt in quem me duceres sermonem sequerer. In quo ipso dum breuitatem vito, verbosior et ineptior nescio quo pacto fui quam deceret.

Venio nunc ad Iulium Camillum et Augustinum Eugubinum: quorum alterum cum Venetiis essem de facie noui tantum, cum altero vero congressus et locutus sum saepe, qui me ea re deuinciebat sibi, quod mihi quotiescunque vellem faceret potestatem introeundi bibliothecam Antoninam. Amphitheatrum Camilli si eam nobis vtilitatem afferre posset quam pollicetur, libenter me facerem vnum e spectatoribus in eo. Ac si apud te disceptantem causam dicit, Eloquentia iam vicit. Nam (si te bene noui) contra eam nunquam tu statues, cuius beneficio tantus es, vt viuas in oculis omnium fere gentium. Itaque nihil attinuit Camillum eam ad pedes tuos abiicere. Sed illi potius placandi fuerunt, qui negant cum eloquentia cognitionem rerum coniungi posse, quasi vero inquinate loqui sit sapere.

---

43. Camillum] See Epp. 2632. 177n., 2682. 21–2n.

Iam vero tuam ad Eugubinum epistolam iamdudum legi. In qua tu illum amanter sane et singulari cum grauitate mones. Qui vtinam obtemperasset tibi. Nam sic fere fit, vt quam quisque voluptatem maledicendo capit, eam male audiendo amittat. Qua in re euentus cum ipsa iustitiae aequabilitate bellissime congruit. Quo magis miror quid homini venerit in mentem cunctam nationem nostram tanta contumelia afficere. Quod si te optima monentem audire noluisset, suam tamen ipsius rationem si adhibuisset in consilium, virus illud in nos tam turpiter non euomuisset.

Sunt certe in singulis nationibus qui sub figura hominum immanitatem gerunt belluarum. Sunt item qui cum ingenio, tum vero etiam virtute excellunt. Hoc qui negat, nae is aut rudis est in cognitione rerum humanarum aut plane impudens. Qui igitur vniuersae alicui nationi in opprobriis obiicit quae sunt certorum ciuium labes, qua id tandem fronte facit? Cur non potius laudat ob certorum ciuium virtutes? Id quod cum offitio boni viri multo est coniunctius. Nonne qui ita reprehendit, idem sentit se patriam quoque suam, cum in eodem vel simili sit crimine, premere et tacita quasi sententia sua damnare? Sed quid si non tam vitia exprobrat quam virtutes in finitima vitia detorquet? Vt cum animi altitudo hominum nostrorum atque virtus, quae in periculis contemnendis lucere solet, feritati tribuitur. Quod si quis Germanorum, quibus ingenia Eugubinus adimit, vellet in hoc genere ingeniosus esse, nonne quae in illo vel praestantiss⟨ima⟩ sunt, ea ad spetiem turpem facile orationis vi conuertere posset? Nulla enim virtus est, cui non vitium aliquod sit finitimum. Quo facilius id quod honestam est atque bonum dicendo eo potest traduci vt malum esse videatur.

Recte igitur tu, qui prudentiam Eugubini requiris, cum praesertim multi sint nostrorum hominum qui si commoueant sese, sentiat ille Germanis neque ingenia neque facultatem orationis, neque maximarum rerum scientiam deesse. Quamquam res ipsa pro hominibus nostris loquitur, etiamsi nullum faciant verbum: quod multa iam extant signa, eaque illustria, non solum ingenii illorum, sed etiam eximiae doctrinae. Adde quod ipsum Eugubini institutum ei acerbitatem istam exprobrare videtur. Quid enim ab offitio hominis Christiani, sacerdotis et theologi, alienius esse potest, quam in eo quo se profitetur religionem defendere tantum acerbitatis effundere et, contra quam lex mutui amoris sancit, multos bonos viros de se nihil tale merentes tam insigni iniuria afficere? Sed de his Eugubinus ipse viderit, ego quod ad me attinet, mallem illum isto maledicendi genere supersedisse. Faueo enim hominis honori. Quod si fecisset, maiorem proculdubio fructum industriae suae coepisset, nec eam ad quam se excitauit bene audiendi rationem ipse in dubium vocasset.

De Guilhelmo Budaeo quae scripsisti, ea me singulari affecerunt voluptate. Ille enim ita se gerit, et ea nobis affert, vt mihi videatur natus esse ad lucem rectis studiis inferendam. Laetor igitur virum

79. in illo *a corr. ex* in vllo: multo β.

---

56. epistolam] Ep. 2465.

illum in eo etiam nunc cursu esse quem iamdudum magna sua cum gloria tenet. Hic si tantum apud suos authoritate valet quantum excellens eius doctrina et virtus, quae vno omnium ore celebratur, postulat, et gaudendum est certe omnibus bonis et praeclare cum Galliis ipsis agitur.

Haec fere ad epistolam tuam. Iam vero ne te fugiat quo loci sint res nostrae, sic habeto, religionem aliquanto perturbatiorem esse, quam fuit antehac, et ortus est nuper nescio quis terrae filius qui conatur nouum malum inuehere. Negat enim necessaria esse ad Eucharistiam verba Christi, quibus ea consecretur; quin nec spetiem panis aut vini necessariam esse, sed satis esse si motu interiori cordis Eucharistia capiatur. Ita cum hic ad spirit⟨u⟩alem manducationem referat omnia, id agit vt possit sacramentum ipsum funditus tollere. Sed deus tamen pro sua misericordia nos respexit, cuius diuino benefitio effectum est vt authore in vincula coniecto haec haeresis oppressa sit antea quam in vulgus proferretur.

Noui praeterea quod scribam nihil sane est; et arbitror sàtis multa esse haec, praesertim ad te virum nunquam satis vacuum. Sed malui tamen multus esse quam non declarare me iis quae scripsisti valde delectari; de quibus certe tecum quasi loquens quanta voluptate perfusus sim inde perspitias facile, quod finem dicendi aegre fecerim. Non igitur mihi visus es garrire (qua tu voce vteris) sed aptissime grauissimeque loqui, et tanto me vehementius amare, quanto longiores fuerunt literae tuae. Quare tam me tibi benefitio obstrictum esse sentio quam quem maxime. Cumque nihil mihi esse possit antiquius quam vt gratitudinem meam erga te quibuscunque possim rebus testificer, magnum mihi benefitium dederis si ostenderis in qua re offitium meum tibi prestari velis.

Vale, Citii iii Non. Maii, Anno M.D.XXXIII.

Iulius Pflug.

2807. To ? Stephen Loret.

Copenhagen MS. G.K.S. 95 Fol., f. 182. Freiburg.
11 May 1533.

[An autograph rough-draft, without a heading.

The person addressed is clearly the 'theologus . . . e grege Nauarrae' of Ep. 2805, whom Herminjard (iii, p. 58) conjectures to be Stephen Loret. The conjecture is not in fact confirmed by anything in the letter.

In the list of scholars in grammar, arts, and theology at the College of

2806. 123. me *add* β. 128. α: hae literae β. 129. esse *om.* β. 130. mihi nihil β. 133. Litii β. 134. Iulius Pflug *om.* β.

2806. 111. nescio quis] Dr. Walther Köhler identifies him with Dionysius Melander, a Dominican of Ulm, who in 1525 was appointed evangelical preacher at St. Bartholomew's church at Frankfort. In 1535 he was obliged to leave Frankfort and became court-preacher to Philip of Hesse. He was the author of most of the *Joco-seria* published by Otto Melander in 1603–5.

Erasmus would seem to have Pflug's letter in mind when he says in the *de . . . Ecclesiae concordia*: 'Nam et nuper exortus est qui tam impiam de hoc sacramento sententiam commentus est, vt totum sustulerit sacramentum', LB. v. 504B. Cf. Epp. 2825. 15–6, 2845. 23.

Navarre printed by Launoi (*Regii Nauarrae Gymnasii Historia*, 1677, p. 401) Stephen Loret appears as 'Regens Artistarum', admitted 1510; he appears among the 'theologi' in 1512 and as 'designatus in theologia magister' in 1515: in June 1515 he is mentioned among the 'socii', *ibid.*, p. 241. In a letter of Calvin, c. fin. Oct. 1533, he is spoken of as Grand-master of the College; Herminjard, iii, p. 108. He took an active part in combating heresies, and in 1525 (Delisle, p. 68) figures as one of the faction of Beda. In 1533 he was concerned in the attacks on G. Roussel and the Queen of Navarre (Herminjard, iii, pp. 58, 108; Delisle, p. 89). It would appear from a letter of Sturm to Bucer that in Oct. 1533 he was put under arrest (Herminjard, iii, p. 94).]

QVOD eximium illum ecclesiae doctorem Paulum celebri auditorio fideliter et accurate trium peritia linguarum instructus enarras maiorem in modum gaudeo. Tum quod alicubi dissentis a me non improbo. Tuo iure facis. Nam omnibus est anteponenda veritas, praesertim in sacris litteris, nec optarim quenquam adeo meae fauere gloriae vt in gratiam meam sit erga diuinam scripturam iniurius. Ad haec quod istuc facis cum exaggeratione et stomacho, aequum est me zelo tuo ignoscere, quem arbitror ab omni fuco et maleuolentia esse alienum. Ceterum quod et ea quae reprehendis et stomachum maxima ex parte sumis ex collationibus Titelmanni Franciscani, crede mihi, non optimum sequeris autorem.

Quum illa scriberet iuuenis, parum erat ad hoc negotium instructus, non Latinam linguam satis callens et Grecis litteris leuiter tinctus. Atque vtinam ad eam prouinciam tantum attulisset eruditionis ac iudicii quantum attulit spirituum et confidentiae. Incredibile dictu sub illa cinericia veste et vmbra humilitatis quantum lateat arrogantiae. Itaque patres illi non sine causa imposuere frenum. Sed si non grauatus es tantus doctor Titelmannicas collationes legere, rogo ne graueris et illa legere quae ad eas respondimus, quanquam id a nobis factum est leuissimo, vt dicitur, brachio: suppresso etiam illius nomine, ne iuuenis ardentior quam par est magis etiam iritaretur.

Sepe testatus sum me versionem noui testamenti contra animi mei sententiam suscepisse. Sed huc perpulerunt reclamantem qui magis consultum voluerunt typographi commodis quam meo nomini. Quin et illud nusquam non clamo meam versionem non hoc animo proditam vt veterem extrudat aut vt publice legatur, sed ex collatione vetus melius intelligeretur, simulque perspicuum esset quantum Grecorum orthodoxorum lectio distet a Latinorum. Id quod propemodum necessarium erat ob Grecorum commentarios qui frequenter non respondent ad Latinam editionem. Proinde falluntur imaginatione qui credunt me labefactare veterem ac tot seculis receptam versionem. Etiamsi pontifex hoc vellet, ipse obstarem pro viribus. Falluntur et ii qui non distinguunt inter veteris interpretis translationem et scribarum aut aliorum deprauationem, inter fontem scripturarum et lacunas hominum imperitia aut incuria vitiatas. Errant et illi qui meam versionem legunt absque annotationibus. In translatione non licet nisi vnicam sententiam exprimere, in annotationibus licet referre diuersas, e

---

24. testatus] See Ep. 2758. 12n.

quibus liberum est lectori quem velit sequi. Illic eam propono quae mihi videtur maxime congruere sensui apostolico.

Iam vt male merentur de scripturis qui lectionem germanam immutant, ita non bene merentur qui eam ad sensum alienum detorquent. At vtrumque factum a veteribus aliquot locis docuimus, siue ad vitandum imperitae multitudinis scandalum (nam olim scriptura vulgo communis erat) siue aduersus hereticos. Proinde mihi vide[n]tur bene mereri de sacris litteris qui in eis synceram lectionem restituit, aut qui commonstrato sensu violento verum ac germanum indicat. Quod si fas non est aliquem scripturae locum secius interpretari quam veteres interpretati sunt, praesertim quum pugnant aduersus haereticos, primum ipsi veteres non semper inter se consentiunt, deinde constat sensus aliquot, eosque non paucos, plane reiectos a Theologis scholasticis quos Ambrosius, Hieronymus et Augustinus vt pios et credendos proposuerunt.

Horum nonnullos quoniam suis indicauimus locis non est necesse eos hic repetere. Certe vnus ille mea sententia est inexcusabilis, quod Augustinus cum aliis verba Ioannis 'Nisi manducaueritis carnem filii hominis, etc.' sic interpretatur vt dicat infantibus nihil prodesse baptisma nisi accipiant corpus et sanguinem domini, nec ante Christianos solere exosculari infantum manus, quasi non agnoscerent illos pro membris ecclesiae nisi post alterius sacramenti sumptionem.

Superest igitur scandalum cui fateor nonnihil esse tribuendum, sed non in tantum vt omnino sileatur veritas. Non ignorabat Hieronymus nouam veteris testamenti versionem excitaturam tumultus, nec ea res virum sanctissimum ab instituto deterruit. Nunc vero, quoniam hec semoto populo inter doctos aguntur, non est perinde multum periculi. Et si quod scandalum nascitur, illis potius imputandum qui quum rem non expenderint, apud populum imperitum quiritantur 'En exortus est qui corrigat Magnifacit', 'En qui corrigit Euangelium Ioannis, legens In principio erat sermo'.

Hec scripsi, vir egregie, non vt aliquo pacto sanctissimis tuis obstrepam laboribus, sed vt adiuuem potius. Adiuuat enim quadantenus et qui monet, iuxta Plauti sententiam. Porro quo moderatius istam obieris prouinciam, hoc et plus fructus tulerint auditores, et tu plus gratiae paraueris tibi tum apud deum tum apud homines. Spectasti quorundam tumultus non sobrios, quamque nihil inde fructus prouenerit vides.

Mitto libellum quem vnicum habebam, quod eum suspicor abs te visum non esse. Erit tuae humanitatis hanc meam solicitudinem boni consulere ab animo syncero proficiscentem. Bene vale.

Datum Friburgi xi. die. Maii 1533.

57. locos *MS*.

59. Ioannis] 6. 53.
72. Magnifacit] See Erasmus' note to Luke 1. 46.
77. Plauti] *Curc.* 460.
81. libellum] *Responsio ad collationes cuiusdam Opus recens*, see Ep. 2805. 15n.

2808. From John Loeble.

Leipzig MS. — Augsburg.
EE. 184. — 11 May 1533.

[An original letter, written and addressed by a secretary, signed by Loeble. For the payments referred to see Ep. 2801. 2n.]

Salvtem et quidquid studii et offitii praestare possum, doctissime atque integerrime domine. Serenissimus Romanorum rex Ferdinandus etc., dominus meus gratiosissimus pridie mihi commisit, datis etiam huius rei causa ad me literis suis, vt dominationi tuae centum et quinquaginta aureos Rhenenses suo nomine dono mitterem, D. vero Henrico Glareano quinquaginta, cui summae reuerendissimus dominus meus cardinalis Tridentinus adiecit suo nomine tibi aureos quinquaginta adnumerandos; quam pecuniam recepturi estis Argentorati a Ioanne Ebel et Hieronimo Hirschkoren, sociis negotiatoribus quondam Friderici Brechters, quibus praesentibus scribo et committo, vt ad quamcunque vestram peticionem hos ducentos et quinquaginta aureos tibi adnumerare debeant, quod et facturos sine vlla mora persuasum habeo.

Caeterum, vir doctissime, narrauit mihi D. Ioannes Choler praepositus Curiensis, qualiter D. T. nuper illi scripserit iterum te a meis procuratoribus isthic interpellari de soluenda domus meae pensione, quibus equidem toties interminatus sum ne quid a te exigerent, verum solum intelligerent quanta pecunia tecum esset conuentum aedesque locatae, quandoquidem serenissimus Rex illam pecuniam, quam mihi debes, non vult a te vt accipiam sed vt sibi ascriberem, namque suam regiam maiestatem mihi esse daturam. Tuli igitur (vt debui) egerrime te a meis (quod minime decuit) molestari, quum non solum hac te cura liberum et immunem esse velim, verum etiam hoc postulo, vt si quis te in posterum amplius interpellauerit, huic meae epistolae fidem praetendas te mihi prorsus nihil debere; tantum sane abest, vt a te aliquid petam aut vlla ratione extorquere velim, magis velim fortunas meas omnes tibi dicatas esse, vbicunque tibi vsui esse possint. Denique sic tibi persuadeas velim, mihi nihil quicquam magis in votis esse quam de te optime mereri commodisque tuis, quocunque studio possum, inseruire. Vale.

Data Augustae Vindelicorum 5 Id. Mai Anno Salutis 1533.

Tuus ex animo bonus amicus
Ioannes Löble p. m. p. s.

Clarissimo atque doctissimo S. Theologiae Doctori, D. Erasmo Roterodamo, Amico suo colendo. Fribvrgi.

2809. To John George Paungartner.

De Praeparatione p. 143. — Freiburg.
N. p. 1084: Lond. xxvii. 18: LB. 1249. — 12 May 1533.

[The date is confirmed by the reference to the dedication of the *Aliquot Homiliae Chrysostomi* to John Paungartner (Ep. 2774).]

DES. ERAS. ROT. IOANNI GEORGIO PAVNGARTNERO S.

Si librum quem patri dicaui videre cupis, fac ex ipso petas. Nam hic nullus occurrit, qui dignetur sarcinulam suscipere. De

pensando officio non est quod sis solicitus, optime adolescens. Inter Gratiarum foedere copulatos mutuae sunt officiorum vices, mercedis nulla est ratio. Et tamen patris tui benignitas vltro non vulgari munere pensauit hoc officiolum meum, quum ego sedulo cauissem, ne quam *ἀντιδώρου* significationem darem. Misit poculum inauratum, munus aptum homini Batauo, sed nunc minime Batauice bibulo. Iste tuus in me pietatis affectus mihi gratissimus est, Georgi charissime, quem par est me mutuum erga te gerere. Quod si quid ex me tibi gratum accidit, quod sane aut nihil esse reor, aut quam minimi momenti, non alia ratione melius retuleris gratiam, quam si quotidie des operam vt teipso melior, hoc est optimi parentis similior, euadas. Quo quidem in stadio tuapte sponte gnauiter currentem non est quod meo hortatu extimulem. Non te poenitet, vt scribis, voti tui, nec me poenitet consilii mei. Idcirco etiam atque etiam admoneo, vt ex optimis autoribus eligas optima. In hoc albo non est Erasmus, qui tibi fortasse videtur quam est formosior, nimirum amoris lenocinio, cui *τὰ μὴ καλὰ καλὰ πέφανται* vt ait ille Siculus.

Bene vale. Friburgi xii die Maii M.D.XXXIII.

^{2791}2810$_{2854}$ To Viglius Zuichemus.

Rotterdam MS. ⟨Freiburg.⟩
LB. App. 372. 14 May 1533.

[An original letter, autograph throughout, collated by P. S. Allen in 1909 when in the Alfred Morrison collection in London: after passing through other private hands it is, since 1936, in the Public Library, Rotterdam.
The letter is endorsed by Viglius Zuichemus 'Redditae xxvi Iunii. 1533'.]

Erras, si te credis scire millesimam partem molestiarum, quae mihi praeter senectutis ac valetudinis incommoda, sunt deuorandae: *ἀλλὰ τῇ ἀνάγκῃ οὐδὲ θεοὶ μάχονται.*

Τοῦ ἀλόγου Moecenas scripsit epistolam humanissimam, misitque craterem, quem nondum accepi, quum ante annum sit datus. In meis postremis ad illum litteris nonnihil questus de petulantia linguae hominis, sed moderatissime, secus quam ille meretur.

Quis sit ille Archiepiscopus non queo diuinare, quod nomen suppresseris, nisi forte sit Guilhelmus Knicht, quod sane optarim. Rursus emendaui Quirinum Hagium famulum meum in Angliam: nam proxima legatione rediit vacuus; nec aliud nunc expecto.

Doleo res Anglorum spectare ad graues tumultus. Nec apud Batauos multo sunt tranquilliores. Pontifex iubet vt Rex Angliae

2809. 15. *N*: grauiter *L*.

2809. 8. poculum] See Major, p. 57. 32n.
20. Siculus] Theocritus 6. 19.
2810. 3. *ἀλλὰ . . . μάχονται*] See Simon. 8. 20, *Adag.* 1241; cf. Ep. 2860. 26n.
4. *Τοῦ ἀλόγου*] Logus: his Moecenas was S. Turzo and the letter here spoken of is Ep. 2699.
6. postremis] Ep. 2608. 43–7.
9. Knicht] William Knight, 1476–1547, fellow of New College 1493. Erasmus may have met him in Oxford. In 1532 he was sent as ambassador by Henry VIII to the Low Countries, Brewer, v. 804, 1056. In 1541 he became bp. of Bath and Wells. See DNB.
10. Quirinum] See Ep. 2704.

maneat cum Regina in maritali contubernio, donec Romae pronunciatum fuerit de causa. Quis autem non intelligit eam litem nunquam finiendam viuis coniugibus? Iam octo sunt anni quod agitur hoc negotium, et Rex non sine causa habet grauatam conscientiam, quum ducenti doctores Scripturis et argumentis probarint matrimonium illud nec humano nec diuino iure potuisse coire. Quod si Pontifex pronunciarit non esse matrimonium, primum offendet Cesarem, deinde damnabit Sedem Romanam, quae dispensauit contra phas. Tales causae, quae multum adferunt nummorum Romam, quaeque Principes S. D. N. reddunt obnoxios, non solent finiri. Et fortassis aliud quiddam est, quod vrit Regis animum, quod efferri non vult.

Nunc ab Anglia migro in Phrysiam. Cum Caminga tueri amiciciam difficillimum est. Nihil illo vafrius, verbulo simpliciter dicto grauiter offenditur. Extorsit a me aliquot epistolas, quarum nunc me pudet. Nulla laus illius animo satis est: nec dubito quin mihi grauiter succenseat. Indigne tulit, quod cum ad alios scripsissem, ipsum nulla essem dignatus epistola; ac plane bellum erat, nisi in epistola ad Hoxuirum honorificam ipsius fecissem mentionem. Ea mentio sublata est in Epistolis editis, et in illius locum subditus est Viglius. O coelum, o terra.

De altero, quo sit animo, non magnopere laboro. Quum redisset ex Italia, et ambiret locum in aula, et huius tituli commendatione dotatam vxorem, accuratis epistolis flagitauit a me accuratas commendationes ad aulae proceres: impetrauit et egit gratias. Miserum est a talibus ingeniis pendere. Suspicor tamen Camingam non multum conferre ad tuendam amiciciam.

De pensione Cesaris admonui Questoris filium, et vt tu quoque admoneas rogo, ne cui scribat verbum de pensione. Video prorsus illum non intelligere naturam huius negotii: nec pater illius quicquam hac in re potest: tantum abest vt Pratus aut Laurinus aliquid possit. Nolim igitur per illum traduci frustra negotium. Mihi tamen affectus illius non est ingratus; officio nolim vti hac duntaxat in re: etiamsi repetat patriam, nolim illum quicquam tentare.

Brassicanus aut concepit certas iras, aut pudore obrutus est. Iactarat non deesse quod colligeretur post Erasmum, quum triginta fere Prouerbia sumpserit ex meis. Desiit ad me scribere, quod facile fero. Nihil enim illius epistolis stomachantius, et conuiciis admiscebat tam blanda vt aliquoties desiderarim in eo sobriam mentem.

25 *LB*: quo *MS*.

---

28. epistolas] The only letter surviving is Ep. 2073, published in H and not republished in Erasmus' lifetime. Ep. 2261, to Hermann Phrysius, in which Cammynga is mentioned with compliment, was also suppressed. See Epp. 2073, 2261 introdd.

32. epistola] Ep. 2586.

35. altero] Haio Hermann Phrysius.

44. Pratus] Louis of Flanders; see Ep. 1191 introd.

Laurinus] His father had been Chamberlain and Treasurer to the Archduke Philip; see Ep. 201. 2n.

49. Brassicanus] His *Prouerbiorum Symmicta* was published at Vienna, March 1529; see Epp. 1146 introd., 2305. No letters from Brassicanus to Erasmus are known.

Aleander libenter est Venetiae, quesitus est titulus, quo illic agat honestius.

Vidae nihil vidi. Ricii libros cupide legam, si prodierint. Canonicus Praefationes ad me miserat manu descriptas. Miseram Hieronymo vt libellum adderet Chrysostomo, an fecerit nondum scio.

In describenda Vita Cypriani ac Sermonibus Ambrosii, nolim, mi Vigli, te sumere operam. Res tanti non est; si potes nancisci qui mercede describat, curabo vt Hieronymus resoluat.

Architectus ille Amphitheatri, vereor ne non reperiat tam obuiam Regis liberalitatem quam credit. In causa esse scribunt cuiusdam trapezitae perfidiam, qui mensa rupta (vt aiunt) fugit, a pontifice, vt opinor, veniam impetraturus. Professoribus Linguarum iam toto biennio nemo numerauit assem; omnes itaque a Professione destiterunt, excepto vno Tussano.

De Bembo quae scribis omnia mihi fuere vehementer iucunda. Te tali viro charum esse summopere gaudeo. Legi nuper aliquot adolescentiae illius Progymnasmata, perplacuerunt omnia, sed praecipue Aetna: de qua mihi persuasum erat iam nihil habere incendii.

Graecas institutiones per te melioribus auspiciis euulgari, summopere gaudeo. Scio rem Norenbergae fuisse praecipitatam, Aleandrum nulla occasione velim abs te offendi, quod me scio frustra monere, videlicet memorem. Habes ferme ad omnes epistolae tuae partes.

Scaliger Lutetiae edidit aliquot selecta e tribus milibus Epigrammata. Praefatur in his nihil esse dentis, quod ingenium ipsius semper abhorruerit ab omni mordacitate. Expectat responsionem meam, et iam parauit aliam inuectiuam. At ego librum illius nondum perlegi: degustaui tantum. Sepulueda rediit in suam Hispaniam in comitatu Inachi, Cardinalis et Episcopi Burgensis, cuius fideli opera nactus sum notationes Stunicae in Hieronymum, et in Annotationes meas in Nouum Testamentum, quas moriens reliquit, non edendas, sed ad me transmittendas. Quod tamen per Sepuluedam nunquam fuisset factum, ni Inachus id diligenter curasset. Mire placet sibi de suo libello, quum nihil sit stolidius. Nihil legit meorum, tantum quae in fabulis audiuit, exaggerat. In litteris tamen ad me suis, fatetur quedam odiosius dicta, non ex suo stomacho, sed in gratiam Pio fauentium. An non bella purgatio? Sed quid faceret homo modestus? Ni fecisset, renunciabant illi amiciciam. Risi satis, quum me non iam Luciano, sed blasphemo Auerroi multis partibus anteponit. Hic erat locus expromendae δεινότητος τῆς Δημοσθενικῆς.

Quum Pius deceptus scheda cuiuspiam conducti, qui notarat, Erasmus ridet anathemata, toto capite defendit excommunicationes pontificis, quum ego loquar de cereis imaginibus, Italorum

59. Hieronymo] Jerome Froben.

61. Vita Cypriani] See Ep. 2716. 134n.

67. Professoribus] For the appointment of the first professors at the Collège de France cf. Ep. 2456 introd.

86. notationes Stunicae] See Ep. 2705 from Inigo de Mendoza; Ep. 2701. 9n.

92. litteris] Epp. 2637, 2729.

more, in templo repositis; desiderat in me ciuilitatem. Debebas, inquit, eam culpam in amanuensem reiicere. Atqui id non potuit, quum toto capite aberret a scopo Pius.

Valde laborat vt doceat, Pium a nullo adiutum, quum ex iis, quos ad hoc negotium conduxerat, quidam ad me scripserint, quidam hic apud me confessi sint.

Reperta est ab istis egregia via laudandi seipsos. Praefatio titulum habet Aldi, quasi nos nesciamus, quid potuerit Aldus, quem mihi dant praeceptorem in grecis litteris.

Demiror quis sit ille Alexander ab Alexandro. Nouit omnes celebres Italiae viros, Philelphum, Pomponium Letum, Hermolaum, et quos non? Omnibus vsus est familiariter, tamen nemo nouit illum. Laurentium Valam odit, subinde grammaticum appellans.

Exortus est Lutetiae quidam theologus Gerardus Ruffus, qui in regia frequentissimo auditorio, magna libertate praedicat Euangelium, sed haut quaquam e stomacho Theologorum. Res ad tumultum spectare videtur. Optarim reges ita moderari sua consilia, ne quid detrimenti capiat respublica. Caesar est praepotens, nec minus callidis instructus consiliis quam opibus et armis.

Sunt apud me Comites a Rennenburgo, quorum Gaspar, ni fallor, ad te scribit.

Vt finiam, quando tu ambis fortunam, si quid iudicabis esse in quo tibi possim esse commodo, scito paratum esse quicquid a me praestari poterit. Vale.

14 die Maii. 1533.

Erasmus Rot. mea manu.

Clariss. viro. D. Viglio Zuichemo Phrysio. LL. ordinario professori. Patauii.

---

110. Alexander ab Alexandro] (1461?–1523) Protonotary to the kingdom of Naples and abbot of Carbona. He wrote *Dies Geniales*, Rome, 1522, in which some of the great persons whom he knew figure. It was several times reprinted; in 1586 Andreas Tiraquellas brought out a new edition with a commentary at Lyons; this was reprinted at Leiden in 1673 with notes by other scholars. He wrote also *Dissertationes 4 de rebus admirandis quae in Italia nuper contigere*, ? Rome, 1525. It is not clear why Erasmus should at this moment be interesting himself in him. The slighting tone in which he speaks of him is perhaps due to Alexander's disparagement of Valla.

114. Ruffus] See Ep. 1407. 92n.

121. Rennenburgo] Caspar and Hermann 'fratres et barones ab Rhennenberg clerici dioc. Leodiensis' matriculated at Freiburg on 6 June 1533; see H. Mayer, *Die Matrikel der Universität Freiburg i. Br.*, vol. i, 1907. Erasmus found them pleasant companions, but was obliged to part from them on account of ill health (Ep. 2818. 6–8). From Ep. 2919 it would appear that on leaving him they took up their residence in the house 'Zum Wallfisch', previously inhabited by Erasmus. Viglius, when he answered Erasmus' letter on 2 Aug. 1533, answered at the same time the letter of Caspar to which Erasmus here refers (Brussels MS. II. 1040[1]. 66. 49): this MS. also records (24. 18) that Viglius has written to the 'illustrious Count of Rennenberg' in Nov. 1531. From a comparison of Ep. 2919 and Ep. 2923 it would seem that the two counts left Freiburg in April 1534. In 1536 C. Heresbach mentions having received some time back news of Erasmus from the 'γραμματοφόρος' of the counts of Rennenberg; see C. Heresbach, *Historia factionis . . . Monasteriensis*, ed. K. W. Bouterwyk, 1866.

2811. From James Grofficius.

Leipzig MS. Cracow.
EE. 185. 15 May 1533.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the reference to Grofficius' visit to Erasmus with Erasmus abbot of Clara Tumba, Feb. 1532; see Ep. 2600. 3. We know nothing of Grofficius, except from this letter, in which he states that he is 'custos' of St. Giles' at Cracow. Miaskowski printed the letter in the Paderborn *Jb. f. Philosophie*, xv, 1901, p. 328.]

Cvm non ignorem, Erasme, vir praestantissime atque doctissime, quam plurimos esse nedum nationis Germanicae aut Italae, sed totius orbis christiani, qui tuarum honestissimarum et orbi vtilium occupationum nulla ratione habita suis te literis interpellare soliti sunt, et nonnunquam fortasse pene de nihilo, quo vel sic suum in te animum, tui amantem, testatum tibi faciant; tua vero, quod scimus, ea est humanitas quod nemo est, sortis etiam infimae, ex his qui te audent lacessere literis, quem tua inuicem responsione, inter talium licet et tantarum occupationum agmina, non digneris. Vnde fit vt animatus et ipse, cum videam ad te scribere dominum abbatem hic nostrum Mogilnensem siue Clarae Tumbae, cui peregrinanti anno proxime superiore fueram comes et ipse, et qui vna cum illo fueram admissus ad te visendum coram coramque salutandum, quique abiens non mihi potui moderari quin dexteram tuam omnium osculis omniumque veneratione dignam obortis, si qua apud te mihi fides est, lachrymis deoscularer.

Id quod memorandum esse censui, vt, quis ille sit Iacobus Grofficius, qui te incognitus audet barbarus barbaris suis literis interpellare, non ignores etc. Dixisti tu quidem manum tunc optatissimam tuam cupide mihi tenenti eique dulcia oscula figenti: Num episcopus ego sum? Ego autem aliquanto vtique cupidius magisque pie tuam istiusmodi dexteram sum deosculatus quam omnium, quos habet noster hic orbis pontificum et quam sacros summi pontificis Clementis, a quo tunc per ista licet Burgundiae et Galliarum deuia redibamus, pedes beatos. Atque vtinam licuisset non modo dexteram istam, quae tot scripsit et talia, sed et caput, quod dictauit, et pectus, quod cogitauit quae orbem totum christianum simulque et Poloniam, quae nobis patria est, inundarunt cum summa laude tua et perpetui nominis tui apud omnes etiam futuros, 'natorum' videlicet natos 'et qui nascentur ab illis', gloria, deosculari etc.

Id, inquam, esse volui dictum, vt me tibi vel isto prodam indicio, dati videlicet dexterae tuae osculi, tibique agam gratias, quod non fueris grauatus, curis quae te habebant sepositis, tuam nobis presentiam videndam exhibere, quodque suauissimi oris tui alloquio dominum Erasmum abbatem, immo et me quoque, dignatus fueris. Quae vna res tot nobis terras non sine multa incommoditate atque impensa peragrantibus omnium est laborum et sumptuum visa merces sufficiens: tu videlicet ipse visus nobis coram. Quem vidisse magnopere gloriamur, et gloriabimur etiam apud nepotes,

---

30. natorum] Verg. *Aen.* 3. 98.

quam nobis diu vita suppetet. Et faciant superi vt te, quem ob tantam locorum intercapedinem non datur videre et alloqui, saltem viuere quam diutissime et semper incolumem audiamus. Id quod vt prestet ille, a quo omne datum optimum et donum perfectum, votis et ipse ego precibusque adiuuabo. Sum enim, domino Deo gratiae, vnus de sacrificulis ad exiguum hic exiguique nominis sacellum diuo Egidio dicatum, vbi est mihi sacerdocium quam custodiam dicunt, degens inglorius, procul vtique, si mei non me fallit amor, ab omni cupiditate omnique ambitione, hic rei diuinae, vt sacris decet iniciatum, operando et custodem agendo etc. Eo, inquam, animatus sum ecce ausus ad te scribere etc.

Tu si tuo me responso aliquando et tuae ipsius manus quantumuis minimo epistolio dignatus fueris, erit illud quam gratissimum et maximi muneris maximique beneficii loco. Sin minus, tuis illud tribuens occupationibus, Deum nihilominus et superos, vt te quam diutissime praestent superstitem atque incolumem, assidua prece oppugnabo etc. Vale viueque diu, vir vita et immortalitate dignissime.

Cracouiae, XV. Maii M.D.XXXIII.

Iacobus Grofficius,
custos sancti Egidii Crac⟨ouiensis⟩.

Praestantissimo viro et vndiquaque doctissimo, Domino Erasmo Rhoterodamo.

2812. To Mary of Hungary.

Esterhazy MS. 347. — Freiburg.
OE. 369. — 1 June 1533.

[A letter written, together with Ep. 2813, to recommend Peter Montfoert, who had brought to Erasmus at Freiburg the *honorarium* from the 6 States of Holland; see Ep. 2389 introd., cf. Ep. 2818. 15–25.]

ERASMVS ROTERODAMVS SERENISSIMAE REGINAE MARIAE HVNGARIAE ET BOHEMIAE VIDVAE, INFERIORIS GERMANIAE GVBERNATRICI S. D.

Pro singulari tuae maiestatis erga me fauore, Regina serenissima, quoniam vt plurimum debeo, ita debeo perlubenter, cupio plus eciam debere. Mihi enim impendi puto quicquid iis impenditur qui principis mei ditioni vel egregiam aliquam vtilitatem vel ornamentum allaturi videantur. Tametsi in praesencia nihil noui beneficii peto, nec arbitror praecibus esse opus. Tantum animi mei gaudium testari volui in ornando Petro a Montfort beneuolum Caesaris animum cum tuo consentire, qui quoniam a iudicio proficiscitur, non dubito quin sit perpetuus futurus.

Iuuenis est claro apud suos loco natus, raris vtriusque hominis dotibus praeditus, cui diuina benignitas in egregio corporis domicilio animum indidit longe praestantiorem. Nam ingenii mira dexteritas, eruditio, candor et synceritas aliaeque virtutes mihi pridem complurium dierum domestica consuetudine perspectae sunt, et quo quisque illum propius inspexit ac nouit penitius, hoc amat et miratur impensius. Inter multas autem vere regales

2812. 10. vtriusque hominis] Cf. Ep. 2441. 117n.

cogitationes illam praecipuam Deus inspirauit animo Caesaris, quod accurata prouidentia seligit quibus committat reipubl. munia. Neque enim alia res aeque pertinet ad ciuitatum ac regnorum tranquillitatem dignitatemque vel tuendam vel augendam. Hoc in genere laudis quoniam optimo maximoque Caesari plane germana es, non dubito quin pari constantia, parique cum fratre studio sis egregium iuuenem complexura, daturaque operam vt benigniter delato munere feliciter ac celeriter potiatur. Intelligo enim Caesaream maiestatem vna cum tua clementia prouexisse hunc iuuenem ad commendaturam quandam S. Ioannis apud Traiectum inferius. Quod beneficium mihi videtur rectissime collatum, quippe nec in immeritum nec in immemorem.

Quemadmodum enim hactenus Cesareae maiestati in germanicis praecipue negociis non ingrata praestitit obsequia, ita in posterum accedente et authoritate et rerum vsu maiora praestare poterit. Iam triennium non sine laude versatus est in aula R. D. Cardinalis Moguntini, atque interim cum vtriusque status hominibus conflictatus, in primis statim annis senilis cuiusdam prudenciae ac dexteritatis in rebus Germaniae egregium specimen dedit; sicut serenissimus Imperator in eodem expertus est, eamque ob caussam censuit illum hoc munere commendaturae decorandum, quo magis valeat reipub. negociis conducere. Quod si quis casus forte obstiterit, quo minus in commendatura voto potiatur suo (quod tamen haut arbitror futurum, quum habeat et Caesaris et tuam Maiestatem ex animo fauentem), si quid tamen hic fefellerit, cuperet saltem sui loci natalis, hoc est Harlemmensem, praeposituram sibi conferri, quum (vt ex iuuene intelligo) et Caesar eam ipsi Ratisbonae annuerit et is qui iam praeposituram tenet paratus sit illam aequis conditionibus resignare. Hoc, mihi crede, beneficium non tam in vnum hominem quam in rempubl. collatum fuerit. Est mihi cum hoc patria communis Hollandia, quae perpetuo singulari fide, obedientia atque etiam liberalitate fuit erga principem suum. Eam nunc exterorum improbitate aliis super alias procellis afflictari misere discrutior. Sed spero fore, vt propicii numinis fauor, vestrae auxilians pietati, his malis breui finem imponat. Qui serenissimam T. Maiestatem semper incolumem ac florentem conseruare dignetur.

Datum apud Friburgum Brisgoiae die pentecostes 1533.

2813. To Nicholas Olah.

Esterhazy MS. 349. ⟨Freiburg.⟩
OE. 371. 1 June 1533.

ERASMVS ROTERODAMVS N. OLAO SECRETARIO S. R.

Si hic Petrus a Montfort tibi aeque ac mihi notus est, non dubito quin sit aeque charus. Nam mihi quidem ob eximias virtutes fortunae naturaeque, quas in eo domestica consuetudine perspexi, longe charissimus est. Eas tibi, quo vir es oculatior,

2812. 26. *OE.*: quantam *MS.*

hoc penitius esse perspectas arbitror; ac proinde, quo vir es humanior et virtutum amantior, hoc reor abs te pluris fieri.

Videtur et Caesar hominem introspexisse, qui praeclarum illi munus vltro gratisque detulit, sed meo iudicio dignus erat splendidiore dono. Sed nosti, rerum aulicarum non imperitus, talibus praedis multas inhyare harpyas, nec raro fieri vt virtutem superet improbitas. Habet ille et Caesarem et Mariam Caesaris germanam pari studio fauentes, vt nihil addubitem quin negocium eius et vento et aestu secundo feratur. Celerius tamen in portum optatum appellitur, si tempestiua admonicio veluti remigis opera accedat. Quas partes vt suscipias magnopere rogarem, nisi confiderem eas abs te iamdudum sponte susceptas esse. Erasmi tui miserias melius e Montfortii nostri sermone cognosces. Per Quirinum meum expecto *πάντα περὶ πάντων*.

Ἔρρωσο φιλτάτη μοὶ κεφαλή, ὡς πρὸς τὸν φιλέλληνά τι ἀνθελληνίζω.

Die pentecostes 1533.

2814. From John Choler.

Leipzig MS. — Augsburg.
EE. 186. — 5 June 1533.

[An original letter, autograph throughout: the right-hand side of the first page is worn.]

S. P. D. Qua die ad te saccarum cum nostris litteris misimus, eadem die, id est in vigilia pentecostes, venit huc ad nos Luscinius, adeo sane inopinatus vt coruum album aduenisse putarem. Exposuit mihi aduentus sui causam, quam tanti ego nunquam fecissem vt hoc ideo tantum iter susciperem.

Habuit Luscinius hic canonicatum et praebendam, quam abiens cuidam affini domini Antonii Fuggeri resignauit ea lege, vt inde sibi annua pensio 80 florenorum solueretur. Et pro hac re vadem et debitorem Fuggerus se constituit, tam diu donec Luscinio de ecclesiastico sacerdotio prouideretur tanti valoris quanti est ea pensio. Nunc autem intelligo tale sacerdotium esse prae manibus quo Luscinio satis fiat, et tanta altera pensio sibi constituatur, et Fuggerus ab sua obligatione liber reddatur. Sed res, vt intelligo, transacta non est, et Fuggerus adhuc Luscinio obnoxius erit.

Et ea fuit, nec alia, Luscinii causa huc peregrinandi. Qui sane nullo tempore magis importuno venire potuit, quo vniuersa tumultus et seditionis sunt plena. Ipse autem Fuggerus quam indignis tractetur modis, malo ex ipso Luscinio intelligas: nam id me calamo prosequi pudet pigetque. Proximis litteris tibi eam

2814. 19. calomo *MS.*

2814. 1. litteris] Not extant.

6. praebendam] The prebend of St. Maurice at Augsburg. In 1531 Choler mentions that Luscinius desired to succeed Kretz at Augsburg, see Ep. 2437. 39n. In Ep. 2818. 45–61 Erasmus tells Boniface that Fugger has continued Luscinius' pension—he had been unwilling to do this because he had understood that Luscinius had given offence to Erasmus, who had thereupon interceded on his behalf. Erasmus supposes that Luscinius' desire for a reconciliation was prompted merely by his anxiety about the pension.

tragoediam decantaui, licet festinanter, nec quid scripserim satis scio, nec relegere potui. In summa, nil iam supere⟨s⟩t nisi vt conclamatis vasis hinc emigremus, et florentissimam hanc vrbem, pat⟨riam⟩ nostram, feris animantibus diripiendam relinquamus. Iam prae manibus est vt Zuingliana factio nobis prim⟨o⟩ quoque die leges proscribat quatenus ceremoniis v⟨ti⟩ liceat; quas si ferre noluerimus, liceat nobis h⟨inc⟩ cum sarcinulis et impedimentis emigrare. Sed iam antea facile nobis diuinare licet, quid ab istis euangelicis praescribi possit aut soleat. Sed interim spe dubii et metu anxii pendemus.

Si Sueuorum foedus (quod ad natalem diem diui Laurentii dilatum est) pridie, vt conuenerant, renouatum fuisset, spes fuisset nos hic saluos et tutos esse potuisse. Verum ea iam est valde in dubio, et apud me fere desperata et conclamata prorsus. Nec adhuc liquet quo tanta sacerdotum caterua sit commigratura, et vbi nouas sedes possit constituere,

Diuersa exilia et desertas querere terras,
Incerti quo fata ferant, vbi sistere detur.

Verum haec vt ioco dicta sunt, vereor ne nimis vere hanc fabulam acturi simus. Vnum mihi solacium est, quod non solum mei ordinis complures exilii comites habiturus sim, verum optimos et praestantissimos quosque huius vrbis ciues, qui tyrannidem hereticorum ferre non poterunt. Quidquid futurum erit, significabo semper. Nec est quod de me dubites. Ero mei similis perpetuo et semper eodem animo erga te, in quascunque terra⟨s⟩ fuero delatus. Et fortassis te breui videbo coram. Luscinius idem est qui fuit semper.

Maria Angelus collegit sarcinulas hinc abiturus. Profecturus primo est Venecias, inde recta in patriam ciuitatem Aquilanam. Absoluit hic Amianum Mar⟨c⟩ellinum et Cassiodori opera.

Litterarum tuarum fasciculum D. Io. Baumgartinero, vt ius⟨s⟩isti ipse ego consignaui; recepit se daturum operam vt breui Patauium perueniat.

Reliquum est vt valeas et nos amare mutuo non desinas. Vale, Erasme amantissime.

Data Augustae Die quinta Iunii anno 1533.

Tuus Cholerus vere amicus.

Doctissimo atque integerrimo D. Erasmo Roterodamo Theologo detur Friburgi.

2815. From Gerard Phrysius.

Leipzig MS. London.
EE. 187. 8 June 1533.

[An original letter, autograph throughout. Nothing is known of Gerard Phrysius beyond Ep. 2232 and this letter.]

24. quoquo *MS.*

2814. 36–7. Diuersa ... detur] Verg. *Aen.* 3. 4 and 7.

45. videbo] Nothing is known of this projected visit. In June 1531 a similar visit seems to have been projected, see Ep. 2505. 1.

47. Maria Angelus] See Ep. 2854. 76n. He is referred to in Ep. 2818.

S. Dominus comes sibi dicatum Symbolum accepit manu gratissima. Addiderunt summam laudem duo presules eximii qui etiam apud regiam maiestatem possunt plurimum: Dominus archiepiscopus Cantuariensis theologus, cui D. de Wylshir tuum opus legendum dedit, et episcopus Wyntoniensis iurisconsultus, vir qui et literas et natare didicit. Noster comes pollicetur summa; quid autem prestiturus, intelliges per Quirinum.

Equidem superioribus mensibus eiusdem fauore et commendatione defeci ad nouum Cantuariensem Mecenatem vtriusque; hic etiam cum auctario offert vltro quod alter tue humanitati solebat, interim optans ne in aliquo monumento eius temere memineris, est enim is qui non amat *μηδὲ δήκτην μηδὲ καταλ⟨αλ⟩ήτην*. Hac tempestate literas non mittit, cupiens vt his de se fidem adhibeas. Habebis propediem 30 libras que in presentia ministri tui numerate sunt Lodouico de Castro, inter quas Cantuariensis exposuit 20 sub spe recuperationis apud debitores, qui aiunt veterem Cantuariensem preter 10 (que inter has 30 computantur) omnem collegisse pensionem. Bene vale. Ego quoad viuam vtpote minister fidelissimus meo vigilabo Erasmo.

Londini octauo pentecostes anno 1533.

Tuus Gerardus.

D. De⟨si⟩derio Erasmo.

2816. From Jacopo Sadoleto.

Sadoleti Epistolae, 1550, p. 169. Carpentras.
LB. 1250. 9 June 1533.

[The date is confirmed by the mention of the *Symbolum*, which Boniface sent to Sadoleto on Erasmus' instructions in April 1533, see Ep. 2775 introd. The *Declarationes* had been sent similarly in Sept. 1532, see Ep. 2765. 3n. This letter is one of many concerned with Sadoleto's Commentary on the Epistle to the Romans. Sadoleto first speaks of his project in Ep. 2648, mentioning Froben as a possible printer, and indicating that he would attach value to Erasmus' judgement of the book. In Ep. 2865 Erasmus tells Boniface that Sadoleto has sent the book for him to comment on, and would like to have Amerbach's criticisms also. Having forwarded his own criticisms, of which he received no immediate acknowledgement, Erasmus was apprehensive of having given offence to Sadoleto. In April 1534 he tells Boniface of his apprehensions, forwarding through him a further letter to Sadoleto (see Epp. 2927,8), a letter which was either lost or delayed. Early in May Boniface writes to Erasmus that he has himself been troubled by Sadoleto's silence, but thinks it may be explained by the unreliability of the posts, Ep. 2931. 1–8. On 31 Oct. Erasmus wrote to Sadoleto, once again expressing his uneasiness (Ep. 2971). This letter was duly forwarded by Boniface (Epp. 2972, 2978); but on 28 Nov. (Ep. 2980) Erasmus is still persuaded

---

2815. 1. comes] Thomas Boleyn, earl of Wiltshire.

5. Wyntoniensis] Stephen Gardiner, at this time secretary to Henry VIII. He had known Erasmus when a boy in Paris; see Ep. 1669.

6. natare] See *Adag.* 1123; cf. Floridus Sabinus, *Lectt. Succ.* III. ch. 4.

13. Habebis] It would seem from this that Cranmer gave out of his own pocket the twenty pounds due from the living of Aldington, though the incumbent alleged that he had already paid it to Warham. For the two English pensions see Ep. 2159. 26n, and for Cranmer's continuation see Ep. 2761. 23n.

14. ministri] Presumably Quirinus.

that Sadoleto has taken offence. Erasmus' apprehensions were finally laid to rest by the receipt of two letters from Sadoleto, the first of which, dated 1 Nov. 1534 (Ep. 2973), thanks Erasmus for his criticisms, while the second (Ep. 2982, replying to Ep. 2971) apologizes for the delay in acknowledging them. Sadoleto's book was published in 1535, not by Froben but by Gryphius.]

IAC. SADOLETVS EPISC. CARPENT. DES. ERASMO ROTERODAMO. S. P. D.

NOLI (amabo) putare, mi Erasme, quicquam mihi esse, aut gratius tua erga me beneuolentia, aut iudicio grauius. Itaque et quicunque istinc veniunt, tuumque modo nomen et nuncium de te aliquem ad nos perferunt, libentissime a me accipiuntur: eoque etiam magis, si quod afferunt monumentum tui praestantis ingenii, praeclareque in rem et pietatem Christianam operae ac voluntatis, qualia saepe multa a te proficiscuntur: vt tibi molestum esse non debeat, illos tenui a me munusculo affici qui id laboris mea causa suscepere. Et de tuo iudicio (ita mihi diuos omneis opto esse propitios) in ea sum sententia vt nihil meorum mihi probari possit, quod ad religionem quidem et ad literas sacras pertineat, si non id antea tibi sit probatum. Quapropter cum confecissem commentarios in Pauli primam epistolam (quo labore, et quibus vigiliis, non dico, satis enim cognita tibi est illius Epistolae obscuritas), statueram aliquot menseis quiescere, totumque me ab illa cura et cogitatione auertere: vt deinde recens atque nouus ad meam recognoscendam et accuratius expendendam lucubrationem accederem. Qui tamen mos et mihi consuetus est, et a viris doctis solet vsurpari. Eratque mihi in animo, neminem omnino participem facere, antequam ipse probassem. Sed cogitans casus humanos et quanto mihi moerori ac detrimento esse posset, si qua asperior fortuna, quae in vtrunque nostrum profecto habet potestatem, commercium inter nos hoc literarium peremisset: librum e tribus primum qui erat descriptus, dedita opera ad te misi, in quo maxima quidem sunt et pulcherrima fidei Christi mysteria. Quem peto a te, mi Erasme, et pro insigni ac mutua beneuolentia nostra rogo, eo animo vt legas, vti ita statuas, melius mihi abs te multo consultum fore, si reprehenderis in eo quae tibi reprehendenda esse videbuntur quam si laudaueris, si qua erunt laudanda.

Ausus equidem sum, id quod videbis ipse, ab itinere caeterorum, iam diu trito atque vsitato, deflectere: aliaque quadam ingredi via, quae mihi visa sit magis emergere ex fluctibus quaestionum, fortiusque et splendidius ad veritatem contendere: Deumque vt mihi adesset, semper precatus sum. Sed falli tamen possumus. Quamobrem, mi Erasme, omnis in te spes mihi est. Tuum iudicium, quod tu modeste imminuis, ego autem plurimi facio, idque non iniuria, nunc mihi quidem ipsum perfugium et portus est. Et totius mei laboris expolitio, egoque in te vno; tuoque in me amore ac tua spectatissima virtute et doctrina acquiesco.

Illud te nolo ignorare, deesse non pauca in hoc libro, quae tunc adiicientur, cum opus totum acrius examinandum resumpserimus. Nam et multa in eo explicatius disserenda sunt quam nunc exposita sint: et collecta ex sacris literis testimonia aliquot sane

opportuna atque illustria tum sumus addituri, cum de vulgando opere cogitabimus. Nam nunc quidem huic parti, quam ad te misimus, ne lectionem quidem adhibui: veritus ne correctionibus ac lituris ante tempus implicarer, quando omnem eiusmodi curam (vt dixi) in aliud tempus reieci.

De impressione nihil mallem quam id quod tu mihi consulis, vt apud Frobenium transigeretur res. Certus enim sum nusquam melius. Neque sumptu permouerer; sed pudore quodam afficior propter bonitatem et modestiam Gryphii, qui mihi totus deditus plane est. Quanquam erit hac quidem de re spatium deliberandi.

Illud te summe oratum volo, vt hanc partem commentariorum ita ostendas cui voles vt nemini omnino describendi copiam facias: res enim nondum plane perfecta est. Ego et familiariter ago tecum, et me id tuto facere posse arbitror: summa enim mihi est et de tua humanitate opinio, et de integritate fides. Quamobrem, si quid tibi oneris impono, id ea mente facio, quod tibi volo esse persuasissimum, nihil tibi esse vicissim, in omnibus rebus tuis, et opera mea et beneuolentia paratius.

Declarationes tuas, etsi magnopere probaui prima illa lectione, vt ad te scripseram, tamen de integro legam: nec dubito quin sim omnia in illis quae a te commutata sint meliora ex bonis facta reperturus. Legi commentarium in Symbolum, quo mirifice delectatus sum. Os enim profecto obstructum iam est litigiosis hominibus, et sibi iniustam laudem ex obtrectatione aliorum quaerentibus, quos tua excellens virtus et autoritas satis per se ipsa refellit.

Vale, mi optime Erasme, et nostri memoriam retine, qui nunquam tui esse immemores possumus. Ad Amerbachium nostrum do literas, cui lucubrationem meam vel imprimis ostendi volo. Iterum et saepius vale.

Carpentoracti, v. Idus Iunii, M.D.XXXIII.

[2483]2817. From Levinus Ammonius.

Besançon MS. 599, p. 276. Val-Royal.
9 June 1533.

[The MS. is an autograph copy in Levinus' letter-book; see Ep. 1463 introd. The date is confirmed by the reference to Quirinus' second journey to England; and by comparison with Ep. 2799.]

L. A. ERASMO ROTERODAMO THEOLOGO INTEGERRIMO. SAL.

Si mihi persuasisset Vtenhouius noster in patriam reuersus, Erasme animo meo deuinctissime, literis te nostris magnopere delectari cupereque saepius vt scribam, non poteram, fateor, effugere cessatoris in officio notam, qui post duos tandem exactos annos de responsione cogitarim; nec prius ad suauissimas tuas quicquam rescripserim, quas Vtenhouius bona fide mihi curauit reddendas, quam inter Florulentas vidissem typis excusas. Sed

2817. 1. reuersus] He returned in April 1531, bearing with him Ep. 2483.

id, tametsi totus afflatus Cicerone et inter Ciceronianos tanto tempore versatus, nunquam potuit: nimirum quod meae tenuitatis ipse mihi probe conscius, longe diuersam non ita paulo ante sententiam de me ipse praecepissem; quam mihi ne facundissima ille sua oratione valuit extorquere. Quod si valuisset, ita mihi Christum precor esse propitium, vt ne in alterum quidem diem fuerim dilaturus responsionem.

Quid enim magis optare, quidue magis expetere possum quam vt Erasmo gratificer, in ea potissimum re quae mihi quoque gratificanti non vulgarem fuerat allatura voluptatem. An est vlla res tanti meis omnibus in rebus, si quid tamen dici meum debet, quam non, vt Erasmi colloquio frui liceat, pro derelicta quoque lubens habiturus essem? Id quando coram minime licet, per epistolam certe non negatur: quae sic inter absentes media intercedit vt minimo minus praesentes efficiat.

Quid igitur causae fuit vt tantopere miscendi tecum colloquii cupidus tanto tempore distulerim? Dicam, Erasme, synceriter et dicam maximo quam possum compendio. Partim religio fuit in causa et ingenuus quidam pudor obseruantiaeque in te meae studium; partim σύμπτωμα δυστυχίας τινὸς quae mihi morte Patriarchae domus in qua tum agebam accidit. Videbam enim te indefatigabili de omnibus hominibus benemerendi studio teneri, neque tot sycophantarum ex aduerso nitentium calumniis de gradu deiici, sed constanter eo omnem voluntatem, consilium, operam, laborem et diligentiam conferre vt bonas humanasque literas, quibus iam olim destituta vera illa germanaque Theologia ad scholasticas sophisticasque concertationes nimium prolapsa erat: et syncerum Christianismum, qui Iudaicis (heu scelus) superstitionibus quorundam inscitia corruptus erat, pro tua virili in integrum reuocares. Quas potissimum duas res egisse te videbam cum in omnibus olim iam mundo proditis lucubrationibus tuis, tum in his etiamnum pertinaciter agere perpetuoque tenore quae nunc subinde aliae super alias ad nos veniunt.

Ad haec, considerabam non sine multo animi dolore tot coniuratas vndique sycophantarum phalangas in caput tuum, innoxium illud quidem, prosilientes linguis tartareo veneno tinctis, maledicis libellis, conuitiis, blasphemiisque, non argumentis armatas esse; nec toties tamque perspicuis rationibus conuictas prostratasque infelicia arma ponere: quibus vt fortasse necessitas te respondere coegit, ita melioribus occupatum studiis ad id compelli, semper equidem molestissime tuli. Hinc enim factum est, vt praeter alios felicissimi istius et ad totius Ecclesiae prouectum nati ingenii foetus, exoptatissimum de ratione concionandi etiamnum desideremus: quem te iamiamque parturientem, imo parientem τελεσιουργεῖν et eniti non est passa inauspicata τοῦ σκυτοτόμου intemperies. Sed vt obiter agam bonorum apud te causam, optime Erasme, num perpetuo sines vt plus impetret malorum improbitas a te quam diuturna haec et anxia te diligentium expectatio. Quis

27. Patriarchae] Neither the Prior, nor his successor (l. 122) is known to us.

52. σκυτοτόμου] Peter Sutor.

hic mihi det *ἐνέργειαν τοῦ ψάλτου ἐκείνου*, qui quondam Helisaeum *κατέχεσθαι ἐκ θεοῦ ἐπ⟨ο⟩ίει*, vt tu quoque *ἀγαθῇ τύχῃ θεόληπτος* hoc oraculum nobis absoluas.

Scribis enim animum tuum, etiam saepius a te sollicitatum, nolle ad id incalescere. Vtinam male perisset illorum calumniator animus, qui te hoc agentem alio vocauerunt. Qua equidem in re sic animatus fui semper vt, si propius tibi consulere potuissem, me autore non ita passim nec ad omnia nec omnibus profecto respondisses quibus ad hunc vsque diem responsum est; tametsi non me fugit, te pleraque consulto dissimulasse: certe non Sutoribus, non Febricitantibus, non Titelmannis, nec illos et similis alios farinae nebulones ex insanis aduersando fecisses insaniores: qui vel inuidia, pessimo omnium morbo, stimulati (quod genus hominibus, teste Pindaro, *ὄψον οἱ λόγοι*) gloriam tibi in Christo optimo iure debitam et a bonis omnibus vndiquaque delatam ferre nequiuerunt: vel inscitia et tarditate, quod intelligere et assequi praesumptis opinionibus deprauati non potuerunt, id contra omne ius fasque calumniari quam discere maluerunt.

Neque tamen suo omnino fructu carebunt Apologiae, quantumlibet illae quidem leui brachio conscriptae, ne plus satis illi sibi placeant, quod cum Erasmo videbuntur olim fuisse commissi; nam et omnis posteritas qualia produxerit haec aetas portenta cognoscet, et posteaquam viuere desierit Erasmus et in fata concesserit, alioqui immortalitate dignissimus, proba erit materia aduersus sycophantas (si qui tamen existent) apparata veritatis patrocinium suscepturis, Erasmique nomen ab infamia vindicaturis: quorum de numero me fore, si quid huc conferre possum, et si superstitem Erasmo esse continget, iam non ita pridem inter vota mihi nuncupatum est. Nihil enim sibi videntur reliqui fecisse ad calumniam, cui vel non abunde satis ipse feceris, vel quod ex iis quae iam relata sunt refelli citra negocium non queat.

Quin illud quoque iuuat, quod, vt sua cuique iniuria videtur maxime grauis et, vt ait ille, *εὐθὺς ἀπήμων κραδία κᾶδος ἀμφ' ἀλλότριον*, ita vix alium licuisset, opinor, inuenire, ne inter amicissimos quidem, cui aeque fuisset cordi veritatis assertio depulsioque calumniarum, praesertim in alienis lucubrationibus: quanquam, sicubi alias, hic potissimum valere debebat illud, Amicorum omnia communia, sed plerique omnes aut contemnendos fortiter existimassent calumniatores, aut si quis tandem tuendae veritatis prouinciam suscepisset, tam non aequasset tuos in retorquendis aduersariorum lemmatis neruos quam nemo (absit inuidia) ad istam numeris omnibus absolutam eruditionem ausit aspirare. Id quod iam semel et iterum vidimus.

Hos itaque labores tuos, tametsi non illos quidem tibi iucundos, tamen aliquousque necessarios considerans, deinde haud quaquam ignarus, vt caetera fores ociosus, quantum temporis absumatur interea dum epistolas ad te omne genus hominum ex omni terrarum parte legis, dum respondes, dum signas, dum reddendas committis

56. *ψάλτου*] See 2 Kings 2. 9–15 (Reg. 4. 2. 9–15), cf. Sirach 48. 12.

69. *ὄψον*] Cf. Pindar, *Nem.* 8. 21.

88. *εὐθὺς*] Pindar, *Nem.* 1. 54.

92–3. omnia communia] *Adag.* 1; an adage in which Erasmus believed.

(qua de re toties te video non sine causa queri in epistolis tuis), religione quadam plane deterrebar scriptionibus non vsque adeo necessariis negocium tibi facessere, atque ad hunc modum ipse mecum ratiocinabar: Quid tu homo tressis, tu, inquam, Ammoni, quid acturus es? Tuisne tam ineptis nec alioqui necessariis literis Erasmi sanctissimas interpellabis occupationes? Quid, inquam? Nondum sentis illius humanitatem, qua iampridem semel et iterum, imo saepius, non est dedignatus tibi *αὐτογράφοις* respondere: et quod vix optare poteras assequutus es, vt inter illius amicos numereris? Parce saltem illius tuoque pudori, nec ab illis sublimibus studiis ad tam humile munus illum pertrahas. Habeto potius rationem totius Ecclesiae, cui ille laborat, quam tui solius. Haec inquam saepe mecum non sine causa reputabam, et affectus meos, qui sollicitabant vt te subinde repetitis epistolis salutarem, intra cancellos premebam.

Mors autem Patriarchae nostri, viri plane optimi, de syncera pietate, deque bonis studiis optime sentientis, mihi quidem peracerba fuit: non solum quod illo agente meis studiis quietus vacabam, verumetiam quod *ὁ διάδοχος τῷ τεθνε[ι]ῶτι τὸ παράπαν ἀνόμοιος, ἀπαίδευτος, αὐθάδης, προστακτικός*, non feret, opinor, quempiam aliud agere quam quod agit ipse, qui vix aliud quam nugas agit. *πρόσετι δὲ τινὰς ἔχει παντελῶς ἑαυτῷ παρομοίους, οἷστισιν αἱρετικός ἐστι* quisquis bonarum literarum vel tantillum gustauit. Nimirum mallent omnes esse *καθ' ἑαυτοὺς προβάτων βίον βιοῦντες, ἵν' ἐν τῇ κοινῇ παιδεύσεως πανωλεθρίᾳ ἡ αὐτῶν ἀπαίδευσις ἂν περιπέπτηται κατὰ τὸν τῆς ἀμαθίας ἔλεγχον οὕτω πως διαφύγωσιν*, vt ait Naz⟨i⟩anzenus. Huc accedit, quod illo protectore, vt erat Erasmici nominis perquam studiosus, ab aliorum calumniis tutus haudquaquam male latebam, caeterum illo destitutus videbam fieri minime posse vt diutius inter illos *ἀβλαβὴς* subsisterem. Sunt autem plerique hominum quibus nihil est facilius quam dicere 'Lutheranus', 'haereticus', aut tale quippiam; id quod omnium minime tolerandum videtur quum non sis, audire, vt placidam illam mentis interim tranquillitatem tuearis: quae tamen ipsa cumprimis necessaria est, nisi vitam prorsus acerbam viuere malis. Hoc itaque constitutus in articulo nihil antiquius iudicaui quam vt consilio Christi fugerem in aliam ciuitatem, sicubi commodius agere liceret. Et ecce, dum id meditor, disponente Christo, qui suorum nunquam non meminit, obuenit luculenta satis occasio, non illa quidem quaesita per me sed velut oblata, qua liceret honesto titulo citra tumultum migrare. Quam protinus oblatam tota fronte praehendi, haud ignarus, in occipitium frustra me manus iniecturum fuisse. Atque ita factum est, ita, inquam, mi Erasme, factum est, vt Sylua illa, in qua septem et viginti plus minus annos exegeram, relicta, me contulerim ad Cartusianos iuxta Gandauum. Video autem te existimare ex opisthographo literarum tuarum, quasi hic antea semper habitarim. Atque vtinam mihi sit integrum (quod metuo ne fiat) vt hic maneam. Cessit enim satis hactenus feliciter, multo certe

129–30. Nazanzenus *MS.*

129–30. Naz⟨i⟩anzenus] We cannot trace the quotation.

149. opisthographo] In the *Epistolae Floridae* the address is wanting.

felicius quam vel speraram vel animo praeceperam. Nam etsi in priore illa ἑταιρείᾳ δυσχεράσματά τινα συμβέβηκε, ferenda tamen omnia mihi praeceperam, et de loci mutatione contabar quicquam cogitare, partim, quod huiusmodi malis assueueram longo tempore ferendis: partim metu ne alibi δυσφορητότερα contingerent: nempe si in animum induxissem id facere, nihil addubitabam quin ab hominibus exacte multaque experientia notis perspectisque ad homines ignotos homo ipse profecturus essem: partim etiam, quod illic essent quos nisi cum summa molestia non eram deserturus (οὐ γάρ εἰσι πάντες κακοί): denique quod intelligerem mihi non omnino male vertere malis exerceri, quo affectibus (qui etiamnum mihi negocium exhibent) subigendis superior esse condiscerem: et velut in theatro quodam oculís omnium linguisque expositus vitam circumspectius instituerem, sciens fore vt nihil non, quantumlibet leuiculum, raperetur ad calumniam, si quid vsquam peccati deprehenderent. Mirum enim videri potest, quo pacto nonnulli, quum rhetoricae praecepta nunquam didicerint, nempe qui nunquam boni quicquam didicerunt, hic omnes colligendi, exaggerandi, amplificandique formulas exactissime norint et velut in numerato habeant, vt minutissima quaeque vehementer ingentia et, vt dici solet, e musca faciant elephantum. Caeterum sodalitas haec ad quam me recepi, videtur esse non solum tolerabilis verum etiam talis quam merito possis amare; nimirum quod ad vrbaniores Gandauensium mores accedunt, quorum iuxta moenia commorantur; et a viro prudente nec humanarum rerum imperito multa cura et sollicitudine bene et liberaliter instituti sunt, et multo tempore feliciter ad monasticam vitam formati.

Hic itaque quum primum appulissem, Quirinus famulus tuus in Angliam profectus atque inde reuersus inuenit et conuenit me circiter diui Martini natalem iam tum maxime occupatum sarcinulis libellisque quos extuleram mecum digerendis. Nam migratio reculas meas nonnihil turbarat. Quae causa fuit vt tum nihil scribere possem. Caeterum quum praeter omnem nuper expectationem rursus in Angliam profecturus me conuenisset tuisque me verbis salutasset (erat autem eo die mecum Ioachimus medicus, quem non ita pridem domi tuae videras) non putaui committendum vt regressus sine meis iterum literis ad herum suum reuerteretur. Itaque rogaui hominem vt obiter me viseret literas accepturus, aut si per aliquam non posset occasionem, peteret eas ab Vtenhouio. Affecit me quidem moerore Quirinus, quum roganti 'Satis recte valet noster Erasmus?' respondit toto pene Martio mense aegrotasse: sed idem rursus frigidam suffudit, quod diceret satis commode agentem reliquisse. Optarim tibi perpetuam in ista aetate sospitatem, quae tamen aetas ipsa molestiarum satis

172. e musca . . . elephantum] See *Adag.* 869.

179. Quirinus] On his first journey to England; the present passage makes it clear that he was on his way back to Freiburg c. 11 Nov. 1532. The date of Levinus Ammonius' move to Val-Royal given in Ep. 1463 introd. should be amended accordingly. Quirinus' journey 'rursus in Angliam' began c. fin. April 1533. It appears that Ammonius saw him on the second occasion on the outward journey only.

186. Ioachimus] For his visit to Erasmus see Ep. 2703. 7n.

affert secum, etiamsi aliunde nihil accedat, vt diuinitus affatim in te collatas animi dotes ad communem Christianae reipublicae fructum possis exerere. O quoties mihi gemitum ciet illius voti recordatio, quod Vtenhouius inter alia optasse te dixit, vt tecum mihi contigisset aetatem exigere, id quod ego quoque plus milies optaui. Quod tamen si contigisset, vt ego facile poteram ex te doctior meliorque euadere, ita non video quaenam rebus tuis ex me prouenisset accessio.

Sed heu miser in hasce compedes imprudens inieci pedes prius etiam quam vel mihi notus essem vel scirem quid esset monachismus, imo (quod ipse quoque nunc miror) quid ita properarim, toto biennio minor quam huic instituto nomen dare licebat. Quum enim lege Cartusiana caueatur ne pueros adolescentulosue recipiant, sed viros qui iuxta praeceptum Domini per manum Mosi viginti (dicam suis verbis) ad minus annorum ad sacra possint bella procedere: ego vix annum agens duodeuigesimum captus sum (nosti scilicet sacrorum verbum) haud inuitus quidem sed tamen imprudens. Qua de re tota, *ὡς ἔγωγε γνώμης ἔχω, εἶπον μὲν ἄν, εἰ δυνατὸν ἦν μόνον μόνῳ διαλεχθῆναι, τῷ δὲ μέλανι οὐκ ἔστι παραστῆσαι. Τοσοῦτο μέντοι μόνον εἰπεῖν ἐν τῷ νῦν εἶναι ἔξεστι. λύκον ὡς ἀληθῶς τῶν ὤτων κρατῶ, οὔτ' ἔχειν ἄνευ μεγάλης δυσχερείας, οὔτ' ἀφεῖναι ἄνευ μεγίστης αἰσχύνης δυνάμενος, τοσοῦτον ἤδη χρόνον τῷ πράγματι προσῳκειωμένος. Τὸ δὲ κακὸν γνωστὸν κράτιστον.*

Neque tamen hic omnino tibi assentire libet, optime Erasme, a quo vix vlla in re alioqui soleo dissentire, de istiusmodi vitae ergastulis. Fuisse quidem initio reor sancte et autore Deo introducta, sed vt res fere sunt mortalium, paulatim refrigescente charitate retro sublapsa in peius ruisse. Ac semina quidem bona bene iacta arbitror, sed quibus ipsis tamen artifex ille Satanas (qui mos est ipsius) plurimum zizaniorum *λεληθότως* interseruit. Quae nostris tandem temporibus vsqueadeo inualuerunt vt vndique 'infelix lolium et steriles dominentur auenae'. Plus ceremoniarum videas et superstitionis quam syncerae pietatis. Id quod necesse est euenire, vbi plus tribuitur humanis nescio quorum constitutionibus quam praeceptis diuinis, grauiusque punitur in hominum commenta delinquere quam Christi legem negligere.

Iam vide quam longe absim a tua cogitatione quae non admodum rarenter animum quoque meum tetigit. Caeterum mihi semel est persuasum neminem esse qui non queat in quolibet Christianae vitae instituto pie viuere, modo constanter ad perferenda quaelibet aduersa sit armatum pectus et erga Christi voluntatem fidenter addictus animus. Porro illa *ἀγχὶ σχὼν κεφαλὴν* dixi, *ἵνα μὴ πευθοίαθ' οἱ ἄλλοι.* Hoc autem institutum plurimas secum fert ad bonae mentis studium retinendum commoditates, si quis solitudinis ocium norit non ociose peragere. Principio, vt ne dicam illud quod citra vllam sollicitudinem de rebus ad victum vesti-

218 *προσῳκειωμένος scripsimus*: *προσῳκειομένος MS.*

207. licebat] At the foot of the page Levinus writes: 'Prouer⟨bia⟩ 20⟨25⟩. Contra haec recte dixit Solomon, vt est in Graeco: *Παγὶς* (*Ταθὶς MS.*) *ἀνδρὶ ταχύ τι τῶν ἰδίων ἁγιάσαι, μετὰ δὲ τὸ εὔξασθαι μετανοεῖν γίνεται.*'

227. infelix] Verg. *G.* I. 154.

237. *ἀγχὶ*] Hom. *Od.* I. 157.

tumque corporis pertinentibus abunde consultum est, id quod equidem permagnum existimo, ipsa solitudo vel aliud agentem inuitat ad animi tranquillitatem, dum nec aspectus rerum corporalium pulchritudinibus nec auditus suauitatibus sonorum vel illectatur vel detinetur: nec sensus alii suis quique demulcentur oblectamentis. Praeterea, mens ipsa multo acrior est, nullis externorum negociorum retinaculis impedita, ad ingenii cultum, ad noxias cupiditates reprimendas, denique ad studium pietatis conseruandum. Hoc certe me docuit solitudo, nihil esse tam abstrusum, nihilque tam difficile in omnibus bonis artibus et disciplinis, quin facile assequatur ingenium, non omnino quidem illud deploratum, modo vehementer velit. Quid illud? Nonne qui semel toto pectore posuit amorem pecuniae, honoris, famae, voluptatum, possessionumque, ipse paruo contentus, facillime temperabit a cupiditatibus mundanis, si norit affectus cum quibus ei solis luctandum est moderari, et sub iugum Christi ducere? Quis autem non teneatur in studio pietatis, si tamen velit, qui quotidie voluntatem dei in sacris voluminibus audit, legit, contemplatur etiam ex ipso communi instituto viuendi? Nam quicquid proditum est diuinis literis, etiam (prope dixerim) si nolit—absit autem vt non vehementer velit—singulis annis audire compellitur in consessu. Quod autem ad horarias preces semper in orbem redeuntes attinet, nos hoc meliore sumus quam plerique alii monachi conditione, quod anileis fabulas audire nullas cogimur. Praeter enim probatissimos Ecclesiae scriptores, eosque maxime veteres, nihil ferme nobis legitur: nisi quod inter prandendum coenandumque diebus festis (iis enim tantum diebus conuiuia celebramus, caeteris soli) historiae vel acta diuorum recitantur a lectore: id quod equidem sic interpretor esse introductum vt mensae reddantur hilariores quandoquidem nec confabulationibus nec inuitatiunculis nec philotesiis vnquam taedium, sicui interim obrepat, fallere consuetum sit, sed perpetuo silentio condecorentur. Condecorentur, inquam, vt id quod graue quibusdam videtur, qui iocis et lusibus inter conuiuia assueuerunt, mea sane sententia sanctissime sit institutum quo fiat vt semper in officio mens contineatur, nec cursum deserat suum, etiam quum necessaria corpusculo suppeditantur. Porro, delectum ciborum fortiter equidem et facile tuli semper, quod naturae benignitate constitutionem corporis ad omnia eiusmodi satis patientem et ad quoslibet humanae consuetudinis cibos commode concoquendos stomachum non inualidum sim nactus. An aliquid inter haec omnia tandem esse videtur quod cum pietatis studio nequeat obseruari? Vnum autem difficillimum et cum quo mihi semper colluctandum fuit, hoc est: *τὸ τοὺς πολυπράγμονας τῶν συκοφάντων εὐφόρως φέρειν, οἵτινες χωρὶς προφάσεως οὐδενὸς δέονται πρὸς τὸ πονηρεύεσθαι.* Sed quid facias? *Τὸ παρὸν εὖ τίθεσθαι δεῖ.*

Sic mecum reputare soleo. Quocunque me vertam, dum in hoc corpore sum futurus, inter homines agendum erit. Quam autem mihi dabis hominum in toto mundo sodalitatem ita vitiis omnibus repurgatam, in qua non sint vel dissimulanda multa vel ferenda ei cui curae est animi tranquillitas? Optarim equidem nullos existere tales qui *διὰ τὴν πρωτοκαθεδρίαν* magnas nescio cui tragoe-

dias concitarunt quales in epistola mihi depingis. Sed nihil mirum si in istiusmodi sodalitiis nonnulli tales inueniuntur in quibus mentem citius quam ventrem requiras: nimirum quod hic in plerisque primas sibi vindicet quum sint illius plus satis securi. Caeterum fuerit omnino male feriati hominis ineptias huiusmodi omneis persequi, quas inter ipsos designant, easque vulgo palam traducere; non enim video quid fructus inde possit decerpi. Mihi plane satius videtur animo perferre magno, imo cum quodam Democritico risu contemnere, quam illis considerandis ocium pariter et quietem male perdere. Quanquam non eo inficias plusculum molestiae ad tuendam perpetuo mentis tranquillitatem accessisse bonarum literarum cultoribus hisce nostris multo calamitosissimis diebus, quod per tum Lutheri, tum per aliorum factiones animis omnium exacerbatis plerique omnes facillime suspicentur ab illis stare eos quibus humaniora cordi sunt studia: nimirum pessima eademque vanissima persuasi praesumptione factiones huiusmodi e bonarum literarum, maxime Graecarum, repullulatione exortas esse. Quam si quis persuasionem queat illorum animis extorquere, non perinde mihi videretur acerbum inter illos agere, si modo Christum quis vnicum suae vitae scopum proponat, atque ad illius imitationem dirigat omnes conatus.

Atque haec quidem hactenus. Epistolae vero tuae ad me, optime Erasme, typis excusae, vt honorificae mihi fuerunt (nonnullos enim pepererunt amicos, qui sequuti tam familiares atque ex animo profectas Erasmi voces, propius Ammonium noscitare voluerunt), ita nonnihil inuidiae apud quosdam nostrates mihi genuerunt; quam tamen inuidiam ego ne huius quidem facio. Sed illud potius male me habet, quod amicorum expectationi nulla ex parte satisfecerim. Longe enim infra tuas agentem me reppererunt praedicationes, metuoque ne dicam tibi scribant, quod non ea quae legerant in epistolis apud me coram positi offenderunt. Hoc tamen vtcunque habet, certe mihi stimulos addidisti, vt vere non tam dici quam esse quod audio contendam. Conanti bene Christus aspiret. Habeo sane tibi gratiam, quod per te modis omnibus melior euadam semper. Vtinam mihi sit potestas, vt aliquando referre liceat. Opto eam mihi felicitatem in vita contingere, vt te coram qualibet occasione conueniam. Quod si mihi Christus annuat, nihil recuso, quin ἀντίρροπον recepisse me vicem omnium quaecunque Erasmi nomine δεινὰ vnquam perpessus sum existimet. Erat iniecta nobis spes, per nescio quos, vt propius huc accederes, sed eam Quirinus tuus dispulit. Ego vero etiam nihil cupere mihi permitto, nisi quod tibi quam tutissimum est, qui vel meae ipsius vitae dispendio prorogare tuam paratus sum, si fors ita ferat. Vtinam praestes id quod in epistola ante Basilium fixa polliceris, vt eadem fide et cura subinde nobis sacros e graecis doctores emittas. Legi Symbolum fidei per te aeditum, sed obiter, breui repetiturus. Mire tamen placuit. Christus tua omnia quam optime fortunet ad ipsius gloriam et Ecclesiae prouectum, animo meo dilectissime Erasme, suaeque promissionis te

---

315. typis] Epp. 2062 (*H.*), 2483 (*J.*). 336. epistola] Ep. 2611. 182–8.

compotem faciat. Opinor fore vt breui rursus ad te scribam. Interim bene vale.

E Valleregia iuxta Gandauum ordinis Cartusiani postridie Trinitatis. Anno 1533.

Le. Ammonius ex animo tuus.

2818. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 49. Freiburg.
Q. 79. 12 June 1533.

[An original letter, autograph throughout: the address, by a secretary, has been obliterated in the middle by the seal. The date is confirmed by the contents.]

S. p. Numquam fui afflictior, quam hac aestate. Magna mali causa est coelum hoc sine fine maleficum, per quod in hac vrbe egrotant plurimi; sed precipua causa mihi est inopia vini, quale hactenus habui. Belnense, quod postremo misit Hieronymus, nonnihil cohibuit stomachi nauseam, sed est arte confectum. Nactus eram comites, quibus amiciores aut candidiores conuictores ne optare quidem poteram. Coactus sum illos dimittere, quod stomachus ad vomitum pronus nulla ferret colloquia. Duo Doctores, quos Alciatus mihi litteris amantissime scriptis commendarat, salutarunt me lecto affixum, sic affectum vt Epistolas Alciati, tuam, et Grynei legere non potuerim. Postridie redierunt dicturi vale. At ne id quidem licuit per valetudinem. Atque hoc nomine magis indignor huic valetudini, quod me non tantum afflictum reddit, verum etiam inhumanum.

Eodem die superuenit Petrus a Montfort, iuuenis ille prodigiosae proceritatis, Hollandus, quem arbitror te vidisse Basilee apud me. Is pertulit honorarium munus, quod patria mea iampridem mihi destinarat. Qui si me statuisset occidere, non poterat magis in tempore venire. Flagitabat de re magna commendaticias ad Cesarem, ad notos et ignotos. Atque hac gratia mansit sex totos dies. Cum hoc dum conor interdum colloqui et conuiuari, subinde morbum renouo. Nunc rebus omnibus omissis, do operam vt me seruem meliori tempori. Decreueram experiri, an equitatiuncula possem excutere stomachi fastidium; sed hoc coelum non inuitat, et dolor pedis identidem recrudescens prohibet.

2818. 4. Belnense] Beaune.

6. comites] The two companions were probably the two counts of Rennenberg, mentioned in Ep. 2810: 121n.

9. Doctores] We cannot identify.

16. proceritatis] Cf. Ep. 2389 introd.

17. pertulit] From Ep. 2819 it would seem that he brought the amount with him, and offered to pay it over to Erasmus there and then, though the gift was actually deposited with Schets; and that Erasmus would not accept payment so made. Peter had with him two letters, one from Aert Van der Goes, the Advocate of Holland, in which the sum was not named, one from Schets, in which 200 florins was mentioned, but with nothing said of Schets having received the money. Peter was apparently prepared to pay over 200 florins; but Erasmus believed the sum promised to be 300. Peter agreed that 300 had been decreed; and he had heard Assendelft order Goes to pay Schets 240. See also Ep. 2851.

Rex Ferdinandus, praeter humanissimas litteras, misit mihi ducentos florenos aureos, et pro Glareano, quem commendaram, quinquaginta.

De tumultu, qui fuit Augustae in die ascensionis, puto te iam audisse. Occasio fuit imago Christi, quae sub testudine templi pensilis solet adorari. Eam ante festum clam sustulerant ac perdiderant Zuingliani. Id odorata pars diuersa, clam curauit fieri nouam. Hoc rursus odorati Zuingliani, valide obturant foramen testudinis, per quod imago solet dimitti. Diuersa pars clam vi foramen aperuit, et imaginem nouam suspendit. Hinc mox atrox seditio, vt mirum sit non in eo tumultu plures homines fuisse necatos. Zuingliani, conscensa templi testudine, imaginem deiecerunt. Tandem et magistratus, missis satellitibus, excluso populo, clausit templum. Quidam templi procurator fuit autor tollendae imaginis, reponendae fuit antesignanus Antonius Fuggerus, qui nunc est reus excitatae seditionis. Hac in parte desidero in Antonio prudentiam. Cedendum erat illi procellae. Nec tanti erat illud simulacrum. Haud scio an Mariangelus Antonium ad hoc facinus animarit.

Nunc intellige, quur Luscinius mecum redierit in gratiam. Resignauit cuidam prebendam, hac lege, vt Fuggerus quotannis numeraret ipsi 80. florenos aureos, donec procurasset sacerdotium eiusdem census aut maioris. Verum vbi Fuggerus ex Cholero cognouisset, hunc mihi esse inimicum, videbatur contracturus benignitatem suam, certe eum scrupulum illi iniecerat Cholerus. Hoc metuens Luscinius, finxit reditum in gratiam. Mirabar subitam mutationem. Sed sub festum Ascensionis Luscinius per litteras magna instantia petiit a me vt mea illa eloquentia se Antonio Fuggero commendarem: se non esse nunc alium quam fuit olim quum Fuggerus ipsum sua benignitate dignum iudicaret. Hoc sane verum dixit, nisi quod addendum erat: errans iudicaret. Quid facerem? Negarem officium reconciliato? Scripsi, sed colore rhetorico. Ille iactauit nostram amiciciam. Multa amanter de me praedicauit. Se purgauit. Addebat Erasmum optime valere. Quid multis? Impetrauit quod voluit. Numquam tamen me inuisit: per litteras et famulum agit, si quid vult. Pelargus nec visit, nec scribit, vt intelligas rem de composito geri.

Venditur istic commentarius nouus Philippi Melanchthonis in Epistolam ad Romanos; in quo sibi placet—et multa praeclare dicta fateor. Sed in multis displicet. Torquet multa, arroganter reiicit Origenem et Augustinum, non pauca transilit. Legi qua-

27. ducentos] Not quite exact; 50 florins had been a personal gift from Cles (see Ep. 2801).

29. die ascensionis] 22 May. Erasmus refers again to the Augsburg disturbances in Ep. 2845.

43. Mariangelus] See Ep. 2854. 76n. In Ep. 2814. 47–8, Choler writes that Mariangelus is packing up to depart.

60. Impetrauit] The information, that Luscinius had got what he wanted, must, like the particulars of the tumult at Augsburg, have come from some other source than Choler's letter of 5 June (Ep. 2814).

62. Pelargus] What is said suggests that the coolness, which had arisen in the autumn of 1532, still continued; but Epp. 2832–2840 show that friendly relations were soon restored.

63. commentarius] *Commentarii in Epistolam Pauli ad Romanos*, I. Clug, Wittenberg, 1532.

terniones aliquot. Videtur fuisse nactus opus aliquod Theologi scholastici, cuius argumentum ⟨tractat⟩. Paruo emitur. Non esset ingratum, si mitteres Sadoleto, sed admonito, vt aurum legat e stercore.

Si Hieronymus esset aditurus nundinas Argentinenses, committerem illi vt acciperet pecuniam illic a mensariis, quam Rex donauit.

Hic nulla sunt amygdala nisi minuta, immatura et putria; gratum fuerit, si Hieronymus mitteret huc aliquot libras. Hanc epistolam, si videtur, poteris illi communicare.

Bene vale, amice incomparabilis. Friburgi. festo corporis dominici. An. 1533.

Erasmus Rot. tuus omni iure.

Clarissimo ⟨LL. do⟩ctori Bonifacio Amerbac⟨hio viro⟩ incomparabili, aut si is abs⟨it H⟩ieronymo Frobenio. Basileae.

2819. To Vincent Cornelius.

Epist. illustr. et clar. vir. 1617, p. 288. Freiburg.
LB. 1251. 12 June 1533.

[For the *Epist. illustr. et clar. vir.* see Ep. 2295, introd.
The person addressed here and in Ep. 2923 is Vincent Cornelissen of Myerop (1480–1550); called 'the great Vincent'. He entered the service of Prince Charles in 1505; becoming 'Reckenmeester' in 1515, First 'Reckenmeester' in 1518, Treasurer General of the Netherlands and Lord of Cabbau in 1526 (he was succeeded in the office of Treasurer General by Viglius Zuichemus in 1550). His self-written epitaph (he was buried in Brussels) is printed in Hoynck, I. i, p. 166. The *De reipublice cura et sorte* of Philip of Leyden (Leyden, Io. Severinus, 1516) has a prefatory letter addressed to Vincentius Cornelii by Iodocus Franco.]

S. P. Ornatiss. iuuenis Petrus Montfortius repperit me semiuiuum adeo vt nec litteras legere, nec colloqui possem. Obtulit mihi munus Hollandiae honorarium, sed quum significaret eam pecuniam esse in manibus Erasmi Scheti, nolui ab ipso accipere. Post vbi iam aliquantum recreatus legissem epistolam Scheti, ea non declarauit sibi pecuniam esse redditam. Nec eam scripsit ad me, sed ad Petrum Montfortium. Epistola Aduocati Hollandiae non exprimit summam, quam Hollandiae Status donari voluit. Sed epistola Scheti nominat ducentos florenos. Hoc munus mihi tam gratum est, ac si essent mille floreni. Nihil enim promerui. Sed ad me perscriptum fuit de trecentis florenis: et Petrus Montfortius fatetur eam summam in conuentu ciuitatum fuisse concessam. Addidit se praesente Dominum de Ascendelft mandasse Guilielmo Goesio, Hollandiae Aduocato, vt iuberet Schetum mihi numerare ducentos et 40. florenos. Nunc ventum est ad ducentos. Munus, vt dixi, pro amplissimo habeo. Te tamen hoc

2819. 1–2. semiuiuum] Cf. Epp. 2813. 16–17, 2818. 1–14.
5. epistolam] Not extant.
13. Ascendelft] See Ep. 2645. 41n.
14. Guilielmo Goesio] The person intended is no doubt Aert Van der Goes, who, as advocate of Holland, is mentioned in the *Revenus et dépenses de Charles-quint, 1520–30* (see Henne, iv, p. 113). In Ep. 2896. 4. Erasmus calls him Arnoldus Goesius.

scire volui, vir amicissime, vt si quid forte fuci subsit in hoc negotio, deprehendas et corrigas.

Ante paucos dies scripsi ad te per Petrum Montfortium, sed totus languidior. Haec scribo etiam languens. Dominus dabit laetiora, quum volet. Vbi conualuero, gratias agam benignitati patriae. Ex oratione Petri cognoui, quantum tibi debeam. Vtinam aliqua ex parte referre liceat. Cupio te cum omnibus tibi charis quam prosperrime valere.

Datum Friburgi, festo Corporis Christi, Anno M.D.XXXIII.

Erasmus Rot. mea manu.

Excellenti viro Dn. Vincentio Cornelii, Caesareae Maiestatis per inferiorem Germaniam Thesaurario in Hollandia.

2820. From Mary of Hungary.

Esterhazy MS. 349. Brussels.
OE. 378. 13 June 1533.

[The idea of returning to Brabant had been present to Erasmus' mind in the years immediately following his settlement in Basle. In the spring of 1522 he had in fact undertaken the journey north, but was recalled by ill-health; see Ep. 1273 introd. In the year following Queen Margaret, the Regent, pressed strongly for his return; see Ep. 1408. 11n.

After leaving Basle for Freiburg, Erasmus, as early as 1530, seems again to have considered seriously the question of going back to the Low Countries; see Ep. 2410. 52n. The project is referred to in a number of letters of 1531 and 1532. It had the warm support not only of Olah, but of Carondelet, see Epp. 2693, 2689; and in March 1533 both of them took the matter up earnestly. On 27 March Carondelet, in reply to Erasmus' request (Ep. 2762. 13–6), sent an official letter of invitation, Ep. 2784. The Emperor's sanction was required, and from OE. p. 354 we learn that Olah had written to the Emperor's secretary, Nic. Grudius, soliciting approval. On 4 May Grudius replied from Spain that the Emperor favoured the plan and had written to the Queen; Granvelle at the same time wrote to Carondelet (OE. p. 361). By June 1533 the project seemed to be sufficiently advanced to justify sending Livinus Algoet to Freiburg: he carried with him money for Erasmus' journey. The present letter, together with Epp. 2822, 2828, was brought by him. Livinus returned to Brabant, and it was understood that Erasmus would shortly follow. But despite these preparations Erasmus' health was found to make the projected journey impracticable; see Epp. 2850, 2860. At the end of August Erasmus writing to Boniface (Ep. 2865) speaks of the matter as postponed to the spring. In June 1534 we find Olah still pressing Erasmus to return; OE. p. 509.]

MARIA HVNGARIAE ET BOHEMIAE REGINA ERASMO ROTERODAMO S.

QVANTVM de republica Christiana religioneque nostra sacrosancta ob virtutes, doctrinam ac eruditionem tuam singularem, Erasme, sis meritus, multa tua testantur volumina; ob quam rem et nos quoque non mediocriter tibi tuisque fauemus virtutibus, praesertim cum te quoque quadam semper in nos fuisse obseruancia, tum ex litteris ad nos datis, tum ex lucubrationibus tuis aliis, tum vero ex crebris de te nobis factis et sermonibus et commendationibus fidelis nobis dilecti Nicolai Olahi, thesaurarii Alben., a secretis et consiliis nostris, plane intellexerimus. Cuius rei caussa optaremus

2819. 19. scripsi] The letter is not extant.

vt ad hanc tuam patriam et ad nos reuertereris, vt tuis propinquioribus vti possemus et animi virtutibus et obsequiis.

Quare hortamur et rogamus te velis ad nos venire. Pensio annua, quae a maiestate Caesarea domino et fratre nostro amantissimo tibi iam olim designata fuit, in singulos annos in vsum tuum hic integre soluetur. Quod vt sine defectu semper fiat, nos rem ipsam manu tenebimus et curabimus. In aliis eciam tuis necessitatibus tibi clementer subueniemus, ne tibi aliquid hic deesse videatur. Defensionis quoque personae tuae habebimus patrocinium, et eam curam non vulgarem, vt experiaris nostrum fauorem ac beneuolenciam tuis meritis et virtutibus responsuram. Rogamus igitur te, reuertere: et non tardes. Tuus reditus, quo celerior, eo gracior nobis erit, Cesareae quoque imprimis maiestati non ingratus futurus.

Bruxellae Tredecima Iunii Anno 1533.

2821. From Bernard of Cles.

Trent MS. — Vienna. 14 June 1533.

[An autograph rough-draft; for the MS. see Ep. 2515 introd. The letter would appear to answer one from Erasmus thanking Cles for Ep. 2801, which announced Ferdinand's gift and the addition to the gift sent by Cles himself.]

ERASMO.

Non modicae nobis voluptati fuit litteras Regias et presertim nostras ad vos cum amicis coenantem tuto allatas fuisse. Verum quod subsequens nox vos et stomachi dolore et insomniis perpetuis afflixerit, non libenter intelleximus. Nobis tamen persuademus vos ab illa molestia absolutum vitam iucundam trahere: quam a Deo maximo diutius vobis concessum iri cupimus: vt et vos quod ⟨in hac⟩ principum ac dominorum nostrorum tempestate circa ecclesiae tranquilitatem maxime cupitis, pro posse vestro adiuuare valeatis. Ad quod nos, licet satis accensum, litteris nostris hortari non desistemus.

Viennae die 14 Iunii. 1533.

2822. From Philip of Croy.

Esterhazy MS. 350. — Brussels.
OE. 379. — 16 June 1533.

[Philip II of Croy (†April 1549) succeeded his father, Henry of Croy, as count of Porcien in 1514, and his uncle William of Croy, lord of Chièvres, as Marquis D'Aerschot in 1521. The Marquisate was later raised to the dignity of a Duchy by Charles V, whom Philip accompanied to Spain in 1522. A Knight of the Golden Fleece (1516), he became successively Chamberlain

2820. 10. *OE*: reuerteris *MS*. 2821. 6. concessam *MS*.

2821. 1. litteras Regias] Presumably Ep. 2808, sent on the written instruction of Ferdinand.

to the Emperor, principal Treasurer, Lieutenant and Captain General of Hainault. Queen Mary valued him not less than Charles did; though he had resisted an order given by her, he was nevertheless shortly afterwards (1543) appointed Captain General of her armies. See Henne, ii, p. 346, *al.*

For his brother, William of Croy, the correspondent of Erasmus, see Ep. 647 introd.]

C. DVX AB ARSCHOTH ERASMO ROTERODAMO.

SERENISSIMAE Reginae voluntatem et beneuolum erga te animum ex litteris maiestatis suae facile intelliges. De me autem nihil nunc tibi volo polliceri. Si huc veneris, id quod te facturum spero, et vt facias oro, reipsa cognosces quam ego quoque tibi faueam. Nunquam futurus sum immemor tum illius consuetudinis coniunctissimae, quam olim cum foelicis memoriae fratre meo Cardinale de Croy contraxeras, tum vero quod ipsum nomen nostrum de Croy eruditissimis tuis scriptis apud posteritatem testandum reliqueris. Ob quam rem me tibi debere multum fateor. Nec ingratus futurus sum, dum reuerteris. Quod vt ad voluntatem et Maiestatis Reginalis et omnium, qui tuae virtutis et nominis sumus studiosi, quam citissime facias, te iterum atque iterum rogo. Neque nos diucius tua presencia carere patiare. Habebis hic Maiestatem Reginalem tibi doctrinaeque ac eruditioni tuae fauentem, et me quoque inter alios non vulgarem et amicum et patronum, ac in aliis etiam tuis, quae pro tempore emerserint, rebus ac negociis tui defensorem et auxiliatorem. Propera igitur et Maiestatis suae ac nostrae de reditu tuo conceptae opinioni satisfac celeriter. Quo citius redieris, eo eris nobis omnibus gratior. Vale.

Bruxellae xvi Iunii Anno 1533.

2823. FROM BERNARD OF CLES.

Trent MS. Vienna.
18 June 1533.

[An autograph rough-draft; for the MS. see Ep. 2515 introd.

Interpreting this letter by the light of Ep. 2847, we may infer that about this date Nausea (for whom see Ep. 1577 introd.) had, through Cles, secured preferment, or the promise of it, from King Ferdinand; and that he was now in Vienna. He had written to Erasmus, before his departure for Vienna, a letter which Cles now forwards, with the observation that it would have reached Erasmus earlier if it had been sent direct 'isthinc', which perhaps means from the Rhinelands (Mainz). Nausea's letter is answered by Ep. 2847. Erasmus seems (Ep. 2847. 1–9) at some earlier date to have written him a letter of good advice; in which Nausea discovered a note of irritation.]

ERASMO.

QVAS a venerabili egregio dilecto nostro Federico Nausea proxime accoepimus litteras, vobis his annexas remittimus. Quae ad manus vestras, si isthinc transmissae fuissent, citius forsan peruenissent. Enixe tamen operam dedimus vt quamprimum isthuc dirrigerentur; vt et vobis et illi simul gratificaremur.

Viennae die .18. Iunii 1533.

2822. 2. litteris] Ep. 2820.

[2772]2824. From Thomas Boleyn.

Breslau MS. Rehd. 254. 152. Greenwich.
EE^2. 109. 19 June ⟨1533⟩.

[An original letter, written by a secretary; l. 27 and the signature are added by Boleyn. The year-date can be supplied with certainty, because Boleyn thanks Erasmus for the *Explanatio Symboli* (March 1533) and asks him to write the *De Praeparatione* (1534, with a preface 1 Dec. 1533).]

THOMAS, COMES WILTISHERIAE ET ORMONIAE, D. ERASMO ROTERODAMO S. D. P.

Qvvm in me tanta piae literaturae benificia contuleris, vir ornatissime, quanta debebant ab illo expectari quem omnes omni eruditionis ac humanitatis genere preditum vno ore testantur, certe et me tibi coniunctissimum reddidisti et publicae hominum opinioni de singulari tuo candore et prompta erga pios beneficentia conceptae non modo fecisti satis, sed illam longissime superasti. Neque enim existimare debes tam insignem animi tui pietatem aut celari posse, vt non per omnium hominum ora vagetur, aut non vehementer a pluribus collaudari, ex qua tam magna vtilitas non solum presentibus, sed posteris quoque est aduentura.

Quod si par atque equalis gloria praeclari alicuius incoepti authorem et illum consequitur, qui pro viribus elaborat, ne longa atque edaci temporis ruina dispereat opus, profecto tu ad maximi honoris laudem meritissimo michi prouehendus videaris. Quid enim aut michi gratius aut omnibus optabilius contigisse potuit quam quod certissimum nost⟨r⟩ae salutis simbolum adferebat et Christianae religioni ceu ancoram addit firmissimam?

Caeterum ne fortasse improbum esse videatur nihil conferre in eum, a quo tantum beneficiorum acceperim, remisi per hunc mearum ad te literarum delatorem 50 coronas aureas (non munusculi vice, sed grati in te animi mei simbolo), maiora posthac atque ampliora missurus, interim etiam atque etiam rogitans vt libellum aliquem de praeparatione ad moriendum quam primum possis effectum curaueris. Et si quid erit in quo mea opera vtendum putaueris, modis omnibus enitar, quo tuis votis respondeam.

Vale. Grenewichiae 13° Kalen. Iulii.

Rogo, vt me habeas ex numero amicorum tuorum.

Thomas Wyltsherie et Ormonie.

2825. To Peter Paul Vergerio.

Vatican Archives, Nunz. di Germania, Freiburg.
vol. 56, f. 54. 20 June ⟨1533⟩.

[The following extract is found in an original letter (written by a secretary) from P. P. Vergerio to Jac. Salviati, dated from Vienna 10 July 1533, and now preserved in the Vatican Archives.

Peter Paul Vergerio (1498?–1565) was born at Capodistria and belonged to the same noble family as Peter Paul Vergerio, the humanist, who died 1428. He was educated at Padua (Dr. of Laws 1518) and pursued the law both there and in Verona and Venice. He was married at Venice in 1526, but shortly after, on the death of his wife, he took orders and in 1530 went to

2824. 17. addat *MS.*

Rome in search of preferment. He became papal secretary and was employed in 1532 on a mission to Venice. In Feb. 1533 he was appointed Papal Nuncio at the court of Ferdinand. At the date of Erasmus' letter he had been in Vienna not quite three months. After the death of Clement VII he was reappointed as nuncio by Paul III and employed upon negociations in Germany in connexion with the summoning of a Council. On 7 Nov. 1535 he had an interview with Luther at Wittenberg (see LE. 2337). Luther comments on the energy with which the legate flew from one part of Germany to the other: Vergerio thought Luther possessed by a devil. In 1536 he was made bishop first of Modruss in Croatia and then of Capodistria. But, coming under the suspicion of Lutheranism, he betook himself in 1545 to a voluntary exile in Mantua and later in Venice. Professing openly the evangelical doctrines, he left Italy in 1549 to become a preacher in Switzerland. At Basle he made the acquaintance of Boniface Amerbach. In 1552 he accepted an invitation to come to England and succeed Bucer in Cambridge, but he did not carry out the plan. In 1553 he settled in Tübingen, where he was supported by the duke of Wurtemberg. He published there in 1563 *Primus tomus operum Vergerii aduersus papatum*, of which, however, no second volume appeared. Among his other writings are several in the vernacular.

A biography of Vergerio was written by C. H. Sixt (Brunswick, 1855), which prints his correspondence (1556–63) with duke Albert of Prussia and gives a bibliography of his publications, 89 items. A more modern biography with a fuller bibliography is that of F. Hubert, Göttingen, 1893. W. Friedensburg published Vergerio's dispatches from Germany *Nuntiaturberichte aus Deutschland*, vol. i, 1533–6 (Gotha 1892 with an introduction), where this letter is printed, p. 104.] After dealing with other subjects Vergerio says:

L'infrascritto capitulo è d'vna lettera d'Erasmo, col quale ho fatta bona amicitia, et spesse fiate se scrivamo. È hora in Friburgo, et scrive alli .xx. di Zugno:

VARII sunt vndique rerum motus ac minae, vt sunt humanorum consiliorum tumultus, quos Homerus muscarum turmis comparat. Sed celestis illius artificis incogitabilis sapientia, bonitas et clementia mihi spem bonam facit fore vt haec omnia vertantur in piorum lucrum et ipsius gloriam.

Iam hic constans rumor est iam coitam inter regem Ferdinandum et Turcas concordiam satis equis conditionibus, nempe vt Ferdinandi sit Vngaria, quemadmodum fuit Ludouici defuncti. Euangelici sic rem gerunt quasi ludant talis. Quid acciderit Monasterii, quid Susati, longum sit scribere; quid nuper Augustae non dubito quin iam perceperis. Susati tumultum excitauit Dominicanus quidam e locis compluribus ob furta profugus. Franc⟨f⟩ordiae

2. *se scrivamo*] There is no other trace of letters that passed between Erasmus and Vergerio.

5. Homerus] Perhaps a confused recollection of, e.g., *Il.* 2. 469.

12. Monasterii] A detailed history of the Anabaptist disturbances in Münster is given in a letter of C. Heresbach to Erasmus (July 1535) Breslau MS. Rehd. 254. 85, printed by Horawitz iv. 850–6.

13. Susati] An account of the disturbances in Soest is given in Hammelmann, *Reformationsgeschichte Westfalens* (*Geschichtliche Werke*, ed. Löffler, vol. 2, pp. 375–99). The troubles of which Erasmus here speaks began with the preaching of John of Campen in 1532, culminating in the death of John Schlachtorp on 3 May 1533. On 6 July 1533 the magistrates and the City Council fled from Soest.

Augustae] See Epp. 2818. 29–44, 2845. 39–47.

14. Dominicanus] In Ep. 2728. 8–21 Erasmus identifies him with Lambertus Campester (Ep. 1581. 413n). This is possibly a confusion with John of Campen, for whom see Hammelmann, loc. cit., pp. 375–82.

15. Franc⟨f⟩ordiae] See Epp. 2806. 111n, 2845. 22–5.

quidam huic non dissimilis noua de Euc⟨h⟩aristia serit dogmata. Lubecenses bellum indixerunt Hollandis etc.

2826₂₈₄₆ FROM DAMIAN A GOES.

Leipzig MS. EE. 188. | Antwerp. 20 June 1533.

[An original letter, autograph throughout.

Damiano de Goes (1501–74), a Portuguese of noble family, born at Alemquer, was brought up as a page at the court of King Emanuel. In 1521 King John III appointed him one of the commercial agents of the Portuguese government in the Factory of Antwerp; his duties took him to many parts of Europe (see ll. 8–14, 42). In the Netherlands he made acquaintance with the leading humanists, some of them near friends of Erasmus. Cornelius Grapheus printed in 1531 a poem *Picturà seu Descriptio Damiani*, in which he speaks of himself as teaching Latin to Damian. In 1532 he published his *Legatio magni Indorum Imperatoris Presbyteri Ioannis ad Emanuelem Lusitaniae regem A.D. MDXIII* (Antwerp, Grapheus). The book was translated into English by John More, London, W. Rastell, 1533. Damian left a copy of his *Legatio* with Erasmus, to whom, in 1533, probably in the spring, he paid a visit at Freiburg, bringing with him an introduction from Rescius. His correspondence with Erasmus forms an interesting part of the letters of Erasmus' last years. In June 1533 the King appointed him 'quaestor Indiarum orientalium', and he was recalled to Portugal. Erasmus had in 1527 dedicated his *Chrysostomi Lucubrationes* to John III (Ep. 1800): but the preface contained some indiscreet remarks on the Portuguese Factory at Antwerp; and when Goes set out for Portugal in 1533, Erasmus wrote begging him to convey his apologies to the King (Ep. 2846. 165–70). Goes was himself rich and noble; and before leaving for Portugal he sent Erasmus the gift of a fine silver-gilt tankard (l. 69n). But Goes retained his new appointment only for a short time; he had resigned it before 13 March 1534 (Ep. 2916. 19–20) and was in Antwerp again in the spring of that year. He had made up his mind to abandon administration, and to study civil law in Italy. On his way to Italy he wished to pay a second visit to Erasmus (cf. Ep. 2919). He was in Basle on 17 April (Basle MS. G. II. 13, f. 157), and seems to have reached Freiburg before 23 April (Ep. 2924), bearing flattering offers from John III (see MHL⁴, p. 616). Erasmus would have been glad to have him as a permanent 'conuictor' (Lond. xxx. 69, LB. 1279). It was doubtless on the occasion of this visit that Erasmus composed for Damian's use the small treatise entitled *Compendium Rhetorices*, printed after Erasmus' death, and against his express wish, by R. Rescius (Louvain 1544); for this treatise see Appendix xxii. Damian's visit ended on 18 Aug. (Lond. xxx. 66, LB. 1271). On his way to Italy he visited Boniface Amerbach. He carried with him letters of introduction from Erasmus. By 11 Nov. he was at Padua, where he intended to study; and had delivered a letter there from Erasmus to Pietro Bembo (cf. LB. 1259). In Padua in 1536 he learned of Erasmus' death, and passed the news to Clenardus (see Clen. E. pp. 56, 76). He took his degree there in 1538.

Early in the year following he returned to Louvain, where he matriculated on 4 June. It was his intention to settle there permanently (BRE. 359); and between 1538 and 1542 he printed there, with Rescius, several of his historical opuscula: *Commentarii Rerum Gestarum in India citra Gangem a Lusitanis anno 1538* (Sept. 1539); *Fides, Religio, Moresque Aethiopum sub imperio Pretiosi Ioannis*, together with *Deploratio Lappianae Gentis* (Louvain, 1540, repr. Paris 1541); *Hispania* (1542). All these works, with miscellaneous poems and letters, were brought together by Rescius in successive editions of his *Damiani Opuscula*. But in 1542 Louvain was attacked by French troops. Goes, who undertook to command the student

---

2825. 17. etc.] Vergerio adds *etc.* with his own hand.

militia, was taken prisoner. After 14 months in prison he was ransomed with difficulty, and returned to Louvain in Oct. 1543. It was only after appeal to the Emperor that he was successful in vindicating himself from the suspicion of cowardice or incompetence. He left Louvain, and after visiting one or two other towns of the Netherlands, returned to Portugal; publishing at Lisbon (L. Rhotorigius) in 1846 *Damiani Gois Equitis Lusitani De Captiuitate Sua*, a defence of his conduct at the siege of Louvain. He was appointed historiographer royal and keeper of the archives in Lisbon. In 1554 he wrote his *Vrbis Olisiponensis Descriptio*; in 1558 his *Chronica do Principe D. Joam* (John II); and was thereafter commissioned to write a history of the reign of King Emmanuel. The first part of this work, *Chronica do Rei D. Emanuel*, appeared at Lisbon in 1566, the other three parts in 1566–7. But, like Horace's Pollio, he found himself treading 'per ignes suppositos cineri doloso'. Chronicling recent events, he gave offence to powerful persons still living; and parts of his book laid him open to the charge of heresy. His orthodoxy had been suspect at an earlier date; Rodriguez, principal of the Jesuits, had denounced him as a Lutheran and Erasmian; he had spoken against indulgences and the confessional. He was arrested by the Inquisition in 1571; and on abjuring pardoned. In 1572 he was confined in the monastery of Batalha. Released from this confinement, he died in his native Alemquer, 30 Jan. 1574.

Basle MS. G. II. 17, ff. 317–29, preserves 11 letters addressed by Goes to Boniface Amerbach, 1533–36. The letters of 1536 are written immediately after Erasmus' death, and speak of Goes' project (which he abandoned) of editing and printing, at his own expense, a collected edition of Erasmus' works—the project is outlined in an autograph letter to Erasmus of 26 Jan. 1536, Breslau MS. Rehd. 254. 77: LB. App. 381. The rough-drafts of Boniface's letters to Goes are preserved in Basle MS. C. VI^{a}. 73, ff. 177. 177 v°., 216, 216 v°. De Vocht's account of this correspondence (MHL^{4}. p. 617, n. 4) seems to be based in part on misinformation.

Two original letters of Goes to Bembo are in the Vatican Library, Barb. Lat. 2158. f^{o}. cli, cliii; printed by de Vocht MHL^{4}. pp. 694–8.

See MHL^{4}. pp. 611–98, and M. Bataillon *Le Cosmopolitisme de Damião de Góis* in *Rev. de littérature comparée*, no. 69, 1938; the biography of Damian by Maximiano Lemos, *Rivista de Historia* ix–x, Lisbon 1920–22; and the five parts of the *Archaeologia Artistica* containing the *Goesiana* of Joaquim de Vasconcellos, 1879–98 (these last we have not been able to see; the third part of the *Archaeologia* consists of the Latin letters of Damian).]

DAMIANVS DE GOES D. ERASMO SVO S.

VNAS dedi tibi per manus Erasmi Scheti literas, ex quibus et de reditu meo Louanium et de ad⟨u⟩entu pueri tui eodem puto intel⟨l⟩exisse te. Is puer nulla quidem ratione potuit induci vt quacunque mea vteretur opera, quae verecundia num ab eo an abs tuo iussu profecta sit nescio. Scire tamen te velim et te et tuos omneis totis nobis citra verecundiam posse vti.

Mi Erasme, quandoquidem te habeo mihi charissimum, nolo te caelare fortunas meas. Serenissimus rex Lusitaniae, dominus meus multo optimus, postquam in eiusdem negotiis perpetuum fere decennium Germaniae Sarmatiae Daciae prouincias eius iussu peragrauerim, iamque ad Belgas tandem redierim, reuocat me per literas in Lusitaniam, vt scilicet sim illi primus a thesauris, cum neque hoc aut quid simile vnquam ambiuerim, ac ne cogitarim quidem. Quo regis erga me amoris indicio proculdubio amici possunt non iniuria gratulari mihi. Relicto igitur iam Louanio Antuerpiam migrauimus, inde post dies decem Lusitaniam repetituri, quo si deus ille opti. max. nos incolumes peruenire concesserit,

1. Vnas] Not extant.
2. pueri] Quirinus Hagius.
8. rex] John III.

cum tibi in primis tum amicis vberius inseruire et poterimus et ex animo ad id parati erimus.

Pro tuis in me officiis visus sum mihi extra leges amicitiae facere, si tibi non indicarem ea quae Louanii de te audiui, presertim cum causa sit tam ardua et male suspiciosa. Aiunt enim te in diuortio illo Anglicano consentire. Quod cum audirem non potui satis mirari, cum scirem me ex tuo ore Friburgi contra audiuisse. Quare pro mea virili coepi obstare; ac tandem eo ventum est vt meis ratiunculis amouerim eorum aduersus te suspicionem. Oro igitur te mihi significare velis, quid respondendum erit si quando eiuscemodi nugamenta ad aureis nostras forte peruenerint, siquidem nihil dubito quin (cum in Lusitaniam venerim) inciderit sermo de te coram rege et de tua in diuortium istud opinione.

Memini me tibi isthic libellum de presbyteri Ioannis suorumque subditorum fide ac moribus obtulisse, in calce cuius est nostra quaedam exhortatio ad Ioannem Magnum Gothum archiepiscopum Vupsalensem de Pilapia siue Laponia, Scythicae plagae proui⟨n⟩cia

28 nugumenta *MS*.

22–3. in diuortio . . . consentire] See Ep. 2846 introd.

24. Friburgi] The date of Goes' first visit to Erasmus is not certainly known. But the indications seem to point to March 1533. At the time of the visit, and for some time after, Erasmus was ill (Ep. 2846). But he had been well throughout the winter, 1532–3; see Epp. 2770.1, 2776. 65, 2782. 10–11. His illness began in the last days of February (ib.). Goes' visit must, therefore, be later than Feb. 1533. But it was earlier than 10 April 1533; for on that day Schiltach was burnt to the ground: Goes, in his previous letter (not extant), had asked for details of this disaster, and Erasmus supplies these in Ep. 2846. 124. Writing to Boniface Amerbach on 5 May 1533 (Ep. 2805) Erasmus mentions a Portuguese who has recently visited Boniface, and whom Boniface seems to have found tiresome (*molestus*). Erasmus says that he was careful not to give him any letter of introduction. That this Portuguese was Goes seems not unlikely; for in Ep. 2846 Erasmus apologises to Goes for not having given him an introduction to Boniface. (It is true that, in Ep. 2846, Erasmus is careful to assure Goes that Boniface found him congenial.) Ep. 2805 answers a letter of Boniface which has not survived, and which may very well be a good deal prior to 5 May: Erasmus had not written since 22 March (Ep. 2788: a letter which was delayed in dispatch till 10 April, when he forwarded it with a postscript). Basle MS. G. II. 17, f. 329 preserves an undated note of Damian to Boniface: 'Amice optime Bonifaci, tuus Damianus en tibi adest, in diuersorio Ciconiae. Cupit ad te venire, modo sciat te domi manere aut, si lubet, te orat ad caenam conuiuam.' This note might equally well belong to 1533 (where Dr. Hartmann places it) or to 1534.

31. libellum] The *Legatio Presbyteri Ioannis*. From Ep. 2846 it appears that Goes had carried the book to Freiburg, and left it at Erasmus' house. When, later, he saw and dined with Erasmus, Erasmus had not looked at it, or so much as ascertained that Goes was the author.

33. Magnum] John Store, whom, with his brother Olahus, Damian had met on his travels. He was sent as papal legate to King Gustaf in 1523, being at that time bishop of Vesteras. Gustaf wished to have him appointed to the archbishopric of Upsala, in place of Gustaf Trolle. But the Pope (Adrian VI) refused to agree to this, and relations between Sweden and the Papacy were broken off. In 1527 Clement VII made Store archbishop; but Gustaf then refused to allow him in Sweden. He was consecrated archbishop in 1533, residing in Danzig. In 1538 he went to Rome, in order to take part in the forthcoming ecumenical council. But he died there in 1544. (See MHL[4]. p. 612, n. 1.)

34. Laponia] After 1523 the Swedes regarded the region as a part of Sweden.

satis vasta, bona parte sub dicti archiepiscopi diocesi sita, quam Iacobus Zieglerus in sua Scondia seu Sconlandia (ex relatione eiusdem archiepiscopi) scite descripsit, vbi neque lex neque vlla de Christo seruatore eiusque beneficiis noticia extat, res profecto egregie impia et pio pectori multum deploranda; me autem in primis ea res simplicissimae gentis commiseratione supra modum vrget sollicitumque reddit, siquidem accepi et pro certo compertum habeo (dum apud Dacos Prutenosque et Liuonios agerem) ex plaerisque probis mercatoribus qui illic mercimoniorum suorum causa versantur, Lapones illos homines esse nimisquam simplices et innocentes ac brutorum ritu nulla sub lege agere; vnde credendum est illos ad Christi euangelium accipiendum facile posse induci, si reges principesue (de christianis loquor), qui illis per imposita vectigalia imperitant, illis de isdem vectigalibus, turpissimae scilicet exactionis lucro, nonnihil remitterent. Hoc dico ob id, quod certo scio nobilitatem illam haud qua[n]quam permittere vt quiuis syncere christiani concionatores euangelii nunciandi gratia ad illos accedant; timent enim (nempe nimisquam tyrannicae suae auariciae conscii) ne [si] simplices et bruti illi, per euangelicam concionem et christianorum hominum frequentiam facti prudentiores, iure deinde recusent tam indebita ferre vectigalium imperia. Tanta profecto miseria piis neutiquam est toleranda conscientiis. Te igitur per Christum oro atque obsecro vt, non mea tantum sed et miserorum illorum, sed et ipsius Christi causa, aut de hac re tam misera nonnihil scribere aut ad illam nostram exho⟨r⟩tationem commendatitiam epistolam adiungere velis, vt tandem tuis preclaris scriptis ad Suecios Gothosque et alios id genus homines perlatis illiusmodi tyranni et animicidae pietate aliqua moti ex tanta incuria expergiscantur, ne miserorum Laponum animae eorundem culpa tam negligenter pereant. Id si feceris, rem profecto et Christo et toti christiano orbi gratissimam feceris, et tibi laudem inde non modicam paraueris.

Vt mei discedentis nonnullum tibi relinquam mnemosynon, mitto tibi dono per manus Erasmi Scheti munusculum pro tua dignitate satis tenue, nempe argenteum poculum inauratum, quo si quando tibi vtendum erit, integri huius tui amici memineris. Ego quidem, vbicunque me fore contigerit, par pari referam, id est semper tui meminero; tu vero hoc nostrum qualecunque munusculum aequi bonique facito. Quod cum tui certe non sit capax, accipe pectus amici huius tui sane erga te apertum, amici inquam tui quem vsque ad vltima nostra suspiria in tua amicitia firmum inuenies.

46. *EE*: accepiendum *MS*. 51. *EE*: concionateres *MS*. 65. *EE*: toto *MS*.

36. Zieglerus] See Ep. 1260 introd. In 1532 P. Schoeffer printed at Strasbourg Ziegler's work describing the Holy Lands and the Scandinavian countries, a section of which is devoted to 'Schondia'.

69. poculum] This appears in the inventory of Erasmus' possessions, made by G. Cognatus 10 April 1534, as: 'Aliud ⟨poculum⟩ cum operculo totum inauratum, donum clarissimi viri D. Damiani a Choes, Lusitani'. Against the entry Erasmus notes: 'Vendidi Amerbachio' (See Major, p. 41).

Quascunque literas ad me in Lusitaniam dare voles, eas per Erasmum Schetum tuto mittes; sum cum eodem de ea re loquutus. Quam mox in Lusitaniam appulero, de me statuque meo certiorem te reddam. Vale, amice candidissime.

Antuerpiae xii calend. Iulias. 1533.

Desyderio Erasmo Roterodamo D. suo. ffriburgi.

2827. To Boniface Amerbach.

Basle Univ. MS. G. II. 13^{a}. 42. Freiburg.
21 June 1533.

[The manuscript is a copy in the hand of the younger Basil Amerbach, see Ep. 2320 introd. The date is confirmed by the reference to Erasmus' illness in the summer of 1533.]

CLARISSIMO VIRO D. BONIFATIO AMERBACHIO. BASILEAE.

S. P. Non eram epistolae tuae responsurus, quando me iubes in crastinum expectare Truffelmannum, nisi hic senior flagitasset aliquid ad te. Simul atque coelum coepit esse clementius, dolor quoque coepit esse remissior, qui tamen adhuc vrget sinistram tibiam, in pede leuis, in coxendice leuior, in genu varius, semper tamen tolerabilis.

Plurimi hic languent, in his et Zasius et Emmeus et Theologus meus. Iam pridem reualuissem, si duobus diis propitiis vti licuisset, Ioue et Baccho. Si feriis quae instant huc te tuo commodo reciperes, futurum mihi esset summopere gratum, ac pene etiam necessarium. Cupio te, vir amicissime cum omnibus tibi charis quam rectissime valere.

Friburgi 21 die Iunii 1533.

Erasmus Rot. omni in re tuus.

[2792]2828. From Nicholas Olah.

Esterhazy MS. 352. Brussels.
OE. 380. 21 June 1533.

N. OLAVS THESAVRARIVS ALBEN. SECRETARIVS ET CONSILIARIVS REGINAE MARIAE, ERASMO ROT. S.

Qvid nuper, mi Erasme, in rebus tuis egerim, solita mea qua in amicorum negocio vti consueui diligentia, proximis meis litteris copiose perscripseram. Pollicitus autem fueram me tibi significaturum, quid a Cesare responsi habituri essemus. Quod non abs re feceram. Nam nolui in tuis precipitanter quippiam aut aggredi aut agere. Interea aduenit tuus Quirinus cum litteris, ex quibus tuum animum facile intellexi.

2827. 1. epistolae tuae] Not extant.
2. Truffelmannum] See Ep. 2554. 1n.
senior] Unknown to us.
7. Emmeus] The printer, see Ep. 2321. 27n.
Theologus] Louis Ber.
2828. 2. proximis] Ep. 2785.
6. aduenit] Cf. Ep. 2848.
litteris] Ep. 2792.

Omnia ita vt voluimus euenerunt. Nec aliquid est quod te ad reuertendum (vt te ab inicio exhortati sumus, et ob amorem quo afficior in te sollicitauimus) non inuitet. Principes licet habueris eciam antea fauentes, fecimus tamen et nos quantum in nobis fuit ob eximias tuas virtutes animique dotes tibi fauenciores. Quid Caesar de te rescripserit, intelliges ex exemplo literarum suarum presentibus meis incluso. Quid postea regina mea me sollicitatore Caesaris nomine decreuerit, accipies ex litteris D. Panormitani. Animum autem et beneuolenciam in te reginalem ex litteris ipsius propriis cognosces. Dominus Dux quoque ab Askoth mirifice te amat. Quos omnes in tui amorem ac desyderium excitaui.

Quare nihil est, mi Erasme, quod te istic remoretur. Si commodo, quieti, saluti et aetatis tuae iam grauidae tranquillitati, et id quidem in patria, in coelo tibi et propicio et fauente, inter propinquos, amicos ac veteres tuos familiares, vis optime esse consultum, fac citissime redeas; malisque ⟨esse⟩ in solo tuo natiuo, et ibi extremae huius aetatis tuae tempus transigere, vbi et principes et omnes boni te esse velint, quam vbi et paucos habeas principes tibi propicios et multos ingratos ciues. Scis me ab eo tempore, quo amicitiae et familiaritatis nostrae prima iecimus per litteras fundamenta, nunquam tecum temere egisse; nunc multo minus de reditu tuo tecum agerem, si arbitrarer aetati iam ingrauescenti et quieti tuae eum non vsui futurum.

Velis igitur quamprimum poteris reuerti. Quia autem non omnia putaui esse litteris committenda, curaui per Reginam vt Leuinus ad te mitteretur. Qui omnia quae fecerim, et quae de rebus tuis particularibus a me et audiuit et accepit, tibi est relaturus. Fidelior eo magisque (ni fallor) tam mihi quam tibi addictus ad te mitti non potuit. Cuius verbis fidem adhibeas. Quirinus tuus profectus a me in Angliam nondum est reuersus. Expecto tamen eum in horas. Vale et me vt soles ama.

Bruxellae 21 Iunii 1533.

2829. From Viglius Zuichemus.

Van Heussen. iv. 114. — Padua.
Brussels MS. II. 1040[1]. f. 62. — 24 June 1533.
Brussels MS. 6919, p. 123.

[For the sources see Ep. 2101 introd. The date is confirmed by the contents.]

ERASMO ROTERODAMO.

Etsi nihil hoc tempore habebam quod dignum erat vt ad te scriberem, doctissime D. Erasme, tamen cum Florentius meus acceptis a patre litteris respondere tibi cuperet, et sine meis litteris

2828. 13. exemplo] Not extant. The Emperor had written to Queen Mary, see OE. p. 361.
15. litteris] Not extant.
16. litteris ipsius] Ep. 2820.
17. Dux . . . ab Askoth] Philip of Croy, duke of Aerschot; see Ep. 2822 introd.
33. Leuinus] He was presumably the bearer also of Epp. 2820, 2822; see also Epp. 2848, 2849, 2851.
2829. 2. Florentius] Griboval. See Ep. 2716. 156n, and cf. Epp. 2767. 8–9, 2810. 41–8. His letter is not extant.

suas mittere commode non posset, lubens illi hanc operam impendi; praesertim cum iamdudum nugis meis atque inanibus litteris veniam dare consueueris. Et nisi vererer ne tua patientia abuterer, possem in praesentia longas contexere fabulas, quas hic nuper egerunt Augustinenses fratres: quorum hic synodus fuit, vt superiore anno Carmelitarum.

Vix autem credas quae hic disputationes seu verius altercationes inter Italicos et Parisienses magistros fuerint. Ac cum mos sit propositis thematis conuenire aliorum ordinum monachos ad disputandum, hic pro Scoto et Egidio grauissimae saepe controuersiae et rixae multis clamoribus agitatae. Fuerunt tamen fere Logicae et Physicae conclusiones; nisi quod Parisienses articulos aliquot Lutheri reprobarunt, et Tholosanus quidam monachus in omni, vt ipsi loquuntur, scibili propositis conclusionibus, atque etiam, si diis placet, in iure, in primo mox congressu turpiter manus dedit, et qui vniuersarum ⟨rerum⟩ encyclopaediam promiserat, singularum vix rudimenta didicisse se ostendit. Ac interea de republica illorum diu inter ipsos consultatum; cumque de nonnullis monachis diminutae maiestatis reis supplicium decreuissent, parum a tumultu res abfuit, dum condemnati in scholasticorum se tutelam dedunt, a quibus fortiter fuere seruati.

Atque has monachorum controuersias nos hic aliquamdiu risimus. Logus nuper hac transiit, dissolutoque aere Romam profectus est. Ioannes Chrysostomus Rauennam est ablegatus. Ambrosii penes me sunt sermones: eos curabo, cum commode potero, vt accipias.

Pontifex ferebatur Niceam profecturus, vt cum Gallo de restituenda dignitate sua colloqueretur; sed res dilata est. In Italia alioqui nullus belli rumor. Coronem in Peloponneso Turcicus miles frustra saepe tentauit. Andreas Auria cum Genuensi et imperatoria classe in subsidium exiuit. Bembus quiete sua se oblectat, ac in Venetam historiam omni studio incumbit: cuius mihi gustum praebuit, et eandem in lucem propediem daturus. Bayfius quoque reditum petita missione molitur.

Praeterea hic nihil habemus. Bene vale.

Patauii 8. Calend. Iulii. 1533.

[2726]2830. FROM CHARLES BLOUNT.

Breslau MS. Rehd. 254. 30. — Westminster.
EE[2]. 74. — 26 June ⟨1533⟩.

[An original letter, written by a secretary or tutor. The address sheet is

2829. 13. Egidio] Aegidius Romanus de Colonna, 'doctor fundatissimus'. He belonged to the great Colonna family of Naples. He was educated at Paris, under St. Thomas, and was the first Augustinian to teach in Paris. He acted as tutor to Philippe-le-Bel, for whom he wrote his *De Regimine Principis*. He became general of the Augustinian Order in 1292. He died at Avignon in 1316. His body was taken to Paris, and buried in the Church of the Augustinians.

27. Chrysostomus] See Ep. 2682. 64n.

28. Ambrosii . . . sermones] See Ep. 2716. 134n.

37. Bayfius] He gave up his embassy at Venice and returned to France early in 1534, see Ep. 1962 introd.

missing. The year-date can be supplied with certainty as the letter thanks Erasmus for the enlarged edition of the *Adagia*, March 1533; see Ep. 2773.]

QVOD tam amanter ac fideliter, Eras. doctissime, me officii mei admonueris, pre te fers (vt Ciceronis verbis vtar) perspectum mihi quidem, sed tamen dulcem et optatum amorem tuum. Consilio tuo pro viribus parere studebo. Caeterum vehementer doleo per tantum interuallum quo seiungimur non licere per literas colloqui. Nam ex scriptis illis tuis, summa tum eloquentia tum prudentia refertissimis, praecipuum eruditionis fructum mihi semper pollicebar. Hoc vnum tamen, candidissime mi Erasme, sine te exorem, vt, si crebrius mutuis scriptis colloqui non dabitur, raritatem illam (si que futura sit) amplitudine saltem stili pensare digneris. Sic enim literis tuis afficior vt eisdem legendis immori iuuet.

De accessione centuriarum Adagiorum, quam praefatione mihi nuncupasti, quam referrem gratiam, non inuenio; ideo quam possim, ago et habeo maximam. Ac te oro, mi Erasme, vt, quoniam tam sedulo hactenus studiis nostris calcar addidisti, iam non deseras, sed pergas pro ceptis nos admonere, quid sit agendum, si non tam frequenter vt velis, saltem vt per occupationes et alia negocia commode possis. Hoc nihil queas nobis prestare gratius.

Vale, Westmonasterii, XXVI die Iunii.

Tuus ex animo Carolus Blountus.

2831. FROM THOMAS MORE.

De Praeparatione p. 112. — Chelsea.
N. p. 1076: Lond. xxvii. 10: LB. App. 466. — ⟨June 1533.⟩

[The letter answers two letters, neither extant, one dated 7 Feb. The year-date may be inferred from the reference to Cranmer, who was consecrated Archbishop on 30 March 1533. Quirinus, who bore the letter, presumably carried also Epp. 2824, 2830; it seems likely, therefore, that he left England not earlier than 26 June. He was in Tournay on 9 July; see Ep. 2842. Cochlaeus printed the letter from l. 29 to the end including the epitaph in *Antiqua . . . Epistola Nicolai Pape I*, Leipzig, M. Lottherus, 1536. This is the last letter which has survived of the correspondence between Erasmus and More.]

THOMAS MORVS ERASMO ROTERODAMO S. D.

BINAS abs te literas accepi, alteras Friburgi datas VII. Februarii proximi, alteras hic Quirinus attulit, qui praeter litteras impartiuit alia, quae in regionibus istis acta digna cognitu sunt; quae quod me scire voluisti, magnas tibi gratias ago.

De rebus tuis omnia potes e Quirino cognoscere, qui mihi videtur et probus esse et diligens. Gaudeo tua causa, et, quoniam te amo, etiam mea, praesentem Cantuariae Praesulem non minorem erga te amorem prae se ferre quam praestitit olim Vuaramus, quo non alius vixit tui amantior: qui si visus est in fine ad dandum segnior, ipsa res indicat impares facultates, non imparem animum, fuisse in causa; nam mortuus est supra quam quisquam credat pauper, nisi quod non defuit vnde dissoluerentur debita: neque ita multum

2830. 2. Ciceronis] *Ad Fam.* 2. 1. 1.

debuit, sed post impensa iusta funeri, non admodum multum superfuit. Dunelmensem haud dubie vehementer exhaurit hoc bellum, aut incursiones potius quae sunt habitae nobis cum Scotis: nam eius ditio Scotis est contermina, tam procul a nobis vt ego tam raro fere ab illo iam audiam quam abs te. Rumor hic erat N. hic fuisse cum Melanchthone vna seruatum per nescio quos diu clanculum, post furtim discessisse: sed is rumor paulatim euanuit, et res reperta est falsissima. Rex videtur aduersus haereticos acrior quam Episcopi ipsi.

Tyndalus haereticus nostras, qui et nusquam et vbique exulat, scripsit huc nuper Melanchthonem esse apud Regem Galliae: semet collocutum cum eo qui illum vidisset exceptum Parisiis comitatu CL. equorum: addebat se timere Tyndalus ne, si Gallia per illum reciperet verbum Dei, confirmaretur in fide Eucharistiae contra Vicleficam sectam. Quam sollicite isti tractant hoc negotium, tanquam illis delegasset Deus instituendum et rudimentis fidei imbuendum orbem! Quod in epistola priore scribis, dubitasse te epistolam meam aedere, quum tamen essent causae quur aeditam cuperes, non est, mi Erasme, quod dubites. Locutulei quidam apud nos spargere coeperant, me, quanquam dissimularem, inuitum tamen esse magistratu abdicatum. At ego quum sepulchrum mihi faciendum curassem, non dubitaui rem, vt erat, Epitaphio testari, vt contra si quis posset redargueret. Hoc illi simul vt descripserant, quum velut vanum non possent, vt gloriosulum incessebant. Sed ego hoc malebam quam vt alterum illud persuaderi sinerem: non mea certe causa, cui quid dicant homines, modo probet Deus, non multum pensi habeo: sed quoniam in fidei causa libellos aliquot aduersus quosdam nostros contentiosorum dogmatum propugnatores lingua nostrate scripseram, arbitrabar oportere me integritatem nominis mei defendere: et, ne nescias quam gloriose scripserim, Epitaphium meum accipies: in quo videbis qua conscientiae fiducia nihil illis blandior, quo minus de me praedicent quod libet. Expectaui iam syndici tempus a gesto ac deposito magistratu, nec adhuc quisquam prodiit qui de mea integritate quereretur. Aut tam innocens fui, aut tam cautus saltem, vt aemulis meis necesse sit, si me altero nolint, altero saltem sinant gloriari. Sed de hoc negotio Rex ipse quum alias, tum priuatim saepe, tum bis publice pronunciauit. Nam supra quam meus pudor pati potest vt recenseam, per os Ducis illustrissimi, Ducis, inquam, Norfolchiae, magni thesaurarii Angliae, quum successor meus homo inprimis egregius collocaretur in loco, honorifice iussit de me testatum reddere, quod aegre ad preces meas me dimiserit: nec eo singularis erga me bonitas Regis contenta, reuocari fecit idem denuo multo post in sua praesentia in solenni conuentu magnatum ac populi, per os successoris mei, in ea oratione, quam ex

57. ea *om. N.*

14. Dunelmensem] Tunstall.
18. N.] Perhaps Grynaeus; who seems to be spoken of again in ll. 64–70; cf. Epp. 2659. 97, 2878. 15–16.
30. epistolam] Ep. 2659.
39. libellos] See Ep. 2659. 108–9n.
51. Ducis] Thomas Howard, earl of Surrey and third duke of Norfolk, lord treasurer.
52. successor] Sir Thomas Audley.

more primam habuit in senatu, quem senatum (vt scis) nos Perleamentum vocamus. Igitur si tibi ita videbitur, nihil est quod dubites, quo minus edas epistolam. Quod in Epitaphio profiteor haereticis me fuisse molestum, hoc ambitiose feci. Nam omnino sic illud hominum genus odi vt illis, ni resipiscant, tam inuisus esse velim quam cui maxime, quippe quos indies magis ac magis experior tales vt mundo ab illis vehementer metuam. Illi de quo scribis (obsequar tuo consilio) nihil omnino rescribam, quanquam longam epistolam iamdiu paratam habeam; nec ob id contineo, quod quicquam pensi habeam quid ille, aut omnes eius complices, vel sentiant vel scribant de me, sed quod nolim onerare me necessitate rescribendi externis, quum cura propiore tangar respondendi domesticis. Tu, mi Erasme, feliciter diu vale, felicissime semper.

E rure nostro Chelseico.

TABVLA AFFIXA AD SEPVLCHRVM THOMAE MORI.

THOMAS Morus vrbe Londinensi, familia non celebri sed honesta natus, in litteris vtcunque versatus, quum et causas aliquot annos iuuenis egisset in foro, et in vrbe sua pro Shyreuo ius dixisset, ab inuictiss. Rege Henrico octauo (cui vni Regum omnium gloria prius inaudita contigit, vt fidei defensor, qualem et gladio se et calamo vere praestitit, merito vocaretur) adscitus in aulam est, delectusque in consilium, et creatus eques, proquaestor primum, post Cancellarius Lancastriae, tandem Angliae, miro Principis fauore factus est. Sed interim in publico regni senatu lectus est orator populi: praeterea legatus Regis nonnunquam fuit, alias alibi: postremo vero Cameraci, comes et collega iunctus principi legationis Cuthberto Tunstallo, tum Londinensi mox Dunelmensi Episcopo, quo viro vix habet orbis hodie quicquam eruditius, prudentius, melius. Ibi inter summos orbis Christiani monarchas rursus refecta foedera, redditamque mundo diu desideratam pacem, et laetissimus vidit, et legatus interfuit:

Quam superi pacem firment faxintque perennem.

In hoc officiorum vel honorum cursu quum ita versaretur vt neque

61. haereticis . . . molestum] In view of what he here says it is notable that in More's monument at Chelsea the word *haereticisque* in ll. 93–4 does not appear, but there is a blank space between *homicidis* and *molestus*. Weever in his *Funerall Monuments*, 1631, giving the inscription 'now hardly to be read', includes *haereticisque*. The word may have been omitted when the monument was restored by Sir John Lawrence in 1644, or in the restoration of 1833.

73. Tabula] The epitaph is inscribed in Chelsea church on the monument which More erected there for himself and his two wives. Whether he himself was buried there is doubtful, see Bridgett, *Sir Thomas More*, p. 438, R. W. Chambers, *Thomas More*, p. 286. For Erasmus' publication of the epitaph see Ep. 2865. 28n.

75. in litteris] Of his literary writings (the *Utopia* and the *Life of Richard III*) More says nothing either here or in his Epitaph.

80. proquaestor] Under-Treasurer, 1521.

83. orator populi] Speaker of the House of Commons, 1523.

84. Cameraci] The peace of Cambray, 1529.

90. Quam superi] We have not been able to trace the line, and it is perhaps More's own composition.

Princeps optimus operam eius improbaret neque nobilibus esset inuisus nec iniucundus populo, furibus autem, homicidis haereticisque molestus, pater eius tandem Ioannes Morus, eques et in eum iudicum ordinem a Principe cooptatus qui regius consessus vocatur, homo ciuilis, suauis, innocens, mitis, misericors, aequus et integer, annis quidem grauis, sed corpore plusquam pro aetate viuido, postquam eo productam sibi vitam vidit vt filium videret Angliae Cancellarium, satis in terra iam se moratum ratus, libens emigrauit in coelum. At filius defuncto patre, cui quam diu supererat comparatus, et iuuenis vocari consueuerat, et ipse quoque sibi videbatur, amissum iam patrem requirens, et aeditos ex se liberos quatuor ac nepotes vndecim respiciens, apud animum suum coepit persenescere. Auxit hunc adfectum animi subsecuta statim velut adpetentis senii signum pectoris valetudo deterior. Itaque mortalium harum rerum satur, quam rem a puero pene semper optauerat, vt vltimos aliquot vitae suae annos obtineret liberos, quibus huius vitae negotiis paulatim se subducens futurae posset immortalitatem meditari, eam rem tandem (si coeptis annuat Deus) indulgentissimi Principis incomparabili beneficio resignatis honoribus impetrauit: atque hoc sepulchrum sibi, quod mortis eum nunquam cessantis adrepere quotidie commonefaceret, translatis huc prioris vxoris ossibus, extruendum curauit. Quod ne superstes frustra sibi fecerit, neue ingruentem trepidus mortem horreat, sed desiderio Christi libens oppetat, mortemque vt sibi non omnino mortem sed ianuam vitae felicioris inueniat, precibus eum piis, lector optime, spirantem precor defunctumque prosequere.

EPITAPHIVM INIBI FIXVM.

Chara Thomae iacet hic Ioanna vxorcula Mori,
  Qui tumulum Aliciae hunc destino, quique mihi.
Vna mihi dedit hoc, coniuncta virentibus annis,
  Me vocet vt puer et trina puella patrem.
Altera priuignis (quae gloria rara nouercae est)
  Tam pia quam gnatis vix fuit vlla suis.
Altera sic mecum vixit, sic altera viuit,
  Charior incertum est haec sit, an haec fuerit.
O simul o iuncti poteramus viuere nos tres
  Quam bene, si fatum religioque sinant!
At societ tumulus, societ nos obsecro coelum,
  Sic mors, non potuit quod dare vita, dabit.
Epitaphii finis.

2832_{2833} To Ambrose Pelargus.

Pelargus, Bellaria f°. H^{8} v°. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. June fin. 1533.⟩

[Epp. 2832–40 clearly belong together; and the order in which they are arranged in the *Bellaria* is no doubt chronological: see Ep. 2666 introd. All nine letters seem to be concerned with the departure of Pelargus from Freiburg, and admit, accordingly, a proximate date. In Ep. 2838 the year-date 1533 is confirmed by what Pelargus says of his residence in Freiburg for

more than four years. Erasmus appears to have made Pelargus a parting gift, about which donor and recipient jest obscurely and feebly. The 'Dyas' over which they jest was some gold, or gilt, ornament, perhaps a pair of storks (*pelargi*): not a very loving or prolific species, says Pelargus—Erasmus ought to have sent a pair of quails or a cock and hen.]

ERASMVS ROT. D. AMBROSIO PELARGO. S.

MITTO Dyadem, in coniugii symbolum. Ex viro et foemina, ex materia et forma, nascitur aliquid. Trias sterilis est. Bene vale, et boni consule, feliciterque sortiaris missionem.

Erasmus Roteroda. tuus.

[2832]2833. FROM AMBROSE PELARGUS.

Pelargus, Bellaria f°. H^{8} v°. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. June fin. 1533.⟩

AMBROSIVS PEL. ERASMO ROTERODA. S.

QVAM tu mittis Dyadem, sartae amicitiae symbolum, scito mihi multo esse gratissimam, ac quauis Triade[m] chariore—sacram illam increatam, ac si quae forte sit alia, quae ad illam proximius accedat, excipio. Quanquam Dyas illa tua non satis appositum mihi videtur mutui amoris symbolum, vt quae nihil fere amoris exprimit. Quod si hoc forte nomine symbolum vis esse amoris mutui, quod Dyas sit, misisses par gallinaceorum, aut coturnicum. Si vero hoc nomine, quod aurea sit, equidem fateor aurum charitatis esse symbolum. Caeterum celatae auro imagunculae neque amantium gestus satis exprimunt, neque vna in sede morantur; quae si veluti osculo commissae essent, spes esset aliqua vt tandem aliquando coirent, atque ita e duobus aliquid fieret. Quod itaque sperare non licet ex Dyade, scilicet vt feliciter sarta concordia felicius coeat, firmaque inter nos sit ac perpetua, id opto, spero, expecto a sacra Triade; cuius benignitate fiet, vt bene sarta gratia non facile pro re nata dissiliat. Non ergo Trias est sterilis, cuius et haec in Esaia verba sunt: Numquid ego quae alios parere facio, ipsa non pariam? Et quae generationem aliis tribuo, ipsa sterilis ero? Sed desino tecum iocari. Bene vale, hoc est ex animo.

2834_{2835} FROM AMBROSE PELARGUS.

Pelargus, Bellaria f°. I. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. June fin. 1533.⟩

AMBRO. PELARGVS ERASMO ROTE. S.

MIRARIS, Erasme amantiss., quid rei sit, quod te pro more non inuiso. In causa est demigratio quam iam meditor, sumque com-

2833. 1. sartae] In allusion to the quarrel of 1532.

8–9. charitatis] Playing on the two senses of the word, 'love' and 'expensiveness'.

17. Esaia] Cf. Isaiah 49. 21.

ponendis sarcinulis occupatior. Nam in proximo est, vt hinc totus commigrem Treuerim. Si quid est quod Treuirorum Praesuli scribere velis, per me tuto mittes. Vale.

^{2834}2835$_{2836}$ To Ambrose Pelargus.

Pelargus, Bellaria f°. I. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. June fin. 1533.⟩

ERASMVS ROT. AMB. PELARGO SVO S.

Si tibi stat sententia Friburgo discedere, quod maxime in rem tuam fore existimas, id sequitor. Non tibi ero in mora. Ibis mihi quo voles. Treuirorum Praesulem ne de facie quidem noui, nec habeo quod nunc scribam tanto dignum principe. Vale.

^{2835}2836$_{2837}$ From Ambrose Pelargus.

Pelargus, Bellaria f°. I. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. June fin. 1533.⟩

AMBROSIVS PEL. ERASMO ROTERODA. S.

Pelargvs sum, animal quidem bipes, sed implume, volare non licet, sed tamen auolo. Vale.

^{2836}2837$_{2838}$ To Ambrose Pelargus.

Pelargus, Bellaria f°. I. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. June fin. 1533.⟩

ERASMVS ROT. PELARGO SVO S.

Vereor vt si hinc ad semigallos auoles, totus Gallus aliquando non Pelargus nobis redeas. Tamen significa serio, an et quando abiturus sis. Vale.

^{2837}2838$_{2839}$ From Ambrose Pelargus.

Pelargus, Bellaria f°. I v°. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. June fin. 1533.⟩

AMBRO. PELARGVS ERASMO SVO S.

Svbinde iturio, quotidie abiturio, quia nidiolo satis commodo, et cui iam plus quatuor annis assueui, aegre diuelli patior. Vale.

2834. 4. Praesuli] John III of Metzenhausen, elected March 1531, † July 1540. On 1 Sept. 1534 Pelargus tells Erasmus that the Archbishop has shown him favour, but that he is likely to show him still more, if Erasmus would write even a short letter of commendation; *Bellaria*, f°. I^2 v°. Erasmus wrote the desired letter on 27 Sept., ibid., f°. I^3 v°.

2837. 1. semigallos] *Treuiros*.

2838. 2. quatuor] Pelargus moved to Freiburg in Jan. 1529.

[2838]2839[2840] TO AMBROSE PELARGUS.

Pelargus, Bellaria f°. I v°. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. June fin. 1533.⟩

ERASMVS ROT. PELARGO S.

QVANDO omnino tibi decretum est abire, da operam optime Pelarge, vt quam bellissime valeas, vtque pergas tui esse similis. Valebis. Sed prius salutatum nos venito, quam hinc demigres.

[2839]2840. FROM AMBROSE PELARGUS.

Pelargus, Bellaria f°. I v°. ⟨Freiburg.⟩
1 July 1533.

AMB. PELARGVS ERASMO ROT. SVO S.

QVID tibi vis, quum mihi dicis, 'Vale bis'? Si precaris bis valeam, tu terque quaterque salue, vale millies. Si vero iubes valeam, da quod iubes, ac tum denique valebo, sed non coquus. Iubes salutatum te veniam. Hoc ipsum iamdudum etiam iniussus facere propono. Tametsi vereor, vt te contristatum venturus sim, magis quam salutatum: posteaquam futurum prospicio, vt supremus iste noster congressus non absque lachrymis soluendus sit. Vale dum viuis. Viue vsquedum moriaris. Morere tum denique quum mula pepererit, hoc est ad Calendas Graecas.
1533. Calend. Iulii.

2841. FROM JOHN DE MOLENDINO.

Breslau MS. Rehd. 254. 108. ⟨Courtrai.⟩
EE². 110. 7 July 1533.

[An original letter, autograph throughout.
With Epp. 2842–4 and Ep. 2826, it was presumably brought back by Quirinus on his return journey from England. Ep. 2763. 4–6 shows that Molendinus had also written early in 1533. Erasmus seems to have written to both Molendinus and Barbirius at the end of March, though, in writing to Schets at the same time (Ep. 2781), he mentions only his letter to Barbirius, which was directed to Schets' care. Schets forwarded it to Molendinus (l. 36).]

S. P. Si vales, bene est; vtque ita tibi sit diutissime, disertiss. D. Erasme, superos omneis supplex precor. Cur enim mihi non liceat te eodem ornare epitheto, quo poeta ille Ciceronem quem disertissimum Rhomuli nepotum cecinit? At ego te non Rhomanos modo, sed et gentes caeteras eloquentia, absit inuidia verbo, exuperare non dubitem. Quid ita? Testes sunt innumere lucubrationes tue pe⟨r⟩inde pueris senibusque quam cuiuis etati conducibiles: id quod haud adulandi studio dixerim, sed quod liceat quod verum est, modo nemini obsit, ingenue fateri. Vtque de me dicam, cupidissime versor in tuis scriptis veluti in horto

---

2840. 3. non coquus] The point is obscure, but Pelargus perhaps means that good health will carry good appetite and that his cook will suffer accordingly.

2841. 3. poeta] Catullus 49. 1.

amenissimo nec experte fructus suauissimi. Vix abest a me liber vllus aut editus abs te aut emendatus versusue; nisi sint ii qui proxima foetura sunt per te hoc anno progeniti—in causa fuit morbus qui me ita afflixit vt Antuerpiam visere nequierim, vbi quotannis nundinarum tempore libros aliquot soleo comparare et tuos maxime. At de his fortasse nimium, si quid nimium de proba merce dici queat.

Reddidit mihi tuas literas Quirinus, vt demum eo veniam, quas auidissime et legi et relegi, sicuti soleo quaecunque sunt abs te conscripta. Verum quod vix risum tenere potueris, quia te sim cohortatus ad reditum, nescio, humaniss. D. Erasme, quo id animo accipere volueris: tibi tamen velim persuadeas scriptum id a me animo plane amico et candido. Perpendebam enim, quanta sint ferocia Germani, putoque illos ferre perquam inique quod illorum factiones non foueas nec cum illis sentias, atque ob id verendum, ne quid in te moliantur. Et re vera me tui valde miseret, dum vel apologias vel tuas lego epistolas. In his sane perspicio ingentem tibi aduersantium numerum, e quibus in Gallia nonnulli exilio multati. Hec, mi Erasme, aliaque permulta perpulerunt me, vt tum id consilii darem. Ceterum te admodum oro, vt meam inperitiam boni consulas.

Quod vero ad Barbirium decanum attinet, non potui adire hominem retinente me domi morbo, eo maxime tempore quo scripsit ad me Erasmus Schetus se fide iussurum et syngrapham daturum Barbirio ipsi tuo nomine, si quam pecuniam mittere ad te vellet. Misit quoque idem ad me tuas ad Barbirium literas, quas continuo ad ipsum misi cum Erasmi Scheti literis. At Barbirius se recepit ad me venturum, qui necdum venit. Sed confido breui illum conueniam remque tuam maiore studio curabo quam si mea res esset. Seruet te Deus qui te studiosis omnibus perquam diu seruet incolumem. Vale, clariss. D. Erasme.

7. Iulii. 1533.

Ex animo tuus semper futurus Io. Molendinus.

Clarissimo viro Desiderio Erasmo Roterodamo, Friburgi.

2842. From Peter Barbirius.

Leipzig MS. EE. 189. — Tournay. 9 July 1533.

[An original letter, autograph throughout.]

+

SALVTEM plurimam, doctissime domine Erasme. Causa potissima cur non miserim pecuniam ea est, quia hucusque non habui. Causatus sum te non misisse quietantiam (seu, si mauis, literas de

2841. 11. Vix . . . liber] For an account of the splendour of Molendinus' library see OE. p. 500.

18. tuas literas] Not extant.

28. nonnulli] e.g. Farel.

33. morbo] Molendinus had pleaded illness previously, when written to on the subject of money (Ep. 2407).

2842. 3. quietantiam] See Ep. 2780.

recepisse) non tamquam precipuam ac totius rei basim, cur non statim numerauerim petitam pecuniam, sed quod id, etiam si michi fuisset facultas id faciendi, prohibere poterat non mittere. Quis enim vnquam numerabit pecuniam nulla interueniente singrapha? Nec tamen id solum necessarium est: oportet enim et numerantem confiteri se debere et facultatem, vt id faciat, habere. Hucusque non habui vnde cogerer fateri me debere nec vnde possem numerare; ad hoc deerat, quod erat necessarium, singrapha siue litere de recepisse. Nunc huic vltimo fecisti satis vt, cum volam numerare, Laurinum vel Schetum vel etiam Quirinum habeam a quibus possim huiusmodi singrapham accipere. Nec duo alia dico quasi non velim numerare, vbi aderit opportunitas et facultas, sed ne quis arguere possit Barbirium promissorum non seruatorum. Spero autem me ex Hispania propediem accepturum vnde bonam partem numerem eorum que desideras. Que quidem numerari ante sesquiannum debuerant: viderunt iudicia et Petrus Vulcanius et ipse Quirinus, alter antiquus tuus discipulus, alter etiam nunc minister.

Nescio qui me tam bene vel melius quam tu norunt, vt sciant Erasmum a Barbirio derideri. Neminem enim scio qui hoc vere posset dicere. Sed neque ego ea tecum lege ago (vt testis est michi deus et mea conscientia), sicut illi diuinant vel tu ipse narras. Sed neque Aleandro neque Latomo vnquam de hac re verbum egi, vt ad tibi moremgerendum in hac re quicquam suaserint vel disuaserint. Quin immo cum esset hic abhinc sesquiannum ipse Aleander, multa mecum de te honorifice loquutus est. Sed et de Fabro, cuius fama, vtinam falso, iam aliquot annos denigrata est; quem profecto hominem semper vt patrem veneratus sum.

Quid potuerim agere cum tuo Quirino, ipse melius referre poterit verbo quam ego scripto prosequi. Crede michi, nichil posse me nisi cum ipsa ex Hispania numerata fuerit pecunia. Qui si egrius aliquid contra me agere pergas, vide, precor, quibus consiliis, et quod rectum est eligito.

Redibam ex Italia tui amantissimus; et hic quoque similis semper mei perseuero, nec quisquam aut Circes aut quibusuis aliis poculis me dementauit aut mutauit. Nec scio quid Hezius aut alii in te moliantur aut obtrectent. Vnum scio, et tu nosti, quod vbi quicquam me offendit in libris tuis, non tamquam obtrectator sugillauerim, sed vt filius patrem, vt iunior seniorem (vt par erat) monuerim orauerim et obsecrauerim. Plura coram in os, si hic adesses, possem dicere, que locuples de me testimonium facere possent, me nunquam eius fuisse instituti aut ingenii vt seniores aliter quam par est habuerim. Sed nec locus nunc est vt me commendem; testis est deus aut in hac re culpe aut certe innocentie mee. Cui omnia committo. Si qui errores tuis in libris sunt, aliorum sit iudicium, nec enim hoc posse diiudicare presumo. Hoc vnum possum dicere, quod dolui frequenter te tam multos

20. Vulcanius] See Ep. 2460 introd.
26. Aleandro] He was in Tournay 3 Dec. 1532: see Ep. 2565. 4n.
34. ex Hispania] See Epp. 597. 26n, 621. 12–16, 2404. 8n, 2407. 19.
37. ex Italia] Barbirius was in Rome in 1524–5, in connexion with his suit for the deanery of Tournay.

habere qui tui se censores et reprehensores exhiberent, quibus etiam interdum in faciem restiti. Cuius rei testis esse poterit Stunica; qui contra te rabie quadam magis quam ratione ferri videbatur.

Bene vale, ex Tornaco, septimo Idus Iulii anno 1533.

Tuus vt minister perpetuus P. Barbirius.

Eruditissimo celeberrimoque viro Domino D. Erasmo Roterodamo sacrae theologie professori. Friburgi Brisgogae.

2843. From James Hessels.

Breslau MS. Rehd. 90. — Ghent.
EE[2]. 111. — 12 July 1533.

[An original letter, autograph throughout; the address and the heading are in another hand.

James Hessels, Knight of the Golden Fleece, councillor of Flanders, married in 1560 Jetz Hoytema, daughter of Jelle Hoytema and Mintz Aytta, sister of Viglius Zuichemus. He travelled with Viglius in Frisia in 1561. In the civil disturbances of 1577 he was one of twelve commissioners of public safety, when the rebels attacked the house of the governor of Ghent, Philip of Croy. He and Croy were both captured. After nearly a year's imprisonment, Hessels was hanged outside the city gates (Hoynck I. i, pp. 33–4, 170–2). From the present letter it would appear that he had studied law, and that he was already a member of the royal Council (of which he was subsequently Vice-President).]

D. ERASMO ROTERODAMO IACOBVS HESSELVS S. P. D.

Etsi vt ad te scriberem, amicorum tibi addictissimorum totiens inuitatus literis, hactenus reluctatus sim, Erasme doctiss., vicit tamen Quirini tui aduentus. Cuius dum comitem ab Egghemond, iuuenem tui amantissimum certiorem facio, vt illum alloquatur videatque rogat impensius. Id me facturum spondeo. Accedo aedes Vtenhouii vna cum Edingo Odomaro, scriba nostro, finitisque epulis ad curiam iter faciens adduco Quirinum. Applaudit sibi dominus videre se Erasmi famulum, inquiritque quidnam agat Friburgi, num in Flandriam remeare sit animus. Adcitum predicat, nummos pro viatico missos. Ignarum se fert Quirinus, petitque num quid ad Erasmum scribendum ducat. Is spondens literas daturum se, ad diem remoratur Quirinum, cumque, data a me sibi occasione, ad te scriberet, negotium ocio compensare volens iubet vt vicissim literas ad te destinem. Caussor Accursium et Bartholum me sapere magis quam Ciceronem. 'Apud senatum' (inquit) 'causseris vti voles; hic facto, non verbis opus.' Addit calcar Quirinus, tuam depredicat humanitatem qua tui amantes prosequeris. Eoque fit vt scribam, per sacra interim orans atque obtestans, vti boni equique consulas. Non enim tantum mihi arrogo, vt ad te scribere dignus sim: venerari tamen et colere, quoad vixero, posse sat scio.

2843. 3. Egghemond] Probably either Maximilian of Egmont, see Epp. 1018 introd., 1192. 81n, or one of his kinsmen George (see MHL[4]. p. 477) and Philip of Egmont, whom Erasmus had known as students at Louvain.

14–15. Accursium et Bartholum] See Ep. 134. 26nn.

Obiit ad 12 Cal. Iulias Daniel Tayspil, episcopus Gebeldensis, tui amantissimus, non sine maximo Germanorum suorum merore. Erat enim vir cum grece tum latine lingue doctiss., plurimorum denique Mecenas. Cuius animam Christo deuoueo, qui te tuosque in Nestoreos annos seruet incolumes.

Gandaui, 4 Id. Iul. 1533.

Tuus tibi ex animo deditissimus Iacobus Hesselus.

Theologorum principi Erasmo Roterodamo, Friburgi.

2844. From Jodocus Sasbout.

Breslau MS. Rehd. 254. 133. The Hague.
EE². 112. 14 July 1533.

[An original letter, autograph throughout.]

S. P. Famulus tuus Quirinus Hagius literas tuas vicesimo quarto die Aprilis Friburgi scriptas mihi reddidit duodecimo mensis Iulii iam elapsi. Gratiam habeo minime vulgarem, quod tu mei fueris memor idque literis eciam significare non sis grauatus. Vtinam citra tuum incommodum mihi daretur occasio, per quam tibi rursum gratificari possim et ostendere propensum animum in te meum.

Hollandia nostra multis oppugnatur malis. Primo Neptunus terras passim aut sue ditioni subiecit omnino aut tale cum his fedus iniit, vt tributarie in perpetuum illi facte videantur. Deinde bellum solis Hollandinis a Lubecensibus cum suis confederatis indictum est, et nauigationis commodo hoc anno iam priuati sunt; aliis vicinis prouinciis, imperatori eciam subiectis, interim nauigantibus, quasi non eundem habeant principem. Preterea, quod omnium est grauissimum, sectis scinditur vulgus; que suppullulantes ne in immensum crescant, ferro et igni vtcunque cohibentur. Omnia vere fluctuant nec apparet vnde salus et tranquillitas oriantur. Solum superest, vt Dominus clementer nos respicere dignetur.

Tranquillam tibi semper praecor senectutem, vt fructus inde semper maior literatis et doctis obueniat. Bene vale cum omnibus tibi bene fauentibus.

Ex Haga, 14 die Iulii 1533.

Iodocus Sasbout, ex animo tuus.

Excellentissimo sacre pagine professori Desiderio Erasmo Roterodamo, Friburgi Brisgoe.

2843. 22. Tayspil] See Ep. 1221 introd. The Peter Tayspil there mentioned was his brother. Another brother was John; and there was a sister Mary. The father was James Tayspil of Nieuwkerke (Cran. E. p. 323e).

2844. 1. literas] Not extant.

8. Neptunus] For the floods of Dec. 1532 see Henne vi. 48.

11. bellum] For the war between Lübeck and Holland see Henne vi. 47 seq.

[2804]2845. To John Vlatten.

British Museum MS. Add. 38512, f. 82. (α) Freiburg.
Brussels MS. II. 3750, f. 27 (β). 25 July 1533.
LB. App. 373.

[This letter is preserved in two contemporary copies, both in the same hand, one in the Bibliothèque Royale at Brussels, the other (British Museum MS. Add. 38512, f. 82) once formed part of the Nève collection, see App. xvii. Both are inscribed: 'Copia ex originali Erasmi epistola a me descripta Leodii in museo generosi ac nobilis viri domini Henrici de Vlatten Canonici Leodiensis et prepositi Aquensis, necdum praelo edita'. Whether Leclerc printed App. 373 from one of these copies or from the original we cannot determine. The same hand copied Ep. 2897, which was also at one time in the Nève collection.]

S. P. Difficillimum est, ornatissime Vlattene, hoc perturbatissimo rerum humanarum statu, felix dare consilium, mihi vero non satis tutum. Nam si quid authore me renouaretur, illico superstitiosi theologi, qui nunc Lutetiae magnos excitarunt tumultus, clamitarent Erasmum nouae sectae parentem esse, quae dicatur moderatorum. Quod si consilium illud meum cessit feliciter, magis imputandum est dexteritati optimi principis, quam meae prudentiae. Liberalitatem principis non aspernor, licet nihil promeritus. Pensione non diu grauabitur: nam haec eruca meditatur fieri papilio.

De precatione dominica nulla est controuersia. De ea pie scripsit etiam Lutherus; et exstat in illam nostra paraphrasis ad Iudocum Decium.

In symbolum non indiligenter scripsi; item et in praecepta Decalogi. Liber exiit mercatu verno: mittam per hunc, si queam nancisci: nam apud me nullus reliquus est. Hieronimus ait se Francfordiae omnes vendidisse intra tres horas.

Legi ordinationem illustrissimi Ducis: cuius pia monita vtinam populus mallet sequi, quam auscultare quibusdam erronibus, qui suum agunt negotium, non Iesu Christi, cupiunt esse in tuto et regnare malo populi.

Quot opiniones exstiterunt circa Sacramentum Eucharistiae? de qua nuper quidam Francfordiae nouum dogma coepit spargere, tale vt totum subuerteret Sacramentum. Quamquam is, vt audio, coniectus est in carcerem, dignus maiore malo. Homines inauspicati Sacramentum illud, vnicum piarum mentium delitium, suis absurdis opinionibus pene verterunt in nauseam, quod si ambigunt, vt ipsa res loquitur, quanto satius erat in eo perseuerare quod nobis tradidit ecclesia catholica quodque tot saeculorum vsus comprobauit. Est mihi nunc in manibus libellus De concordia ecclesiae aduersus schismata et hereses, qui prodibit his nundinis proximis. Totam hanc aestatem langui, nec adhuc rediit vigor. Precor vt Christus propitius dignetur adesse piis

3. nouaretur *LB*. 7. feliciter cessit *LB*. 11. pie α *LB*: *om*. β. 24. Quamquam *MSS*.: , et quidem *LB*. 28. satius α *LB*: satis β.

9–10. nam haec eruca] See *Liber de sarcienda Ecclesiae concordia* (LB. v. 481C): 'Emoritur deformis eruca, vt prouolet nitidus ac picturatus papilio'.

18. Legi ordinationem] See Ep. 2804 introd.

23. quidam] Cf. Ep. 2806. 111n.

coeptis optimi Ducis, quibus vtinam ego tantum opis adferre valeam, quantum opto. Prima cura sit vt seditiosis concionatoribus aut silentium aut frenum imponatur. Hoc facto, si qua erunt de quibus populus non iniuria queritur, poterunt paulatim et absque tumultu corrigi.

Ciuitas Augustana versatur in extremo discrimine, tantus ibi tumultus est: Antonius Fugerus quoniam fortiter magis quam prudenter stetit a Catholicis, factus est reus concitatae seditionis, et a Senatu insigni affectus contumelia. Is parat demigrationem in oppidum cuius ipse est dominus, sequutura est ipsum plebis bona pars: Senatus enim totus fere Zwinglianus est; populus maiore ex parte Catholicus, qui facile sanaretur nisi quotidie classicum intonarent Ecclesiastae. Metuo exitium illi praeclarae ciuitati, historiam plenius cognosces ex Carolo Harstio.

Vtrique principi, maiori ac iuniori, meis verbis gratias ages reuerenter, et salutem dices amanter. Reuocatus sum in Brabantiam et cogito hinc, modo licet incolumi vita. Abs te nihil petam, Vlattene candidissime, nisi vt tui similis esse pergas. Bene vale.

Friburgo, Natali D. Iacobi. Anno 1533.

Erasmus Rot. manu mea.

Ornatissimo viro domino Ioanni Vlatteno illustrissimi principis Iuliacensis a consiliis.

[2826]2846. To Damian a Goes.

De Praeparatione p. 144. Freiburg.
N. p. 1084: Lond. xxvii. 19: LB. 1253. 25 July 1533.

[The letter answers Damian's request in Ep. 2826. 20–30 for confirmation from Erasmus that he was not in favour of the English divorce. Erasmus had treated the subject of divorce generally in his long note on 1 Cor. 7 in the New Testament of 1516 (enlarged and revised in later editions). The purpose of that note, he tells 'Phimostomus' in 1532 (LB. ix. 955), was to induce the leaders of the Church to consider means whereby either rash marriages could be prevented or provision made for dissolving in the ecclesiastical courts, 'grauibus de causis', marriages rashly contracted. In 1526 he wrote, at the request of Queen Katharine, conveyed to him through Mountjoy (Epp. 1727 introd., 1754. 15–17), the elaborate treatise *Christiani Matrimonii Institutio*. Of this treatise the latter half, which is purely ethical, contains some of his best writing. But in the first half he concerns himself with the theological and legal aspects of his subject, expressing himself cautiously and with an obvious sense that he is near to political issues. Handling, for example, the law about 'consent' he speaks of youths and girls born in great station who have become involved, on account of the law, in unhappy and perplexed wedlock to the grief of their parents and kin 'and sometimes with great danger to the state'. 'Ab exemplis prudens tempero', he adds (LB. v. 630E). The most significant section is that in which he reviews (LB. v. 633 sqq.) the 18 'impedimenta matrimonii' (the tenth *impedimentum*

2845. 36. qua *MSS.*: quae *LB.* 43. ipsum *MSS.*: illum *LB.* 44. fere totus *LB.* 47. *MSS.*: Hecasto *LB.* 48. iuniori *MSS.*: minori *LB.* 50 *MSS.*; liceat *LB.* 51. Vlattene β: *om.* α. 52. Friburgo *add. LB.* 53. mea manu *LB.*

2845. 39. discrimine] Cf. Ep. 2818. 43. oppidum] Presumably Weissenhorn, see Ep. 2937. 74–5.

being *affinitas*). On the subject of these *impedimenta*, and the papal power to dispense, he endeavours to be as inconclusive as possible: 'Quaedam dirimunt matrimonium ratum, non dirimunt consummatum. Nonnulla sic dirimunt, quamuis contractum, vt nec Romanus Pontifex relaxet legis rigorem. Nonnulla, licet non recte contracta, tamen per eum comprobari possunt, si velit.' Cautious as he is not to commit himself, he knew that the question of the Queen's divorce had already been raised; and within a year we find him regretting the indiscretion of which he had been guilty in the first part of his treatise: he had resolved, he tells More, 'nihil tale admiscere', but his pen had run away with him (Ep. 1804. 285–7). He supposes the Queen to have taken offence. Yet in the section on *affinitas*, he had plainly declared for the validity of marriage with a deceased brother's wife, pointing out that, under the Mosaic law, it was (where the brother had died childless) not only approved, but enjoined (LB. v. 639E). In the dedicatory letter to the Queen, again, there is a significant reference to the princess Mary; of whom 'quid non expectemus?' (Ep. 1727. 25–7)—there was a party which advised Henry to marry the princess to an English noble, and accept a son of the marriage as his heir. In Sept. 1528 he was still so far opposed to the divorce of Katharine that he preferred (he tells Vives) the project of allowing Henry to have two wives (Ep. 2040). This solution (for which there was recent precedent in the case of the King of Castile, *Cal. State Papers*, ii. 379) had commended itself at different times both to Henry and to the Pope (Pollard, Henry viii, pp. 206–7), and won later the approval of Melanchthon, Bucer, and Capito. But by January 1530 Erasmus had abandoned this solution; at least he does not mention it among the alternatives which he puts to Boniface in Ep. 2256. Writing in that month to Boniface, he repeats what he had said in his treatise about the validity of marriage with a deceased brother's widow, adding 'et intercessit Pontificis diploma'. On the question of 'consent', handled with reserve in the treatise, he takes the view that, though the marriage was certainly forced on Henry, his subsequent behaviour, unlike that of Louis XII, indicates that there was in fact consent. By this date he regards the project of finding an heir by marrying Mary to an English noble as politically impracticable—nor, he is credibly informed, is Mary capable of bearing children. The only question left open is whether Henry's marriage with Katharine may be regarded as 'res . . . dispensabilis ob publicam tranquillitatem'. On this question he invites a legal opinion from Boniface. The narrowing of the issue, and the manner in which the question is put to Boniface, suggests that Erasmus had been approached by some one interested in the problem from the point of view of Henry; and in this connexion it is to be remembered that, late in 1529, he had been invited to dedicate to Thomas Boleyn a commentary on Psalm 23 (Vulg. 22), and had accepted the invitation (Epp. 2232, 2266). Boniface, in his reply (Ep. 2267), lays it down that, in a marriage duly made, all power of dispensation has been taken from the Pope 'nisi magna aliqua iustaque causa diuortium pro suo iure exposceret'. He is inclined to think that the King's apprehension of political disturbance does not constitute this *iusta causa*. His own suggestion would be that Henry should adopt an heir. It is no doubt in allusion to Ep. 2040 (which Erasmus had been indiscreet enough to print) that Boniface adds that he should prefer bigamy to divorce, if he were a Lutheran—ten years previously Luther, in the *Babylonish Captivity*, had pronounced bigamy to be the lesser evil. 'There is nothing to be done', Erasmus writes in reply, 'except to pray heaven to turn all things to a good issue. I grieve that the King should be involved in such a maze' (Ep. 2271. 1–2). Some three years later he takes back most of what he had said, or hinted, on the subject of the divorce, in a letter to Viglius: 'This business has been going on for the last eight years, and the King very properly feels a great weight on his conscience: though two hundred doctors have proved by Scripture and reasoning that his marriage never could have taken place under human or divine law' (Ep. 2810). Said to any one else, what he here says to Viglius would have been more than sufficient to account for the 'rumours' in Louvain mentioned in the present letter. His final comments on the subject are given in a letter to Cochlaeus ⟨March 1535⟩ (Ep. 3001), where he says that if he had had Cochlaeus' wealth of arguments he should have advised the King against the divorce.

DES. ERASMVS ROT. CLARISS. V. DAMIANO A GOES INVICTISSIMI LVSIT. REGIS THESAVRARIO PRIMO.

Qvod famulus meus praeter salutem nihil ad te pertulit, Damiane clarissime, nihil aliud in causa fuit, nisi quod non suspicabar te tam mature absoluta tam longa periodo tua (dicebas enim, si recte memini, te velle lustrare Germaniam et Galliam) redisse in Brabantiam. Quum me reliquisses, diu mecum ipse rixatus sum, quod tam candidum amicum tam frigide excepissem. Primum in nomine tuo peregrinabar, tanquam per somnium recordans nomen illud in aliquorum ad me literis extare. Nullus est ferme dies quo non accipiam aliquas epistolas; interdum vno plures viginti. Accedebat languor, qui me compluribus iam mensibus nimium vrget familiariter. His rebus factum est, vt noctu demum renouata memoria, vno tantum colloquio vnaque coena tam amico hospite frui licuerit. Nec in libello quem reliquisti sciebam quicquam esse tuum, priusquam te profecto per ocium inspicerem. Et hac in parte mihi damno fuit tua modestia. Ex coenae colloquio sensi te esse virum bonum, vt olim loquebantur Romani, liberum, rectique ac pietatis amantem. In literis ad Amerbachium nulla erat tui mentio. Scriptae enim fuerant et obsignatae priusquam huc venires. Is tamen me sagacior statim sensit ingenii tui dotes, egitque mihi gratias quod talem ad ipsum misissem. Addebat sibi visum virum bonum et integrum. Quam facile conciliantur cognata ingenia! Adeunt me interdum qui miram prae se ferunt beneuolentiam, quum aliquot interdum comperiam longe alios animo quam fronte. Ea res in causa est, vt nonnunquam frigidior sim in accipiendis peregrinis salutatoribus.

Sed de te quum mei puderet, mihique ipse succenserem, commodum superuenerunt duae epistolae tuae quibus me consolaris, meque mihi reconcilias, etiam pro singulari humanitate, si diuis placet, gratias agens: nec hoc contentus, istius insuper animi pignus ac monumentum apud Erasmum Schetum reliquisti, quod nondum videre contigit, sed qui videre praedicant esse rege dignum. Caeterum quo tu prolixius declaras humanitatem tuam, hoc magis me pudet inhumanitatis meae. Quid igitur superest, nisi vt quod hactenus cessatum est, iuxta Graecorum prouerbium, posterioribus officiis sarciamus? Id vero, clarissime iuuenis, sic a me curabitur, vt intelligas omnia potius mihi defuisse quam studium ac propensam voluntatem.

Quod ais Louanii iactatum a nescio quibus, me ab his stetisse qui probant *ἀποστάσιον βασιλικόν*, quaerisque quid sit talibus respondendum: quid aliud respondeas, optime Damiane, quam illud e Psalmis: Dentes eorum arma et sagittae, et lingua eorum gladius acutus? Quanquam satis scio tibi nequaquam istud a viro graui

1. famulus] Quirinus Hagius, cf. Ep. 2826. 2.
9. accipiam . . . epistolas] Cf. Ep. 2716. 149n.
28. duae epistolae] One is Ep. 2826, and the letter (not extant) mentioned there in l. 1.
31. monumentum] See Ep. 2826. 69n.
35. Graecorum prouerbium] Zenob. 315, cf. *Adag.* 238.
42. Psalmis] 56. 5 (Vulg.).

fuisse auditum, sed a spermologo quopiam et acritomytho rabula, quo pestilentissimo hominum genere nunc vndique scatet mundus. Nullus vnquam mortalium vllam syllabam ex me audiuit, approbantem aut improbantem hoc factum. Hoc apud omnes ingenue prae me tuli, mihi non vulgariter molestum esse principem alioqui felicissimum in eum labyrinthum incidisse, cui cupiebam cum Caesare per omnia conuenire, quod intelligerem id ad publicam orbis tranquillitatem summopere conducere. Quae fuisset autem mea non dicam temeritas sed amentia, si nec postulatus nec rogatus de re tam ardua pronunciassem, de qua tot eruditi apud eam gentem episcopi, atque ipse adeo legatus Apostolicus Laurentius Campegius vir vtriusque iuris callentissimus, ferre sententiam contabantur. Merito amo τὸν μονάρχην, vt cuius animum semper propitium ac fauentem sum expertus. Quanquam ab eo tempore, quo coepit hoc negotium agi, nihil ab eo beneficii accepi praeter animi beneuolentiam. Τὴν αὐτοῦ σύνοικον multis de causis diligebam ac diligo, idque, ni fallor, cum bonis omnibus, quam arbitror nec ipsi βασιλεῖ inuisam esse. Caesari Principi meo, cui iuratus sum consiliarius, praeclare de me studiisque meis merito, nisi me agnoscam omnia debere, aut vehementer stolidus sim, aut insigniter ingratus. Vnde igitur mihi mens tam laeua vt vltro me tam inuidioso negotio inuoluerem, ad quod si fuissem vel rogatus vel flagitatus, manibus pedibusque fuerim recusaturus?

Nullus vnquam Principum super hoc argumento meam requisiuit sententiam. Tantum ante annos duos adierunt me duo ex aula Caesaris nobiles, vno atque altero colloquio vrgentes me, vt quid de ea causa sentirem exponerem. Respondi id quod erat res, me nunquam ad eam quaestionem intendisse animum, de qua viderem summos tum autoritate, tum eruditione viros tot annis ambigere. Facillimum esse pronuntiare quid ego optarem, at pronuntiare quid ius diuinum atque humanum concederet negaretue, non modo multorum dierum considerationem requirere, verumetiam circumstantiarum causae cognitionem. Illi professi se nihil ex mandato Caesaris agere, discesserunt. Praeterea, nemo mortalium me super hoc interpellauit negotio. Ergo quum sit impudentissimum mendacium quod nugator ille, quisquis fuit, ad te pertulit, suspicor tamen vnde arripuerit occasionem, vt, iuxta prouerbium, Malis praeter occasionem nihil deest, ad quoduis audendum facinus. Ei quem ὁ βασιλεὺς dicitur socerum asciscere, dicaram Psalmum vigesimum secundum, idque ante annos complures, vt id facerem ab ipso rogatus. Est enim vir, vt vno ore praedicant omnes, vnus prope inter nobiles eruditus, animoque plane philosophico. Hoc officium meum grato amplexus animo, petiit vt aliquid aederem in Symbolum quod dicitur Apostolorum. Feci quod voluit, eoque

49. Labyrinthum] Cf. Ep. 2271. 2.
55. Campegius] Cf. Ep. 2256. 35–7.
69. nobiles] We are not able to guess their identity. It is conceivable (unless we press Erasmus' *annos duos* unduly) that it was in connexion with their visit that Erasmus invited Boniface's opinion upon the divorce (Ep. 2256. 35–58).
80. prouerbium] *Adag.* 1068.
84. ab ipso] The invitation was conveyed through Gerard Phrysius (Ep. 2232), Boleyn himself adding a postscript to the letter.
87. Symbolum] 1533: cf. Ep. 2772. In 1534 he also dedicated the *de*

lubentius, quod res ad omnium vtilitatem facere videretur. Hic nullum verbum est, quoad *τοῦ ἀποστασίου* causam attinet, cuius tamen vir ille, vt accipio, nec autor nec instigator fuit, vtpote quietis quam opum aut honoris amantior. Quum Caesar et Franciscus Galliarum Rex bellis inter se conflictarentur, vtrique dicaui meas lucubrationes, neque quisquam extitit, qui clamitaret me ab hoste Caesaris stare. Quanto minus habuit frontis, qui calumniam istam fabricatus est?

Sed hoc de nugamento plus satis. Venio nunc ad eum epistolae tuae locum, quo pio affectu deploras Pilapianae gentis exitium, quae per Christianos principes spoliatur externis bonis, nec sinitur internis bonis ditescere; premitur humano iugo, nec docetur suaui Christi iugo colla submittere. Proceres enim illi qui victorias praeda metiuntur, malunt imperare beluis quam hominibus. Ea res in causa est, vt pauciores gentes quae Christum ignorant ad ecclesiae consortium semet adiungant, videntes sese non ad Christianismum, sed ad rapinam ac miseram seruitutem peti, et quicquid est malorum morum insignius esse in vita Christianorum. Multo aliud est negotiari, aliud pietatis negotium agere. Itaque victorias ducis illius egregii quidem ac fortunati, qui tot vrbes litorales spoliauit, coniectis in mare, quibus vehendis naues non sufficiebant, vt ingenue quod res est fatear, non absque dolore legi. Sed de negotio militari, praesertim eo cuius qualitatem et circunstantias parum cognitas habeo, satius fuerit me non pronunciare. Illud in genere dicam: auaritiam et imperandi libidinem non minimam esse causam quur religio Christiana in has sit contracta angustias. Mansuetudine ac beneficentia cicurantur, et ad manum veniunt etiam ferae, saeuitia ac maleficiis efferantur et illa quae natura mansueta sunt.

Quod autem hac in re per me cupis fieri, perquam lubens obiero. Vereor tamen vt possim hisce nundinis. Sero rediit ex Anglia famulus meus, et qui hic adest typographus vnus, mecum totam languet aestatem. Adnitar tamen. Quod famulus meus perpelli non potuit vt vel opera vel pecunia tua vteretur, nihil illi mandaram, nisi vt vbique vitaret omnem petacitatis speciem, meminissetque illius vetusti prouerbii, *οὔτε πάντα, οὔτε πάντῃ, οὔτε*

Praeparatione ad mortem to Boleyn, Ep. 2884.

92. vtrique] The paraphrase of St. Matthew was dedicated to the Emperor, that of St. Mark to Francis (Epp. 1255, 1400).

114. cicurantur] Cf. *Ecclesiastes*, LB. v. 813F.

117. cupis fieri] Damian had wished Erasmus either to write something about the misfortunes of the Lapps, or to compose a letter which could be printed with his own letter to John Store, see Ep. 2826. 33n. Erasmus had a German translation made both of Damian's book and of the letter to the Archbishop, but encountered, he tells Damian, difficulties with the printer (Emmeus); see Ep. 2914. 28–32. In the *Deploratio Lappianae Gentis*—a letter to the Pope, dated 1 Sept. 1540—Damian speaks of his correspondence with Erasmus on the subject of the Lapps. He adds that at a later date, while staying with Erasmus at Freiburg, he reopened the discussion, with the result that Erasmus undertook to publish a 'iustum volumen', but died before he carried out his intention, though the *Ecclesiastes* (LB. v. 813 sqq.) contains a long passage on the subject.

119. famulus] Quirinus Hagius.

123. prouerbii] *Adag.* 1316.

παρὰ πάντων. Curaram autem ne quid illi posset deesse. Oppidum de quo tibi narratum est, Germanis dicitur Schiltach: abest a Friburgo octo millibus Germanicis bene magnis: de quo an omnia vera sint quae vulgo iactantur, non ausim affirmare. Illud nimis verum est, totum subito conflagrasse, mulierem confessam supplicio affectam. Conflagratio accidit quarto Idus Aprilis, qui dies erat Iouis ante Pascha, anno a Christo passo M.D.XXXIII. Quidam eius oppidi ciues apud huius vrbis magistratum rem ita gestam pro comperto narrarunt, quemadmodum mihi retulit Henricus Glareanus, quantum meminisse possum: Daemon sibilo signum dedit, e quadam aedium parte; caupo suspicans esse furem ascendit, neminem reperit. Sed idem signum rursus ex altiore coenaculo redditum est. Et huc conscendit caupo furem persequens. Quum nec illic quisquam appareret, sibilus auditus est e fastigio fumarii. Ilico tetigit cauponis animum, esse daemoniacum quiddam: iubet suos esse praesenti animo. Acciti sunt sacerdotes duo, adhibitus exorcismus. Respondit se esse daemonem. Rogatus quid illic ageret, ait se velle exurere oppidum. Minitantibus sacrificis, respondit se pro nihilo ducere minas illorum, quod alter esset scortator, vterque fur. Aliquanto post, mulierculam quicum habuerat consuetudinem annis quatuordecim, quum interim illa quotannis et confiteretur et acciperet eucharistiam, sustulit in aerem, imposuitque fumarii fastigio. Tradidit ollam, iussit vt inuerteret. Inuertit, et intra horam totum oppidum exustum est. An daemon indignatus ob inductum riualem cauponis filium, et oppidum perdiderit, et mulierem prodiderit, certum non audiui: non est tamen veri dissimile. Huius facti vicini tam constans est fama vt fictum videri non queat. Feruntur et alia huius generis, sed non libet aures tuas vulgi fabulis remorari.

Bonifacius Amerbachius habet epistolam tuam. Hunc tibi polliceor constantem et perpetuum amicum, atque adeo ministrum fidelem iuxta ac diligentem si quid per eum fieri voles. Vnum hunc, vt praesens dicebam praesenti, habet Germania vere aureum ac gemmeum, aut si quid his est preciosius. Talis autem ingenii ad quamlibet preciosas opes nulla est comparatio. An tamen Germani nomine censeri debeat ignoro, certe Glareanus non pateretur. Rauracorum est Basilea, et habet ea ciuitas peculiaris cuiusdam ciuilitatis non obscura vestigia e Synodo vniuersali relicta, quae illic sedecim annis durasse fertur. Efficiam autem vt plures et norint et ament Damianum, quod mihi bonum erit atque commodum, quippe qui non mediocri nominis mei lucro sum id facturus. Tam splendidum munus vltro ab inuictissimo Lusitaniae Rege oblatum ex animo tibi gratulor, atque vt faustum felixque sit precor. Si quando inciderit oportunitas, rogo excuses illam praefationem meam in Chrysostomum. Eram multis verbis diligenter instructus, a Lusitano quodam, sed mendose. Hic casus mihi

125. narratum] Nothing is said of this in Ep. 2826. For another story of witchcraft in a neighbouring village see Ep. 2880. 28–34.

153. epistolam] Extant at Basle, MS. G. II. 17, f. 317.

161. Synodo] 1436–49.

167–8. praefationem] See Ep. 1800.

169. Lusitano quodam] The young Portuguese who supplied information for Erasmus is the doctor mentioned in Ep. 1783. 21–4.

parum felix poterit alio sarciri officio. Si quid scribes ad Hieronymum Frobenium, tuto ad me perueniet. Moliebar reditum in Brabantiam, sed quum aliae res multae, tum Iuppiter perpetuo infensus, et valetudo coeli asperioris impatiens cogunt hic durare, vsque ad Zephyros et nouam hirundinem. Bene vale.

Datum Friburgi Brisgoiae VIII. Cal. Augusti. Anno M.D.XXXIII.

2847. To Frederic Nausea.

Epistolae ad Nauseam, 1550, p. 116. Freiburg.
25 July 1533.

[For the circumstances of this letter see Ep. 2823 introd.]

ERASMVS ROTERODAMVS EGREGIO VIRO D. FRIDERICO NAVSEAE, S. D.

Nvllvm in te vnquam concepi iram, optime charissimeque Nausea, sed perpetuum meum in te beneuolum animum gessi. Quod tam accurate silentium excusas, operam prorsus inanem sumpsisti. Non metior amicitiam officio literarum. Scribunt ac rescribunt et parum amici, tam epistolis pene adobruor. Tantum suspicatus sum, meam admonitionem tibi non placuisse; quae mihi non temere venit in mentem. Ea si tibi non est probata, saltem arguebat me tuis commodis fauere: alioqui non admonuissem. Quid enim mea refert, quae quisque scribat?

Cardinalem Tridentinum multis argumentis experior esse talem qualem tu praedicas. Cui gaudeo te sic esse commendatum vt mea commendatione opus non habeas. Tibique gratulor, quod in optimi Principis aulam sis ascitus: cui spero res aliquando fore prosperiores. Nam illius animo nihil fingi potest beatius. Cardinali iam olim dicaui Irenaeum. Si quid natum fuerit, quod illi conueniet, non grauabor facere quod petis. Haec aestas fuit mihi sterilis, perpetuo languenti. Libellus tuus vna cum literis mihi perlatus fuit e Vienna, per Cardinalem.

Vale Nausea in Domino charissime. Friburgi, natali S. Iacobi, Anno MDXXXIII.

2848. From Nicholas Olah.

Esterhazy MS. p. 354. Brussels.
OE. p. 144. 25 July ‹1533›.

[The date given in the MS. is shown to be wrong by the contents. Quirinus

2847. 5. tam *scripsimus*: tum *NE*.

2847. 3. silentium] No letter of Nausea to Erasmus is extant, though on Erasmus' side there are six letters. Sometime before June 1527 Nausea had written to Erasmus, thanking him, belatedly, for the gift of a ring (cf. Ep. 1834). But between that date and June 1533 (see Ep. 2823) there is no trace of any letter from him.

6. admonitionem] Not extant.

13. Principis] Ferdinand.

15. dicaui] Erasmus dedicated his edition of Irenaeus to Bernard of Cles in 1526, see Ep. 1738 introd.

17. Libellus] Probably a copy of *Tres Euangelicae veritatis homiliarum centuriae*, Cologne, P. Quentell, 1532. Faber, bishop of Vienna, writing to Nausea, 12 May 1533 (NE. p. 132) thanks him for the gift of his Homilies.

18. per Cardinalem] In Cles' letter of 18 June (Ep. 2823).

Hagius was not in England in 1531, but did go there in 1533, in which year Livinus Algoet and Peter Montfoert both went on missions to Erasmus at Freiburg. The position of the letter in the MS. also indicates 1533 as the correct date.]

N. OLAVS THESAVRARIVS ALBEN: ETC. ERASMO ROT.

QVIRINVS tuus hoc triduo ex Anglia ad me rediit, confectis istic, vt mihi dixit, rebus tuis omnibus. Longiorem epistolam ad te per eum non dedi. Nam de omnibus antea te per Leuinum tum litteris tum nunciis feci certiorem. Sum in expectatione, vt redeas. Quod felix faustumque sit. Petri a Montfort negocium, quantum in me est, nunc ago. In commendatura consulcius et quietius videtur, vt cum altero qui in absencia sua curauit in successorem viuentis commendatoris se eligi, concordaret. De prepositura Harlemmensi nunc res agitur, de qua, et aliis sacerdociis, nescio quas, vt vocant, rotulas Caesar constituit, vt vacaturae quibusdam designatis personis conferrentur. Quod nisi obstiterit, spes est, vt hic ὁ πολύσαρκος ἀμφοτέρῳ ἡμῶν ὁ φίλτατος voto suo pociatur. Regina perendie ad Flandriam perlustrandam proficiscitur, vbi credo eam hesuram duobus aut tribus mensibus. Quo si reuerti te contigerit, premitte Leuinum.

Vale Bruxellae 25 Iulii †1531.

2849. FROM JAMES JASPAR.

Leipzig MS. Brussels.
EE. 190. 25 July 1533.

[An original letter, autograph throughout. For James Jaspar see Ep. 2570 introd.]

S. P. Scripsi nuperrime ad te, Erasme charissime, per Liuinum vtriusque nostrum amicum, itaque non reor opus fore longis ambagibus iam tecum agere. Ait magister Petrus Montfordt ὁ πολύσαρκος, te mihi subirasci adhuc propter literas Aleandro ostensas. Attamen ante annum iam dominus meus scripsit tibi me non ostendisse Aleandro literas tuas; scripsi et ipse quoque. Peream pessime, immo fulmine vel cruce, si Aleandro ostenderim vnquam illas aut legendo dederim, sicuti late etiam tibi scripsi olim; quicunque enim tibi hoc dixit aut scripsit, mentitur pessime, mi

2848. 12. πολύσαρχος *MS.* 15. contigeret *MS.*

2848. 1. Quirinus] See Ep. 2704 introd.

3. Leuinum] Panagathum, who in June had been specially sent to Erasmus in connexion with his return to Brabant, cf. Epp. 2820 introd., 2828. 33n.

5. negocium] See Ep. 2389 introd. The *commendatura* is the office of commander of St. John at Utrecht, the *prepositura* the Provostship of Haarlem.

2849. 1. Scripsi] The letter is not extant. But as it was carried by Livinus it was presumably written in the latter part of June, and delivered with Epp. 2820, 2822, 2828.

7. Aleandro] Of this episode we know nothing, but Jaspar could hardly have had the opportunity of meeting Aleander after Jan. 1532. In Ep. 2570. 64–70 Jaspar recounts an interview which he had with Aleander, in which he referred to various passages in Erasmus' writings where Aleander was praised, but nothing is said of his showing any letter of Erasmus to Aleander.

Erasme optime. Caeterum omnes hic boni viri et amici tui solicite te ac tuum aduentum ad has partes expectant. Fac ergo ne frustra expectationem tui prestolentur vltra ac vale.

Bruxellis, ipso die diui Iacobi apostoli anno 1.5.33.

Tuus Iacobus Iasparus Danus
Arhusien. apud Nicolaum Olaum.

Ornatissimo viro D. Erasmo Roterodamo amico longe chariss. Friburgi.

2850. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III 15. 50. ⟨Freiburg.⟩
Q. 80. 26 July 1533.

[An original letter, autograph throughout. It seems to have brought Boniface to Freiburg; he was there on 6 Aug., or earlier (Ep. 2855). But Erasmus was too ill to journey. On 17 Aug. he wrote to Boniface instructing him to make provisional arrangements for a passage by boat from Neuenburg to Cologne (Ep. 2858) before 12 Sept.; and these arrangements were made (Epp. 2859–60). But at the last moment Erasmus fell ill again (as the result, he says, of some bad burgundy). On 23 Aug. he wrote to Olah that Livinus was returning, but that he himself had deferred his departure indefinitely (Ep. 2860). On the 31st he wrote to Boniface that he should not attempt to leave till the spring (Ep. 2865).]

S. Sum animi prorsus ancipitis. Cesar, Regina, totaque aula reuocat me in Brabantiam, misso etiam viatico. Si e Neapoli mitteres bigam tectam, mox aduolarem, experturus, an corpus ferat coeli mutationem. De precio ne labores; habeo plus satis pecuniarum. Velim id quamprimum fieri, nec id sumptu tuo. Nimis impudenter vtor tua bonitate.

Tu tamen equo precede, nunciaturus bigam venturam, vt paremus lagenam vini Burgondiaci. Aut si non est commodum, fac sciam. Tempus vrget. Hodie dimisi, qui petit Sadoletum. Videtur bonus, vel hoc argumento quod recusauit pecuniam.

Vale postrid. Iacob. 1533.

Erasmus. a coena.

Clariss. viro D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2851. From Conrad Goclenius.

Basle MS. Goclenii Epistolae 6. Louvain.
26 July 1533.

[An original letter, autograph throughout.]

S. P. Oblectauit sese superiore tota hebdomade regina Hungariae studio ven[en]ationis in nemore Zoniano: interim mihi cum Domino Olao quotidiana fuit vitae consuetudo. Inter omnia nihil mihi fuit iucundius auditu quam quod de reditu tuo certissimam spem afferebat, misso Leuino Panagatho nullam aliam ob causam

2850. 2. viatico] It amounted to 300 florins. For trouble in connexion with it, see Ep. 2860.

2851. 2. nemore Zoniano] The Forêt de Soigne.

5. Leuino] See Epp. 2820 introd., 2828. 33n.

quam vt te reduceret. Opto vt sit faustum et felix. Nec quicquam sinistri possum augurari, sublatis fere omnibus qui immedicabili odio contra te aestuabant, quique autoritatis aliquid habuerunt in animis imperitae multitudinis aduersus bonam causam concitandis.

Titelmannus extra sua saepta friget. De Hermano Buschio meram fabulam audisti. Neque ille vnquam huc venit; et ita eius nomen celebratum est inter furiosos duces sectarum vt non fuerit impune in Belgicam venturus. Itaque literas ad eum suppressi in tuum aduentum. Est autem alius quidam Petrus Busconius, iureconsultus, ipsa Moria insanior, quem tu olim a carminibus quae tibi non infrequenter exhibebat solebas metrarium appellare. Is pertaesus professionis suae incipit poetari et apologias scribere; orsus a Turnoto, in cuius libris nescio quid haereseos deprehenderat. Mox sibi plaudens nescio quid in epistolam quandam tuam annotarat, quod quaedam possint breuius dici et circumspectius. Quae fuerunt eiusmodi vt ipse non fueris ea sine voluptate lecturus, certo scio. Atque hinc puto ad te manasse rumorem plane euanidum. Exceptus fuit aliquot epigrammatis, sed frustra. Argutias enim non intelligit, nec praestat. Mitto ad te carmen ipsius *αὐτόγραφον*, quod proxime scripsit ad Reginam, non vt leonem ab vnguibus sed vt Cumanum asinum ab auriculis iudices. Hic non aliter ridetur quam solent vulgo moriones.

Damianus Goes a rege suo reuocatus est in Lusitaniam vt praesit thesauris. Promisit se breui certo aliquo pignore declaraturum summam erga te suam beneuolentiam.

De censu emendo non nisi tuo impulsu verba feci, nec putabam defuturam rationem, qua tibi satis caueretur. Verum simul atque e literis tuis intellexi, a quibus hominibus res tuas mala fide tractatas conquereris, ego tibi nolim esse autor vt cuiquam credas, cum in talibus viris non sis expertus synceritatem, quibus ego

26. iudices *scripsimus*: indices *MS.*

---

10. Hermano Buschio] See Ep. 830 introd. It seems strange that Erasmus should have been nervous of encountering this reformer in Belgium. Goclenius seems to suggest that he has confused him with one Peter Busconius, who had recently criticized something in Erasmus' letters.

13. literas] Erasmus had apparently sent a letter of complaint to Busch.

18. Turnoto] John Driedo of Turnhout; see Ep. 1163. 10n.

25. Leonem] *Adag.* 834.

26. Cumanum] i.q. stupidum; cf. *Adag.* 461.

29. pignore] Goes sent Erasmus a silver-gilt tankard; see Ep. 2826. 69n.

31. de censu emendo] It would seem that Erasmus had at some time asked Goclenius to suggest an investment for the monies which Goclenius held on Erasmus' behalf. What suggestion Goclenius made we do not know, but it is hardly likely that Erasmus, who was both old and ill, desired a 'census' which should assure himself an annuity: owing to his experience of Barbirius he had come to be afraid of purchasing any kind of annuity. He must rather be supposed to have been seeking an investment for his monies, which, after his death, would yield a steady annual revenue for the charitable purposes expressed in the deed of April 1534 (see App. xxiii). Boniface Amerbach in 1536 invested the greater part of Erasmus' fortune with the Duchy of Wurtemberg, drawing from it a fixed annual interest (see Dr. Carl Roth in *Gedenkschrift zum 400. Todestage des Erasmus*, Basle, 1936, pp. 287 seq.).

nihil iudicabam esse syncerius. Quam vero ipse rationem statueram inire, quoniam nihil in re tua sum attentaturus te absente, et paucis verbis explicari non potest, supersedeo in praesentia referre. Cum coram adfueris licebit vti, si placebit.

Mitto ad te literas Hectoris Hoxuirii, vt si rem tantilla cura dignam putes vel ipse per occasionem medearis, vel me instruas quid sit respondendum. Quibus addidi epistolas Cannii, Lypsii, Camingae et Sasboti, quas ille ad proximas nundinas ad te scripsit; sed quoniam casus ita tulit vt ego tum e Bruxella ad te scriberem, ita factum vt diutius apud me haeserint. Quid Beddae apud Parisiensis acciderit tametsi te non putem latere, misi tamen quid ad me illinc de ea re sit perscriptum. Spero me breui visurum diem, vt Erasmus superata inuidia omnium portentorum victor omnium ore celebretur, quanquam iamdudum id (exceptis paucis, quorum animus ad recta indocilis est) ita vt nemo alius inter mortales es consequutus.

Augurium tuum de exitu litis meae Antuerpiensis spero vanum fore. Res est in ipso cardine. Nec licet aduersariis diutius tergiuersari; qui sese in tot rerum species mutarunt vt Proteus prae illis non fuerit Proteus. Cupiunt iam mecum pacisci, oblata non contemnenda portione. Sed mihi infixum est illud, vt velim vltima experiri, vt sim iuxta prouerbium *βασιλεὺς ἢ ὄνος*.

Lambertus Briardus agit adhuc apud Ferdinandum Imperatoris legatum ob cogendum Concilium nec expectatur Mechliniae ante hyemem aut ver proximum. Cupiuit ille explicationem tuam in Psalmum quinquagesimum, quemadmodum narrat hospes tuus Martinus Dauid. Mirum hic audio enigma, ad quod tamen non Oedipo sed Erasmo coniectore opus est. Quirinus tuus reuersus ex Hollandia negat quicquam illinc honorarii muneris ad te transmissum. Ac Petrus Monfortius ante paucos dies e Germania reuersus mihi affirmabat seipsum ad te pertulisse, idque eodem tempore quo ducentos aureos dono miserit Rex Ferdinandus. Mihi tamen magis libet credere oculato testi quam aurito, praesertim in re quam dicat se autore esse gestam. Reliqua, vt spero, breui coram agemus; oroque deum vt incepta tua omnia secundet, teque

46. acciderit *scripsimus*: accideret *MS*.

---

40. Hoxuirii ... 42–3. Cannii Lypsii Caminghae et Sasboti] None of these letters has survived—the letter of Sasbout, since it was written 'for the last fair' cannot be Ep. 2844. Goclenius' own letter, written from Brussels, has similarly been lost: it presumably travelled by the post which carried Epp. 2784, 5.

45. Beddae] At the end of May 1533 Beda was banished from Paris by decree of the King; see the letters of P. Siderander and J. Sturm, Herminjard 418, 422. Siderander writes that the news will reach Basle from friends of Peter Tusanus, who was staying with Grynaeus.

52. litis] The suit for the Antwerp canonry; cf. Epp. 1994[a] (vol. viii), 67n, 2573. 57–65, 2587. 38, 2644.

57. *βασιλεὺς ἢ ὄνος*] *Adag.* 2441.

58. Briardus] President of the Council of Malines; for his desire for a commentary by Erasmus on Psalm 51 see Ep. 2571. 7n.

59. Concilium] The projected ecumenical Council.

62. Dauid] See Epp. 532. 32n, 2571. 6–19.

64. honorarii] See Epp. 2818, 2819.

67. Ferdinandus] See Epp. 2801, 2808.

nobis vegetum et valentem restituat. Interim vale, totius orbis vnum et vnicum ornamentum.

Louanii septimo Calen. Augusti Anno Domini M.D.XXX tertio.

Tuus quantulus est
Conr. Goclenius.

Omnis eruditionis principi D. Erasmo Roterodamo. Friburgi.

2852. To Julius Pflug.

Liber de sarcienda Ecclesiae concordia, f°. a². Freiburg.
Lond. xxix. 37. 31 July 1533.

[The Preface to the *Liber de sarcienda Ecclesiae concordia*, Basle, Froben, 1533, 4° and 8°; reprinted in the same year at Antwerp (Hillen), Leipzig (Faber), Paris (Wechel). Within a year two German translations appeared (Strasbourg, M. Apiarius; Erfurt, M. Maler); and also one Flemish (Antwerp, Wouter van Lyn); and one Danish (Roschildie).]

DES. ERASMVS ROTERODAMVS CLARISS. VIRO IVLIO PFLVG S. D.

Qvantopere te pigeat horum semper in peius gliscentium dissidiorum, quantoque pectoris ardore suspires piis omnibus optabilem ecclesiae concordiam, Iuli vir ornatissime, satis arguunt tot tuae ad me epistolae, semper eandem occinentes cantilenam, magnaque instantia efflagitantes vt huius tempestatis me sedatorem praebeam. Quod quum tu nihilo verecundius facias quam si iubeas Pigmaeum Atlantis vice sustinere coelum, tamen a me nullam admittis excusationem.

Erras tu quidem, mi Iuli, vehementer ignorantia mei. Verum hic error quo maior est, hoc magis declarat insignem tuam pietatem erga Dei domum, in qua tu non infimum tenes locum, tenesque ob eximias virtutes tuas meritissimo: quibus hoc decentius ornaris quod hinc nullum omnino tollis supercilium, sed agnoscis Domini munificentiam. Quales viros si multos haberet Respublica Christiana, aut hi tumultus non extitissent aut iampridem essent consopiti. Ipse vero sic inter sacrum, vt aiunt, et saxum constrictus vt quod flagitas nec recusare per te liceat nec ex me praestare valeam, medium quiddam repperi, quo te posthac vtar aliquanto placatiore. Tractaui Psalmum 83 in quo diuinus ille Spiritus mire nobis commendat Ecclesiae concordiam. Non parum iuuat hortator in hoc sane negotiorum genere in quo bona pars facti est propensa voluntas; cui nunquam deesse solet benigni numinis praesidium. Quod si Christus et illud largiri dignetur vt Ecclesiasticae pacis amor, quo tu tam insigniter flagras, omnium animos corripiat, breui futurum est vt nec tu flagitando, nec ego recusando sumam inanem operam, sed vterque alteri gratulemur. Verum a Psalmo non te remorabor diutius.

Datum Friburgi pridie calendas Augusti MDXXXIII.

2852. 16. sacrum] *Adag.* 15.

2853. To ?

Vita Erasmi p. 139. ⟨Freiburg.⟩
O^2. p. 283: Lond. xxx. 77: LB. App. 512. ⟨August 1533.⟩

[The fragment lacks beginning and end; and offers no clue to the person addressed. P. S. Allen thought that it might be addressed to the City of Augsburg; but the plural *vestra* in line 62 does not exclude an individual, in Augsburg or elsewhere—clearly the letter is written to someone living in a *ciuitas* where the reformed opinions were rife. Possibly the person addressed is Christopher of Stadion: the letter would then be that referred to by him in Ep. 2856. Allen, comparing Ep. 1976, seems also to have thought it possible that the letter was addressed to Hermann of Wied; who in April 1533 had through Cornelius Agrippa expressed the desire to 'auspicate friendship' with Erasmus, inviting him to come to Cologne or Bonn (Ep. 2790).

The letter was clearly written while the *Liber de sarcienda Ecclesia concordia* was still fresh in Erasmus' mind; it is indeed not much more than a recapitulation of the final pages of that booklet (see in particular LB. v. 500–6). What is said in l. 61 of the duke of Juliers and his adoption of Erasmus' *consilium* points similarly to a date near the summer of 1533 (cf. Epp. 2804. 2845).]

FRAGMENTVM EPISTOLAE ALTERIVS.

... VTRAQVE pars sic tendit funiculum, vt vtriusque malo rumpatur: et hinc hic orbis tumultus. Tollunt omnes imagines, rem cum primis et elegantem et vtilem. Tollatur colendi superstitio, tollantur imagines templis indecorae aut immodicae, idque paulatim, et sine tumultu. Volunt eiicere sacerdotes; dent operam, vt sint sacerdotes docti et pii, nec temere admittatur ad hoc honoris nisi probatus et dignus. Erunt pauciores: quid tum? Praestat habere tres bonos, quam trecentos inutiles. Non placet illis cultus ecclesiasticus. Multa canuntur ac fiunt in templis inepta; corrigantur vitia, idque paulatim; maneat cultus. Execrantur Missas, odio sordidorum sacrificulorum qui nihil aliud didicerunt quam missare, caetera laicis prophaniores. Submoueantur illi conductitii, ac more veterum vnum sacrum celebretur in templo, aut in festis diebus duo: mane vnum priuatum, ob famulos et hospites; alterum circa decimam. Indulgentiae iam explosae sunt, quibus aliquot seculis impositum est mundo, adiuuantibus monachis, conniuentibus theologis. Qui putant Missas et Parentalia nihil prodesse defunctis, erogent in pauperes viuos quod vulgus a morte iubet fieri. Ne molesti sint iis quibus persuasum est viuorum bona opera prodesse defunctis, quae viui curarunt vt fierent. Quibus persuasum est sanctos nihil agere apud Christum, inuocent bona fide Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum. Diuos colant ac venerentur imitando, ne obstrepant qui pio affectu colunt et inuocant eos. Superstitio reprehendatur, affectus probetur, quem puto Christo non esse ingratum, etiamsi sit erroneus. Non sentiunt Sancti vota nostra? At Christus sentit, ac pro illis donat quod petimus. Quibus persuasum est, Confessionem non esse partem Sacramenti, nec a Christo institutam; seruent tamen eam vt rem salutarem, a patribus inductam, et multorum seculorum consensu probatam, donec aliud de ea statuat Ecclesia. Et in confitendo adsit synceritas, absit superstitio. Non multum grauabitur Confessione qui deligit idoneum sacerdotem, qui non confitetur nisi

TIT. O^1: EPISTOLAE ERASMIANAE FRAGMENTVM O^2.

manifesto mortalia, et qui cauet ne quod facinus capitale admittat. De Purgatorio in suo quisque sensu abundet, non est quod ob haec scindatur Christiana charitas. De Libero Arbitrio disputent in Sorbona theologi, laici simpliciter ambulent et confidenter. Siue iustificent bona opera, siue non, nihil refert, modo conueniat ad salutem non sufficere fidem sine bonis operibus. De baptismo seruetur, quod tot seculis seruauit Ecclesia. Posset tamen vnicuique parenti relinqui liberum, vtrum malit statim tingi infantem suum, an differri vsque ad adolescentiam, modo interim diligenter instituatur in dogmatibus orthodoxis et sanctis moribus. Anabaptistae nullo modo ferendi sunt. Apostoli iubent nos obedire magistratibus, et isti grauantur obedire Principibus Christianis. Communio bonorum sit ex charitate, possessio et ius dispensandi maneat penes proprietarium. Si de Eucharistia sic inter se ambigunt, vt quotidie pariant nouas et absurdas opiniones, quanto consultius erat manere in vetere sententia, donec vel Synodus vniuersalis, vel reuelatio diuinitus, aliquid aperiat certius. De adorando scrupulus facile soluitur. Nemo adorat Eucharistiam, nisi ibi sit totus Christus. Nec quisquam tam demens est, vt humanam Christi naturam adoret pro diuina. Diuina autem nusquam non est praesens. Abusus huius sacramenti possent corrigi. Olim non ostentabatur, sed seruabatur inclusum in loco mundo. Nec circumferebatur in ludis, aut per agros ab equite sacerdote. Volentibus sumere, porrigebatur. Nunc in Anglia nulla est domus, nulla caupona, pene dixeram lupanar, vbi non sacrificetur. Haec vendunt cortisani.

In caeteris item si vtrinque adhiberetur moderatio, fortassis hi tumultus paulatím redirent in aliquem tranquillum statum. Hoc consilium sequutus est Dux Iuliacensis, et fatetur prospere cedere. Nec dubito, quin idem factura sit vestra ciuitas, si per Ecclesiastas liceret. Vereor, ne illi suum agant negotium, vt sint in tuto. . . .

[2810]2854. From Viglius Zuichemus.

VZE. 45.

Padua.
2 August 1533.

Semper equidem magni beneficii loco duxi, D Erasme, patrone omnium maxime et honorandissime, quod ad me scribere non grauareris. Nunc autem quod tam prolixis, honorificis, benignisque literis iterum atque iterum me sis dignatus, maxima tibi a me gratia habetur. Nam mutuo scribendi officio adeo tibi satisfacere nequeo, vt abunde suo officio functae literae meae mihi videantur, si modo nihil te offenderint, et qualem qualem occasionem tibi praebuerint, quo hoc erga me beneficium in posterum quoque continues. Quod si autem votis meis Superi annuerint, id est, vt et te diu nobis incolumem et superstitem seruent, et mihi fortunam

2853. 62. factura *scripsimus*: futura *O*.

2853. 51. Nec . . . 58. sacrificetur] Cf. *Lib. de sarc. eccl. conc.* LB. v. 504A–B and *Ecclesiastes* LB. v. 840A–D.

paulo lautiorem praebeant, reipsa gratitudinem erga te meam sic declarabo, quo te huius in me beneficentiae minime poeniteat.

Significaui tibi antea ex amicorum consiliis cupere me alio studia mea flectere, et aliquando ad scopum propius dirigere. Qui nobis pene omnibus is est, vt in foro vel republica vsum aliquem disciplinae nostrae exhibeamus. Iura enim ciuilia vtcunque, hoc est, quantum nostratia fora requirant, prope didici. Et haec Italica exercitatio non parum me iuuit, tuebiturque aduersus eos, qui literarum bonarum studiosos imperitiae in legibus insimulant, vulgatumque nobis Grammatici conuitium obiiciunt.

Graecas institutiones Iuris Ciuilis Hieronymo Frobenio misi excudendas. Praefatus sum in eas paulo prolixius, quo studiosos ad indaganda Graecorum commentaria excitarem: et futurum facilius spero vt, si nostrae sectae homines linguae graecae operam dare coeperint, latinam quoque diligentius excolant. Ad comparandam autem operi huic authoritatem, et alias quasdam ob causas, suadente iubenteque Mathia Heldt, procancellario, Caesari nuncupaui. Et vt mihi hoc bona Bembi venia liceret praefationem ipsi exhibui, in qua pro tanto munere honorificam eius mentionem inserui. Qua etiam *τῶν νεαρῶν* emendatissimum plenissimumque exemplar ab eo impetraui: quarum aeditio reuera Nurenbergae est praecipitata. Spero me bonis auspiciis Institutionum opus, iam olim ab studiosis desideratum, emissurum. Nam tua commendatio iam, vt sentio, expectationem aliquam de me fecit, cui etsi non primo statim foetu, eoque alieno, satisfecero: tamen quo aliquando de meo penu non omnino tuis de me praeconiis indigna depromere mihi liceat, pro viribus conabor.

Verum nunc aliquantisper Aristotelis adhuc sequar consilium, qui virum egenum suadet magis diuitias quam Philosophiam sectari. At vbi mediocrem fortunam, atque eam quae studiorum quieti et impendiis sufficiat, peperero, intermissa omnino studia repetere decreui. Exponam autem tibi apertius consilium meum, quod te et velle et posse non leuiter promouere, scio. Habeo magnos et potentes patronos in Germania. Hi omnes suadent, vt me Spiram conferam, promittuntque vt, cum illic aliquamdiu habitauero, honesta aliqua conditio deferatur. Et ad eam rem adiutorem quoque se apud Caesarem mihi futurum D. Mathias pollicitus est. Talibus quidem authoribus lubenter obsequar. Itaque sub hyemem patriam reuisere decreui, illic me viatico communiturus, vt Spirae me sustentem, quoad occasio exequendi promissi patronis oblata fuerit. Nec ea mora grauis mihi erit, qua interea linguae et forensis actionis vsum aliquem comparem, et in aduocatorum subselliis prius sedeam, legitimum magis gradum inde, Deo volente, ad altiora facturus.

Vnus mihi scrupulus est, quem si tollere potero, foelicem successum spero. Habeo aliquot non vulgares amicos in Germania

52. qua *scripsimus*: quo *VZE*.

21. institutiones] See Ep. 2791.59n.

27. Heldt] See Ep. 2767. 27n.

31. aeditio] The reference is to Haloander's edition of 1531, which together with the same author's edition of the *Institutiones*, Viglius mentions with praise in his preface to the *Institutiones*.

inferiore, quibus a patruo olim sum commendatus. Iis omnia ad quaestum referentibus non placebit, sat scio, quod vberiorem prouentum in Germania sperem, cum nostratia fora multo sint vberiora. Et deinde aliud suspicabuntur, quare superiorem quaeram Germaniam: sed tamen praesens quicquid id est dissoluere conabor.

Haec est consiliorum meorum summa. Fuit autem mihi pergratum, quod tuam quoque opem benignissime obtuleris, cui ego iam antea multum debeo, cum tuae de me commendationes, cum priuatae tum publicae, honestissimam mihi opinionem apud doctos et studiosos pepererint. Et est mihi profecto iste longe maximus studiorum meorum fructus, quem a te accipio. Ac eum perpetuum fore spero, nam mori me Hercle malim quam mea aliqua culpa tuam amittere beneuolentiam. Domini Antonii Fuggeri fauore multum nitor et arbitror me in firmum inclinare parietem. Cum vero tua authoritas plurimum apud eum valeat, et tuo iudicio multum tribuat: iuueris me non parum, si cum tibi opportunitas ad eum scribendi fuerit, voluntatem ipsius tua commendatione incitaueris. Arbitror eum propediem hic futurum, sic enim mihi retulit Mariangelus Accursius qui heri hac in patriam transiit. Eius opinor tibi nomen esse notum: edidit enim nuper Cassiodorum et aliquot Am. Mar. libros et integrum hunc annum egit apud D. Antonium. Visus est mihi bene oneratus redire ex Germania, nec temere esse quod eam laudat. Rediit et superiore anno ex Germania bene nummatus Gauricus quidam Mathematicus. Sed is non obturatis auribus Siraenas praeternauigauit: nam Lutherum et Melanchtonem saepe habebat in ore. Causa autem Antonio huc proficiscendi est, vt ex medicorum consilio valetudini prospiciat.

---

75. Accursius] Mario Angelo Accorso was born at Aquila—the dates of his birth and of his death are unknown. He spent 33 years at the court of Charles v, for whom he made journeys to Poland and to Germany; during these he collected MSS., which he gave to the Vatican. In 1524 he published at Rome his *Diatribae* (notes on Ausonius, Ovid, and Solinus). In 1533 he printed at Augsburg his edition of Ammianus Marcellinus, superseding the Rome edition of 1474, adding 5 new books and correcting (according to his own statement) 5,000 errors. In May of the same year he produced the *editio princeps* of the letters of Cassiodorus (*variarum epistolarum lib. xii*, Augsburg) together with Cassiodorus' *de Anima lib. vnus*. In 1531 he had published anonymously, s.l., a witty dialogue, *Osco, Volsco, Romanaque eloquentia interlocutoribus dialogus*. A poem by him, *Protrepticon ad Corycium*, was printed in the volume *Coryciana* 1524. In Ep. 2814 he is mentioned as about to leave Augsburg owing to the Protestant disturbances, and in Ep. 2818. 43 Erasmus suggests that he influenced A. Fugger in his resistance to the Reformers.

80. Gauricus] Lucas Gauricus (1475–1558) was born at Gifuni, and taught astronomy at Naples, Ferrara, and Venice. Later at Rome he attracted the notice of Paul III, who was suspected of leanings towards astrology, and who in 1545 made him bishop of Civita. Resigning his see in 1553 he died in 1558. His *Opera Omnia* were published at Basle in 1575. They consist principally of works upon astronomy, but in the last section there are gathered together his miscellaneous writings, including a Latin grammar (*Grammatices libellus isagogicus*); a dialogue between himself and Santes Palonus of Modena, entitled *Tractatus de ocio liberali*; a fragment *De medicamentis*, including some verse pieces; *Aureus liber de illustrium poetarum auctoritatibus*, an anthology of reflections by the poets on drunkenness and sobriety, and other moral sentiments, with verses of Gauricus' own composition.

Quaestoris filius Romam abiit, visa vrbe, mox in patriam rediturus. Credo fore vt te coram conueniat ac salutet, animumque suum et consilium plenius tibi explicet.

Ego sane arbitrabar negotium hoc pensionis tuae potuisse per patrem expediri. Quapropter iuuenem sua sponte inclinatum pro virili instigabam: quo laudabilem istam voluntatem exequeretur. De Riccii libro ipse iudicabis. Poposcit eum ab Ephorino Hieronymus, si recte intellexi, et Bebelius Basileam pertulit. Si ego idem apud illum potuissem, lubenter et ad te alterum exemplar ferendum dedissem. Hieronymus Vida Canonicus est Regularis. Statim tamen ac eruditionis sibi quamdam peperit opinionem, patronis conciliatis monachorum contubernium reliquit. Bononiae nuper, vt scripsi, ob Christeida Pontifici dicata episcopatu donatus est. Huius ac Fracastorii cuiusdam carmina primam laudem apud Italos obtinent. Misi quondam ad Glareanum libellos quosdam vtriusque. Ὁ ἄλογος Romae laborat pro saterdotiis: sed vereor ne inuita Delia venetur. Nosti illud, Curia Romana non vult ouem sine lana. Quidam inde mihi scripsit, graui eum morbo premi, et corporis et marsupii, et tamen hic erat totus sericeus.

Romae promulgata est monitio contra Anglorum Regem: ni reducat vxorem ante Calendas Septembr. excommunicatum eum iri. Coronenses adhuc a Turca sunt obsessi. Soluisse tamen dicitur Andreas de Oria, vt succurrat. Comites a Rennenburgo tecum esse gaudeo. Cum Gaspare mihi in Gallia magna fuit familiaritas, nec quicquam illo vidi aut modestius aut syncerius. Et has virtutes, tametsi generis splendore satis illustres, literarum quoque indefesso quodam studio ornare summopere connitebatur. Debeo autem tibi plurimum, Erasme colendissime, sed tamen huius nomine cupio tibi aliquid quoque debere. Debebo autem si

99. ἄλογος *scripsimus*: ἄλαζος *VZE*, *cf. Ep.* *2810. 4.*

84. filius] See Ep. 2716. 156n.
90. Riccii] See Ep. 2791. 53n.
93. Vida] See Ep. 2791. 49n.
97. Fracastorii] Girolamo Fracastoro (1483–1553) physician, poet, philosopher, and astronomer. Born at Verona, he studied at Padua under Pomponazzi, but he spent most of his life at Verona. His *Opera Omnia* were printed at the Juntine press, Venice 1555. His fame rests principally on his poem *Syphilis, siue de morbo Gallico*, Verona, 1530, dedicated to Bembo and panegyrized by the elder Scaliger. His *Naugerius siue de poetica dialogus*, published in 1555 after his death, is a dialogue in which his friend A. Navagiero is the principal speaker. He used the dialogue form in two other works *Fracastorius siue de anima*, and *Turrius siue de intellectione*. His *Opera* include also *De contagionibus* three books and *De Sympathia et Antipathia lib. vnus*.
99. ἄλογος] Logus; see Epp. 2810. 4, 2829. 26–7.
107. Comites] Brussels MS. II. 1040[1], f. 66 preserves a letter from Viglius to Count Gaspar Rennenberg dated from Padua on the same day as the present letter, containing the following sentences: 'Cur enim tu adhuc requiras Italiam literarum gratia, cui contigit in Erasmi admitti conuictum, qui tibi non Italiae tantum, qualis hodie est, verum qualis intra mille annos fuit, instar esse possit? Ac quae hic singuli vix praestant, ea tu in vnum Erasmum omnia quasi in quoddam copiae cornu collecta videas. Quae est enim pars literarum quam ille non ad vnguem callet? Quid est quod vsquam a quoquam disci potest quod non promptissime ille docere possit?'

beneuolentiam tuam tantopere expetenti non grauate impertias. Vincentio Magio literas tuas tradidi. Habitat hic, et Philosophiam profitetur: Graecarum literarum apprime doctus est et ab auditoribus summe commendatur. Beri epistola non peruenit ad me. De H. A. scribam forte aliquid proxime: nam Venetias ire statui post aliquot dies. Coniunxit nuper literis meis ad te monachi cuiusdam epistolam Anselmus. Non noui quis sit et mirabar cur nihil ipse scriberet. Bene vale, Erasme literarum omnium decus et patrone mihi colendissime.

Pataiii postridie Calend. Augusti 1533.

2855. From Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VI^a^. 73. 295 v°. Basle.
⟨c. 6 August 1533.⟩

[An autograph rough-draft; on the same leaf as that on which the letter is written follows a rough-draft of the dated document sent with the letter. On f. 435v^o^. is the beginning of a fair copy of the document. Boniface signed the document (which exists at Basle, MS. C. VI^a^. 71, p. 100) on 6 Aug. 1533 at Freiburg. The day before (5 Aug.), Erasmus executed a signed deed attesting the deposit with Boniface of 1600 gold florins, and expressing the purpose for which they were intended. This deed is extant in Erasmus' autograph, Basle MS. C. VI^a^. 71, p. 98. On 8 April of the year following Erasmus drew up a fresh deed preserved in the same MS. p. 97, having (as appears from Ep. 2901) received a new 'syngrapha' from Boniface. It is perhaps worth while, since they have not hitherto been printed, to set out in full the two deeds executed by Erasmus.

A. Desiderius Erasmus Roterodamus Theologiae professor sanus ac volens tradidi eximio viro Doctori Bonifacio Amerbachio mille et sexcentos florenos aureos in auro, hac lege atque animo vt si quid mihi humanitus accidisset, necque quicquam secus de ea pecunia nominatim statuissem, suo arbitratu eam distribuat in pios vsus; hoc est in alendos adolescentes bonae spei, in elocandas virgines, quarum pudiciciae videretur offectura paupertas, aut in alios quoscunque subsidio dignos. Ipse ex ea summa pro labore suo, vt aequum est sumat florenos ducentos. In cuius rei fidem haec mea manu scripsi, ac Terminum annuli mei peculiare signum appressi, apud Friburgum Brisgoae nonis Augusti Anno ab orbe redempto millesimo quingentesimo trigesimo tertio.

B. Des. Erasmus Roterodamus Theologiae Professor deposui apud eximium virum D. Bonifacium Amerbachium ciuem Basiliensem mille sexcentos florenos aureos in auro, his conditionibus quas ipsius exprimit super hac re chirographum. De qua summa si nihil noui statuero ante supremum diem, volo vt tertia pars eius libere sit dicti Bonifacii, reliquum ex illius heredis et executorum consilio dispensetur in pios vsus. In cuius rei pleniorem fidem hanc schedam mea manu descripsi, ac peculiare signum anuli mei Terminum appressi. Quod scriptum perinde valere volo, ac si testamento meo fuisset insertum. Friburgi Brisgoae in edibus meis octauo die Aprilis Anno domini 1534.

Both deeds are sealed with a good impression of Terminus. It may have been in connexion with these legal dispositions of his property (see also Ep. 2863 and App. xxiii) that Erasmus matriculated at the University of Freiburg on 5 Aug. 1533; see the university registers.]

S. P. Clarissime Erasme. Chirographum vti me facturum receperam mitto; quod si tibi probatur et satisfacit, multum gaudebo.

2854. 115. Magio] See Ep. 2154. 118. H. A.] Aleander. 101. Erasmus' letter is not extant.

Sin minus, tuae humanitatis erit mihi de scripto praeire. Qualem qualem formulam conceperis vt mea manu descripta quamprimum istuc mittatur pro virili curabo. Cura quaeso valetudinem, et quam rectissime diutissimeque vale, domine et patrone incomparabilis.

Basileae.

Bonifacius Amerbachius, LL. doctor, ciuis Basiliensis, fateor dominum Erasmum Rot., patronum meum omnibus modis suspiciendum, potestate mea deposuisse mille sexcentos florenos in auro, quos quandocunque repetenti (aut si ipse non repecierit, quibus testamento aut in vltima voluntate sua restitui iusserit) bona fide restituam. Quod si nihil eum de his statuere contingeret, in eum vsum quem sua manu mihi praescripsit, vt inter bonos bene agier oportet, diligentissime me dispensaturum esse promitto. In pleniorem horum omnium fidem hoc chirographum scripsi ac gentilitium meum aposphragisma siue signum adpressi.

Actum Friburgi Brisgoae sexto Augusti die Anno a Christo nato millesimo quingentesimo trigesimo tertio.

2856. From Christopher of Stadion.

Leipzig MS. Dillingen.
EE. 191. 8 August 1533.

[An original letter, autograph throughout.]

Salvtem P. D. Doctissime Erasme, mitto ad te duos equos, gradarium et tolutarium, vt ex ⟨i⟩is duobus vnum eligas qui tibi fuerit commodus. Inter omnes equos meos ac familiarium non repertus est qui tibi commode seruire potuisset. Hos duos a quibusdam nobilibus magnis precibus cum bona solucione extorsi, meliores in tanta temporis breuitate reperire non potui, vt Leuinus ipse at⟨t⟩estabitur. Idcirco si is, quem elegeris, virtutes habebit boni confessoris, nichil michi imputabis sed pocius istis qui michi vendiderunt. Non egre feras quod equi sine debitis ornamentis ad te veniant, quum propter temporis breuitatem ornari non potuerint; ne tamen suspicionem habeas alia de causa omissum, mitto ad te per Leuinum 40 coronatos, quibus tuo arbitratu ornari facias.

Quominus religionis dissidium ⟨i⟩is mediis, de quibus in tuis litteris facta est mencio, componatur, nichil aliud videtur obstare meo iudicio nisi quod isti, qui hoc tractant, magis agunt proprium quam Dei negocium. Vtinam Deus nobis tantam graciam conferat, vt tandem nostram agnoscamus cecitatem.

De tragedia Bedaica mirandum est, cur Sorbonici theologi in tantam deuenerint cecitatem vt nichil paciantur abrogari veteris

2856. 2. *EE*: exis *MS*. 11. *EE*: obmissum *MS*. 15. componatur *scripsimus*: componetur *MS*.

2856. 3. equos] For these see Ep. 2865.

6. Leuinus] He had come from Brussels in July to arrange for Erasmus' journey to Belgium; and had presumably been sent by Erasmus with letters to Christopher of Stadion.

15. litteris] Possibly Ep. 2853.

obseruancie; nunc demum sencient Christum adhuc viuere, cum in exilium missio non paruam irrogat infamiam.

Symbolum per te explanatum omnes qui legerunt commendant. Ideo non est cur exspectes meum iudicium. Id quod se ipsum iudicat, non opus est vt ab alio iudicetur.

Venerunt littere, pacem inter regem Ferdinandum ac Thurcam sortitam effectum; de condiccionibus tamen nichil scribitur.

Augustenses, quantum ad religionem attinet, adhuc fluctuant, licet magis ad Zwinglianam quam Lutheranam sectam inclinati videantur. Deus omnia in bonum vertat exitum, qui te nobis diu seruet incolumem.

Dat. Dilling. 8. Augusti anno etc. 33.

Tuus episcopus Augusten., propria s⟨cripsi⟩ manu.

Doctissimo Erasmo Roterodamo theologo, suo amico. Friburgi.

2857. From Ulrich Zasius.

Leipzig MS. ⟨Freiburg.⟩
EE. 192. 11 August 1533.

[An original letter, autograph throughout.]

Sese commendat. Lauabam, magne Erasme, diuine heros, cum tuae michi cum piris acceptissimis praesentarentur. Super Alexandro Halensi antea diuinabam nichil eum tibi vsui futurum, hominem ex veteri barbarie. Verum eo nomine misi, vt videres vel in abiectis et frigidis, qui in melioribus non possum, tibi commodare voluisse. Quod autem psalterii negocium te occupat, gestiens accipio; nam post tuam feliciss. euangelii translationem (qua quottidie, et ex animo, oblector) nichil poteras orbi christiano vtilius elaborare, quam si sis enodaturus psalterii obscuritates. Equidem nulla alia precatione (vt tuo verbo vtar) me exerceo quam psalterio, tametsi eum paucis in locis intelligam. Si igitur tibi animus sit et reliquos psalmos (sicut fecisti primo, secundo et xxviii°) elucidare, viribus et ingenio te sustentet Dominus, vt fecunde, non solum facunde procedas.

Sed heu caelum quod semper sinistrum, heu annum quod nigrum conquereris. Tua inquietari studia, vel id a caeli vel hominum malicia contingat, quid aliud est quam omnîs litteraturae naufragium imminere? Popularis actio (quae nobis iuristis frequens est) contra caelum, terram, homines, et quicquid omnino spirat, intentanda esset, qua tibi quies pararetur. Sed noli committere, diuine heros, vt externorum tumultu mentis tuae tranquillitas vllo pacto impetatur. Omnes eadem naue in hoc mari

2856. 21. demom *MS.*

2856. 23. Symbolum] Christopher had acknowledged this in April, deferring any expression of opinion (Ep. 2787).
26. Thurcam] Cf. Ep. 2787. 7–10.
2857. 2. tuae] Not extant.
2–3. Alexandro] †1245; the 'irrefragable doctor'; educated at Hales, he entered the order of Greyfriars probably in 1222. His *Summa Theologiae* was printed at Nuremberg in 1475.
11. eum] For *id* by inadvertence.
18. Popularis actio] See Digest 47.23.

magno et spacioso manibus, vt psalmus dicit, nauigamus; mirum non est, si communibus aliquando procellis agitemur. Sed de hiis plus nimio. Tu enim non tam ⟨theologis, quos⟩ nouisti, quam nobis semipaganis praecepta praescribes, quid fieri oporteat in euentis huiusmodi.

De famulis tuis tecum ex animo doleo, sed tu contra huiusmodi fata audentior ito. Vale et me, vt facis, ama, hoc certum habiturus, vt pro te propterque tua commoda sim omnia mea, si necesse sit, expositurus. Scripsit michi vir doctus Guilhelmus Gamshorn, iuris doctor, qui nuper hic fuit, regem Galliae fato concessisse, sic enim sese accepisse, vt non superuacuo vno anno duo cometae apparuerint.

Iterum vale, Tercio Idus Augusti Anno etc. XXXIII.

Balnearem epistolam boni consulito.

Tuus ex animo
Vlrichus Zasius L. L. doctor.

Magno D. Erasmo, diuino Heroi, omnium meliorum litterarum diuinarum et humanarum principi, praeceptori obseruatiss.

2858$_{2859}$ To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 51. ⟨Freiburg.⟩
Q. 81. 17 August 1533.

[An original letter, autograph throughout, the address is by a secretary.]

S. De miserrima hac valetudine nihil certi possim polliceri. Noctu ortus Boreas me subito in magnum coniecit malum. Si poteris, paciscere de naui bene tecta quindecim florenis; quod si ego ante duodecimum diem Septembris cogerer mutare sententiam, nautae gratis acciperent tertiam nauli partem, et locarent nauem suam cui vellent. Bene vale.

Erasmus tuus infelix.

Dominica die post assumpte virginis. 1533.

Egregio viro Domino Bonifacio Amerbachio ll. doctori. Basileae.

^{2858}2859. From Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VI^{a}. 73. 209. Basle.
⟨August 1533.⟩

[An autograph rough-draft. There are a good many corrections and variants suggested in the MS. which we have not thought it worth while to record. The date can be supplied from the letter which this answers.]

S. P. Tametsi innumera tua in me beneficia extent, Erasme clarissime, nec tamen nouis tu identidem cumulare desinis, genuinae

2858. 3. paciscere *scripsimus*: paciscisci *MS.* 2859. 2. cumulare *super* ornare *MS.*

2857. 23. psalmus] 103. 25 (Vulg.).
28. famulis] For the troubles with Jacobus see Ep. 2652. 8n; for anxiety about losing the services of Cognatus see Epp. 2872. 4, 2889. introd.
29 audentior ito] Verg. *Aen.* 6. 95.
32. Gamshorn] Not known to us.

hoc nimirum tue bonitatis est, ex qua velut ex perenni fonte nullum non beneficiorum genus promanat. Itaque pro munificentia illa tua etiam nouissime exhibita gratias tibi agere deberem et referre, si vel verbis vel reipsa par essem. Verum quando neutrum, qua ingenii et facultatum mediocritate sum, licet, et cum maior sis quam quo nostri conatus aspirare valeant, quod superest gratiam habebo meque veterum dictis, eum qui recte habuerit retulisse videri, item in magnis vel voluisse sufficere, docentium consolabor. Ne sane ingratus fuisse videar, perpetuo pro virili enitar. Tu modo mea opella pro animi sententia vti ne graueris, et rogo et obtestor.

Nautae nostri in opera sua locanda nauem quoque tectam et ad voluntatem vectoris instructam praestare solent. Pro naulo Coloniam vsque viginti aureos petunt, adiicientes tamen si serio agi intellexerint, pro boni viri arbitratu se summam solitam moderaturos.

Sadoleti de liberis recte instituendis libellum mitto, tibi vel ob nouitatem haud futurum, vt spero, ingratum.

Cura, mi Erasme, valetudinem; et sic existimes, nihil tua firmiore valetudine gratius, nihil iucundius mihi adnunciari posse.

Bene vale. Basileae.

2860. To Nicholas Olah.

Esterhazy MS. 354. Freiburg.
OE. 399. 23 August 1533.

[The last paragraph of the letter suggests that the bearer of it was Livinus.]

ERASMVS ROTERODAMVS N. OLAO SECRETARIO S. R.

Pro negocio meo tam amanter curato gratiam habeo, quum omnibus, Olahe charissime, tum precipue tibi. Ego paratis vestibus, equis, conducta naui et nautis tantum expecto oportunitatem, vt hinc incolumis migrem. Sed hactenus tale fuit coelum, vt aegre licuerit tueri vitam. Februarius me male vexatum tradidit Martio, senum omnium hosti capitali. Nec tota aestas aliud fuit quam Martius, cui successit Augustus turbulentissimus. Quod coelum sit sequuturum nescio. Itaque satius esse duxi paulo serius redire quo maxime cupio quam corpusculum hoc sic quassum et attenuatum in manifestum vitae discrimen precipitare.

Premisi Leuinum, vt per amicos certos isthic mihi paret nidum, quo me statim recipiam. Miror quis hoc suaserit, vt Leuinus pecuniam acciperet Dolae. Poterat numerari Fuggeris aut Scheto, et hic accepissem per syngrapham. Nunc in trecentis florenis

2859. 4–5. munificentia] See Ep. 2855 introd.

19. libellum] Jacopo Sadoleto's book was printed at Venice 1533, Paris 1534, Lyons 1535. In Ep. 2864, thanking Paul Sadoleto for a copy of it, Erasmus entitles it incorrectly *De studiis recte instituendis*.

2860. 13. pecuniam] The *viaticum* sent from Brussels; cf. Ep. 2850. Erasmus grumbles at the smallness of the amount. But he thought 300 florins adequate remuneration for Froben for a year's work printing his collected *Opera* (vol. vi, p. 504).

perdo supra sexaginta, coronatus enim isthic estimatur 37, Dolae 47. Quod si timebatur periculum itineris, Leuinus a Dola sex dierum itinere venit, via minime tuta.

D. Margareta liberalioribus conditionibus me vocarat quam nunc vocor. Sed si me nihil aliud inuitaret isthuc quam aulae liberalitas, pedem non mouerem. Patriae charitas me trahit. Quod si quid inciderit vt hic sit hyemandum, cum Zephyris et prima hirundine me expectabis, aliquanto, vt spero, vegetiorem. Potissima languoris caussa fuit vinum Burgundiacum, quod missum est nauseabundum et stomacho meo inimicum. Nunc curabitur micius. Porro si necessitas, ᾗπερ οὐδὲ θεοὶ μάχονται, κατὰ τὴν παροιμίαν, non patiatur hinc mouere castra, reddam viaticum, ne quis suspicetur me captasse tantillum pecuniae. Quanquam ex Caesaris pensione iam debentur tria milia librarum francicarum ac trecenta, et eo amplius. Multis de caussis non expedit hinc soluere, nisi condito testamento, quod exteris in hoc oppido difficillimum est. Cuius negotii iamdiu satago, nec perago.

Obsecro, mi Olae, vt Leuinum nostrum, quemadmodum coepisti, pergas euehere, donec habeat aliquid solidae fortunae. Multum ille iam debet tibi et ego illius caussa. Absolue benignitatis tuae munus. Serenissimae reginae nunc non scribo, quanquam id flagitabat Leuinus. Distrahor aliis. Bene vale patrono vnice.

Friburgi 23 die mensis Augusti 1533.

[2776]2861. From Peter Tomiczki.

Warsaw MS. Teki Górskiego 1925. Cracow.
25 August 1533.

[The MS. (in the library of Count Maurice Zamoyski at Warsaw) is a rough-draft by a secretary, with corrections perhaps by the same hand (Epp. 1953, 2521 were also written in this hand). The letter is printed from the Warsaw MS. by Th. Wierzbowski, *Materyały do dziejów pismiennictwa Polskiego*, i, 1900, p. 327. There are copies of the letter in the *Corpus Naruszewicianum* at Cracow (from which it was printed by Miaskowski in the Paderborn *Jb. f. Philosophie* xv, 1901, p. 330) and in the Leningrad MS. Lat. F. 145 K., the readings of which were communicated to us by Dr. Jan Fijałek. We have not thought it worth while to record the variants of these two copies.]

CLARISSIMO AC ORNATISSIMO VIRO DESIDERIO ERASMO ROTERODANO AMICO CHARISSIMO.

S. P. Obiurgatum esse te ab Iosto nostro Decio, vir doctissime, quod aliis amicis tuis, quos habes hic in Polonia, scribens nos pretermiseris, factum est quidem ab illo singulari erga nos studio, vt qui non ignoret, quantum te amemus quantumque tuis litteris semper delectemur. Verum cum nos quoque eidem culpe simus obnoxii, pari tecum causa, nempe occupacionibus, quibus de[s]tinemur grauissimis, in bonam partem silentium tuum accipimus,

2860. 25. ᾗπερ *scripsimus*: erit *OE*.

2860. 26. παροιμίαν] Simonides 8. 20, cf. *Adag.* 1241, Ep. 2810. 3n.
30. testamento] See Ep. 2754. 7n.
33. euehere] But in Ep. 2865 Erasmus expresses himself as completely dissatisfied with Livinus.

postulamusque a te vt vicissim nobis taciturnitatis nostre veniam dones. Neque enim vulgaribus istis, vt tu vocas, officiis vel prestandis vel exigendis molesti tibi esse studiaque tua toti orbi proficua interpellare vellemus, presertim cum nullum aliud offerat se argumentum preter refricaciones amicicie, quam ego nullam satis firmam solidamque arbitror, si eiusmodi fomentis indigeat.

Dolemus vero vehementer sublatos tibi fato amicos tuos, illos presertim quorum patrocinio et non vulgaribus vsus es officiis. Habes tamen me, et quo vtaris vt velis, et cui vicissim hac racione condoleas, quem eciam annus iste non paucis amicis despoliauit, inter quos vnus est Dominus Christopherus de Schidlowyecz, castellanus Cracouiensis; cuius nobis obitus magno dolori est; quem tibi nobiscum communem esse arbitramur. Verum cum subit in mentem humane condicionis necessitas, qua omnes nascimur, cumque nullus sit contra eam querendi locus, ymmo cum non desint qui in bonis esse censeant mori, reuocamus nos a dolore communique legi et necessitati non iniquo animo paremus. Illud vero nos magis conterruit, quod scribis domicilium corporis tui ruinam minari, quod nos, vt dudum stet incolume, per magni referre putamus ac cupimus, idque non solum priuate amicicie causa, sed quod talem spiritum contineat qui et ornandis litteris et iuuande paccandeque rei ecclesiastice sit natus.

Germaniam tranquillam esse gaudemus, Turcis, vt scribis, feliciter abactis; qui vtinam, quemadmodum nobis videntur, ita se quoque abactos senciant. Apud nos eciam Dei benignitate pacata sunt omnia, et Thartarorum et Valachorum arma incursionesque quieuerunt, federe cum Thurcis suscepto. De re ecclesiastica, tot peruersissimis opinionibus turbata, nescimus quid sperare debeamus. Sed qui illi se vsque ad consumacionem seculi non defuturum promisit, eius praesidio pacatum iri confidimus. Optamus demum ex animo, vir optime, vt et recte valeas et diutissime viuas. Nos, quod scire cupis, gratia Dei valemus.

Cracouie xxva Augusti. 1533°.

[2780]2862[2911] FROM JOHN LASKY.

Leningrad MS. Lat. F. xvii. 57, f. 57 v°. ⟨Cracow.⟩
La. E. 28. ⟨c. 25 August 1533.⟩

[For the MS. see Ep. 1954 introd.
Since this letter (of which the end is missing) answers Ep. 2780 and is answered by Ep. 2911 it clearly falls between March 1533 and March 1534. Between these two limits the only extant letters received by Erasmus from Poland are Ep. 2811 of 15 May and Ep. 2861 of 25 Aug. 1533. It seems probable that the present letter was delivered by the messenger who carried one or other of these two posts. We have placed it with Ep. 2861 because both mention the trouble with the Wallachians.]

RESPONSORIAE EPISTOLE D. P⟨REPOSITI⟩ EXEMPLVM.

FORTVNAM, mi Erasme, accusare nec possum nec volo, cum illa

2861. 37. pacatum *scripsimus*: pacatam *MS.*

2861. 19. obitus] 30 Dec. 1532.

iampridem satisfecerit animo meo; pociusque vere et ex animo gratulor patriae quod plures habeat me et melius de se meritos et ad eos honores Principis iudicio digniores quos tu meritis nescio quibus meis pro tuo in me amore tribuis. Equidem non sum ita morosus vt accepturus non fuerim, si quid obtigisset. Sed vt vere dicam, tantum abest vt quid ambiuerim vt, etsi Princeps ipse non multo antea spem haud quaquam nudam euehendi mei dedisset, neque tamen prius me ad aulam contulerim quam omnibus quae tunc ad manum erant distributis, et amicos qui tum in aula mihi fauebant semel atque iterum per literas admonuerim, ne quo modo mea causa Principi molesti essent. Alioqui nec in Gallia negatum fuisset, si quid petiissem. Et in Hungaria episcopatum vltro oblatum neglexi. Quin et hereditate quae a patris morte non prorsus vtique contemnenda obuenerat cessi fratribus, hoc solo abunde contentus quod e sacerdociis prouenit. Planeque iam Cresus eram futurus nisi Vngarica haec tragedia in quam me frater nescio quo pacto pertraxerat, tantum absumpsisset quantum pudet dicere; vt michi propemodum curanda denuo fuerint omnia. Patruus meus quo in te fuerit animo ipsemet iam iam moriturus declarauit; qui preter honorificentissimam tui mentionem annulum, quem tibi mitto, a se perpetuo gestari solitum tibi legauit, reliqua permittens arbitrio meo. Nec aliam arbitror fuisse causam tam diuturni ipsius silentii quam absentiam meam; qui vt ab hinc quadri[g]ennium me fratri adiunxeram, ac demum in Vngariam contuleram, ita deinceps per negotia non potui illius consuetudine frui; meque absente mortuus est, vt ego sane vix optarim mori felicius. Sed nunc nimis longum fuerit recensere quae in morte egerit. Posthac per ocium id licebit commodius.

Quod ad bibliothecam adtinet, adeo me non penitet contractus, mi Erasme, vt hoc nomine mihi felix omnino videar, quod tam preciosam sum habiturus suppellectilem; quae mihi semper futura est summi thesauri vice. Caeterum quod de ducentis ducatis dicato Ambrosio imputandis scribis, predicandaque benignitate mea, equidem intelligo mihi nihil posse contingere honorificentius quam a tanto viro predicari, quem semper admiratura sit posteritas, nihilque denique gratius quam a probatissimo omnium eciam aemolorum calculis viro probari, modo quid in me situm esse viderem dignum tuis presertim laudibus. Sed neque spes vlla praedicandi nominis aut benignitatis meae, neque quicquam omnino aliud tantum valet apud me, mi Erasme, quantum humanitas illa tua, qua me, quum tecum essem, ac deinceps, semper prosecutus es, vt illi vix vnquam mihi videar paria posse facere, et quae me ita plane rapuit in amorem tui vt, quod olim per litteras tibi sum pollicitus, sim id constantissime semper prestaturus. Neque quicquam possis mihi facere gratius quam si me rebusque ac fortunis meis non secus vtaris quam tuis. Atque ita, mi

13. episcopatum] Dalton refers this to the bishopric of Vesprim, the revenues of which were offered to John Laski by Zapolya, but Laski never drew them.

21. annulum] A sapphire ring, enumerated in the list of his rings and monies made by Erasmus himself in April 1534, see *Bodleian Quarterly Record*, ii, 1918, pp. 143–4.

Erasme, quod ad ducentos illos florenos adtinet, id esto tui arbitrii, vt quocunque velis nomine eos habeas. Id tantum te rogo, vt eos grato animo a me accipias, tibique certo persuadeas nihil esse omnino apud me quod tibi mecum commune esse non vehementer velim, meque nihil aliud abs te cupere quam vt me solito amore prosequi perseueres. Michi enim satis est vt tu solus scias quo sim erga te ego animo; cui tu nunquam non possis iure optimo imperare omnia. De contractu te rogo ne mutes sentenciam, nam etsi nunc, preter Vngaricos sumptus illos, non parum eciam in debita patrui (quae in me moriens reiecerat omnia) impendere oportuit, sicut ipse eciam nonnihil aeris alieni contrahere coactus sim, tamen omnino curabo vt breui rursum tibi vel totum denuo precium, vel bonam eius partem, per Iostum nostrum mittam.

Quod de Turca profligato scribis, optarim esse verum. Sed ille contra iactat se nusquam obuium hostem vidisse, quem duobus tantis itineribus in ipsius sedibus non quesisset solum, sed longo etiam tempore expectasset; vt interim taceam quot millia hominum partim perierint, partim abducta sint in perpetuam seruitutem. Certum est Turco ipsi, cui decimus quisque captiuorum reddi solet, pro sorte sua cessisse septem horum millia. Coniicito tu cetera. Ita triumphamus de Turcis. Sed de pugna hac vtriusque horum Caesarum, si modo pugna dicenda est, mitto tibi elegans epigramma ex Italia nuper allatum, quo vtrique eleganter palma tribuitur. Tractatur quidem de pacanda Vngaria, sed sic vt neuter fidat alteri, nihilque aliud agi videatur quam res de tempore in tempus trahi donec resumptis rursum viribus denuo bellum recrudescat; et quod ego vehementer metuo, dum vterque sibi regnum asserere nititur, vterque tandem amittat, non minore reipublice Christiane periculo quam suo. Nunc Turcus emisit classem quingentorum velorum, vt vocant, ad recuperandas arces per Andream de Auria sibi ablatas. Vngaria eciam plena est Turcis. Quae omnia quiduis pocius mihi quam pacem videntur polliceri; quam certum est Turcum nunquam esse admissurum nisi regnum maneat apud Ioannem regem, non tam vt iste regnet, quam ne Ferdinandus illic quoque suas radices agat: cuius viciniam suspectam habet ob fratris Caroli potentiam.

Quod ad me adtinet, ego plane iam rebus istis Vngaricis remisi nuncium, neque est quod illinc amplius expectem, eciam si pax fiat. Quin et fratrem libenter illinc retraherem si possem. Mori consilium vehementer laudo, illique sane hoc nomine maiorem in modum gratulor Nunc enim in obeundis presertim eiusmodi magistratibus, preterquam quod ad multa conniuendum, interdum eciam assentiendum est preter animi sentenciam, non facile possis quicquam sine periculo agere. Nos hic ab Ewangelicis istis nunc quidem nihil timemus. Sed suboriri iam eciam videntur apud nos veluti seminaria quedam sedicionum intestinarum, quae si longius se proferant, periculum est ne nobis pariat tumultus euangelicis

48. quod *La. E*: quid *MS*. 55. te *La. E*: tu *MS*.

70. epigramma] We have not been able to trace this.

81. Ioannem] Zapolya.

atrociores. A quibus non video quid aliud remoretur quosdam quam principis senis authoritas, qui non tam regis quam patris loco ab omnibus passim habetur. Nunc in Lituaniam profectus est, prospecturus suae illi dicioni, aduersus quam Valachus dicitur non nihil moliri. Hic rumor est Papam Galliarum et Angliae reges conuenturos his diebus. An verum sit nescio. Si ita sit, ⟨vereor⟩ ne conuentus iste pariat nouas turbas.

2863. To Conrad Goclenius.

Basle MS. Goclenii Epistolae f. 34. Freiburg.
Basle MS.: C. VI[a]. 71, ff. 109 v[o]., 114. 28 August 1533.

[This letter was found among the papers of Goclenius at his death in 1539. A copy of it was sent to Boniface Amerbach by the University of Louvain in a letter of 15 Oct. 1539, and is preserved in the Basle library in the volume *Goclenii Epistolae*, f. 34. It bears the following notarial attestation: 'Audita huius copia ad literas originales a D. Erasmo scriptas et emanatas et cum illis collacionata cum eisdem concordat. Ita est. Egid. Martin alme Vniu. Louan. ac quoad hanc collacionem Notarius.' On the verso of the same folio is a copy of the deed drawn by Erasmus on 8 April 1534 (printed in App. xxiii p. 410), attested by the same notary, and sent by the University of Louvain at the same time (see App. xxiii, A 6. 31–7). Two other copies are preserved at Basle among the accounts kept by Boniface and his son Basil Amerbach of the Erasmus bequest. One of these, f. 114, is written in the hand of John Altenanus, legal agent for the heirs of Goclenius. It is headed 'Copia manus Eras. Rot.', but shows no notarial attestation. It is presumably the copy mentioned by Altenanus as enclosed with his letter to Boniface of 28 Oct. 1539 (App. xxiii, A 9). The other copy, f. 109 v[o]., is headed 'Copia manus Erasmi Roterodami vt apparuit' (the last two words in the hand of the notary who attests it); followed by 'Des. Erasmus Roterodamus M. Conrado Goclenio S. D.' (in a different hand from the body of the text); with the notarial subscription: 'Collatione facta concordat presens copia cum suo originali quodam signeto subimpresso. Ita attestor Ioh. Duynkens Not[s] publicus et per Concilium Brab. admissus.'
For the difficulties to which this letter gave rise and for the disputes after Goclenius' death in connexion with the monies deposited by Erasmus in Louvain see App. xxiii.]

DES. ERASMVS ROTERODAMVS M. CONRADO GOCLENIO S. D.

Vt aliquod habeas ex me amicitiae syncerissime monumentum, Conrade charissime, nonnullam etiam pensationem et officiorum quae in me priuatim et laborum quos publice studiis prouehendis collocasti, totam pecuniam quam hactenus a me depositam habuisti, volo pleno iure tuam esse, vt de ea statuas quicquid volueris, seu viuo me seu mortuo. Mihi aliunde sat est pecuniarum. Scio te ista melius vsurum quam me. Denique meum esse duco quicquid talis possidet amicus. Ne quis autem super hac re possit tibi negotium facessere, volo hanc epistolam manu mea descriptam chirographi esse loco, cui et annuli signum peculiare appressi. Apud Friburgum Brisgoae Quinto Calen. Septemb. Anno domini millesimo quingentesimo trigesimo tertio.

2863. 1. Vt aliquod] The words are perhaps influenced by Digest xxxix. v. 1: 'Dat aliquis ea mente vt statim velit accipientis fieri, nec vllo casu ad se reuerti, et propter nullam aliam causam facit quam vt liberalitatem et munificentiam exerceat, haec proprie donatio appellatur'.

2864. To Paolo Sadoleto.

De Praeparatione p. 154. Freiburg.
N. p. 1087: Lond. xxvii. 21: LB. 1254. 30 August 1533.

[Paul Sadoleto, 1508–1569, was the son of a cousin of the cardinal. Like the cardinal, he was born at Modena, and educated at Ferrara, where he was taught by Lilius Gyraldus. On the death of his father he seems to have gone with the cardinal to Carpentras. He shared the cardinal's humanistic interests, and devoted himself to the study of Aristotle, Cicero, and the Greek and Latin Fathers; besides writing poetry both in Latin and in the vernacular. In 1533 Clement VII appointed him coadjutor to the cardinal in the see of Carpentras, with the reversion of the bishopric on his kinsman's death. On the accession of Paul III (1535), he went to Italy to pay his respects to the new Pope, and spent some time in Rome and Padua. In 1538 he accompanied the cardinal to Nice, in connexion with the truce there made between the Emperor, the Pope, and Francis I. In 1552 Pope Julius III called him to Rome, and made him his principal diplomatic secretary. On the death of Julius he returned to Carpentras; where he died in 1569. Together with Antonius Florebellus he was responsible for the edition of the letters of Jacopo Sadoleto, published at Lyons by Gryphius in 1550; the last section of the book consists of letters of the cardinal to Paul Sadoleto (six of the letters belong to the year 1535; two to 1543; one to 1546). More than two centuries later Salomonius printed at Rome (1767) *Iacopi Sadoleti Epistolarum Appendix. Accedunt Hieronymi Nigri et Pauli Sadoleti Vitae. Ac Rariora Monumenta.* This book, to which the abbé Vincent Alexander Constanzi contributed a life of Paul Sadoleto (in many particulars untrustworthy), contains numerous letters of Paul, the greater part of them in the vernacular.]

DES. ERASMVS ROT. PAVLO SADOLETO S.

Qvid ni ego me splendido lucro auctum esse gaudeam, ornatissime iuuenis, quum tu praeclaras animi dotes, quas ego iam olim in R. D. Iacobo Sadoleto, patruo tuo, non amo tantum, verum etiam suspicio venerorque, admirabilem eloquentiam cum singulari sapientia, pietate, modestiaque coniunctam, sic repraesentes in tuis ad me litteris, vt idem ille mihi in te repubescere videatur?

Hactenus igitur est quod mihi gratuler. Tibi vero etiam gratias ago, mi Paule, quod tua praedicatione cohonestas nomen meum: vtcunque tu pro singulari modestia tua hoc officium eleuas. Dialogum De studiis recte instituendis per Bonifacium Amerbachium acceperam priusquam tu mitteres: et quanquam eram negotiis ac molestiis obrutus, tamen interdum animi lassitudinem illius lectione reficiebam, donec inundans occupationum pelagus coegit eum seponere: quem tamen mox repetam, non conquieturus donec totum deuoraro. Interim et te fruar, qua licet, et patruo tuo, quando aliter fatis negatum est. Illud scito, R. D. patruum tuum inter syncerissimos amicos meos principem tenere locum, idque suo merito: ei proximus tibi dabitur, qui illi simillimus es. Habes epistolam αὐτόγραφον, et ex tempore vna cum dispunctis et adiectis: quod tu familiaritatis argumentum interpretaberis potius quam negligentiae. Vale.

Apud Friburgum Brisgoiae iii. Cal. Septemb. M.D.XXXIII.

9–10. Dialogum] See Ep. 2859. 19n. Paul Sadoleto and his uncle are the two interlocutors in the dialogue, which explains why Paul sent the book and gives point to Erasmus' *te fruar . . . et patruo tuo*.

2865. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 52. ⟨Freiburg.⟩
Q. 82. 31 August 1533.

[An original letter, autograph throughout.]

S. Reditum in Brabantiam distulimus in proximum ver. Ita tulit necessitas, et vt arbitror expedit. Nam mutato vino, stomachus cepit reuiuiscere, hactenus pro vino bibi venenum.

Liuinus meus, qui nihil vnquam gessit ex animi mei sententia, adduxit mihi ab Episcopo duos equos e quibus alterum eligerem. Iam accincto ad reditum nuncio mane, dixit gradarium claudicare. Dimisso nuncio, claudicauit et alter, qui mihi nunc est oneri. Vtinam Deus liberet me ab illo nugone!

De testamento quo magis studui me explicare, hoc magis inuoluor. Efficiam tamen, ne omnia veniant in manus predonum, si quid mihi acciderit. Qua de re scribam tibi, si Gilbertum meum istuc misero, quod nondum statui.

Sadoletus misit ad me proprium nuncium cum libro, quem vult a me castigari. Perlegi, et feci [et feci] quod voluit. Eumdem cupit et abste legi. Poteris degustare et probare. Epistola illius ad te fuit inclusa. Nuncius putauit te hic viuere. Idem suspicari videtur Sadoletus. Male audit Basilea. Significaui tamen illi te isthic necessariis compedibus detineri, purum tamen ab omni sectarum contagio. Hoc enim de te mihi persuadeo.

Miror nihil mitti e Basilea. Si libellus de Concordia ecclesiae excusus est, mitte Sadoleto; si prope absolutus est, mitte quod est excusum.

Si velis nuncium isthic retinere vnum atque alterum diem, hoc per Sadoletum licet, donec scribas et librum degustes.

Iussi vt hic nuncius iret per Nouumburgum, si forte illic esses. Ne frustra sit.

Mitto ad te Epitaphium Thomae Mori, quod affixit suo sepulchro. Editurus eram cum aliquot epistolis, sed Emmeus dedit verba. Id si voles, describes tibi, meum exemplar mittes Sadoleto. Id enim memini in litteris.

Lugduni Hilarius Bertulphus peste funditus periit, hoc est ipse cum vxore ac tribus liberis. Cetera scribam per Gilbertum meum, aut reseruabo in colloquium. Cura vt recte valeas.

Prid. Cal. Sept. 1533.

Erasmus Rot. tuus.

Clariss. viro D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

---

5. Episcopo] Christopher of Stadion; cf. Epp. 2856, 2868.
9. testamento] See Ep. 2754. 7n.
13. libro] Sadoleto's commentary on the Epistle to the Romans; see Ep. 2816 introd.
17. Male audit] Erasmus means that Basle has a reputation as a hot-bed of the Reformers.
20. libellus] See Ep. 2852 introd.
28. Editurus eram] Erasmus published More's epitaph (not with Emmeus but with Froben) together with More's letter (Ep. 2831) and other letters in the *De praeparatione*, ⟨c. Jan.⟩ 1534.
30. litteris] Not extant. It was presumably carried by the messenger sent on 26 July; see Ep. 2850.
31. Bertulphus] See Epp. 1257. 13n, 2581. 14–20.

2866. From Haio Cammyngha.

Leipzig MS. Leeuwarden.
EE. 193. 2 September 1533.

[An original letter, autograph throughout. The right-hand edge of the first page is torn. The address sheet is lost.]

S. P. Salue, doctissime amantissimeque mi pater ac patrone, vnice chare. Quantum mihi letitie peperere proxime M. Rutgeri Rescii ad me litere, prorsus verba mihi desunt quibus explicem. Nam cum iam dudum nichil certi de tuis rebus audirem, statueremque ea de causa famulum meum ad Coglenium transmittere, ecce idem Rescius significauit te prospera tum fortuna tum etiam valetudine frui, tuumque reditum serenissime regine vniuerseque Brabantie esse in expectatione. Quo quidem nuntio non mediocriter fui refocillatus; partim quod omnia secunda diuque desiderata de viro vnice mihi charo ac patrono iucundissimo scribebantur, eamque tuam felicitatem mihi communem arbitrarer, quando amicorum inter se omnia sunt communia; partim vero quod nostram regionem etiam tua nobilitabis presentia.

Licet itaque incertus sum Friburgine perduraueris an iter ad natale solum ingressus fueris, tamen hasce literas volui amicicie mutuique nostri amoris testes esse, ostendereque scinceram amiciciam longa absentia vastisque locorum interuallis nequaquam labefactari. Quantum autem tuo amori summisque tuis in me meritis debeam, nulli dubium esse possit, quum et omnes id facile intelligant et ego libenti gratoque animo predicem. Neque etiam alia via rectius meum erga te amor⟨em⟩ declarare possum quam vt summa qua decet ami⟨cum⟩ confidentia aliquod officium, hoc est, vt me ama⟨res⟩ superioremque culpam condones, a te requiram; quando Senece non minus amicu⟨s⟩ videtur qui officium aliquod honestum requirat quam qui prestet. Illud officium, nempe tuum erga me amorem, haut grauatim mihi, queso, impendas, verum quam primum liceat omnibus (id quod sepe fecisti) ostendas. Concessum erit tibi quoque tantundem iuris in rebus meis, vt ad queuis officia opera mea vti et, si libeat, abuti queas.

Vale, patrone charissime. Te, vbicunque terrarum heres, cupio conuenire, vt consilio a tua humanitate accepto vel apud te maneam vel Italiam petam. Itaque priusquam iter ingrederer, famulum meum cum hiisce literis in Brabantiam Antuerpiam misi, qui de te tuoque aduentu singula inquirat. Nam nisi illis rebus penitus cognitis ac perspectis, profectionem temere instituerem, vtpote nescius vbi gentium te conuenirem. Iterum vale, amicorum optime maxime. Salutant te mei fratres ac M. Vilhelmus Zagarus, Cesaree maiestatis apud nos consiliarius.

23–4. requiram *scripsimus*: requirem *MS*. 28. EE: Consessum *MS*.

5. Coglenium] Cammyngha uses this form for Goclenius in Ep. 2766. 2.

38. Zagarus] William Zagere of Goes (†1538); matriculated at Louvain 31 Aug. 1507; M.A. 6 June 1510. After being master of the Latin school at Zierikzee, he became a member of the council of Zeeland, later of Holland. Adrian Barland dedicated to him his *Epistola de ratione studii*, and addressed to him a *Carmen Extemporale*. He is mentioned in a letter of Clenardus in 1536 (Clen. E. p. 85). A letter from him to

Anno xxxiii altera septembris; Leuerdie, ex edibus meis, quarum vsum cum hortis ac vsumfructum, vt sepius tibi significaui, libenter concedam, si in iis degere tua dignaretur excellentia.

Tuus, siue velis siue nollis, Hayo Cammyngha, tuumque mancipium.

2867. To Francis Rupilius.

De Praeparatione p. 153. Freiburg.
N. p. 1087: Lond. xxvii. 20: LB. 1265. 8 September 1533.

[The letter answers a letter, not extant, in which Rupilius, at the instance of Choler, had supplied Erasmus with particulars of the Paungartner family (cf. Ep. 2868). This information, with additions supplied by Choler, Erasmus made use of in his letter to John Vergara (Ep. 2879).

Francis Rupilius 'Germanus natione' (VZE. p. 29) was educated at Vienna. He studied law under Alciati at Bourges from 1523–30; where he was intimate with Viglius Zuichemus and Charles Sucquet, Hoynck I. 1, p. 74: from a letter written to him by Viglius in 1530, VZE. p. 29, it is clear that he was an older man than Viglius, who seems to regard him as his teacher. In 1530 he went to Rome, where he taught and practised—among his pupils were two sons of John Paungartner: while in Rome he became canon of Ratisbon and of Brixen (EE[2]. 125)—these canonries he owed to Paungartner. In 1536 he was at Padua with Paungartner's sons (VZE. pp. 195, 220). Nic. Freigius in the preface to vol. iv of Zasius' *Opera* mentions, together with Paungartner's sons, Zasius' son, John Ulrich, as having been taught by Rupilius. Zasius in the preface to his *In vsus feudorum epitome* tells Paungartner (13 June 1535) that he has been invited to publish his book by a number of scholars, including 'Dr Rupilius, filiorum tuorum praeceptor'. From VZE. pp. 31, 220 we learn that Rupilius was one of the interlocutors in the revised version of Viglius' *De institutione iurisconsulti*, an unpublished dialogue, which was never carried beyond the first book. It was to the kind offices of Rupilius, who recommended him to Mathias Held, that Viglius owed his appointment as Imperial Assessor in 1535 (Hoynck I. 1, p. 74). Hoynck prints two letters of Viglius to Rupilius, VZE. pp. 29, 181, together with a fragment of another letter, Hoynck I. 1, p. 130. An early letter of Rupilius to Joachim Vadian, 28 April 1514, from Bruck a. d. Mur, is printed in VE. 35. Five letters of Rupilius to Nausea, written between Jan. 1535 and March 1536, all from Rome, are printed in NE. pp. 156–7, 161, 164, 178. These show Rupilius in close touch with P. F. Vergerio and de Gumppenberg. EE[2]. 125 shows that Erasmus had recommended Rupilius to de Gumppenberg. In Ep. 2682. 65 Erasmus sends greetings to Rupilius and promises to write.]

ERASMVS ROT. FRANCISCO RVPILIO LL. DOCTORI S.

Ego vero, mi Rupili, Cholero nostro magnis multisque nominibus obstrictus et isti me tum libenter, tum plurimum, debere profiteor quod instantia sua tuum pudorem expugnarit, compuleritque vt ad me scriberes et in amicorum meorum numero profitereris nomen tuum; tantum abest vt locus vllus apud me sit isti criminis translationi, qua vis me culpam et offensionem in Cholerum reiicere, qui te, vt scribis ex verecundo impudentem, ex modesto molestum reddidit. Illi quidem iam gratias egi per literas: tibi vero, quod ex Gratiarum legibus vltro polliceris, ego vicissim bona

2867. tit. ll. doctori *om. N.* 2. isti *scripsimus*: isto *L.*

Craneveld is printed in Cran. E. 147 (from the notes to which these particulars are taken).

2867. 8. literas] Not extant.

fide polliceor; si quid extiterit in quo requires officium meum, aut vt non requiras, vbi res ipsa postulabit amici partes.

Mihi iam nimium viuaci, mors plerosque amicos ademit; non Romae tantum, sed in Anglia, Gallia, Germania, et Polonia quoque. Illud igitur mihi pergratum erit, si quando significare digneris quid Romae geratur, modo sit aliquid eius generis vt tuto literis committi queat. Quae scribis de benignissimo Moecenate tuo Paungartnero mihi summae fuere voluptati, non ob id tantum quod hominis amicissimi commodis non minus ac meis delecter, verumetiam quod mihi velut commentarium suggeris ad illustrandam illius gloriam: quam ipsius quidem modestia nequaquam ambit, scio, sed ad bonos mores conducit publicitus, excellentium virorum virtutes non abdi, sed ad imitationem in theatro orbis proponi. Vtinam autem ad id praestandum suppetat mihi orationis facultas, quantam illius requirunt merita, quantamque tu fortassis adesse credis. Vtcunque id est, conabor tamen, idque breui, fauente Christo. Sed, heus tu, in hoc quoque tuam operam mihi commodes oportet, vt efficias ne mea sedulitas offendat viri prudentissimi modestiam. Vt hoc auderem complurium hortatu sum animatus, sed praecipue Zasii, cuius autoritatem in omnibus non aliter quam oraculum sequi soleo. Libebat quidem, at non vacabat, in praesentia pluribus tecum. Vale, et Logum si isthic adest meis saluta verbis.

Datum apud Friburgum Brisgoiae viii die mensis Septembris M.D.XXXIII.

Si placet *αὐτογραφία* ne offendat *κακογραφία*. Sic sum. Me tua *μακρογραφία* nunquam offendet.

2868. To John Choler.

Pentas Epistolarum p. 3 (P).	Freiburg.
9 September 1533.

[This letter is printed in *Pentas Epistolarum clarorum virorum hactenus nondum editarum*, a volume published for the *Solennitas Ioannalis* of the Gymnasium at Ulm, celebrated on Sunday, 24 June 1798. The original was not Erasmus' autograph, but a copy made by Choler and afterwards annotated by Conrad Peutinger.

The date is confirmed by the reference to the *Liber de Ecclesiae concordia*, of which Erasmus was daily expecting the publication on 31 Aug. (Ep. 2865).]

ERASMVS AD IO. COLERVM, PRAEPOSITVM CVRIENSEM.

S. P. Pergratum est quod Rupilii verecundiam instantia tua expugnaris, vt ad me scriberet; videtur enim esse vir doctus, modestus ac prudens. Instruxit me multis argumentis ad illustrandum optimi viri nomen, sed breuius quam vellem, vt tu suppleris velim. Cupio scire qua sit nobilitate, et qua occasione opes illius familiae decreuerint, et quibus Principibus inseruierit

2868. 4. In margine adscriptum est Peutingeri manu: Ioann. scilicet *P*.

2867. 31. Logum] See Ep. 2568. 15n.

Paungartnerus, vi an iure, et si qua sunt alia, quae profuerit scire. Quot habeat liberos, et ⟨a⟩ quibus institutos: nam Georgium vnum noui. Id cuperem abs te primo quoque tempore fieri. Nam typographis Francofordia reuersis fortassis incidet occasio aliquid edendi.

Theologi Lutetiae redierunt ad furcas suas. Vacabat officium quoddam librariatus, ob id quaeretur tota vniuersitas. Rector a monachis ac theologis quibusdam instructus incipit magna voce queri, esse bibliopolas, qui clanculum gallicos libellos et excudant et vendant. Dein consultatur de officio; nec vlla post querelae mentio. Mox a prandio Theologi praefecti commissarium cum innumeris satellitibus ad bibliopolarum officinas mittunt, ac vno impetu iubent tabernas omnes claudi, auferunt claues, obsignant omnia sigillo regio. Typographi timent, videntes tam subitum tumultum. Tandem redeunt commissarii inspecturi tabernas, et meos quoque libellos eripiunt, praesertim Colloquia, Nouum Testamentum versum, Moriam, Encomium matrimonii, librum de esu carnium, omnes fere vsque ad Copiam et de Epistolis scribendis. Atque haec fiunt non iam Theologorum, sed Rectoris nomine. Beda abest cum suis, sed plus agit absens, quam si adesset. Abutuntur absentia regis; libri mei traduntur Franciscanis examinandi. Hi reperient haereses mille. Quid his furiis dementius? Video plane futurum vt, si inclinent res Lutheranorum, exoriatur tanta tyrannis monachorum vt simus desideraturi Lutherum. Et haec portenta sunt, quae ego depugno in meam ipsius perniciem.

Scripsi nuper per illum per quem remisi equum episcopo. Per eundem misi Paungartnero libellum de concordia Ecclesiae. Suspicor Hieronymum eum clanculum excudisse metu Ecclesiastarum. Nam ad me tres tantum misit, ad alios nullum. De testamento facile curabitur, nec opus est magnis patronis.

Quod me iubes abiicere curas: si curis occidi possem, iam olim interiissem. Theologorum tumultus, monachorum et aliorum oblatrationes satis moderate fero. Vnum est malum, domi natum ante annum per furacissimum nebulonem ac sceleratissimum scortum, quod ex omni supellectile mea bellissima quaeque sustulerunt reseratis omnibus seris, nec e loculis mediocris summa erepta est. Hanc contumeliam nec obliuisci possum, nec concoquere. Hoc magis dolet, quod non licet vlcisci. Fur est indigena, multos habens cognatos et affines insigniter malos omnes. Totum studiorum otium erat seponendum. Hoc tamen in sinum tuum, ne

9. primo *scripsimus*: priuato *P*. 26. abest *scripsimus*: adest *P*.

---

8. Georgium] John George, to whom Erasmus had written on 12 May (Ep. 2809).

33. Scripsi] Not extant.

illum] Not Livinus, who had returned to Brabant (cf. Ep. 2860).

episcopo] Christopher of Stadion: see Ep. 2856, 2865.

36. testamento] See Ep. 2754. 7n. Erasmus had secured sufficient *patroni* by obtaining a licence from King Ferdinand and from the Emperor (Epp. 2317,8).

40. Vnum . . . malum] He may be identified with the 'Iacobo quondam κλέπτῃ meo' of Ep. 2788; see Ep. 2652. 8n.

moueamus vtcunque sopitam camarinam. Cura vt quam rectissime valeas, amicorum sincerissime.

Friburgi, nono die Septemb. 1533.

Erasm. Rot. manu mea.

2869. From Caelius Calcagninus.

Caelii Calcagnini Opera, 1544, p. 166. Ferrara.
17 September 1533.

[Nothing in the letter, or from any other source, enables us to confirm the date. For the writer see Ep. 611. 24n.]

CAELIVS CAL. ERASMO ROTERODAMO S.

Agnosco etiam in scribendo quaedam esse decretoria tempora, quae neque praeuertas neque praetereas: id ego sum meo expertus periculo. Nam quom saepe mecum ipse constituissem ad Erasmum meum scribere, iamque manu calamum tenerem, nescio quo pacto repente aliae se mihi cogitationes, aliaque auocamenta obiecerunt: quae et calamum manu excuterent, et in scribendo diem diffinderent. Quam rem sane periniquo animo tuli, quom in ea non exiguam existimationis meae partem versari intelligerem. Nam ad me imprimis pertinebat, coalitam inter nos beneuolentiam non solum comiter sed religiose etiam tueri. Ad hoc illud accedebat incommodi, quod meo me silentio magna fraudatum iri voluptate sentiebam, tuarum scilicet literarum suauitate, quom nihil scribendo tibi rescribendi occasionem adimerem. Nam qua ego alia ratione abs te homine occupatissimo literas impetrarem, nisi scribendo?

Et haec sane accusationis pars tanti est apud me, vt nullo facile dilui possit argumento. Alias ego totam hanc cessationem vel facili possum deprecatione redimere, quom praesertim nihil interim acciderit, quod aut me scribere aut te scire nostra interesset. Atque vtinam non potius quaedam incidissent digna quae perpetua obliuione premerentur. Caeterum quod amoris proprium munus est, quodque sine piaculo praetermitti non potest, memoria nostrae beneuolentiae alioqui nunquam intermoritura semper apud me incolumis mansit: et quicquid a me in scribendo desiderari potuit, id large et cumulate non desii assidua tuarum virtutum praedicatione et crebra amicitiae nostrae commemoratione sarcire.

Et hactenus quidem desidiae nostrae patrocinium tenes. At quom iam fatale illud silentii tempus effluxerit, nunc ab amico tantum admonitus certum offerri nuntium qui istuc proficisceretur, etiam si nullum scribendi iustum argumentum suppetebat, scripsi tamen hoc quicquid est, et ferream illam necessitatem perfregi. Qua scribendi occasione oblata, illam quoque non praetermittam grati animi tibi significationem dare, tibique immortales gratias testari, qui me toties in communionem tuae gloriae vocaueris, et in libro Adagiorum et in Ciceroniano tuo de me honestam mentionem habueris. Tantum enim abest vt ego

2869. 34. toties] See e.g. *Ciceronianus*, LB. i. 1011c.

mihi abs te facultatem Ciceronis in dicendo ademptam doleam, vt vltro etiam fatear, te multo mihi plus dedisse quam ego, vel si immodice sim ambitiosus, optare audeam. Rerum enim multarum cognitionem et tolerabile dicendi genus reliquisti. Viro etiam me eruditissimo, cui soleo mea sponte ingenii fasces summittere, praetulisti: quom iure meo nihil possim mihi arrogare, si modo res ad aequilibrium veritatis referatur, praeter assiduitatem studiorum et inexhaustum optimarum artium desiderium. Quare quicquid tu mihi quasi liberalis paterfamilias ex caesis et rutis condonasti, id omne tuae bonitati acceptum feram oportet. Caeteroquin tuum ego iudicium eo in libello valde probo: nullum scilicet post Ciceronem omnes eloquentiae numeros impleuisse. Aliis verborum delectum, aliis grauitatem, aliis suauitatem, alia aliis defuisse: certe in omnibus ordinem ac numerum desiderari. Sunt enim haec duo inter ea, quae apud Ciceronem *μωμήσεταί τις μᾶλλον ἢ μιμήσεται*. Nec tamen negauerim magnos quosdam fuisse in hoc censu proceres, qui metam illam propius accesserint, sed magno tamen interuallo propius. Ego cum iis feliciter actum puto, qui aliquam Ciceronis speciem expresserunt; sicut olim Apellis discipuli se tunc permultum in ea arte promouisse existimabant, si lineamenta aliquot praeceptoris fuerant adsecuti—nam omnia, improbum et longe supra captum arbitrabantur. Bene vale.

Quintodecimo Calend. Octob. Natali meo. M.D.XXXIII. Ferraria.

2870. To Desideratus Morellus.

Epistolae Vniuersae p. 1111. Freiburg.
Lond. xxvii. 45: LB. 1256. 12 October 1533.

[For Desideratus Morellus see Ep. 1534. 29n. He was already dead (†23 July 1533) when Erasmus wrote this letter.]

ERASMVS ROTERODAMVS DESIDERATO MORE⟨LLO⟩ S. D.

Gratvlor isti Reipublicae, Desiderate charissime, quod ab eo dissidio quod audieram suboriri, liberata est. Is certe metus me deterruit, quo minus istuc commigrarem, ne toties ob vini periclitarer inopiam; nam a fine Februarii vsque ad Septembrem perpetuo langui, sic collapso stomacho vt omnino nihil admitteret; ac certo comperi languoris causam non aliam fuisse quam vini idonei inopiam. Nam mutato vino protinus reuixit stomachus. Haec est huius corpusculi calamitas toleranda, donec et ventrem et escas destruat Deus. Ne vero mihi idem eueniat rursus hac hyeme, emisi famulum Gilbertum Cognatum, mihi quidem multis nominibus charissimum, sed hoc etiam titulo chariorem, quod tibi propinqua consanguinitate coniunctus est, vt mihi duo aut tria vasa adferat.

2869. 52. μωμήσεται] Diogen. 6. 74; cf. Theogn. 369, Cognatus *Poematia*, 1. 1. 1 (Cog. E. 1. 401).

2870. 2. dissidio] For the differences between the Senate and the Canons see Epp. 2410. 47–9, 2759. 20n, 2895.

Arbitror officialem nondum e legatione redisse, nam e Luceria nuper ad me scripsit amantissime; et audio D. Franciscum Bonualotum e rebus humanis concessisse. Quo magis te rogo vt Gilberto nostro tuo consilio velis adesse, vt pecuniam bene collocet, et quamprimum ad nos redeat. Ridebit aliquis me de vino tam esse sollicitum. Riderem et ipse, nisi praesenti periculo toties essem doctus. Reuocatus sum in patriam a Regina Maria, Caesare, summo Cancellario et Duce Arscoti, misso etiam viatico trecentorum florenorum, et praestituto salario tanto in annos singulos. Iamque paratis equis accinctus eram ad iter. Sed imbecillitas cogit expectare ver.

Reliqua cognosces ex Cognato bis tuo, semel meo. Ecclesiae concordiam iamdudum suspiramus verius quam speramus. Huc certe sum adhortatus; libellum opinor exhibebit Gilbertus. Opto te quam rectissime valere.

Datum Friburgi Brisgoae duodecimo die Octobris, Anno a Christo nato millesimo quingentesimo trigesimo tertio.

2871. From Baptista Egnatius.

Leipzig MS. — Venice.
EE. 194. — 13 October 1533.

[An original letter, autograph throughout, in a hand difficult to decipher. The address sheet is lost.]

IESVS + CHRISTVS.

Non sum passus Villium—tuum dicam an me⟨um⟩?—ad te redire sine meis literis, quibus tibi significarem nihil mihi antiquius esse, nihil charius quam secundissima quaeque de te audire. Nam rumusculos sparserant homines parum aequi, te iam pridem naturae fatisque concessisse. Quod etsi ab inuidis obtrectatoribus tuis proficisci credebam, quandoque tamen tibi in hac corporis imbecillitate, in tantis laboribus quibus vndique distringeris, vt homini, euenire potuisse, praesertim cum clariss. quemque[m] iam pridem mors oppigneret, sed omnium hanc curam haustam altius animo detersit facile Villius, qui et te optime valere et in literis totum esse pro certo attulit. Hunc hominem, tum propter excellentem ingenii indolem tum quod amiciss. tibi omnium esse noueram, maxime sum complexus, neque illi vllo officii genere, quod tibi testis esse poterit Atticus nuntius, vnquam defui. Vtinam tales ad me frequentius veniant! Neque enim, quotiescunque venerint abs te, defuturus sum.

2870. 14. officialem] Leonard of Gruyères (see Ep. 1534 introd.). There is no extant letter from him to Erasmus of this date; but the letter here mentioned is referred to again in Ep. 2880.

15–16. Bonualotum] This report was incorrect; it may have arisen from confusion with Morellus. Bonvalot died 14 Dec. 1560; see Ep. 1534. 29n. By December Erasmus must have had a contradiction of the report, as he wrote Ep. 2890 to Bonvalot.

27. libellum] *De Ecclesiae Concordia.*

2871. 1. Villium] i.q. Viglius. He started on his homeward journey from Padua 16 Oct. 1533 (Hoynck I. i, p. 13).

9. mors oppigneret] Cf. Cic. *Phil.* 14. 12. 32.

14. Atticus] See *Adag.* 725.

De Basilio graece excuso ago tibi pro animo egregio isthoc tuo ingenteis gratias. Spero tibi αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λώϊον relaturum gratiam, simodo potero. Tantum id scias, praeter literas nullum a Cyprio mihi redditum Basilium.

Asulani nostri salutem tibi suauissimam dicunt, qui in restituenda literaria re mirum in modum insudant. Themistium graecum sunt aggressi; vbi primum absolutus fuerit, ad te mittam. Vale Erasme humanissime et doctis istuc tuis congerronibus salutem a me dicito.

Venetiis, in Aldina officina, volante calamo, quando Vilius pene petasatus instabat. Die xiii. Octobris 1533.

Egnatius.

2872. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 53. ⟨Freiburg.⟩
Q. 83. 19 October 1533.

[An original letter, autograph throughout.]

S. Si Morellus ille est, qui mihi commendatus a Sadoleto vixit apud Hieronymum, oculis p⟨a⟩etis, talibus mihi non est opus. Optarim aliquem germanice peritum, et vtcumque latine, qui posset Gylberto succedere. Modo ne sit huius regionis. Gustasse semel sat est.

Dabitur mensis experimento. Si alterutri non placet, dabitur viaticum redituro.

Caetera coram, vt polliceris. Vale cum omnibus tibi charis.

19. die Octobr. 1533.

Erasmus Rot. tuus.

Clariss. viro. D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2873_{2905} From John Genesius Sepulveda.

Sepuluedae Epistolarum Lib. 7, 1557, f^{o}. A^{5}. v^{o}. Rome.
Sep. E. p. 81. 23 October 1533.

[The principal interest of this letter is that it records the first attempt to collate the famous Vatican MS. B of the Bible (Vaticanus 1209). Erasmus' attention had been called to this MS. by Bombasius as early as 1521 (Ep. 1213, 67–83). In that year he refers to it in the *Apologia* to Egmondanus, LB. ix. 435D, and in the *Apologia* to Stunica, LB. ix. 353A. In the N.T. of 1527 he quotes it at 1 John 5. 7. The belief that the MS. was in the Vatican from the year of its foundation (1448) has recently been shown to be erroneous. It does not appear in the catalogue (now printed) of 1475; but it is listed in the (unprinted) catalogue of 1481; and must have come to the Library at

2872. 4. Gybberto *MS*.

2871. 17. Basilio] The Froben Basil of 1532. See Ep. 2611 introd.

18. αὐτῷ . . . λώϊον] 'In the same measure (as though τῷ αὐτῷ) and better.'

20. Cyprio] Peter the Cyprian—he had lived some months with Erasmus, see Ep. 2604 introd. When he carried Ep. 2604 to Viglius he no doubt carried the letter (not extant) which the present letter answers.

21. Asulani] The Aldine Press.

2872. 1. Morellus] We have not been able to identify him. A certain Jacobus Morellus is twice mentioned by Hieronymus Niger among his 'familiares' in undated letters, Sad. E. App. pp. 73, 75.

4-5. Gustasse semel] See Ep. 2868. 40n.

some date between those two years. When Stunica first became aware of its existence we do not know; but it was not used for the Complutensian Polyglot. It is not quite clear from the present letter whether Sepulveda enclosed a list of the 365 variants of B which he mentions. But at Acts 27. 16 Erasmus seems in 1535 to have taken the reading καῦδα from B; and the source is presumably Sepulveda. But neither in his reply to this letter, nor in his ungracious reference to it in the prefatory remarks *Contra morosos quosdam ac indoctos* in the 1535 edition, does he give any hint that he realized the importance of the MS. (LB. vi. *** para. 6: 'Iam nunc quidam iactant se trecenta loca notasse ex codice pontificiae bibliothecae'). He is content, writing to Sepulveda, to suggest that the agreements of B and the Vulgate are interpolations and that the Greek text has been accommodated to the Latin. For the true text, he says, we must go, not to the Greek MSS., but to the Greek fathers. These arguments he repeats in the *contra morosos*; adding there merely that the Polyglot employed a Vatican MS. which disagrees with B and agrees with the MSS. employed by himself.]

I. GENESIVS SEPVLVEDA D. ERASMO. ROTER. S. D.

IAM pridem quid agas ignoramus, ac ne illud quidem exploratum habemus, num ad tuas manus peruenerit libellus Stunicae, aduersus tuas obseruationes in Nouum Testamentum, quem superioribus diebus ad te ex vrbe Bononia misimus. Sed quoniam perlatum esse non dubito, et te suspicor ob eius admonitiones in illis tuis vigiliis accuratius recognoscendis occupatum esse, contra officium atque adeo pietatem fore putaui te id celare, quod ad hanc rem etiam atque etiam pertinere arbitror. Scito exemplaria Graeca quae tu secutus es in Nouo Testamento plerisque mendis esse deprauata, iam singulis verbis, iam solidis orationibus sublatis aut vicissim redundantibus. Quod factum esse reor culpa librariorum, quibus errandi occasionem praebuerint scholia quaedam importune, vt saepe solet, a quibusdam studiosis in librorum marginibus adscripta. Itaque id malum semel per errorem a nonnullis admissum tam late, vt video, permanauit vt non solum excusi omnes libri cum eis erratis circunferantur, sed quaedam etiam manu scripta exemplaria ab his mendis non abhorreant.

Quo minus debet mirum videri cuipiam te, dum caecos sequeris, ad easdem salebras offendisse. Est enim Graecum exemplar antiquissimum in bibliotheca Vaticana, in quo diligentissime et accuratissime literis maiusculis conscriptum vtrumque Testamentum continetur, longe diuersum a vulgatis exemplaribus. Mihi enim, cum ab Stunica fuissem admonitus, rem perspicere et libros conferre curae fuit. Hoc autem exemplar omnium esse emendatissimum cum eius antiquitas declarat et librarii diligentia, tum quod multum conuenit cum vetere nostra translatione, quae dubitari non debet quin ex emendatissimo quoque exemplari conuersa et

3–4. superioribus diebus] There is no extant letter of Sepulveda to Erasmus between Ep. 2729, 15 Oct. 1532, and the present letter. From the present letter, taken in conjunction with Ep. 2938, it would seem that Sepulveda and Mendoza had been together at Bologna, for the meeting of Pope and Emperor, Dec. 1532—Feb. 1533, and that there Sepulveda had received from Mendoza a copy of Stunica's Notes on the New Testament, and had forwarded it to Erasmus. This copy had not been acknowledged by Erasmus at the date of the present letter; and from Ep. 2905 it appears that in Feb. 1534 Erasmus had not received it. He had, however, by that date received the copy of the same Notes sent to him by Mendoza from Rome (Ep. 2705).

tradita nobis sit a maioribus. Cum igitur ad illius exemplaris fidem et quasi normam caeteri libri sint emendandi ac dirigendi, quid opus facto sit, ipse considerabis. Sic enim habeto, raro vulgatam Graecorum editionem a veteri translatione nostra discrepare, (discrepat autem, vt nosti, saepissime) vt a Vaticano illo exemplari non dissentiat. Ac ne te teneam, trecentis sexaginta quinque locis scripturae diuersitatem adnotauimus.

Caeterum qui me animus impulit vt ista te in vniuersum admonerem, dum tuae laudi hoc faueo libentius quo mihi cum bono publico coniunctior esse videtur, idem tacere non patitur quod in epistola Pauli quae est ad Galatas capite quarto iampridem animaduerti. Legebam epistolas Pauli, vt saepe iam Graece, interdum Latine soleo, prout liber venerit in manus, non equidem vt Latina cum Graecis conferendo in cuiusquam inuidiam ingenium periclitarer, sed vt altius memoriae sensa illarum inhaerescerent. Cum ergo in locum illum incidissem vbi sic habet vetus translatio, Sina mons est in Arabia, qui coniunctus est ei quae nunc est Hierusalem, re diligentius inspecta non potui non demirari locorum rationem tantopere a Pauli verbis dissidere. Constat enim montem hunc qui coniunctus esse dicitur Hierosolymis, ab eadem vrbe itinere multorum dierum abesse. Quem mihi scrupulum multum etiam adauxit enarratio Thomae, qui praefatus haec inter se loca viginti dierum itinere distare, eadem tamen propter itineris Iudaeorum continuationem coniuncta dici interpretatur.

Tunc igitur mihi id quod erat suspicanti codicem Graecum consulere placuit; qui mihi facile omnem dubitationem ademit; sic enim habet, *τὸ γὰρ Ἄγαρ Σινᾶ ὄρος ἐστὶ⟨ν⟩ ἐν τῇ Ἀραβίᾳ συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν Ἱερουσαλήμ*. Quorum verborum germanus intellectus aut ego fallor aut longe diuersus est tum a veteri, tum a tua translatione, quam itidem me videre non piguit. Nam verbum *συστοιχεῖ* neque coniuncta esse significat, neque confinia, quemadmodum te miror conuertisse. *σύστοιχα* enim, vt multis in locis docet Aristoteles, sunt quae quandam inter se proportionem ordinemue habent; et talis ordo *συστοιχία* passim ab eodem philosopho nuncupatur, vt in primo et tertio libro de physico auditu, et item in primo *τῶν ἠθικῶν τῶν νικομαχείων* [et] aliisque plerisque locis.

Sed quanquam nemo vt arbitror his verbis frequentius vtitur quam Aristoteles, tamen Suidas ipsorum vim apertissime declarat. *σύστοιχα γὰρ φησὶ λέγεται ἀλλήλοις τὰ ὁμοίως ἔχοντα πρός τινα, ἃ καὶ κατὰ ἀναλογίαν εἴη ἄν· καὶ τὰ λοιπὰ* vt mihi locus in hunc modum verti commodius posse videatur, Agar enim Sina mons est in Arabia. Est autem eiusdem rationis atque ea quae nunc est Hierusalem. Est enim sensus: Sina quo per figuram refertur Agar mons est in Arabia, qui eiusdem rationis eiusdemque pro-

38. Galatas] Galatians 4. 25. For the difficulty raised see the commentary of E. de W. Burton in the *International Critical Commentaries*, which follows the interpretation of Sepulveda. Attention was called to it at the Hampton Court Conference by Dr. Reynolds; the word *συστοιχεῖ*, he says, is rendered in a manner 'corrupt and not answerable to the truth of the originall'; it is 'not well translated, as it now is, *Bordreth*, neither expressing the force of the worde, nor the Apostle's sense, nor the situation of the place' (see Pollard, *Records of the English Bible*, p. 46).

portionis est atque vrbs Hierusalem, quam nunc oculis corporeis cernimus; nam vt haec, sic ille terrestris est, eodemque modo ambo se habent ad supernam, hoc est coelestem Hierusalem.

Haec igitur vt ad te scriberem me et officii ratio et tui studium induxit. Tuum erit ad nos vicissim quid sentias, quid egeris, quid moliaris rescribere. Vale.

Roma decimo Calend. Nouemb. Anno Christi nati 1533.

2874. To Justus Decius.

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 164 v°. (α). Freiburg.
L. p. 115: N. p. 1077: Lond. xxvii. 11: 1 November 1533.
LB. 1257.

[An autograph rough-draft.]

ERASMVS ROT. IVSTO DECIO REGIS POLONIAE SECRETARIO S. D.

Iam olim tibi sum multis obstrictus nominibus, Iuste charissime, sed tu indies accumulandis officiis me tibi reddis deuinctiorem: in quibus illud scito mihi summopere gratum esse, quod me de iis que in Polonia publice priuatimque geruntur tam accurate facis certiorem, quodque tua cura et amicorum ad me et meae ad amicos litterae tuto perueniunt, quum simus tam vasto terrarum spacio disiuncti.

Grauem hoc biennio amicorum iacturam passi sumus, praecipue Guilhelmi Vuarami archiepiscopi Cantuariensis, qui mihi vnus multorum instar erat. Quo videlicet auidius fruimur iis qui supersunt. Adnitendum etiam vt hanc iacturam veterum accessione nouorum sarciamur. Quam ad rem magis idoneum ne optare quidem poteram, quam tu te tuapte sponte praestas.

Fuit aliquoties animus admonere te quiddam, sed quoniam videbatur illiberalius, hactenus visum est dissimulare. Nunc vero quoniam indies crescit hominum impudentia, cogor admonere praecipuos amicos, ne sibi diutius patiantur imponi. Scis hoc seculo per omnes terras volitare πλανήτας quosdam, ne dicam πλάνους, Leberide nudiores, sed quibus nihil dulcius ocio et cibo alieno. Hanc, si superis placet, appellant libertatem. Ex horum numero sunt qui, nouum commenti aucupium, vel e scriptis meis vel ex aliorum sermone perdiscunt, quos, quibus locis habeam amicos non frigidos. Per hos obambulant, iactantes se famulos ac discipulos meos, atque adeo, si diuis placet, acerrimos mei nominis defensores, paratos pro Erasmo non tantum μονομαχεῖν, verum etiam ἀποθανεῖν. Affingunt de me quae credunt fore iucunda amicorum auribus, Erasmum pancratice valere, cudere diuinas lucubrationes. Quid multis? plane triumphare. Interim suauiter accipiuntur aliquot diebus, interdum et mensibus, nec absque

2874. TIT. S. D. *add. L.* 1. sum tibi *L.* 6–7. quum . . . disiuncti *add. L.* 8. praecipue . . . 10. erat *add. L.* 12. sarciamus *L.* 15. hactenus *add. L.* 18. quosdam *add. L.* 20. si superis placet *add. L.* 21. e α: ex *L.* 24. meos α: Erasmi *L.*

2874. 19. Leberide] See Ep. 2798. 42n.

viatico dimittuntur. Quotquot enim huius artificii sunt, quocunque veniunt, veniunt a latronibus spoliati.

Sed facetius est, quod nonnulli questum hunc venantur ab iis quos existimant Erasmo male velle. Apud quos mira narrant, alii Erasmum equo delapsum fregisse ceruicem, alii decumbere morbo immedicabili, alii sepultum esse: ac, ne quis dubitet, addunt locum, annum, mensem, diem et horam; postremo, seipsos adfuisse sepulture, ac tumulum calcasse pede. Nec defuerunt qui spargerent, Erasmum vna cum Oecolampadio caesum virgis eiectum Basilea. Et his histrionibus a suo applauditur theatro. Quumque toties res ipsa vanitatem illorum redarguerit, tamen non pudet subinde similia confingere. Oportet enim insigniter perfricuisse frontem, qui tales agunt fabulas. At periculum est, ne per hos fiat vt ne tum quidem credar vita defunctus quum reuera diem obiero supremum, qui profecto longius abesse non potest, tum seni, tum valetudinario, tum tot laboribus ac molestiis excercito. Verum horum me miseret, quibus nihil aliud precor quam mentem meliorem dari.

Ad encomiastas meos redeo, quorum technae dissimulari poterant, nisi quidam nimis impudenter emungerent amicos, summas non mediocres a diuitibus ac principibus extorquentes vt per illos obstrictus fiam, cogarque gratias agere eorum nomine quos aut non noui aut tales noui vt nulla re bona dignos existimem. E multis pauca referam, quo rideas. Ante annos iam ferme decem Basileae iuuenis quidam in pugna deprehensus, quod ad inclamatam pacem gladium noluerit recondere, quod ibi crimen est tantum non capitale, coniectus erat in carcerem, mihi ne de facie quidem notus. Suspicor aliquando fuisse ex operis typographicis. Ab amicis perpulsus sum, vt per Regis Angliae legatum, qui tum forte aderat, virum eximie candidum, impetrarem illi veniam. Pridie orator honoris gratia nos inuiserat, quod accepisset me super occupationes non satis firma esse valetudine. Et tamen apud me tantum valuit quorundam efflagitatio vt ob nihili nugonem prodirem ad legatum regium, ipse legatus perditi nebulonis. Vesperi conueni legatum occupatissimum, exposui rem paucis, postridie liberatus est ille bellator. Hoc beneficium mihi magno estimauit senatus, coactusque sum illi pro eo gratias accurate agere. Expectas hic vt dimissus ille mihi gratias egerit? Eodem die quo fuerat dimissus, in edibus typographi vino illius temulentus, lingua sic debacchatus est in Erasmum vt nudato gladio minitaretur necem si adessem. Postridie rogatus an illa dixisset ex animo, excusauit ebrietatem; efficax apologia apud hoc tribunal. Hunc (vt sus-

32. est *L*: sit *α*. 33. quos mira *add. L.* 37. Nec . . . 39. Basilea *add. L.* 50. per illos *add. L.* 52–3. E . . . rideas *om. L.* 53. Basileae *add. L.* 54. quod *α*: quia *L.* 57. typographicis *L*: Frobeniano *α*. 59. virum eximie candidum *add. L.* 59. Pridie . . . 63. nebulonis *add. L.* 64. occupatissimum . . . paucis *add. L.* 68. typographi *L*: Frobenianis *α*. 69. necem *L*: mihi *α*. 71. efficax . . . tribunal *add. L.*

58. legatum] Presumably Richard Pace, who was sent on a mission to Switzerland in 1523, see the instructions given him by Henry VIII, printed in Brewer, vol. 3, part 2, p. 1223.

picor) stomachum conceperat in me, quod viderer illi parum fauere Euangelio, quod tum illi haud scio vbi sepultum refoderant. Hec tum temporis me clam omnia. Discessit ille me insalutato. Peruenit Constantiam. Illic apud Botzemum, amicum vnice candidum, iactauit se famulum meum, et a me summa cum gratia dimissum proficisci nescio quo. Acceptus est aliquot dierum hebdomadas humanissime, nec absque xenio dimissus. Id post casu ex Botzemi narratione cognoui. Nec dubito quin similia designarit apud alios, praesertim apud Melanchthonem, quicum nouerat mihi amiciciam esse non vulgarem, satis adhuc gratioso apud magnates, qui tum Luterano fauebant instituto. Tales agnoscit et amplectitur hoc Euangelium. Alterum scio tibi notum esse, frequenter enim adiit Poloniam. Isthic apud potentes ac liberales φιλερασμίους praedicabat se famulum Erasmi: ab eo missum vt omnes salutaret amicos; quum Basileae vix mihi de facie notus esset, adeoque me venerabatur vt nunquam obuio dignatus sit aperire caput. Hac tamen arte corrasit aureos non paucos, vt iam in ocio degat μάλα εὐαγγελικῶς, mihi nihilo equior quam si a me spoliatus esset suis facultatibus. Alius quidam adiit me, nunquam antea visum, nec visus ipse. Redibat Roma, repetens Brugas, vbi vixerat. Nec dissimulabat se fuisse Franciscanum, quum id non percontarer. Quum viderem male cultum, rogabam vnde suppeteret viaticum. Ait ingenue, mendicato viuere sese. Quum vix crederem, esse tantam hominum liberalitatem, addebat, sese in Germania simulasse Erasmum esse sibi dominum. Demiranti meum nomen tam esse gratiosum apud Germanos, respondit, omnes libenter dedisse famulo Erasmi, praeter duos sacerdotes in oppido Loffenburg, qui dedere quidem, sed obmurmurantes quod Erasmi faceret mentionem. Ibi certe sanctius illi fuit nomen Erasmi quam Francisci. Quid ipse fecerim rogas? Quid aliud? Risi simplicem hominis impudentiam, et pro honore mihi habito dedi nummos aliquot in viaticum. Quidam habent orationem meditatam, quam edidicerunt; ea verbulis aliquot immutatis vtuntur apud multos. Si non recipiuntur ad colloquium, mittunt scriptum. Rogati vnde et quo, aliis alia respondent, vtcunque commodum est ad extorquendum aliquid. Nonnulli, quoniam metuunt ne a famulis submoueantur a congressu, nisi ab amicis adferant litteras, mentiuntur se habere, sed eius esse generis vt de manu in manum sint reddendae. Vbi data est alloquendi copia, summa orationis haec est, cupiunt saltem consilio adiuuari. Ad quid? Vt absoluam profectionem meam. Quid obstat? Deest viaticum. Que necessitas adegit ad istam legationem? Vt viderem doctos, et te in primis. Quo consilio putas parandum viaticum? Si tu dederis. Expeditum consilium! At istuc est auxilium petere, non consilium. Alii respondent se querere conditionem. Quam? Vis famulari cuipiam, aut in typo-

72. illi viderer *L.* 75. Botzemum *add. L.* 77–8. dierum hebdomadas *L*: dies *a.* 82–3. Tales . . . Euangelium *om. L.* 85. φιλερασμίους *L* amicos *a.* 89. μάλα *add. L.* 93. quum . . . percontarer *add. L.* 99. *L*: Loffenberg *a.*

83. tibi notum] Ignotum nobis.

graphorum officinis operari? Nequaquam. Quid igitur? Cupio vacare litteris. Quibus? Bonis. Pudet enim fateri, se nouorum dogmatum amore teneri. Sed ad studia suppetit viaticum? Nequaquam. Quid igitur spei? Si quis suppeditet. Homines suaues! Ab ignotis atque etiam diuersae religionis hominibus postulant vt in ocio viuant suo arbitratu suoque commodo. Haec scio tibi videri ridicula, nugasque, sed hae nugae seria ducunt. Si magistratus perpenderent quam non expediat reip. iuuenes assuescere ocio, ac mundum paulatim impleri curiosis et ignauis erronibus, mature studerent occurrere periculo. Iam eadem discunt pueri, sub vmbra scholae mendicantes, nec aliud quam ludentes. Si inuitentur vt inseruiant alicui, recusant: vt discant scribere, quo lucrentur aliquid, nolunt. Adeo dulce est illud miserum ac sordidum ocium. Quid porro fiet de talibus, posteaquam adoleuit aetas? Nesciunt litteras, oderunt religionem, nullam artem didicerunt. Quid nisi vt procurrant in bellum, et sub militie titulo discant latrocinium? Germania gignit ingenia neutiquam infelicia, si accederet a teneris annis recta institutio. Sed his peiores sunt, qui quum et etate sint prouecta, et litteras sciunt, et sacris sint onusti, tamen ociosi vagantur militari spetie, impudenter abutentes non meo tantum, sed magnorum regum ac principum titulo; quum nulli prorsus inseruiant, nisi Como et huius vxori Methae, non aliter quam gulae ventrique sint nati.

Horum stratagemata nunc non refero. Est enim Ἰλιὰς κακῶν. Tantum admoneo, vt et ipse a talibus caueas, et amicos vt caueant admoneas. Quomodo cauebo, inquies? Si nihil illorum fabulis credas, nisi litteras a nobis attulerint mea manu notatas, in quibus nominatim commendentur. Dicent se incurrisse in latrones, omnibus exutos bonis, ademptis etiam epistolis: noli credere. Fucum tu pro tua prudentia vel ex ipso vultu deprehendes. Quanquam ne epistolis quidem facile fidem habeas. Senae discipulum habui, Archiepiscopum titulo S. Andreae, Iacobi Scotiae Regis nothum, dexterrimo ingenio iuuenem, probaeque indolis. Is in marginibus codicis quem nunquam videram sic effinxerat manum meam vt mihi plane fuerit impositurus, ni certo scissem eum codicem nunquam a me lectum aut visum. Vrgebat ille, dicens me fuisse oblitum, alioqui vnde, inquit, hec manus tua? Agnosco, inquam, manum, sed librum nec hunc nec huic similem vnquam antehac vidi. Tandem ridens, fassus est artificium suum. Addam his vnam historiolam, nec te pluribus onerabo. Christophorus Longolius, vir in litteris magnus, futurus maximus, si fata dedissent longius euum, ante annos ferme duodecim nos Louanii inuisit, repetiturus Italiam. Post vnum atque alterum conuiuium petiit solitarium colloquium. Datum est. Rogauit ecquem nossem Syluium? Respondi me legisse carmina cuiusdam Ambosiani.

124. hae *aN*[2]: haec *N*[1] *Lond.* 126. ocio assuescere *L.* 127. *L*: maturę *a.* 131. adoleuerit *L.* 136. prouecti *N.* 149. titulo *add. L.*

124. nugae] Hor. *A.P.* 451; cf. Ep. 3064.

158. Longolius] For the same story see Ep. 2798. 49–58, cf. Ep. 2763. 14n.

162. Ambosiani] Conceivably an error for *Ambiani*, i.e. James, the brother of Francis Sylvius, for whom see Epp. 1407. 98n, 1600 introd.

Mouit caput. Praeterea Franciscum Syluium Louanii videram. Vterque, inquit Longolius, vetulus est; hic de quo percontor septemdecim aut octodecim erat annorum. Quum videret me non alium nosse Syluium, exponit rem plane iocularis audaciae, vt ait Comicus. Venerat Romam adolescens, qui se ficto, vt suspicor, nomine Syluium appellabat, elapsus, vt aiebat Longolius, e contubernio Benedictinorum. Acceperat mihi arctissimam esse necessitudinem cum Paulo Bombasio, quo neminem Italum expertus sum ingenio candidiore. Senserat Leonis Decimi propensum in me fauorem, quo vtinam fuissem dexterius vsus. Hic Syluius confingit duas epistolas tanquam a me scriptas in ipsius commendationem, alteram ad Bombasium, alteram ad Leonem. Bombasio facile imposuit, homini minime suspicioso, tum mihi sic amico vt, si quis vel salutem attulisset ab Erasmo, fuerit toto pectore complexurus. Illud generosae cuiusdam audaciae fuit quod, sibi tam impudentis fuci conscius, non veritus est adire Principem totius orbis, maximum Leonem Pontificem. Habeo, inquit, epistolam ab Erasmo. Admissus est. Reddidit confictas litteras. Quis suspicaretur iuueni tam audax facinus in mentem venire potuisse? Leo pro sua humanitate complexus est hominem, et vtroque brachio subleuauit procumbentem, omnia pollicitus. Tantum valuit Erasmi ficta commendatio. Quum autem Syluius moraretur redire ad summum Pontificem, ipse Leo sua sponte rogauit, vbi esset ille iuuenis ab Erasmo commendatus. Is autem febre correptus in itinere periit, priusquam ad Pontificem perueniret, qui tum agebat Ostiae. Sic interrupta est ea fabula, alioqui multos actus habitura. Si qua similis auis deuolarit in vestram Poloniam, fac amicos admoneas, praesertim candidos ac munificos, nominatim R. D. Petrum Episcopum Cracouiensem, Andream Critium Episcopum Plocensem, Ioannem Dantiscum Episcopum Culmensem, Erasmum Abbatem Clarae Tumbae, Ioannem Lascanum praepositum Gnesnensem, Seuerinum Bonerum, Antoninum Medicum, et si qui sunt alii qui nos impense diligunt. Non quod obstem quo minus illi suas opes in quos voluerint erogent, sed quod amicis nolim imponi mei nominis lenocinio, nec me his falsis nominibus obligari. Te cum omnibus tibi charis opto quam prosperrime valere.

Datum apud Friburgum Brisgoae Calendis Nouembr. 1533.

2875. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 54. — Freiburg.
Q. 84. — 6 November 1533.

[An original letter, autograph throughout. The date is confirmed by Viglius' movements, Hoynck I. i, p. 13; see Ep. 2871. 1n. Viglius had given his *Institutiones Graecae* to Froben (see Ep. 2791. 59n); and after visiting Erasmus went to Basle in order to see the book through the press.]

2874. 165. annorum erat *L.* 166. non *L*: nullum *a.* 179. Leonem Pontificem *add. L.* 180. reddit *L.* 183. procumbentem *add. L.* 188. ea *om. N.* 193. *L*: Culmensensem *a.* 198. me *add. L.* 200. Datum Friburgi *N.*

2874. 167. Comicus] Ter. *Phorm.* 1. 2. 84.

S. Si hic Viglius offenderit te Basileae rogo vt candorem ingenii tui, quem in omnes bonos ac doctos expromere soles, in hunc conduplices, quo nihil inueniri potest candidius. Plura non addam, ne mihi pereat hoc operae. Expectamus teipsum. Bene vale. Basilio S. plurimam.

Friburgi. sexto die Nouembr. 1533.

Erasmus Rot. tuus.

D. Bonifacio Amerbachio. Bas⟨ileae⟩.

2876. To Conrad Goclenius.

Vita Erasmi p. 115. — Freiburg.
O^2. p. 254 : Lond. xxx. 62 : LB. 1258. — 7 November 1533.

ERASMVS ROTERODAMVS D. CONRADO GOCLENIO S.

Qvo modo te saluto? ὄνον ἢ βασιλέα; Terret me omen exusti templi Antuerpiae, si verus huc rumor aduolauit. Ioannes Dantiscus Episcopus scribit oppidum cuius erat dominus, et vbi habebat arcem, sic conflagrasse vt praeter rudera et moenia nihil supersit. Antea conflagrauit Culmum, μητρόπολις illius. Narrantur diuersis locis diuersa ac prodigiosa incendia. Hoc quid sibi velit, nescio; nisi quod quemadmodum olim Africa, ita nunc Euangelium hoc quotidie adfert aliquid noui.

Ioannes Campensis iam, vt opinor, reliquit Poloniam, per ambages visurus Venetiam, vt colloquatur cum Iudaeo quodam, cuius copiam illi promisit Aleander, qui nunc Venetiae plane viuit Epicureum, non sine dignitate tamen. Campensis mentionem feci in proximis ad Dantiscum literis honorificam. Eo nomine mihi gratias agit ingentes, non dissimulans se suspicatum me implacabili in illum odio teneri, quod toto quinquennio nunquam iusserim illum saluere. Hic risi satis, quum de odio in illum ne somniarim quidem vnquam. Sentio Parisiis esse sodalitium Germanorum, cui praesidet Carinus, declamans quam atrocia commissa mihi condonarit ob Christum. Est illic Guinterius Anderacus, e cuius literis intelligo Paschasium frequenter ad ipsum scribere. Tibi prudenti non est opus monitore. Obruent te tandem, si frequenter ad illos scripseris.

Melanchthon vocatus est in Poloniam. Id ad me scripsit Epi-

2876. 2. templi] Cf. Epp. 2877. 9, 2906. 91–2.

3. scribit] No letter from Dantiscus to Erasmus is extant; see Ep. 2643. 4n.

9. Campensis] He had in 1533 gone to Cracow, as professor of Hebrew, but would not stay, as he wished to study with Elias Levita in Venice. The letter to Dantiscus in which Erasmus made honourable mention of Campensis is not extant. See Ep. 2644. 23n.

18. Carinus] See Ep. 920 introd. In spite of his rupture with Erasmus, Carinus had written praising him to Nic. Borbonius in Feb. of this year.

19. Guinterius] Identified by Dr. W. Köhler with John Winter, a doctor of medicine, who in 1544 resided at Strasbourg. We have found no other mention of him in Erasmus' correspondence.

20. Paschasium] See Ep. 674 introd.

scopus Plocensis, qui eum vocauit. Et ipse Melanchthon in Commentario Epistolae ad Romanos, et in priuatis ad me literis, satis declarat se suorum pigere. Sub finem mensis Septembris accepi literas Delfi, mense Maio scriptas in Hispania, vna cum literis Ioannis Vergarae. Vterque promittunt pecuniam ab Archiepiscopo Toletano. Neuter tamen summam exprimit. Ad me ne vmbra quidem pecuniae peruenit. Quirino famulo, quum isthic esset, nihil dixit Delfus, nec per eum scripsit verbum. Imo ablegauit, pollicitus se per proprium famulum missurum literas ad te. Hic succurrit illud e tragoedia πολλαὶ μορφαὶ τῶν δαιμονίων. Quae per Leuinum scripsi, puto tibi bona fide esse reddita. Redeundi propositum non deposui. Qui rumor sparsus est, secus quam volebam. Facile sentiuntur animi quorundam. Doleo Collegium istud tam cito frigescere, et periturum video, nisi Praesidis et Exequutorum cura vigilet, vt Professorum adsit diligentia. Campensis abest. Tu litigas, quamquam celebs. Rescius varias personas sustinet. Haec scripsi per Viglium, qui mihi apud te prolixae epistolae instar erit.

Vale, Friburgi 7. die Nouembris 1533.

Erasmus Rot. mea manu.

2877$_{2915}$ To Nicholas Olah.

Esterhazy MS. p. 358. — Freiburg.
OE. 424. — 7 November 1533.

ERASMVS ROT. N. OLAO THESAVRARIO ALBEN. ETC.

Vtinam aula vestra tales amplectatur, qualis hic est Viglius Schuichemius, qui has reddit, iuuenis ingenio niueo, doctor iuris, qui Patauii publice professus est, vt non sine certamine, ita non absque gloria. Nec seipso inferior est in bonis litteris. Animo nulla gemma purior. Qui nulla commendatione digni sunt, extorquent multas commendationes. Hic non postulauit vel vno verbo commendari. Tantum hoc mea caussa rogo, vt iuuenem tot ornamentis insignem velis cognoscere.

Scribunt Antuerpiae templum summum deflagrasse. Quid sibi volunt tot incendia! Scribunt circa Coloniam Agrippinam exusta

2876. 24. Plocensis] Andreas Cricius; the letter is not extant. Erasmus repeats the news of Melanchthon's call to Poland in Ep. 2911.

27–8. Delfi . . . Vergarae] Neither letter is extant.

33. tragoedia] Eur. *And.* 1284, Hel. 1688.

33–4. Quae . . . scripsi] Probably the deed of gift (Ep. 2863) and a letter accompanying it. Livinus left Freiburg in Aug. 1533.

37. Praesidis] Prof. De Vocht informs us that Judocus van der Hoeven, a native of Louvain, became President of the Trilingue in Dec. 1529 and died Sept. 1536. By his will he founded scholarships in the Trilingue and the Coll. S. Spiritus.

39. celebs] See *Adag.* 3135.

40. Viglium] The letter, like Ep. 2877, would seem to have been given to Viglius when he went from Freiburg to Basle. But Erasmus was expecting him in Freiburg almost at once, and he in fact returned in Jan. 1534, before going north (Ep. 2878. 3n); probably the letters were passed to some other carrier; see Ep. 2878.

oppidula. Oppidum, quod hinc abest iter diei, totum conflagrauit, igne a daemone immisso, vt constans est rumor. Narrant etiam in Heluetia pagos aliquot conflagrasse. Ioannes Dantiscus Culmensis episcopus scribit exustum Culmum ciuitatem cathedralem; insuper aliud oppidum, vbi habebat arcem, sic absumptum incendio vt praeter moenia fere nihil supersit. Haec mihi videntur ⟨non⟩ omnino geri casu. Rumor hic est, Regem Angliae in pristinum contubernium recepisse Catharinam suam. Quod vt vix credibile videtur, ita cuperem esse verissimum. De proposito reditus a nobis nihil est immutatum, nisi si quid interim istic extiterit noui. Rogo, vt tuum in me animum obtineas, ac Reginae fauorem alas. Dano et Leuino salutem.

Vale Friburgi 7 die Nouemb: 1533.

2878_{2888} TO VIGLIUS ZUICHEMUS.

Leiden MS. Papenbroeck 2. — Freiburg.
LB. App. 374: VZE. 48. — 18 November 1533.

[An original letter, autograph throughout in the University Library at Leiden. The address-sheet is missing. The year-date, which is obliterated in the MS., is supplied from LB. and seems confirmed by the contents.]

Ἀναγίνωσκε μόνος.

S. P. Voluisti alios plus scire de te quam me. Mihi dicebas te pauculos dies isthic commoraturum. At quantum ex aliis intelligo, videris isthic hybernaturus. Quod vt tibi felix faustumque sit precor. Gaudeo te nobis aliquandiu fore vicinum. Illud tantum pro mea in te pietate moneo rogoque, vt a sectarum contagiis in totum abstineas, nec vllam illis ansam prebeas, vt per occasionem spargere valeant Zuichemum esse suum. Etiam sicubi dogmatibus illorum assentiris, dissimula. Nolim tamen te aduersus illos contendere. Satis est iureconsulto sic eludere eos quemadmodum quidam elusit diabolum moriturus. Diabolus suggessit, quid crederet. Ait, quod credit ecclesia. Tum ille, Quid credit ecclesia? quod ego. Quid tu credis? Quod ecclesia. Spero hanc admonitionem esse superuacaneam. Verum si liceret coram, efficerem vt intelligeres me non frustra monere.

Scio Thomam Morum, Tonstallum ac reliquos eruditos esse pessime animatos in Gryneum. Extorsit a me commendationes iturus in Angliam. Commendaui paucis, sed inuitus. Admonui

2877. 12. *OE*: igni *MS*. 2878. 8. eorum *VZE*.

2877. 15. oppidum] Schiltach; see Ep. 2846. 124–52.

17. Regem] The rumour (which came through Choler) is mentioned again in Ep. 2882. 15–18. Olah contradicts the rumour in his reply, Ep. 2915. 11–14.

22. Dano] Iacobus Danus.

2878. 3. hybernaturus] Viglius' work on his proofs and additional notes to his book kept him in Basle till 7 Jan. 1534; when in company with Boniface, Episcopius, and Cratander, he paid another brief visit to Erasmus. Erasmus wished to keep him as a permanent resident, and according to Viglius offered to make him his heir if he was prepared to remain with him (Hoynck I. i, p. 13).

15. Scio] See Ep. 2831. 18n.

vt, si quid affectus erga sectas in Anglia dissimularet. Hoc ille adeo non fecit ibi manens, vt ausus sit etiam multis epistolis eo missis tueri Zuingliana. Nec veritus est de his ad Morum crebro scribere. Postremo decreuerat Platonem ab ipso multis locis deprauatum Moro dicare, et fecisset, ni dissuasissem. Quo nomine Morus mihi magnas agit gratias. Sed me inscio Euclidem inscripsit Tonstallo. At ego certum scio Morum et Tonstallum non odisse peius anguem quam istos addictos sectis. Nuper admonui Gryneum, ne scriberet familiariter ad eos qui prorsus abhorrent a dogmatibus quae ipse tuetur. Nunc hoc agit, vt ab Archiepiscopo Cantuariensi impetr[ar]et annuam pensionem. Et quod est suauius, cuidam epistolae suae adiecerat haec verba, 'Recte feceris si tu iam plena hirudo mihi famelico cesseris pensionem Cantuariensem'. Quum me vocat hirudinem ex suo me estimat ingenio. Et homo diuersae religionis, nihil vnquam de me meritus, petit vt ipsi cedam ducentos florenos annu[a]e, quod vix frater a fratre propitio auderet petere. Hinc collige quid ille frontis habeat, quum miram ore prae se ferat probitatem.

De his aliisque plura dixissem tibi coram, si per theologos duos ac doctores licuisset.

Amerbachius promiserat se hic adfuturum intra 14 dies, praeteriere triginta. Cupio scire an aliquo sit profectus, an parum valeat.

Gilbertus meus non redit. Suspicor nugonem Basileae aliquot dies cum suis congerronibus potasse.

Spero quod Hieronymum isthic reppereris. Qui an paratus sit scire cupio.

Vale Frib, 18 die Nouembris Anno 1533.

Erasmus Rot. tuus mea manu.

2879. To John Vergara.

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 167 v°. Freiburg.
L. p. 81: N. p. 1067: Lond. xxvii. 7: LB. 1261. 19 November 1533.

[An autograph rough-draft. The date is sufficiently confirmed by the contents, and by comparison with Ep. 2868. The main purpose of the letter is the panegyric of Paungartner, of whom Erasmus entertained high expectations. His interests with Paungartner were watched with solicitude by Choler, to whom the letter caused a good deal of embarrassment. Choler found it unintelligible that Erasmus should use a Spaniard as the means of making Paungartner known to the world; and he feared that this 'argumentum apud Hispanum de homine Germano prorsus ignoto' was likely to fall flat and disappoint Erasmus' patron. But no doubt, he adds, Erasmus had a motive (as always), though it seems past finding out (Ep. 2936).]

2878. 18. dissimularet *LB*: dissimulauit *MS*. 33. annuos *LB*. 41. Gisbertus *LB*. 45. 8 *LB*.

2878. 23. Euclidem] The *editio princeps* of the Greek text; it appeared in this year. The Bodleian Library possesses the presentation copy given by Grynaeus to More.

43. paratus] He came to Freiburg sometime between the date of this letter and 10 Dec. (Viglius' answer).

DES. ERASMVS ROT. D. IOANNI VERGAIRE INSIGNI THEOLOGO S. D.

Fortasse visus sum tibi paulo impotentius ferre mortem Guilhelmi Warami archiepiscopi Cantuariensis, qui litteris tam plorabundis ac lamentatricibus animi mei dolorem in sinum tuum effuderim. Idem opinor visum Archiepiscopo patrono tuo. Nam simile fere responsum accepi a R. D. Bernardo Episcopo et Cardinali Tridentino, et a Christophoro Episcopo Augustensi. Soleo quidem, vti scribitis, in simili casu aliorum mederi dolori, sed ipsa re expertus sum esse verissimum illud Comoediae, Tu si hic sis, aliter sentias. Et tamen, ne quod res est dissimulem, ipse mihi nonnihil in tanta tamque diutina animi egrimonia displicui, eademque mihi tum dixi, quae aliis eram dicturus: 'Mortalis erat, ad extremam pene senectutem peruenit, summa cum dignitate vixit, pietatem insigniter coluit, honestam sui memoriam reliquit, ex hoc infelici exilio migrauit ad eternam tranquillitatem, ibi te expectat, mox sequuturum. Si vere diligis virum, est quod illi gratuleris, non est quod deplores.' Haec aliaque permulta loquebar animo meo, sed ad omnia surdo. Neque vero hic locus erat illi Satyrico,

Ploratur lacrymis amissa pecunia veris.

Si estimetur quod illius obtulit benignitas, maximum erat; si quod accepi, minimum erat emolumenti. Sed in illius amicicia sic conquiescebam vt mihi viderer abunde diues, qui talem haberem patronum, vnde petere quiduis possem, si qua incidisset necessitas. Ea non incidit, nec facile potest incidere frugaliter viuenti, atque iis rebus contento quas postulat corporis necessitas.

Conduplicauit hunc luctum meum mors Christophori Schidlouicii, hominis apud Polonos summae autoritatis, ac nostri amantissimi. Sed Dominus pro sua clementia multis solatiis mitigauit hec vulnera, fecitque cum tentatione prouentum, vt possim sustinere. Siquidem in Archiepiscopi demortui locum ac dignitatem successit R. D. Thomas Cronmarus, professione Theologus, vir integerrimus candidissimisque moribus, qui vltro pollicitus est sese in studio ac beneficentia erga me priori nequaquam cessurum, et quod sponte pollicitus est, sponte praestare coepit, vt mihi Waramus non ereptus, sed in Cronmaro renatus videri queat. Dedit et Vindelicorum Augusta candidos aliquot amicos, et vltroneos. Quorum vt tempore ita beneuolentia primus est R. D.

TIT. DES. *add. L.* D. *add. L.* INSIGNI THEOLOGO *add. L.* 1. tibi *MS.*: vobis *L.* 3. plorabundis ac *add. L.* 4. Idem . . . 6. Augustensi *add. L.* 7. vti scribitis *add. L.* dolori *MS.*: luctui *L.* 8. sum expertus *L.* 9. sis *add. L.* ne . . . dissimulem *add. L.* 11. tum mihi *L.* 16–17. loquebar *MS.*: colloquebar cum *L.* 26–7. *L*: Schidouicii *MS.* 30. ac dignitatem *add. L.* 34. mihi *add. L.* 36. et *MS.*: eosque *L.*

---

4. effuderim] The letter is not extant.
patrono] Fonseca.
5. Bernardo] The reference seems to be to Ep. 2797; the other letters referred to are lost.
8. Comoediae] Ter. *And.* 310.
18. Satyrico] Juv. 13. 134.
31. Cronmarus] For Cranmer's continuation of the pension to Erasmus see Ep. 2761. 23n.

Christophorus a Stadio, Episcopus Augustanus, vir vt maiorum imaginibus illustris, ita prudentia, consilio, pietatis amore, ac munificentia vix vlli in hisce regionibus secundus. Huic accessit vir animi decoribus quam imaginibus clarior, ac virtutibus quam opibus ditior Antonius Fuggerus. Cui adheret niuei pectoris amicus Ioannes Cholerus, Praepositus Curiensis. At vir antiquae nobilitatis, moribus aureis Ioannes Paungartnerus a Paungarten et Ernbach, vt tempore postremus est, ita nemini cedit parata munificentia, non erga me tantum, sed erga omnes qui doctrine ac pietatis elogio commendantur. Hunc vir clarissimus Vlricus Zasius, huius seculi ornamentum, multis iam annis possidet: nunc vt est candidissimi pectoris, hoc nomine sibi gratulatur, quod eum mecum habet communem.

Fuggeri nomen arbitror Hispaniis esse notum ac celebre, Ioannis a Paungarten an vobis auditum sit nescio. Itaque paucis hominem tibi depingam, quo sicut pridem meo dolore doluisti, ita nunc meo gaudeas gaudio; et quemadmodum ibi consolando declarasti tuam in me beneuolentiam, ita hic gratulatione declares inter veros amicos tristia simul ac leta esse communia. Ergo quod Ioannes a Paungarten amplissime diues est, cum aliis aliquot habet commune; sed illud cum paucis habet commune, quod opes suas possidet, non ab eis possidetur; quodque illi seruit pecunia, non ille pecuniae. Possidet autem ista fortunae quae vocantur munera, non tantum heriliter, verum etiam philosophice, persuasum habens hec non esse propria hominis bona, quae promiscue probis et improbis contingunt, nec tam egregium existimat diuitias habere quam contemnere. Contemnit autem, qui iuxta sapientis consilium illis affluentibus non adiicit animum, qui nec lucro tali fit obesus, nec iactura macilentus: qui perpendens haec quoque a celesti principe dari, non vt amentur, sed vt recte prudenterque dispensentur. Dominus hortatur vt diuites de iniquo Mammona sibi parent amicos, a quibus recipiantur in aeterna tabernacula. Maius est quod praestat Paungartnerus, qui de iuste partis mira benignitate reficit egenorum viscera, bene foeneratum existimans quod Christi membris fuerit impensum. Iuxta Stoicos nulla felicitatis pars est habere diuitias. Sed sic habere meo quidem iudicio magna felicitatis pars est. Sic Deo charus fuit praediues ille Abraham, hospitalitatis et magister et exemplum.

Accedit huc generis peruetusta nobilitas. Extant enim instrumenta testantia familiam illam inter claras habitam ante annos trecentos. Origo gentis fuit e Franconia Orientali vetustissima nobilium virorum parente, vnde qui nunc apud Gallos Franci dicuntur profecti sunt. Ibi sedem olim habuerunt

38. vir . . . 40. secundus *add. L.* 44. Paungartnerus *add. L.* 46. erga me tantum *MS.*: in vnum alterumue *L.* 49. vt . . . pectoris *add. L.* 51. *L*: Ioannem *MS.* 57. est *add. L.* 60. ille *MS.*: ipse *L.* 61. *L*: vocentur *MS.* 66. qui *MS.*: quippe *L.* 68. Dominus . . . 72. impensum *add. L.* 75. ille praediues *L.* 75–6. hospitalitatis . . . exemplum *add. L.* 77. huc *L*: hic *MS.* 79. annos trecentos *MS.*: multa secula *L.* gentis *add. L.* vetustissima . . , 81. sunt *add. L.* Ibi *L*: Vbi *MS.*

huius maiores. Est etiamnum in ea regione monasterium, horum benignitate tum ornatum magnifice, tum amplissimis dotatum censibus. Verum ne nimis antiqua persequar, pater huius de quo nunc agimus, ob eximias animi virtutes, integritatem in moribus, prudentiam in consiliis, fidem ac dexteritatem in negotiis, pietatem erga patriam, in summa tum gratia tum autoritate fuit apud supremos orbis monarchas, Mathiam Vngariae Regem, excussi iudicii virum, Federicum Imperatorem, quem nominasse satis est laudasse, et huius filium Maximilianum. Quibus omnibus saepenumero belli domique fidelem ac praeclaram nauauit operam. Non vltima laus est principibus placuisse viris, praesertim laudatis, et ob laudanda. Nec minus interim gratiosus apud proceres ac populum, ob morum amabilem comitatem, ac promptam perpetuamque de omnibus benemerendi voluntatem.

Ceterum vt sunt humanarum rerum aestuariae vices, huius familie clarissimae facultates, per se quidem amplissimae, sub maioribus vehementer decreuerant, partim bellorum inundationibus, partim filiabus multis summa cum dote splendide elocatis, quae magnam opum partem secum in familias alienas attraxerant. Quanquam autem verae nobilitatis minima portio est opulentia, tamen hoc quicquid est decoris, Ioannes a Paungarten non passus est suo decedere generi: sed iactúram sub progenitoribus acceptam singulari prudentia vigilantiaque ita sarsit, ita lacunas omnes expleuit, vt nullum vsquam restet facultatum attritarum vestigium. Ne in Principum quidem amiciciis parente fuit aut est inferior; apud quos ob raram ingenii dexteritatem ac singularem prudentiam, summa in gratia summoque in precio et fuit hactenus et est hodie, nobilibus ac popularibus tam charus ob expositam in omnes praesertim egenos liberalitatem vt optimo iure patriae delicium possit appellari. In expeditione Turcarum a Carolo Cesare accitus, illi et facultatibus largiter, et consiliis fideliter, et opera fortiter adfuit, omnium periculorum socius, paratus et vitam patriae ac Cesari impendere, quum ante id temporis in hoc ipsum bellum suis impendiis Cesari misisset XXXII cataphractos pulcre instructos, non numerum hercle, sed viros e multis selectos, quorum plerique poterant egregios belli duces praestare. Porro fidem, studium et operam quam praestitit Carolo Caesari, eandem nunc praestat huius germano Ferdinando, cui et ipsi ob raras animi dotes cum primis charus est.

Habes hominis pietatem in patriam et in Principem. Nunc audi qua pietate foueat liberos suos. Quatuor habet filios, filias totidem, omnes felici indole. Dices forsitan, felicitatem hominis

82. maiores huius *L.* etiamnum *add. L.* 86–7. pietatem erga patriam *add. L.* 90–1. Quibus . . . operam *add. L.* 93. proceres ac *add. L.* 96. sunt . . . vices *L*: fit *MS.* 102. a Paungarten *add. L.* 106. aut est *add. L.* 109. nobilibus ac *add. L.* 112–13. et facultatibus . . . fortiter *L*: fideliter et facultatibus et consiliis et opera *MS.* 115. XXXII *L*: 28 octo *MS.* 116. hercle *add. L.* 118. Porro . . . 120. est *add. L.* 121. in *ante* Principem *add. L.* 122. *L*: fouet *MS.* 123. forsitan *add. L.*

92. Non vltima] Hor. *Epp.* I. 17. 35.

mihi narras, non pietatem. Sed mane, mox audies eximiam. Tanta solicitudine, tanta sanctimonia prudentiaque curat omnes educandos vt non corporum modo verum etiam animorum parens optimo iure dici possit. Nullum omnium destinauit negotiationi, aut aliis sordidioribus artibus. Ad eruditionem, ad pietatem, ad gerenda Principum ac reip. splendida munia instituit omnes: ad quae frequenter euadunt parum appositi, qui libris ac disciplinis insenuerunt: nam vmbris assueti, nescio quo pacto stupescunt, ac veluti glaucomate oculis oborto mentis vertiginem quandam patiuntur, quoties in puluerem ac solem, hoc est, ad ciuilia munia asciscuntur. Tenera etas domi formatur ad omnem probitatem atque innocentiam. Adhibentur praeceptores, non de triuio, sed exploratis moribus ac litteratura non vulgari. Adolescentia prima statim ab aedibus paternis procul ablegatur in Italiam aut in Galliam: quo simul et linguis et moribus alienis assuescant. Hec est ingeniorum velut insitio, qua mitescunt ac naturam exuunt syluestrem, si quam habent. Nihil enim fere morosius iis, qui in patria consenuerunt: oderunt exteros, ac damnant quicquid a vernaculis ritibus diuersum est. Quibusdam permittit vt Principum aulas degustent, sed electas. Neque enim parum interest inter aulam et aulam: tametsi in omnibus aulis vt est varia rerum experientia, ita non desunt illecebrae, quae iuuentutem ad dulcia quam ad salubria proniorem corrumpant. Verum ab his periculis nullum vite genus liberum est, etiam si te abdas in Cartusiam. Aduersus has Sirenes non locus nos tutos reddit, sed pro auribus animus diligenter obturatus, non cera quemadmodum fecit Vlysses Homericus, sed philosophiae praeceptis.

Itaque natu maximus Ioannes parentem nomine et cognomine referens nec minus indole, primum in Gallia deinde in Italia litteris haudquaquam infeliciter institutus, nunc agit in aula D. Mariae, quondam Vngariae Reginae, qua foemina nihil habet hec etas sanctius ac prudentius. Huic proximus Georgius iurisprudentiae destinatus est, qui iam et in bonis litteris et in legum sapientia supra modum etatis promouit. Tertius Antonius agit Venetiae, velut in theatro totius Italiae splendidissimo, variis linguis expeditus, et omni morum elegantia perpolitus ad vnguem. Daniel natu minimus, adhuc domi fingitur ad innocentiam, mox dicandus instituto ad quod videbitur natura compositus. Nimirum intelligit vir ingenii perspicacissimi ad hominis felicitatem plurimum referre vt in teneris annis ad hoc quisque institutum applicetur

131. insenuerunt *MS.*: insenuerint *L.* 131. nam . . . 134. asciscuntur *add. L.* 135. atque innocentiam *add. L.* 136. non vulgari *add. L.* 137. procul *om. L.* *L*: ablegantur *MS.* 140. si quam habent *add. L.* fere *add. L.* 145–6. ad dulcia . . . proniorem *add. L.* 151–2. parentem . . . indole *add. L.* 153. haudquaquam infeliciter *add. L.* 159. et omni . . . vnguem *add. L.* 161. Nimirum . . . 180. officio *add. L*

136–7. Adolescentia . . . ablegatur] In the MS. Erasmus first wrote *Adolescentes ab aedibus ablegantur* but altered it to *Adolescentia iam prima statim ab aedibus*, overlooking the verb.

159. Daniel] A mistake for David: *Occasionem erroris praebuit Rupilius in epistola qua recensebat nomina liberorum Paungartneri* (Ep. 3016, a letter from Erasmus to Pflug, = Gotha MS., chart. A. 385, f. 36 (7 May 1535)).

ad quod videatur natura compositus. An non istuc demum est vere patrem esse? Quur enim patres appellantur, qui nihil aliud gignunt quam corpora, ac mox natorum curam omnem abiiciunt, aut si quid curant, praeter corpora nihil curant; animi, quae praecipua pars hominis est, nulla ratio? Sed his quoque deteriores sunt, qui pueros ad honestum vitae institutum vt a natura factos ita et animo propensos ad illiberalia studia retrahunt. Hoc profecto non est educare liberos, sed exponere. Ac mea quidem sententia sceleratius est ingenium exponere vitiis quam corpus incertis casibus. Sit aliqua felicitatis pars ex opulentis nasci, e claris et illustribus progigni; summa tamen ac proinde rara felicitas est ex tali parente nasci qualem se praestat suis Ioannes Paungartnerus.

Quid ego nunc memorem, quam pia, quam vigilanti sollicitudine filias educet, qua comitate regat vxorem, qua pietate foueat optimae matris senectutem? Dicas hominem virtuti natum, qui nusquam cessat in officio. Quid hoc viro felicius, si qua omnino in hac vita felicitas? Contigit antiqua maiorum nobilitas, contigerunt opes imaginibus dignae. Contigit vxor ex animi sententia, claris et ipsa maioribus: contigerunt liberi a parentis optimis moribus haudquaquam degenerantes. Ipse corpore felici, etate integra virentique, sed animo cano, tot egregiis dotibus praedito vt in ratione beatitudinis extremum calculum occupent opes ac generis claritudo. Arces duas possidet, alteram cognomento Paungarten, quam superiorum incuria neglectam magnifice reficit, exornatque structuris. Altera cognomento Ernbach, hactenus corrupte vulgo dicta Erbach; sita est ad Danubium paulo supra Vlmam, loco amoenissimo, ditione satis ampla; cui oppidum subiacet eiusdem nominis. Felix ille populus tali domino, cuius auspiciis omnia redduntur floridiora. Tanta hominis est in negociis dexteritas vt hunc vel vnum dicas esse qui ex parua ciuitate magnam, ex obscura possit illustrem reddere.

Abundat Germania magnis et excellentibus viris, sed vtinam quamplurimos haberet Paungartnero pares. Adde his quod, quum eximia virtus ac magna felicitas semper obnoxia soleat esse inuidiae, Paungartneri successibus applaudunt omnes, inuidet nemo. Tanta est ingenii suauitas, tantus animi candor, tanta erga omnes homines morum comitas ac, vt Graece dicam significantius, χρηστότης. Quantum bonorum in hoc vno viro possidet haec natio, qui Caesaribus in negotiis ciuilibus praestat fidelem iuxta ac prudentem consiliarium, in rebus bellicis fortem ac promptum ducem, idque ἀδάπανον, patriae ciuem pacificum ac salutarem, domui suae commodum ac vigilantem curatorem, probitatis ac literarum amatoribus benignum Moecenatem, amicis iucundum conuictorem, egenis liberalem nutricium, aut parentem verius? Felix Germania tali heroe.

Felix ego tali amico, quicum mihi sunt omnia communia. Hoc ius non extat quidem in Cesarum legibus, sed in Gratiarum tabulis

183. claris . . . maioribus *add. L.* 185. virentique, sed *add. L.* cano *add. L.* 188. *L*: Paungarthen *MS.* 189–90. cognomento . . . Erbach *add. L.* 193. Tanta . . . 209. heroe *add. L.*

descriptum est, quo meum esse duco quicquid est in bonis Paungartenicis. Non quod illius fortunas velim imminuere (quod nec animus hic postulat nec res familiaris exigit), sed ob hoc ipsum viuo tranquillius quod existimem in meo esse mundo quicquid possidet syncerus amicus. Proin nunquam mihi videbor inops aut destitutus, quandiu tales supersunt amici, non ita multi quidem illi, sed eximii, vt horum quilibet esse possit πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων. Syncero amico nulla possessio preciosior: in hac soleo praecipue conquiescere, meque ipsum aduersus τὸ τῶν βατράχων κοὰξ consolari. Sed quoniam in hoc seculo nihil est proprium aut perpetuum, consultum est, iuxta beati Pauli consilium, hanc quoque possessionem sic habere quasi non habeamus. Volubiles sunt animi mortalium, et vt tale nihil accidat, a morte nemo tutus est. Sed absit omen sinistrum. Communi patrono Archiepiscopo Toletano fac me commendes, quoties inciderit oportunitas. Complures sunt anni, quod me dignatus est in amicorum numerum asscribere, et tamen vt omnes vno ore praedicant, totus adhuc in beneuolentia recens est. Bene vale.

Datum apud Friburgum Brisgoae. 13 Cal. Decembr. 1533.

Scripsi ante paucos dies per Cesaris oratorem, commendatorem quendam, virum vt apparet candidum nostrique studiosum, qui multa mihi praedicabat auditu iucunda de Toletani praesulis erga me perpetuo fauore.

2880. To Peter Richardot.

Epistolae Vniuersae p. 1112. — Freiburg.
Lond. xxvii. 49: LB. 1260. — 19 November 1533.

[Peter Richardot, LL.D., was first a member of the household of Leonard of Gruyères (see Ep. 1534 introd.; cf. Cog. E. i, p. 302), later Official to the Archdeacon in succession to Des. Morellus (Ep. 1534. 29n), and canon of Besançon 4 July 1534 (Besançon Archives G. 250, p. 5), †25 Dec. 1541. His younger brother, Francis Richardot (1507–1574) was a protégé of the Granvelles and became bp. of Arras. See *Mém. Hist. de la Franche-Comté*, ix, 1900, p. 97, and A. Castan in *Mém. Soc. d'Émul. du Doubs*, vi. 6, 1891–2, pp. 58, 60.—P. S. A.

Two letters to Peter Richardot from Cognatus (both without year-date) are printed in Cog. E. i, pp. 300–2. In the first Cognatus appeals for help against his enemies.]

ERASMVS ROT. PETRO RICHARDOTO S.

Iam ferme mensis est quod patronus mihi tecum communis e Luceria scripsit ad me litteras humanitatis ac beneuolentiae

2879. 212–13. *MS.*: Paungartnericis *L.* 213. Non . . . 216. amicus *add. L.* 216. videbor mihi *L.* 219. in hac . . . 221. consolari *add. L.* 223. possessionem *add. L.*

2879. 218. πολλῶν] Hom. *Il.* 11. 514.

231. oratorem] This should naturally mean the Imperial ambassador to the Papal court, who at this time was Fernando de Silva, Comte de Cifuentes. He had succeeded Miguel Mai as ambassador in March 1533. Brewer vi. 175. Mai was one of the Spanish Erasmians and it is conceivable that it may be he, and not Cifuentes, who is here spoken of; but we have no knowledge of any visit to Erasmus from either of these personages.

2880. 1. patronus] Leonard of Gruyères; for his letter see Ep. 2870. 14n.

plenas. Ad eas respondi, sed paucis, quod quidam indicasset illum necessario fore Besontii, quod ipsum mihi non videbatur verisimile. Scripseram per eundem Episcopo Verulano, sed is iam reuolarat in Italiam, Mediolani expectaturus quid mandet Pontifex. De epistolio quod per famulum misi, non est quod sis sollicitus, nihil habet nisi gratiarum actionem et resalutationis officium. Veteris vini Gilbertus meus plus adduxit quam vellem. De nouo curabimus in quadragesima. Vt autem scias quantus sim οἰνοπότης, duo vasa mihi, si solus bibam, sufficiunt in decem menses. Malo tamen superesse ne desit poticis, famulis, liguritoribus, vapis et acrimoniae sua portio. Habeo gratiam quod me doces quomodo vapescenti vino vinaceis mederi debeam.

Illud serio tibi persuadeas velim, mi Richardote, tuum istum affectum, quem litteris tuis significas verius quam exprimis, mihi esse gratissimum. Risi nec intellexi tamen, quod me tertium eloquentiae lumen appellas. Nimium mihi tribuis, si putas hoc seculo non esse nisi duos Erasmo facundiores. Equidem me vix millesimum esse credo, nisi quod magis arbitror me cum Megarensibus nullo in numero ponendum esse. Vtinam hisce temporibus tam effloruisset Christiana pietas quam effloruit eloquentia.

Audi rem mihi molestam, sed tibi tamen risui futuram. Praeter alia incommoda quibus aestas et autumnus me afflixit, fuit in aedibus meis tanta improbissimorum pulicum vis vt per eos nec dormire liceret nec legere aut scribere. Quod malum nondum factum est mitius. Soleo per iocum amicis dicere, non esse pulices sed daemones. Non erat ille iocus sed diuinatio. Siquidem ante dies aliquot exusta est mulier quae, quum haberet maritum, octodecim annis furtiuum commercium habuit cum riuali daemone. Ea inter alia crimina et illud confessa est, quod per amatorem suum in hoc oppidum miserit aliquot magnos saccos pulicum. Nomen vici vbi exusta est, dicitur Kylchoue, abest hinc duabus leucis. Haec stans scribo, et tamen vndique pungunt in caligis, in indusio circa collum, et pungunt more insolito, tam pusilli vt prendi non queant. Tantumne permissum esse maleficis? Bene vale.

Friburgi Brisgoiae decimonono die Nouembris, Anno Domini M.D.XXXIII.

2881. To Simon Lagnier.

Epistolae Vniuersae p. 1112. Freiburg.
Lond. xxvii. 48: LB. 1262. 19 November 1533.

[Contemporary with Ep. 2880. Simon Lagnier or Laynier appears in the Chapter Archives at Besançon, G. 193, ff. 210 v°., 215, as notary and citizen

2880. 30. riuale *N*.

2880. 5. Verulano] Ennio Filonardi. Erasmus' letter is not extant.
7. famulum] Presumably Cognatus. The letter is not extant.
20–1. Megarensibus] See *Adag.* 1079.
29. mulier] We may compare the story of the witch of Schiltach, Ep. 2846. 124–52. In a letter to Erasmus of 24 Feb. 1536 (EE². 148) Richardot recalls both the fleas and the witch. For an earlier plague of fleas see Epp. 2329. 77, 2362. 7–8, 2394. 137.

in 1531. In 1536 he is reported as seriously ill with his wife (EE^{2}.·152).—P. S. A.]

ERASMVS ROT. SIMONI LEIGNIERO S. D.

AMANTER tu quidem, vir optime, qui vinum vltro obtuleris; sed Gilbertus Cognatus parum fecit prudenter qui acceperit. Mihi vero tua benignitas hoc nomine multo gratior est, quod spontanea atque inexpectata. Quod de filiis mones, faciam diligenter, et si qua alia in re possim illis commodare, praestabo grati ac memoris hominis officium. Non excidit mihi quantum debeam inclyto senatui Besontino, et hoc coelum perpetuo nebulosum ac nubilum dure me tractat. Caesar reuocat me in Brabantiam, quo si per debilitatem corpusculi proficisci non licebit, conabor isthucusque prorepere. Det Dominus vt omnes amicos meos offendam incolumes.

Vale cum tibi charissimis. Friburgi XIX. die Nouembris M.D.XXXIII.

2882. FROM JOHN PAUNGARTNER.

Leipzig MS. Augsburg.
EE. 195. 28 November 1533.

[An original letter, written by a secretary and signed by Paungartner.]

S. Literas tuas quas ad me 26. die Octobris dedisti, praestantissime ac iucundissime domine Erasme, incredibili voluptate accepi, haeque michi vel eo nomine longe gratissimae fuere quod eruditissimum ac politissimum tuum ingenium (quod nec tumultuarius quidem tuus calamus dissimulare potest) redolent, atque ego ex his pristinum tuum erga me amorem ac singularem in me beneuolentiam probe agnoscam. Quod autem michi in initio atque ingressu epistolae accepti gratularis castri Ernbach, et vt illius cognomen faustum foelixque siet michi augurium precaris ac optas, gratias tibi quam possum ago maximas, aliquando relaturus si id per occasionem dabitur. Qualescunque autem inde michi honores affluxerint, inter nos communes erunt, tuque horum particeps mecum eris omnino aequalis. Dii velint ex eo nobis plurimum accurrat et honoris et vtilitatis.

Porro quod michi de rege Angliae signifficas, quem Cholerus veterem recepisse vxorem tibi scripsit, libenter legi ego, tuam autem in hoc sequor opinionem atque sententiam, quamuis hac de re nichil ad me delatum sit. Hoc tamen certo scribitur, Caesarem de bello contra Angliae regem suscipiendo tractare, regemque Galliae filiam regis Angliae, quam ex prima vxore habuerat, pro filio natu maiore (quem Delphinum appellant) postulasse, obtulisseque se Anglum expulsurum regno, si id per Imperatorem liceat. Nescio tamen permissum illi fuerit necne. Dii semper meliora faxint.

2882. 1. Literas] Not extant, presumably the letter mentioned by Erasmus in Ep. 2906. 108.
15. de rege] Cf. Ep. 2877. 17n.

Caeterum gratias tibi habeo immortales, qui consilium tam amicum de filio impartieris. Et licet illibenter tibi molestus sum, tibique quicquam iniungere timeo, non quod de tua amica voluntate (quam nunquam non ad michi gratifficandum paratiorem scio quam ipse vnquam mereri possim), sed quod vel apud me ipsum impudentiae notam haud effugiam, si te tot ac tantis negotiis atque occupationibus obrutum atque onustum vlterius grauare pergam: in quo tamen, postquam te tam benignum sentio, continere me non queo, quin hoc operae nunc quoque abs te michi deposcam; teque oro, clarissime domine Erasme, sententiam tuam, quid de eo statuere debeam, apertius indices. Tum me tibi multis nominibus obstrictum hac re quoque deuincies. Curabo, quantum in me erit, haec tua immensa ac summa in me beneficia quandoque expungam, sique id non pro dignitate fecero, tamen voluntas in hoc nunquam deerit, cum in magnis etiam voluisse sat sit. Interim precor, tibi omnia ex animi tui sententia cedant, Deusque te nobis diu saluum ac incolumem seruet atque custodiat. Bene vale.

Augustae Vind. xxviii die Nouembris, Anno a partu Virginis. M.D.XXXIII.

Iohannes Paugartnerus, tuus vt suus.

Clariss. excellentissimoque viro domino Erasmo Rot., verae theologiae opt. max. professori, Romanae Linguae instauratori, Domino suo inprimis venerando. Friburgi Brisgoiae.

2883. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 55. Freiburg.
Q. 85. 30 November 1533.

[An original letter, autograph throughout.]

S. p. Si Bonifacius recte valet, non est quod amplius ab eo requiram. Negotium hoc, in quo diu sategimus, tandem peregimus, nec est quod pedem mea causa moueas.

Scripseras nescio quid de conditione delata. Quid sit hoc, nondum intelligo.

Cupio scire, catulum an catellam tibi pepererit tua Iuno. Bene vale, amicorum intime. Friburgi. Natali. S. Andreae. 1533.

Erasmus Rot.

Clariss. viro. D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2882. 39–40. in magnis . . . sit] See Prop. 2. 10. 6, cf. Ep. 2931. 18–19.

2883. 4. Scripseras . . . delata] As Burckhardt-Biedermann suggests (Am. E. p. 288) this must refer to the invitation to Boniface to go to Strasbourg. See Ep. 2901 introd.

6. catulum] Boniface's only son Basil was born on 1 Dec. 1533. Cf. Ep. 2887.

2884. To Thomas Boleyn, Earl of Wiltshire.

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 58 (a). Freiburg.
L. p. 2: Lond. xxix. 48: LB. v. 1293. 1 December 1533.

[An autograph rough-draft. The prefatory letter to *De praeparatione ad mortem*, Basle, Froben, ⟨c. Jan.⟩ 1534 (L). The original manuscript of the book in Erasmus' autograph, somewhat hastily written, follows this letter immediately in the Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., ff. 58–71 v°, 79; with passages for insertion at various points, ff. 72–3. Sixteen new letters (fourteen from Erasmus and two from More) are printed at the end of the treatise. Writing to Erasmus on 1 Feb. 1536 (EE². 145) Chapuys speaks contemptuously of the person to whom the book is addressed, but records that it brought comfort to the dying Queen Katharine. It was translated into Flemish, Antwerp, 1534, and into French in 1538. An English translation, *Preparation to deathe*, was printed by Berthelet in 1543.]

DES. ERASMVS ROT. CLARISS. V. D. THOMAE COMITI WILTISHERIAE, ET ORMONIAE S. D.

Ad ipsum Christianae philosophiae colophonem me vocas, vir clarissime, sed pietatis studio quam fortunae ornamentis clarior, dum adhortaris, vt superioribus addam vel breuem commentarium, quomodo se quisque ad mortem praeparare debeat. Hic est enim extremus humanae vite, veluti fabulae, actus, vnde pendet vel aeterna felicitas hominis vel eternum exitium. Hic est supremus cum hoste conflictus, a quo Christi miles sempiternum expectat triumphum si vicerit, sempiternam ignominiam si victus fuerit. Equidem in hoc negotio iamdudum totus eram, quum adhortatio tua mihi veluti calcar accessit currenti. Quanquam tum quidem vni mihi philosophabar. Sed tua pietas cupit vt hic quoque fructus per nos fiat multorum communis. Vtinam Domini benignitas largiatur sanctissimis votis tuis meoque conatui felicem euentum, ego certe non reluctabor illius voluntati, cuius instinctu hoc meum obsequium abs te postulari arbitror.

Vale, apud Friburgum Brisgoae Calend. Decemb. M.D.XXXIII.

2885. From Viglius Zuichemus.

VZE. 50. Basle.
5 December 1533.

Vbi veni Basileam, Erasme doctissime, comperi bonam partem Institutionum Graecarum a Frobenio ita vt cupiebam elegantissimis typis iam excusam, quae res mihi magnae voluptati fuit. Itaque dum apud eum dies aliquot haereo vt operis progressum viderem, ac cum secundo exemplari quod mecum nunc ex Italia attuli communicatum mihi a Baptista Egnatio conferrem, forte quaedam mea commentaria Bonefacio Amerbachio ostendi quae

2884. 2. clarissime, sed *add. L.* 8. sempiternam ignominiam *L*: sempiternum supplicium *a.* 11. quidem *add. L.* 16. Vale . . . M.D.XXXIII *add. L.*

2885. 2. Institutionum] See Ep. 2791. 59n.

hoc anno Patauii conceperam in eos titulos, quos ibi publice praelegi. Placuit Amerbachio, vt ipsa aederem, nec multum restiti, cum in eum vsum parassem, et Frobenius hanc operam lubenter susciperet. Itaque apud eum tantisper commorari decreui, quoad id quoque opus absolutum fuerit, adiuuemque in corrigendo Gelenium, qui ad iuris nostri apices citationesque non satis assueuit. Quod te ignorare nolui, quo veniam mihi concedas, quod literas tuas diutius detineam, perlaturus tamen eas bona fide cum primum me hinc extricaro. Et si quid aliud voles mihi mandare, id per otium facere licebit.

Ambrosii Sermones contra Arrianos cum illic essem tradere tibi sum oblitus, eos tamen nunc mitto. Descripsit eos quidam meus amanuensis in Italia, et descriptos contuli cum Archetypo, quod et ipsum ea fere menda habet quae hic te offendent. Nec volui quidem quicquam mutare, quo tibi eam recognitionem castigationemque (si forte non dedignaberis) relinquerem. Zanchus Canonicus, qui opusculum hoc communicauit, ex Patauio Rauennam migrauit. Cypriani vero vita, quam ille dedit, eadem est cum ea quam tu iam pridem Frobenio communicasti, proinde nihil opus esse credidi ad te eam mittere.

Non ignoras porro, Erasme doctissime, quicquid hactenus vel famae in literis habui, vel etiam quicquid in ipsis profeci, tuis me commendationibus exhortationibusque acceptum tulisse. Quibus certe maxime excitatus, ausus sum eo tandem contendere, vt aliquod studiorum meorum specimen in vulgus ederem. Tuum nunc est eum quem hactenus fouisti non deserere, sed sustinere tuo fauore, ne ex hoc theatro quod ingreditur, mox ignominiose explodatur. Non peto vt me nouis commendationibus ornes, sed in veteri tuo de me iudicio studiosos per occasionem retineas. Quod et Frobenii interest, ne quid ex meis commentariis dispendii ferat. Vale.

Basileae v. Decembris 1533.

2886. To James v of Scotland.

Caprington Royal Letter Book, f. 26 b. Freiburg.
8 December 1533.

[The MS. is a contemporary copy. In the letter-book it is preceded by a letter of King Ferdinand to James v, commending Cochlaeus. It is followed by James' answers: to Erasmus (Ep. 2950); to Ferdinand; and to Cochlaeus himself (the letters in that order). James' three answers are preserved in another copy in the British Museum MS. Royal 18. B. vi, f. 27 v°. (in the order, Ferdinand, Erasmus, Cochlaeus). In his letter to Cochlaeus, the King thanks him for his 'libellus in Alesii cuiusdam Scoti assertiones editus'. The *libellus* was a letter addressed to James, with the title *An expediat laicis legere noui Testamenti libros lingua vernacula disputatio inter Alexandrum Halesium Scotum et Iohannem Cochlaeum Germanum.* It answered a letter addressed to the King by Alexander Alesius (1500–1565; for whom see DNB.), and printed in Germany in 1533, challenging the right of the Scots bishops to prohibit the circulation of the New Testament in the vernacular. In reply

2885. 18. Ambrosii Sermones] See Ep. 2716. 134n.

23. Zanchus] See Ep. 2682. 64n.

to Cochlaeus, Alesius addressed to the King, in 1534, a *Responsio ad Cochlaei calumnias*; which Cochlaeus answered in the same year by another letter to James, entitled *Pro Scotiae regno apologia aduersus personatum Alexandrum Halesium* and printed at Leipzig; in which he contends that the author of both of Alesius' letters was, not Alesius himself, but Melanchthon. Eight years earlier Cochlaeus had taken action to prevent the export of Tyndale's New Testament to England from Cologne, communicating indirectly with Henry VIII, Wolsey, and Fisher. He warns James, in the first of his two letters, against Tyndale's version, representing it as a mere Englishing of Luther's translation. Of Luther's translation he writes as follows: 'Nouum igitur Testamentum a Luthero in patriam linguam traductum vere pabulum est mortis, fomes peccati, velamen malitiae, praetextus falsae libertatis, inobedientiae praesidium, disciplinae corruptio, morum deprauatio, concordiae dissipatio, honestatis interitus, vitiorum scaturigo, virtutum lues, rebellionis incendium, superbiae lac, esca contemptus, pacis mors, charitatis peremptio, vnitatis hostis, veritatis perduellio'—all this in a work sponsored by Erasmus, who had pleaded so eloquently in the introduction to his New Testament for versions of the Scriptures which should be familiar to the lips and bosoms of the humblest worker!

The letter-book is in the possession of Lt.-Col. Cuninghame of Caprington. This letter was kindly communicated to us by Mr. R. K. Hannay.]

S. P. Merito viderer impudens, serenissime rex, si ad Maiestatem tuam scriberem ignotus. Arbitror autem Erasmi nomen tibi non ignotum esse; vt qui fratrem tuum Alexandrum, sancti Andree archiepiscopum, Sene docuerim, et ob egregios mores non vulgariter amarim—aderat tum Iacobus, puer mire indolis; nec minus Iacobum patrem tuum, omnibus regiis virtutibus affatim instructum. Quam vero acerbe mortem vtriusque tulerim declarat opus Adagiorum nominatiue, in prouerbio 'Spartam nactus es', vbi prolixa oratione minime ficta deploro illorum interitum. Proinde existimo me ad principem, licet de facie ignotum, tamen amicum ac beneuolum scribere. Quod autem nunc peto mihi persuasi vehementer ad regni tui tranquillitatem pertinere. Hoc quid sit tua Maiestas dignabitur ex hoc adolescente Francisco, et ex litteris quas affert, cognoscere, aut alicui docto pioque viro vt cognoscat delegare. Missus est enim a domino Iohanne Cochleo, illustrissimi Georgii Saxonie ducis consiliario, viro vt egregie docto ita Christiane religionis studiosissimo. Si qua in re Erasmus poterit tue serenissime Maiestati gratum facere, experietur obsequium ad omnia paratissimum; quam dominus sospitet ac prosperet in omnibus bonis florentem.

Datum apud Friburgum Brisgee, octauo die Decembris anno millesimo quingentesimo trigesimo tercio.

E. M. seruulus Des. Erasmus Roterodamus mea manu subscripsi.

Serenissimo Scotie regi Iacobo huius nominis quinto in regia Scotie.

---

5. puer] James Stewart son of James IV by Janet Kennedy; earl of Moray 1501; †1544.

8. prouerbio] *Adag.* 1401.

14. Francisco] In James' letter to Cochlaeus he is referred to without name. In the Scots treasurer's accounts he is called Cochlaeus' 'servand', and it is recorded that £10 was paid to him 'to his (Cochlaeus') reward'. Cochlaeus in a letter to Faber calls him 'adolescens' and expresses anxiety about his return; but he was home by 28 Oct. 1534. ZKG. 18. 2, pp. 254, 261.

2887. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 56. ⟨Freiburg.⟩
Q. 86. 10 December 1533.

[An original letter, autograph throughout.]

S. p. Gaude, sed in sinu, ne Nemesis exaudiat. Infantulum committe Deo et matri. Raro viuunt pueri qui tenere amantur a parentibus; et apud nos vulgo matrum persuasum est, intentos patris in infantes oculos effascinationis habere vim. Expectabimus te in feriis, vtinam cum Viglio.

De Alciato valde gaudeo. Ego in his nebulis vix vitam tueor. Vale cum tibi charissimis. 10. die. Decembr. 1533.

Erasmus Rot. tuus.

Doctori Amerbachio. Basileae.

[2878]2888. From Viglius Zuichemus.

VZE. 49 (γ). Basle.
Brussels MS. 6919–20, p. 133 (ε). 10 December 1533.

[The MS. is an inferior xviii^c. copy (see Ep. 2101 introd.).]

ERASMO ROTERODAMO.

Privsqvam tuas literas acciperem paucis tibi quid hic agerem, quaeque mihi morandi causa esset, indicaram. Sed ex Hieronymo intelligo non satis bona fide literas meas tibi perlatas esse, vel certe serius quam volebam. Quod autem tu ad me prior scripseris ita mihi gratum fuit vt sunt omnia quae ab Erasmo in Viglium conferuntur; quae etsi sunt plurima et maxima, eo tamen semper maiora iudicaui, quo minus et ego ea promereor, et tu spontaneam hanc tuam erga me beneuolentiam pluribus quotidie beneficiis augere stud[er]es.

Hybernare hic non omnino mihi erat prius decretum, nec adhuc constitui, sed eo consilio Basileam ieram, vt viderem quid de Institutionibus Graecis meis factum esset, atque vt alterum exemplar cum priore conferrem, id quod pauculis diebus confecturum me arbitrabar, veluti tibi dixi. Attuleram tamen mecum commentaria quaedam mea ex Italia in ius nostrum ciuile, neque eram alienus ab ea voluntate vt imprimenda aliqua darem, sed non arbitrabar Frobenium ea sua officina dignaturum. Porro vbi eorum gustum dedi Amerbachio, is ita Frobenio commendauit vt ille vltro postularet. Eaque fuit mihi commorandi occasio, quo emendatius atque ex animi mei sententia opus ederetur. Proxi-

2888. 12. meis Graecis ε.

2887. 1. Infantulum] Cf. Ep. 2883. 6n.

2888. 2. indicaram] In Ep. 2885.

12. Institutionibus] See Ep. 2791. 59n.

15. commentaria] This was published by Froben in 1534, *Commentaria in decem titulos Institutionum*: the preface states that the substance of it was a course of lectures given by Viglius in Padua in the preceding year. He published a second edition, Basle, 1552

misque literis id tibi significaui, veniamque de tardius curatis literis tuis precatus sum atque etiam nunc vt condones precor. Si volueris eas tibi remitti, vel si quid aliud volueris scribere vel mihi mandare, mittam ante abitum meum proprium ad te nuntium.

De dogmatibus huius vrbis obsequar tuo consilio, atque pro eo tibi gratias ago. Ego vero sic semper erga religionem fui affectus vt, quemadmodum minime essem superstitiosus, ita neque nouis opinionibus dogmatisque facile cederem. In quo non authoritatem tantum tuam secutus sum, sed semper etiam magistrum te mihi proposui, vt quod a te probaretur, et id ipse amplecti possem, quodque reiiceretur, illud et ego anathema esse mihi persuaderem. Eumque animum ita semel confirmaui vt non verear ne quis mihi eum excantet. Consuetudo mihi cum Dogmatistis nulla, ne cum illo quidem a quo vt cauerem nominatim monuisti. Id quod faciam certe deinde ob id etiam magis sedulo, quod te erga illum non immerito sic animatum videam. Amerbachius doctissimus et candidissimus vir, et mihi studiis eademque professione coniunctus, non sinit vt me solitudinis interea taedeat. Et domi habeo Frobenium ac Sigismundum Gelenium, quorum familiaritate me oblectem siquando vacare a lectione lubet. Vale.

Basileae x Decembrio anno 1533.

2889. To Louis of Vers.

Epistolae Vniuersae p. 1112. Freiburg.
Lond. xxvii. 46: LB. 1263. 11 December 1533.

[This letter and Ep. 2890 would seem to have been written when Cognatus paid his second visit to Besançon, see Ep. 2381 introd. Louis de Vers had already conferred on him a benefice, and the purpose of the present letter and of Ep. 2890 seems to be to suggest that Cognatus might both hold the living and continue to reside with Erasmus (cf. Lond. xxvii. 53, LB 1290 = Ep. 3062).

Louis de Vers belonged to the family of the Vers-en-montagne; Cognatus' grandfather married Marie de Hugues of the same family. Louis was abbot of the Cistercian monasteries of Mont-Ste-Marie, 1509–53, and of La Charité, 1525 or 1526 till his death, 5 Dec. 1553. His tomb in Granges-Ste-Marie still exists. Cognatus dedicated to him his *Οἰκέτης, siue de officio famulorum* and speaks of him there as his *Mecoenas* (Cog. E. i, p. 218). See E. Monot, *La Franche-Comté au milieu du xvie siècle*, Lons-le-Saunier, 1907, p. 76.]

ERASMVS ROT. LODOVICO MONTIS S. MARIAE ET CHARITATIS ABBATI S. D.

Reverende Domine ac pater mihi multis nominibus suspiciende, Gilbertus Cognatus mihi iam plusquam triennium fidelem et commodum praestitit famulum; quem ego tamen ob mores liberales non tam pro famulo habui quam pro conuictore et in studiorum laboribus socio. Proinde et tuae R. amplitudini gratulor talem cognatum, et illi multo magis tam amicum et benignum

2888. 21–2. id . . . literis γ: *om.* ε. 21. nunc om. γ. 24. mihi *om.* ε. 29. ε: crederem γ. 30. etiam semper ε. 31. id et ε.

2888. 35. illo] Grynaeus.

patronum. Quo nomine sicut ille tibi debet plurimum, ita et ipse gratias ago. Nam meae fortunae tales sunt, vt mihi magis in promptu sit communicare litteras quam diuitias, aut dare sacerdotia. Spero autem fore vt illum temporis apud me peracti non poeniteat. Nam praeter eruditionis fructum quem ex mea consuetudine coepit haud poenitendum, nouit tua prudentia quot illecebris iuuentus suo relicta arbitrio sollicitetur ad corruptelas. Poterat alibi nonnihil attrahere contagii a sectarum amatoribus. Apud me vero etiamsi quid attraxisset, purgari potuit. Tum ea est vitae nostrae ratio, vt nullum sit ocium seruiendi voluptatibus etiamsi quis appetat. Hunc ego fructum arbitror in ratione praemiorum haudquaquam postremum mereri calculum. Sic autem meritus est de me, vt meas fortunulas semper sit habiturus communes, et praeterea si quid officio praestare valuero. Nunc perquam aegre illo careo, itaque vehementer gratum fuerit, si quam primum ad nos recurrat. Te vero magnopere rogo, vt in illo fouendo tui similis esse pergas. Crede mihi recte collocaris benignitatem istam, etiamsi tibi sanguine iunctus non esset. Quod si Erasmum in tuorum numerum ascribere dignaberis, pro vno cliente duos es habiturus.

Bene valeat T. R. A. Friburgi XI. die Decembris Anno Domini M.D.XXXIII.

2890. To Francis Bonvalot.

Epistolae Vniuersae p. 1112. Freiburg.
Lond. xxvii. 47 : LB. 1264. 11 December 1533.

ERASMVS ROT. FRANCISCO BONVALOTO THESAVRARIO S. D.

Pro tuo in me studio, vir clarissime, iam non nouo gratiam habeo: sed nihil adhuc aliud possum quam habere. R. D. Lodouicus a Vers, Abbas montis S. Mariae et Charitatis, contulit Gilberto Cognato, consanguineo suo, meo famulo, sacerdotium quoddam. Qua in re si forsitan opus fuerit illi fauore tuo, etiam atque etiam rogo ne illi desis, vel quia dignus est ipse, vtpote iuuenis candidis et integris moribus, nec indoctus—mihi certe iam annos aliquot in studiorum laboribus magno fuit adiumento. Quare quod in illum contuleris officii, in me collatum putabo.

Audio per te conferri pleraque sacerdotia; et nouit tua prudentia magnam religionis Christianae partem pendere a pastoribus. Lutetiae habeo quendam Philippum Montanum, qui mihi olim fuit adiutor studiorum, praeclare doctum, etiam in re theologica; sed moribus sanctioribus aut magis piis vidi neminem. Non deest illi fortuna, sed suopte spiritu cuperet Christo bonum pastorem agere, si vocaretur. Gallus est natus annorum plus minus triginta quinque, cuius si memor esse dignaberis, non mihi tantum, sed Christo etiam ipsi rem summopere gratam facturus es. Qui te seruet incolumem.

Friburgi XI. die Decemb. M.D.XXXIII.

2890. 12. Montanum] It would appear that Bonvalot did not respond to this appeal, see Ep. 2065 introd.

2891. From Viglius Zuichemus.

Van Heussen iv. 114 (β). Basle.
VZE. 51 (γ). 14 December 1533.

[For the sources see Ep. 2101 introd.]

ERASMO ROTERODAMO

Non mediocriter equidem sum gauisus, eum scrupulum, qui multo mihi magis fuit molestus quam tibi, ita vtrique nostrum per te exemptum esse vt vterque alterum vehementius posthac sit amaturus. Nam tu postquam cognoris me non fuisse in culpa, ac huius etiam suspicionis occasione mei in te animi declarationem acceperis, Viglium posthac magis tua beneuolentia, vti spero, dignum duces. Prudens certe nunquam committam, quo minus tuum fauorem promerear. Hac autem in re aequitatem tuam animaduerti, qui non ilico exorta suspicione me damnaris, sed purgandi copiam feceris, et obtestationi deinde meae non grauate fidem adhibueris. Absit autem, vt me ψιθυριστὴς quispiam a tui amore et veneratione, quem ego supra omnes mortales plurimi facio, alienet. Absit vt ego vnquam cogitarim illum a tuo auertere obsequio. Absit vt ego cuiquam credam citra meam causam, D. Erasmum posse sibi in animum inducere vt de me parum amice sentiat, qui me nihil tale meritum tantis praeconiis honorarit, tantoque semper amore prosecutus fuerit. Ego vt te reuisam operam dabo: ac si me hinc expedire potero, cum Bonifacio adero.

In hoc proscenium haud magna cum fiducia descendo. Aequiores tamen nobis erunt, quicunque tandem nostra legere dignabuntur, si non cum iis quae ab Alciato vel Zasio professionis nostrae Coryphaeis, sed quae a vulgo τῶν φιλοβαρτόλων eduntur, nostra contulerint. Vale ac Viglium amare ac fouere perge.

Basileae xiiii. Decembris an. 1533.

2892. To Peter and Christopher Mexia.

De Praeparatione p. 155. Freiburg.
N. p. 1088: Lond. xxvii. 22: LB. 1265. 24 December 1533.

[For the Mexias see Epp. 2299–2300 introdd. The date is confirmed by the fact that with the letter Erasmus sent a copy of the *De praeparatione ad mortem* (see l. 160). Bataillon points out (*Érasme et l'Espagne*, p. 532) that this is the last letter which survives of Erasmus' correspondence with Spain.]

DES. ERAS. ROT. CLARISSIMIS VIRIS PETRO ET CHRISTOPHORO MESIIS FRATRIBVS S. D.

Vt hoc compendii faciam, viri nobilissimi, amborum epistolis aliquot vnica respondebo. Pridem accepi litteras a vobis, expostulantes vel, quae est vestra ciuilitas, deplorantes potius, quod ad

2891. 2. magis mihi γ. 11. β: φιθυριτὴς γ. 14. cuidam γ. 23. β: φιλοβάρτολιων γ. 2892. TIT. CLARISSIMIS VIRIS *om. N.* D. *add. N.*

2891. 11. ψιθυριστὴς] Perhaps Grynaeus, cf. Epp. 2878. 15, 2888. 35.

2892. 2. litteras] No letters from either of the brothers are extant.

vestra scripta nihil respondissem. Ea res mihi summopere grata fuit, quippe declarans vestrum erga me studium haudquaquam vulgare. Flagranti enim desiderio omnis mora longa est, cui lenta est etiam celeritas. Sed posthac velim reputet vestra prudentia, quot montes, quot campi, quot maria, nos dirimant, et per quas ambages epistolae a Friburgo Brisgoiae ad Hispalim Hispaniae perferantur, quanquam hoc ipsum cuiusdam felicitatis est, si perferantur, vel resignatae ac semilacerae. Quod si fors acciderit, vt ad aliquas non respondeam, humanitatis vestrae fuerit huic aetati, vt nullis studiorum laboribus oneretur, nullis morbis frangatur, iam suapte sponte fathiscenti dare veniam: praesertim quum vndique tot ad me litterarum inundent fasciculi, idque propemodum quotidie, vt interdum vix suppetat ocium ad legendum, tantum abest vt vacet respondere singulis. Illud certe vobis vsque persuasum sit, siue rescribam, siue obticescam, vestrum istum erga me fauorem esse mihi gratissimum, epistolas autem non gratas modo verumetiam iucundas.

Postremis litteris quas ante paucos dies recepi, significatis meas per bibliopolam esse redditas; quae res mihi non minori voluptati fuit quam vobis.

Haec praefatus, ad rem accingor, ἀλλὰ λακωνικῶς. Inhumanus sim, nisi vestrum erga me studium amplectar, nec vestrae diffido prudentiae. Nam fieri potest vt in hoc negotio perspicaciores sitis quam ego. Meo tamen animo etiamnum sedet prior illa sententia, qua censui consultius esse nobilem illum Contatorem imitari, qui maluit sedendo quam pugnando vincere: praesertim quum non sit monomachia, vt vnus cum vno committatur, neque res sit vni cum duobus (quanquam accipimus Herculem se duobus imparem fuisse professum), sed vni aduersus tot myrmecias, tot sphecias, tot ranarum phalanges, tot picarum, tot gryllorum gargara, tot sturnorum et graculorum examina confligendum sit, vt etiamsi nec aculeos haberent, nec rostra, nec vngues, tamen ipso garritu possent hominem quamuis durum exanimare. Quoties reieci manifestas et impudentes illorum calumnias? Et tamen perinde quasi nihil sit actum, in hodiernum vsque diem occinuntur mihi vetera mendacia, idque libris etiam aeditis: Erasmus facit confessionem arbitrariam, damnat omnes ceremonias, irridet cultum diuorum, irridet ritus ecclesiasticos, reiicit ieiunia Christianorum, damnat ciborum abstinentiam, soluit sacerdotum coelibatum, destruit vota et ritus monachorum, damnat constitutiones humanas. Quid multis? strauit viam Luthero. Iam qui fingunt modestiam, quo maiore cum fide calumnientur, aiunt se credere me bonum virum esse, nec illa in hoc scripsisse vt hi rerum tumultus consequerentur; collaudant etiam quod nunc diuersa scribam.

Hic nimirum, hic est nigrae succus loliginis, haec est erugo

---

15. tot . . . fasciculi] For the great bulk of Erasmus' correspondence cf. Epp. 2481. 3n, 2716. 149n.

21. meas] Except for this letter, the correspondence on Erasmus' side consists only of Epp. 2299, 2300.

28. Contatorem] See Verg. *A.* 6. 846.

31. Herculem] See *Adag.* 439; cf. Ep. 2633. 31n.

49. loliginis] Hor. *Sat.* 1. 4. 100.

mera. Aliis isto colore patrocinentur, ego sic defendi nolo. Illud ingenue fassus sum et fateor, si praescissem hoc seculum exoriturum, multa aut non scripsissem quae scripsi, aut aliter scripsissem, quaedam etiam non fecissem quae feci. Prudentis, inquiunt, est diuinare futura: fateor, sed non omnia. Agnosco tamen aliqua ex parte simplicitatem et incogitantiam meam. Ista tamen quae mihi toties obganniunt, nusquam reperiuntur in scriptis meis, tantum absit malitiosus interpres. Et in Declarationibus meis, quas isti palinodias esse putant ciuili titulo, nihil expono secus quam sentiebam quum illa scriberem, aut quam verbis expressi: rursus excipio lectorem iniquum, cui nihil satis circumspecte scribi potest. Ego studiosis ac bonis viris scribebam annotatiunculas aut commentarios, non arbitrabar me scribere cautiones aut syngraphas forenses.

Verum isti iam mitescunt, vt scribitis. Non magni refert, viri clarissimi, quam mitescant in me, magis admiror nondum esse delassatos. Sed vtinam vere mitescant ad imaginem illius qui dixit: Discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et inuenietis requiem animabus vestris. Tales aliquot arbitror et inter istos esse, sed nescio qua mea infelicitate sit, vt in quos impingo tam feroces tamque implacabiles comperiam vt tutius sit cum quouis Cardinale conflictari quam cum illis, citiusque placaturus sim quemuis Regum aut Pontificum offensum quam vnum ex istis qui se iactant mundo mortuos, quum vix in alio mortalium genere magis viuat regnetque mundus. Paucos exceptos volo, vtinam possem quamplurimos.

Nuperrime nouus quidam exortus est, qui pro ciuili admonitione, ipsi non vtili tantum, verumetiam necessaria, sic respondit quasi lapidibus a me fuisset impetitus. Equidem arbitrabar mihi rem fore cum ingenio sedato ac philosophico, sed videor impegisse in citeriam quampiam, adeo nihil non rapit ad maledicendi occasionem. Vt enim omittam veteres illas ac solennes fabulas, quibus isti solent sua condire conuiuia, obiicit mihi quod in litteris, imo, vt ille loquitur, in omni mortalium genere primus, imo non primus sed solus esse velim. Quod quum sit impudens mendacium et atrox conuitium, tamen absque risu legere non potui. Ego me ipsum haud alio loco pono quam quo quondam oraculum posuit Megarenses. Ac ne quid dicam de studiorum proceribus, quorum nulli me vnquam aequaui, video et gaudeo vbique terrarum efflorescere iuuenes, qui me in omni litterarum genere multis praecurrant parasangis. Impingit et liuorem, sed nullum adfert argumentum, tantum infigit aculeum. Fateor meam naturam multis viciis fuisse obnoxiam. Verum si satis intelligo quid sit liuor, nullum huius affectus assultum vnquam in me sensi, gratia

57. Declarationibus] The *Declarationes ad censuras Lutetiae vulgatas*, Froben, 1532.

67. Discite] Matt. 11. 29.

76. nouus quidam] Steuchus Eugubinus. The letter is important as revealing how much Erasmus considered himself to have been injured by Steuchus' letter.

80. citeriam] See *Adag.* 1644, 3744; Festus (Lindsay), p. 52.

87. Megarenses] See *Adag.* 1079; cf. Ep. 2880. 20–1n.

90. parasangis] See *Adag.* 1282.

Christo. Arbitror enim esse liuorem, quum quis vritur aliena felicitate, quae tamen ipsi nihil adferat incommodi. Nam si quis doleat hostem euehi ad dignitatem, quod iam futura sit illi paratior laedendi facultas, metus est potius quam inuidia. At ego quendam olim capitalem hostem ad summos honores euectum etiam gauisus sum, quod saepenumero fiat, vt magnae dignitatis accessio, siue per contemptum aduersarii, siue quia non vacat per negotia, finiat contentionem. Quod in Adriano ferunt vsu venisse, qui factus Imperator forte obuio qui cum acres exercuerat inimicitias, nihil aliud dixit quam, Euasisti. Addit aliud crimen plusquam capitale, sed multo omnium vanissimum. Ait se suis oculis vidisse ac legisse epistolam meam, in qua scripserim aperte, nullum in religione Christiana maius malum inueniri potuisse quam quum religiones istae repertae sunt. Quae voces vt nunquam inciderunt in animum meum, ita nunquam exciderunt, neque calamo, neque lingua. Quid fingi potuit atrocius ad concitandas vniuersas monachorum cateruas in exitium meum? Addit: Dices epistolam non esse tuam. Vtinam non sit. Si epistola habet ea verba, quae recitat, certo sciat non esse meam, sed ab impuro nebulone spiritu diabolico confictam esse—nec desunt hisce temporibus istiusmodi strategematum artifices. Sin est ea quae fertur ad Seruatium, nihil ibi simile scriptum comperiet: tantum illa de quodam, qui puerilibus annis per tutores et alios protrusus fuerat in religionem, hunc ferme in modum loquitur: Quum multae essent illius infelicitates, nihil tamen in omni vita accidisse infelicius, quam quod compulsus esset in hoc vitae genus, ad quod nec animo nec corpore compositus esset. Opinor hic nihil esse quod iure queat reprehendi. Iam si sensit epistolam fuisse fictam, quur quod et dubium erat, et latebat, prodit orbi? Sin quod legerat parum meminit, cuius (obsecro) grauitatis erat, in conuitio tam capitali sic incogitantem esse? Caetera non libet persequi. Atque haec qui toties deuorat, nec ad ista vel calamum habet vel linguam, censetur iracundus. Ipsi si simili perfunderentur aceto, quomodo furerent?

Equidem in tanto conuitiorum strepitu facile me consolor Paulino dicto: Quem diligit Dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit. Nec illibenter vsurpo Christianissimum beati Augustini dictum: Domine, hic seca, hic vre, vt parcas in aeternum. Est aliquid vel sic conformem fieri imagini Christi. Ille viuens Agnus ipsa puritate purior, quid non audiuit a Pharisaeis? Vinolentus, seductor populi, daemoniacus, blasphemus. Quod ludibrii genus non passus est, a militibus consputus, arundine percussus, spinis coronatus, colaphis et alapis caesus? quur ego qui duriora commerui recusem flagellari, conspui, caedique

98. quendam] Perhaps Edward Lee; but possibly Aleander.

101. Adriano] See Aelius Spartianus, *Script. Hist. Aug.* 17. 1.

105. epistolam] The letter to Servatius, Ep. 296. For Steuchus' comments upon this see Ep. 2513. 445n.

129. Paulino] Hebrews 12. 6.

131. Augustini]. The quotation, which we have not been able to trace, recurs in two of Erasmus' last letters, LB. App. 441 and a letter addressed to Cranmer, 16 March 1536 (Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 178).

maledictis hominum procacium, atque hoc clementi pharmaco purgari? Consolatur et illud animum meum, quod a sanctis viris dictum, et ab aeque sanctis probatum est: longe alia esse iudicia Dei, alia hominum. Quod si istis sedet sententia non conquiescere donec me ad crucem adegerint, orabo Dominum vt mihi largiatur patientiam, illis mentem meliorem. Interea mihi decretum est cum hoc animantium genere posthac nec habere simultatem, nec arctam necessitudinem. Alioqui Christianam pacem habere cupio cum omnibus: daboque operam vt id assequar, quod quidem in me erit. Hoc animo velim omnes etiam esse qui pro me depugnant.

Postremo, fingite me vnum cum vno commissum, an non aequissimum est, vt senex iuueni cedam harenam? Vetus exemplum est, sexagenarios de pontibus deiici. An non igitur tempus est vt ego iam prope septuagenarius, me subducam e studiorum comitiis, ac ius suffragiorum aliis cedam? Multo autem aequius est vt a iuuenilibus digladiationibus abstineam. Mira est humanorum ingeniorum peruicacia, et sibi quisque pulcher est. Postremo, quibuscunque plumis tegimur, homines sumus omnes, non angeli. Fateor absque literis ἀβίωτον εἶναι τὸν βίον. At non viuit absque litteris, qui piorum hominum euoluendis libris semet oblectat.

Ago nunc rem seriam. Ea cuiusmodi sit, e libello quem simul cum hac epistola recipietis cognoscatis licebit. Titulus est, De praeparatione ad mortem.

Accepi et Christophori Fontani epistolam, mire facetam et argutam. Quam ille multa paucis expedit! Vehementer arrisit hominis ingenium; quod tamen in argumento plausibiliore cupiam exerceri. Itaque scriptum hoc non fuisse euulgatum gaudeo. Dignatus est ille librum Franciscani maiore honore quam ego: totum, vt apparet, deuorauit. Ego tantum paginas aliquot degustaui, idque carptim, moxque libellum misi Alphonso Valdesio, quem amicum longe candidissimum mihi fata videntur inuidisse. Epistolam meam quam cogitatis aedere, si nondum est euulgata, premi malim. Desiderant, inquitis, in te modestiam: his ea epistola obturabit os, vtpote modestissime scripta. Quid facias variis

150. sexagenarios] Cf. Ep. 2453. 17n.

156. ἀβίωτον] Cf. Plato, *Apol.* 38, ὁ δὲ ἀνεξέταστος βίος οὐ βιωτὸς ἀνθρώπῳ.

162. Fontani] Bataillon, *Érasme et l'Espagne*, p. 532, suggests that he may perhaps be identified with Constantino Ponce de la Fuente, for whom see Menendez y Pelayo *Heterdoxos Españoles*, ii, p. 422 seq., Bataillon, pp. 561–79. The confusion Christopher–Constantino may have been assisted by the fact that Erasmus was writing to Christopher Mexia. For Erasmus' inaccuracy in respect of personal names see Ep. 1054 introd.

epistolam] The words 'scriptum hoc' in what follows show that the 'epistola' was not a letter to Erasmus, but something in the nature of a pamphlet.

165. Franciscani] Carvajal; as appears from Vives' letter of 10 May 1534 (Ep. 2932). The book was the *Apologia diluens nugas Erasmi*, published in 1528 at Salamanca and reprinted in Paris. The 'libellus' which Erasmus sent to Valdes was the Paris edition (see Epp. 2126, 2198).

169. Epistolam meam] Bataillon supposes that Erasmus had written a personal letter to Carvajal in conciliatory terms and after, through the Mexias (l. 197), had received from Carvajal a similar letter. He wishes both letters to remain unpublished.

ac morosis hominum iudiciis? Qui falsis et atrocibus calumniis interdum et furiosis conuiciis, vltro lacerant hominem, vindicant sibi Christianam modestiam, et in eo qui suam innocentiam defendit ab impietatis crimine desiderant modestiam. Quam obsecro modestiam? Vt pro maledictis et calumniis gratias agat, et in gratiam ipsorum fateatur impietatis crimen a quo se nouit esse purum? Nec istorum refert quod ea res gigneret graue infirmorum offendiculum: tam accuratam honoris sui rationem haberi volunt. Quid isti modestiam appellent nondum satis intelligo. At sunt aliquot, atque hi quidem nec indocti nec leues, qui in Apologiis meis improbant immodicam modestiam, existimantes malo nodo malum fuisse adhibendum cuneum: et si requirunt modestiae nostrae specimen, legant Declarationes meas. Quanquam aequi Iudices fatentur me nusquam oblitum moderationis ac ciuilitatis, praeterquam in Apologia qua respondeo Sutori. Is enim quum haberet malam causam, et versaretur in argumento de quo iudicare non poterat, tamen effreni petulantia debacchatus est in me, vir et Theologus et Cartusianus. Quid igitur? an isti protinus ob vnam epistolam me in modestorum album adscribent? Non arbitror. Sed alii dicent esse fucum, alii causabuntur me facere quod galli gallinacei victi solent, demissis alis e certamine fugere; ac pro modesto iactabunt esse timidum.

Quin et illud auguror futurum, vt epistolam epistola pariat. Si ista prodierit in publicum, is cui scripta est non sinet premi suam. Nam ea quoque cum vestris litteris mihi reddita est: quae quo animo scripta sit Deus nouit, ego certe in bonam partem interpretor. Non enim oportet suspicacem esse Christianam charitatem. Salutabitis hominem meis verbis amanter, simulque persuadebitis nequaquam esse maleuolentiae quod non respondeo. Imo ob hoc ipsum non respondeo, quod cupiam mutuam inter nos beneuolentiam esse perpetuam. Verum est quod Graeci dicere solent, multorum amicitias silentio dirimi. Sed rursus experimento verum esse comperi, quorundam amicitias melius ali silentio quam colloquiis aut litterarum vicissitudine. Sum frequenter in scribendo simplicior, aliorum animos ex meo aestimans. Verum ea res mihi non raro male cessit. Vos quoque vestra humanitate dignum feceritis, si iuuenis animosi cursum non impediatis. Fortassis eueniet illi quod solet vino generoso. Acerbius est, dum est mustum, verum posteaquam aetate deferbuerit fit mitius. Aliquid dandum est iuuentuti, quae philautiae lenocinio, modo ne sit immodica, extimulatur ad industriam honestosque labores.

Habeo gratiam vestrae diligentiae quod Lodouici Viuis epistolam

---

204. Graeci] *πολλὰς φιλίας ἀπροσηγορία διέλυσεν*, Arist. *Eth. Nic.* 8. 5. 1; cf. *Adag.* 1026, and Ep. 2608. 1n.

215. Viuis epistolam] Not extant. Mexia had apparently forwarded to Erasmus a letter which he had received from Vives, expressing his suspicion that Erasmus had 'grown cold in friendship' because of a letter of commendation which he (Vives) had written for Carvajal. This must be the letter to Charles Croy, which Carvajal printed in his *Dulcoratio* 1530, f. 18v°.; it is in fact a mere letter of introduction of a very noncommittal character. From Ep. 2932

ad me miseritis. Quam si scripsit ex animo, suspicari videtur me refrixisse in amicitia, quod litteris suis laudarit Franciscanum. Quae suspicio videtur et in vestros animos demigrasse. Sed eam non patiar altius insidere. Itaque vobis tanquam e tripode dictum certum et indubitatum esse volo, istius rei ne leuissimam quidem cogitationem vnquam descendisse in pectus meum. Imo, ex laudatricibus illis epistolis vnicam duntaxat legi, eamque perbreuem. Habebat commendationem, sed ita temperatam, vt facile quiuis sentire posset, Viuem gessisse morem hoc officiolum flagitanti. Quur autem essem a Viue alienior, quod amicitiam haberet cum eo quicum mihi simultas intercederet, quum id ne a famulis quidem meis vnquam postularim, modo sic exerceant amicitiam, vt me non laedant? Louanii quum mihi esset capitalis digladiatio cum Britanno, Viues habebat interim cum eo non amicitiam tantum, sed familiaritatem quoque, nec deerant qui praedicarent Britannum illius opera fuisse adiutum. Mihi tamen ob id nunquam pilo minus charus fuit Viues, eamque de viro docto insimulationem manibus pedibusque repuli. Soleo quosdam amicos vltro admonere, ne mea causa recederent ab amicitia eorum quibuscum mihi inciderat concertatio, perspiciens hoc expedire ad finiendas simultates. Demiror autem vnde Viues eam conceperit suspicionem, nisi forte quod ad ipsum rarius do litteras. Ego vero ad veteres et exploratos amicos non temere scribo, nisi quid inciderit occasionis. Nulla est regio vbi non habeam aliquot amicos. Quod si quoties vni scribo cogar omnibus scribere, duris profecto legibus mecum agatur. Proinde si vobis hic scrupulus exemptus est, Viuis suspicioni primo quoque tempore medebor. Superest, viri clarissimi, vt vobis pro isto erga me studio gratias agam. Christophoro Fontano salutem plurimam.

Datum apud Friburgum Brisgoiae pridie Natalis Domini Anno M.D.XXXIII.

2893. From Bernard Gravius.

Leipzig MS. — Cologne.
EE. 196. — 24 December 1533.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by comparison with Ep. 2894.

Bernard, son of Tielmann Gravius (for whom see Ep. 610. 47n) would seem to have been one of Erasmus' resident pupils during some part of the year

2892. 241. mecum *N*: meum *L*.

it would seem that on reading Vives' letter to Mexia, Erasmus wrote directly (5 Jan. 1534) to Vives, explaining that he had not 'grown cold in friendship' either on account of Carvajal or on any other account. This letter is not extant, but from Vives' reply to it (Ep. 2932) it is to be inferred that he had recently written to Carvajal complaining of the use made of his letter of introduction in the *Dulcoratio* and asking him, if he again wrote against Erasmus, not to make use of his (Vives') name. Between the publication of the *Dulcoratio* and the present date the extant correspondence between Erasmus and Vives is represented only by Vives' brief letter of 12 June 1531 (Ep. 2502).

2892. 229. Britanno] Edward Lee. Valdes thought it possible that Lee had some part in Carvajal's book; see Ep. 2198. 24–6.

1533. Erasmus had reported of him to his father unfavourably. There is a further letter from Bernard to Erasmus on 1 March 1534 (Ep. 2910); in which he asks Erasmus to persuade his father to allow him to finish his education at Louvain. From a letter to Erasmus from Tielmann Gravius of 17 Aug. 1535 (Breslau MS. 254. 79 = Ep. 3040) it would appear that John Emmeus had thrice written to the father, asking him to repay monies owed to him by the son, chiefly for books, though there were other liabilities.]

S. P. Excusationem angustiarum nostri temporis intercapedinemque literarum boni consulas rogo, vir eximie. Nam partim tumultuosae negotiorum procellae quibus distinebar, partim grammatophor⟨or⟩um inopia nos ab offitio scribendarum literarum arcuit. Enitar tamen pro virili, ne easdem intermissionis literarum notas incurram, dummodo certorum hominum facultas nobis facta fuerit et tibi nostram scribendarum literarum sedulitatem non displicere animaduertam.

Coloniam felicissimis auspitiis expectatique appulimus, non tamen absque aliquo saeuissimorum latronum impulsu, quibus itinera ob inferioris Germaniae bella iam scatent, vt confusum aliquod chaos rabidissimorum canum dicere posses. Iam, mi preceptor candidissime, nihil restare opinor, nisi vt tuae excellentiae immortales gratias agam pro tuis erga nos meritis haud vulgaribus, quibus vix vnquam par esse potero; conabor tamen, ne propensi animi voluntas nobis defuisse videatur, si vnquam per fortunulas licuerit. Cicatricem iam obductam, preteritorum immemor, ne refrices pro summa tua erga nos humanitate efflagito. Sit confessio peccati medicina, Bernhardumque tuum infimo clientulorum tuorum loco asspergere dignare. Ad rescribendum te, virum excellentiss., allicere non audeo. Si tamen propria sponte rescripseris, Bernhardum plane exhilararis, omnesque pectoris nostri sinus letitia transfuderis. Copiosius tecum agerem, si vrgentis grammatophori importunitas non obstaret aut tua humanitas prolixiori oratione delectaretur. Vereor enim, ne in publica commoda peccans (vt ait ille) tua tempora remorer rectioribus destinata studiis. Vale igitur, patrone ac preceptor incomparabilis, monstrosamque characterum congeriem boni consule. Nos denique mutuiter amare perge.

Raptim ex aedibus paternis, in vigilia Natiuitatis Anno etc. 1.5.33.

Bernhardus ad pedes tuos.

Literarum summo antistiti Erasmo Roterodamo, praeceptori iugiter obseruando.

2894. From Tielmann Gravius.

Leipzig MS. Cologne.
EE. 197. 26 December 1533.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the reference to Cornelius Agrippa's *Apologia contra theologistas Louanienses*.]

2893. 12. *EE*: cahos *MS*. 22. *EE*: exhileraris *MS*.

2893. 26. ille] Hor. *Ep*. 2. 1. 3–4.

S. P. Videbor fortasse tui amorem penitus abiecisse, clarissime vir et patrone, mortalium obseruandissime, quod non tempestiuius doctissimis pariter et amantissimis literis tuis respondi. Quominus id factum sit, neque superbiae neque contemptui neque negligentiae sed innumeris negociis meis et occupationibus, quibus aliquamdiu detentus fui, ascribes, presertim in negocio coadiutoriae archiepiscopi nostri; qui ob ingrauescentem aetatem et alia pleraque incommoda, que principibus hoc turbulentissimo exulceratissimoque seculo quotidie vel sexcenta obueniunt, illustrem comitem Adolphum de Schauwenberg, virum licet iuuenem prudentia tamen plusquam senili et admiranda doctrina preditum, in coadiutorem sibi delegit auctoritate apostolica dandum et confirmandum. Si vidisses meos labores, quos in hac causa exantlaui, dum partim literas meditor partim instrumenta, que prolixitate queuis etiam pontificia diplomata superant, conficio, haud opus esset mihi apud tuam dignitatem vlla purgatione.

Quod Bernardi filii mei omnes vitae istic peractae circumstantias tam bona fide mihi patefecisti, haud scio (ita me Deus amet) an alio beneficio me tibi arctius astringere potuisses. Nam que antea de illius ingenio, vita et moribus quasi per nebulam et veluti in enigmate vidi, nunc tanquam in speculo oculis meis obiecta sentio. Blanda parentum indulgentia et amoris caecitas in liberos quandoque tanta est vt ea que ipsorum saluti maxime sunt salutaria perspicere nequeant. Ea in parte etsi a me nunquam peccatum est (vtpote qui et domi ipse et foris apud alios, quibus limandi tradebantur, semper curaui vt sub arctissima disciplina filii mei retinerentur), tamen ridiculus sim et bis stultus, si quod de Bernardo scripsisti iudicio tanti viri non subscribam; cuius fides mihi semper sacrosancta fuit et erit, quoad vixero.

Cum nobis reuolasset, non admodum comiter vultuque parum hilari a me exceptus est. Et tamen prudens multa dissimulaui, que ille nondum intelligit sed olim intellecturus est, dum subtracta paterna beneuolentia suis relinquetur fatis, vt sit potestas viuendi vt velit. Non reuocassem, nisi de ipsius vitae ratione tam ingrata ex tuis literis cognouissem. Quis enim cuperet filium suum tam male frugi in tuo domicilio viuere, vnde preter molestias et indignitates nihil tibi lucrifaceres? Nemo, inquam, nisi qui plane ignoret, quam ingrata et intolerabilis res sit doctorum hominum studia et vitae tranquillitatem insolentium conuictu perturbare. Persuaseras, vt vel in Galliam vel in Italiam ablegaretur. Quis rerum suarum iactura istud audeat attentare? Que nam spes futuri profectus erit apud mediocriter eruditos, posteaquam apud summum totius christiani orbis literarum antistitem tam poenitendum fecerit fructum? Cuius imperio parebit, si collum tuo iugo, quo homini studioso nihil leuius, nihil tolerabilius, nihil suauius esse posset, subdere noluit? Certe, vt paucis omnia semel complectar, inamoenum, insuaue, illiberale, ingenerosum, durum, proteruum, refractarium et pertinax ingenium sit

3. literis] Not extant.

7. archiepiscopi] Hermann of Wied; at this date he was in fact only 57.

10. Adolphum] Subsequently archbishop.

oportet, quod spreta tua auctoritate faciat id quod libitum est, eoque feratur non quo iudicium, sed quo stultitia et affectus inordinati rapiunt. Agit adhuc apud me, sed perinde neglectus ac si ex me prognatus non esset. Nam obliuisci non possum peracte vitae fabulae, quam istic tam inamoene lusit choragus indoctus. Ad futuram aestatem aliud statuetur, quod illi fortasse non ita gratum fore scio. Ex ratione, quam mihi tradidit, intelligo tuam dignitatem pro sumptu ab eo facto reseruasse xxxiiii florenos. Si hec summula non suffecerit, lubenter et hilariter adiiciam quantum voles.

Agrippa apologiam suam in theologastros quosdam scriptam vna cum literis ad me dedit istuc occasione oblata perferendam. Accepi etiam paucis ab hinc diebus duos literarum fasciculos Antwerpia, quos nunc etiam mitto. Si quid hic apud nos vel in Brabantia vel in ducatu Iuliacensi vel Cliuensi aut alibi curandum habes, fac hoc sciam, et ero, vt hactenus semper fui, offitiosissimus et paratissimus ad queuis.

Bene vale ex Colonia Agrippina Anno Domini M.D.XXXIII postridie natalis Domini.

Tue dignitatis mancipium deditissimum
Tielmannus a Fossa.

Magno et sacrarum et humanarum literarum antistiti, Desiderio Erasmo Roterodamo, D. et patrono semper obseruando.

2895. From Stephen Pratensis.

Leipzig MS. Besançon.
EE. 199. 4 January 1534.

[An original letter, autograph throughout. For Stephen Pratensis see Ep. 2140 introd.]

S. P. Absolutissima pietate, receptissima authoritate, consummatissima sapientia rarissimum, praestantissimum numen: Si empyreo coelo missae venissent duae posteriores epistolae ad me tuae humanitati addictissimum, non potuissent neque expectatiores neque gratiores exosculari, destinatae candido iuueni nihil de se mediocre promittenti, Gilberto, vndecunque famulo tibi charissimo, multorum charismatum donis perspicuo, cuius fidem plurimis argumentis habes perspectissimam. Quarum prioribus non respondi, habens eundem Gilbertum viuam epistolam diuinis auribus tuis dignam, et (quod potissimum fuit) infantiam rescribendi adprime vulg[u]arem et prorsum luxatam. Quae si meis votis metiretur, plane vinceret Nestoream dicendi facultatem. Quam monstrosam balbutiem vicit in presentia meus in te ingens animus agens me reum insignitae ingratitudinis fore, si posterioribus subticerem. Cui impense optarim liceret aliquo non vulg[u]ari

2895. 3. duae . . . epistolae] Not extant. It would seem that Erasmus wrote to Pratensis on the occasion of Cognatus' two visits to Besançon in the autumn of 1533.

symbolo quantus sit omnino declarare et in te omnibus modis suspiciendum totos affectus beneuolentiae effundere.

Reuera compertum haberes nullum officium frustra a me per te viuum citra exceptionem maximum requirendum, si quid fuerit in quo possim gratificari. Et proxime in negocio vinario quod in me fuit libenter praestiti. Sed plurimum torquet, quod dignatus sis agere gratias mihi serio plus tibi obnoxio quam vnquam soluendo sim futurus vel aliquis quantumuis referendae gratiae prepotens percupidus. Et hanc opellam fortasse incirconspectius exhibitam in vino tuo palato congruo, saporis non austeri, non styptici, exquirendo, emendo, conducendo auriga, si proceribus nostris amandasses, obuiis vlnis (quotquot sunt) potenter expleuissent, at non amantius. Quod si domi fuisset, profecto ne hilum quidem numerasses. Et licet id nihil praestiterim, tamen immortaliter gaudeo quod non dedignatus sis mihi hoc negocii concredere, splendori futurum meis omnibus natalibus. Preterea tuum Gilbertum commonefeci qui tractandus esset vini veteris nostratis genius, nunquam aperiendi nisi per vinum—alioqui ilico vapesceret vetus vinum, facile crediderim, vecturae impatiens et longiusculi fluxus. Nam remotior exenteratio gignit cerebri grauedinem, tormina et podagram, quam audio tibi familiarem. Quod me magnopere adficit, qui propriam salutem habeam inuisam quod non sit cum tua salute coniuncta. Nec video spectare ad tuam incolumitatem (quam inoffensam diutissime Deus Op. M. nobis propitius seruet) diutius agere apud Friburgenses, consultius consecuturum vt descendas fausto pede in proxima paschalia Vesontionem, multis nominibus tuam, quam incomparabilis tua eximia phrasis amicam tibi peperit, habituram omneis musas intra sua pomeria (vbi adueneris) contubernales.

O Vesontionem terque quaterque foelicem, si semel contingeret D. Erasmum, theologorum pientissimum, doctissimum, inculpatissima vita, in eam adrepere, cuius [tuas] dotes nunc magis demiramur propius intelligentes. Hic reperies fontem illum repuerascentiae longe alienum a Clitorio, nempe omne genus vini generosissimi vel tui palati, cui acceptum fers vitae dimidium. Vtinam tanta esset suadendi vis atque est promptus praesens meus in te candor! Sane frueremur hodie tanto hospite comitibus Mercurio et Musis omnibus ornatissimo. Nec detractaueris (si te amas) breui statuere vale dicere villis et hypocaustis germanicis. Crede mihi salubriter monenti, licet sis omnium quos hic sol videt consultissimus, omnes vtriusque ordinis Bisuncii incredibiliter amplectuntur, venerantur omnes, sanctissimas Domini Erasmi lucubrationes. Ego mea fide spondeo, etiam capitis periculo, te omnia offensurum[, nacturum] multo meliora quam a me dicantur. Quippe omnes hic vno ore canunt peculiarem esse vnius Erasmi gloriam, vt nullius commendatione crescat, et que omne encomium vincat, et indies cum mira accessione charitatis, iandudum conceptae ab obitu istius Guilielmi Guerardi olim officialis archidiaconi, qui

49. Clitorio] See Ov. *M.* 15. 322.

56. vtriusque] Both the clergy and the municipality; cf. Epp. 2410. 47–9, 2759. 20n, 2870. 2.

63. Guerardi] †21 Jan. 152$\frac{8}{9}$: see Ep. 1534. 28n.

solus solertissimum Erasmum apud Desideratum officialem impudentissime traduxerat.

Qui Desideratus iam nuper factus nominis tui studiosissimus optime de te sentiens antequam ad vitam faeliciorem transiret. Cui iste Guerardus inculcauerat haud ignauiter, te vnum esse leniter papisticum, quum nullus theologorum verius exprimat vitam euangelicam Erasmo; insuper quod esses Luthero a consiliis et familiaris, cuius seruum arbitrium longissimo interuallo ab Erasmi libero distet, et alia quedam nugalia monstrosa ab eodem Guerardo commenta super precatiuncula⟨m⟩ et beata viscera. Verum hi rumusculi vaniores penitus euanuerunt, versi in albissimos calculos, longe secus quam euulgarat author et caput tragoediae, verius comoediae, Guerardus. Que omnia exploratissima superioribus diebus intellexisses, nisi mors properata fecisset iniuriam Desiderato officiali et tibi eius benignitatis dispendium. Cuius benignitatem expertus fuisses (si per vitam licuisset) conciliationis tecum indagatricem. Nam paulo antequam rebus humanis eximeretur, proposuerat dare tibi nobilis vini duo vasa; cuius liberalitas pestilitate praeuenta intercepta fuit. Omnes canonici solent adprimere sinui et lectitare tuum illum librum De Concordia cum reliquis omnibus. Quare, vbi primum valetudo tulerit, accinges te itineri. Hic sunt multa speciosa hospitia quae tibi patescunt, et inter illa innumera meum, quod magis vendicabis tuum. Tandem hic nihil est nouum quod te delectare possit abs[c]entem, nisi quod obtestor tuum fauorem in amando tuo Stephano sui similem pergere, qui vicissim in Dominum Erasmum toto animo complectendo se ipsum quotidie vincere conabitur. Cui precor optimo quod est optimum cum vtriusque hominis integra salute vltra pensum, et Vesontionem remigrandi voluntatem, vbi dabitur vitae integerrime actae conscientia multorumque admirabilium facinorum iucundissima recordatione perfrui.

Vesontione, pridie nonas Ianuarii Anno a Virgineo partu Tricesimo quarto.

Stephanus a Pratis totus ex animo tuus, qui te inuictissime colit, de quo digneris omnia tibi polliceri.

D. D. Erasmo Roterodamo paraphrastae, assertori, vindici, mysticarum litterarum insigniter eximio, ad miraculum theologo, omnibus seculis celebrando, humanarumque disertissimo instauratori, apud Friburgum Brisgoiae superbum agenti.

2896. To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 84. Freiburg.
23 January 1534.

[An original letter, autograph throughout. The date is confirmed by the reference to Herborn's book, and by the contents generally.]

66. Desideratus] Des. Morellus. †23 July 1533: see Ep. 1534. 29n, but the news must have travelled slowly, for Erasmus wrote Ep. 2870 to Morellus on 12 Oct. 1533.

73. precatiunculam et beata viscera] For this story see Epp. 1610. 7–114, 1956. 24–35.

91. vtriusque hominis] See Ep. 2441. 117–18n.

S. P. Vtinam fasciculus quem ad Tielmannum misisti, venisset paulo tempestiuius. Redditus est enim 22. die Ianuarii, quum ego iam per Viglium Phrysium scripsissem ad Vincentium Cornelium et Arnoldum Goesium de munere Hollandico. Facile credo quod scribis de sexaginta pro viatico. Sed suspicor totam pecuniam esse in manibus Montfortii. Venatur magna vacuis manibus. Ego tamen non patiar illos centum mihi intercipi, posteaquam decreti sunt.

P. Barbirius satis ex alto me deridet. Et ille Molendinus primus ostendit ei viam intercipiendae pensionis. Ego cogito quo pacto queam Barbirio facessere negotium.

Hillenius excudit librum concionum cuiusdam Franciscani

---

3. per Viglium] Viglius was at Freiburg on 7 Jan. 1534, see Ep. 2878. 3n, and presumably carried these letters with him when he left.

Vincentium] See Ep. 2819 introd.; and cf. Ep. 2913. 17.

4. Goesium] See Ep. 2819. 14n. Erasmus' letters are not extant.

12. Hillenius] See Ep. 1053. 133n.

cuiusdam] Herborn. Nicolaus Ferber of Herborn (1480?–1535) was born at Herborn in Hessen-Nassau; and matriculated at Cologne in 1512, when he was already a minorite, residing in the neighbouring monastery of Bruehl. He was appointed 'Guardian' of the Minorites at Marburg; and in 1525 addressed from that town to Philip of Hesse 'Eyn Sendtbrieff durch einen Guardian Barfusser ordens zu Marburg mit namen Nicolaus Ferber, An den Christlichen Fuersten Philippen' (the Christian Prince's answer was printed with the letter). In the year following he attended the Synod of Homberg, where he engaged ineffectively in controversy with Lambert of Avignon; publishing in that year (Cologne, Quentel) his *Assertiones 326 verae orthodoxae aduersus Fr. Lamberti paradoxa impia, in Hombergiana Hessorum congregatione proposita*, and *Assertiones aliae quibus excusatur Guardianus Marpurgensis*. Lambert replied in the year following with an *Epistola ad Colonienses aduersus Nicolaum Herborn*; answered by Herborn with an *Epistola ad Coloniensem felicissimam vrbem* (Cologne, Quentel, 1527). Herborn seems to have resided in Cologne during most of the next six years, living with John Rinck (Ep. 2285. introd.), to whom he addressed, in 1529, his *Monas Euangelicae doctrinae*. In the same year he edited *Concordantiae breuiores rerum optimarum magisque memorabilium ex sacris Bibliorum libris collectae*. In 1530 he was appointed General Commissary of the Franciscans for the countries this side the Alps (both office and title were well recognized, though Erasmus (Ep. 3100) has a not very plausible story alleging the Pope's ignorance and contempt for both). In 1531 he edited Haymo of Halberstadt's commentary on Isaiah; and in 1532 published at Cologne *De perceptione Eucharistiae sententia, ad Alardum Aemstelredanum* (printed with Alard's *Parasceue*; for which see Ep. 433 introd.). In 1533 he printed with Hillen at Antwerp the book of Sermons of which Erasmus complains in this, and many other letters. Whether any copies of the first edition of this book are extant seems doubtful; and Erasmus' letter to Carondelet (Ep. 2899) certainly prevented dissemination of it in the Low Countries (see EE². 135). But it was reprinted at Paris (Berthelin) in 1543, with the title *Enarrationes Euangeliorum per sacrum Quadragesimae tempus occurrentium, authore fratre Nicolao Herborn ordinis Minorum, regularis obseruantiae Generali Commissario Cismontano, apud Coloniam Agrippinam declamatae*, and with a dedicatory letter (dated, from Ypres, 10 Oct. 1532) to Roderic Fernando, 'negociator' of the king of Portugal (there may have been earlier Paris editions, cf. EE². 135). In 1534 he published *Paradoxa seu theologicae assertiones aduersus neotericos hereticos* (Paris, Gormont). He died in 1535 (EE². 135 = Ep. 3053).

His *Epitome conuertendi gentes Indianorum* was printed at Basle in 1555; and *De Indis Conuertendis* at Rotterdam in 1616. We have not

prorsus asininum; quem non videtur alio consilio edidisse nisi vt admisceret sua venena. Tales scurras cogitur mundus non ferre tantum sed alere quoque.

Scripsi vt mittas poculum Damiani, cui adiunges munus vxoris: cui nescio quo pacto sim repositurus gratiam.

Haec scripsi per nuncium Coloniensem. Cetera scribam per Hieronymum.

Si venerit ad te Quirinus Hagius, quondam famulus meus, nulla illum humanitate dignaberis. Est susurro fucatissimus.

Vale Friburgi 23. die Ianuarii. An. a Natali. 1534.

Eras. Rot.

De diplomate Anglico scripsi per Viglium D. Aegidio Cantori. Cum illo poteris colloqui.

Eximio viro D. Erasmo Scheto. Antwerpiae.

2897. To Gaspar Schets.

Bodleian MS. Lat. Misc. c. 20. f. 50. Freiburg.
23 January 1534.

[A xvi^{c}. copy, often incorrect, and in one place (l. 34) indecipherable. At the foot is added: 'Originale est Anderlechtae in manibus Wellemannorum'. The same hand copied Ep. 2845, which was also at one time in the Nève collection.

The copy gives the date *23 die Iunii*, an obvious misreading; we have corrected *Iunii* to *Ianuarii*. On 11 March Erasmus acknowledges (Ep. 2913) the receipt from Schets of two bundles of letters, the first of which, received on 22 Jan. (see Ep. 2896), contained a letter from Schets and one from Gaspar Schets, both of which, he says, he has answered. If the present letter is dated June, we must suppose that Gaspar Schets had written twice. But this seems excluded by the whole character of Erasmus' reply. He regarded the young man's letter of January as a remarkable performance, on which he compliments the father (Ep. 2913). If he was replying to a second letter, it would be natural for him to mention, in his reply to Gaspar, the earlier letter. But ll. 10–13 suggest that the letter he is answering is an early attempt in Latin composition.

Gaspar Schets (Corvinus), 20 July 1513—9 Nov. 1580, was the eldest son of Erasmus Schets and was like his father a distinguished financier, who had important connexions with scholars. In 1535 he accompanied Melanchthon to Erfurt, where he was introduced to Helius Eobanus (ME. 1350). In 1540 he visited Eobanus at Marburg and the visit was the occasion of some elegiac verses which Eobanus addressed to him (*Farragines* 553); in these he refers to the previous meeting at Erfurt. In the same year Eobanus dedicated to him his translation of the *Iliad*, prefixing another poem, in which he confers on Schets the name of Corvinus:

Sic etenim doctas sequeris Coruine sorores,
(Coniunctum hoc Scheto iam tibi nomen erit).

---

traced earlier editions of these two books; the reprints were no doubt evoked by the new interest in the exploration of the western world.

2896. 16. poculum] See Epp. 2826. 69n, 2846. 31n.

munus vxoris] Apparently a gift of household linen (cf. Epp. 2897. 14–20, 2924. 1–2).

20. Hagius] See Ep. 2704 introd.

24. diplomate Anglico] Schets was engaged in drawing up a legal instrument dealing with the redemption of the pension hitherto received from Warham: see Epp. 2512. 2n, 2924; and cf. Ep. 2997.

Aegidio] Francis Gilles, canon of our Lady at Antwerp, brother of Peter Gilles; cf. Ep. 715, 15 n., Cran. E. p. 440.

At the end of the volume is a long poem by Schets, in which he speaks of his dislike of business and his passion for literature. He tells us that not only his father, but his mother, had throughout discouraged his literary ambitions; his father had pointed out to him that neither Homer nor Virgil had known how to make money: before long, however, he hopes to escape from commerce to poetry. On the death of his father he succeeded to the estate of Grobbendonck, to which he added other extensive possessions. In 1555 he was made agent of Philip II in Antwerp. From 1564 to 1577 he held the office of Treasurer General and took a leading part in the political life of the country (see BN. viii. 315). He was familiar with the literary circles of the Netherlands; he wrote an elegy on the death of Marcus Laurinus, 1540; in one of his poems he pays compliments to James Jaspar; and on the occasion of his second marriage he received a congratulatory poem from Nic. Grudius (*Delit. Poet. Belg.* ii, p. 561). When in 1552 Sir Thomas Gresham became Edward VI's factor in Antwerp he lived for a while in the house of Gaspar Schets, 'his very friend'. In the hostilities of 1577 Schets' castle of Grobbendonck, containing his splendid library, was besieged and burnt. He writes of this to his friend Bucco Aytta, nephew of Viglius Zuichemus; a letter to him from Viglius himself (Brussels, 3 Jan. 1577) is preserved in Brit. Mus. MS. Harl. 3421. f. 48v°. In 1579 Schets published a defence of his conduct of affairs *Viri pietate, moderatione doctrinaque clarissimi, Dialogus de Pace, rationes quibus Belgici tumultus, inter Philippum . . . Hispanice regem et subditos hoc rerum statu componi possint, explicans.* This he subsequently reproduced in a free Flemish version. Letters by him were printed in *Afgheworpene Brieven van sommighe Valsche Patrioten*, Antwerp, 1580.]

ERASMVS ROT. GASPARI SCHETO S. D.

SVMMOPERE gratum fuit, adolescens charissime, quod indolis doctrinaeque tuae specimen mihi dare volueris. Declarant enim litterae tuae te arguto ingenio praeditum esse (in quo parentem vtrumque refers), deinde in vtriusque linguae literatura non infeliciter versari, quae res etiam eo nomine mihi fuit iucundior quod mihi cum optimis parentibus tuis nec noua nec vulgaris intercedit amicitia, vt illorum commodis non minus gaudere debeam quam meis. Quid autem homini potest accidere felicius quam si liberi sese talibus instruant disciplinis vt et suis priuatim et patriae public[a]e tum vsui tum ornamento esse possint? Proin vt currenti, quod aiunt, addam calcar, etiam atque etiam hortor, mi Gaspar, vt in ipso pulcherrimo cursu semper te ipsum superes, donec ad metam perueneris.

Mater nullo nomine mihi obstricta est, in quam nihil vmquam contuli vel officii vel beneficii, aut si quid contuli, abunde pensatum est. Itaque quando illi occasionem praebuisti vt me gratissimo munere donandum putaret, par est vt vicissim meam apud illam agas vicem, eique quam potes meis verbis gratias maximas agas, pollicens me daturum operam ne beneficium hoc penes hominem ingratum videatur esse depositum. Vtinam autem, sicut misit mundam supellectilem, ita et potuisset et famulam mundam mittere! Nihil enim hisce mulieribus sordidius. Si quid illis committitur elegans, tertia lotione perditum est. Ita torquent, pulsant ac vexant ea quae lauant.

Est mihi vetula deformis, pigra, loquax, edax, maledica. Ausim ego hanc vnam quindecim mulieribus opponere. Vixit tamen mecum annis iam fere duodecim. Nemo suadet vt mutem; fore

---

17. munere] Cf. Ep. 2896. 16n.

enim vt obtingat hac deterior. Tentatum istud semel. Excussi hanc, asciui puellam, sed sceleratissimam—subuertisset totam domum meam, ni mature fuissem exper⟨r⟩ectus. Itaque cum mea vetula redii in gratiam.

Est hic alta ⟨im⟩mundities. Per omnes vias huius oppidi decurrit torrens arte ductus. Is excipit saniem laniorum ac macelli, oletum omnium culinarum, sordes singularum aedium, vomitum ac mictum omnium, feces etiam illorum qui domi latrinas non habent. Ex hac aqua lauantur lintea, purgantur vinaria vasa, atque etiam culinaria. Haec tolerari poterant si esset quod ederetur. Toto anno vescor pullis gallinaceis. Nihil hic lautitiarum, aut si quid est, ad nobiles defertur. Quare iam dudum Brabantiam cogito, si numina leua sinant.

Sed desino te his nugis optundere. Cura vt valeas et quod instituisti gnauiter absoluas.

Datum Friburgi 23 die Ianuarii Anno a Natali 1534.

Erasmus Rot. manu mea.

2898$_{2915}$ To Nicholas Olah.

Esterhazy MS. 355. Freiburg.
OE. 448. 23 January 1534.

ERASMVS ROT. N. OLAO THESAVRARIO ALBEN. SECRETARIO ET CONSILIARIO SERENISSIMAE REGINAE MARIAE ETC. S.

Toties me repetit cruciatus ille membrorum, vt nesciam quid sperandum sit de hoc plusquam vitreo corpusculo. A natali Christi grauissime laboraui; ac misere mihi metuo, simul atque se resoluerit hoc gelu. Itaque condidi testamentum, et excuditur liber meus de preparatione ad mortem. Caetera sunt in manu Domini, qui si dederit vel mediocrem valetudinem, statui vos sub finem Aprilis reuisere.

Antuerpiae excusus est libellus scurrae cuiusdam indocti, insulsi, effrontis ac vecordis, qui mira conuicia euomit in me. Nec alio consilio videtur edidisse conciones suas, nisi vt illa veneno misceret—nulla est in toto libro scintilla piae mentis. Quod si isthic talibus monstris licet quicquid libet, nescio an expediat mihi istuc remigrare, quod tamen multis de caussis percupio. Rem plenius cognosces e schedis, quas huic adiunxi epistolae. Eas, si videtur, communicabis amicis, et per quos putabis tales rabulas posse compesci. Vtinam Caesar non tribueret tantum isti hominum generi, si tamen homines sunt appellandi! Ex quo

2897. 29. totum *MS*. 34. oletum *scripsimus*: *in MS. duo primae literae ita formatae sunt vt legi nequeant*. 37. tollorari *MS*. 40. minima *MS*. 43. Ianuarii *scripsimus*: Iunii *MS*. 2898. 6. Domini *OE*: domino *MS*.

2898. 1. Toties . . . 7. reuisere] Olah quotes this paragraph in a letter to Levinus Ammonius of 7 March 1534; see OE. p. 472.

4. testamentum] See Ep. 2754. 7n.

14. schedis] Specimen pages of Herborn's book, cf. Epp. 2899. 10n., 2906. 59–70.

17. isti . . . generi] The Franciscans.

discessit hinc Leuinus nihil a vobis allatum est, fortasse mercatu Franckfordiensi venient epistolae. Interim clarissimo Duci Arscoti me commendabis. Dano salutem plurimam, cui nondum rescripsi, quia non vacauit.

Vale. Friburgi 23 die Ianua: Anno 1534.

2899_{2912} TO JOHN CARONDELET.

Esterhazy MS. 356. — Freiburg.
OE. 449. — ⟨23 January⟩ 1534.

[The year-date is confirmed by the contents; the month-date can be supplied from Carondelet's answer.]

ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI ARCHIEPISCOPO PANORMITANO CANCELLARIO CAESARIS IN BRABANTIA. S.

REPETENDAE patriae desiderium indies et in horas mihi crescit. Sed totius negocii cardo in manu est Dei, cuius voluntati par est, vt nostra sese submittat voluntas. Nimium crebro me repetit hic cruciatus, cui quid nominis dandum sit, nondum statui, et corpusculi vires decrescunt quotidie. A natali Christi diu grauiterque laboraui, nunc solutionem hyemis valde metuo, at non sine bona quadam spe.

Serenissima Regina, tua celsitudo caeterique ex aula amici pollicentur se defensuros personam meam. At apud Michaelem Hillenium excuditur Antuerpiae, imo iam opinor excusus est, liber cuiusdam Franciscani Nicolai Herborn generalis commissarii Cismontani, hominis, id quod ipse declarat liber, indocti et intemperantis, qui nihil habet praeter ineptam loquacitatem, quam tamen ipsam hausisse videtur ex meis lucubrationibus. In eo libro plus quam scurriliter debachatur in nomen meum, fortiter mentiens. Pagina 285. facie 2. scribit me in Colloquiis non solum impia, verum etiam manifesta mendacia aduersus ordines scribere, quos iste familias appellat, quum in omnibus libris meis nihil sit quod vllam gentem aut ordinem impetat. Nec vllus mortalium hactenus hoc docere potuit. Pag: 322 fac: 2 annumerat me haereticis qui vexant ecclesiam Dei, meque subinde militem Pilati vocat. Addit quod aliquam Ecclesiae partem ad se traxit Luterus, nonnullam Oecolampadius et Zwinglius, sed maximam Erasmus. Scurra indoctus et impudens haec temulentus euomit, quum nullus adhuc vllum locum commonstrare potuerit in quo sentiam cum Luteranis et Zuinglianis. Ego praeter superstitionem et abusus hominum nihil notaui. Vtinam vniuersam ecclesiam possem eo pertrahere quo conatus sum; vt abiecta superstitione, hypocrisi, mundanis affectibus et friuolis questiunculis, synceris

2899. 2. *OE*: Deo *MS*. *cf. Ep*. 2898. 6. 17. et iam *MS*.

2899. 10. iam opinor excusus] From l. 46 and Ep. 2906 it appears that Erasmus had before him three pages of the book, sent to him as a specimen by someone in Hillen's printing house, probably Grapheus, who in Sept. 1535 sent him the complete book.

mentibus seruiremus omnes Domino in sua quisque vocatione. Hic commissarius videtur iratus Colloquiis meis, quod illic ridetur quorundam superstitio, qui se tutos ⟨putant⟩ a gehenna et purgatorio, si sepeliantur veste Franciscana, quo fuco isti iam multis seculis imposuere mundo. Nec possunt hoc in hos aut illos Franciscanos reiicere: ipsi haec dogmata circumferunt regula adiuncta. Nec dubito quin idem opus huiusmodi conuiciis passim respersum sit. Quod si isthic fas est talibus rabulis quicquid ipsis collubitum fuerit, per typographos in vulgus emittere, nec phas erit excudere nisi quod talibus arbitris placuit, quid futurum expectamus, nisi vt exclusis bonis authoribus praeter indoctas et insulsas istorum naenias nihil teratur manibus? Ego Franciscanis bonis ex animo faueo, eosque pro mea tenuitate etiam pecuniolis iuuo. Verum si tales essent omnes, qualis est iste commissarius, pronunciarem dignos qui, pro tritico, foeno pascerentur. Nam iste commissarius cismontanus vix idoneus videtur, cui grex porcorum committatur. Mitto tres paginas, vt intelligat tua prudentia non esse somnium aut vanum rumorem, quod narro.

Non dignabor cum talibus scurris conflictari. Sed si non magis timerem Deum quam Sanctum Franciscum, tractarem illos pro sua dignitate, quando nullum faciunt finem. Vestrae potius sollicitudinis fuerit istorum petulanciam cohibere, non tam mea caussa, cui non mediocriter fauetis, quam publicae tranquillitatis gratia. Quorsum enim spectat effrenis ista petulancia, nisi ad tumultum? Quare tuam R. amplitudinem maiorem in modum rogo, curet, vt aulae autoritas istorum petulantiae frenum imponat. Etenim si talibus scurris istic licet quod libet, nescio quam sit mihi commodum futurum apud vos agere. Statui enim vos sub finem Aprilis reuisere, si Dominus dignabitur vel mediocrem dare valetudinem. Interim oro vt solitum erga me fauorem retineatis.

Datum apud Friburgum Brisgoae. Anno 1534.

2900. From Christopher Gering.

Leipzig MS. Augsburg.
EE. 200. 30 January 1534.

[An original letter, autograph throughout. The date seems to receive confirmation from Ep. 2906. 118–24, carried back, it is to be inferred, by the bearer of the present letter; where a letter to Paungartner is mentioned, not extant, presumably thanking him for his gift, and where it is taken as likely that Paungartner is not in Augsburg (in which case Erasmus' letter to him is to be handed to Gering). On 26 June 1534 (EE². 118 = Ep. 2949) and 28 Jan. 1535 (EE. 216 = Ep. 2989) Gering wrote to Erasmus other letters, equally brief and business-like. In Ep. 2906. 124 Erasmus calls him Paungartner's *famulus* (here *minister*). In Ep. 2989 he signs himself 'secretarius'. In Basle MS. G. II. 17. 287–90 are letters of 1537 to Boniface Amerbach from Gering, about books sent to his master John Paungartner, including the *Colloquia Erasmi*. But otherwise we know nothing of him.]

2899. 31. Colloquiis] The reference is to the Colloquies *Funus* and *Exsequiae seraphicae*. The second lampoons the dead Albertus Pius.

MITTO ad te, Erasme, seculi nostri decus vnicum, domini mei iam absentis iussu, vinum gatanaricum, quod ante abitum suum ipse tuae excellentiae ordinarat. Oro boni consulas. Quamuis de eo breui ipsemet tibi plura scribet. Deus te nobis diu saluum atque incolumem seruet.

Dat. Augustae xxx die mensis Ianuarii Anno a Virginis partu. M.D.XXXIIII°.

Aurigae pretium suum ad obolum solutum est.

Tuos ad pedes domini
Ioan. Paung⟨artneri⟩ minister
Christopherus Gering.

Cl[r]ariss. excellentissimoque viro D. Erasmo Roterodamo, verae theologiae opt. max. professori, Domino suo inprimis venerando. Friburgi Breisgoiae.

2901. TO BONIFACE AMERBACH.

Basle MS. AN. III. 15. 87.
Q. 36.

⟨Freiburg.⟩
4 February ⟨1534⟩.

[An original letter, autograph throughout. The year-date for this and the four letters of the Amerbach correspondence following may be inferred from what is said of the 'conditio' offered to Amerbach—this can hardly be other than the post of legal adviser to the Strasbourg Council. The offer is the subject of several letters between Amerbach and Franz Frosch (the senior legal adviser to the Council) (Am. E., 92, 93, 99, 103) throughout 1534. On 25 Jan. 1535 Amerbach wrote to Frosch declining (Am. E. 104). Tentative negotiations had taken place in 1533 (see Ep. 2883, and Am. E. 92. 1); this explains Amerbach's 'iamdudum oblata' in Ep. 2902. 1, and Erasmus' 'superioribus mensibus' in Ep. 2903. 1.]

S. p. Perplacet Syngrapha. Alteram exuram. Non dissuaserim illi amico nostro, vt accipiat oblatam conditionem, si modo respondeat ὁ μισθός. Nam mihi videtur nimium familiaris Sireni blandissimae Ἀπραξίᾳ. Itaque expediet illum ad negotia pertrahi, vt excutiat illam desidiam. Res est in sinu, nec discingor.

Vale. 4. die Febr.

Erasmus Rot. tuus.

Doctori Amerbachio. Basileae.

2902_{2903} FROM BONIFACE AMERBACH.

Basle MS. C. VIª. 73. 454 v°.

⟨Basle.⟩
⟨February 1534.⟩

[An autograph rough-draft. Several sentences are written and rewritten. The version here given was made by P. S. Allen. For the date assigned see Ep. 2901 introd.]

S. P. In conditione iamdudum mihi oblata qua de tibi superioribus mensibus scripseram eo tandem deuentum est vt illuc super

2900. 3. ipsae *MS.*

2901. 1. Syngrapha] In connexion with the monies deposited by Erasmus with Boniface; cf. Ep. 2855 introd.

summa trecentorum aureorum a me quotannis honorarii nomine petitorum coram transigenda vocer. Verum magistratus meus nescio quid subodoratus de me retinendo tam serio tantoque adfectu agit vt bona hinc me gratia abire posse desperem. Praeter eam enim functionem cui nunc praesum, τῆς συνδικίας munus offert vt ei in causis iudicialibus a consiliis sim, et honorario, quod hactenus centum quotannis aureorum fuit, sese sexaginta additurum promittit. Equidem quid facturus sim vt nondum mecum decreui, ita ad patriam me multum animatum esse negare non possum, vt cui primae debentur, si modo Ciceronem audiero nos non solum nobis sed et patriae natos docentem. Accedit quod et ii a quibus ambior, magistratus mei consensum et fauorem statim a principio, qua sunt inter se necessitudine, exceperunt, nempe si bona eius gratia discedere liceat. Postremo ne auaritiae aut sordium insimuler submetuo, vt qui non quidem magnarum facultatum, sed tamen non mendicus, quasi pecuniam hinc discedens patriae praetulisse videar. Proinde quando mihi hucusque solenne fuit omnia mea ad te meum patronum omnibus modis maximum referre, vt nunc meam quoque translationem regere, atque adeo tuam mihi sententiam vno aut altero verbo (si modo per valetudinem aut negocia potes) significare, ne graueris etiam atque etiam obtestor.

Valetudo tua infirmior supramodum me excruciaret, nisi bene me sperare iuberet Hieronymus; ad quem nuper litteras dedisti. Faciat Christus vt in horas reualescas ac nobis bonisque studiis promouendis quamdiutissime supersis. Quod ad meam in te obseruantiam attinet, nouisti veterem meam cantionem, 'Tuus sum, tuus esse cupio' (nihil non tua causa facere sum paratus), quae propterea toties repetita minus molesta esse debet quod vera est et ab homine omnium (absit verbo inuidia) qui viuunt tui studiosissimo proficiscitur. Sic enim (me Deus bene amet) beneficio mihi adfici videor, et quidem non vulgari, quoties mea opella vti non dedignaris.

Etiam atque etiam vale, clarissime Erasme, domine et patrone incomparabilis.

[2902]2903[2907] TO BONIFACE AMERBACH.

Basle MS. AN. III. 15. 15. ⟨Freiburg.⟩
Q. 12. 8 February ⟨1534⟩.

[An original letter, autograph throughout. For the year-date assigned see Ep. 2901 introd.]

S. Quid scripseris superioribus mensibus, non memini, nisi ceu per somnum. Illud certe gaudeo, patriam agnoscere, quem habeat thesaurum, teque sic a diuersis ciuitatibus ambiri; quanquam,

2902. 13. docentis *MS.*: *correxit P. S. Allen.*

2902. 15. exceperunt] The Strasbourg Council made it a condition that Boniface should not come to them 'cum Basiliensium disgratia'; cf. Am. E. 104.

26. litteras] Not extant.

29–30. Tuus . . . cupio] A refrain repeated in Epp. 2420. 7, 2426. 4.

vt tuum ingenium habeo perspectum [habeo], non relinques patriam. Tua tamen Minerua tibi suggeret felix consilium. Ego precabor vt, quicquid decreueris, tibi tuisque bene vertat. Quid oneris habeat συνδικία, nescio, aut quid adferat salarii. Tuo genio conuenit munus quod amplo censu quam minimum habeat molestiarum. Mature statues, nam pendere miserum est.

Hieronymus tibi dedit verba. Scripseram illi, me Sabbato ante dies octo cepisse respirare, nimirum coelo mitiore, sed nocte consequuta turbinem obortum mihi renouasse totum malum. Nunc triduo commodius habeo, sed non ausim mihi placere, quando vna nox subito renouat omnem tragoediam.

Rogo significes, quid debeam Pharmacopolae. Opus est frequenter opera amicorum, pecunia nondum est opus. Si non pateris me soluere, fiet vt non ausim tibi quicquam posthac committere.

Desunt mihi calami scriptorii. Si tibi superest vnus aut alter, mitte. Habeo duos ex tuo dono, sed nimium graciles.

Quod meus es, ac meus esse cupis, vir egregie, istuc (mihi crede) facis mutuum. Ego Bonifacium amicum in magna felicitatis parte duco. Vale cum tibi charissimis. Basilio germano salutem plurimam.

8 die Februarii.

Erasmus Rot. tuus.

Clariss. viro D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2904. From Francis Dilft.

Hist. eccl. Supplementum p. 821. Malines.
LB. App. 375. 11 February 1534.

[The letter was first published by Jo. Fecht in his *Hist. ecclesiasticae sec. xvi supplementum*, for which see Vol. iii, p. xxiv. Of the letters to Erasmus there printed this is the only one which does not appear in the Breslau MS.

The year-date may be accepted. From Ep. 2876. 26–7 it is clear Dilft was in Spain in May 1533, but that in July of that year he had returned to Flanders (the introd. to Ep. 1663 should be corrected accordingly). His Barcelona Oration was published at Louvain in 1533, presumably in the autumn and under his supervision.]

ERASMO ROT. FRANCISCVS DILFVS S. D.

S. D. Cum ex Hispaniis redirem, nihil fuit mihi grauius, clarissime Domine, quam quod per Germaniam non liceret iter facere, cum tamen tui desiderio maxime accensus illud imprimis mecum statuissem. Verum a parentibus destinatum mihi coniugium in Brabantiam recta me properare voluit; vbi nunc contigit vxor, moribus meis aptissima, cum dote quae animum meum nec ad

2903. 11. *Q*: *nimiū . . . mitione MS.* 2904. TIT. *add. LB.* 1. S.D. *om. LB.*

2903. 18. calami] For a similar request see Ep. 2991.

22. Basilio] He fled to Neuenberg in consequence of the publication (21 Jan. 1534) of the first Basle Confession; see Am. E. 94–8, 100–2.

2904. 5. vxor] Cornelia, daughter of Ferdinand de Bernuy (Cran. E. p. 375); she died in Sept. 1534 (Gocl. Ep. 7 = Ep. 2998); and in the summer of the year following Dilft married again (Gocl. Ep. 9 = Ep. 3037).

profusionem inuitat nec ad ingratam parsimoniam constringit. Fuit illa quidem vidua, sed me meae conditionis poenitere non decet. Vtinam nunc non esset rumor vanus, qui constanter de tuo aduentu spargitur! Haberem aedes tibi conuenientissimas, non tantum propter aedificiorum magnificentiam, sed etiam ob salubritatem loci, qui iactu lapidis a moenibus ciuitatis Mechliniensis non distat, paululumque in edito est atque in sui munitionem duplici aqua cingitur. Has tibi soli relinquerem, Antuerpiam demigraturus.

De Hispania quid tibi scribam, nescio. Feruet illic quidem tui fauor, sed sine vlla sui declaratione. Archiepiscopus Toletanus multa pollicebatur, sed mirum quam sit tarda ipsius liberalitas. Extorsissem libenter ante meum discessum syngrapham summae tibi destinatae, sed quoniam tantum mea rhetorica non potui, Vergara transmittendae syngraphae onus in se recepit: ob cuius expectationem hactenus ipsius epistolam seruaui, quo illam vna cum syngrapha mitterem. Interim tamen non occurrit, cui tuto potuissem committere. Quod ad me pertinet, in Hispania inueni constantissimos quidem amicos, sed χρηστολόγους omnes. Archiepiscopi benignitati plurimum debeo, quae se tamen hactenus intra pomoeria beneuolentis animi continuit. Bene vale, Domine clarissime, et me ex animo tuum esse putato.

Raptim Mechliniae xi Februar. Anno 1534.

Mitto ad te oratiunculam, quam Barthinone habuimus: eam non illubenter submittimus tuo limatissimo iudicio, magna tamen cum spe, erroris veniam me facile a tuo in me amore impetrare posse. Omnis tamen in ea re temeritas Caesari imputanda, qui impressioni non refragabatur. Iterum vale.

T.E. deditissimus Fran. Dilfus.

[2873]2905[2938] TO JOHN GENESIUS SEPULVEDA.

Sepuluedae Epistolarum Lib. 7, 1557, f. B. — Freiburg.
Sep. E. p. 84. — 17 February 1534.

D. ERASMVS ROTERODAMVS I. GENESIO SEPVLVEDAE S. P. D.

NIHIL mihi redditum est, doctissime Sepulueda, sed R. D. Inachus, Episcopus et Cardinalis Burgensis, literis suis significarat se curaturum vt ex his quae Stunica notarat, describerentur quae viderentur ad rem pertinere; idque ab eo factum est, sed schedae ad me non peruenerunt priusquam ipse ad Caesarem profectus eas in scriniis Alfonsi Valdesii reperisset, vna cum suis literis, atque inde ad me transmisit; simul illud indicans, Stunicam morientem diligenter mandasse ne quid earum annotationum exiret in vulgus,

2904. 9. decet *scripsimus*: debet *Hist. eccl. Suppl., LB.*

2904. 17. Archiepiscopus] Fonseca; the gratuity which Erasmus was expecting was presumably in return for his dedication of Augustine.

2905. 1. Nihil] Erasmus had already acquainted Sepulveda with the fact that he had received a specimen of Stunica's notes from some person unnamed, see Ep. 2701. 9–10.

2. literis] Not extant, but clearly prior to Ep. 2705.

sed ad me mitterentur et his meo arbitrio vterer. Si quid abs te missum est, scito ad me non peruenisse. Et profecto expedit ad famam Stunicae vt illa non ederentur: non quin multa bene perspexerit, sed insunt rursus multa friuola et perperam reprehensa, quaedam etiam non intellecta, quorum specimen aliquod ad te mittam, si voles, sed ita ne res exeat in manus hominum—rixarum est plus satis.

De συστοιχεῖ miraris quare verterim 'confinis est'. Eodem verbo vtitur Hieronymus hunc enarrans locum, quem miror hoc scrupulo nihil fuisse commotum; et 'confinis est' mollius est quam 'coniunctus est', quo verbo vsus est interpres. Chrysostomus et Theophylactus non dubitant interpretari 'vicinus est'; et quae inter se similia sunt vicina dicuntur, frequentius autem confinia. Quoniam autem videbam interpretes hoc loco variare, non visum est eam dictionem in vertendo latius explicare; praesertim cum vix vlla opinio per omnia mihi satisfaceret. Ipse tamen miror cur in annotationibus non senserim scrupulum. Thomam miror quare reprehendas. Non enim is putauit Sina montem esse vicinum Hierosolymis, sed coniunctum dici ob continuationem itineris. Nam a Sina lex profecta est Hierosolymam. De dictione συστοιχεῖ multa colligit Budaeus in Commentariis Linguae Graecae, si libet inspicere. Mihi vero gratum est quod admonueris.

Quae Stunica notarat in Hieronymum magna ex parte sero perlata sunt; iam enim opus Epistolarum Lutetiae processerat. Dignus erat vir ille et doctus et diligens, qui complures annos adiuuaret rem literariam et in propriis argumentis versaretur: nunc res ipsa loquitur eum per omnem vitam nihil aliud egisse. Apologiam quam scripsit in Fabrum Stap. nondum nancisci potui.

Quod scribis de codice Graeco quem nactus es in bibliotheca Pontificia tantopere cum vulgata editione consentiente, vide ne inanem operam sumas. Constat enim quum Graeci foedus inirent cum Ecclesia Romana, quemadmodum testatur bulla quae dicitur aurea, hoc quoque fuisse comprehensum in articulis, vt Graecorum

---

29. Budaeus] *Comm. Ling. Graec.*, pp. 531–2, Paris 1532; in his *Lexicon Graeco-Latinum* Budaeus renders 'confinis est Hierusalem'.

32. processerat] The first volume of the Chevallon edition (*Epistolae*) appeared in Paris in 1533, with a preface by Erasmus.

36. Apologiam] The *Annotationes*, see Ep. 1128. 3n. It is remarkable that Erasmus should not have seen the book, since it was published in 1519; but from the *Apologiae* to Stunica it would be difficult to infer that Erasmus had read it. For the connexions between himself and Faber see *Supput. Bed.*, LB. ix. 525F–526A.

40–1. bulla . . . aurea] The reference is clearly to the *Aurea Bulla domini Imperatoris Graecorum lecta in sessione publica et congregatione generali*, Nov. 1435, *Conc. Coll.*, Merlin, 1530, vol. ii, f. 168, which contains no reference to the correction of Greek MSS. What Erasmus says here is, however, repeated in the final (1535) edition of the preface to the New Testament, *Contra morosos quosdam*, LB. vi. *** para. 6 (it does not appear in earlier editions). In view of the fact that Sepulveda had pointed out to him (Ep. 2938. 99–100) that no golden bull contained anything of the kind alleged, and that Erasmus himself appears (Ep. 2951, 3 July 1534) to accept Sepulveda's correction, it is possible that the last revision of the *Contra morosos* had already been made—on 22 Aug. Erasmus speaks of his final recension of the N.T. as being in the hands of

codices praesertim euangelici ad Romanam lectionem emendarentur, et in similes codices ipse incideram, quum primum ederem Nouum Testamentum. Quare ex isto codice nihil est quod possis iudicare. Sed Graecorum lectio petenda est ex Graecis auctoribus, Athanasio, Basilio, Origene, Chrysostomo, Nazianzeno, Cyrillo.

Ex literis R. D. Cardinalis Inachi, qui scribebat te sibi fore comitem redeunti in Hispaniam, conceperam opinionem te Romae non esse; eaque causa fuit quo minus ad te scriberem.

Haec ad tuam epistolam, quam ad me misit egregius vir Ambrosius a Gumpemberg, Protonotarius Apostolicus, suis inclusam literis. Bene vale.

Datum apud Friburgum Brisgoae .17. die Februarii. Anno a Natiuitate Domini. 1534.

2906. To John Choler.

Zofingen MS. P. 14. 1. 10^c (*a*). Freiburg.
O^1. p. 117: O^2. p. 256: Lond. xxx. 63: LB. 1266. 19 February 1534.

[An original letter, written throughout and even signed by a secretary, probably Cognatus, who has made a number of obvious blunders, one (ll. 85–6) notable as an indication of pronunciation: in the Musculus collection at Zofingen. For the origin and character of the copy from which Merula printed this letter in O^1 see Ep. 2728 introd. A short passage (ll. 50–72, Bonnae . . . Caesaris) was given by J. H. Hottinger in his *Hist. eccl. N. T. sec. xvi*, v, 1655, p. 286; probably from *a*, for he describes his source as 'ex authoris autographo descriptam'. His text, like that of Lond., has several variants which need not be reproduced here. P. S. A.]

S. P. Duas eodem die et per eundem abs te epistolas accepi, quarum altera scripta est decimo Ianuarii, altera Calendis Februarii. Ad vtramque respondeo, et paucis et aliena manu, nam dextram iamdudum totam occupat chiragra, sic vt ne chartam aut calamum possim tenere manu. Quod scribis meam Concordiam Romae Cardinalibus quibusdam displicuisse, demiror sinistra quorundam hominum iudicia. Sed vt videtur, illis decretum est, hoc publicum orbis malum seuis remediis curare. Ego autem sperabam auctoritate Synodi rem minoribus incommodis posse sanari. Ad hoc meus libellus videbatur satis appositus. Quid Lutherus scripserit in Missas, nescio: nam audio illius libellum

2906. 8. seuis *a*: suis *O*.

the printers. For Greek MSS. corrected from the Latin, see *Apol. ad Stunicam*, LB. ix. 333A–B, 349F, 353E. At LB. ix. 353 Erasmus says much what he says here, but without any reference to the *aurea bulla*: 'Posteaquam enim Graeci concordiam inierunt cum ecclesia Romana, studuerunt et hac in parte cum Romanis consentire' (where *hac in parte* means in making the Latin and Greek texts agree).

2905. 47. literis] Not extant.

51–2. suis . . . literis] No letter from A. Gumppenberg, in 1533, is extant. In Ep. 2929. 6–8 he mentions having forwarded a letter from Sepulveda to Erasmus.

2906. 1. epistolas] Neither letter is extant.

11. libellum] Luther's *Von der Winkelmesse und Pfaffenweihe*, which appeared in 1533 (Köstlin, ii, p. 310).

ante meum prodiisse. Quod si contumeliose tractat Missam, qui potuit ex meo libello sumere ansam, quum ille nullum articulum tractet aut diligentius aut reuerentius quam de Missa?

Sed haec fatalia sunt. Nec dubito quin Anti-Ciceronianus, de quo scribis, plurimum habeat veneni. Stunica periit, sed illi successurus videtur Sepulueda, Alberti Pii alumnus, et Stunicae sodalis, Hispanorum omnium gloriosissimus; cuius libellum in me opinor te vidisse, insigniter stultum et contumeliosum: Itali quum insaniunt, insaniunt luculenter. Augustinus Eugubinus respondet epistolae meae, sed furiose et indocte. Equidem putabam me cum homine philosopho rem habere. Nauseam vnico tantum colloquio et aliquot epistolis noui. Is de offensis Romanis mea Concordia pertulit in aulam Ferdinandi, vt coniicio ex epistola Ioannis Fabri, Episcopi Viennensis. Demiror autem, quae negocia commiserit illi Cardinalis Tridentinus, quum, quantum ego possum ex libris et epistolis ipsius cognoscere, non admodum praecellit sapientia. Nam priusquam vocaretur ad aulam regiam, per literas ad me petiit, vt aliquod opus dicarem Cardinali, et in praefatione testarer neminem esse cui negocia ardua rectius committerentur. Videtur tamen nostri studiosus.

Video res Principum ac Regum suppuratas, si vera narrantur de Comite Mirandulano cum liberis in Italia necato; de arce Mediolanensi Gallorum insidiis impetita, de Vayuoda contra foedus multa moliente, de classe Turcarum a Venetorum triremibus per ignorantiam male vexata. Praeter ea quae literis tu tuis commemoras, Luteciae terribili aedicto proposito seuitur in Luteranos, aliquot in carcerem coniectis, nonnullis metu profugis, quorum de numero quidam suspicantur esse filium Copi, qui nunc agit Basileae, quum esset Rector Academiae Parisiensis. Hoc an verum sit, nescio; sed Basileae esse certum est, nam ad Berum scripsit e Basilea. Bedda cum collegis suis reuocatus est, ac triumphat serio. Ante menses aliquot hic rumor fuit, aliquot certas lucubrationes meas Parisiis fuisse vetitas distrahi, auctoritate cum Theologorum tum Senatus. Sed hoc mihi non fit verisimile, neque quisquam amicorum tale quiddam ad me perscripsit.

22. me *O*: mihi *a*. 29. ad *a*: a *O*. 32. narrant *O*.

---

15. Anti-Ciceronianus] No doubt Logus' book referred to in a letter (Ep. 2961) to Decius 22 Aug. 1534: 'Is scripsit in Ciceronianum meum, sed insulsissime. Libellus nondum excussus est, sed Romae diu volitauit per manus hominum, nunc etiam Papie.' In 1535 Erasmus received a manuscript copy of it from Rome, LB. 1277.

18. libellum] Sepulveda's *Antapologia pro Alberto Pio in Erasmum*.

20. Eugubinus] See Ep. 2465 introd.

23. epistolis] See Ep. 2847. 3n.

24. epistola] Not extant.

29. opus dicarem] Cf. Ep. 2847, from which it is clear that the person who is to be commended in the preface as fit for 'negocia ardua' is Nausea himself.

33. Comite Mirandulano] John Francis Pico de Mirandula, murdered by his nephew Galeotto II, 15 Oct. 1533; see Ep. 2917. 41n.

39. Copi] Nicolas, son of William Cop (Ep. 124. 16n). For the story of his flight from Paris, see the letter of Rodrigo Manriques to Vives in MHL. 4, pp. 427–58, with De Vocht's commentary.

Regnum Franciscanorum floret sub hoc Caesare. De me quid sit futurum, Dominus viderit; nihil enim mihi nunc curae est, nisi vt synceram conscientiam praestem Christo, breui hinc migraturus. Bonnae est quidam Franciscanus, nomine Nic. Herborn, amplissimae ditionis, quippe commissarius Cismontanus. Is Antwerpiae emisit librum Sermonum Quadragesimalium, quasi eos habuerit Coloniae apud populum, quum scribat Latine, nec in his quicquam sit populare, tantum autem ineptiarum vt nullus populus laturus fuerit talia deblaterantem. In eo libro nulla mica est nec ingenii nec facundiae nec vllius eruditionis, ac ne piae quidem mentis vllum vestigium. Videtur in hoc tantum ea coaceruasse vt sub religioso titulo haberet occasionem effundendi sua venena. Ex officina miserunt ad me tres pagellas, in specimen gustumque magnifici operis. In vna, praeter alia conuicia, haec scribit: Lutherus magnam Ecclesiae partem ad se traxit; nonnullam Zuinglius et Oecolampadius; maximam Erasmus. Et addit, bonum esset, si natus non fuisset homo ille. In altera vocat Lutherum, Zuinglium, et Oecolampadium milites Pilati, qui crucifixerunt Christum, me illis annumerans; addens, me eodem spiritu, eodemque consilio scripsisse, quo scripserunt illi; nihil interesse, nisi quod ego iocor, illi serio rem agunt. Adiicit dictum de monachorum dictis melioribus, me posuisse oua, Luterum et caeteros exclusisse pullos. Nec dubito quin totum opus eiusmodi flosculis respersum sit.

Scribunt amici synceriores hoc genus animantium nihil non posse in aula Caesaris. Maria nihil aliud est quam alumna nostrae patriae. Montegnius, qui plurimum valet, totus est a Franciscanis. Card. Leodiens. anceps est amicus; acerrimus inimicus, si quid offendatur. Archiepiscopus Panormitanus χρηστόλογος est, praeterea nihil. Quod si tumultus oriantur in Germania, ego hic pulchre sedeo inter sacrum et saxum. Sed de me non admodum sollicitus sum, ego enim iam propemodum in portu nauigo. Si licebit isthic commode commorari, etiam mutata religione, non suaserim migrationem.

De Fuggero ex animo doleo, quod ipse sibi plus nocet quam fortuna aut inimici. Debebat animum erigere in hac rerum tempestate, spe fortunae melioris. Equidem libens adhortarer hominem, sed quoniam non noui morbi circunstantias, periculum esset

48. mihi *αLB*: *om.* *O*². 49. praestem *O*: prestam *α*. 50. Bonnae *α*: Romae *O*. 51. *O*: commisarius *α*. 53. Coloniae *om.* *O*. 67. rem serio agant *O*. 74. est *α*: et *O*. *O*: accerrimus *α*. 75. *LB*: *Χριστόλογος* *α*. 78. sum sollicitus *O*. 79. commodum *O*. etiam *αO*²: et iam *O*¹. 84. quoniam *α*: quum *O*.

---

47. Regnum] Cf. Epp. 2898, 2918.

50. Bonnae] The *Romae* of *O* is probably a mere misreading of the MS. *Bonnae*. But *Bonnae* may be an error of Erasmus for *Coloniae*.

67–8. monachorum] In Ep. 1528. 12 the dictum is attributed to the Minorites.

72. Maria] Mary of Hungary.

73. Montegnius] Antony of Lalaing, Stadhouder of Holland, Zeeland, and Friesland, count of Hoogstraeten; see Cran. E. p. 347; cf. Ep. 2961.

77. inter . . . saxum] *Adag.* 15.

81. Fuggero] See Epp. 2818. 39–43, 2845. 38–47.

ne, vt imperitus chirurgus, vulnus sinistra curatione magis exacerbarem. Rogas vt per hunc nuncium rescribam, verum qui duas epistolas reddidit, fatebatur se non eas accepisse Augustae, sed alicubi in propinquo—puto in hoc oppido. Ex Anglia nihil omnino affertur noui: ne e Brabantia quidem, nisi quod rumor est nimis verus, summum ibi templum magna ex parte conflagrasse. Si quid hisce nundinis nouarum rerum afferetur, faciam te participem. De valetudine mea vtinam possem laetiora scribere, adeo crebro me repetit haec siue podagra, siue chiragra, siue panagra, omnes tentans artus, et aliunde alio migrans, vbi satis priorem locum excarnificauit. Dolor intolerabilis durat ferme quatriduum; deinde tumore oborto fit aliquantum mitior, sed more ducum qui multas arces occupant, relicto praesidio occupat aliud membrum, ibi de integro seuiens rursus inde aliud leuissima occasione uel redit, uel incrudescit. Ne leuem quidem contactum patitur, vt dicas anagyrum esse, quam Graecorum prouerbia vetant moueri. Vereor autem, ne tam crebris cruciatibus hoc senile corpusculum, ac tot malis cassum, non diu sufficiat. Quirinus meus, de quo queris, hic viuit, auditor Zasii, pulchre vestitus pecuniis Britannicis; habet suos consusurrones, de quo alias per ocium plura, quae partim ridebis. Haec ad primam tuam epistolam, Cal. Feb. scriptam.

Venio ad alteram prius scriptam, sed eodem die redditam. In literis ad Paungartnerum nullam facio mentionem epistolae, qua illius laudes praedico; tantum mitto librum De praeparatione ad mortem. Ciuilius enim arbitror, vt se laudatum ex te cognoscat potius quam ex me. Quoniam autem significas te languere desiderio eius libri, statim emandaui hunc puerum meum suapte sponte propensum ad iter, ne tu desiderio moriaris. Tantum vereor ne dicas tibi pro thesauro repertos carbones. Noui Paungartneri benignitatem semper paratam. Tamen curabis ne huic puero praeter literas aut similia aliquid committatur, nisi forte velit vno aureolo augere viaticum. Nam quemadmodum apud me non diu fuit, ita non videtur diu mansurus. Si Episcopus adest Augustae, cura vt recipiat ea quae per hunc mitto; si iam concessit Dilingam, iube puero vt illac faciat iter rediens; si obambulat per varias arces, tu recipe a puero omnia, et cura vt primo quoque tempore ad eum perferantur. Idem si forte Paungartner abest longius,

85–6. exacerbarem *OLB*: exasserbarem α: acerbarem *Lond.* 87. reddiderit *O.* 89. *O*: afferetur α. e α: ex *O.* 92. *O*: partipem α. 95. ferme α: fere *O.* 100. anagyrim *O.* 102. cassum α: tostum O^1: tortum O^2. 108. α *Lond.*: Paumgartnerum *O.* 109. tantum α: tamen *O.* 112. amandaui O^2. 114. α *Lond.*: Paumgartneri *O.* 122. α *Lond.*: Paumgartner *O.*

---

90. templum] See Ep. 2876. 2n.
100. anagyrum] See *Adag.* 65; Suidas s.v. ἐπὶ τῶν ἐπισπωμένων ἑαυτοῖς τὰ κακά.
102. Quirinus] See Ep. 2704 introd.
108. literis] Cf. Ep. 2882. 1n.
epistolae] The letter to Vergara, which had dissatisfied Choler (Ep. 2879).
112. puerum] We cannot identify.
114. pro thesauro] *Adag.* 830.

non est opus vt eum sequatur puer, sed per Christophorum Geringum, famulum illius, ad eum perferantur.

Multi negant hoc malum esse podagram, sed sui generis esse morbum, quem vulgo Souch appellant. Eo dicuntur multi hic laborare. Doleo tibi mecum tam multa mala esse communia. Re vera sic est, non minima foelicitatis pars est homini fidus et aptus famulus. Fatale est, mundus impletur sceleratis hominibus sub Euangelii titulo. Et ego praeter hunc duos famulos receperam, sed mature me ab illis absolui. Curabis ne libellus isthic excudatur, ne ea res fraudi sit Frobenio. Spero fore vt hic puer mihi laeta referat de tua valetudine. Amicos, si qui isthic residant, meo nomine saluta. Si dextra manus fuerit reddita, scribam ad te copiosius. Vale.

Datum Friburgi Brisgoae XIX die Februarii, Anno a Christo nato M.D.XXXIIII.

Erasmus Rot. tuus, voce propria, manu aliena.

Ornatiss. viro domino Ioan. Cholero, praeposito Curiensi. Augustae Vindelicorum.

[2903] 2907 [2908] FROM BONIFACE AMERBACH.

Basle MS. C. VI^a. 73. 432. ⟨Basle.⟩
⟨ante 20 February 1534.⟩

[An autograph rough-draft. For the date assigned see Ep. 2901 introd.]

S. P. Quoniam quid oneris συνδικία aut quid salarii adferat scire cupis, aliud in se onus non habet, clarissime Erasme, quam vt magistratui in iudicialibus causis a consiliis siue et sententiam roganti de iure respondeam. Id tametsi hactenus interpellatus nunquam gratuito facere detrectarim, nunc tamen meam, vt opinor, facilitatem sexaginta aureis remunerare instituit, pro lectione ordinaria et συνδικίᾳ centum et sexaginta aureos in annos singulos offerens, et vt me ad aliquot annos conduci patiar contendens.

De valetudine tua semper fausta edoceor, et euangelia identidem iucunda mihi de firmiore tua valetudine adnunciantibus soluere etiam atque etiam desidero. Ceterum quod denuo pulueris a pharmacopola accepti mentionem iniicis, patere quaeso hoc tibi officioli a me praestari quod vel ignoto praestare non cunctarer. Patere, amabo te, vel minutiis [tibi vt vno aut altero sillabo complectar] tuis in me meritis respondere, quando maiora

2906. 127–8. Re vera α: Verum *O*. 128. est *post* pars *om*. *O*². 2907. 15–16. tibi . . . complectar *add. sup. lin. MS*.

2906. 124. Geringum] See Ep. 2900. introd.

126. Souch] *i.q.* Sucht; so again in Ep. 2916; in Ep. 2918, Gesucht (*i.q.* Gesüchte), the latter the southern German dialect.

131. libellus] In a letter to Justus Decius of 22 August 1534 (Ep. 2961) Erasmus writes that the *libellus De praeparatione* is being printed in various places, including Paris.

auersaris; tibi certe vel ob singularem tuam in me beneuolentiam nihil non debeo. Quam frequenter tibi opera amicorum opus est, tam puram et ex animo profecta⟨m⟩ a me expectes rogo. Erasmo inseruisse beneficium puto, et quidem non vulgare.

Calamis me vsum in scribendo non memini. Proinde dum hic vndique vndenam haberi possint et comparari inquiro (nec enim nostrates idonei sunt), in Hieronymum Rhetum forte fortuna incidi, qui se aliquot habere dicebat olim sibi abs te dono datos: quos vt tibi vsui esse possint, tuo te munere remuneraturus remittit. Bene vale.

[2907]2908. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 84. — Freiburg.
Q. 31. — 21 February ⟨1534⟩.

[An original letter, autograph throughout, written in haste. For the year-date see Ep. 2901 introd.]

Age, patiar hic quoque te vincere, quando ita vis; sed posthac non dabo tibi similem occasionem. Dissimulandum erat, quod mihi pararetur ille puluis. Extrudunt suas materias euanidas. Quod in hoc puluere precipuum est, rebarbarum, ni fallor, putre est. Quem Ephorinus curauit, erat elegans. Medicus erat.

Gratum est missos esse calamos. Reto egi gratias, cui curabis reddendam epistolam.

Gaudeo tibi auctam fortunam cum dignitate. Cupio te cum tibi charissimis quam prosperrime valere.

Friburgi. 21 die Febr.

Erasmus Rot. tuus.

Clarriss. D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2909. From Nicholas Olah.

Esterhazy MS. 557. — Brussels.
OE. 459. — 23 February 1534.

[The date may be accepted. On 26 Feb. 1534 Schets forwarded to Olah a letter from Erasmus (Ep. 2898); see OE. p. 459.]

N. OLAI AD DESIDERIVM ERASMVM ROTERODAMVM.

Si bene tibi est valesque, ex animo laetor. Admiror plurimum me a diuturno satis iam tempore nihil a te literarum accepisse. Oro te, mi Erasme, vt de statu ac incolumitate tua facias me cerciorem. Quem scito eum amicum et nunc tibi esse et deinceps,

---

2907. 23. Hieronymum Rhetum] Jerome Artolph of Chur, a friend and contemporary of Boniface: he matriculated at Basle 1509–10, B.A. 1511, M.A. 1513, Rector 1538, dean of the Philosophical faculty 1539–40. He died in 1541 of the plague. There is a letter from him to Zwingli of 11 Nov. 1519 (Zw. E. 99), and in Beatus Rhenanus' correspondence his name occurs sending greetings.

2908. 7. epistolam] Not extant.

dum vixero, futurum, quem tu sincerum, vt arbitror, cognouisti. Laeta ac foelicia omnia tibi perinde ac mihi cupio.

Vale Bruxellae 23 Februarii 1534.

2910. From Bernard Gravius.

Breslau MS. Rehd. 254. 27. Cologne.
EE[2]. 113. 1 March 1534.

[An original letter, autograph throughout.]

S. P. Cur hic, mi Erasme eruditissime, te Romani eloqui summum parentem appellare dubitem, cum non solum ego, sed et omnes in Musarum stadio decurrentes tibi gratias agamus, quod tantum pomerium Latine lingue floribus exornatum dilataris nobisque patefeceris? Summe inciuilitatis esset, ni saluberrimis tuis de fontibus prata rigasse, tuo ductu directos, tuis suffragiis adiutos, tuo denique nos nomine illustratos ingenue confiteremur. Si diuus Hieronymus Donato praeceptore se vsum fuisse gloriatur, si apostolus Paulus ad Gamalielis pedes sese eruditum fuisse laudi sibi ducit, quidni etiam gloriandum sit mihi qui magno illo Erasmo preceptore vsus sim? quem in hoc mortalium theatro post Cicerones et Fabios nullus extitit, qui diuinis humanisque doctrinis et admirabili eloquentia aequaret, ne dicam praeiret. Cum igitur, mi praeceptor candidiss⟨im⟩e, huc vsque in Musarum stadio siue palestra tua opera atque eruditione progressus sim, tue humanitatis erit catastrophen meorum studiorum imponere. Id fiet, si patri (quod et proximis literis summis votis a te contenderam) persuaseris, vt me ad nobilissimum illud (vt fertur) Louaniense emporium mittat, quod ardentissimis votis cuperem, rectioribusque studiis et mihi imprimis consul⟨u⟩eris. In his quo Bernhardi, tui clientis, meminisse velis, peto vt qui maxime. Noua a patre accipies. Munstrosam literarum congeriem boni consule, mi patrone.

Raptim ex aedibus paternis, Anno 1534 ipsis calendis Martiis.

Bernhardus, tuus humillimus cliens.

Excellentissimo viro, domino Erasmo Roterodamo, patrono incomparabili.

[2862]2911. To John Lasky.

Leningrad MS. Lat. F. xvii. 57, f. 99 v°. Freiburg.
5 March 1534.

[From the same source as Ep. 1954: first printed by Th. Wierbowski, *Materyaly do dziejów piśmiennictwa Polskiego* i, 1900, p. 44, and also by Miaskowski, *Korrespondenz des Erasmus mit Polen*, 1901, p. 331.]

ERASMI AD REVEREN. D. PREPOSITVM G⟨NESN.⟩

Epistola tua multum quesita noluit venire ad manum. Accepi anulum Archiepiscopi quondam gestamen. Vtinam tu in patrui

2910. 11. quem *corr. Enthoven*: quo *MS.*

2910. 17. proximis] Not in Ep. 2893, where this request does not appear, but in some lost letter.

dignitatem successisses. Quod honores simul et opes contemnis, laudo animum philosophicum, sed, vt nunc est saeculum, expedit in sublimi esse, ne suum et canum ludibrio simus expositi. Vt nihil aliud, tuae virtutes magnificum aliquod theatrum promerebantur, vnde posses quam plurimis prodesse.

De bibliotheca nihil muto, res erit tui arbitrii. De rebus nouis scribere non est tutum, pauca tamen notaui in scheda de meo quoque statu, quam ad Iustum Decium misi, si quis forte cupiet cognoscere. Nam valetudo me cogit et ad paucos et pauca scribere. Optarim res tuas ac tuorum esse in optimo statu. Siquidem hoc mihi amicicia nostra persuadet, et tuam felicitatem tam meam esse ducam quam quae maxime est mea, si qua tamen mea est. Quid agant fratres tui Hieroslaus et Stanislaus, scire cupio. Bene vale, patrone et amice singularis.

Friburgi, 5 die Marcii Anno domini 1534.

Erasmus Rot. manu tibi non ignota.

Epistola tua, quum diu studiose quesita non venisset ad manum, tandem aliud querenti sponte occurrit, quam per ocium relegi non mediocri animi solatio, adeo tota spirat synceram minimeque fucatam beneuolentiam. Quidam presulum vestratium scripsit ad me Melanctonem accitum ab ipso in Poloniam, quod satis admiror. Scribit ille quidem minus violenter, sed a dogmatis lutheranis nusquam culmum latum discedit; est ipse, pene vt ita dixerim, ipso Luthero lutheranior. Haec adieci aliena manu, quod dextram occupasset chiragra.

[2899]2912. FROM JOHN CARONDELET.

Esterhazy MS. 351. Brussels.
OE. 472. 8 March 1534.

IOANNES ARCHIEPISCOPVS PANORMITANVS CANCELLARIVS CAESARIS IN BRABANTIA ERASMO ROT. S.

QVVM essemus in expectatione reditus tui, quem ante hyemem praeteritam fueras et Maiestati Reginali et nobis per litteras tuas pollicitus, reddidit nobis reuerendus D. Nicolaus Olaus, Thesaurarius Alben:, secretarius et consiliarius suae maiestatis etc., tuas litteras vigesima tercia Ianuarii datas. Ex quibus primum intel-leximus non sine animi nostri molestia, te a natali Christi graui laborasse valetudine, et hyemis solucionem timere, ne quid grauius tibi contingeret.

Tua mala valetudo corporisque imbecillitas mihi admodum fuit molesta. Quam credimus his vernis temporibus in pristinam versuram sanitatem, teque in eum corporis vigorem peruenturum, vt quemadmodum et tu nobis es pollicitus et nos tui reditus tenemur desyderio, optata ad nos reuerti possis incolumitate.

2911. 8. bibliotheca] See Ep. 2780. 7n.
9. scheda] Presumably the same as the 'scheda generalis' sent to Schets, see Ep. 2913. 40–1.
23. accitum] See Ep. 2876. 24n.
25. culmum] See *Adag.* 406.
2912. 9. Tua ... 13. incolumitate] In the MS. these two sentences are underlined, presumably to indicate that

De quo profecto dolemus. At speramus te his vernis temporibus pristinae restituendum sanitati, vt quemadmodum et tu nobis es pollicitus et nos tui videndi tenemur desyderio optata huc reuerti possis incolumitate. Scribis deinde te cuiusdam Franciscani, Nicolai Herborn, generalis commissarii cismontani, quadam noua aeditione narrationum super Euangelia Quadragesimalia non parum esse turbatum, vtpote qui ab illo conuiciis sis affectus. Et vt non putaremus de somniis ad nos scribere, misisti ex illa editione paginas. Scito maiestatem Caesaream vbique in his suis prouinciis firmo edicto omnibus typographis prohibuisse, ne talia aut monachorum aut aliorum scripta noua absque consensu aut censura maiestatis suae, aut eorum qui ad hoc sunt designati, ederentur. Egoque ex officio in hac re non exiguam praestiti operam vt maiestatis suae edictum vbique obseruaretur. Tamen vt fit vulgo, caueri etiam firmis edictis in totum non potest, quin furtim nonnulla emittantur. Non tamen te haec mouere debent. Nam quis est, qui a maleuolorum obtrectationibus immunis esse potest, quis vir, tamet⟨si⟩ pius, aut de republ: Christiana benemeritus, qui non inconsideratis et temerariis obloquutionibus sit obnoxius? Et serenissima regina nolens tibi eam molestiam seu iniuriam inferri a praefato Franciscano, scripsit, et iussit marchionem Antwerpieñ., vt mox accito ad se typographo supradicto prohibeat per maiestatem suam, ne huiusmodi librum typis absoluere aut absolutum diuendere presum[m]at; et deinde ob aedicti Caesarei praeuaricationem in hominem diligenter animaduertat. Quamobrem nihil est, quod metuas. Sed perge in tuo proposito et promisso huc redeundi ad finem Aprilis, aut ad id temporis quo absque valetudinis tuae iactura id fieri queat, nihil de defensione tui dubitans. Nam sicuti et Maiestas sua Reginalis et ego antea ad te scripsimus, eam tum honoris tui tum personae tuae adhibebimus curam vt apud nos in patria tua id aetatis quod superest tibi quiete, secure et ex tuo commodo transsigere possis Christo adiutore. Qui te seruet et reducem nobis propediem exhibeat.

Ex Bruxella Octauo Marcii 1534.

2913. To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 86. Freiburg.
11 March 1534.

[An original letter, written and addressed by Cognatus: Erasmus adds the final sentence and the signature in a shaky hand.]

S. P. Per D. Tilmannum a Fossa duos fasciculos abste recepi,

2912. 38. *OE*: priuaricationem *MS*.

they are to be excised in favour of the two sentences following (*De quo profecto . . . incolumitate*), which are written in the margin. Carondelet perhaps sent to Olah merely the rough draft of his letter.

2912. 34. marchionem] William van den Werve, who held the office from 1531–50. (We owe this information to Miss M. E. Kronenberg.)

2913. 1. Tilmannum] Tielmann's messenger reached Freiburg on 22

quorum prior habebat epistolam tuam, item filii iussu matris scriptam, quae profecto declarat iuuenem esse arguto ingenio et ad liberales disciplinas natura composito. Ne putes me paternis blandiri auribus, ex animo loquor. Vtrique respondi, nec dubito quin per eundem Tilmannum acceperis. Posterior nihil habebat tuarum litterarum, tantum habebat epistolam Graphii non longam, et duas e Lusitania, quarum alteram scripserat Damianus a Goes, alteram alius quidam: praeterea nonnullas alias habebat ille fasciculus.

Bene habet quod mea Hollandia saltem ducentos et quadraginta florenos pollicetur, opinor reliquam partem inter digitos quorundam hesuram. Literae tuae quibus significas Vincentium questorem polliceri ducentos et quadraginta, ac de fuco quo sexaginta intercepti sunt, disquisiturum, serius venerunt quam vt oportuit. Iam enim per Viglium Zuichemum de pecunia detenta ac mutilata scripsi nonnullis atque etiam ipsi questori, non facturus si tuam epistolam paulo maturius accepissem. Muneri honorario multum accessisset gratiae si et integrum et mature datum fuisset. Ciuitatibus tamen non minorem habeo gratiam pro liberali voluntate: vtcunque illorum munificentia per famelicos quosdam, quales fere sunt qui colunt aulas, retardata accisaque sit.

Mitto nunc duos libellos inauratos cum aliquot epistolis in Angliam transmittendis. Quoniam autem Lodouicus a Castro reliquit Angliam, mihi videtur consultius vt totam sarcinulam simul compactam iubeas reddi Roberto Aldrisio, capellano dudum Episcopi Lincolniensis, nunc regio. Nam is mihi est amicus omnium fidelissimus, curabitque omnia reddenda quibus oportet. Vel scire cupio an aliquis in Lodouici locum successerit et quisnam ille sit.

Ex quo nos reliquit Viglius nihil de illo licuit cognoscere, viuatne an perierit. Discessit hinc media bruma, eaque asperrima. Cupio per te certior fieri si quid illi quod nolim accidit. Si inciderit oportunitas, significa Quirino Talesio epistolam quam tibi commisit vna cum linteo quod vxor misit mihi esse redditam. Vtor manu aliena, quum molestissima chiragra, aut aliud malum illi simillimum sic occupauit dextrum brachium vt ne lineolam

8. quorum *MS.* 11. Hollendia salten *MS.*

Jan., and presumably carried back with him Epp. 2896–9. He made a second journey to Freiburg, delivering some time before 11 March a letter from Grapheus (no doubt that answered by Ep. 2916) and a letter from Damian a Goes (answered by Ep. 2914), but neither Ep. 2909 nor any other letter from Olah.

2. epistolam tuam, item filii] Not extant: answered by Epp. 2896,7.

9. alius] From Ep. 2914 it would appear that he was a stranger to Erasmus, writing on the suggestion of Damian; but there is no clue to his identity.

13. significas] Schets' letter is not extant, but cf. Ep. 2896 init.

Vincentium] See Ep. 2819.

17. scripsi] The letters are not extant, but Erasmus mentions them in Epp. 2896. 3–4, 2923. 5–6.

23. libellos inauratos] Two ornate presentation copies of the *De praeparatione*, cf. Ep. 2924.

26. Aldrisio] See Ep. 1656 introd.

27. Episcopi] John Longlond.

31. media bruma] He left before 22 Jan. 1533; see Ep. 2896. 3n. From Ep. 2915 he would seem to have reached Brussels about 12 March.

34. vxor] sc. *Talesii*, for an earlier gift from Talesius' wife see Ep. 2735. 20–1.

quidem calamo possim ducere. Gratum est quod Graphio cito numeraris id quod iussi, quanquam miror eam pecuniam nondum ad manus tuas peruenisse.

De rebus nouis communibus ac priuatis accipies schedam generalem. Charissimae vxori dulcissimisque liberis precor omnia prospera.

Friburgi Brisgoae quinto Idus Martias anno a natiuitate Domini M D XXXIIII.

Post triduum intumuit manus. Dolor egre concessit vt subscriberem.

Erasmus Rot.

Honorabili viro D. Erasmo Scheto negotiatori Antwerpiensi, amico praecipuo. Antwerpiae.

2914. To Damian a Goes.

British Museum MS. Add. 38512, f. 88. Freiburg.
11 March 1534.

[An original letter, written and addressed by a secretary, signed by Erasmus, who adds the final sentence: printed by Mgr. P. F. X. de Ram in *Bull. de l'Acad. Royale des Sciences et Belles Lettres de Bruxelles*, vol. ix, 1842, pt. 2, pp. 433–5; cf. App. xvii. It presumably answers the letter from Goes mentioned in Ep. 2913.]

S. P. Gaudeo meam epistolam ad te perlatam, ornatiss. Damiane, tibique res aulicas esse ex sententia. Tuam et illius alterius qui tuo iussu ad me scripsit, idque amantissime, seposui in hoc vt responderem, sed hactenus noluerunt ad manus venire, et interim sic dextram occupauit chiragra vt ne iota quidem possim ducere. Et tua erat eius generis vt non expediret respondere. Non putaui igitur multum opere in scribendo sumere, dubitans an meae litterae sint te isthic offensurae. Alteri scribam breui simul atque dextra mihi reddita fuerit.

Vehementer scire cupio vbi degat et quid agat Resendus noster, quo homine vix vnquam expertus sum quicquam candidius, quum de eo nihil sum meritus, nec video quid vnquam mereri possim. Legi carmen quo describit pompam Bruxellae actam ob prolem masculam Regi tuo natam, in quo sic rem omnem depingit et ob oculos ponit vt multo plus viderim in pooemate quam si praesens adfuissem. Relegi illius epistolam quam scripsit ex Ratispona, cui tum non respondi, quia motoriam agebat fabulam. Si sciam vbi agat, et reddita fuerit dextra, scribam ad illum copiose.

Grapheus adhuc queritur de aduersa valetudine, cui in solatium iussi [illi] de meo numerari quinquaginta florenos Caroleos. Vir dignus est meliore tum fortuna tum valetudine.

2913. 37. Graphio] See Ep. 2916.
40. schedam] See Ep. 2911. 9.
2914. 1. epistolam] Ep. 2846.
2. illius alterius] See Ep. 2913. 9n.
10. Resendus] See Ep. 2500 introd. His *Genethliacon Principis Lusitani* was published at Bologna in 1533. A description of the celebrations at Brussels is given by Aleander in a letter of 26 Dec. 1531. Resende's letter from Ratisbon is not extant.
20. iussi] See Ep. 2913. 37–9.

Bonifacius Amerbacchius hodie fuit apud me, sed iam accinctus ad iter. Is iussit vt te suo nomine salutarem et diligenter et amanter. Tuus est ex animo, quemadmodum et Henricus Glarcanus, qui an ad te scripturus sit nescio. Est enim in musarum negocio occupatissimus.

Bene vale Friburgi Bris. quinto idus Martias anno 1534.

De Pylapiis facturus eram quod volebas, sed me fefellit typographus non in hoc tantum. Quod tamen licuit feci: epistolam tuam ad Episcopum curaui vertendam Germanice et addendam libello Germanice verso, qui narrabat obedientiam Regis Aethiopum Pontifici exhibitam.

Chiragra hactenus se remisit vt egre potuerim subscribere.

Eras. Rot. mea manu.

Clarissimo viro D. Damiano a Goes Lusitano S[mi] Regis thesaurario. In regia Lusitaniae.

[2877, 2898] 2915 [2922] From Nicholas Olah.

Esterhazy MS. 358. — Brussels.
OE. 475. — 12 March 1534.

N. OLAI SECRETARII REGINAE MARIAE AD ERASMVM ROTERODAMVM RESPONSIO.

Binas tuas hiis diebus accepi litteras, Erasme doctissime mihique charissime. Alteras, quae prius datae erant, ab Viglio Schuichemio tardius, alteras posterius scriptas cum aliis litteris vna annexis opera Erasmi Scheti prius recepi. Commendas prioribus mihi Schuichenium. Doctrina, ingenio et moribus suis et tuis litteris commendationeque eo in eum affectus sum animo, vt ipsius et noticiam et familiaritatem magni aestimem. Cui meam, si qua in re illi vsus eueniet, operam et studium liberaliter sum pollicitus, eaque pro mea virili re ipsa praestabo, dum vti hiis voluerit.

Scribis rumorem apud vos esse regem Angliae reginam Catharinam reduxisse. Vtinam id ita esset. Verum nihil minus Rex ipse quam hoc cogitat. Nam ob amorem Annae suae, et quod pontificis excommunicatione irritatus sit, reginam ipsam in arcem quandam inclusit cum quibusdam pauculis ministris. Pontificis autem authoritatem adeo contempsit vt indies diuersi contra illum volent ad nos ex Anglia libelli famosi, iniuriosi et contumeliis grauissimis pleni. Quibus Christi humilitatem, castitatem, paupertatem, pacientiam et alias virtutes Angli depredicant; Papae vero, vicarii Christi, superbiam, impuritatem, opes, tyranni-

2914. 28. pyloepiis *MS.*

2914. 28. Pylapiis] See Epp. 2826 introd., 2846. 117n.

29. non in hoc tantum] Erasmus is no doubt thinking of Emmeus' unwillingness to print More's epitaph, see Ep. 2865. 28n.

2915. 2. Alteras] Ep. 2877.

3. tardius] See Ep. 2913. 31n.

alteras] Ep. 2898.

14. arcem] Kimbolton.

dem, impacientiam aliaque nephanda ob oculos ponunt. Vetuisse praeterea hiis diebus rex dicitur ne in praecationibus et suplicationibus ecclesiae, vti hactenus solitum fuit, praeces pro Pontifice fierent; monasteria distribuisse suis baronibus, quibus demolitis vterentur suo arbitrio; edixisse deinde ne quis Pontificem ipsum recognoscat aliumque putet quam solius Romae episcopum. Dicuntur eciam tres aut quattuor illius principes repudiatis, eius exemplo, suis coniugibus legittimis alias duxisse in matrimonium. Videntur iam hii, si res ita se habet, et Martinum ipsum longe superasse, qui more barbarorum gentilium tocies mutent vxores quocies libido eos stimulauerit. Quid adhuc sequatur, incertum est. Nihil boni ex rebus male inceptis sperare possumus.

Alteris tuis litteris significas te a natali Christi male valuisse. Ingrata mihi est tua valetudo. Optarem illius partem, si partitio fieri posset, aliquam libenter in me suscipere, modo tibi prodesse tuosque dolores minuere possem. At spero iam te Deo adiuuante Optimo Maximo, cum hyeme et hoc Marcio nunc nunc finiendo, omnes corporis cruciatus in malam crucem ablegaturum.

De scurra illo et libello eius Antuerpiae impresso egi cum Regina, Panormitano, cui et litteras tuas reddidi, et duce Arscoti. Curaui vt Regina Marchioni Antuerpiensi mandaret, quo libellus ille, si iam impressus est, non vendatur et ὁ βιβλιοπώλης puniatur, propter mandatum Caesaris violatum. Quod quale sit, intelliges ex litteris Panormitani. Quibus autem verbis Marchioni mandatum sit, ex litterarum exemplo, quod ad te misi, cognosces. Non igitur talium rabularum, scurrarum et hominum impudentium aut verba aut scripta te moueant. Qui hiis coaxationibus sibi magis quam tibi oberunt, odiumque omnium bonorum non in te, sed in seipsos concitant. Nec puta alibi tibi tutius quam hic esse aut viuendum aut moriendum. Nam vt in Germania non desunt, ita hic quoque non deerunt tibi patroni hii qui ad te scripserunt, et quibus tua virtus est charissima. Monachorum etiam sanior pars, vt ego iam certo expertus sum, tibi fauet. Indoctiores, et qui vix tua scripta legerunt, sed ab aliis falsas illorum saltem audierunt narrationes, et nihil habent aliud in se virtutis quam ostentationem merae superstitionis pharisaicae, tibi obstrepunt, indignantur et succensent. At hii quoque quid aliud faciunt quam garriunt? Tua est virtus et animi magnitudo vt strennue eos contemnas. Quis enim ab hisce latratibus stolidis et temerariis cauere sibi potest? Si Caesar, Regina et principes alii non carent oblocutoribus, certe tu multo minus. Quis vnquam eciam ex vetustioribus, si veterum memoriam reuolueris, fuit qui hominum nihili et scurrarum obtrectationibus non fuisset obnoxius? Quare, mi Erasme, non est cur hoc nomine tuum reditum remoreris. Quemadmodum deliberasti antea, ac non modo mihi et Reginae et aliis tuis patronis pollicitus es, redi; vel in fine Aprilis, vti scribis, vel quamprimum ex commodo valetudinis tuae fieri poterit; ne, si secus faceres, et

42. *OE*: βιβλιόπολης *MS.*

29. Martinum] Luther.
41. Marchioni] See Ep. 2912. 34n.
43. litteris] Ep. 2912.
45. litterarum] Not extant.

te inconstanciae arguerent, et de me nescio quam conciperent opinionem, qui pro eo amore, quo in te sum, ea quae et potui et debui in rebus tuis semper feci animo syncero et in te candidissimo. Quae malo te ex aliorum litteris, aut cum tempore sermonibus, quam ex meis intelligere.

Leuinum mihi commendas. Eius vtor opera, dum et quoties est opus. Curaueram antea vt in singulos dies octo grossos haberet ex camera. Nunc rursus curaui vt iuuenes reginae nobiles instituat. Ex quo ministerio totidem habet diurnos. D. Dux Arschoti te saluere iubet. Qui in omnibus quibus potest, cupit tibi gratificari.

Vale. Bruxellae 12 Marcii 1534.

2916. To Cornelius Grapheus.

Vita Erasmi p. 121. — Freiburg.
O². p. 262: Lond. xxx. 64: LB. 1267. — 13 March 1534.

[The letter presumably answers that mentioned in Epp. 2913–14.]

ERASMVS ROTERODAMVS ERVDITISSIMO VIRO CORNELIO GRAPHEO ANTVERPIAE S. P.

Damianvs exhilarat me, nuncians te et animo et corpore melius habere, atque etiam fortunam esse commodiorem. Me discruciat nouum malum podagra, seu panagra verius. Adeo pertentat omnes artus, aliunde alio migrans, vt vix vnquam detur respirare. Negant esse podagram, sed sui generis esse malum, quo nunc hic laborent complures. Vulgo Such appellant. Tot cruciatibus tot modis fractum senile corpusculum non poterit diu esse par.

Maxime opus esset aliquo fideli famulo nostrate: nam Germani, sicut poetae, ἀνεύθυνον γένος. Mallem prouectiorem, quam adolescentem. Eruditionem nihil moror, modo sciat Latine, et scribat vtcumque. Dein nulli morbo sit obnoxius, scabiei aut comitiali. Non superstitiosum ferre possum: addictos sectis non fero. Dabitur salarium quantum tu praescripseris, viginti aut viginti quatuor floreni Carolei in singulos annos. Pro vestitu huc vt ex liberalitate spontanea aliquid accedat in ipso situm erit. Quod si mihi aliquid acciderit humanitus, efficiam vt non male collocarit officia sua. Veniat sumtu meo et, si illi forsitan displicebunt omnia, remittetur sumtu meo. Hac de re poteris communicare cum Scheto. Damianus videtur, recusato officio quod Rex offert, ad nos reuersurus. Spero illum prudenti vsurum

2916. TIT. ANTVERPIAE *om. O²*. 9. ἀνεύθυνον *scripsimus*: cf. *Adag.* 2048: *Εὔθυνον O.* 15. huc *scripsimus*: hinc *O.*

2916. 1. nuncians] The letter is not extant.

6. Such] See Ep. 2906. 126n.

8. famulo] It was in answer to this appeal that Grapheus recommended to Erasmus the very unsatisfactory Clauthus; see the letter of Grapheus, 2 Sept. 1535, EE². 135, and a letter of Erasmus to Schets, 21 Feb. ⟨1535⟩, Bodl. MS. Lat. Misc. C. 20—from the second of these two letters we learn that Clauthus arrived at Freiburg during the visit of Damian a Goes.

consilio. Tu cura valetudinem tuam, cui cum vxore et liberis precor omnia laeta.

Datum Friburgi 3 Id. Martias, Anno a Virginis partu 1534.

2917. From Franz Ritius a Sprinzenstein.

Breslau MS. Rehd. 254. 142. Tübingen.
EE². 114. 17 March 1534.

[An original letter, autograph throughout.
Franciscus Ritius of Sprinzenstein was the elder son of Paul Ricius (see Ep. 548. 15n) and brother of Jerome Ricius (see Ep. 2131 introd.). From this letter it seems that he was attached to the court of Ferdinand. In Feb. Ferdinand had sent him from Innsbruck to confer with Duke Philip of Pfalz-Neuburg, who in 1532 had been appointed governor of Wurtemberg. At the time of writing he was at Tübingen awaiting the return of the Duke. From l. 66 it appears that he had recently been in Freiburg. From the opening of the letter it may further be inferred that while at Innsbruck he had received a letter from Erasmus (not extant) replying to a letter of his own (also not extant) written from that place. In his previous letter he had mentioned the death of John Francis Pico of Mirandula (†15 Oct. 1533); that letter, therefore, must have been written after that date. He was sent on embassies to Constantinople, 1539, and later to Spain. In Mameranus' *Catalogus familiae totius aulae Caesareae* (Cologne, 1550) he appears in the list of Ferdinand's *Consiliarii ecclesiastici* as Provost of Trent. NE. p. 149 is a letter from Nicolas of Schönberg, abp. of Capua (Rome, 22 Jan. 1534), in which he asks Nausea to forward a letter 'Domino Francisco Ritio, aut eius patri Paulo Ritio'.]

+

Clarissime vir, domine obseruandissime. Literas tuas ex Oeniponte huc remissas hodie accepi, quibus mirifice exhilaratus sum, quod te ex eis recte valere cognoui. Fama enim constans aliquamdiu fuit te in extremis laborare. Qui rumor me non tam tui causa commouerat quam studiosorum et Reipublice, quam tu, tot iam annis a tuis preclaris virtutibus ornatam, etiam nunc, in extrema senectute constitutus, adiuuare atque illustrare non desistis. Quo fit vt te durante chatholicis ac studiosis eo tuarum lucubrationum fructu diutius vti liceat; quo fortassis te extincto propter prauorum et inuidorum hominum, quos tui nominis splendor offendit, authoritatem atque potentiam non liceret. Verum si horum temporum iniuriam paululum adhuc temporis ferendo ita fortiter peruiceris vt prudenter hactenus contempsisti, videor mihi iam cernere animo, quanta cum gloria (ferro ac igne iniquitate propulsa) sis triumphaturus.

Vinces autem, vt spero, si valetudinem tuam diligenter curaueris, in qua cum hoc tempore multorum salus propter tui consilii et doctrine excellentiam consistat, omnibus modis sustinenda est. Quod si tu ipse neglexeris, non tam proprie quam publice salutis neglector esse videberis. Cura igitur vt valeas, et assiduis tot negotiorum ac studiorum laboribus nonnunquam intermissis aliqua te digna voluptate quandoque animum relaxes.

Quod te de his fideliter magis quam prudenter admonuerim, facit meus in te amor et studium in Rempublicam. Quod meas crebras et prolixas literas expetis (cum sit in eis nihil quod tibi,

viro doctissimo, non potius tedium afferre quam te delectare possit) nequeo satis mirari. Gaudeo tamen meam singularem erga te beneuolentiam perpetuamque obseruantiam ita apud te esse perspectam cognitamque et acceptam vt tibi meas literas haud ingratas fore ostendas. Curabo igitur sedulo, cum quid te dignum habuero, vt tue satisfiat petitioni, ita tamen vt viro grauissimo atque occupatissimo meis ineptiis nimium sepe non sim molestus.

In meis literis Velii mentionem ideo non feci, quod eas, pridie antequam ex Oeniponte discederem, posteaquam aulicis valedixissem, cursori se repente ad iter accingenti inscio Velio ad te dedi. Pontifex ducatum Vrbini filio regis Francorum pro dote neptis promisit. Quem ducatum cum dux Franciscus Maria (qui citatus nondum Rome comparuit) adhuc possideat, timendum est nouum atque horrendum bellum in Italia futurum. Accedit ad hoc quod serenissimus imperator comitis Concordie (quem antea per insidias, affine eiusque filio trucidato, opidum et arcem Mirandule occupasse scripsi) horrendum ac nephandum facinus ita indigne tulit vt tantam iniuriam haud inultam manere velit. Iccirco timendum est illum latronem desperatione ductum sese perditissimis hominibus adiuncturum atque, cum pene inexpugnabile teneat oppidum, nobis nonnihil negotii facturum.

Cornelius noster Duplicius nuper a serenissimo rege Constantinopolim ad Turcarum imperatorem remissus est. Quem spero que tibi et bonis omnibus placebunt reportaturum.

De discordia Guielmi, ducis Bauarie, cum landgrauio Hessionum pro restitutione expulsi ducis Wirtembergensis, deque numeratis eiusdem expulsi filio Christofero per Cesareos 4000 florenis, thesauroque ab Vlmensibus ei restituto, quia a domino episcopo Augustensi vel praeposito Cholero te certiorem factum esse puto, inani sermone nolo tibi esse molestus.

Ceterum iam elapsus est mensis quod Stucardiam veni ad ducem Philippum, qui 4° post meum aduentum die discessit ad curiam profecturus. Cuius reditum cum me in hac prouincia expectare oporteat, recepi me Tubingam, in locum videlicet tum situs amenitate tum aeris temperie tum etiam rerum copia atque hominum conuersatione commodissimum et iucundissimum; hinc

38. neptis] Catherine of Medici was married to Henry, duke of Orleans, at Marseilles on 28 Oct. 1533. The cession of Urbino (and even of Milan) was discussed at Marseilles between the Pope and Francis I. There exists the draft of a treaty in Francis' own hand, whereby it was agreed, or proposed, that Urbino should be taken from Francesco del Rovere (and Milan from Francesco Sforza) and ceded to Henry of Orleans. How far Clement was committed seems uncertain (see Pastor, x, pp. 234–5).

41. comitis Concordie] Galleoto II, son of Ludovico, having murdered his uncle John Francis and his uncle's son Albert, seized the duchy and held it until 1548, when he resigned it to the French in exchange for lands of equal value in France. †1551.

42. trucidato] See Ep. 2906. 33n.

48. Cornelius] Scepperus, see Ep. 1747. 120n.

51. discordia] Philip of Hesse wished to restore (and in June 1534 succeeded in restoring) Duke Ulrich of Wurtemburg; William of Bavaria desired to replace Ulrich by his Catholic son Christopher. See Epp. 2936. 78n., 2937. 54–62, 2947.

etiam confecto apud ducem negotio non discessurus nisi a rege vel a patre tertio reuocatus.

Nuntius cui has ad te dedi, Friburgum a me missus, cum pecuniis mihi, dum isthic essem, creditis, e vestigio huc reuertetur. Huic si quid literarum ad me dare volueris eumque, quoad tibi rescribere commodum fuerit, manere iusseris, non discedet nisi a tua humanitate dimissus; quam bene diu ac feliciter valere cupio. Ex Tubinga. xvii Martii 1534.

Tuae humanitatis deditissimus
Franciscus Ritius a Sprinzenstein subscripsi.

Clarissimo viro, domino Erasmo Roterodamo, domino et ⟨patron⟩o honorandissimo. Friburg.

2918. To George Agricola.

Zwickau Rathsschulbibliothek MS. xxxvi, p. 217 b. — Freiburg. ⟨c. April init.⟩ 1534.

[The letter was printed by Georg Buchwald in the *Zeitschrift f. kirchliche Wissenschaft und kirchliches Leben*, v. Jahrgang, 1884, p. 56, from a copy made by one of the secretaries of Stephan Roth (1492–1546, a pupil of George Agricola), preserved in the Rathsschulbibliothek at Zwickau. Roth's copy we have not been able to see, but Dr. Otto Clemen has kindly collated it for us.

The month-date may be inferred from the mention of Luther's letter to Amsdorf *Epistolae Domini Nicolai Amsdorfii et D. Martini Lutheri, de Erasmo Roterodamo*, Wittenberg, Io. Lufft, 1534 (LE². 2156); we know that a printed copy of this was in the hands of Witzel on 22 March 1534, see WE. e. Erasmus' answer *Purgatio adu. epist. . . . Lutheri,* published by Froben, is dated April 1534, but in the present letter Erasmus says that he has no intention of replying to Luther. The *Purgatio* was sent to Bernard of Cles on 12 May (see Ep. 2941).

Amsdorf, in the letter to Luther (LE². 2149) printed with Luther's reply, had urged Luther (who was credited with the intention of writing against Witzel) to leave Witzel alone: Witzel is a mere 'fur Erasmi', already sufficiently refuted by Luther's *Von der Winkelmesse und Pfaffenweihe* (see Ep. 2906. 11n); what is important is to depict Erasmus in his true colours, the friend of princes and bishops and the recipient of gold cups. Luther's reply is a piece of masterly invective. The occasion seems to be derived, as Erasmus suggests (l. 9), from the *De Symbolo*, a work which Luther designates 'artificio plane Satanico compositum'. Erasmus is characterized, in general, as a 'madman' (delirus) and a viper. But the main emphasis is laid on his love of equivocation: 'At noster rex Amphibolus sedet in throno Amphibologiae securus'. It is interesting that, in this letter Luther traces the beginnings of his alienation from Erasmus to a sentence in one of the Prefaces to the New Testament (the *Paraclesis*).]

ERASMVS ROTT. GEORGIO AGRICOLAE S.

Epistolam Lutheri simpliciter furiosam iam pridem acceperam. Non pudet hominem tam impudenter mentiri? Et adhuc promittit acerbiora. Quid cogitant homines, qui homini sic affectibus obnoxio committant animas ac fortunas suas? Nec perpendit interim quam ipse suae noceat causae quam tanto agit studio. Georgius Vuicelius bis ad me scripsit, sed ex ignoto loco,

2918. 3. sic *P. S. Allen*: se *MS.*

2918. 6. bis] Epp. 2715, 2786. ignoto loco] This would apply to Ep. 2786 (written from Vacha), but hardly to Ep. 2715 (from Frankfort).

itaque non respondi. Sciebam illum male cogitare de Luthero; admonuissem hominem ne indulgeret stomacho suo. Suspicor Lutherum offensum Symbolo meo, quod a me petiit nouus Regis Angliae gener. Iacta[n]t enim manifeste Angliam recepisse verbum Dei.

Mihi cum Luthero congredi non est animus. Ego me quottidie paro ad supremum diem, senex valetudine afflictissima, fractus laboribus, obrutus rabiosis ac furiosis libellis. Nec video quis fructus sit, libellis irritare Lutherum. Vtrinque tenditur funiculus contentionis; res nunquam poterit componi nisi per monarchas. Nunc per Franciscanos geritur res. Videor satis declarasse studium meum erga Ecclesiam. Praestent alii quid possint; mihi hoc vnum erit curae, vt hanc animulam seruem. Non alio nomine mihi magis gratulor quam quod nulli sectae me vnquam addixerim.

Si Lutherus libros meos eiiciat e scholis suis ac me tradat Sathanae, mihi ipsi nec pilo magis displicebo. Qua petulantia debachatus sit in Angliae Regem, in Ducem Georgium, nec id semel! Id cum hactenus impune cesserit, haud mirum si in mei similes audet quicquid animo collibitum fuerit. Sentio per quosdam mihi tendi capitales insidias, per eos potissimum qui aliquamdiu familiariter mecum vixerunt, meisque literis, pecuniis ac commendacionibus adiuti sunt. Nuper resiliit a me famulus quidam, quem ego semper iudicaui fidelissimum; is sic furit in me quasi vtrumque parentem ipsius ferro necauerim. Videtur hoc consilio se insinuasse in famulicium meum, vt arcana mea nosset, et habet hoc in oppido qui addunt animum.

Autumno proximo reuocatus sum in Brabantiam Caesaris ac Mariae reginae nomine, misso qui deduceret cum ducentis florenis aureis; tamen per valetudinem non licuit. Nunc denuo vocor. Sed multa deterrent, cum tamen hic infeliciter haeream. Iam annum fere me subinde cruciat tenax malum podagrae simillimum, quanquam podagram esse negant. Vagatur per omnes artus, cruciatu nonnumquam intolerabili, qui tamen mitescit post triduum. Vulgo gesucht appellant. Accedit huc ipsa senectus, *νόσημα ἀνίατον*. Sed Domini sumus.

Pergratum mihi fuit refricari memoriam Egrani, quem Louanii noui non alienum a Luthero (quis enim tum illi non fauebat?), post Basileae iam infenso in Lutherum animo. Vuicelii librum

33. Britanniam *MS.*: correximus.

10. gener] A blunder for *socer*; see Ep. 2772.

16. nisi per monarchas] Cf. Ep. 2715. 88–90. Witzel wrote to Nausea that Erasmus should invite the rulers to act.

17. Franciscanos] See Ep. 2906. 47; cf. Ep. 2898. 16–17.

21. eiiciat e scholis] Echoing the penultimate paragraph of Luther's letter: 'Ego sane optarim totum Erasmum esse e nostris scholis explosum'; LE[2]. 2156. 557–8.

28. famulus] Quirinus Hagius; see Ep. 2704 introd., and cf. Q. 89, 90.

40. gesucht] See Ep. 2906. 126n.

42. Egrani] See Epp. 872. 12n, 1377. Erasmus seems to have been mistaken in saying that he knew Egranus at Louvain, though Egranus visited him in Basle in 1523.

44. Vuicelii librum] Conceivably the letter of 28 March 1534 to Hanmer (WE. d[4]–f); where, however, Witzel says (e 3v°.) that during the year he had published no less than 7 books—any of these 7 may be the book in question.

ad me misit Ioannes Cocleas. Literas accepi, sarcina cras aderit. Lucae Schippichon et Bartolomeo Bacho ex me salutem plurimam dicas. Vide ne haec epistola latius diuagetur. Egre scripsi nec relegi. Si quis ingenii foetus maturuit, fac memineris Frobenii, nullus recudit magnificentius. Vale, vir eruditissime.

Datae Friburgi Brisgae. 1534.

2919. To Damian a Goes.

Vita Erasmi p. 122. Freiburg.
O². p. 263: Lond. xxx. 65: LB. 1268. 11 April 1534.

ERASMVS ROTERODAMVS CLARISSIMO IVVENI DAMIANO A GHOES LVSITANO S. P.

Prandenti oblatae sunt tuae litterae, vir amicissime. Mox a prandio scripsi praeter solitum, properante nuncio. Quod tam magnifica reliqueris, precor vt sit foelix faustumque. Ego totus sum tuus. Valetudo est afflicta, cui seruire cogor. Tradam tibi partem domus satis elegantem ac semotam, vbi viuas vitam anachoriticam. Quod si mea non placebit, Comites a Renneborg fecerunt partem domus vacuam, in qua prius habitaui. Habebis Erasmum paratum ad omnia. De vestibus non magni refert, isthic noues an hic. Caetera coram. Vale vir amicissime.

Friburgi, 11 die April. 1534. Bibemus de poculo tuo, quod perendie aduehetur.

Quandocumque venies, inuenies paratum locum. Opinor, te nolle alere equos. Stabulum habemus elegans, sed occupatum. Etiam atque etiam vale.

2920. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 57. ⟨Freiburg.⟩
Q. 87. 11 April 1534.

[An original letter, autograph throughout; it has been reproduced by Major, plate 28.]

S. De valetudine viderit Dominus. De offensione, omitte queso ἀνεμώλια. Citius ipse mihi diffiderem quam tibi. Sunt quae in tuum aduentum differo. Cruciatus absunt, stomachus languet. Hoc nouum non est. Damianus isthic adest. Caetera coram.

Vale, mox a prandio. xi. April. An. 1534.

Erasmus vere tuus.

2919. tit. lvsitano *add. O²*. 11. *O²*: perhendie *O¹*. 13. Stabulum, *quod add. coniecit O¹*: *suppl. O²*.

2918. 46. Lucae Schippichon] Schupgen, see Ep. 2216. 35n.
Bartolomeo Bacho] See Ep. 2529. 40n.
2919. 2. praeter solitum] In LB. App. 515 Erasmus similarly wrote 'a coena praeter solitum'. Cf. Ep. 2920. 6.
6. Comites] See Ep. 2810. 121n.
10. poculo] See Ep. 2826. 69n.
2920. 6. mox a prandio] See Ep. 2919. 6n.

Signum epistolae tuae erat mixtum ex cera rubra et viridi. Hoc an abste factum sit, scire cupio.

Clariss. D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2921. From Bernard of Cles.

Trent MS. — Prague. 20 April 1534.

[An autograph rough-draft. The year-date is confirmed by the reference to Luther's *Von der Winkelmesse und Pfaffenweihe* (1533), which was followed in 1534 by the letter to Amsdorf (the *libellus* of line 1).]

ERASMO ROTHERODAMO.

Praesentem libellum a vobis forte antea visum, qui ad manus Reuerendissimi Domini nuncii apostolici apud maiestatem regiam residentis nescio quo modo peruenerat, ad vos dirrigimus, non ea vtique ratione moti quod ex eo aliquid honori vestro detractum iri existimemus, quum in elephantum culicum ictus frustra operentur, verum quod nobis indignum visum sit, tam proterne ac procaciter vobiscum agi.

Editus est etiam quidam alius libellus Lutheri de missa clancularia, qui maiestati regiae admodum displicuit; sed recusauit eadem maiestas illius retractationem vobis iam senio confecto demandare: quod vobis significasse voluimus, vt non ignoraretis quis sit maiestatis praedictae in vos animus: cui si in aliquo gratificari poterimus, nec studium nec opera nostra vobis defutura est: vosque diu valere cupimus.

Pragae. 20 Aprilis. 1534.

^{2915}2922$_{2948}$ To Nicholas Olah.

Esterhazy MS. p. 361. — Freiburg.
OE. 491. — 22 April 1534.

ERASMVS ROTERODAMVS N. OLAO SECRETARIO R. S.

Qvae scribis de rebus Angliae facile credo ex parte esse vera, omnia non credo. Ad hanc tragoediam non fuisset ventum, si cardinales a pontifice delegati ante annos septem liquido pronunciassent. Optarim inter nos et Anglos conuenire. Ad Calend: Aprilis cepi non bene quidem, sed aliquanto minus male habere, et in bonam spem erectus sum. At post dies octo grauissimus cruciatus inuasit sinistrum capitis et colli latus cum humero et brachio, qui sic illic haeret vt videatur nunquam abiturus. Quinque mensibus non extuleram pedem domo. Ipso die Paschae sacrificaui in cubiculo. Me a reditu monachorum intemperiae non deterrerent, nisi mihi metuerem a paralysi. Quod si iter esset tuor aut quinque dierum, vel lectica curarem me isthuc

2922. 8. *OE*: nusquam *MS*.

2921. 2. nuncii apostolici] Vergerio.
2922. 4–31. Ad . . . occasioni] Olah quotes this (omitting ll. 23–4, 27–9) in a letter to L. Ammonius of 6 June 1534, OE. pp. 506–7.

deportandum. Arguerent, inquis, te inconstanciae. Vtinam hoc crimen in me hereret.

Marchio nihil faciet Hillenio, fauet funigeris. Et iam volumina distracta sunt. Quanquam ille stolidus liber haut multum officiet meo nomini. Hic timeo grauiora a sectarum fautoribus, qui sibi persuadent Erasmum in mora esse, quo minus impune regnent vbique. Luterus emisit epistolam simpliciter furiosam nec aliud spirantem quam odium parricidiale. De tuo in me studio, Olahe charissime, profecto memorem mones, nec sum ignarus quot et quantis nominibus tibi debeam. Id vtinam officio quopiam insigni queam declarare. Gratum est quod scribis de Leuino, sed vtinam ille τὰς χεῖρας ποτιφέρων fortunam inuocaret. Significat te parare reditum in Hungariam, quod vt tibi praecor quam foelicissimum esse; ita mihi futurum est incommodum siue redeo, siue non redeo. Τηλοῦ φίλοι ναίοντες οὐκ εἰσὶν φίλοι. Oro, vt apud R. D. archiepiscopum Panormitanum sis mihi epistolae vice, eique meo nomine gratias agas et, si commodum videbitur, has illi litteras exhibeas. Vix enim haec potui scribere prae cruciatu. Crede mihi nullis hortamentis opus est ad reditum. Non deero occasioni. Serenissimae Reginae praecor omnia laeta. Duci Arscoti salutem plurimam. Danum meis verbis saluere iube. Fortasse suspicatur me iratum, quod non scribam. Morbus in causa est, non animus.

Vale Friburgi 22 die April: 1534.

LEGE SOLVS.

Scio quid venetur Petrus Montfortius, nec illi inuideo successum. Mea causa non est quod illi faueat quisquam. Nulli amicus est, nisi sibi ipsi. Mihi certe amicus non est. Est magno promptoque ingenio, sed vafro, vano, fastuoso et sordido. Caue quicquam illi credas. Extorquet vndique commendationes. Ambiit vt ad me perferret munus honorarium, quod sex Hollandiae ciuitates decreuerant. Decreti erant floreni Carolei trecenti. Ille pertulit ducentos, sed verbis dumtaxat. Me tum grauiter laborantem vrgebat, vsque ad vitae taedium, vt scriberem longas ac mendaces ad Caesarem, ad Commendatorem mihi ignotum, ad Thesaurarium Hollandiae, et ad alios. Maluissem ei numerare bonam pecuniae summam quam eo labore cruciare valetudinem. Pastus est domi meae cum suo collega dies aliquot. Nec egit gratias. Per Quirinum meum non dignatus est tria verba scribere. Haec, mi Olae, oportuit te scire. Dissimulandum tamen. Loquacissimus est, et posset ledere; quod cuiuis facillimum est. Vale.

17. *OE*: sectorum *MS*. 33. *OE*: Danis *MS*. 49. meae *scripsimus*: mei *MS*.

15. Marchio] Of Antwerp; see Ep. 2912. 34n.
Hillenio] Printer of Herborn's book, see Epp. 2896. 12n, 2899. 9–10n.
27. Τηλοῦ] See *Adag.* 1286.
33. Danum] James Jaspar; see Ep. 2570 introd.
37. Montfortius] See Ep. 2389 introd.
46. Commendatorem] We do not know who this was.
46–7. Thesaurarium Hollandiae] Vincent Cornelius, to whom Erasmus wrote Epp. 2819, 2923.
49. Quirinum] Hagius, who returned from his second journey to England in the summer of 1533.

2923. To Vincent Cornelius.

R. B. Adam MS. Freiburg.
Illustr. vir. Epist. 1617, p. 320: LB. 1269. 23 April 1534.

[An original letter, autograph throughout, in the R. B. Adam collection, now at Rochester, New York. For the Erasmus letters printed in *Illustr. vir. Epist.* see Ep. 2295 introd. For Vincent Cornelius see Ep. 2819 introd.]

S. P. Quum persuasum esset a ciuitatibus Hollandiae decretos esse florenos trecentos, id quod ipse etiam D. Petrus a Montfort fatebatur, et epistola aduocati Hollandiae non haberet nisi ducentos etc., de nullo quidem concepi sinistram suspitionem, sed res ipsa loquebatur aliquid erroris subesse. Rursus scripsi per Doctorem Viglium, quod non fecissem si Scheti litteras accepissem. Nam epistolam egregii viri Iodoci Sasbouti scriptam 14 Cal. Nouembr. accepi in hebdomada Paschae. Nunc nihil superest scrupuli, nisi de florenis sexaginta, qui siue non fuerunt decreti, siue sunt in manibus bonorum, non ero cuique posthac molestus. Tantum hoc agam, vt vobis amicis et patriae pro hoc honore sponte delato praebeam aliquod grati animi argumentum.

Datum apud Friburgum Brisg. 23. die April. 1534.

Erasmus Rot. mea manu.

Clariss. viro D. Vincentio Cornelii Thesaurario, etc.

2924. To ⟨Erasmus Schets⟩.

British Museum MS. Add. 38512, f. 90. Freiburg.
23 April 1534.

[An original letter, autograph throughout: the address sheet is missing, but the contents make it plain that the letter is written to Schets.]

Vxoris tuae benignitas mihi magnam iniecit solicitudinem quae me tam splendido munere donarit. Vtinam licuisset isthic accipere! Veneram in bonam spem ad Calendas Apriles. Verum hic aestus praeproperus ac perpetuus me grauius affligit quam brumale frigus, nec me solum, sed alios complures. Vix praeterierant decem dies, quum sceleratus cruciatus inuasit laeuam partem capitis, colli, humerum et brachium, ibique heret quasi permansurus. Si Brabantia non abesset longius quam itinere quatridui, vel lectica curarem me isthuc deportandum. Adeo me tedet huius regionis. Sunt istic a quibus putant mihi cauendum. Verum hic plus imminet periculi. Sentio capitaliter in me conspiratum. Luterus veluti tubicen huius belli emisit epistolam omnibus furiis furiosiorem, et plusquam parricidiale odium spirantem, refertam calumniis ac mendaciis. Spes est in armis. Et interim Caesar venatur in Hispania. Qui nisi redeat in Germaniam, periculum est ne videamus hic funestam rerum faciem.

2923. 5–6. Rursus . . . accepissem] This repeats what Erasmus wrote to Schets in Epp. 2896. 1–4, 2913. 12–18.
7. epistolam] Not extant, nor is Erasmus' answer, mentioned in Ep. 2924.
2924. 1. Vxoris] See Ep. 2896. 16n.
12. epistolam] See Ep. 2918 introd.

Rescripsi filio tuo, arbitror redditas esse litteras.

Scribis instrumentum comparere: sed vtinam ad me missum esset! Pensio Cantuarien. soluta est vsque ad festum Michahelis anni praeteriti. Nihil dabitur, nisi misero in Angliam. Robertus Aldrisius promisit se inuenturum aliquem in aula Archiepiscopi qui curet hoc negotium. Si recepero instrumentum quod erat apud Petrum Aegidium, curabo vt ea quoque pensio confirmetur.

Remitto ad te epistolam tuam ad Comites a Renneberg, quod nesciam vbi nunc sint. Discesserant octo diebus priusquam venirent tuae littere.

Nulla re magis egeo quam linteis lecti. Quare te rogarim vt mihi emantur octoginta aut nonaginta vlnae texti Hollandici solidi ac firmi. Sarcina mittatur ad Hieronymum Frobenium, si non datur qui huc perferat. Annotabo quid impenderis de summa Hollandica. Miror vbi epistola Sasbouti tam diu heserit.

Scripsi Vincentio et Sasbouto: placans eos de suspitione. Cupio scire an duos libellos de praeparatione ad mortem acceperis, cum litteris, et in Angliam transmiseris.

Cupio te cum omnibus tibi charis quam prosperrime valere, amicorum syncerissime.

Datum Friburgi 23 die Aprilis—1534.

Erasmus Rot. tuus.

Agit apud me in edibus meis egregius iuuenis Damianus a Goes, sed ob infirmam valetudinem meam diuidimur mensa. Quo nomine praecipue irascor morbo meo.

2925_{2975} To Pietro Bembo.

Vatican MS. Barberini Lat. 2158, f. 111. — Freiburg.
de Nolhac p. 129. — 25 April 1534.

[An original letter, autograph throughout. The letter, together with a second letter from Erasmus, Ep. 2958, dated 16 Aug. 1534 (de Nolhac, p. 131), was answered by Bembo 11 Nov. ⟨1534⟩.]

Viglivs Suichemus, tuarum Musarum alumnus, edidit Basileae Iustiniani Institutiones Graece versas; in quarum praefatione plenis, vt aiunt, tibiis tuas laudes depraedicat, quanquam hoc ille nusquam non facit, idque tuo merito, vir omnium qui viuunt hodie humanissime et omnibus iuuandis exposite.

Audio et doleo Asulanam officinam refrixisse. Sed Frobeniana indies magis ac magis efferuescit ad euulgandos autores optimos, nec labori nec impendio parcens, maiore profecto cum gloria quam

2925. 5. *de Nolhac*: humanissimo . . . exposito *MS*.

2924. 17. Rescripsi] Ep. 2897.
18. instrumentum] The *diploma Anglicum* of Ep. 2896. 24n.
21. Aldrisius] See Ep. 2913. 24–8.
24. Comites] See Ep. 2810. 12n.
27. linteis] This order had not been executed, and is repeated on 11 June; on 30 July Erasmus is still expecting his *lintea*.
31. Sasbouti] See Ep. 2923. 7n.
32. Scripsi] The letter to Vincent is Ep. 2923.
33. libellos] Cf. Ep. 2913. 23–4.
2925. 1. edidit] The book was published by Froben in March 1534 (cf. Epp. 1991. 6n, 2791. 59n).
6. Audio] See a letter of Viglius to Boniface Amerbach, VZE. p. 119.

lucro. Nunc orsi sunt Titi Liuii decadas e voluminibus manu descriptis non vulgariter emaculatas. Ad id principalem operam praestitit Beatus Renanus, vir doctus, diligens excussique iudicii; proximam Henricus Glareanus, quum in disciplinis omnibus, tum praecipue in veterum historiarum cognitione egregie excercitatus; tertiam Sigismundus Gelenius, patria Booemus, sed in optimis litteris Italiae alumnus.

Audierunt autem isthic haberi sex libros priores tertiae decadis manu descriptos, quos hic nancisci non potuerunt. Horum copiam si per te consequuti fuerint, experieris homines minime ingratos; quod spero te pro tua genuina humanitate proque propenso in optima studia fauore non grauate facturum, modo possis. Bene vale. Hic nihil audimus nisi tympana ac tubas.

Friburgi. Natali. S. Marci. 1534.

Erasmus Rot. mea manu.

Clariss. viro D. Petro Bembo patritio veneto. Patauii.

2926. From Ambrose a Gumppenberg.

Leipzig MS. ⟨Rome.⟩
EE. 201. ⟨April 1534.⟩

[The concluding portion of a letter of which the first part is missing; written by a secretary and signed by de Gumppenberg. There is no address. From Ep. 2929 it is clear that it was written shortly before that letter, and that it was accompanied by a letter not extant from Cardinal de Vio.]

Praeterea, Erasme amicissime, opus habeo adolescente aliquo pauperculo, cui secreta mea tuto concredere possim hincinde scribenda; hunc enim dotibus diuinis aut sacerdotiis (si alias animum ad diuina conferre vellet) liberaliter prouidebo. Quare si quem habes qui sit Latini eloquii peritus, aegenus (superbiunt enim diuites), et qui manum virgae subducat (nolunt enim grauioris aetatis viri reprehendi), velis illum ad me, quam primum fieri poterit, mittere, faciamque vt promotionis tuae fructum consequatur, si modo ipse voluerit, versus te semper demerendum. Vale, et hac in re cum primis responde.

Idem Amb⟨rosius⟩ de Gumppenberg subscripsit.

2925. 20. studio *MS.*

2925. 9. Liuii] The Froben Livy appeared in March 1531, with a Preface by Erasmus (Ep. 2435); the three persons here mentioned were engaged on a new edition, published in 1535. Bembo was the owner of a xv[c]. MS. of the third decade of Livy, MS. Vat. 3330, written by Poggio. In his answer to Erasmus he makes no mention of this, perhaps because it was merely a Renaissance copy. He seems to have so far interested himself on behalf of the Frobens, as to make inquiries of Egnatius about other MSS., see *de Nolhac*, p. 130.

2927_{2930} To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 58. 〈Freiburg.〉
Q. 88. 25 April 1534.

[An original letter, autograph throughout. For Erasmus' anxiety lest Sadoleto had taken offence see Ep. 2816 introd.]

S. Misere metuo, ne mea simplicitas in admonendo alienarit animum Sadoleti. Rogo vt cures meam epistolam ad illum perferendam. Opinor Episcopium proficisci Lugdunum, inde per Gryph〈i〉um transmitti poterit.

Vale. Reliqua coram. Natali Marci. 1534.

Agnoscis tuum.

Clariss. D. Bonifacio Amerbachio. Basileae. [Basileae]

2928_{2930} To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 76. 〈Freiburg.〉
Q. 19. 27 April 〈1534〉.

[An original autograph letter, the address is written by Cognatus. The year-date may be inferred from the reference to Boniface's visit.]

Oro vt prima quaque occasione hanc epistolam mittas Sadoleto. Teipsum expecto; quod vt erit gratum, ita nolim tuo incommodo fieri.

Vale. 27 die Aprilis.

Agnoscis tuum.

Clarissimo viro D. Bonifacio Amerbachio LL. doctori et professori celeberrimo. Basileae.

2929. From Ambrose a Gumppenberg.

Leipzig MS. Rome.
EE. 202. 29 April 1534.

[An original letter, written and addressed by a secretary, signed by de Gumppenberg. The secretary has dated the letter 'tertio kalendas Maias', but enclosed with it was a letter from Sepulveda, which can hardly be any other than Ep. 2938. It seems likely, therefore, that *Maias* is a blunder for *Iunias*—the error might easily be made by somebody writing in May.]

S. Reuerende domine Erasme, nouissimas quas ad te dedi literas, tabellioni cuidam Argentino, qui Friburgum se iturum promiserat, perferendas imposui. Gaudebo si illas et reuerendissimi domini cardinalis Caiethani meis adligatas receperis. Nolui

---

2927. 2. epistolam] Not extant.

3. proficisci] See Ep. 2930. 3n.

2928. 1. hanc epistolam] It would seem that Erasmus did not trust the messenger employed for Ep. 2927, and sent with this a copy of the letter enclosed in that letter.

2929. 2. literas] Probably Ep. 2926, the first part of which is lost.

4. Caiethani] The cardinal's letter has not survived.

Nolui] The matter which he was unwilling to commit to paper no doubt concerned the papal promotion

eciam calamo committere que idem tabellio coram referet, cui fidem plenam potes adhibere etc. Aliud pro nunc scriptu dignum nichil fuit, nisi quod domini Sepuluidae literas et responsum ad te dirigerem. Nobis velis, quam primum fieri potest, respondere oro.

Preterea te, Erasme amicorum optime, rursum admoneo, exhortor et obsecro, animum denique confer ad nouas illas sectas et peruersas doctrinas extinguendas. Noli ab ecclesiae dogmatibus hactenus pie obseruatis et a patribus nostris receptis recedere aut declinare. Enitere ecclesiam catholicam illaesam conseruare, resiste illam eiusque turres seu membra cuniculis tentantium ictibus, conatibus consiliisque. Rem facies (michi crede, non enim innane loquor) haud penitendam. Confiteberis aliquando me amici consilium dedisse. Quicquid igitur in caeterum aedideris, fac summo pontifici dedices; vnumque aut alterum exemplar ad me ire cura Sanctitati suae nomine tuo exhibendum; illudque si per alienum commode non poteris, per proprium mitte tabellionem. Mercedem vero illi soluendam tu non cura: inuenietur qui de hac respondebit. Quicquid autem feceris aut scripseris, ambiguitatem vitare memento, ne scripta tua diuersum prae se ferant. Imo animum tuum, quid in quaque re sentias, audacter adaperias. Et hanc meam exhortationem amice suscipias etiam atque etiam rogo.

Vltimo loco te, quem nuper quoque, iterum oro, velis me adulescentulo aliquo literato, ingenioso, gratiam scribendi habente prouidere. Ego enim illum, si modo disciplinis voluerit acquiescere, sacerdotiis liberaliter dotabo, faciamque vt promotionis tuae fructum consequatur, vt ex literis domini Francisci Rupilii clarius intelliges. Quare illius aduentum vnacum responsione tua expectabo. Vale, virorum ornatissime.

Ex Vrbe, tercio Kalendas Maias anno a Christo nato 1534°.

Tuus obsequiosissimus

Amb⟨rosius⟩ de Gumppenberg, proth⟨onotarius⟩ apostolicus manu propria subscripsit.

Clarissimo viro Domino Desyderio Erasmo Roterodamo, vti patri . . . obseruandissimo. Friburgi Brisgoae.

[2927, 2928]2930. From Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VI^{a}. 73. 192 v°. ⟨Basle.⟩
⟨April fin. 1534.⟩

[An autograph draft, very much in the rough. An approximate date is given by comparison with Epp. 2927–8.]

Litteras ad Sadoletum tuas accepi, sed tardius; nam ante octo dies quam mihi redderentur hinc Episcopius cum aliis mercatoribus

---

at this time designed for Erasmus, which is the subject of several subsequent letters.

2929. 7. Sepuluidae] Sepulveda did not answer Erasmus' letter of 17 Feb. (Ep. 2905) till 23 May (Ep. 2938).

22. ambiguitatem] Gumppenberg perhaps has in mind the attack on Erasmus' *amphibologia* made by Luther in the Amsdorf letter (see Ep. 2918 introd.).

30. literis] Ep. 3007 (March 1535) is the only letter extant from Rupilius.

2930. 1. Litteras] Not extant.

Lugdunum profectus erat. Curabo tamen bona fide vt primo quoque nuncio Lugdunum perferantur ad Parmenterium, cuius fidem hactenus in litteris vltro citroque mittendis expertus sum. Quod autem vereris ne notis aut admonitionibus tuis eius animum a te alienaris, ne quid tale metuendum credam facit inprimis candor et summa viri integritas; quod in hoc ad te sua miserat commentaria vt sub censuram tuam venirent. Quid autem fuisset magis suae expectationi repugnans quam non id cuius causa miserat a te audire? deinde quod amici officio functus es. Quid enim faceres aliud, ab amico eo sententiam rogatus, quam vt amice, hoc est ablegatis fucis, ex animo quid tibi videretur indicares? In hoc certe haec miserat vt vapularent, et tuum de his iudicium audiret. Nihil te minus decuisset quam non ex animo. Ad me certe tum in haec verba scripsit: 'Tu' inquit 'si ad me quid Erasmus sentiat scripseris, feceris mihi rem gratissimam. Equidem eo sum animo vt malim iure reprehendi, si accidet, quam iniuste laudari. Illud enim primum vt cautior sim effecturum est, hoc posterius vt ignorantior: quorum vtrum sit vtilius non necesse est scribere.'

Hactenus Sadoletus. Vnde cur nil scribat vel raritati aut potius perfidiae nunciorum litteras intercipientium vel negligentium imputo, non viro optimo et tui studiosissimo.

Cura valetudinem, domine mi, et quam optime vale. Hebdomada sequente me istuc venturum puto.

2931. From Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VI^a. 73. 267 v°. ⟨Basle.⟩
⟨c. 10 May 1534.⟩

[An autograph rough-draft; unusually badly written. We owe the decipherment of several words to the kindness of Dr. A. Hartmann.

The year-date can be assigned from the contents. Since the posts with France are concerned, the *nundinae* spoken of in l. 1 will be those of the Lyons fair; this ended in 1534 on 28 April. On returning from his visit to Erasmus (which was not timed to begin before Sunday 3 May (see Ep. 2930. 25–6)), Amerbach had hoped to find that Episcopius, returning from the fair, had brought with him a letter from Sadoleto (see Ep. 2816 introd.). In this he was disappointed. We do not know how long his visit had lasted. But Episcopius could be back when he returned. A probable date for this letter, therefore, is c. 10 May.]

S. P. Sub has nundinas litteras a Sadoleto expectaui; verum spe mea frustratus sum. Inceperam ipse quoque ne amica tua

2930. 3. Lugdunum] The spring fair at Lyons began on the second Monday after Easter, and lasted 15 days; in 1534 the date of it would be 13–28 April. Erasmus would be less familiar with the Lyons than with the Frankfort fairs; hence perhaps the miscalculation in his letter of 25 April. If Amerbach received Erasmus' letter on 26 April, Episcopius would seem to have set out on 18 April.

4. Parmenterium] Michael Parmenterius, a Lyons printer; cf. a letter from Boniface (Basle MS. C. VI^a. 73. 260 = Ep. 2972).

8. quod . . . 11. audire?] These words are struck through by Boniface.

16. inquit] Sadoleto's letter to Boniface does not seem to have been preserved.

admonitione offensus fuisset subdubitare, nisi tuam censuram non solum tam anxie in suis ad te, sed ad me hoc tanto adfectu postulasset. Nec quid aliud suspicari possum quam nunciorum subinde bonorum virorum litteras male tractantium et negligentiam et perfidiam; ne quid de collegio trilingui dicam, quod quidem eum Carpentoracti instituere dicunt. Resarciet, opinor, in breui silentium hoc diutinum, et omnem suspicionem, si que suborta sit, cumulatiss⟨ime⟩ suis ad te litteris diluet. Sigismundus te belle valere indicat, id quod mihi iucundissimum fuit audire. Faxit Christus quam prosperrima valetudine quam diutissime vti possis.

Pro iuribus hospitii mihi nuper exhibitis et benignitate tua gratias ago et quidem maximas. Vtinam is sim qui ei quo in me fueris animi impetui ex pari respondere possim: id quod vt certe in votis est, ita sedulus operam dabo vt re ipsa praestare possim. Quod si non potuero, conatum saltem laudabis, quando et in magnis voluisse sat est.

In hunc puerum incidi forte fortuna domum Hieronymi ⟨egredientem⟩, vna iter ingredientem.

2932. From John Louis Vives.

Viuis Opera, 1555, ii. 976. Bruges.
Vi. E., f. 100: Lond. Viv. 22: LB. 1270. 10 May 1534.

[For the circumstances of this letter and for the letter of Erasmus (not extant) which it answers, see Ep. 2892. 215n.]

VIVES ERASMO.

Epistola tua data ad me quinto die Ianuarii gratior mihi fuisset, si te rectius valere nunciasset. Sed tam affecta tua in aetate ista valetudo non potuit mihi non molestissima esse ad audiendum. Precor tibi sanitatem; aut, si hoc non est Christo visum, certe robur et animi et corporis, quo tolerabiliores fiant tibi cruciatus. Aestate superiore grauiter et periculose aegrotaui e colica. Podagra facta est mihi adeo familiaris vt iam minus sit ex assuefactione grauis. Eam puto me contraxisse e frigore potius quam vlla alia de caussa. Ista sunt suauia munuscula, quibus nos corpus hoc nostrum pro assiduo et sollicito sui ministerio remuneratur.

Quod temperamentum, aut quae circunspectio suffecerit, si literae de aliquo scriptae ad eum ipsum mittantur? Quod est plane, vt ait Cicero, tollere e vita vitae communionem. Ego vero te non arbitror in amicitia refrixisse, nec rarius te mihi scribere conqueror. Quae etiam querela in me recideret, qui non minus raras ad te dem literas. Et meis permultis epistolis tum ad te, tum ad amicos alios, testatus sum, non aestimare me amicitias ex

2931. 7. collegio] Perhaps Sad. E. pp. 392–6 indicates the beginning of this project, of which we have not found any other trace.

9. silentium hoc diutinum] Boniface's draft shows a suprascript variant: τὴν ἀπροσηγορίαν, cf. Ep. 2892. 204n.

18–19. in magnis . . . est] Prop. 2. 10. 6; cf. Ep. 2882. 39–40.

officio quodam leui scribendi (quod interdum diligentius praestant qui minus diligunt), praesertim vbi nihil sit inter nos negocii quod scriptionem desideret. Sed meum consilium fuit deterrere Caruaialum ne, posthac si quid aduersum te ederet, admisceret nomen meum; intelligens plane ex mea epistola id mihi gratum non futurum. Id vero, ne quis suspicetur parum conuenire inter nos. Quod minime deceret, siue ob amicitiam et familiaritatem aliquando nostram vtriusque monumentis testatam, siue ob communionem studiorum, ne non affectatores credamur sapientiae. ἀλλὰ κεραμεῦς. Tempora habemus difficilia, in quibus nec loqui, nec tacere possumus absque periculo.

Capti sunt in Hispania Vergara, et frater eius Touar: tum alii quidam homines bene docti; in Britannia Episcopus Roffensis, et Londinensis, et Thomas Morus. Precor tibi senectam facilem.

Brugis x. Maii 1534.

2933. To Erasmus Schets.

British Museum MS. 38512, f. 92. Freiburg.
11 May 1534.

[An original letter, autograph throughout. Before the last sentence Erasmus wrote, but afterwards erased, 'Admone Grapheum vt meminerit quod scripsi de p⟨uero⟩'. The last word is illegible, but compare Ep. 2916. 8–18.]

S. P. Accepi litteras quas ad me ac Damianum e Colonia misit famulus tuus. Eodem die eadem de re accepimus ambo litteras e Lutetia.

Libellos tam sero ad te venire doleo. Luterus plane videtur versus in furorem. Non pudet illum tam manifesta mendacia per orbem spargere. Nusquam scripsi deum coiisse cum Virgine: de loco Hilarii stolida calumnia est, quam non semel dilui. Similiter conficta ac deprauata sunt omnia quae obiicit.

Arbitror meam responsionem iam apud vos prostare. Frobenius

2932. 28. κεραμεῦς] See Hes. *Erg.* 25.

30. Vergara] After he was deprived of Fonseca's protection (by his death in Feb. 1534) the Inquisition pressed its charges against John Vergara. They had intercepted his letters to his brother B. Tovar (Ep. 1814. 57n), who was imprisoned in Sept. 1530; and on 23 June 1533 Vergara was himself incarcerated. On 21 Dec. 1535, he made his recantation, but he was kept in confinement till Feb. 1537. See Bataillon, *Érasme et l'Espagne*, pp. 481–508.

32. Londinensis] John Stokesley. The report of his imprisonment was incorrect. But in August Erasmus passes it on to Decius (Ep. 2961) and to Guy Morillon (Ep. 2965).

2933. 1. litteras] Neither letter is extant. It is notable that we have, in 1534, seven letters of Erasmus to Schets, but no letter at all from Schets to Erasmus.

4. Luterus] The context shows that the reference is to Luther's letter to Amsdorf (for which see Ep. 2918. introd.), in particular to the section *Coitus Dei et Virginis*.

9. responsionem] The *Purgatio aduersus epistolam non sobriam Martini Lutheri*, Basle, Froben, April 1534. It was printed in the same year twice at Antwerp, twice at Cologne, twice at Paris.

enim misit aliquoties centum libellos per aurigam Brabantum. At interim non accipio instrumentum meum, quod nimium bene seruauit Petrus Aegidius.

Tibi cum omnibus tibi charis precor omnia leta.

Datum apud Friburgum Brisg. xi die Maii. 1534.

Erasmus Rot mea manu.

Ornatiss. viro Erasmo Scheto negotiatori. Antwerpiae.

2934. To Frederic Nausea.

Epistolae ad Nauseam, 1550, p. 149. ⟨Freiburg.⟩
15 May 1534.

[There is no confirmation of date. For correspondence between Erasmus and Nausea see Ep. 2847. 3n.]

ERASMVS ROTERODAMVS INTEGERRIMO VIRO DOMINO FRIDERICO NAVESAE, SERENISS. ROM. REGIS FERDINANDI, ETC. ORATORI, S. P. D.

In amicorum literis frequenter hae voces insunt 'Certiora cognosces ex Nausea': nemo tamen testatur, factam sibi tui copiam. Quin et tu mihi spem praesentiae tuae feceras: quum interim nec te videre datum sit nec tuas accipere literas. Non me fugit, quantis negotiis distraharis, mi Nausea: teque boni consulo.

Hic iuuenis, nauata grauiter in studio iuris opera, promeruit dimissionem, quam licentiam vocant. Sed mox hic alligatus est, grata (vti spero) compede. Duxit enim puellam, et genere claram, et forma praestantem. Nihil addam, cum nesciam vbi locorum agas.

Vale, postridie Ascensionis. Anno MDXXXIIII.

2935. From John Danielis.

Leipzig MS. Rome.
EE. 203. 16 May 1534.

[An original letter, autograph throughout, without address; it is written on what is not much more than a scrap of paper and was probably enclosed in the letter from Cardinal Caietanus (cf. Ep. 3100) which it mentions. The writer was one of the household of the Cardinal, and assisted him in the publication of several of his works, e.g. his editions of the Psalms, the Gospels, the Epistles, and the *Ientacula noui testamenti*. The colophon to Caietanus' Commentaries on the Gospels, Badius, 1532, speaks of the work as diligently revised 'per Ioannem Danielis, S.D.N.p̄p̄. poenitentiarium ac authoris operis alumnum'. Other colophons substitute 'familiarem' for 'alumnum'. Of the letters of Erasmus to de Vio and the Pope, which Danielis mentions, we can find no trace.]

2934. 6. iuris *scripsimus*: eius *NE*.

2933. 11. instrumentum] Cf. Epp. 2896. 24n, 2924. 18.

2934. 6. iuuenis] Possibly the 'famulus' of Ep. 2937. 77.

8. compede] Cf. Hor. *Od*. 1. 33 14.

Reverende mi domine, ambe epistole vestre fuerunt gratissime et cardinali et pontifici, et vterque est propensissime erga vos voluntatis. Et de cardinali quidem testificari possum ex visis et ab eo auditis, coram quo legi et litteras et libellum de amabili concordia. De pontifice, cum hodie loquerer cardinali de negocio dicti libelli, inter cetera dixit mihi cardinalis, pontificem accuratissime perlegisse epistolam vestram ad cardinalem et exemplum illius alterius germanice, easque ei perplacuisse, et audito testimonio cardinalis de libello totum exultasse et remansisse optime erga vos affectum. Visum est mee erga dignitatem vestram seruitutis, hec paucula ad litteras cardinalis addere, pluraque adderem, nisi vererer pro officio afferre molestiam. Feliciter valeat reuerenda dominatio vestra.

Rome, 16 maii. 1534.

Antequam vidissem prenominatum libellum vestrum, quidam hic reprehendebant eum, dicentes Erasmum in totum permittere vnicuique in suo sensu abundare, quam obiectionem postea me presente cardinalis optime diluit; certo scio nunc eos futuros equiores etc. Si scirem do⟨minationem⟩ vestram adhuc non habere Quolibetica cardinalis, ego ei mitterem.

Dignitatis vestre seruulus Io. Danielis.

2936. From John Choler.

Leipzig MS. ⟨Augsburg.⟩
EE. 204. 22 May 1534.

[An original letter, autograph throughout. This letter was to be forwarded to Erasmus through Paungartner (l. 112), by a messenger due to start on 22 May (Ep. 2937. 1–8). But, when he had written Ep. 2936, letters arrived carried by a *tabellarius* of Erasmus. Choler seems to have sent Erasmus' messenger to Paungartner and assumed that the messenger would carry to Erasmus both his own letters and a letter from Paungartner to Erasmus. On 26 May Paungartner in fact wrote to Erasmus a letter (Ep. 2939), in which he says that he mistrusts the messenger and accordingly is not sending by him the gift which he proposed to make to Erasmus. Whether Paungartner's letter was dispatched by this messenger is not clear. But from Ep. 2947 (24 June) it is clear that Choler's two letters were not sent—for a month, Choler says, Paungartner had been mocking him with the promise of a messenger, and

2935. 8. alterius germanice] This should mean Erasmus' letter to the Pope. But it is difficult to think that Erasmus could have forwarded to the Pope a German version of his letter; and it is conceivable that the words refer to the *de Ecclesiae concordia*, of which two German versions appeared in 1533 (Ep. 2852 introd.). Even so it is not easy to divine why the Pope should have been interested in the German translation.

11. litteras cardinalis] Not extant.

20. Quolibetica] *Quaestiones et omnia (vt vocantur) quolibeta Tho. a Vio*, Venice, in aed. Luceantonii juntae, 1531. It was no doubt the appearance of this edition which led Danielis to offer the book to Erasmus. We have seen a less full edition, of 1514, Venice, G. Arriuabenus; and there would seem to have been an earlier one. The book was reprinted, Lyons, 1552. The first item in the book is *De comparatione auctoritatis Pape*, see Ep. 256. 45n. For the form *quolibeta* see Rashdall's *Medieval Universities*[2], i, p. 478. 2n.

he has now decided to send all three letters by Erasmus' *tabellarius* (presumably a different *tabellarius* from that of Ep. 2937).]

S. P. D.

Div est quod mihi non licuit quidquam ad te scribere, quum podagra chiragraque laborauerim, tum etiam quod neminem interim nactus sim cui eas tuto potuerim ad te committere, maxime quod Paumgartnerus diutius absens fuerit; cui soleo vt plurimum meas ad te concredere litteras, quum frequentes nuncios et paratos semper habeat.

Caeterum quod ad proximas tuas quas pridie Pasce ad me dedisti litteras pertinet, conqueri visus es, quod tibi sentenciam meam de illa epistola qua Paumgartnerum laudas nondum protulerim, certi nihil aliud fuit in causa quam quod voluerim prius animum ipsius Paumgartneri explorare, quantum ipsi probaretur studium tuum, et inde tibi iudicium meum proferre. Sed quod mihi non licuerit hominem conuenire solum, et is alioqui sit ingenio versutissimo idemque simulator et dissimulator maximus, certi nihil ex eo potui explorare. Sed quod ad me pertinet, illius epistolae argumentum mihi plane probatur, nihil enim pretermissum ab⟨s⟩ te est quod ad amplitudinem dignitatemque illius pertineat. Sed vereor ne alieno loco frigidius prolatum videri possit. Quid enim referebat hoc argumentum apud Hispanum de homine Germano prorsus ignoto tractare, cum id commodius apud alios facere potueris, aut certe in alicuius nuncupatoriae epistolae argumento? Licet mihi persuasum sit te hoc sine consilio non fecisse (cuius tamen rationem ego adhuc deprehendere non potui), ex te ego mallem intelligere qua ratione ductus Paumgartnerum apud Hispanum laudare potius quam apud nostratum aliquem volueris.

Quantum ad egregiam illam Lutheri epistolam spectat, de qua proximis tuis scripseras, eam ego tandem assecutam perlegi. Proh superi, nihil vnquam in vita vidi amarulentius aut insanum magis. Quid acturus sis plane me latet, ego tamen, quantum diutina deliberatione et consilio assequor, hanc tam insignem contumeliam tibi dissimulandam esse non puto. Magna res est, mihi crede, Erasme, et longe maior quam existimari possit. Nam satis non est quod indignissime omnibus probris sis affectus, addit vir ille egregius et vnicus Christianae religionis restaurator, et insuper pollicetur se mundo vniuerso relicturum, de Erasmo iudicium suum. Vide quid ab hoc homine tibi sit exspectandum. Res tibi iam non erit cum cucullis; quae si esset, praestaret fortassis prorsus negligere. At si hanc iniuriam a tali homine illatam velis dissimulare, vereor ne grauius aliquid tibi contingat, et nos quod nolimus cogamur de te audire. Scio quanta exspectatio de te iam sit amicorum tuorum, praesertim hic Augustae; qui frequenter

19. *EE*: referabat *MS*.

7. proximas] Not extant, dated 4 April. Erasmus' last extant letter (Ep. 2906) is dated 19 Feb.; this was in answer to two letters (not extant) from Choler, dated 10 Jan. and 1 Feb.

9. epistola] Ep. 2879.

19. Hispanum] John Vergara.

me adeunt, sciscitantur et compellant, quid ego ex te intelligam, velisne Luthero respondere an tam atrocem deuorare contumeliam et tanto conuiciatori blandiri.

Ego, mi Erasme, quae tua est insignis spectataque rebus omnibus prudencia, scio te nihil temere acturum. Sed quoniam ille minatur se orbi relicturum de te iudicium, idque quale sit futurum facile diuinare potes, nisi honorem et existimationem tuam defenderis et de Luthero quoque tuum iudicium (vt par est) protuleris, vereor ne magnam nominis tui et omnis existimationis tuae iacturam sis facturus. Non enim existimabunt te ratione commotum tacere, sed metu et consciencia propria perterritum obmutescere, cum non audeas respondere tot tantisque iniuriis affectus. At tuos emulos quid acturos dicturosque putas? Qui alioqui te Luthero precursorem extitisse, illique argumenta omnium suorum dogmatum [te] subministrasse calumniantur, quale, rogo, existimas hos de te iudicium prolaturos, si velis ad has contumelias mutus esse? Non satis est quod te bilinguem impostorem, artificem satanicum, regem amphibolum, confusissimam Babilonem, ethnicum et Epicurum vocet, Anabaptistam, Sacramentarium, Arrianum, Donatistam, hereticum ter maximum et versutum Christi irrisorem clara voce appellat, atque aliis huiusmodi sexcentis inauditis criminibus te nuncupat? Quae si ferre, si tacitus deglutire potes, nunquam te recte noui. Quamuis fortassis tibi non desint amici qui secus senciant, nec putent respondendum insano iuxta insaniam suam esse, ne ⟨in⟩ idem procacitatis crimen incidas quod in illo reprehendimus. Id etsi verum esse potest, non tamen negligendum idem censeo quid de te quisque loquatur et senciat. Si alius esset Lutherus, facerem quod saepius feci; consulerem iuxta priorem sententiam, ne conuiciatori conuiciis responderes. Nunc autem cum illius scripta orbem vniuersum facile percurrant et ad vltimos mortales perueniant, non puto consultum vt rem silencio praetereas. Verum tu pro tua prudencia, quid faciendum tibi sit, puto iam pridem constituisti; ego quae mea et amicorum tuorum hic sit sententia proferre volui. Tu facies quod consultissimum videbitur.

Hii tanti motus in Germania quid portendant facile coniicere potes. Quid aurum Gallicum possit vides. Ego plane veluti e summa specula ruinam totius Germaniae magno fragore secuturam

48. *EE*: relictum *MS*. 54. cum *scripsimus*: cui *MS*. 80. *EE*: magna *MS*.

44. respondere] The *Purgatio* had already been published; on 11 May Erasmus is surprised that a copy of it has not reached Schets (Ep. 2933): on 12 May he had sent a copy to Cles (Ep. 2941). But from the present letter it may be inferred that, when Erasmus wrote to Choler on 4 April, the book was not yet ready. On 23 May Choler has it (Ep. 2937).

78. motus] The war for the restoration of Ulrich of Wurtemberg; Ferdinand's lieutenant had been defeated at Lauffen only ten days previously, and the troops of Philip of Hesse were over-running the duchy.

79. aurum Gallicum] After his meeting with the Pope at Marseilles, Francis had gone to Bar-le-duc, and agreed to pay Philip 125,000 thalers; he had previously paid 100,000 crowns to the dukes of Bavaria; according to Choler (ll. 83–5) 300,000 *aurei scutati* were received by the Bavarians on 21 May.

prospicio: rex egens omnibus auxiliis destitutus quid facere possit non video. Donec frater ex Hispaniis illi sup⟨p⟩ecias tulerit, actum erit. Illi interim suum agent cum Gallis negocium. Bauariae duces pridie trecenta milia aureorum scutatorum receperunt a Gallis per Heluecios huc delata. Quo nomine tantam pecuniam acceptam sint relaturi, coniicere non possum. Hoc certe persuasum est quod, nisi mature Caesar fratri suo consuluerit et auxilia neruosque belli submiserit, proximo mense nos alium regem habituros. Palam enim iactant electionem regis Romanorum emptam fuisse, et ob id ratam esse non posse. Qui tumultus, quae vastatio, quae vastitas et ruina totius Germaniae sit futura, horret animus etiam cogitare. Sciebam futurum vt nos Germani intestinis seditionibus et mutuis armis tandem perituri essemus; vereor ne haec illa sit hora quam semper pertimui.

Gumpenbergius significauit mihi, se tibi illum Anticiceronem ex Vrbe ad te misisse. Cuperem illum, si fieri possit, videre. Sed hunc mallem quam Lutheri epistolas; quas nulla ratione ferendas tibi esse censeo. Omnia tolleranda viderentur, heretici nomen tibi ferendum non puto.

Nos hic adhuc heremus. Pecierunt euangelici nostros sibi contionatores conferri, Episcopo Augusten. etiam iudice. Agitur de numero, die et loco. Quid futurum sit nescio, nisi quod inconsultum videtur hoc tempore in tanta rerum omnium perturbatione de fide velle disputare. Nam quid boni frugis sperandum inde sit, ex aliis habitis disputationibus facile videri potest. Praestaret hanc camerinam nunc minime moueri, quum alioqui omnia plus satis perturbata sint. Verum hoc genus hominum nunquam quiescere potest, nihilque magis student quam vt perturbatis rebus vniuersa perdant et ad rastros redigant.

Fuggerus hinc iterum abiit cum tota familia, iussit te plurimum saluere, voluit ad te scribere si quid habuisset.

Paumgartnerus huc pridie rediit, cui has ad te litteras commisi. Is tui est studiosissimus. Exspectamus R. Episcopum nostrum proximis diebus, licet sint qui venturum non credant, quum hii bellici tumultus nullum inter Sueuos foedus contrahi sinant.

Reliquum est vt valeas, et si quid noui habueris (habes autem plerumque ex orbe vniuerso), fac rogo nos participes; maxime significes velim, quorsum tantas turbas euasuras existimes. Christus te nobis conseruet perpetuo. Vale.

Data. 22. Maii Anno Salutis 1534.

Tuus quidquid est Cholerus.

Doctissimo atque integerrimo D. Erasmo Roterodamo, theologo incomparabili ⟨de⟩tur. Friburgi.

114. *EE*: credam *MS*. 117. *EE*: partipes *MS*.

95. Anticiceronem] Probably Logus' book, see Epp. 2716. 9n, 2906. 15n.

2937. From John Choler.

Leipzig MS. ⟨Augsburg.⟩
EE. 205. 25 May 1534.

[An original letter, autograph throughout: there is no address sheet. The fact that *has*, *hac* in ll. 1, 4, 13 refer to Ep. 2936 indicates that this letter is in the nature of a postscript to Ep. 2936. We have therefore placed the two letters together.]

S. P. D.

Pridie quam has ad te darem, denunciauerat mihi Ioannes Paumgartnerus habere se nuncium, qui in postriduum ad te recta proficisceretur; si quid scribere tibi vellem, licere. Ego plurimum gauisus quod tandem ad te nactus essem nuncium, has adiunctas litteras ad te exaraui. Verum antequam noster hinc abiret, superuenit praesencium lator, qui mihi abs te fasciculum litterarum attulit. Erant litterae ad R. Cardinalem Tridentinum, ad Paumgartinerum et ad Georgium Herman, quas omnes reddendas continuo destinaui, nactus oportune nuntium ad Tridentinum; Paumgartnero suas item reddidi, qui et sine dubio tibi presenti nuntio respondet.

Purgationem tuam legi libenter, et ea gauisus sum. Fecisti vltro quod ego te adiuncta hac epistola pluribus sum adhortatus. Sed hominem mitius quam illius petulancia merebatur tractasti; vellem stilum magis accuisses. Imprimis mihi in hac tua Purgatione displicuit, quod scribis te Lutherum nunquam desiisse amore prosequi. Qui fieri potest vt Lutherum ames, a quo tot atrocibus criminibus es accusatus totque insignibus contumeliis affectus? Praeterea hominem tot censuris, fulminibus a Pontifice et Caesare percussum, omnibus furiis deuotum, qui ⟨n⟩unquam quidquam in vita scripsit nisi quod impotentibus et furiosis conuiciis portentosisque mendaciis et seditiosissimis vociferationibus sit refertum; age, mi Erasme, talem hominem, imo pestem maximam, amare nunquam desiisti? Dices Christiani hominis esse, amare qui oderunt nos. Id certe vix mihi possum persuadere, vt cogaris amare talem qualis est Lutherus. Sed non odisse fortassis equum foret, amare illum non iubet te Christus, quum nequitia, temeritas et pertinax in malo animus illius nullum prorsus amorem mereatur aut boni alicuius viri beniuolencia dignus sit. Quis hunc diligeret, qui te, nullo vnquam laesus vel minimo verbo, tantis proscindit conuiciis, tot contumeliis afficit, tot falsa obiectat crimina? Nihil est quod in posterum de debilitate stomachi tui conquereraris; nimis valido es stomacho, qui tam insignes contumelias totque iniurias tam facile potes digerere. Ego tam Christianus non sum, superas me longe tua hac paciencia.

Caeterum quod petis intelligere, quo in statu sint res nostrae hic, scias nos magis hic herere quam manere, nec mihi adhuc constat quam diu mansuri simus, quum id in voluntate constitutum sit hominum seditiosissimorum et inimicorum nostrorum.

---

7. litterae] None of them extant.
8. Georgium Herman] See Ep. 2716. 179n.

Res post proximam illam seditionem paululum quietiores fuere, cum interim de disputatione fuerit tractatum. Peciere sane euangelici isti nostris contionatoribus silencium imponendum; quod si obtineri non possit, vt saltim cogerentur reddere rationem doctrinae et fidei suae. Denique post varias altercationes eo deuentum est, vt iudice episcopo nostro disputaretur, et coram eo ambarum partium assertiones discuterentur. Quod illi quidem receperunt, asserentes se episcopum nostrum facile pati posse iudicem, modo ne tamquam ordinarius presideret, sed tamquam vir bonus et princeps Christianus. Res adhuc coepta non est. Nostri contionatores pecierunt articulos super quibus disputandum foret sibi praeponi, vt scirent qua de re illi dubitarent aut quaerere vellent. Sed adhuc nihil responsum est. Existimo hos tantos belli motus fortassis alia consilia parituros.

Dux Wirtembergae cum suo lantgrauio Hassie fortassis faciet vt alia cogitemus. Omnium animi suspensi sunt. Nemo satis ne cogitare quidem potest quid tandem futurum sit aut quo h[e]ae seditiones sint processurae. Lantgrauius indies magis copias auget, et nouum delectum facere dicitur, diues et locuples auro Gallico. Bauari denique huius fabulae actores esse dicuntur, quibus proximis hisce diebus rex Gallorum trecenta milia ducatorum destinasse constans est fama. Rex ab omnibus desertus, nisi Caesaris foueatur auxilio, explodetur. Indictus erat nunc ad hunc diem Sueuorum conuentus. Sed adhuc nemo venit, nec quenquam venturum puto. Hoc aurum Gallicum Germanos perdet. Omnia in odium Caesaris, ac maxime regis Ferdinandi, commenta esse videntur. Caeteri autem imperii proceres sinuatis assident manibus: spectatores se exhibent. Interim illi duo suum, imo Gallorum, agunt negocium. Donec Caesar rebus desolatis subuenerit (si tamen aliquando subuenire volet), de rebus nostris actum erit. Video orituram ingentem tempestatem, quae totam Germaniam depopulabitur et conteret.

Paumgartnerus aliquot diebus fuit absens. Fuggerus autem, praesens Augustae pluribus mensibus, nunc demum pridie Ascensionis cum familia hinc emigrauit ad oppidum suum et castella Weissenhorem. Credo illum, memorem vetteris iniuriae, pensilem Christum hoc anno exspectare noluisse.

De famulo tuo, quem huc venisse ad nos existimas, scias nullum venisse, nec mihi constat quem famulorum intelligas. Scias autem tuorum neminem (post illum puerum) huc venisse. Si quis venerit, latere me non potterit.

Proximis tuis litteris visus es conqueri, te nimis liberaliter muscatis nucibus vsum esse, quibus iam carere te oporteat. Mitto igitur hoc eodem ad te nuntio libras aliquot nucum muscatarum.

43. optineri *MS.* 51. res *MS.* 55. spuspensi *MS.* 60. dugatorum *MS.* 67. interin *MS.*

---

40. seditionem] See Epp. 2814. 34–49, 2818. 29–44, 2845. 38–47.
54. Dux] See Ep. 2936. 78n.
77. famulo] Perhaps the *iuuenis* of Ep. 2934.
79. puerum] Not known to us.
83. aliquot] In the margin the exact sum is given—'4 libras'.

Quas ab Fuggero accepi (ne me emisse putes). Misissem maiorem copiam, sed visae sunt minus recentes, et in dies recentiores ex Lusitania exspectabantur; quae cum venerint, si recentes fuerint, mittam plures; nam Fuggerus commisit vt tollerem tuo nomine quidquid vellem aut tibi gratum esse intelligerem.

Perlatum est huc ad nos, in Brabantia et inferiori Germania plures virgines magnae sanctimoniae, prophetico spiritu pollentes, viuere sub voto castitatis, nullis monachorum religionibus mancipatas, sed sub parentum tutela priuatis aedibus sanctissimam vitam agere, etiam miraculis clarere. Tanta autem referuntur de illis, vt fidem fere superent (licet non dubitem Deum vbique suos habere sanctos). Volui tamen de hiis te admonere, vt, si quid certi de hiis virginibus habeas, nobis velis significare.

Rogo, quum primum nuncium nactus ad nos fueris, rescribas, vt sciam an nuces muscatae redditae sint vel ne.

Purgationem tuam hodie episcopo nostro Christophoro transmisi. Sperabam eum huc ad Sueuorum conuentum, cui nomine Caesaris praesidere solitus est, venturum. Sed venturum non puto, quum adhuc nihil illi sit commissum. Quis rerum status non solum hic sed in tota Germania futurus sit, ne cogitare quidem possum.

Non puto Lutherum quietum futurum. Hac tua responsione magis irritabitur quam placabitur. Praestabit quod pollicitus est, vt orbi de te iudicium relinquat. Quod si huic tuae Purgationi responderit, aut amplius simili petulantia in te debachetur, rogo vt et tu stilum accuas, vt aliquando intelligat te virum esse, nisi malis apud Melanthonem causam deprecari, ne quid in te moliatur Lutherus; quod te fecisse aemuli tui iactant et calumniantur. Nescis quid hic spermologi iactent.

Reliquum est vt valeas, et quum primum possis velis rescribere, vt sciam quam valeas et quid rerum agas. De me tibi omnia polliceri potes. Vale. Christus te incolumem seruet.

Data 25. maii 1534.

Agnoscis tuum Cholerum.

^{2905}2938$_{2951}$ FROM JOHN GENESIUS SEPULVEDA.

Breslau MS. Rehd. 254. 69 (α).
Sep. Epist. (1557), f°. B^3 (β). Rome.
Sep. E. p. 86 (δ): LB. App. 376. 23 May 1534.

[An original letter, written by a secretary and signed by Sepulveda. It was answered by Erasmus 3 July 1534, Ep. 2951.]

S. P. Miror tibi meam epistolam cum Stunicae annotationibus non fuisse redditam. Intellexisses nihil me separatim misisse, sed

2937. 100. hūc *MS.* 110. ianctant *MS.*

2938. 2. nihil . . . separatim] Sepulveda means that the papers which he had sent to Erasmus were not an independent version of Stunica's Notes on the New Testament, but merely another copy, received from Mendoza at Bologna, of the Notes of which Mendoza had himself sent a copy to Erasmus before leaving Rome (Ep. 2705). The dispatch of a second copy was, no doubt, thought advisable in consequence of the accident which had befallen the Jerome Notes.

curasse tamen diligenter, vt tibi primo quoque tempore chartae illae, Bononiae ab Inacho Cardinali receptae, rursus mitterentur. Quod te scribis ex literis ipsius intellexisse morientem Stunicam mandasse ne quicquam earum aederetur in vulgus, sed ad tuos vsus in bonum publicum reseruarentur, hoc ego non ignorabam, qui idem tibi fueram in Antapologia testatus. Expedire porro ad famam Stunicae ne emittantur, propterea quod multa sint in eis friuola et perperam reprehensa, tibi haud difficulter assentiar. Sed tu vicissim intelligis hoc nihilo magis ad tuam laudem pertinere, qui fateris eundem multa bene perspexisse. Quanquam igitur neminem puto commissurum vt quicquam aedat praeter mortui voluntatem, postremis vocibus testatam, erit tamen tuae humanitatis per occasionem facere vt homines intelligant Stunicam a te non prorsus laude sua fuisse fraudatum; vt simul tuo more fungaris officio boni viri, simul ansam tollas aeditionis, quam posset quispiam arripere ingratitudine praetenta. Nihil est autem quod specimen (quemadmodum, si velim, polliceris) aliquorum perperam ab Stunica reprehensorum mittas ad me; cui nihil minus est propositum quam Stunicae in omni causa patrocinari, praesertim contra te, aduersarium potentissimum et quem summis ipse viris parem semper iudicaui, et ob eam rem obseruo amanterque colo. Nec dubito pro tua prudentia quin iam sublata contentione ingenue sis admonitiones defuncti, quascunque rectas putaueris, admissurus.

De verbo Pauli συστοιχεῖ sit satis admonuisse. Mihi tamen certissima ratio semper erit pluris quam omnes enarratores vel interpretes, quorum neminem probabo qui translatis dubiisque vocabulis vertet quod auctor propriis atque certis prodiderit. Thomam non accuso, quod loca disiunctissima coniungat (nam qui possum?), iter viginti dierum interponentem, sed quod frigide commentus sit itineris Iudaeorum continuationem praeter mentem Pauli: vt taceam, quod nullum vnquam iter fuit minus continuatum quam illud Iudeorum, qui tot annos in Arabiae solitudine consumpserunt.

Caeterum me hic locus admonet, vt pro mea in te singulari beneuolentia et obseruantia illud te horter, ne cum tibi est de oppidorum situ disserendum, oscitanter agas, sed Strabonem, Melam, Plinium aut Ptolemaeum reuisas. Nam his paucis diebus dum Hieronymi Epistolas euoluerem, incidi in quaedam scholia tua, vbi multo etiam magis tuam diligentiam desyderaui. Scribis enim in Epistolam ad Euagrium, Rhegium esse oppidum in Graecia, Constantinopolim in Macedonia: cum haec haud dubie, quae prius Byzantium dicebatur, sit in parte Thraciae a Macedonia prorsus auersa, Rhegium in Brutia, qua paruo freto Italia disiungitur a Sicilia. Quod si ad magnae Graeciae Ciceronis

14. mortui *aLB*: demortui β. 28. enarratores vel β: *om. aLB*. 30. *a*: proprius ac artis *LB*. 32–3. frigide . . . continuationem *aLB*: vir alioqui doctissimus parum apte Iudaeorum itineris continuationem excogitauerit β. 34. iter vnquam *LB*. 37. me *om. LB*. 42. diligentiam tuam *LB*. 47. β: Ciceroni *aδLB*.

27. Pauli] Gal. 4. 25.

quoque vetus vocabulum spectasti, tamen meminisse debebas, qui Graeciam simpliciter dicit, hunc non partem Italiae videri, sed Atticam et finitima loca designare. Memini etiam (sed locus excidit) me legere in alio tuo scholio vrbem Nicopolim, nuncupatam ex Augusti victoria, esse vrbem in Thracia, quam esse constat in Epeiro prope Actium, ad quod Antonius fuit praelio superatus nauali. Sed tibi videlicet imposuit, quod altera est *ταύτῃ ὁμώνυμος ἐν τῇ Θρακίᾳ*. In libello Ciceronis de Senectute adscriptum a te notaui, Capuam esse vrbem in Apulia, quae tamen caput est Campaniae, et olim praeter Romam Italiae nobilissima. Nec est absimile huic incuriae, quod in Ciceroniano, me, quem Cordubensem esse sciebas, Lusitanis annumerasti; vt te admonui in eo, quem supra dixi, libello. Ac de his quidem, quae tum leuissima sunt, tum tibi, duntaxat non dormitanti, facillima, sed indicantia magnam negligentiam, te amicitiae, vt dixi, officiique gratia admonendum putaui: admonitus ipse dicto Pauli, 'locorum ratione non animaduersa', parum a quibusdam intellecto. Tuum erit omnia in bonam partem accipere. Quod si a te secus factum intellexero, non amplius tibi officiis ingratis ero molestus.

De Stunicae in Fabrum Apologia indicare nihil possum. Sed nec quicquam tale scriptum ab eo puto, cui quod equidem sciam, nihil rei erat cum Fabro. Quod pertinet ad librum pontificium; Graecos codices Noui Testamenti, Graecorum quorundam vel malitia vel leuitate fuisse deprauatos, id ipsum, quod scribis, fides esse debet indubitata, quod in Graecorum ad sanitatem redeuntium foedere inito cum Ecclesia Romana cautum fuerit vt Graeci codices ad Romanam lectionem emendarentur: nam quomodo poterant clarius vtrique contestari, exemplaria Romana lectionem veram et germanam retinere, Graecorum esse vitiata? Nam quod ais, Graecam lectionem e Graecis authoribus esse petendam, diceres aliquid, si rationem Graeci sermonis affirmares a Graecis commodius quam a Latinis explicari. At libros archetypos, fundamenta nostrae religionis continentes, qui Graece fuerunt a suis auctoribus scripti, cur non credamus sanctius, grauius, et incorruptius asseruatos esse in scriniis ac in bibliothecis Ecclesiae Romanae (quae caput est Christianorum, et semper fuit norma Catholicae pietatis) quam in Graecia, quae saepe fuit haereticorum et leuissimorum hominum fraudibus et motu rerum nouarum agitata?—quod accidisse certum est in LXX. decreta Concilii Nicaeni, quae cum integra in scriniis Ecclesiae Romanae asseruarentur, tamen ad orientem in quibusdam Ecclesiis ab haereticis incensa sunt, in aliis ad minorem numerum redacta, sublatis videlicet quae ipsorum consiliis aut conatibus obstitura videbantur; vt Athanasius et caeteri episcopi ex Alexandrina Synodo in epistola

51–2. *aLB*: ex Augusti victoria nuncupatam vrbem esse *β*. 54. *aLB*: nauali superatus *β*. 55. *aLB*: Θρακῃ *β*. 60. eo *aLB*: meo *β*. 62. *aLB*: magnam securitatem indicantia *β*. 67. iudicare *aLB*: *correximus*. 67–9. De . . . Fabro *aLB*: om *β*. 74. *aLB*: quomodo enim *β*. 82. *aLB*; in *post* ac *om*. *β*.

55. de Senectute] An error of Sepulveda's; Erasmus, in his reply, points out that he had never edited, or commented, on the *De Senectute*.

ad Marcum Papam conqueruntur, a quo exemplum decretorum ipsorum, quod petebant, receperunt. Adde quod libri tutiores ab iniuriis esse solent, et minus a sciolis scholia saepe cum scripturis confundentibus viciari, vbi a paucioribus vel leguntur vel intelliguntur. Nisi forte hoc dicis, placuisse in foedere vt dictio Graeca emendaretur ad Latinam. Quod nec est probabile, praeterquam in certo aliquo loco, et nunquam factum fuisse certum habeo. Nam articulum quem citas ex aurea bulla, licet duas aureas bullas in libro Conciliorum perlegerim, inuenire nunquam potui. Quam igitur dicas, et vnde a nobis petenda sit, obsecro te ne graueris ad nos perscribere.

Vale. Romae, Decimo Cal. Iun. anno a Christo nato MDXXXIIII.

Tui studiosissimus Io. Genesius Sepulueda.

Celeberrimo viro domino Desyderio Erasmo Roterodamo etc. Friburgi.

2939. From John Paungartner.

Leipzig MS. EE. 206. — Augsburg. 26 May 1534.

[An original letter, written and addressed by a secretary, signed by Paungartner. The bottom of the address is cut off.]

SA⟨L⟩VTEM et in omnibus paratissimum obsequium. Erasme excelentissime doctissimeque, tuas ad me datas litteras accepi, aliasque litteras his ad quos scripsisti, reddidi. Quam me ames et obserues scio. Quamobrem et me tibi pluribus nominibus obstrictum esse cognosco. Misissem nunc tibi munusculum aliquod, sed illud huic nuntio committere non audebam. Si fidelis aliquis se nuntius intra biduum aut triduum obtulerit, cum eo aut, si nullum nactus fuero, cum proprio tibi nuntio hoc, quod iam cupiebam, mittam munusculum.

Alia non habeo noua quae scribam quam quod dux Wurtenbergensis ducatum suum vi occupat. Timendum hoc ne malum, pontificis et Gallorum regis ductu, longius serpat. Tu vale semper et me, vt soles, commendatum habeas.

Ex Augusta, xxvi Maii Anno xxxiiii.

Tuus vt suus
Iohannes Paungartnerus a Paungarten etc.

Excellentissimo doctissimoque viro Domino Erasmo Roterodamo, verae theologiae opt. maximoque professori, Domino suo inprimis venerando.

2938. 94. sciolis *aLB*: parum doctis *β*. 100. nunquam *aLB*: nusquam *β*. 101. *aLB*: a *om. β*. 104–6. Tui . . . Friburgi. *om. β*.

2938. 99. duas] For the bull of 1435 see Ep. 2905. 40 n. The other Golden Bull of which Sepulveda speaks is no doubt that of 1356.

2939. 2. litteras] Not extant, see Ep. 2937. 7–11.

APPENDIX XXII

THE *COMPENDIUM RHETORICES*

In August 1544 Rutger Rescius printed at Louvain a booklet of fifteen pages bearing the title *Des. Eras. Roterod. Compendium Rhetorices, ad Damianum a Goes, Equitem Lusitanum.* It is described on the title-page as *Nunc primum in lucem editum*; and is prefaced by a letter to Goes from Bernartius Tiletanus (William Bernaerts of Thielt, for whom see MHL[4]. p. 690), explaining the circumstances in which the booklet was published. Explanation was certainly needed; for, as Bernartius admits, Erasmus had, in one of his letters, expressly forbidden publication (*schedas suas edi vetuit*); there could be no publication, he had said, *nisi cum magno nominis sui dedecore . . . adeo vt, si quis inimicus sit capitalis, non possit facere inimicius.* The letter of which Bernartius speaks is, without doubt, Ep. 2987, where Erasmus writes to Goes: 'Si mihi capitalis esses inimicus, non potes quicquam facere inimicius quam si schedas, quas vni tibi notaui, patiaris excudi'. In a later letter, which Bernartius does not mention (Ep. 3019), Erasmus repeats the prohibition. In excuse of publication Bernartius pleads the public good (ἡ κοινὴ ὠφέλεια): the *Compendium* is too good, or at any rate too useful, to be kept from the world. In the University of Louvain—at least in the College in which Bernartius taught, the College of the Castle—Rhetoric had to be learnt in a hurry (lines 4–10); it had less importance than in the Italian universities. For anyone learning rhetoric in a hurry, the *Compendium* is commended as the ideal 'cram-book'. There are no good text-books, of a reasonable compass, says Bernartius; and the *Compendium* is one which can safely be recommended to any lecturer (*quae tuto praelegi possit*).

Bernartius protests too much. It is doubtful whether the *Compendium* can ever have been of real use to anyone except Erasmus, and, through Erasmus, to Goes. It seems to embody the Notes which Erasmus used in teaching Goes the elements of Rhetoric—it is conceivable that the Notes were originally made at a much earlier period, e.g. in Erasmus' Paris period, when he had to give elementary instruction; it is difficult to credit him, in 1534, with any fresh interest in Rhetoric. But the Notes themselves cannot be thought useful—for the most part, indeed, they are not intelligible—except as expounded and amplified by a teacher or lecturer; or to a student who, using them, recalled the exposition given by his teacher. Neither in substance, again, nor in method and arrangement, is there novelty or originality—the earlier sections are derived from the *Ad Herennium*, perhaps directly. Nothing about the book, in fact, is interesting except

that it was put together by Erasmus. Bernartius and Rescius could rely on the name of Erasmus to sell the book; and it may be suspected that this was their primary concern.

For the circumstances under which the *Compendium* came to light we have only the account of Bernartius. On some day not specified Rutger Rescius took him to his study, where he showed him, first, a collection of unprinted letters addressed to Goes by distinguished scholars, and finally 'a book written in the hand of the great Erasmus', containing, in addition to various letters of Erasmus to Goes, the *Compendium*. That the *Compendium* was in Erasmus' autograph is implied, though not stated definitely. It may be noted that, of Erasmus' letters to Goes, none is extant in autograph.

The *Compendium* has survived, so far as we know, in a single complete copy, belonging to the Koninklijke Nederlandsche Akademie van Wetenschappen in Amsterdam. We are indebted to the Librarian of the Akademie for a photograph of its fifteen pages; from which the text here given is set up. For an incomplete copy described by Prof. de Vocht, see MHL[4]., pp. 693–4. The prefatory letter of Bernartius was printed in *Opus Epistolarum Latinarum Damiani de Goes* by J. de Vasconcellos, who presumably knew a complete copy. The existence of the book was known to P. S. Allen, and we were enabled, through the kindness of Prof. Roersch, to discover its present location. The booklet, and indeed the very name of it, has hitherto been unknown to the bibliographers; and if, four centuries ago, it could not be printed 'nisi cum magno nominis Erasmi dedecore', it seems harmless to-day to rescue it from oblivion.

DES. ERAS. | ROTEROD. COMPENDIVM | RHETORICES, AD DAMIA|NVM A GOES, EQVITEM | LVSITANVM. |

CLARISS. ERVDITISSIMOQVE VIRO DAMIANO A GOES EQVITI LVSITANO, GVILIELMVS BERNATIVS TILETANVS S. P. D.

QVVM discipulis meis, quos D. Ioannes Maeuius moderator collegii Castrensis, vir, cui liberales disciplinas prouehere vnice studio est, mihi erudiendos in Dialecticis tradiderat, Rhethoricen praelegere statuissem, Nobilissime et eruditiss. Damiane, neque temporis breuitas in hanc artem longas institutiones pateretur, quod ex more collegiorum philosophiam profitentium tantisper vnius curae magistri tantum committatur iuuentus, quae philosophico studio destinata est, quoad Dialectices rudimentis sub eo depositis ad Aristotelis nunquam satis laudatam in philosophia doctrinam idonea esse iudicatur, circumspexi diligenter, quis ex omnibus scriptoribus, quorum de Rhetorica praeceptiones extant, potissimum huic nostro instituto accommodus esse posset. Occurrebant Cicero, Fabius Quintilianus, et his ipsis Aristoteles antiquior, Hermogenes, Trapezuntius, et item alii. Qui vt erudite de Rhetorica, ita difficilius et prolixius scripserunt, quam vt rudibus proponi debeant. Nec ignorabam hoc nostro felicissimo seculo eximiae et celebris eruditionis viros, libellos edidisse, quibus hanc artem dilucide, neque id tamen prolixe complexi sunt. Et certe (quod ingenue fatendum est) tales sunt horum libri, vt non alii, quod ad liberales artes pertinet, scholis, in quibus tenera aetas eruditur, essent accommodatiores, ni parum commodis exemplis omnia scripta sua, quibus artes bonas optime tradunt, refersissent. Quo studio quantam rei literariae iacturam intulerint, multorum studiosorum querelae abunde testantur. Cum itaque nec hi ob exempla, nostro proposito alioqui haud pessime seruituri, neque illi, quod grauius prolixiusque quam pro rudimentis scripsissent, satis idonei visi sunt ad id quod institueramus, animus enim erat discipulis nostris quam potuit fieri breuissime, si non aliud, gustum saltem Rhetorices dare, commodi alicuius libelli penuria in totum iam a Rhetorica lectione animum meum auerterat, et si perspiciebam, quam ex re nostrae iuuentutis esset hanc artem cum Dialecticis coniungere, donec Rutgerus Rescius praeter singularem in tanta eruditione modestiam et ingenii dexteritatem vir humanissimus in musaeum suum inductis nobis post multas doctorum et illustrium virorum ad te nondum typis excusas epistolas, quas mihi benigne spectandas exhibuit, tandem magni illius Erasmi manu descriptum librum protulisset, in quo praeter varias ipsius ad te literas, tabulae quoque in artem Rhetoricam inerant, in tuum vnius vsum olim ab eodem conscriptae. Quarum capitibus obiter perlectis, cum eam viderem breuitatem, cui miram adderet lucem tractationis ordo, tanquam thesauro reperto

gestiens, incipio protinus ad editionem Rescium hortari, ac indignum esse dicere, tam vtilem et tanti authoris libellum cum maximo studiosorum incommodo, hoc praesertim tempore, quo nulla Rhetorices methodus scholis apta satis extat, quae tuto praelegi possit, diutius premi. Quare moneo det operam, nisi *τῶν ἐπιστημῶν ἐλευθερίων* candidatis iniquior videri velit, id abs te impetret, vt libellus cum bona tua gratia in communem studiosorum vtilitatem excudatur. Inquit ille haud egre abs te id impetrari posse, si satis animi tui propensionem ad honesta studia iuuanda et propaganda norit, vt qui eruditissimus ipse, hoc tuum erga bonas disciplinas studium editis tot libris abunde declarasti. Caeterum Erasmi quandam epistolam obstare, qua huiusmodi schaedas suas edi vetuit. Scribit enim non posse, nisi cum magno nominis sui dedecore id genus scripta euulgari, adeo vt, si quis inimicus sit capitalis, non possit facere inimicius. Ego vero, clarissime vir, sic sentio, tantum cuique gloriae decorisque ex libris in vulgus edendis comparari, quanta vtilitas illa fuerit, quae hinc paritur honestarum artium studiosis; atque adeo omnem nominis splendorem in euulgandis lucubrationibus *τῇ κοινῇ ὠφελείᾳ* metiendum. Non video proinde quo Erasmici nominis dedecore hae tabulae in lucem exirent, cum *πᾶσι τῆς ῥητορικῆς σπουδαίοις* ex aequo sint profutura. Nam rudibus fidelis diligentisque praeceptoris opera adiutis quantam vtilitatem afferant, non dicam. Reliquis certe, qui vtcunque iam ex longis et prolixis praeceptionibus hanc artem didicere, nullus opinor non fatebitur esse vtiles, nisi fortasse non intelligit quanti referat artis alicuius summa capita ex immensa praeceptionum multitudine tanquam in tabula descripta esse ei qui prompte studeret eam memoria complecti. At, quod vere liceat dicere, ridiculum foret existimare vulgo studiosorum id vtile non esse quod tantus vir tibi iam tum humanioribus literis ita perpolito, vt accepimus, profuturum iudicabat. Ne igitur id commodi, quicquid est (est enim non exiguum) publice diutius desideretur, curauimus, Rescio benigne adiuuante, quod magni illius Erasmi pace tuoque permissu fiat, has tabulas in communem omnium vtilitatem formulis excudi; vt quae priuatis tuis studiis hactenus fuerant dedicatae, nunc omnium studiis publice consecrentur. Quod cum omnibus bono commodoque futurum sit, hoc tam ingenti beneficio quicunque Rhetorices cognitionem expetunt meritissimo in perpetuum tibi astrictos habebis.

Vale Louanii ex Collegio Castrensi Anno 1544. sexto Id. August.

60. nomimis *Compendium Rhet.* 64. afferent *Compendium Rhet.*

DES. ERAS. ROTEROD. COMPENDIVM RHETORICES

Ars.
Artifex.
Opus.

Artis materia:
- Genus iudiciale, siue forense.
- Genus deliberatiuum, siue suasorium.
- Genus demonstratiuum, siue laudatorium.

Artificis officia:
- Inuentio rerum
- Dispositio.i.ordo
- Eloquutio
- Memoria
- Pronuntiatio siue actio.

Facultas paratur: Natura, Arte, Imitatione et vsu.

Operis partes:
- Exordium, parat auditorem.
- Narratio, exponit causam.
- Diuisio, ostendit statum causae, et promittit etc.
- Confirmatio.
- Confutatio.
- Conclusio siue peroratio.

Exordium:
- Principium — Rectum
- Insinuatio — Obliqua.

Exordium agit vt auditor sit:
- Beneuolus, vt faueat.
- Attentus, in minutis.
- Docilis in difficilibus.

Exordium vitiosum, commune, alienum, vulgare, prolixum, concitatum, verbosum, etc.
Optimum, quod ex causae visceribus sumitur.

Narratio. Expositio.

Breuis, dilucida, verisimilis, apposita ad causam.
Haec non argumentatur, sed habet argumentorum inspersa semina.

Diuisio limen est argumentationis.

Ea duas interdum habet partes. In priore ostendit statum et caput causae. In secunda promittit, quot partes et quo ordine sit dicturus, aut summatim ostendit, quibus de rebus sit dicturus, si illud non est commodum.

Status.

Constitutio siue status, est caput totius controuersiae, quod in primis inueniendum est oratori, ne in argumentando dicat aliena, aut inutilia, aut etiam nocentia. Iugulum oportet petere.

Constitutio:
- Coniecturalis siue inficialis — An venenum datum sit. An ab hoc datum.
- Legitima, quum non conuenit de sententia legis aut scripti.
- Iuridicialis siue qualitatis, occidit, sed iure.

Ex contrariis legibus. Legum collisio. Eadem sibi colliditur. Qui duas rapuit.

Coniectura	Ex ambiguo
Finis	Ex definitione, Furtum fatetur, sacrilegium negat.
Qualitas	Ex translatione, quum mutatur actor, iudex, locus, aut tempus etc. Ratiocinatio.
Iudicatum.	Status duplex. Status ambulans.
	Comparatio,
	Ratio, Firmamentum continens Iudicatum, Orestes.

Argumentatio siue probatio.

Inartificialis, que ex causa petitur	Praeiudicia. Rumores. Tormenta. Tabulae.
Artificialis, quam orator ex se gignit	Iusiurandum Testes. Oracula.

Artificialis	Signa. Argumenta. Exempla

Signa sub oculos veniunt pene ἄτεχνα	Necessaria non egent alia probatione. Non necessaria, quae adiuncta aliis valent. Erat inimicus, minatus est etc.

Haec colliguntur a tribus temporibus, Peperit, igitur cum viro concubuit. Expalluit interrogatus, titubanter loquutus est.
Argumentum est ratio, rei dubiae faciens fidem.
Consilio senum magis obtemperandum, quia multo rerum vsu sapiunt.

Coniecturalia ducuntur a circumstantiis	Rerum	Causa Tempus Locus Occasio Instrumentum. Modus	
	Personarum	Genus Natio Patria Sexus Aetas Educatio	Habitus corporis Fortuna Conditio Animi natura. Studia Affectatio Ante acta Commotio Consilium Nomen.

An voluerit
an potuerit
an fecerit
An sit
Quid sit
Quale sit

Loci Argumentorum.

1 Definitio, descriptio, et etymologia.

2 Genus, Virtus.
3 Species, Iustitia.
4 Proprium, Sermo in homine.
5 Differentia, Rationale.
6 Diuisio, Partitio. Reip. formae 4.
Reip. partes, Senatus, Ordo equestris et Populus.
7 Totum falsum, aut vnum confirmatur etc.

Dilemma, vt propositis duobus vtrumque retorqueatur in aduersarium.

Antistrophon et βιαίον telum retortum.

Simile. Dissimile. Inductio insidiosa.

8 Repugnantia
- Contraria, sapiens, stultus.
- Priuatiua, caecus, videns.
- Contradictoria, doctus, non doctus.
- Relatiua, pater, filius, locator, conductor.

9 Consequentia — Qui laesit sciens, non erat amicus.

10 Causae / Effecta — Si gloriam petis, expecta inuidiam.

11 Euenta — Vicit, meliorem igitur causam habuit.
12 Autoritas.

Exempla.

Minimum differunt a similibus. Sumuntur a factis cum autoritate. Vt vmbra non est nisi sis in lumine, ita inuidia abest, si sis inglorius, Simile est. Multa reuerentia debetur virginibus, quia Flaminius senatu motus est, quod vxorem fulmine territam complexus sit, praesente filia, Exemplum.
Tractantur eodem modo quo similia.
A pari, a minore, a maiore.
Fictio locum habet in omnibus.

Genus deliberatiuum, siue suasorium.

Tria spectanda
- Quid sit de quo deliberatur.
- Qui sint qui deliberant.
- Quis sit qui suadet.

Item
- An fieri possit.
- An fieri debeat.

Partes in deliberando.

1 Rectum per se. Hic sunt omnes species virtutum.
2 Honestum siue laudabile, ad famam quae saepe magis mouet quam ipsa virtus. Sic et infamia.
3 Vtile in commodis aliis situm est.
4 Necessarium.
5 Possibile.
6 Facile.
7 Tutum.

Comparatio vtrum vtilius aut honestius.

8 Iucundum. Decorum.
Factum. Exules ingressi pomeria liberarunt ciuitatem obsidione.
Contrariis vtimur in dissuadendo.
Arte sunt exaggeranda commoda. Incommoda attenuanda. In dissuadendo contra.

Propositionum gradus.

Coniectura	Non hoc agit Antonius vt Ciceronem seruet, sed vt totum extinguat, exustis Philippicis.
Ab honesto	Etsi ex animo defert conditionem, turpe est Ciceroni Antonio debere vitam, praesertim iam exactam.
Comparatio	Etsi iuuenis esses, non esset vita iactura famae redimenda. Vita enim corporis breuis est. Fama, quae vera est hominis vita, perennis.
Impossibile	Vt haec contemnas, non poteris ferre dominum Antonium, taedio sponte migrabis e vita.

Aliud exemplum.

Non expedit ducere vxorem.
Etsi expedit, non expedit philosopho.
Etsi expediret, non expedit Socrati.
Aut non conuenit hac aetate.
Etsi aetas non dissuaderet, nec aliud quicquam, certe haec vxor ducenda non est.

De genere laudatorio.

Bona externa.
Bona corporis.
Bona animi.

Externa	Patria,	Genus,
	Opes,	Honores,
	Edificia,	Vxor, Liberi etc.
Corporis	Aetas,	Forma,
	Dignitas,	Vires,
	Salubritas,	Vocalitas,
	Plectrum articulatum etc.	
Animi	Docilitas,	Ingenii dexteritas,
	Memoria fidelis,	Sanitas,
	Pietas, Fortitudo, Prudentia, Moderatio, Iusticia, Comitas, etc.	

Externa quoniam ad laudem proprie non pertinent, arte huc sunt accommodanda. Si patriam illustrem sua virtute reddidit illustriorem, aut obscuram reddidit claram. Idem dicendum de genere. Si opes sine fraude parauit, aut a maioribus acceptis, aut a fortuna sponte oblatis bene vsus. Si diuitiae et honores illum nec corruperunt nec reddiderunt insolentem. Si vxorem elegit et comiter habuit. Si filios sancte educauit. Si patriae felix est magis quam sibi.

Idem faciendum in bonis corporis. In adolescente sobrietas, in formoso pudicitia. Si dignitas, animi grauitas in vultu relucet. Vires et salubritatem corporis parit et auget industria, ac vitae sobrietas.

Bona animi per omnis aetatis gradus tractanda sunt. Quid puer, quid adolescens, quid iuuenis, quid vir, quid senex gesserit. Qualis in patriam, in parentes, in vxorem, in liberos, in amicos, in ciues, et hostes.

Vt in vituperando virtutes in proxima vitia deprauamus, ita in laudando vitia extenuamus, virtutum nomina donantes, parsimoniam frugalitatem appellantes, saeuitiam saeueritatem, astutiam prudentiam etc.

Est laudandi genus per comparationem. Veluti quum quem laudamus, cum aliquo omnium iudicio laudatissimo conferimus, aut cum pluribus, et eum vel parem vel superiorem ostendimus, veluti si quis Carolum Caesarem componat cum Alexandro Magno.

Loci communes.

Quum virtutem aliquam attollimus, aut vitium exaggeramus ad causae nostrae commodum. Veluti si quem laudes a studio philosophiae, locus communis erit, quantam vtilitatem adferat hominibus philosophiae cognitio.

Sententiae quasi lumina orationis admiscendae. Variae sunt.

Simplex. Nihil tam populare quam bonitas.

Ratione subiecta. In omni certamine, qui opulentior est, etiam si accipit iniuriam, tamen facere videtur.

Duplex. Vt, Obsequium amicos, veritas odium parit.

Ex diuersis. Mors misera non est, aditus ad mortem miser est.

Recta. Tam deest auaro quod habet, quam quod non habet.

Figurata. Vsque adeone mori miserum est?

Translata ad personam. Seruare potui, perdere an possim rogas?

Epiphonema, additur rei narratae aut probatae.

Noema, non exprimitur, sed intelligitur. Eras dignus qui manum haberes integram.

Ex inopinato, quis te permisit sic timere?

Ex contrariis. Habeo quem fugiam, quem sequar non habeo.

Item. Miser, quum loqui nesciret, tacere non poterat.

Amplificandi rationes ac minuendi.

Ex mutatione nominis, vt si pro caeso, occisum dicas. si pro improbo, latronem. Contra qui pulsauit, attigisse.

Ex collatione addita. Non furem, sed raptorem. non adulterum, sed expugnatorem pudicitiae. non sacrilegum, sed hostem sacrorum religionumque, non sicarium, sed crudelissimum carnificem ciuium sociorumque in vestrum iudicium adducimus.

Ab incremento, quum ceu per gradus peruenitur ad summum, aut quodammodo vltra summum. Facinus est vincire ciuem Romanum, scelus verberare, parricidium necare. Quid dicam in crucem tollere?

196 nomine *Compendium Rhet.*

Ex comparatione per fictionem, quum auctis leuioribus, crescit quod intendimus. Si hoc tibi inter coenam accidisset, quis non turpe duceret? In coetu vero populi Romani negotium publicum gerens, magister equitum.
Fit et sine fictione.

Ex ratiocinatione, quum ex quibusdam adiunctis quae videntur aliena, colligitur quantum sit hoc quod intendimus. Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini exhauseras in Hippiae nuptiis, vt postridie in conspectu populi Romani cogereris vomere.

Congeries, quum rem eandem aliis atque aliis verbis inculcamus. Aderat ianitor carceris, carnifex praetoris, mors terrorque sociorum et ciuium Romanorum, lictor Sextius.

Locupletatio.

Ad copiam faciunt, varietas propositionum, rationum, confirmationum, similium, dissimilium, exemplorum, quorum aliqua vetusta sunt, alia recentiora, quaedam poetica, etc.
Accedunt prouerbia, sententiae variae, apophthegmata, apologi, dicta celebrium autorum etc.

Schemata.

Quaedam schemata faciunt ad iucunditatem orationis, quaedam ad vehementiam, quaedam ad perspicuitatem et euidentiam. In quibus omnibus regnat metaphora, cum sibi cognatis schematibus, hoc est collatione, effictione, imagine, etc.

Supersunt affectus
Mores et
Commotiones.

FINIS.

APPENDIX XXIII

THE DONATION TO GOCLENIUS (Ep. 2863)

Ep. 2863 professes to be a deed of gift, conveying to Goclenius, *pleno iure*, all the monies deposited with him by Erasmus up to the date of the letter (28 Aug. 1533). Erasmus had left, or made, deposits with Goclenius on three occasions. (1) In 1521, when he quitted Brabant, he had left with Goclenius the sum of 450 gold florins (Epp. 1437. 122–40, 2352. 38–40). (2) In May 1522 he had made, through Hilary Bertulphus, a deposit of monies amounting in their total value to 330 Rhenish florins (Ep. 2352. 41–61). At a later date, unspecified, he had deposited through Quirinus Talesius 909 gold Philippics (Ep. 2352. 62–71, and A 2 of this Appendix). In 1539 Amerbach reckoned the value of the monies for which he held Goclenius' receipts at about 1960 *aurei*.

Upon the death of Goclenius these monies became the subject of a protracted litigation, the history of which is in many of its details obscure. The obscurities which involve it are partially illustrated by documents preserved in the library of the University of Basle. These documents, fourteen in number, consist of correspondence between Boniface Amerbach and the University of Louvain, correspondence between Amerbach and John Altenanus and Conrad Heresbach (representing Goclenius' family), correspondence between Amerbach and Goclenius in 1536, memoranda by Amerbach of documents forwarded by himself to the University of Louvain and to Altenanus, and, finally, a deed of Goclenius (17 Sept. 1533) acknowledging monies received from Erasmus, together with a memorandum by Erasmus (8 April 1534) of monies placed on trust with Goclenius. For transcripts of all these documents, and for permission to print them, we are indebted to the kindness of Dr. Alfred Hartmann.[1] For convenience of reference we have numbered the documents A 1–14, and in what follows they are cited by these numbers.

Goclenius died intestate on 25 Jan. 1539. Immediately on his death, and pending the arrival of those members of his family who might naturally claim to be his heirs, the University of Louvain took possession of his goods, including the monies deposited with him by Erasmus. By his last will, made in Basle on 12 Feb. 1536, Erasmus had directed that the monies which he had left with Goclenius in Brabant were to be expended in Brabant in accordance with instructions which he had himself furnished

[1] A 9 was transcribed by P. S. Allen in 1924. The original of A 6 belongs to the Bibl. Municipale of Nantes; the transcript given here follows a photograph preserved at Basle.

to Goclenius. Correspondence on the subject had passed between Goclenius and Amerbach in August and September 1536 (A 3, A 13, A 14). But Goclenius had been unaccountably dilatory; and at his death the bulk of the monies deposited in Brabant remained unexpended. On 7 April 1539 Amerbach, as 'haeres' under Erasmus' will, addressed to the University of Louvain a letter (A 4) giving them full powers to dispose of Erasmus' monies in accordance with the terms of the will. This letter was read to the University on 7 June; but in view of pending litigation remained unanswered until 15 Oct. (A 6). The University was permitted by the imperial fiscal procurator to sequester the property until a suit for the possession of it had been decided by the Council of Brabant. There were three claimants: the University of Louvain, Goclenius' family, and the Treasury of Brabant. The Treasury of Brabant contended that Erasmus' will had no validity in Brabant, since he was illegitimate, and had not procured a licence to make a will from the duke of Brabant, the licence which he had procured from the Emperor being deemed insufficient (A 9).[1] The claim of the Treasury, however, was set aside by a decision of the Council of Brabant. According to Altenanus (A 10) the burden of the suit, and its costs, were borne by Goclenius' family. In the account given by the University to Amerbach (A 9), we are asked to believe that the University and the family of Goclenius worked together in the matter. According to Altenanus, the court gave judgement to the effect that the monies deposited with Goclenius belonged to him in virtue of a gift from Erasmus; this gift being a *donatio inter uiuos et ex causa* (see *Digest* 39. 5. 3), the decisive document being, presumably, Ep. 2863. This is not entirely consonant with the version given by the University (A 9); where it is said that Ep. 2863 was adduced by Goclenius' family only after the claim of the Treasury had been defeated by the assistance of the University. However this may be, the judgement of the Council terminated the power given to the University to sequester Erasmus' monies; and Goclenius' family supposed themselves to be now entitled to receive these as his heirs. But the University contrived to secure an 'arrest' (A 9); setting up the contention that the *donatio* was 'fictitious', and that the letter attesting it (Ep. 2863) was from the beginning understood both by Erasmus and by Goclenius to be, not a deed of gift, but a deed creating a trust. On 15 Oct. they wrote to Amerbach a letter (A 6) carried by their notary, Jodocus Grimberga (called by Amerbach in A 3 Judocus Gravimberga), in which they asked Amerbach to send to Louvain any documentary evidence which he might have tending to prove that the *donatio* of 1533 was 'fictitious'. To this letter Amerbach replied by a letter written on, or before, 17 Nov. (A 7). With his letter he sent copies of the documents

[1] Altenanus believed that the Treasury derived their information about Erasmus' illegitimate birth from the *Compendium Vitae* (vol. i, pp. 47–52), which was found in Erasmus' autograph among Goclenius' papers. What he says of this document is of importance, in view of the doubts which have been cast on its authenticity (see Appendix I).

listed by himself in A 13. These consisted of an extract in copy from Erasmus' account books (in Erasmus' own hand), detailing the monies deposited with Goclenius; copies of the receipts given by Goclenius for these monies; copies of Goclenius' letter to Amerbach of 19 Aug. 1536 (A 3), and of the relevant portions of Amerbach's reply (A 13). On 2 Dec. he sent a further letter, explaining details in the letter of 16 Nov.

But before writing this second letter he had received (on 30 Nov., A 10) two letters addressed to him on behalf of Goclenius' family; the one from their legal agent, Altenanus (A 9), the other from Conrad Heresbach (A 11). In reply to these letters he furnished Altenanus with copies of the documents already sent to the University, and, in addition, with a copy of the relevant sentences from Erasmus' will (A 14). In the letters accompanying these documents (A 10, A 12) he left Goclenius' family in no doubt as to his opinion on their claim. He pronounces the donation of Ep. 2863 to be plainly 'fictitious'.

From the *Acta* of Louvain University we know that on 23 July 1540 Goclenius' family still maintained their claim, and proposed to take it into court. But from that date there is no further mention of the matter in the University *Acta*. From a statement of Peter Opmeer (1526–95) we learn that some 2,000 ducats of the monies deposited with Goclenius were ultimately distributed to the poor (in Brabant) (*Opus Chronographicum*, i. 476 b); and it seems certain, therefore, that Goclenius' family were unable to sustain their contention at law (see Cran. E., pp. 248–9).

The interpretation given to Ep. 2863 by Amerbach and the Louvain authorities undoubtedly represents accurately what was understood both by Erasmus and Goclenius. The deed of acknowledgement written by Goclenius on 17 Sept. 1533 (A 1) was plainly written immediately on receipt of Ep. 2863. It is written primarily to provide for the unlikely contingency of his dying before Erasmus—in that contingency the monies are to go back to Erasmus. It is, as he calls it, a kind of 'last will'. Taken alone, however, it does not help the contention that the donation was 'fictitious'. The Memorandum drawn up by Erasmus on 8 April 1534 (A 2) is more helpful. It at least makes it plain that Erasmus himself regarded the donation as fiduciary; and there is no doubt that the monies spoken of in it are the total of the three deposits enumerated by Goclenius in Ep. 2352. Erasmus could not have written the Memorandum if he considered himself already, by Ep. 2863, to have disposed of these monies by a free and irrevocable gift. The Memorandum and (as Amerbach points out) Erasmus' will, put Erasmus' *intention* beyond doubt. He was trying to create a trust—his trouble was that he was doing so in conditions prior to a law of trusts. Goclenius' correspondence with Amerbach, again (A 3 and A 13), proves that, at least in 1536, Goclenius regarded himself as a trustee—in particular, the penultimate paragraph of his letter shows that he interpreted his office as trustee even more rigidly than Amerbach. His three years' delay in executing his trust remains difficult of explanation.

But we should take with reserve the statement of Altenanus (A 9) that, after 1536, Goclenius had frequently spoken and sometimes acted as though he recognized no trust, but was free to use Erasmus' monies as he would. Altenanus speaks of being able to produce witnesses to this effect; but it is not clear that they could have borne cross-examination.

Ep. 2863 and the Memorandum embodied in A 2 are seen in their proper light when compared with the two Memoranda printed in Ep. 2855 introd., which record deposits made by Erasmus with Amerbach. The first of those two Memoranda was drawn up on 13 Aug. 1533 (fifteen days before Ep. 2863 was written). Dissatisfied with the form of it Erasmus drew up an amended Memorandum on 8 April 1534; on the same day, that is, as that on which (dissatisfied with the form of Ep. 2863) he amended the record of deposits with Goclenius to the form seen in A 2.

A 1. Acknowledgement by Goclenius of Monies deposited with him by Erasmus.

Basle MS. C. VI^a. 71. 110 v°. 17 September 1533.

[A notarial copy.]

Copia manus Conradi Goclenii (vt apparuit *added by the Notary*).
Hoc Christus bene vertat.

D. Erasmus Roterodamus pecuniam quam hactenus ab eo habui depositam mihi vniuersam dono dedit, egoque tantam munificentiam libentius acceptaui quod a tanto viro esset profecta. Sed tamen ne tantae pecuniae profusio illi possit esse damno, si mihi aliquid accideret humanitus (nam me viuo quicquid possideo illius esse duco), hoc meo chirographo, quod volo quocumque iure aut consuetudine aut valore habere instar vltime voluntatis, protestor, significo et declaro, si forte contingat me prius D. Erasmo e vita decedere, tunc me illi vel reddere vel dono dare, quicquid ego ab eodem dono accepi. Vt autem liquido constet, quid ab eo acceperim, hic singula subnotabo. In primis accepi ab eo florenos aureos quadringentos et quinquaginta; sed de illis numeraui Iacobo Ceratino viginti quinque pro lexico Graeco, idque nomine et iussu D. Erasmi. Proinde ex ea summa ab haeredibus meis D. Erasmo numerabuntur quadringenti viginti quinque aurei. Habui preterea ab eodem ducatos simplices sex, adhuc Philippeos centum et triginta. Item ex pecunia, quam Hilarius Bertulphus eiusdem D. Erasmi nomine apud me deposuit, habui hos nummos in specie, illo quidem tempore plus constituentes quam in praesentia, sed in specie nummi fuerunt primo centum et quadraginta medii regales Caroli Caesaris, constituentes simplicem Caroleum cum medio, Philippei quinquaginta tres, Carolei triginta, angelati quinque, aurei Renenses Electorum septem, stuferi simplices nouem. Postremo tradente Quirino Talesio accepi Philippeos nongentos et nouem cum vno stufero. Quam totam pecuniam

ego illi siue tanquam gratus cliens reddo, siue vi vltimae voluntatis dono do, neque solum prescriptam pecuniam, verum etiam preter prescripta eidem D. Erasmo dono et lego ducatos viginti, mea manu testificans hanc meam esse vltimam voluntatem, quantum ad praescriptam summam attinet.

Ita scripsi meapte manu anno domini M.D.XXXIII Decima septima Septemb. Conradus Goclenius.

Collatione facta concordat copia cum originali. Ita attestor Ioh. Duynkens Not^{s} per Concilium Brab. admissus.

A 2. Memorandum by Erasmus of Monies deposited with Goclenius.

Basle MS. Goclenii epistolae (Erasmuslade) f. 34 v°. 8 April 1534.

[A notarial copy.]

Des. Erasmus Roterodamus theologiae professor, deposui apud excellentem virum et amicum syncerissimum Conrardum Goclenium, lingue Latine professorem Louanii in collegio Busleidiano, florenos aureos in auro quadringentos et quinquaginta, ducatos simplices sex, Philippicos centum triginta, preterea florenos Brabantiae monetae trecentos quadraginta sex cum dimidiato. Ab hac summa detrahendi sunt coronati quatuor; quos meo iussu dedit Martino Lypsio. Preterea deposui quadraginta duos coronatos solatos, Philippicos aureos nongentos nouem cum vno stuphero, sicut ipsius testantur chirographa. De qua summa, si nihil aliud statuero ante supremum diem, volo vt quadringentos seruet sibi, reliquum aut tradat heredi quem institui, et executoribus, aut ipse dispenset in pios vsus. Atque hoc chirographum meum nihilo minus ponderis habere volo quam si testamento esset insertum, eoque ad pleniorem ⟨effectum⟩ meapte manu descripsi et peculiare anuli signum Terminum affixi. Apud Friburgum Brisgoae octauo die Aprilis anno domini Millesimo quingentesimo trigesimoquarto.

Suprascripta copia cum suis literis originalibus per D. Erasmum scriptis collationata cum eisdem concordat. Ita est. Egid. Martin alme Vniu^{tis} Louañ., vt per coñ. Notarius. (*Sealed.*)

A 3. Letter of Goclenius to Boniface Amerbach.

Basle MS. G^{2}. II. 67. 52. Louvain. 19 August 1536.

[A notarial copy. On the back Amerbach has written: 'Autographum oder den brieff durch Goclenium an mich mitt siner eignen handt geschriben hab ich Iudoco Glavimberga dem Notario zu löfen in brabant, als er von vniversitate Louanien. zu mir hieher geschickt pro cedenda mea actione, quam tanquam haeres Erasmi haberem in pecuniam apud Goclenium ab Erasmo depositam et minime dispensatam, zu fürderung genant gelt herus

A 2. 15. effectum *add. Hartmann* : *om. MS.*

zebringen geben [hab], doch das gemelter brieff mir wyder vberantwurt vnd zugeschickt werdt. Actum vff Zinstag noch Martini Anno 1539.']

+ Copia.

Superscriptio: Celeberrimo doctori domino Bonifacio Amorbachio. Basileae.

Tenor Literarum:

Salutem plurimam. Mortem Erasmi nostri, etsi mihi secundum parentis mortem nihil in vita accidit acerbius, cogitatione animi ad rationem reuocata paulo moderatius incipio ferre. Quid enim illi fuit expectandum in vita, quod non abunde fuerit assecutus? Honores constanti animo semper refugit, principibus vtriusque ordinis gratissimus, cui tanquam parenti omnes studiosi debent et debebunt acceptam referre omnem eruditionem ac verae pietatis studium. Cuius industriae praemium non modo in praesentia recipit apud superos, verum etiam orbi honestissimi nominis famam nunquam interituram reliquit, ad quam non video an vlla potuerit vltra fieri accessio vite longioris accessione. Quam vero mihi fuerit iucundum inter tot lachrymas, mi Amerbachi, et quantum attulerit consolationis, quod tam aequo animo duxit mori, quod Christianissime defunctus est vita, quod in pios vsus sua bona dispensanda reliquit, vix vlla consequar oratione. In qua re vt eius voluntatem, apud me nunc non minus pollentem quam olim cum ipse viueret, adiutarem, simul cum tuo tum executorum desyderio facerem satis, profectus sum illico Antwerpiam ad Erasmum Schetum, negotiatorem et (quod in eo genere hominum haud ita frequens esse praedicant) virum integerrimae fidei et humanitatis admirandae. Is acceptis literis vestris non recusauit statim vniuersam pecuniam reddere, sed ea moneta, qua accepit, nempe Brabantica. Quod cum existimarem vobis et molestum et incommodum fore, videremque non sine magno sumptu nec sine periculo eam summam posse Francofordiam [posse] traduci, aliud iniui consilium, sicut mihi visum est, non paulo tutius et quod minus haberet impendii. Impetraui enim a Scheto vt, quoniam ipse in proximis nundinis Francofordiensibus pecuniam a suis debitoribus est recepturus depositam, vobis Francfordiae sit numeraturus et, facta reductione nummorum ad pecuniam Brabanticam, vel aureos Germanicos vel coronatos Gallicos redditurus.

De legato et mercede Lamberti Coomanni detracta Erasmus Schetus aut eius filius Caspar aut certe institor afferet syngrapham. Caeterum vnus scrupulus restat, quod in vtraque summa, tam depositorum apud Schetum quam detrahendorum, nonnihil est erratum. Siquidem inter deposita per errorem bis relata est summa octoginta vnius florenorum cum stuferis (vt nos hic loquimur) quindecim, et inter detrahenda pro linteis loco quindecim florenorum scribendi fuerunt vigintiquinque. Martino autem Lypsio per Schetum, non octoginta floreni, sed hactenus tantum modo quadraginta sunt soluti. Quod si D. Erasmus Lypsio per suum chyrographum donauit octoginta, obtestatur vestram fidem Lypsius, ne munificentia D. Erasmi literis consignata per vos imminuatur. Non recusasset Schetus illi reliquos quadraginta de prescripto vestro addere, sed volui prius rem ad vos perferre,

cum hec controuersia inspectis Erasmi autographis protinus tollatur, et vos in hac parte sicut in caeteris omnibus vestrum offitium sitis facturi.

Caeterum quod adiungis non ingratum fore, si institutum vestrum aliqua summa penes me deposita adiuuare non grauarer, haud scio an id satis salua fide efficere possim, propterea quod ipse testator sua legata certo adstrinxit loco ex verbis testamenti, cum velit me illa in Brabantia dispensare, et ante conditum testamentum iam aliquot annis mihi etiam ex mandato, cuius in vltima quoque voluntate meminit, quid in quos conferre debeam, plane preiuerit. Alioqui non grauatim hoc onus cederem melioribus et maiori praeditis prudentia. Si mihi aliud licere putas, non diffugiam grauissimi viri auctoritatem.

Vnum reliquum est, mi Amerbachi, quando communi amico, qui, sicuti vere scribis, vtrumque nostrum mirifice adamauit, orbati sumus, fati necessitati non repugnemus, sed omni cura, studio et cogitatione contendamus, vt illum vocante Christo alacres sequi possimus. Interim dum hic habebimus diuersorium, magni muneris mihi erit, si Goclenium, quem, vt de me aliquid dicam magnificentius, nec Erasmus ipse fastidiuit, in numero tuorum amicorum colloces, nullo genere officii [non] mutuo non responsurum. Illud porro mihi non modo ceptae sed absolutae beneuolentiae erit argumentum, si des operam, vt epistolae meae ad Erasmum scriptae omnes, que mihi in his regionibus apud maliciosos fortasse possent esse fraudi, quod nihil illum passus sum ignorare, quod ipsius interesset, penitus aboleantur. Quid autem aequius quam heredem dare operam ne quid mihi mortuo Erasmo creetur periculi, cum ego illius famae et incolumitati ita saepe studuerim, nullum periculum vt subire recusarim, et ille vicissim me sic amarit vt mea incommoda non aliter quam sua fuerit doliturus, si quid accidisset aduersi. Si cogites, quam hic sit parum libertatis prae quam apud vos, non miraberis me esse solicitum in re, quae neglecta multis fuit damno; et eadem opera intelliges me tibi pro adempto omni metu ac securitate reddita summas delaturum esse gratias.

Bene vale, Amerbachi clarissime, Louanii decimanona augusti Anno M.D.XXXVI.

Tuus quantulus est Conrardus Goclenius.

Collata presens copia cum suis ori⟨ginali⟩bus literis ad verbum concordat, id quod attestor signo, nomine ac cognomine meis solitis et consuetis, Iodocus Grimberga, sacris apostolica et imperiali auctoritatibus, necnon per consilium Cae. Ma. in Brabañ., approbatus Not^s^. (*Sealed.*)

A 4. LETTER OF BONIFACE AMERBACH TO THE UNIVERSITY OF LOUVAIN.

Basle MS. Erasmuslade C, Nr. 13. Basle. 7 April 1539.

[A draft written by a clerk, and corrected by Amerbach, the address and signature autograph.]

MAGNIFICO Clariss. Eruditissimisque Rectori ac omnium ordinum inclytae Academiae Louanien. doctoribus professoribusque, dominis mihi plurimum honorandis.

S. P. Magnifice domine rector, clarissimi omnium ordinum doctores, viri praestantissimi. Erasmus Roterodamus, vnicum patriae nostrae et omnium literarum decus abhinc triennium paulo ante quam ad superos emigraret, pontificis Romani ac Caesaris Augusti diplomatibus instructus testamentum fecit, in quo inter caetera cauit, vt ego nuncupatus haeres pecuniam apud Conradum Goclenium depositam ei, vt in mandatis accepisset, in Brabantia dispensandam relinquerem.

Cuius sane voluntatis Goclenium statim ab Erasmi morte commonui, nihil aeque persuasum habens atque vt vltimam is testatoris voluntatem quam primum exequeretur. Verum cum in dies hic increbrescat Goclenium haud ita dudum re infecta vitae extremum spiritum edidisse, ac depositae pecuniae fiscum insidias tendere, vt mortem viri eruditionis nomine insignis ita mandato nondum satis factum esse non possum non dolenter ferre.

Itaque cum ob huiusmodi cunctacionem pecuniae isthic dispensandae ius in me deuolutum credam, vos, viros omnium integerrimos, huic muneri praeficere cupio, vtque praedictae pecuniae dispensationem in vos recipere ne grauemini, vos etiam atque etiam rogo, id quod paratiore voluntate vos facturos confido, in primis quod publice interesse, vt vltimae testatorum voluntates exitum suum habeant, non ignoratis, dein quod pium hoc legatum est et ab eo relictum qui de vobis, atque adeo de vniuersa re literaria, quam optime meritus est, postremo quod emolumento academiae vestrae cedet. Nec enim aliud ago quam vt pecunia deposita in vsus Goclenio praescriptos vertatur aut, si nihil nominatim cautum apud vos extet, vt vestra prouidentia in annuos reditus collocetur, vnde aliquot studiosi pauperes in academia vestra educari ac subleuari possint.

Quod si hoc muneris vos non detrectare sensero, testamenti, si opus sit, item diplomatum pontificis Romani ac Caesaris et in summa omnium, quae ad infringendas eliminandasque fisci insidias pertinere putaueritis, exempla siue documenta fide digna ad vos transmittere sum paratus.

Haec scribo angustia temporis exclusus, cum forte fortuna clariss. D. Ioannes, vir harum lator ex Italia rediens heri me sub vesperam salutasset, hodie summo mane isthuc iter ingressurus. Vos igitur, qua estis humanitate, hanc meam extemporalitatem boni consulite, et quid spei de vobis mihi concipiendum sit, vel proprio nuncio significate.

Bene valete, viri clarissimi, postridie Paschae Anno MDXXXIX Basileae praepropere.

VV. pp. paratiss. Bo. Amerbach LL. doctor.

39. D. Ioannes *add. sed postea eras. Amerbach.*

A 5. Letter of Boniface Amerbach to the University of Louvain.

MS. Bibl. municipale de Nantes (Photogr. in Basle, Erasmuslade). — Basle. 2 October 1539.

[Written by a secretary, the date and signature autograph. After the address Amerbach has written: 'Non sunt missae nuncio suam sententiam mutante'.]

Magnifico Clariss. Eruditissimisque Rectori ac omnium ordinum in⟨cly⟩tae Academiae Louanieñ. ⟨docto⟩ribus professoribusque ⟨dominis mihi⟩ plurimum honor⟨andis⟩.

S. P. Magnifice domine rector, clarissimi omnium ordinum doctores, viri praestantissimi. Scripsi ad dominationes vestras in Aprili praeterito D. Erasmum Roterodamum testamento mihi haeredi nuncupato iniunxisse, vt Conrado Goclenio certam pecuniae vim penes eum depositam in Brabantia, vti in mandatis haberet, dispensandam relinquerem. Quam cum penes se depositam postea suis ad me literis idem Goclenius conceptis verbis agnouerit, se mandato quam primum satisfacturum recipiens, nihil minus dubitabam quam fore vt protinus fidem suam liberaret. Interea tamen hic rumore suborto de Goclenii morte et pecunia nondum dispensata vos, viros omnium integerrimos, pro haeredis sacrosanctam testatoris voluntatem habentis officio rogare in animum induxeram, vt eius pecuniae dispensationem accipere ne grauaremini, id quod vos minime detrectaturos confidebam, quod pium hoc legatum est, et in annuum reditum, vnde studiosi aliquot in collegio isthic trilingui alerentur, si de alio vsu ex praefinitione D. Erasmi non constaret, collocari desiderarem, vel proprio nuncio de voluntate vestra certior reddi cupiens. Verum cum hucusque non responderitis, hunc nuncium isthuc iter ingressum nactus vos per Christum et sacra studia, quibus haud dubie prospectum cupitis, etiam atque etiam obtestor, quid mihi a vobis expectandum sit, significare vel verbo pro humanitate vestra ne grauemini. Nam si vobis minime integrum intellexero huiusmodi mandatum suscipere, mihi alia quaerenda via ineundaque ratio erit, ne pecunia piis vsibus destinata prophanetur aut iis cederet quibus minime debetur. Certe nihil non tentabo pro virili, vt vltimae testatoris voluntati satisfiat. Bene valete, viri clarissimi praestantissimique.

Basileae vi. Non. Octobr. Anno MD.XXXVIIII.

V V. P P paratiss. Bonifacius Amerbachius LL. doctor.

A 6. Letter of the University of Louvain to Boniface Amerbach.

Basle MS. G^{2}. II. 67. 50. — Louvain. 15 October 1539.

Clarissimo eruditissimoque viro Domino Bonifacio Amerbachio, vtriusque iuris professori apud Basilienses consultissimo, amico nostro.

S. P. Redditae fuerunt nobis literae tuae ad nos postridie Paschae proxime praeteriti datae, vir clarissime. Quibus committebas nobis illius pecuniae dispensationem, quam D. Erasmus Roterodamus, vir admirandae eruditionis, apud excellentem virum Conradum Goclenium, lingue Latinae in collegio Buslidiano professorem, deposuerat et in pios vsus in Brabantia erogandam concrediderat, praescribens nobis vt, si nihil nominatim cautum apud nos extaret, in quos vsus illa esset conuertenda, eam in annuos reditus, vnde aliquot pauperes studiosi in hac academia educari ac subleuari possent, collocaremus. Quam prouinciam eo libentius suscepimus, vt tam insignis viri munus maiori fide, diligentia ac cautione secundum illius voluntatem et tuam prefinitionem dispensaretur.

Sed cum iam post longam litem in senatu Brabantiae per syndicum nostrum et Ioannem Altenanum, heredum Goclenii procuratorem, agitatam, fiscum Principis decreto senatus exclusissemus, ecce de improuiso noua controuersia. Prefatus siquidem Ioannes Altenanus eorundem heredum Goclenii nomine praetextu cuiusdam donationis, quam contendit ab Erasmo Goclenio anno 1533 quinto Calendas Septembres factam, secundum syngrapham eiusdem D. Erasmi manu conscriptam et subsignatam (cuius exemplum istuc transmittimus), satagit pecuniam illam fiduciariam auferre et illis vt propriam adplicare. Quod ne posset efficere, intercessimus, et tam huius academiae ac pauperum quam heredis et executorum testamentariae dispositionis D. Erasmi nomine per magnificum virum huius academiae rectorem eidem pecuniae nexum seu, vt vulgo loquimur, arrestum iniecimus.

Verum quia predicta donatio ex multis coniecturis videtur simulata, et maxime ex literis ipsius D. Erasmi apud Friburgum Brisgoae octauo Aprilis anno 1534 scriptis, quae licet posteriores sint literis praetensae donationis, meminerunt tamen adhuc pecuniae predepositae, quarum descriptum etiam ad te damus, petentes vt, si quae alia istic extent documenta, quibus fictio et simulatio dicte donationis coargui possit, illa ad nos mittere non graueris.

Et quia insignis tua eruditio compertum habet, mandatum de predictis nummis secundum sensum Erasmi dispensandis nobis factum ad litem aduersus heredes Goclenii suscipiendam non sufficere, poteris etiam, vt omnis calumniandi ansa tollatur omnisque subterfugiendi via precludatur, ius dispensandi prescriptos nummos fiduciarios secundum vltimam voluntatem D. Erasmi in nos cedere ad pauperum scholarium vtilitatem, cum de alio modo dispensandi prefatum depositum nihil apud nos cautum existat, vt possimus in iudicio vel actoris vel rei personam, prout commodum fuerit, sustinere.

Quae omnia vti tutius peragi possint, mittimus ad tuam claritudinem harum latorem, qui omnia illi concredita ad nos fideliter est perlaturus. Bene vale, vir clarissime.

Ex Louanio Idibus Octobribus a° 1539.

Rector et Vniuersitas Studii Generalis Louaniensis. Amicus.

A 7. Letter of Boniface Amerbach to the University of Louvain.

Basle MS. Erasmuslade C, f. 12. ⟨Basle.⟩
⟨c. 16 November 1539.⟩

[An autograph rough-draft. The date is supplied by the circumstance that the letter immediately precedes a letter to Joh. Bornaeus dated 16 Nov.]

Viri ampliss. Quia D. Erasmo ob infirmiorem corporis valetudinem testaturo legum Basiliensium in testando precipua ratio habenda fuit, hae quam accuratissim[a]e obseruatae sunt. Et cum fere iis cum iure canonico, quoad testium numerum, conueniat, in ore duorum aut trium omne verbum stare perhibente, nihil in numero testium testamento Erasmico adhibitorum desiderari posse propterea significo, vt amplitudo vestra aduersus calumnias cauillationesque instruatur. Institueram etiam diplomatum, quibus magistratus Basiliensis Erasmo testamenti faciendi et renouandi facultatem concessit, et id a morte eiusdem tanquam rite confectum pronunciauit, exempla mittere, nisi patrio nostro sermone edita essent, et horum etiam in linguam Latinam versorum amplitudini vestrae non fore vsui Iodocus Grimberga tabellio huc missus existimasset, non de testamenti validitate sed de praetensa donatione controuerti dicens. Alioqui vobis dominis meis obseruandis in hoc quoque vt in aliis haud grauate fuissem morigeratus.

Ille idem Amerbachius.

A 8. Letter of Boniface Amerbach to the University of Louvain.

Basle MS. Erasmuslade C, Nr. 14. Basle.
2 December 1539.

[An autograph rough-draft.]

Magnifico et Clariss. Rectori ac omnium ordinum Academiae Louanien. doctoribus, dominis mihi honorandis.

S. P. Magnifice domine rector, viri clarissimi. Misi nuper ad vos per Iudocum Grimbergam, publicum tabellionem, quaecunque ad persequendam pecuniae apud Goclenium depositae summam penes me extant exempla. Quia vero tum innumeris occupationibus premebar, mente in varias cogitationes distracta, oblitus sum significare confessiones quoque pecuniae depositae manu Goclenii scriptas in scriniis Erasmi inuentas esse. Quas, quod depositum Goclenius non negaret nec dispensationem inficiaretur, eidem transmisi, vt ex inuentarii et mearum ad hunc literarum publici notarii authoritate desumpto exemplo transmisso intelligetis. De his vos certiores reddere volui, si forte de chirographis quicquam obiiceretur.

A 8. 12. desumpti *MS.*

Proinde clariss. dominus Io. Altinaus me literis suis salutauit. Et cum omnium, quae pro suis clientibus facere videntur, exempla miserit, putaui ad petitionem ipsius mei candoris esse exempla quoque, quibus eadem subuertuntur et eluduntur, remittere, vt discat se causa inferiorem, et minime litigandum esse. Bene valete, viri clariss.

Basileae praepropere quarto Non. decembr. Anno M.D.XXX.VIIII 1539.

Ex inuentario etc. verte folium.

Misi per Altinai tabellarium, occulte tamen, literis his ad Schetum missis, et tunica alia per Frobenium ad Schetum Antwerpeñ. obuolutis.

A 9. Letter of Joh. Altenanus to ⟨Boniface Amerbach⟩.

Basle MS. C. VI^a. 71. 111/2. Louvain. 28 October 1539.

[An original letter, autograph throughout, the address-sheet missing.]

S. P. Quod obscurus nec de facie notus te virum longe clarissimum, arduis negotiis distractum, verbosa epistola interpellare non sim veritus, spero te pro tua vbique praedicata humanitate mihi condonaturum, vbi cognoueris hanc scriptionem habere necessitatem culpae deprecatricem.

Ex tuis huc scriptis literis te non latere accepimus D. Conradum Goclenium, integerrimum virum, maximo reipub. incommodo et studiosorum luctu se ex hoc deprauatissimo seculo intestatum subduxisse, strangulatum subito malis catharris guttur occupantibus. Apostema sceleratum caput aliquot mensibus turbarat, sed ipse medici cuiusdam promissis expectarat sanitatem. Interim fratres suos heredes vocarat, quos septem habet in Comitatu de Waldeck, probos quidem sed occultos, pauperes et numerosa prole grauatos, vt testes interessent extremae suae voluntatis, non ignarus hominem peregrinum, ne dicam Germanum, hic extremum diem claudere durum esse, vt taceam periculosum. Caeterum vir bonus subito extinctus res suas in summum periculum coniecit.

Rector enim per vniuersitatis nostre syndicum bona descripsit, ipseque apprehendit in heredum aduentum; quibus presentibus negabatur tamen hereditas, quod Rotgerus Rescius cum aliquot suis in demortui secreta prorepserat, quae in bibliotheca Buslidiani collegii cista conseruabantur, produxeratque ex reliquo literarum aceruo Erasmicas, summam penes Goclenium, synceríssimum amicum, olim depositam exprimentes, suppressis interim donationis literis, clamitans pecuniam in Goclenii arca inuentam Erasmi esse; cuius nomen non omnibus hic gratum nosti, atque Goclenium ob fidei et amoris in summum virum constantiam plurimis inuisum. Auarum proscindunt optimum Erasmum, qui

A 9. 9. strangulatus *MS.*

viuus eam summam noluerit erogari in pauperes, impium Goclenium, quod testatoris mandato non responderit in deposito dispensando. Sed tu, clarissime domine, aliud iudicabis ex donationis literis, quas ego tandem, cum periclitarer a fisco, heredum procurator comitis a Waldecken et domine Cliuensis iussu constitutus, magnis precibus impetraui. Quarum ad te exemplum mitto, missurus, si ita iusseris, et clarissimorum testium dicta, coram quibus a morte D. Erasmi se exonerauit D. Goclenius asserens (cum tu ab illo pii instituti de emendis reditibus pro studiosis et puellis subsidia peteres) se nullam habere D. Erasmi depositiciam pecuniam, idque multis donatoris literis, quas exhibuerat, se efficaciter probaturum, si quis ea de causa illi negotium facessat, addens in suo arbitrio esse eam pecuniam dispensare in pios vsus, nec D. Erasmo testamentariam disponendi potestatem relictam: nihilominus se bonam partem dispensasse, vt facile impleuerit piam voluntatem D. Erasmi. Et eodem momento in testium presentia trecentos flor. aureos in patriam suam transmisit, quibus emeretur reditus, vnde nepotuli sui in triuialibus scholis alerentur, vel illis deficientibus neptibus suis nubentibus succurreretur. Sed nostri doctores eam dispensationem non recipiunt, quod extra Brabantiam sit facta, quasi nephas sit in aliena prouincia iuuare pietatem et succurrere preclaris ingeniis in montosa Vuestphalia. Non dubito quin ad tuam prudentiam quoque animi sui sententiam perscripserit.

Quare tuam humanitatem obnixe rogamus istarum literarum nobis exemplum communices, nec patiaris preter culpam clarissimorum virorum vmbras lacerari et indignis modis vexari miseros Goclenii heredes, qui suis sumptibus eam summam seruauerunt a fisco. Hic clamoribus excitatus pecuniam abstulisset, nisi illum in consilio Brabantico donationis literis non sine maximis impensis et laboribus vicissent. Detonarat testandi licentiam ab notho Erasmo non impetratam a duce Brabantie, quod diuersus sit ab imperatore, neque imperialibus literis contineatur. Forte audierat D. Erasmi, omnis eruditionis principis, genealogiam ex vita sua manu descripta, quam Rescius quoque subduxerat; cuius exemplum mittam, cum volueris. Lata igitur sententia, qua donatio illa inter viuos et ex causa confirmabatur, heredes crediderunt post intolerabiles molestias rem in tuto esse, minime expectantes alias harpyas, ac petierunt debitam hereditatem, cuius possessione excludebantur per rectorem bonorum detentorem, relicturi etiam in Vniuersitate ex pecunia inuenta annuum redditum, quo aleretur vnus aut alter nepotum D. Goclenii, vt ita fratris voluntatem (modo promereretur humanitate Vniuersitas) exequerentur, quam viuus sepius erat testatus. Sed miseri nihil promouent: doctores consultant non reddendam pecuniam Germanis; quidam diuidendam inter facultates omnium ordinum, alii in reditum conuertendum iudicant, distribuendum doctoribus, nouis disputationibus (quas instituere volebant) presidentibus; heredes, qui fauore et amicis destituebantur, vt ita facilius in transactionem descenderent, si quid velint, iure peterent; subiicientes donationem Goclenio factam pro ingenio Erasmi ficticiam esse. Pro-

ducunt tuas literas, quibus se muniunt, missuri ad te vt firmiora munimenta porrigas. Episcopii literae quoque leguntur ad Nannium quendam, vt audio, scripte, a theologis in Goclenii professionem suffectum, quibus dicitur proscindi optimus Goclenius, magno aliquot discipulorum dolore. Optarim admoneri virum, parcius credat inuidis delatoribus. Nihil dubitant de seruandis numis. Ego contra contendo, conuincant solidis probationibus donationem esse ficticiam: etsi ita sit, heredes ab intestato succedere in disponendi onus, ac bonam partem esse dispensatam, nec debere se alienis officiis inuoluere doctores Vniuersitatis titulo.

Sed surdis cano fabulam. Quamobrem te vehementer rogo, vir clarissime, per ipsam veritatem, quae semper manet, quo heredibus pro iusticia et veritate patrocineris, missis ex rebus D. Erasmi istis documentis quibus probari aut refutari poterit donatio, cuius exemplum mitto. Si vero nulla extent, ad Vniuersitatem scribere digneris te donationem (modo illam Erasmi manu descriptam et Termino suo munitam cognouerint) pro equitate non impediturum, nec causam esse velle dissidii, quo iniuste grauentur pauperes heredes D. Goclenii, summi viri. Pro isto tuo officio Christus rependet premium, ipsi vero referent gratiam, quam diu vixerint. Quam indignis modis res optimi viri tractate sint, coram aliquando audies et detestaberis multorum perfidiam et improbitatem.

Scripsisti aliquando ad D. Goclenium de repetendo apud Schetum Erasmico deposito. Quale illud sit et quid receperit Goclenius, nos ignoramus. Debebat mutuum Goclenio Caspar Schetus, filius Erasmi Scheti. Illud nos magna difficultate extorsimus, nam obligationes fuerant surreptae. Carolus Harstus noster nuper ex Hispaniis, vbi principis nostri Cliuensis apud Cesarem legatum agit, ad nos scripsit de commentariis D. Goclenii in Terentium, memor compatris sui Episcopii. Sed omnes viri labores distracti sunt. Puto tamen quedam in tuto esse, que aliquando Frobenios inuisent. Iohanni Vlatteno dudum ex Principibus Electoribus reduci adfui, tibique officiosam salutem asscribi iussit. Conrado Heresbachio negotii statum aperiam, nec dubito illum additurum ad te literas. Tu, clarissimum reipub. ornamentum, felix in Nestoreos annos vale, nobisque hoc nuncio, quem peculiariter ad te misimus, quid sentias, rescribe.

Louanii 28 Octobr. Anno etc. 39.

E. T. D. cliens Ioannes Altenanus.

On a loose leaf (Basle MS. C. VI^{a}. 71. 117) is a postscript, in the hand of Altenanus.

Fere subuertissent quidam impuri amici D. Goclenii hereditatem propter inuentos in sua bibliotheca Melanchthonis libellos Viteberge impressos, qui hic grauissimo edicto prohibiti sunt, et adhuc minitantur, si heredes ad purgationem descriptores bonorum adegerint. Crediderim inuidia excecatos malle fiscum auferre pecuniam quam heredes frui debita hereditate. Abiicias in ignem.

99. ipse *MS.*

Quidam consiliarius Bruxellensis Erasmi testamentum videre cuperet, si sine molestiis et tuto exemplum concedere possis. Pro beneficio non experieris ingratum, modo aliqua in re gratiam referre poterit. Est enim Erasmi studiosissimus. Sed tua prudentia faciat, quod prestare iudicas. Me rogauit vt tibi indicarem.

A 10. Letter of Boniface Amerbach to Joh. Altenanus.

Basle MS. C. VI^{a}. 71. 115 v°. Basle. 2 December 1539.

[An autograph rough draft. The passage at l. 38 is so much corrected as to be unintelligible.]

Clariss. viro D. Ioanni Altinao V. I. doctori, etc., domino suo honorando.

S. P. Clariss. vir. Cum in Aprili praeterito fama hic percrebruisset Conradum Goclenium ad superos migrasse, ac fiscum Erasmi Roterodami bonis apud defunctum depositis insidias tendere, coepi non tam eruditi viri mortem quam pecuniam depositam in vsus debitos minime collocatam esse praeter modum dolere, ratus cunctationem Goclenii mea diligentia reponendam bonique heredis officio incumbere, vt quocunque modo sacrosancta Erasmi voluntas illibata conseruaretur. Cum autem mihi ab his locis procul dissito nullum aliud remedium occurreret, Academiae Louaniensis Moderatores interpellaui, id nominatim agens, vt pecunia Erasmica in vsus Goclenio ab Erasmo praescriptos verteretur aut, si nihil nominatim prescriptum extaret, illorum prouidentia in annuos reditus collocata alendis aliquot pauperibus studiosis deseruiret. Et cum ii tempore insequenti se hoc ex praescripto meo facturos recepissent, omne ius dispensationis, ob Goclenii cunctationem in me tanquam nuncupatum heredem deuolutum, coram tabellione ac testibus consensu executorum omni meliore modo cessi ⟨atque⟩ in eos transtuli, ea solum lege adiecta repetitaque, vt relictae pecuniae summa in reditus annuos pauperibus aliquot studiosis alendis destinatos collocaretur, collegii trilinguis istic iuuenum inprimis rationem haberi volens.

Haec cum ita, vir clariss., vt recensui, gesta sint, quid reliquum sit pro tua prudentia facile colligis. Proinde quod mihi heredes Goclenii, quorum patronum agis, epistola bene longa commendas, et documenta tibi edi cupis, quibus probari poterit donatio, quam iidem heredes praetendunt, equidem libenter tibi gratificarer, si quid ad institutum tuum pertinens apud nos extaret. Verum cum ex Erasmi testamento, tum ex rationibus suis quas moriens mihi sua manu reliquit, ne verbo quidem donationis meminerit, immo totam pecuniae summam tanquam apud Goclenium depositam in tabulas suas retulerit, et eandem in Brabantia distribuendam mandarit, mihi huiusmodi donatio, cuius exemplum misisti—quod bona tua pace dictum velim—simulationem subolere videtur. Quid quod Goclenii quoque chirographa eiusdem pecuniae depositum indicantia in scriniis Erasmicis inuenimus,

quae ... mittere non dubitauimus, vti ex epistolarum et aliorum ... tibi ab Academia Louanensi in iure edendis facile deprehendas.

Itaque, vir clariss., cum Erasmus omnia bona sua exemptis legatis in vsus pauperum meo arbitrio distribui voluerit, et ad voluntatem testatoris tanquam scopum colloccandum esse videatur, conuenit, opinor, vt ex studiis comparata in studiosos quam maxime collocare⟨n⟩tur. Dein videtur mihi heredi ab officii relligione minime recedendum.

Bene vale, vir clariss. IIII. Non. Decembr. Anno M D XXXVIII. Basileae. Ne quid in me desideres, vir clariss., omnium monimentorum intentionem tuorum clientium depellentium exarmantiumque exempla a tabellione publico ad autographa pro te recognita mittam, pari candore missurus, si quae penes me pro iisdem tuis clientibus facientia extarent. Erasmus Schetus, vir omnium integerrimus, sic se gessit vt secum in tenebris micare non dubitem. Cuius negotii nomine Goclenium cum suis heredibus liberum pronuncio. Imaginibus, eruditione ac honoribus ornatiss. domino Ioanni Vlatteno de meliore nota commendari cupio.

Hesit hic triduum tabellarius tuus ob innumera negocia, quibus nunc temporis opprimor. Ne autem vobis mea mora damnosa sit, quicquid apud cauponem insumpsit, de meo solui. Iterum vale et Amerbachium inter tuos numera.

A 11. Letter of Conrad Heresbach to Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VI^{a}. 71. 113. ⟨6 November 1539.⟩

Ampliss. viro D. Bonifacio Amorbachio, LL. in Academia Basiliensi professori publico, sodali olim suauiss., nunc amico reuerenter obseruando.

S. D. Etsi iam diu nulla inter nos consuetudo intercessit, adeo vt nostri apud te iampridem, arbitror, obliuio irrepserit, tamen fretus veteri familiaritate non veritus sum eandem refricare atque amicum amici causa compellare. Egit mecum Ioannes Altenaus, homo et eruditus et apud nostros gratiosus. Qui cum tibi ignotus sciret me Basileae olim tua consuetudine vsum, non destitit me obsecrare, vt ignotum se tibi commendarem. Id quod vt facerem libentius, et causae ratio et perspecta tua humanitas persuasit. Nam cum is Conrado Goclenio in humanis adhuc superstiti amicus et conterraneus esset, defuncti haeredibus, hominibus simplicibus et egentibus, patrocinari cupit, ne bonis simul cum fratre fraudentur. Primum enim, vt audio, fiscus his inhiauit. Quo per sententiam excluso in eadem bona sophistae Louanienses, harpyiae ipso etiam fisco rapaciores, manus iniicere conantur, presertim authoritate quadam a te, vt audio, accepta, ratione pecuniae cuiusdam ab Erasmo apud Goclenium depositae atque in pios vsus dispensandae, quam tum Goclenio ab Erasmo legitime donatam patrocinator haeredum contendit se idoneis documentis comprobaturum. Iam vero siue ipsa pecunia ab Erasmo apud Goclenium in pios vsus elargienda deposita sit siue ipsi Goclenio

donatione inter viuos relicta, in ipsos certe heredes inopes atque sudoribus magnis numerosam prolem sustentantes non male collocaretur, quamquam, vt intelligo, ipsi etiam se pecunia ab Erasmo profecta fraudari patientur, si modo ipsi hac occasione ab relictis a Goclenio non excludantur, et Erasmica in vsum studiosorum puerorum conuertantur neque ab istis theologis inuolentur. Ipse enim coniectas, in quos vsus theologi sint conuersuri, nempe in symposia theologica, his videlicet sacrificiis Erasmi et Goclenii manibus litaturi.

Tua igitur humanitas pie fecerit, si pios Altenai conatus in vindicandis ab harpyis illis Erasmi pecunia⟨m⟩ adiuuerit. Qua in re si tu Altenao apud vniuersitatem Louaniensem litteris tuis adesse non graueris, multis bonis viris gratum officium prestiteris, aliquando (si datur occasio) luculento aliquo beneficio compensandum.

Bene vale, vir ornatissime. Si non pigeat, vehementer cuperem Frobenii familiam veterem meo nomine salutari quam officiosissime. Imprimis autem Beato Rhenano me commendari cuperem, item Episcopio et Artolbio caeterisque sodalibus olim suauissimis salutem ex me dicere ne pigeat. Quod si sent⟨iam/ vos a meis litteris non abhorrere, scribam frequentius. Intellexi Erasmi scripta vniuersa sub incudem reuocata certisque tomis distingui. Id scire desy⟨de/rem. Iterum valeto. Raptim *αὐτοσχεδιαστί*.

Con. Heresbachius.

A 12. Letter of Boniface Amerbach to Conrad Heresbach.

Basle MS. C. VI^{a}. 71. 115. Basle. 2 December 1539.

[An autograph rough-draft.]

Ampliss. Eruditissimoq. viro D. Conrado Heresbachio, Illustriss. Principis Iuliacen. consiliario, domino et amico honorando.

S. P. Literae tuae, Heresbachi clariss., mihi admodum iucundae et gratae fuerunt. Ex quibus te ad altiora euectum atque adeo splendi⟨di⟩ores amicos parantem veterum minime oblitum esse cognoui. Etsi autem plurimum isti tuo candori deferam eique in omnibus praemodum morigerari gestiam, in eo tamen quo de negocio scribis me ex animi sententia tibi satisfacere non posse molestissime ferrem, nisi satis animum tuum nossem nihil *παρὰ τὸ δίκαιον* instituentem. *Δεῖ γὰρ συμπράττειν τοῖς φίλοις, ἀλλὰ μεχρὶ θεῶν*.

Proinde cum publice expediat pro Pauli sententia suprema hominum iudicia suum habere exitum, heredibusque ea inprimis tuenda veniant, nuncupatus incomparabilis viri D. Erasmi heres, in his quoque quae ob aliorum cessationem in me deuoluuntur, me officii suscepti memorem esse et ab eius relligione non declinare oportere censeo. Eam ob causam ab eruditissimi viri Conradi Goclenii morte fiscum bonis Erasmi nondum illic dispensatis insidias tendere edoctus, nullum tam ignoto presentius occurrit consilium, quam si huiusmodi pecuniae dispensatio certis modis

Academiae Louaniensis moderatoribus committeretur. Qui sane cum id oneris minime detrectent, iis omne ius meum ἐπὶ πάσης ἐξουσίας ea lege cessi, vt vniuersa pecunia in vsus Goclenio ab Erasmo praescriptos aut, si nihil nominatim praescriptum extet, in annuos reditus pauperibus aliquot studiosis alendis subseruituros et vertatur et collocetur, iuuenum tri[n]linguis illic collegii inprimis rationem haberi volens. Quod autem a clariss. viro D. Ioanne Altinao, heredum Goclenii patrono, nescio quae donatio pretenditur, quod bona tua pace dictum velim, vt simulata sit subuereor. Nam ecquo in testamento Erasmi pecuniae apud Conradum Goclenium depositae et in Brabantia dispensandae mentio, si iam ante donata erat? aut qui idem Erasmus, vir omnium integerrimus, eiusdem pecuniae summam sua manu haud ita dudum a morte scriptam in suas dati et accepti tabulas retulisset, easque mihi heredi indispunctas relinquere sustinuisset? Addo Goclenium etiam a me dispensationis ergo admonitum depositum minime inficiatum esse, cui dispensationem recipienti omnia sua depositae pecuniae ἰδιόχειρα siue χειρόγραφα hic in scriniis Erasmi inuenta remittere non dubitaui, vt ex epistolis nostris vltro citroque missis liquidissime constat. Et qualiter, rogo, donatio vltra summam iure praefinitam non iusiurata sustinebitur?

Quare, vir clarissime, vt tuae literae apud me tui studiosissimum in commendandis aliis plurimum ponderis habent et authoritatis, ita pro tua integritate nihil te cupere mihi persuasissimum habeo, quam quod iusticiae suum cuique tribuenti ac existimationi meae conseruandae fraudi non sit futurum. Bene vale, vir clarissime. Omnes veteres tui amici, quotquot salutasti, te reuerenter et amanter resalutant.

Basileae IIII. Non. Decembr. Anno M.D. XXXVIIII.

A 13. MEMORANDUM OF DOCUMENTS SENT TO THE UNIVERSITY OF LOUVAIN BY BONIFACE AMERBACH.

Basle MS. Erasmuslade C, f. 14 v°. ⟨2 December 1539.⟩

[Written by a secretary, corrected by Amerbach.]

VNIVERSITATI Louanieñ (*in Amerbach's hand*).

Ex inuentario bonorum Erasmi per infra scriptum notarium vicesima die Iulii Anno millesimo quingentesimo tricesimo sexto scripto et confecto.

Item chirographa quaedam Conradi Goclenii Louanii agentis continentia summam plus minus mille nongentorum et sexaginta aureorum eidem Domino Goclenio ad dispensandum commissorum.

Copia epistolae manu doctoris Bonifacii Amerbachii ad Conradum Goclenium perscriptae, cuius initium est Euangelia tuis debentur literis etc., in fine vero datum Calendis Septembris Anno milesimo quingentesimo tricesimo sexto Basileae:

'Quod autem τοῦ σπουδαιοτροφείου ἕνεκα pecuniae a te distribuendae portionem nobis communicari petieram, spuriam huiusmodi

A 12. 38. ἰδίοχηρα *MS.*

cogitationem boni consules. Re diligentius perpensa sic existimo in vltimis voluntatibus nisi alia testatoris mens appareat a scripto non temere recedendum esse. Eam ob causam quo liberius instituto tuo ex praescripto satis facere possis, chirographa siue confessiones, vt appellant, tuas quotquot inuenimus in fasciculum collectas Frobenii ductu mitto'

Subscripsit Saltzmann vt in suo protocollo (*in Amerbach's hand*). Haec missa sunt.

A 14. Memorandum by Boniface Amerbach of documents sent to Altenanus.

Basle MS. C. VI^{a}. 71, f. 116.

[Autograph, roughly written.]

Ad Altinaum missa

Loci, quibus pecunia D. Erasmi Roterodami apud Goclenium inuenta non donata sed deposita euincuntur.

⟨Ex⟩ testamento Erasmi Roterodami sua manu Basileae duodecimo die Februarii anno a natali dominico millesimo quingentesimo tricesimo sexto scripto et peculiari annuli sui sigillo Termino signato:

'Haeres etc. Pecuniam apud Conradum Goclenium depositam illi in Brabantia dispensandam relinquet, quemadmodum ei mandaui'

Ex libro rationum domini Erasmi manu scripto et a morte in scriniis suis inuento:

Quae apud Goclenium.

Floreni aurei supra quadringentos quinquaginta
Ducati simplices sex
Philippici centum triginta
Floreni Renenses monetae Brabanticae trecenti quadraginta sex cum dimidiato
Coronati solati quadraginta duo
Philippici aurei nongenti nouem cum vno stufero

Detrahenda

Quatuor coronati, quos dedit Lypsio
Quinque floreni aurei, quos dedit Lamberto

⟨Ex⟩ inuentario omnium bonorum a morte Erasmi per infrascriptum notarium vndecima die Iulii Anno domini millesimo quingentesimo tricesimo sexto scripto et confecto:

Item chirographa quaedam Conradi Goclenii Louanii agentis continentia summam plus minus mille nongentorum et sexaginta aureorum eidem domino Goclenio ad dispensandum commissorum.

Ex literis Conradi Goclenii manu ad doctorem Bonifacium Amerbachium Louanii decima nona Augusti Anno M.D.XXXVI. scriptis: 'Ceterum quod adiungis' etc. (A 3 ll. 53–62)

Ex literis manu doctoris Bonifacii Amerbachii [manu] Anno M.D.XXXVI Calendis Septembr. ad Conradum Goclenium scriptis: 'Quod autem τοῦ σπουδαιοτροφείου' etc. (A 13 ll. 12–19)

INDEX OF CORRESPONDENTS AND SOME BIOGRAPHICAL NOTICES

(*A fuller Index will be provided at the end of the final volume.*)

The figures in larger type indicate letters of Erasmus, those in smaller type letters written to him, and a few others. The figures following Roman numerals denote pages.

INDEX OF ERASMUS' WRITINGS

(The references are to letters, and in a few cases to notes.)